

<http://jhs.usch.md>

ISSN 2345-1866

E-ISSN 2345-1904

BULETINUL ȘTIINȚIFIC

AL UNIVERSITĂȚII DE STAT

„BOGDAN PETRICEICU HASDEU” DIN CAHUL

(ediție semestrială, seria științe umanistice)

Nr. 1 (21), 2025

Colegiu de onoare al seriei științe umanistice:

prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române (România)
prof. univ. dr. Victor Spinei, membru al Academiei Române (România)
prof. univ. dr. Ionel Cîndea, membru corespondent al Academiei Române (România)
cercetător dr. Mariana Șlapac, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei
conf. univ. dr. Sergiu Cornea, rectorul Universității de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
prof. univ. dr. Anatol Petrencu, Universitatea de Stat din Moldova
prof. univ. dr. Iaroslav Chiciuc, rectorul Universității Umaniste de Stat din Ismail (Ucraina)
prof. univ. dr. Daniel Cristea-Enache, Universitatea din București (România)
prof. univ. dr. Lili Țiganenco, Universitatea Umanistă de Stat din Ismail (Ucraina)
prof. univ. dr. Ion Șișcanu, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei
prof. univ. dr. Gheorghe Cojocaru, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei

Colegiu de redacție al seriei științe umanistice:

- conf. univ. dr. Costin Croitoru, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul / Muzeul Brăilei „Carol I”, **redactor șef al seriei**
- lector univ. dr. Ion Ghelețchi, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul, **responsabil al secțiunii A. Istorie**
conf. univ. dr. Vitalie Jitariuc, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul, membru
lector univ. dr. Dumitru Calendari, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul, membru
 - conf. univ. dr. Liliana Grosu, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul, **responsabil al secțiunii B. Filologie**
conf. univ. dr. Alina Pintilii, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul, membru
cercetător științific dr. Zamfir Bălan, Muzeul Brăilei „Carol I”, membru
 - conf. univ. dr. Polina Lungu, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul, **responsabil al secțiunii C. Psihopedagogie**
conf. univ. dr. Ioana Axentii, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul, membru
conf. univ. dr. Natalia Mihăilescu, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul, membru

Consilieri editoriali / referenți ai seriei științe umanistice:

prof. univ. dr. Gheorghe Manolache, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
conf. univ. dr. Victor Axentii, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
conf. univ. dr. Ludmila Bălțatu, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
conf. univ. dr. Valeriana Petcu, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Revista este indexată în baza de date **IBN** (https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_revista/118)

Autorilor le revine responsabilitatea științifică a lucrărilor publicate.

© Toate drepturile intelectuale asupra prezentei ediții sunt rezervate

Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul și autorilor.

Reproducerea integrală sau parțială a textului ori ilustrației se va face doar cu acordul scris al acestora.

ISSN 2345-1866

E-ISSN 2345-1904

THE SCIENTIFIC BULLETIN

OF THE STATE UNIVERSITY

"BOGDAN PETRICEICU HASDEU" FROM CAHUL

(half-yearly edition, humanities series)

No. 1 (21), 2025

Honorary college of the humanities series:

professor PhD Ioan Aurel Pop, the president of Romanian Academy (Romania)
professor PhD Victor Spinei, member of Romanian Academy (Romania)
professor PhD Ionel Căndeia, corresponding member of Romanian Academy (Romania)
researcher PhD Mariana Țlapac, corresponding member of Sciences Academy of Moldova
professor PhD Sergiu Cornea, rector of the State University "B. P. Hasdeu" from Cahul
professor PhD Anatol Petrencu, State University of Moldova
professor PhD Iaroslav Chiciuc, rector of the Humanist State University of Ismail (Ukraine)
professor PhD Daniel Cristea-Enache, University of Bucharest (Romania)
professor PhD Lili Țiganenco, Humanist State University of Ismail (Ukraine)
professor PhD Ion Țișcanu, History Institute of Sciences Academy of Moldova
professor PhD Gheorghe Cojocaru, corresponding member of Sciences Academy of Moldova

Editorial board of the humanities series:

associate professor PhD Costin Croitoru, State University "B. P. Hasdeu" from Cahul /
"Carol I" Brăila Museum, **editor-in-chief of the series**

- university lecturer PhD Ion Ghelețchi, State University "B. P. Hasdeu" from Cahul,
responsible for section A. History

associate professor PhD Vitalie Jitariuc, State University "B. P. Hasdeu" from Cahul, member
university lecturer PhD Dumitru Calendari, State University "B. P. Hasdeu" from Cahul, member

- associate professor PhD Liliana Grosu, State University "B. P. Hasdeu" from Cahul,
responsible for section B. Philology

associate professor PhD Alina Pintilii, State University "B. P. Hasdeu" from Cahul, member
researcher PhD Zamfir Bălan, "Carol I" Brăila Museum, România, member

- associate professor PhD Polina Lungu, State University "B. P. Hasdeu" from Cahul,
responsible for section C. Psycho-pedagogy

associate professor PhD Ioana Axentii, State University "B. P. Hasdeu" from Cahul, member
associate professor PhD Natalia Mihăilescu, State University "B. P. Hasdeu" from Cahul, member

Editorial advisors / references of the humanities series:

professor PhD Gheorghe Manolache, "Lucian Blaga" University from Sibiu
associate professor PhD Victor Axentii, State University "B. P. Hasdeu" from Cahul
associate professor PhD Ludmila Bălțatu, State University "B. P. Hasdeu" from Cahul
associate professor PhD Valeriana Petcu, State University "B. P. Hasdeu" from Cahul

The Journal is indexed in the database **IBN** (https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_revista/118)

The authors have the scientific responsibility for the published works.

© All intellectual property rights in this edition are reserved

to the State University "B. P. Hasdeu" from Cahul and to the authors.

The full or partial reproduction of the text or illustration will be made only with their written consent.

CUPRINS

Secțiunea A. Istorie

Costin Croitoru, Andra Cornea, <i>Studiu istoric și urbanistic-arhitectural al comunei Jirlău din județul Brăila</i>	11
Ionel Constantin Mitea, <i>The Consular Representation network of Greece in Romanian cities (1835-1940)</i>	61
Eugen-Tudor Sclifos, <i>Sutul Basarabiei în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Aspecte politico-militare</i>	95
Viorel Stoian, <i>Biserica greacă cu hramul „Buna vestire” – un monument istoric de prim rang al Brăilei</i>	105
Valentin Arapu, <i>Personalitatea astronomului Nicolae Donici (1874-1960) reflectată în sursele memorialistice: cazul satului Dubăsarii Vechi, raionul Criuleni</i>	113
Andrei Emilciuc, <i>Eforturile autorităților locale din Basarabia în prevenirea și combaterea epidemiei de holeră în anii '70-'90 ai secolului al XIX-lea</i>	125
Gheorghe Negru, <i>Un episod puțin cunoscut și contradictoriu al mișcării naționale din Basarabia. Scrisorile lui Dumitru Moruzi din august 1905</i>	139

Secțiunea B. Filologie

Daniel Cristea-Enache, <i>Poemele Anei Blandiana din grupajul din revista „Amfiteatru” (1984). Cum le citim și le interpretăm azi?</i>	151
Victor Axentii, <i>George Coșbuc: impact semnificativ asupra învățământului transilvănean</i>	157
Ludmila Balțatu, <i>Drumul de creație al lui Cezar Petrescu</i>	173
Dragoș Vicol, <i>Vergleichende poetik. Po(i)etica operei sadoveniene</i>	181
Liliana Grosu, <i>Reflecții cultural-spirituale în publicistica lui Nicolae Dabija</i>	191
Nicoleta Baghici, <i>Challenges and sollutions in implementing fairy tales in EFL Classes</i>	203
Angela Călăraș, <i>Effective strategies of teaching grammar</i>	211
Tatiana Iurchevici, Liliana Grosu, <i>Perspective de receptare inter și transdisciplinare în „Soldățelul de plumb” de Hans Christian Andersen</i>	217

Secțiunea C. Psiho-pedagogie

Iulia Racu, Rodica Balan, <i>Starea de bine la adulți: elemente definitorii și modalități de optimizare</i>	225
Polina Lungu, <i>Simularea didactică – metodă eficientă de formare a competenței de predare a viitoarelor cadre didactice din învățământul primar</i>	235

Ioana Aurelia Axentii, Polina Lungu, Paradigma educației într-o permanentă căutare și continuă schimbare.....	241
Iulia Inglis, Etica cercetării științifice, protecția și evaluarea proprietății intelectuale.....	259
Adina Plătică, Mutismul selectiv: între anxietate socială și abordări terapeutice moderne	285
Elena Aurel Răilean, Educația globală: aspecte epistemologice și metodologice.....	295
Diana Ețco, Perspective distincte în cadrul instruirii și educației primare din Basarabia.....	309
Maria Ianioglo, Socializarea elevilor de vârstă școlară mică în contextul parteneriatului educațional școală-familie	331
Polina Lungu, Dezvoltarea competențelor artistico-plastice: provocări și oportunități pentru elevii din învățământul primar.....	343
Natalia Mihăilescu, Starea emoțională a copiilor preșcolari și rolul acesteia în dezvoltarea lor armonioasă.....	355

Semnale editoriale, prezentări, recenzii

Costin Croitoru, Laudatio la acordarea titlului de Doctor Honoris Causa domnului Academician Victor Spinei	367
Polina Lungu, Ioana Aurelia Axentii, Ghid de practică profesională, nivel masterat	371
Ioana Aurelia Axentii, Polina Lungu, Ghid pentru stagiile de practică de specialitate pedagogică I și pedagogică II, nivel 1 – învățământ primar.....	373
Valeria Salci, Costin Croitoru, Note de lecturi istorice	375

Anexe

Norme de publicare pentru numărul următor	381
--	------------

CONTENT

Section A. History

Costin Croitoru, Andra Cornea , <i>Historical and urban-architectural study of Jirlău commune from Brăila county</i>	11
Ionel Constantin Mitea , <i>Rețeaua Reprezentărilor consulare grecești în orașele românești (1835-1940)</i>	61
Eugen-Tudor Scrifos , <i>Southern Bessarabia during the reign of Alexandru Ioan Cuza. Political-military aspects</i>	95
Viorel Stoian , <i>The "Annunciation" Greek Church – a first rank historical monument of Brăila</i>	105
Valentin Arapu , <i>The personality of astronomer Nicolae Donici (1874-1960) reflected in memoir sources: the case of the village of Dubăsarii Vechi, Criuleni district</i>	113
Andrei Emilciuc , <i>The efforts of local authorities from Bessarabia in preventing and combating the cholera epidemic in the '70s-'90s years of the 19th century</i>	125
Gheorghe Negru , <i>A little-known and contradictory episode of the national movement in Bessarabia. Dumitru Moruzi's letters from August 1905</i>	139

Section B. Philology

Daniel Cristea-Enache , <i>Ana Blandiana's poems in the literary review "Amfiteatru" (1984). How to read and interpret the poems today?</i>	151
Victor Axentii , <i>George Coșbuc: significant impact on Transylvanian education</i>	157
Ludmila Balțatu , <i>Cezar Petrescu's artistic pathway</i>	173
Dragoș Vicol , <i>Vergleichende poetik. The poetics of Sadoveanu's work</i>	181
Liliana Grosu , <i>Cultural-spiritual reflections in Nicolae Dabija's publicistic works</i> . 191	
Nicoleta Baghici , <i>Provocări și soluții la implementarea basmelor în cursurile EFL</i>	203
Angela Călărăș , <i>Strategii eficiente de predare a gramaticii</i>	211
Tatiana Iurchevici, Liliana Grosu , <i>Inter and transdisciplinary perspectives on the comprehension of Hans Christian Andersen's "The brave thin soldier"</i>	217

Section C. Psycho-pedagogy

Iulia Racu, Rodica Balan , <i>Well-being in adults: defining elements and ways to optimize</i>	225
Polina Lungu , <i>Didactic simulation – an effective method for training the teaching skills of future primary school teachers</i>	235

Ioana Aurelia Axentii, Polina Lungu, <i>The paradigm of education in constant search and continuous change</i>	241
Iulia Inglis, <i>Ethics of scientific research, protection and evaluation of intellectual property</i>	259
Adina Plătică, <i>Selective mutism: between social anxiety and modern therapeutic approaches</i>	285
Elena Aurel Răilean, <i>Global education: epistemological and methodological aspects</i>	295
Diana Ețco, <i>Distinct perspectives in primary education and training in Bessarabia</i>	309
Maria Ianioglo, <i>Socialization of young school-age students in the context of the school-family educational partnership</i>	331
Polina Lungu, <i>Developing artistic and plastic skills: challenges and opportunities for primary school students</i>	343
Natalia Mihăilescu, <i>The emotional state of preschool children and its role in their harmonious development</i>	355

Editorial signals, presentations, reviews

Costin Croitoru, <i>Laudatio upon the awarding of the title of Doctor Honoris Causa to Academician Victor Spinei</i>	367
Polina Lungu, Ioana Aurelia Axentii, <i>Professional Practice Guide, Master's Level</i>	371
Ioana Aurelia Axentii, Polina Lungu, <i>Guide for pedagogical internships I and II, level 1 – primary education</i>	373
Valeria Salci, Costin Croitoru, <i>Note de lecturi istorice</i>	375

Annexes

<i>Publication rules for the next issue</i>	381
--	-----

Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
ediție semestrială, seria științe umanistice, nr. 1 (21), 2025

~ Secțiunea A. Istorie / Section A. History ~

The scientific bulletin of the State University "Bogdan Petriceicu Hasdeu" from Cahul
half-yearly edition, humanities series, no. 1 (21), 2025

STUDIU ISTORIC ȘI URBANISTIC-ARHITECTURAL AL COMUNEI JIRLĂU DIN JUDEȚUL BRĂILA (I)

Costin Croitoru,
conf. univ. dr., Muzeul Brăilei „Carol I”
(email: costin_croitoru1@yahoo.com)

Andra Cornea
arhitect
(email: acarchcube@gmail.com)

Rezumat. *Prezentul studiu a fost întocmit în cadrul Muzeului Brăilei „Carol I”, ca parte a studiilor de fundamentare în vederea elaborării propunerilor pentru Planul Urbanistic General al comunei Jirlău. S-au avut în vedere evaluarea și evidențierea patrimoniului existent în limitele unității administrativ-teritoriale, întocmirea fișelor pentru fiecare obiectiv identificat și înscrierea în evidențele specifice a zonelor cu patrimoniu reperat, pentru instituirea regimului de protecție prevăzut de lege și, acolo unde a fost cazul, clasarea în iRepertoriul Arheologic Național (RAN) și / sau Lista Monumentelor Istorice (LMI), după caz.*

Dincolo de inventarierea monumentelor istorice existente și delimitarea zonelor lor de protecție, s-a avut în vedere, pe cât posibil, identificarea unor noi elemente (situri arheologice, ansambluri și arhitecturi istorice, relevante pentru istoria comunei), care să fie propuse spre protejare și integrare în politicile actuale și viitoare relative la dezvoltarea localităților aferente. Aceste elemente vor fi definite ținând cont de istoria zonei, de dezvoltarea așezărilor, de evoluția arhitecturii lor, de starea actuală a clădirilor, și de orice alte informații relevante. De asemenea, prin intermediul studiului de față se intenționează elaborarea unei schițe de regulament urbanistic corespunzător zonelor care conțin monumente istorice și/sau situri arheologice. Scopul final al studiului este integrarea în Planul de Urbanism General al comunei Jirlău, a unor programe de protecție «integrată» a clădirilor, ansamblurilor și a spațiilor publice.

Cuvinte cheie: comuna Jirlău, județul Brăila, studiu istoric.

*

Abstract. *This study was prepared within the Brăila Museum "Carol I", as part of the foundation studies in order to develop proposals for the General Urban Plan of Jirlău commune. The evaluation and highlighting of the existing heritage within the limits of the administrative-territorial unit were taken into account, the preparation of files for each identified objective and the registration in the specific records of areas with identified heritage, for the establishment of the protection regime provided for by law and, where appropriate, the classification in the National Archaeological Repertory (RAN) and / or the List of Historical Monuments (LMI), as appropriate.*

Beyond the inventory of existing historical monuments and the delimitation of their protection areas, it was considered, as far as possible, to identify new elements

(archaeological sites, historical ensembles and architectures, relevant to the history of the commune), to be proposed for protection and integration into current and future policies related to the development of the related localities. These elements will be defined taking into account the history of the area, the development of the settlements, the evolution of their architecture, the current state of the buildings, and any other relevant information. Also, through this study, it is intended to develop a draft urban planning regulation corresponding to the areas containing historical monuments and/or archaeological sites. The final goal of the study is the integration into the General Urban Plan of the Jirlău commune, of "integrated" protection programs for buildings, ensembles and public spaces.

Key words: Jirlău commune, Brăila county, historical study.

1. Notă metodologică. Prezentul studiu a fost întocmit în cadrul Muzeului Brăilei „Carol I”, ca parte a studiilor de fundamentare în vederea elaborării propunerilor pentru Planul Urbanistic General al comunei Jirlău. S-au avut în vedere evaluarea și evidențierea patrimoniului existent în limitele unității administrativ-teritoriale, întocmirea fișelor pentru fiecare obiectiv identificat și înscrierea în evidențele specifice a zonelor cu patrimoniu reperat, pentru instituirea regimului de protecție prevăzut de lege și, acolo unde a fost cazul, clasarea în iRepertoriul Arheologic Național (RAN) și / sau *Lista Monumentelor Istorice (LMI)*, după caz. Dincolo de inventarierea monumentelor istorice existente și delimitarea zonelor lor de protecție, s-a avut în vedere, pe cât posibil, identificarea unor noi elemente (situri arheologice, ansambluri și arhitecturi istorice, relevante pentru istoria comunei), care să fie propuse spre protejare și integrare în politicile actuale și viitoare relative la dezvoltarea localităților aferente. Aceste elemente vor fi definite ținând cont de istoria zonei, de dezvoltarea așezărilor, de evoluția arhitecturii lor, de starea actuală a clădirilor, și de orice alte informații relevante. De asemenea, prin intermediul studiului de față se intenționează elaborarea unei schițe de regulament urbanistic corespunzător zonelor care conțin monumente istorice și/sau situri arheologice. Scopul final al studiului este integrarea în Planul de Urbanism General al comunei Jirlău, a unor programe de protecție «integrată» a clădirilor, ansamblurilor și a spațiilor publice.

Pentru realizarea dezideratelor enunțate ne-am bazat pe consultarea vastei bibliografii prelucrând, pe cât posibil exhaustiv, literatura specifică, cu relevanță asupra zonei urmărite, desigur citată infrapagină în continuare și, evident, pe un suport cartografic generos.

Trimiterile la bibliografia esențială s-au făcut pentru fiecare obiectiv în parte. Acolo unde, în același punct, au fost semnalate vestigii / monumente / obiective / evenimente din diverse perioade istorice, doar menționate în literatura de specialitate, pentru a evita repetițiile, nu am mai reluat trimiterea inițială, cititorul înțelegând că sursa este cea citată la primul punct. În ceea ce privește bibliografia

secundară (lucrări generale care amintesc într-un context mai larg monumentele istorice / descoperirile arheologice notate de noi în prezentul studiu) aceasta urmează bibliografiei esențiale și, are drept scop, încadrarea obiectivelor într-un spectru mai larg, cronologic, cultural sau tipologic.

Un *Studiu istoric privind patrimoniul cultural pe pe raza UAT Jirlău, jud. Brăila* a fost întocmit deasemenea în cadrul Muzeului Brăilei „Carol I”, în anul 2010, de către un colectiv format din S. Pandrea, C. Croitoru, G. Pricop, V. Stoian, Maria Vrabie și N. Onea. Am ținut cont și de toate informațiile cuprinse în acesta, incluzându-le în studiul de față.

Pe raza comunei Jirlău există un singur obiectiv clasat în *LMI – Statuia Eroilor* (1916-1919) (*LMI* cod BR-IV-m-B-02173), amplasată în anul 1938, pe strada Râmnicu-Sărat, la numărul 104, în perimetrul Primărie – Școală. Din cele cinci obiective clasate *RAN*, patru sunt movile: *Movila Damianca* (*RAN*, cod 43475.05); *Movila Coșcovel* (*RAN*, cod 43475.04); *Movila Preuteselor* (*RAN*, cod 43475.03); *Movila Sătuc* (*RAN*, cod 43475.02). Ultimul obiectiv, *Tezaurul monetar de la Jirlău* (*RAN*, cod 43475.01), se refetă la o descoperire arheologică întâmplătoare, izolată, prin urmare nu este vorba despre un sit arheologic care să reclame primirea unui cod *RAN*, astfel că se va propune declararea.

2. Repere geografice. Comuna Jirlău, este situată în partea de vest a județului Brăila, pe șoseaua Făurei-Râmnicu Sărat (Drumul Județean 203), pe malul lacului Jirlău, în sud-estul câmpiei Râmnicului. Se învecinează la nord cu teritoriul comunelor Galbenu și Vișani; la sud cu orașul Făurei și comuna Surdila Greci; la vest cu comuna Robeasca, din județul Buzău; la est cu comuna Vișani.

Este o localitate de câmpie care face parte din câmpia Sălcioara (Ghergheasa), o subunitate a Câmpiei Râmnicului. Acesta s-a format în cuaternar din luturi, pietrișuri, nisipuri și argile depuse pe pietrișurile de Căndești. Datorită fenomenului de subsidență văile se termină cu limane, precum Balta Albă, Lacul Amara sau, ca să rămânem în spațiul nostru de referință, Lacul Jirlău¹. Altitudinea medie în zonă este de 44-45 metri. Singurele repere semnificative care se ridică deasupra câmpiei sunt *Movila Robeasca* (55,7 metri) și *Movila Damianca* (55,4 metri).

Spațiul este influențat covârșitor de prezența luncii Buzăului, care are aspectul unui culoar între câmpia piemontană a Râmnicului și câmpia Bărăganului de nord. Pe acest sector, lunca Buzăului se caracterizează printr-o mobilitate accentuată, cu schimbări frecvente ale traseului datorită, cel mai probabil, faptului că Buzăul s-a instalat relativ recent pe acest curs. Aici, pe partea stângă, primește câțiva afluenți: valea Boului, Buzoielul și Boldul; în apropierea confluențelor

¹ Colectiv, *Brăila. Monografie*, București, 1980, p. 19. Vezi și Gheorghe Vâlsan, *Opere alese*, București, 1971, p. 240.

acestora cu Buzăul sunt instalate limanurile fluviatile Jirlău, Amara și Balta Albă. În vest, lunca Buzăului este delimitată tot de un povârniș, care uneori atinge 20 de metri, întrerupt de cuvetele lacustre largi ale limanelor fluviatile amintite. Lunca este presărată cu numeroase cursuri părăsite ale Buzăului, dar pe alocuri și cu grădiști sau martori de eroziune detașați din nivelul câmpului. Cursul râului pendulează în zona de luncă preluând spontan în sezonul ploios sau în timpul inundațiilor traseele cursurilor părăsite.

În anul 1969, despre care se reține ca un vârf istoric în privința inundațiilor, acumularea apelor din zona muntoasă a Buzăului l-au făcut să își părăsească albia din apropierea limanelor, instalându-se în sectorul estic al luncii, între Dedulești și Ibrianu. În urma acestei deplasări spre est a Buzăului, lacurile Jirlău și Amara, care primeau apă din râu, pe canalele de legătură, au rămas izolate². Nisipurile fluviatile din albiile părăsite și de pe grindurile din luncă sunt spulberate de vânturile de nord-est și chiar de vest și depuse în zonele marginale. Sugestivă pentru prezența acestui fenomen este suprafața dintre limanele fluviatile Jirlău și Costeu, din sudul localității Brădeanca, denumită chiar Nisipurile³.

Lacul Jirlău este creditat cu o suprafață de aproximativ 962 hectare și un bazin hidrografic de 390 kilometri pătrați, alimentat fiind de afluentul principal Valea Boului, din izvoarele subterane și precipitații. În aceste condiții, aflat sub spectrul secării, s-a realizat un canal de legătură cu Buzăul, prevăzut cu un stăvilă, din care se acumulează apă dulce. Lacul este deparat în două sectoare de rambleul căii ferate Urziceni – Făurei – Tecuci. Deși comunică pe sub un pod de aproximativ 20 de metri lungime, cele două au evoluat diferit, cel din aval fiind invadat de vegetație acvatică. Începând din anul 1960 – când a fost realizat canalul de legătură cu Buzăul, lacul Jirlău a fost amenajat pentru piscicultură, în sectorul dintre calea ferată și râu fiind amenajate câteva bazine pentru iernarea și reproducerea peștelui⁴.

Altfel, preocuparea autorităților pentru prezervarea mediului natural, se reflectă, de exemplu, încă la mijlocul secolului al XIX-lea când, Ministerul Agriculturii „având în vedere condițiunile hidrobiologice din ultimii ani, defavorabile populării bălților cu pește”, „menține ca zonă de cruțare până la data de 15 septembrie 1948, grupul de bălți Pântecani-Jirlău, Drogu-Vișani, denumit în general balta Jirlău, din județul R. Sărat”⁵. De altfel, potrivit referatului Serviciului Tehnic al Pescuitului și Pisciculturii „se oprește de la 20 noiembrie 1948, pescuitul cu orice fel de unealtă”, în mai multe ape, între care și complexul Jirlău-Pântecani-

² P. Gâștescu, I. S. Gruescu, *Județul Brăila*, București, 1973, p. 24.

³ *Ibidem*. Vezi și Petre V. Coteș, *Câmpia Română. Studiu de geomorfologie integrată*, București, 1976, p. 111, 135, 220.

⁴ P. Gâștescu, I. S. Gruescu, *Op. cit.*, p. 56.

⁵ Monitorul Oficial, partea I-a, nr. 216, 17 septembrie, 1948, p. 7658.

Drogu din R. Sărat⁶. Cititorul va fi remarcat deja unele inconsecvențe ale surselor în ceea ce privește numele luciului de apă „denumit în general balta Jirlău”. Credem că este sugestivă în acest sens vocea dedicată de *Marele Dicționar Geografic*, lacului Drogul (sic!): „se întinde prin comunele Drogul, Jirlău și Vișani, mai poartă și numele de balta Văcenilor – un cătun ce s-a încorporat în comuna Jirlăul –, de Jirlăul și de Vișani, se întinde și în comuna Slobozia Galbenul; are o întindere de 700 pogoane (350 hectare), care aduc un venit de 2600 lei anual; e proprietate particulară; conține pește care se vinde în localitate, [în] Râmnicu Sărat și chiar [în] Buzău”⁷.

Aspectul predominant de zonă umedă al spațiului care ne interesează a generat și denumirea localității, termenul „jirlău” fiind utilizat pentru a desemna „șiroi, apărie, șuvoi de apă, torent, râpă foarte lungă cu maluri înierbate”⁸; alături fiind sinonim pentru șanț, vâlcea cu iarbă, fiind immortalizat și contextul „la secetă se mai face iarbă pă jirlaie”⁹. A trecut și în seria antroponimelor, de exemplu, sub forma „Jirlăianu”¹⁰.

3. Scurt istoric. Din punct de vedere administrativ comuna Jirlău a făcut parte din județul Râmnicu Sărat¹¹, plasa Râmnicu de Jos; iar, după reforma administrativă din anul 1950, a intrat în componența raionului Făurei (denumit în trecut Filimon Sârbu) – regiunea Galați; ulterior, din 1968 – odată cu desființarea regiunilor și raioanelor¹² –, a intrat în organizarea județului Brăila. Inițial, până în anul 1975, comuna era formată din satul omonim și Brădeanca¹³, cel din urmă risipindu-se în

⁶ Monitorul Oficial, anul CXVI, nr. 283, sâmbătă 4 decembrie 1948, p. 9616.

⁷ George Ioan Lahovari, C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, vol. III, București, 1900, p. 256.

⁸ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 517.

⁹ I. Z. Marin, *Vocabular regional*, în „Cum vorbim”. Revistă pentru studiul și explicarea limbii, anul III, nr. 11, 1951, p. 37.

¹⁰ Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983, p. 267.

¹¹ Vezi *Tablou de Regruparea comunelor rurale întocmit conform legii pentru modificarea unor dispozițiuni din legea pentru organizarea administrațiunii locale (publicată în Monitorul Oficial nr. 161 din 15 iulie 1931), cu un supliment de tablou de Municipiile, Comunele urbane reședință, nereședință și suburbane din întreaga țară*, București, 1931, p. 321, nr. 36.

¹² Vezi <http://www.monitoruljuridic.ro/act/lege-nr-2-din-16-februarie-1968-republicata-privind-organizarea-administrativa-a-teritoriului-republicii-socialiste-romania-emitent-marea-adunare-nationala-46045.html> (accesat la 1 martie 2025).

¹³ Fără a exclude cu totul ipoteza, ne exprimăm rezerve în ceea ce privește includerea denumirii între topicele care trimit la diferite esențe ale pădurii (precum Ulmu, Plopu etc.), evocând prin urmare natura terenului localității (Ioan Munteanu, *Nume de sate din județul Brăila: toponimie brăileană*, Brăila, 2012, p. 29, urmând o sugestie generală a lui Iorgu Iordan). Relieful zonei nu reclamă prezența coniferelor, decât, poate, cel mult accidental.

urma unei inundații pustiitoare. Cei mai mulți locuitori s-au strămutat la Jirlău, iar câteva familii la Făurei.

Anterior acestor repere administrative, moderne, în lunca Buzăului, undeva în zona satului Brădeanca, pe partea stângă a râului, la sud de actualul pod, este foarte probabil să fi existat unele moșii evidențiate în texte sub titulaturile Gugești¹⁴ și Plecicoi¹⁵ (= Placico, Plăcicoi, Plăchicheni, Plășcoi), atestate documentar încă de la 1499 și Pieptești¹⁶, atestat documentar din anul 1615.

Părți din satele *Plăcicoi* și *Gugești* sunt întărite lui „jupan Chicoș, cu fii și fiicele lui”, la 15 iunie 1499, de către voievodul Radu al IV-lea („cel Mare”) ¹⁷. Regăsim grupate aceleași posesiuni (Plăciceni și Gugești) și la 13 octombrie 1533, când sunt întărite lui „jupan Oprea slugerul și jupaniței sale Rada și cu fii lor” ¹⁸. După jumătatea veacului al XVI-lea, moșiile Plășcoi și Gugești „parte a Stancăi și a Radii”, sunt întărite Pascului și lui Zbora, la 28 septembrie 1569, de către voievodul Alexandru al II-lea Mircea ¹⁹. Un an mai târziu, la 22 iulie 1570, se confirmă jupâniței Neacșa, între altele, partea de ocină a fratelui său Stanciul din satul Plecicoi „pentru că i-a dat însuși Stanciul la moartea sa toată partea lui [...] pentru că n-au rămas din el fii, nici nimeni” ²⁰. Ulterior, la 10 ianuarie 1579, jupanițelor Calea și Rada și Vlădaia și cu fii lor, între altele, să le fie ocină la Plăcicoi, „toate părțile unchiului lor Stanciul”. Motivul acestei noi „întăriri” este acela că „mai sus zisele jupânițe au avut pâru cu părintele episcop Mhail de Râmnic; și așa pâra episcopul că toate părțile lui Stanciul le-a dat și le-a închinat sfintei episcopii mai sus zise, o nepoată a lui, anume jupanița Neacșa, care a murit”. În urma anchetei domnești s-a „adeverit că mai sus zisa jupanița Neacșa a fost volnică să închine partea tatălui ei, Dumitru, iar partea unchiului lor, Stanciul care n-a avut fii, să o țină celelalte mai sus zise nepoate ale lui, pentru că l-au pomenit după moarteși au cheltuit cu el în timpul vieții lui, prin țări străine” ²¹. Câteva luni mai târziu, la 20 mai, lui Balea portar și Ștefan Logofăt și

¹⁴ Localizarea este propusă în *Documente privind Istoria României. B. Țara Românească. Veacurile XIII-XVI. Indicele numelor de locuri*, București, 1956, p. 67: „Gugești, sat <probabil Brădeanca, r. Filimon Sîrbu>”. Aceiași localizare păstrată și în *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească, vol. I (1247-1500)*, București, 1966, p. 549, s.v. indici.

¹⁵ Localizarea este propusă în *Ibidem*, p. 106: „Plecicoi, sat <probabil Brădeanca, r. Filimon Sîrbu>”. Aceiași localizare păstrată și în *Documenta Romaniae Historica...*, p. 564, s.v. indici.

¹⁶ Localizarea este propusă în *Documente privind Istoria României. B. Țara Românească. Veacul XVII (1601-1625). Indicele numelor de locuri*, București, 1960, p. 95: „Pieptești, sat <lângă Brădeanca, r. Filimon Sîrbu>”.

¹⁷ *Documente privind Istoria României. Veacul XIII, XIV și XV. B. Țara Românească (1247-1500)*, pp. 261-262, doc. nr. 277.

¹⁸ *Ibidem. Veacul XVI, vol. II (1526-1550)*, București, 1951, p. 148, doc. nr. 148.

¹⁹ *Ibidem. Veacul XVI, vol. III (1551-1570)*, București, 1952, pp. 329-330, doc. nr. 381.

²⁰ *Ibidem*, pp. 367-368, doc. nr. 421.

²¹ *Ibidem. Veacul XVI, vol. IV (1571-1580)*, București, 1952, pp. 362-363, doc. nr. 370.

jupaniței Calea și cu fiilor le sunt întărite posesiunile, între care și la Plăcicoi – toate părțile unchilor lor, Dumitru și Stanciul²².

La 11 martie 1584, o nouă pricină se soluționează cu întărirea unor moșii – toate părțile unchilor lor, Dumitru și Stanciul, între care și Plăcicoi, jupanului Balea – mare comis și lui Ștefan logofăt și jupaniței Calea²³.

La 25 ianuarie 1593, și domnitorul Alexandru al III-lea („cel Rău”), întărește lui Pascul și Semjorzu cu fii, „să le fie ocină la Plăcicoi, toată partea lui Negrilă postelnic, oricât se va alege din câmp și din apă și de peste tot hotarul, pentru că au cumpărat [...] pentru 3.000 aspri gata”; și „iar au cumpărat Pascul și Sâmjorzu ocină la Plăcicoi, partea Stancăi și a Radei [...] pentru 4.000 aspri gata”²⁴. Doi ani mai târziu, la 10 martie 1595, voievodul Mihai („Viteazul”) întărește Radului – fost mare comis, stăpânirea peste satul Placico „cu toți vecinii și cu toată moșia și cu tot venitul, pentru că îi este bătrână și treaptă moșie și de moștenire, ce-a fost dat-o dânsul de zestre surorii sale, Caplei”. Este de fapt o reintrare în posesie, întrucât „după moartea Caplei, dar fiul său Vasile, dânsul a vândut satul Placico lui Nicola vătăful, drept 15.000 aspre, pe când a fost pribeag [...]. Apoi după aceea, când a dat Domnul Dumnezeu de a venit de mai sus zisul boier [...], dânsul a întors înapoi toate acele aspre lui Nicola vătăful, spre a-i fi iarăși moșia de moștenire”²⁵.

La 8 iunie 1602, Dima – fiul lui Pascul din *Plăcicoi*, își asumă un zapis prin care vinde jupanului Preda stolnic, contra sumei de 3120 aspri „bani gata”, „jumătate din ocina pe care o am la Plăcicoii Vlaicului [...] cât se va alege de pretutindeni, de peste tot hotarul, din cap până în cap, din câmp și din apă și din pădure și din baltă și din vatra satului, de pretutindeni”²⁶; observăm aici, împreună cu cititorul, descrierea zonei; mai mult, remarcăm între martorii tranzacției, alături de „alți mulți megieși buni și bătrâni”, pe popa Stănimir din Plăcicoi, pe Neagul și Banea și Ivan și Dragomir din Plăcicoi.

Cel din urmă toponim al zonei, *Pieptești*, apare atestat la 7 august 1615, în contextul întăririi unor posesiuni funciare lui Radu din Gurguița, între care și această ocină „însă 17 stânjani de ocină, fiindcă a cumpărat Radul de la Mănăilă, pentru 17 talere de argint, din hotar până în hotar”²⁷.

Satul *Jirlău* este menționat pentru prima oară într-un act de vânzare-cumpărare de moșii, datat la 24 martie 1672. Un oarecare Barbă Albă²⁸ își „vinde partea sa de

²² *Ibidem*, p. 385, doc. nr. 387.

²³ *Ibidem*. *Veacul XVI, vol. V (1581-1590)*, București, 1952, pp. 152-153, doc. nr. 163.

²⁴ *Ibidem*. *Veacul XVI, vol. VI (1591-1600)*, București, 1953, p. 64, doc. nr. 73.

²⁵ *Ibidem*, p. 167, doc. nr. 183.

²⁶ *Ibidem*. *Veacul XVII, vol. I (1601-1610)*, București, 1951, p. 48, doc. nr. 59.

²⁷ *Ibidem*. *Veacul XVII, vol. II (1611-1615)*, București, 1951, p. 424, doc. nr. 365.

²⁸ Nu putem să nu remarcăm faptul că, un personaj, purtând același nume, este imortalizat între martorii tranzacției moșiei *Plăcicoi* din 25 ianuarie 1593: „jupan Barbă Albă, mare logofăt” (vezi *supra*).

moșie, *Jirlău și Plesca*, stolnicului Mihalcea și spătarului Dragoie” (*non vidi*)²⁹.

O altă consemnare este din anul 1759 când domnitorul Țării Românești, Scarlat Grigore Ghica, numește pe episcopul de Buzău să cerceteze pricina dintre pitarul Dodulescu și sătenii din Jirlău și Plescoi³⁰.

Din alte surse documentare aflăm că moșiile Plescoi și Jirlău aparțineau Episcopiei de Buzău, care le oferise spre administrare Mănăstirii Berca. În anii 1781, 1783 și 1784 sunt înregistrate unele pricini între localnici și stăpânii de moșii din jur.

Ca în cazul oricărei așezări ce a evoluat într-o luncă inundabilă, și Jirlăul se va fi format prin roire. Prima coagulare în acest sens s-ar fi petrecut în intervalul dintre anii 1800-1821, când, în urma unor revărsări, localnicii s-au retras spre un loc mai înalt, numit generic *Movila Berca* (în vecinătate se vor dezvolta calea ferată și fostul *SMA Jirlău*). Ulterior, în anul 1821, după decimarea a 60% din populație de către o epidemie de ciumă, supraviețuitorii ar fi părăsit așezarea și s-au așezat pe malul bălții Jirlău, unde se află și astăzi vatra localității³¹.

Nu am identificat *Movila Berca* în sursele documentare pe care le-am avut la dispoziție; dacă a existat un astfel de monument în zonă, cel mai probabil dezvoltarea localității l-a „șters” din teren, prezervând doar denumirea. Nu excludem, în schimb, nici ipoteza potrivit căreia, ne aflăm în fața unei denumiri moderne, de pus în legătură, eventual, cu mănăstirea omonimă care avea în administrare moșia, de la Episcopia Buzăului³². În chiar ultimul an al deceniului nouă din secolul XIX, se vorbea deja la trecut despre această posesiune, cel puțin așa reiese din informarea prin care „se aduce la cunoștința generală că, conform cu dispozițiunile legii pentru înstrăinarea bunurilor Statului, din 6 aprilie 1889, ministerul scoate în revânzare lotul mare cu No. 38, în întindere de 10 hectare, din moșia Jirlău, comuna Nisipurile, plasa Gradiștea-Râmnicu-de-Jos, județul R.-Sărat, fostă pendinte de Episcopia Buzău”³³. În orice caz, toponimul s-a extins o vreme și asupra satului care deservea moșia, cel puțin asta ne-o arată *Dicționarul geografic*, care, pentru realități de până la finele secolului al XIX-lea, reține sub vocea BERCA, următoarele: „sat în plasa Râmnicu de Jos, cătunul comunei Jirlău, o diviziune a cătunului de reședință. Pădurea Berca are 200 de hectare a Statului; esență salcie”³⁴.

Deși nu putem fixa cu precizie momentul de la mijlocul secolului al XIX-lea,

Să ne aflăm în fața atestării unui descendent!?

²⁹ Aurel Manta, Stănița Manta, *Monografia comunei Jirlău, passim (non vidi)*.

³⁰ Ioan Munteanu, *Nume de sate din județul Brăila: toponimie brăileană*, Brăila, 2012, p. 58

³¹ *Ibidem*.

³² Costin Croitoru, *Repertoriul bibliografic al monumentelor tumulare din județul Brăila*, Brăila, 2024, p. 25.

³³ Monitorul Oficial, nr. 158, joi 14 (26) octombrie 1899, p. 3974, același anunț și la *ibidem*, nr. 166, duminică 24 octombrie (5 noiembrie), 1899, p. 5667.

³⁴ Grigore Gr. Dănescu, *Dicționarul geografic, statistic și istoric al județului Râmnicu-Sărat*, București, 1896, p. 30.

când moșiile Jirlău-Brădeanca și Nisipeni-Brădeanca au trecut în proprietatea Mănăstirii Bradu din Buzău, catagrafia mănăstirii din anul 1842 reține: „Văcenii, care se desparte în două sate: Jirlău și Nisipenii și cu puțină parte din Balta Văcenii; satul Jirlău are o băcănie, iar Nisipenii o cârciumă”³⁵. O va deține, cel mai probabil, până la secularizarea averilor mănăstirești (1863); în orice caz, autoritățile aprobau în anul 1853 înființarea pe moșia Jirlău, proprietatea mănăstirii Bradu „a unui târg pe toată săptămâna și patru bâlciuri peste an”³⁶; iar tocmai în anul 1878 Administrația Generală a Domeniilor și Pădurilor Statului, decide „scoaterea în rearendare” „pe periodul începător de la 23 aprilie 1878 până la aceeași dată 1883”, a unor moșii întrucât „n-au achitat până în prezent câștigul și nici nu au completat garanțiile definitive”; între acestea regăsim și moșia Văcenii sau Jirlău a mănăstirii Bradu din Râmnicu Sărat³⁷. În anunțul de încredințare, s-a strecurat, poate, o eroare: moșia „Văcenii sau Jirlău, tot din Râmnicu-Sărat, a mănăstirii Radu-Vodă (!?) asupra dlui Th. Simonidi”³⁸. Fixarea garanției întreaptă chestiunea: „Văcenii sau Jirlău, pendinte de Bradu, garanția în obligațiuni domeniiale, în valoare de lei 8.000, arendată pe periodul 1878-1883”³⁹.

Se pare că pe la începutul secolului al XIX-lea existau în zonă două așezări, Văcenii și Călcănari, dezvoltate pe malul lacului Jirlău, prima la est și cea de-a doua la vest; deja în anul 1886, se vorbește despre „Văcenii sau Jirlău”⁴⁰ o sugestie pentru renunțarea treptată la primul toponim în favoarea secundului. În 1892 satul Văcenii dispăruse, ceea ce poate duce la concluzia că, eventual, cele două localități s-au contopit. În această formulă apar încifrate toponimele pentru a denumi o posesiune funciară, anume „moșia Văcenii-Jirlău”. O avem atestată, ca atare, de exemplu, în august 1895, atunci când la Primăria Jirlău „se vor vinde patru paturi din tablă cu saltelele lor, un garderob de nuc, o masă toaletă, 2 covoare pentru perete, 2 paturi masive, o masă pentru perete cu marmură deasupra, 4 oglinzi mari, 6 scaune de lemn cu trestie, 2 canapele pentru colț, 8 scaune de fier vopsite gri, o casă de fier Werthaim, 2 mese mici de brad, 3 canapele, 18 scaune îmbrăcate cu creton, 4 fotoliuri îmbrăcate, un sfeșnic de argint plache, o masă cu patru picioare, rotundă, lungăreață, un cuier atârnat pentru haine, un lavor, un scrin, un dulap pentru conservat serviciile de masă, 3 mese de brad, o jumătate masă pentru perete, 2

³⁵ Pentru detalii și trimiteri la documente de arhivă vezi Aurel V. Vasilescu, *Mănăstirea Bradu de pe Nișcov*, în Biserica Ortodoxă Română, anul LV, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1937, p. 75, 82.

³⁶ Buletin. Gazetă Oficială / Buletin Oficial al Prințipatului Țării Românești (București), 1853, p. 150.

³⁷ Monitorul Oficial, nr. 58, duminică 12 (24) martie 1878, p. 1653; același anunț și în *ibidem*, nr. 66, miercuri 27 martie (8 aprilie) 1878, p. 1892; *ibidem*, nr. 70, marți 28 martie (9 aprilie) 1878, p. 2017.

³⁸ Monitorul Oficial, nr. 84, joi 13 (25) aprilie 1878, p. 2419; același anunț cu același conținut este publicat și în *ibidem*, nr. 88, joi 20 aprilie (2 mai) 1878, p. 2487; *ibidem*, nr. 92, miercuri 28 aprilie (9 mai), 1878, p. 2563.

³⁹ Monitorul Oficial, nr. 135, marți 20 iunie (2 iulie) 1878, p. 3662.

⁴⁰ Vezi „Telegraful”, anul XVII, nr. 4146, duminică 6 aprilie 1886, p. 2.

canapele cu picioarele de fier, o masă de tablă, un pian mare, vopsit negru, 14 boi pentru jug, 10 vaci din care 6 cu viței, 2 bivolițe, o malacă, 10 mânzați, o trăsură pe arcuri cu coș, un docar, 2 cai bălani și unul galben, 600 de hectolitri grâu de toamnă, 80 hectolitri orz și 28 hectolitri secară”, bunuri reprezentând „averea sechestrată dlui N. Patuna, arendașul moșiei Văceni-Nisipeni și Văceni-Jirlău, pentru neplata câștigurilor datorite”⁴¹.

Aceleași toponime apar și la 11 noiembrie 1899, atunci când Administrația financiară a județului Râmnicu-Sărat anunță vânzarea averilor „sechestrate d-lor arendași debitori ai Statului, pentru neplata câștigurilor datorate din areni de moșii, păduri, rate etc.” Dincolo de atestarea denumirilor sau a nomenclatorului antroponimelor celor implicați în activitățile economice, sursa aceasta documentară nuanțează și o parte din pulsațiile zonei, la final de veac XIX: „în piața orașului Râmnicu Sărat, de către receptorul fiscal, se va vinde o gabrioleță, un docar, două mașini, din care una pentru vânturat și una pentru bătut porumb, sechestrate dlui Andrei D. Exarchu, pentru neplata arendei locului și a acaretelor de pe moșia Jirlău cu Văceni-Nisipeni”⁴². În schimb, „la primăria comunei Nisipurile, de către receptorul fiscal respectiv, se va vinde un cal, sechestrat dlui Anton Economu, pentru neplata arendei locului de grădinărie de pe moșia Jirlău cu Văceni-Nisipeni”⁴³; în același loc „se va vinde o mașină de bătut porumb, sechestrată dnei Sora I. Albuleț, pentru neplata arende de 1 octombrie 1899, a cârciumei de pe moșia Văceni-Jirlău”⁴⁴. Ceva mai târziu, în anul 1913, se anunța public că „potrivit legii pentru înstrăinarea bunurilor Statului s-a depus la Primăria comunei Jirlău planul de parcelare și tabela a 9 loturi mici de câte cinci hectare, ce se scot în vânzare din moșia Statului Văceni-Jirlău-Nisipeni (trupul Văceni-Jirlău-Brădeanca)”⁴⁵.

La citarea unui oarecare Grigore Petrescu, „fost cu domiciliul în comuna Bălăcianu, plasa Jirlău, județul Râmnicu Sărat”⁴⁶, este posibil să se fi strecurat o „eroare materială”, întrucât, din informațiile documentare pe care le deținem nu avem atestată clar calitatea de plasă a Jirlăului. De altfel, aceeași sursă, enunțând admiterea acțiunii de divorț intentate de către Rada Ion R. Boldeanu „în contra” soțului ei (sic!), indică statutul administrativ corect al Jirlăului, acela de comună⁴⁷. Pe de altă parte însă, am mai întâlnit sintagma „plasa Jirlău” și trei ani mai devreme,

⁴¹ Monitorul Oficial, nr. 114, marți 22 august (8 septembrie) 1895, p. 3890; același anunț și în *ibidem*, nr. 140, duminică 24 septembrie (6 octombrie) 1895, p. 4680.

⁴² Monitorul Oficial, nr. 179, joi 11 (23) noiembrie 1899, p. 6225.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 6226. Cele trei anunțuri de scoatere la vânzare sunt repetate și în Monitorul Oficial, nr. 198, joi 2 (14) decembrie 1899, p. 6812, 6813.

⁴⁵ Monitorul Oficial, nr. 174, duminică 3 (16) noiembrie 1913, p. 7405.

⁴⁶ Monitorul Oficial, nr. 115, vineri 22 august (4 septembrie) 1908, p. 5071.

⁴⁷ *Ibidem*.

într-o mențiune pasageră, relativă la punerea în vânzare a proprietăți din vatra satului comunei Bălăceanu, plasa Jirlău, județul R.-Sărat⁴⁸. Același credit administrativ apare și în anul 1911⁴⁹.

În *Dicționarul geografic, statistic și istoric al județului Râmnicu Sărat*, editat în 1896, comuna Jirlău este consemnată ca făcând parte din plasa Râmnicu de Jos, fiind situată în partea de sud a acestui județ, la 28 de kilometri de orașul reședință – Râmnicu Sărat – și la 11 kilometri spre sud-est de comuna Bălăceanu, reședința de plasă. La nord se învecina cu Drogu și Galbenu, la est cu Vișani, la sud cu Nisipuri și la vest cu Pârliți din județul Buzău. Avea în componență un singur sat, Jirlău, iar la numele de Brădeanca (sau Jirlău) era trecută pădurea din esență de salcie, cu o întindere de 200 hectare, care făcea parte din ocolul Băbeni. Sigur că pădurea s-a restrâns treptat, dar a și făcut obiectul unor dispute legate de exproprieri, astfel, o găsim între altele, pe rolul Comisiunii de Ocol pentru Expropriere și Revizuire, de pe lângă Judecătoria II Rurală Râmnicu Sărat. Din procesul verbal întocmit la 18 august 1923 reținem că „nu s-a aprobat pentru islazul comunelor Nisipuri, Moșești și Jirlău exproprierea celor 159 ha din pădurea statului Brădanca-Jirlău, expropriere propusă de această comisiune [...], fiind situată această pădure în regiune de câmp”. Un an mai devreme, Comisiunea propusese exproprierea celor 159 ha urmând a fi „atribuite în raport cu nevoile locale, comunei Nisipuri de 19 ha, comunei Moșești 60 ha, și comunei Jirlău 80 ha”⁵⁰. Este vorba cel mai probabil aici despre trupurile de moșie rezervate împăduririlor despre care aflăm din *Tabloul cu moșiile Statului ce sunt a se licita la 30 octombrie 1899*: „Văceni-Nisipeni și Văceni-Jirlău, adică terenul rezervat pentru împădurit, împreună cu balta ce-i aparține, fostă a moșiei Bradu și Episcopiei Buzăului”, pentru care „se vor mai plăti salariile la 4 pădurari”⁵¹. De pe aceeași moșie „Jirlău sau Văceni”, domeniul Pădurile Statului anunțau „vinderea spre exploatare”, în ziua de 12 noiembrie 1901, a pădurii „Jirlău – Cantonul Boboc”⁵². Detalii în privința acestui loc se regăsesc în *Pădurile ce sunt a se licita*: „Jirlău – Cantonul Boboc, de pe proprietatea Jirlău, pachetele nr. 1 și 2, ambele în întindere de 27 hectare, 6.335 m.p.”⁵³. Boboc era denumirea pădurii de 250 pogoane din județul Râmnicu-Sărat, care se întindea și pe moșia Jirlău⁵⁴.

La capitolul *Delicte silvice* îl regăsim pe G. M. Platanioti, a cărui „recoltă ce va

⁴⁸ Monitorul Oficial, nr. 152, sâmbătă 8 (21) octombrie 1905, pp. 5230-5231; tot o mențiune apare și la *Ibidem*, nr. 165, marți 25 octombrie (7 noiembrie) 1905, p. 5637.

⁴⁹ Monitorul Oficial, nr. 248, miercuri 9 (22) februarie 1911, p. 1029 (mențiune).

⁵⁰ Monitorul Oficial, nr. 50, joi 6 martie 1924, p. 2486.

⁵¹ Monitorul Oficial, nr. 161, marți 19 (31) octombrie 1899, p. 5479; același anunț și la *ibidem*, nr. 163, joi 21 octombrie (2 noiembrie), 1899, p. 5554.

⁵² Monitorul Oficial, nr. 152, miercuri 10 (23) octombrie 1901, p. 3814.

⁵³ *Ibidem*, nr. 224, marți 14 (26) ianuarie 1892, p. 6014; *Ibidem*, nr. 117, vineri 25 august (6 septembrie) 1895, p. 3872.

⁵⁴ Dimitrie Frunzescu, *Dicționarul topografic și statistic alu României*, București, 1872, p. 49.

resulta de pe 50 hectare grâu de toamnă, aproximativ ca 700 hectolitri grâu” se va sechestra, pentru delictul silvic comis în pădurea de pe moșia Jirlău, prin păsciunarea a 50 hectare pădure”⁵⁵. În treacăt fie spus, personajul era de ceva vreme în atenția autorităților pentru neplata „câștigurilor moșiei Văcenii sau Nisipeni și Văcenii sau Jirlău”, drept pentru care i se sechestraseră „300 chile în porumb în știuleți, din recolta anului 1883, aflate în leși la casa proprietății de pe moșia Jirlău și 40 pluguri de fier”⁵⁶.

Prezența fondului forestier implică și alte activități conexe; de exemplu, Ministerul Agriculturii și Domeniilor, prin Casa Pădurilor, fixează pentru ziua de 1 octombrie 1920 licitația publică pentru arendarea dreptului de vânătoare în pădurile Statului, între care și cea de la Jirlău-Brădeanca, în suprafață de 358 hectare⁵⁷. Acolo unde era posibil, se arendau „terenurile de arătură și de fâneță încorporate pădurilor, prin perimetrarea lor, cu ocazia vânzării de veci a moșiilor respective și care se arendează pe un period de trei ani, cu începere de la 23 aprilie 1893”; se regăsesc în acest tablou și „loturile de fânețe din pădurea Jirlău-Văcenii, în întindere de 350 hectare. Aceste locuri sunt cele rezervate spre a fi împădurite și sunt compuse din zăvoaie, puțin prundiș cu o mulțime de sinuoziități, printre care se poate cosi fân”⁵⁸.

Potrivit proiectului de lege din 1906 „relativ la alipiri și dezlipiri de comune rurale din județul R.-Sărat, comuna Drogu urma a se desființa, din cele două sate componente ale sale, Drogu urmând a intra în organizarea comunei Vișani, iar Andreești (Hoinari) în componența comunei Jirlău”⁵⁹.

Era un sat de câmpie, fără dealuri, doar câteva movile ici și acolo. La nordul satului curgea pârâul Galben (o parte din pârâul Valea Boului) care se vărsa în lacul Jirlău, iar la est, teritoriul comunei era străbătut de râul Buzău. Clima era considerată nesănătoasă datorită mlaștinii care înconjura lacul Jirlău. Satul avea o populație de 1452 de locuitori – 393 familii.

Funcționa aici, din anul 1913, Obștea satească cu numele de <Brădeanca>” pentru arendarea și exploatarea bălții Jirlău-Brădeanca, proprietate a statului⁶⁰.

Pentru stimularea pulsațiilor economice a luat ființă în comună Banca Agrară, care își convoca acționarii în ziua de 15 decembrie 1929 în vederea aprobării unor

⁵⁵ Monitorul Oficial, nr. 119, sâmbătă 29 august (10 septembrie) 1892, p. 3620.

⁵⁶ Monitorul Oficial, nr. 285, joi 29 martie (10 aprilie) 1884, p. 7164.

⁵⁷ Monitorul Oficial, nr. 125, joi 9 septembrie 1920, p. 4349.

⁵⁸ Monitorul Oficial, nr. 140, sâmbătă 26 septembrie (8 octombrie) 1892, p. 4151.

⁵⁹ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 11 octombrie 1906, pp. 1173-1175.

⁶⁰ Un extras al Actului constitutiv se face public de către Judecătoria II Rulară Râmnicu Sărat la 12 aprilie 1913, vezi Monitorul Oficial, nr. 18, joi 25 aprilie (8 mai) 1913, p. 813.

modificări de statut⁶¹. În lipsa majorității, adunarea s-a întrunit la 23 decembrie⁶². O altă asocierie care funcționa la nivel local este Cooperativa „I. G. Duca” din comuna Jirlău, al cărei statut adoptat a fost publicat în Buletinul Cooperației Române, ea fiind inserată pe lista societăților cooperative publicate de Ministerul Agriculturii și Domeniilor prin Institutul Național al Cooperației Române, Diviziunea îndrumării, controlului și propagandei⁶³. Credem că, cel mai probabil aceeași Cooperativă, a fost „întărită cu obștea sătenilor din Jirlău, jud. R.-Sărat, până când a izbutit să cumpere balta de 458 pogoane, din cea comună, care se exploatează și astăzi, de acești cooperatori, în folosul și spre marea lor binefacere”⁶⁴.

Secvențial, într-un fel sau altul, locuitori sau reprezentanți ai comunei au participat la marile evenimente istorice.

Spre exemplu, frământări, ca în multe alte locuri din țară, vor fi fost și la Jirlău, în contextul tumultuos al anului 1907. Aici, locuitorii „s-au ridicat” împotriva arendașilor bălții (frații Exarcu) și a marilor proprietari funciari (Crăciunescu, Gârboviceanu și Zamfirescu), refugiați la Făurei. La 12 martie răsculații porniseră spre Râmnicu Sărat, dar au fost interceptați de forțele de ordine. Un extras din Registrul istoric al Batalionului 7 Vânători, relativ la acțiunile de reprimare a Răscoalei în Ploiești și în județele Râmnicu-Sărat, Putna și Tecuci (10-31 martie 1907) este cât se poate de sugestiv, în acest sens. Potrivit acestuia, la 12 martie, „la ora 12.45, Companiile 1 și a 2-a au primit ordin ca un detașament volant să plece pentru a restabili ordinea în comunele Băltați, Costienii de Sus, Joița, Socarici, Slobozia-Galbenu, Bălăceanu, Jirlău, Nisipurile și a face și arestări, apoi să se instaleze în comuna Jirlău, ca punct central de unde să radieze în toate direcțiile”. În ziua următoare, „la ora 1 p.m., acest detașament a plecat în căruțe [spre] Galbenu, Slobozia-Galbenu, la Jirlău. În Slobozia s-au făcut 8 arestări. În Jirlău, companiile au sosit la ora 6 p.m. Compania 1 a continuat marșul, tot în căruțe, la Nisipurile. În ambele comune s-au făcut percheziții și arestări. Trupa a fost cantonată în primărie și școală. Hrană rece. Timpul: viscol și ninsoare”. La 14 martie „Compania 1 a continuat cu arestările în comuna Nisipurile până la ora 9 dimineața și, restabilind liniștea, a fost rechemată la Jirlău, unde a sosit la ora 12, aducând 19 arestați. Compania a 2-a a făcut arestări și percheziții în Jirlău”. La 15 marti: „în dimineața acestei zile, s-a terminat cu arestările și perchezițiile făcute în comuna Jirlău. La ora 12 s-a predat unui pluton de cavalerie, pentru escortare la Râmnicul Sărat, 7 arestați din comuna Slobozia-Galbenu și 54 din Jirlău”⁶⁵. Demn de

⁶¹ Monitorul Oficial, nr. 265, miercuri 27 noiembrie 1929, p. 13988.

⁶² Vezi extrasul procesului-verbal din Monitorul Oficial, nr. 16, marți 21 ianuarie 1930, p. 663.

⁶³ Monitorul Oficial, anul CVI, nr. 279, miercuri 30 noiembrie 1938, p. 5751.

⁶⁴ Mitică Constantinescu, *Politică economică aplicată*, vol. II, *Agricultură, economie rurală, cooperatie*, București, 1943, p. 236.

⁶⁵ Servicul Istoric al Armatei, *Armata română și răscoala din 1907. Documente*, ediție îngrijită de Florin

evidențiat, în acest context, este faptul că, în urma răscoalei, țăranilor li s-a repartizat un islaz comunal, iar o parte dintre aceștia s-au asociat, ulterior, în cadrul obștii de arendare „Brădeanca”, al cărei rol va crește în perioada interbelică.

Mai târziu, în primul Război Mondial, în cadru manevrelor cunoscute, în perioada 1-8 decembrie 1916, Regimentul 2 Roșiori Bârlad s-a retras, pe itinerariul: Perișoru — Jirlău — Galbeni — Obidiți — Măcrina — Liești — Tecuci — Bârlad, unde a cantonat⁶⁶. Nu putem decât presupune, în acest caz, care va fi fost atitudinea locuitorilor. În orice caz, populația Jirlăului a oferit tributul „de sânge” în această primă conflagrație mondială: doi locotenenți, 18 sergenți, 9 caporali 72 de soldați „au căzut” la datorie. În cinstea lor, spre amintire, în anul 1937 s-a ridicat un monument în centrul satului, flancat ulterior de două mai mici, dintre care unul fiind închinat memoriei tânărului care s-a jertfit la Brăila, în contextul revoluției din anul 1989.

Locuitori ai comunei au plătit, la rândul lor, tribut și celui de-al Doilea Război Mondial, unii ajungând în lagărele din Rusia sovietică. Este cazul lui Gheorghe Gh. Aristotel, născut în 20 noiembrie 1919, care a oferit mărturii din perioada detenției [în special relative la condițiile de tratament inumane la care a fost supus, pentru a accepta înrolarea în Divizia „Tudor Vladimirescu”], pe data de 11 decembrie 2004, sau a lui Marin Gh. Ciurea, născut în 29 octombrie 1921, care a oferit mărturii din perioada detenției, pe data de 22 august 2004⁶⁷.

4. Vatra satului era, la finele secolului al XIX-lea, potrivit datelor înregistrate de *Marele Dicționar Geografic*, de 105 hectare, iar din suprafața totală deținută de comună de 3000 hectare, 2476 erau ale locuitorilor și 275 ale particularilor⁶⁸. 2000 de hectare erau arabile, 400 hectare de imaș, 200 hectare de pădure (Brădeanca), 400 hectare de baltă și teren neproductiv. Se cultivau: grâu (100 hectare), secară (250 hectare), orz (800 hectare), porumb (700 hectare) și mei (150 hectare)⁶⁹. Existau firește și instalații de măcinat, una dintre acestea beneficiind de „înlesnirile și foloasele legii pentru încurajarea industriei naționale” – este vorba despre „moara țăărănească ce d. Tudorache D. Matachi posedă în comuna Jirlău”⁷⁰.

Despre o idee de sistematizare a comunei se poate vorbi după reforma agrară, realizată de Alexandru Ioan Cuza în anul 1864, care a dus la împrăștierea

Șperlea, Lucian Drăghici, Manuel Stănescu, București, 2007, pp. 131-134.

⁶⁶ Constantin Chiper, *Cronica militară a județului Vaslui*, Iași, 2012, p. 100, cu trimitere la surse arhivistice.

⁶⁷ Vezi I. Opreșan, *Infernul prizonierilor români în Rusia sovietică. Documente revelatoare*, vol. 1, București, 2014, pp. 22-23, 48, 49 etc.

⁶⁸ George Ioan Lahovari, C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, vol. IV, București, 1901, p. 113.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ Monitorul Oficial, nr. 239, joi 25 octombrie 1928, pp. 12433-12434.

clăcașilor. Inginerul hotarnic Opreș a proiectat o nouă vatră de sat, cu o geometrie radială, fiecărui sătean fiindu-i atribuit un loc de casă, cu proprietate definitivă. Satul avea 12 ulițe cu ieșiri orientate drept, spre baltă și câmp. Cum am arătat, alt moment istoric, răscoala de la 1907, a „oferit” obștei locale un izlaz bine conturat.

Încă din anul 1891 se anunța „spre cunoștința generală că moșia Jirlă sau Brădeanca, din județul Râmnicu-Sărat, s-a scos în vânzare în loturi, conform legii pentru înstrăinarea bunurilor Statului din 6 aprilie 1889, și că planul moșiei în cesiune, împărțită în 490 loturi, împreună cu un tablou de întinderea și de prețul lor s-au depus la primăria comunei Nisipeni”⁷¹. Probabil legat de același context, Em. Mehtupciu, inginerul hotarnic al Statului, își face publică autorizația „de a face hotărnicia moșiei Statului Jirlău, din acel județ, plasa Gradiștea, despre vecinătatea cu locurile locuitorilor foști clăcași pe acea moșie”⁷². Ceva mai târziu, la 16 iunie 1895, se face anunțul potrivit căruia „se va ține licitație publică orală în localul prefecturii județului Râmnicu-Sărat, fără drept de supraofertare, pentru închirierea pe comptul actualului chiriaș, a lotului mare, lit. a, ca de 25 hectare, împreună cu

acaretele aflate pe dânsul, de pe moșia Statului Jirlău cu Văceni-Nisipeni”⁷³.

Un timp, satul a fost împărțit în două sectoare distincte („cartiere”): în est *văcenii*, preocupați în mod special de creșterea vitelor, iar în vest *călcănarii*, a căror îndeletnicire preponderentă era pescuitul.

Pescari pe lacul Jirlău
(anii 1960-1970)⁷⁴.

⁷¹ Monitorul Oficial, nr. 30, joi 9 (21) mai 1891, p. 675; același anunț în *Ibidem*, nr. 32, marți 14 (26) mai 1891, p. 735.

⁷² Monitorul Oficial, nr. 236, marți 28 ianuarie (9 februarie), 1892, p. 6351.

⁷³ Monitorul Oficial, nr. 45, marți 30 mai (11 iunie) 1895, p. 1552; același anunț și la *Ibidem*, nr. 66, vineri 23 iunie (9 iulie) 1895, p. 2284.

⁷⁴ Sursa: Păunica Purice, *Jirlău, satul meu de cântec și de dor*, publicat la <https://www.bordeiulverde.ro/acas%C4%83> (accesat în martie 2025).

Ocupațiile principale erau așadar agricultura (la finele veacului al XIX-lea, locuitorii Jirlăului dețineau 295 de pluguri, patru mașini de semănat și una de treierat) și creșterea vitelor – erau consemnate 2340 de capete (ovine, bovine, cai, porci)⁷⁵. Interesantă în acest sens este *Numărătoarea animalelor domestice din aprilie 1916*, potrivit căreia la Jirlău existau 458 proprietari de vite, 30 armăsari, 332 cai, 216 iepe, 74 mânji, în total 652 cai; 1 asin, 2 tauri, 382 boi, 367 vaci românești, 2 vaci străine, 39 junici, 62 gonitoare, 228 gonitori, 169 viței, 2 biboli, în total 1253 boi și bivoli; 49 berbeci, 4 berbeci bătuți, 958 oi, 196 cârlani, 613 miei, în total 1820 oi; 3 țapi, 11 capre, 13 iezi, în total 27 capre; 3 vieri, 53 scroafe, 56 porci, 240 porci, în total 353⁷⁶. În sat existau 2 fierari și 20 de comercianți dintre care 4 erau străini. Printre categoriile de comercianți sunt menționați 2 băcani, 7 cârciumari și 3 bogasieri (negustori de pânzeturi fine).

Până la începutul secolului al XIX-lea, starea socială a fost de țărani dependenți – clăcași, pe moșia monăstirii Berca. Din anul 1864 au fost împrăștiți prin reforma agrară, realizată de Alexandru Ioan Cuza. Un rol semnificativ în economia locului l-a avut balta Jirlău, și ea din anul reformei trecută în proprietatea statului, și arendată unor persoane care o parcelau spre a o da, la rândul lor, în folosință locuitorilor, contra unei taxe. Așa cum s-a remarcat mai sus, în intervalul cuprins între anii 1877-1914, au existat arendași greci, consecvenți în a datora bani statului, care le scotea la licitație bunurile pentru a-și recupera prejudiciul. De remarcat totodată este și faptul că, din baltă, se mai „recoltau” stuful (folosit la învelitoarea caselor) și papura (folosită pentru diverse legături)⁷⁷.

Până la începerea ameliorărilor funciare care au fost sinonime și cu desecarea unor suprafețe semnificative, între ocupațiile localnicilor trebuie să fi fost așadar și prelucrarea materialelor specifice bălții. Un dicționar geografic reține toponimul „Bălțiș”, care se referă la un lac format din revărsările Jirlăului din sezonul ploios, acoperit cu stuf din care se fac rogojini⁷⁸.

⁷⁵ George Ioan Lahovari, C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, vol. IV, București, 1901, p. 113.

⁷⁶ Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Direcțiunea statisticii generale, *Numărătoarea animalelor domestice din aprilie 1916*, în Monitorul Oficial, nr. 101, sâmbătă 6 (19) august 1916, p. 5137.

⁷⁷ Steluța Caraman-Dan, Ilie Caraman, *Așezările rurale brăilene*, Brăila, 2010, p. 209.

⁷⁸ Grigore Gr. Dănescu, *Dicționarul geografic, statistic și istoric al județului Râmnicu-Sărat*, București, 1896, p. 28.

„Mâini harnice la secția de răchitărie a C.A.P. Jirlău”
(sursa: „Flacăra”, anul XXX, nr. 18, (1351), 30 aprilie 1981, p. 13).

Căi de comunicație la sfârșitul secolului al XIX-lea: Drumul spre Rm. Sărat – Făurei, trecea prin Bălăceanu – Galbenu - Jirlău – Nisipuri; Drumul spre Vișani – Căineni; Drumul spre Drogu; Drumul spre Pârliți, jud. Buzău. În ceea ce privește „șoseaua vicinală R.-Sărat – Făurei, cu o lungime de 37 kilometri și 960 metri, toată șoseluită cu lățime între 8 și 10 metri”, aceasta urma traseul: „începe în orașul R.-Sărat, bariera Bălțați, trece prin comunele: Bălțați, Costieni de Jos, Socariciu, pe lângă comunele Bălăcenu și Galbenul, străbate comunele Slobozia-Galbenul, Jirlău și Nisipuri (aici trece râul Buzău) și se termină la gara Făurei”, iar „starea de întreținere nu este din cele mai bune; la punctele Galbenul și între Slobozia-Galbenul și Jirlău, prezintă debleuri până la 2 metri”⁷⁹. Ministerul Lucrărilor Publice anunța la 20 aprilie 1916 că scoate la licitație „aprovizionarea a 2.000 m.c. pietriș în depozit, în gara Jirlău km 10 pe CFR Făurei – Tecuci și 1.000 m.c. în stația Drogu CFR Tecuci km 14, pentru întreținerea șoselelor vecinale Galbeni-Drogu-Vișani km 0-12+400 și Râmnic – Făurei, km 22-38 din județul Râmnicu Sărat”⁸⁰. În altă ordine de idei, Ministerul Comunicațiilor, prin Direcțiunea generală a poștelor, telegrafelor și

⁷⁹ Ministerul Lucrărilor Publice, *Expunerea Situațiunei Ministerului Lucrărilor Publice la finele anului 1897*, vol. II, Șosele județene, vicinale și comunale, tomul III (Prahova-Vlașca), București, 1900, p. 68.

⁸⁰ Monitorul Oficial, nr. 19, marți 26 aprilie (9 mai) 1916, p. 865; același anunț și în *Ibidem*, nr. 22, vineri 29 aprilie (12 mai) 1916, p. 972.

telefoanelor, anunță următoarele: „în ziua de 10 octombrie 1927, ora 12 din zi, se va ține licitație publică la prefectura județului R.-Sărat și la direcțiunea generală P.T.T din București pentru concesiunea transportului de călători, bagaje și poștă pe distanța R.-Sărat-Ziduri-Socaricio-Bălăceanu-Galbenu-Sătucu-Jirlău-Vișani-Filipești-gara Dedulești”⁸¹.

Proprietăți. Pe la finele veacului al XIX-lea, rețin atenția surselor documentare acele proprietăți aflate în litigiu. Astfel, se aduce la cunoștința publicului interesat faptul că, la 22 noiembrie 1899, „se va ține licitație publică”, conform „legii înstrănărei bunurilor Statului și răscumpărării embaticurilor”. Între acestea, și „localul islazului cârciumei din Jirlău, de pe moșia Văceni-Jirlău, în întindere suprafața totală ca de 4 hectare, 7.487 m.p., situate în comuna Jirlău, plasa Gradiștea-Râmnicu-de-Jos, fost pendinte de mănăstirea Bradu, învecinându-se cu drumul ce duce la Vișani, cu loturile mari O și P, cu balta Brădeanca cu delimitarea la Stan Ciubotă [...]; Locul Armanului de lângă Brădeanca, de pe moșia Jirlău în întindere suprafață totală ca de 7.020 m.p., situat în comuna Jirlău, plasa Gradiștea-Râmnicu-de-Jos, fost pendinte de mănăstirea Bradu, învecinându-se cu balta Brădeanca, cu pământul moștenitorilor lui Gheorghe Nedelcu și cu locul lui Ion Minciună [...]; Terenul numit islazul cârciumei de pe moșia Jirlău, în întindere suprafața totală ca de 3 hectare, 3.917 m.p., situat în comuna Jirlău, plasa Gradiștea-Râmnicu-de-Jos, fost pendinte de mănăstirea Bradu, învecinându-se cu Slobozia-Galbenu, cu balta Brădeanca și cu pământul ex-clăcașilor [...]”⁸².

Un tablou relativ la o parte din aceste realități ne este oferit, câteva decenii mai târziu, de către *Serviciul Bunurilor* din cadrul Ministerului Agriculturii și Domeniilor – Direcțiunea aplicării reformei agrare, care anunța că la 25 mai 1931 se va organiza licitație publică în localul prefecturii județului Râmnicu Sărat, pentru vânzarea unor „bunuri mici”, între care, pentru comuna Galbenu, satul Jirlău: „1. Bunul <Podul Filodor>, ca de 7 ha, baltă și stuf, comuna Galbenu, satul Jirlău, moșia Jirlău-Brădeanca [...]. 2. <La Nisipurile>, ca de 7 ha, 5.289 mp, teren de pășune și arătură [...]. 3. <La Movila> ca de 1 ha, 5.000 mp, situate lângă vatra satului, propriu pentru cămin și teren de cultură [...]. 4. <Balta Jirlău-Brădeanca>, suprafață ca de 245 ha, 7.500 mp în care intră și zona baltă cu pește și stuf situată la marginea satului Jirlău [...]. 9. <Armanul>, suprafață ca de 7 ha, 5.289 mp, teren de arătură”⁸³. Anterior, la o licitație ținută în ziua de 7 februarie 1927, se adjudeca „Bunul <Cânepa lui Nicoară> de pe moșia statului Jirlău-Văceni-Nisipeni, în suprafață de ca de 3 ha.,

⁸¹ Monitorul Oficial, nr. 200, sâmbătă 10 septembrie 1927, p. 12124. Același anunț reluat și în *Ibidem*, nr. 203, miercuri 11 septembrie 1927, p. 12257.

⁸² Monitorul Oficial, nr. 169, vineri 29 octombrie (10 noiembrie) 1899, p. 5782.

⁸³ Monitorul Oficial, partea a II-a, nr. 83, joi 9 aprilie 1931, p. 4637. Aceleași bunuri scoase la vânzare și ulterior, vezi *Ibidem*, nr. 252, joi 27 octombrie 1932, p. 9481.

asupra d-lui. Ioan C. Roșca din comuna Jitia”⁸⁴.

În ceea ce privește arendarea bălții în vederea pescuitului, nu întotdeauna exemplele sunt dintre cele mai fericite. Este cazul enunțat de către Administrațiunea financiară a județului Râmnicu Sărat, care anunța scoaterea la licitație, la sediul Primăriei Jirlău, de către percepătorul fiscal, a recoltei „ce va produce 2 și jumătate hectare semănate cu porumb, sechestrate locuitorului Ion Ifrim Bulancea, pentru neplata dreptului de pescuit în balta de pe moșia Jirlău cu Văceni-Nisipeni”⁸⁵.

De asemenea, relativ la vatra localității, să mai spunem că aceasta a suferit unele reconfigurări, datorate calamităților naturale, în special a inundațiilor, cum se știe teritoriul Jirlăului fiind încorsetat de către valea Buzăului (la sud) și Balta omonimă (la nord). Tabloul oferit de perspectiva reiterată de *Gazeta Săteanului*, preluată de *Epoca*, în ceea ce privește inundația din ianuarie 1886, atinge și zona noastră de interes: „din cauza mai multor ploii ce au urmat înainte, râul Buzău a ieșit din matca sa, cu sloi de ghiață cât casele de mari, încât s-a înspăimântat toată lumea. S-a înecat ca la 600 de pogoane, loc arabil și islaz din moșia proprietarului spre gara Făurei și comuna Filipești (Bașa) și spre comuna Jirlău ca 200 pogoane, loc arabil și islaz din proprietatea locuitorilor, cedate lor după legea rurală din 1864. Apa înaintase cu sloi până în interiorul satului (Vișani, n.n.), înecând 14 case, iar locuitorii care se aflau înăuntru abia au scăpat cu ajutorul celor de afară, găsindu-i prin podurile caselor ascunși de frica înecării, fiind aproape să înece și Sf Biserică. Pe acest râu au trecut o mulțime de lemne bune de stejar și brad, scânduri, dulapi, etc., preparate pentru construcțiuni la locul de unde au fost răpite de furiosul râu, precum și o mulțime de soiuri de vite moarte [...]. Acest râu a comunicat chiar și cu balta Drogului, făcând un senin de apă cu sloi încât nu se putea cuprinde cu ochii [...]. Această înecăciune a ținut peste 5-6 zile făcându-se cele mai mari stricăciuni”⁸⁶.

Dincolo de mesajul propagandistic care răzbate deja din titlul articolului „*Brigada București a plecat spre Șantierul Național al Tineretului Făurei-Jirlău*”, este de remarcat faptul că în anul 1988 încă se efectuau în zonă lucrări de amenajări / îmbunătățiri funciare „menite să contribuie la sporirea rodniciei pământului” adică „irigarea unei suprafețe de peste 15.000 ha și să scoată de sub efectul bălților mai bine de 2.000 ha de teren”⁸⁷; în alt demers gazetăresc, cu licențe ideologice similare, sunt detaliate activitățile de pe „Șantierul de îmbunătățiri funciare Făurei-Jirlău din județul Brăila”: „irigații, desecări, stații de pompare, subtraversarea râului

⁸⁴ Monitorul Oficial, nr. 108, joi 19 mai 1927, p. 8916.

⁸⁵ Monitorul Oficial, nr. 168, marți 30 octombrie (12 noiembrie) 1901, p. 6448; același anunț și în *Ibidem*, nr. 194, sâmbătă 1 (14) 1901, p. 7455.

⁸⁶ *Epoca*, anul I, nr. 64, joi 6 februarie 1886, p. 3.

⁸⁷ Informația Bucureștiului, anul XXXV, nr. 10759, miercuri 1 iunie 1988, p. 4.

Buzău, terasamente, alte construcții hidrotehnice”⁸⁸.

Gospodării. Pentru începutul secolului al XX-lea avem o sursă care nuanțează întrucâtva aspectul unei „gospodării” din zonă. Astfel, pe rolul tribunalului din Râmnicu Sărat, la 19 noiembrie 1914, ajunge procesul intentat de către Ene I. Mazălu, muncitor, domiciliat în comuna Jirlău – în calitate de cesionar al drepturilor dlui Andrei B. Exarcu⁸⁹, domiciliat în comuna Jirlău, „pentru despăgubirea sa cu suma de lei 7.000 [...] costul caselor construite de fostul creditor Exarcu pe proprietatea debitoarei [...] dna Rada Dobrotă Artâc, casnică, cu autorizația soțului său Dobrotă Artâc, muncitor, ambii domiciliați în comuna Jirlău”. Se scoate la vânzare în acest context o „avere imobiliară” ce se compune din: „un loc de casă pe care se află următoarele construcțiuni: un rând de case compuse din 12 odăi, și o prăvălie în față, din care 4 odăi cu prăvălie, construcție de scânduri lipită cu pământ, iar restul de odăi din zid masiv, parte din ferestre lipsesc, cu beciu cu brublă (= hrubă?) sub prăvălie, precum și o magazie de scânduri ce servă de intrare în beciu, sub același acoperământ de tablă de fier, cu casele. În curte se mai află următoarele construcțiuni: o magazie pentru cereale, construcție de scânduri cu două uși, acoperită cu tablă de fier, la un capăt lipit de magazie se află un șopron acoperit cu tablă de fier. Un grajd de nule lipit cu pământ, cu o odaie pentru vizitiu, sub același acoperământ de stuf, un alt grajd, parte de nule și parte de scânduri lipite cu pământ și acoperit cu stuf, cu două despărțituri, un porumbar în stare de ruină. Acest loc, împreună cu construcțiunile după dânsul e înconjurat cu zăplaz și se învecinește la răsărit cu drumul satului, la miazăzi cu șoseaua județeană Râmnic-Făurei, la apus cu Nicoară Marin Negoită și la miazănoapte cu Ilie Târălă”. Se mai menționează faptul că „acest imobil debitoarea îl are moștenire de la părintele său Constantin Matei și se află situat în comuna Jirlău, plasa orașului, fostă Jirlău, județul Râmnicu Sărat”⁹⁰.

În 1929, Jirlău avea o populație de 2637 locuitori. Dintre aceștia, 389 trăiau în satul Brădeanca. Întrucât la începutul secolului al XX-lea această localitate nu este menționată, credem că a apărut ca efect al aplicării legii rurale din 1921. La cea dată funcționau în comună 2 bănci – Banca *Agrară*, Societate Anonimă și Banca Populară *Frăția*. În afară de ocupațiile principale, agricultura și creșterea vitelor, în comună existau 2 morari, 1 brutar, 1 cizmar, 3 croitori, 2 fierari, 1 rotar și 7 tâmplari.

Potrivit statisticilor, „populația statornică” înregistrată în anul 1930 în Jirlău era de 2461 persoane, dintre care, „după neam și limba maternă” erau 2460 români și un evreu⁹¹; „după religie” păstrându-se proporția între ortodocși (2460) și mozaici

⁸⁸ Informația Bucureștiului, anul XXXVI, nr. 11045, vineri 5 mai 1989, p. 3.

⁸⁹ În legătură cu acesta vezi anunțul Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor: moșia „Văceni-Nisipeni și Văceni-Jirlău, fostă a mănăstirii Bradu și episcopiei Buzău, arendată pe 1903-1913 d-lui Andrei D. Exarhu”, cf. Monitorul Oficial, nr. 130, joi 4 (17) septembrie 1903, p. 4532.

⁹⁰ Monitorul Oficial, nr. 193, marți 20 noiembrie (8 decembrie) 1914, p. 8893.

⁹¹ Sabin Manuila (... publicat de) *Recensământul general al populației României din 19 decembrie*

(1)⁹². Din altă perspectivă („gospodării, clădiri, infirmități”) situația se prezenta în felul următor: numărul de locuitori înregistrați la 19 decembrie 1912 fusese de 2008, iar la 29 decembrie 1930 de 2461 persoane; dintre cei din urmă bărbați erau 1215 și 1246 femei; existau 565 de gospodării „propriu-zise” și una colectivă (!?), 491 clădiri; în categoria infirmilor intra 2 orbi, 4 surdo-muți, 1 olog⁹³.

Astăzi Jirlăul este una dintre cele mai mari comune ale județului Brăila. Dacă în anul 1971, avea 4545 locuitori, la recensământul din anul 2011 au fost înregistrați 3059 oameni, ulterior, la cel din anul 2021 fiind înregistrați 2919. Ca și în alte părți, demografia locului este, așadar, în scădere. Din punct de vedere etnic, majoritatea se declară români (94,79%), pentru ceilalți (aproape 5%) necunoscându-se apartenența etnică. Din punct de vedere confesional proporțiile sunt similare, majoritatea declarându-se ortodocși (94,83%), pentru ceilalți (5,07%) necunoscându-se apartenența.

5. Școala, ca instituție, este consemnată la 1840, fiind susținută de comunitatea locală; aparent a funcționat în casa unui țăran, locul fiind denominat în cadrul comunității locale sub denumirea de „Ghețarie”, din rațiuni pe care putem să ni le imaginăm. Inițial a fost frecventată exclusiv de băieți, iar primul învățător, Mihai Albuleț, era plătit de către țărani.

În anul 1874 se construiește un local propriu (clădirea avea pereții de nuiiele, fiind compusă din două săli de clasă, o cancelarie și o magazie), în zona centrală a satului pe locul în care se află și astăzi. A funcționat ca școală mixtă, susținută de stat. Avea un învățător – Petrache Anghelescu, și 120 de elevi dintre care, 41 de fete. În anul 1912, pe același loc, vechea clădire este înlocuită cu alta din zid de cărămidă pe fundație de beton, un imobil cu trei săli de clasă, o cancelarie și o magazie. Interesant este faptul că, în anul 1929, se menționează „Școala de Fete” din Jirlău, având două posturi de învățătoare, dintre care unul vacant⁹⁴.

Cel mai vechi document scris, existent în arhiva școlii datează din anii 1920-1921 și se referă la situația școlară a elevilor. Prima mențiune scrisă se află în Dicționarul Lahovari, din care reiese înființarea școlii mixte din Jirlău în anul 1874 (de Stat, condusă de un învățător și frecventată de 120 elevi), restul arhivei fiind incendiată, în împrejurări și din motive necunoscute.

Inventarul averilor mobile ale județelor, întocmit în 1940, consemna că cele 5 încăperi ale școlii erau construite din cărămidă și ocupau o suprafață de 272 metri pătrați. Potrivit legii rurale din 1864, avea o grădină de 7500 metri pătrați (pe care

1930, volumul II (neam, limbă maternă, religie), București, 1938, p. 360.

⁹² *Ibidem*, p. 701.

⁹³ Sabin Manuila (... publicat de) *Recensământul general al populației României din 19 decembrie 1930*, volumul IX (structura populației României), București, 1938, p. 198.

⁹⁴ Monitorul Oficial, nr. 145, vineri 5 iulie 1929, p. 7993.

se ridicase și Monumentul eroilor) și un lot experimental de trei hectare. În anul 1889 mai primește un lot de două hectare și 4236 metri pătrați de pământ arabil, un loc de casă la Brădeanca, în suprafață de 2000 metri pătrați și un imaș de 2500 metri pătrați, la marginea satului Brădeanca. În 1893 intră în posesia unui teren de un hectar și 7655 metri pătrați, considerat arabil, dar supus inundațiilor. În orice caz, indirect avem atestată una dintre posesiunile sale funciare odată cu scoaterea la licitație a locului bun pentru cultură numit „Cânepa lui Nicoavă”, învecinat cu „balta Jirlău-Brădeanca, moșt. Dimitrie Damian, șoseaua Jirlău-Vișani și cu locul școlii primare”⁹⁵.

Școala din comuna Jirlău (1940).

La 28 martie 1940 Ministerul Apărării Naționale anunța Itinerariul consiliului de recrutare a tinerilor din clasa anului 1941. Pentru unitatea administrativă care ne interesează recrutarea s-a făcut, firește, în localul Școlii primare din Jirlău⁹⁶.

⁹⁵ Monitorul Oficial, nr. 270, joi 2 decembrie 1926, p. 18695.

⁹⁶ Monitorul Oficial, nr. 48, anul CVIII, marți 27 februarie 1940, p. 923.

6. Primăria. Nu deținem prea multe date despre cum va fi arătat imobilul Primăriei în primul deceniu al secolului al XX-lea, atunci când sursele documentare rețin „încheierea consiliului comunei Jirlău No. 18, prin care dispune înlocuirea secretarului Primăriei, d. M. Stoicescu, întrucât este cu totul insubordonat șefului său direct, primarul; se amestecă în atribuțiunile primarului pe care le nesocotește cu totul și agită locuitorii la răzvrătire contra autorităților comunale”⁹⁷. În orice caz, sursele arhivistice „vorbesc” despre vechiul local al Primăriei, cu ziduri din cărămidă, și învelitoare din tablă, care fusese finalizat în anul 1898, pe un teren cu o suprafață de 2305 metri pătrați. Cele șapte încăperi ale imobilului, din care două pentru Primărie, și cinci pentru Percepție și Arhivă, ocupau o suprafață de 255 metri pătrați. O informație lacunară, strecurată în *Raportul general asupra serviciului sanitar din județul Râmnicu-Sărat pe anul 1887*, vorbește despre „construcția unui local de primărie și de școală în comuna Jirlău”⁹⁸. Ne aflăm în contextul grozavei epidemii de variolă, de care nu a scăpat nici comuna Jirlău⁹⁹.

Sediul Primăriei comunei Jirlău (1940).

⁹⁷ Monitorul Oficial, nr. 35, duminică 15 (28) mai 1905, p. 1397.

⁹⁸ Monitorul Oficial, nr. 114, joi 25 august (6 septembrie) 1888, p. 2798.

⁹⁹ Vezi „Telegraful”, anul XVIII, nr. 4387, sâmbătă 7 februarie 1887, p. 2.

Vechiul sediul al Primăriei comunei Jirlău (2024).

Intervențiile asupra zidurilor exterioare i-au mutilat înfățișarea: ferestrele au fost micșorate, cele de la fațada principală, câte două de o parte și de alta a intrării, au fost eliminate, ca și pridvorul.

Sediul nou al Primăriei comunei Jirlău (2024).

Primăria funcționează astăzi într-un local achiziționat de la o persoană fizică, clădire finalizată în 1931. În 1940, averea comunei se compunea și dintr-un teren de 1432 metri pătrați, obținut prin legea rurală din 1864, pe care se ridicase un canton din zid masiv.

Cantonul de pe strada Sargent Ciurea Radu.

Spitalul. În 1936 comuna donează un teren de 1767 m.p. pe care se construiește un dispensar uman. Construcția din zid ocupa o suprafață de 150 m.p. și avea 7 camere dintre care 3 erau utilizate ca dispensar iar 4 aveau ca destinație locuința doctorului. Din 1937, clădirea și terenul sunt date spre administrare Ministerului Sănătății.

7. Elemente de arhitectură. Satul este de tip alungit și s-a dezvoltat pe malul lacului Jirlău, de-o parte și de alta a Drumului Județean 203 Făurei-Galbeu-Râmnicu Sărat, ulițele laterale fiind trasate drept, perpendicular pe acesta. Principalele instituții, cu excepția bisericii, au fost amplasate la șosea: Școala, Primăria, Dispensarul. Este un sat tipic de câmpie, asemănător altora, ai cărui locuitori aveau ca ocupație de bază agricultura și creșterea vitelor.

Materiale de construcție. Locuințele erau construite din paiantă (amestec de lut, paie și bețe de lemn), ceea ce înseamnă o adaptare la mediul natural, respectiv o soluție eficientă și accesibilă în mediul rural. Acoperișurile erau de obicei în două ape, învelite cu stuf, un material natural cu proprietăți termoizolante.

Casă din Jirlău, anii 1920-1940¹⁰⁰.

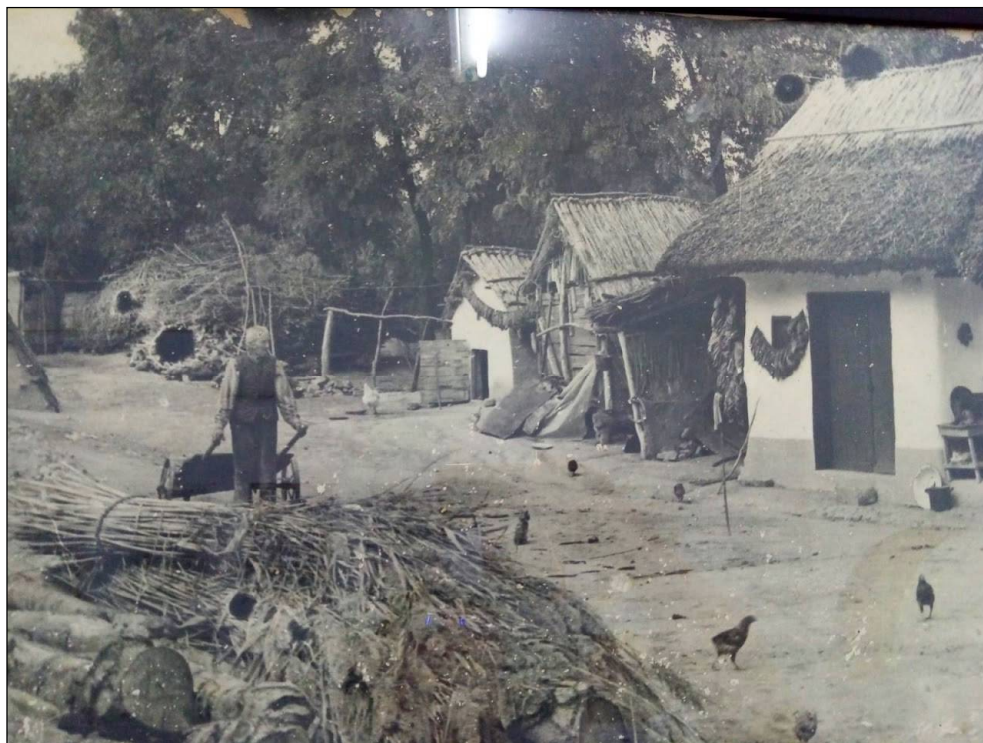
Organizarea spațială. Planurile locuințelor erau simple, funcționale, având două sau trei camere (camera de zi, dormitor și, uneori, o cameră pentru oaspeți). Pridvoarele erau deschise sau semi-închise, oferind spații umbrite, ideale pentru activități zilnice și socializare. Aceste spații constituiau și o zonă de tranziție între exterior și interior. Prispa, construită din lut, era frecvent prezentă, uneori extinsă într-o galerie deschisă pe una sau două laturi ale casei. Aceasta era susținută de stâlpi de lemn care susțineau streșina casei.

Elemente decorative și estetice. Streășina largă a caselor nu doar proteja fațadele de ploi, ci și crea un spațiu de umbră adiacent casei. Sub streășină, se monta adesea o bandă decorativă din lemn traforat, cunoscută sub denumirea de „florării”, care

¹⁰⁰ Sursa: Păunica Purice, *Op. cit.*, publicat la <https://www.bordeiulverde.ro/acas%C4%83> (accesat în martie 2025).

conferă un aspect estetic deosebit locuințelor. Stâlpii de susținere erau adesea sculptați sau decorați, fiind folosiți la susținerea galeriei deschise și a streășinei.

Disponerea în vatră. Casele erau retrase de la stradă, în fața lor fiind lăsat un spațiu care servea drept curte. Această dispunere permitea crearea de spații verzi și păstrarea unui perimetru de intimitate. Curțile erau împrejmuite inițial cu stuf sau nuiiele, iar ulterior, odată cu evoluția materialelor disponibile, au fost folosite scânduri de lemn pentru garduri.

Gospodărie din Jirlău, anii 1950-1960¹⁰¹.

[În imagine apare Anton Baci, renumit pescar, dar și meșter priceput în confecționarea navodelor și a altor unelte de pescuit, de asemenea în prelucrarea papurei, la confecționarea zimbrii din papură și rogojini].

Arhitectura tradițională din Jirlău reprezintă o expresie autentică a identității locale, caracterizată prin funcționalitate, simplitate și armonie cu mediul natural. Materialele locale precum paianta, stuful și lemnul, alături de elementele estetice distincte, cum ar fi „florăriile” traforate de sub streășină și prispa cu galerii deschise,

¹⁰¹ Sursa: Păunica Purice, *Op. Cit.*, publicat la <https://www.bordeiulverde.ro/acas%C4%83> (accesat în martie 2025).

reflectă un stil arhitectural rural adaptat nevoilor comunității. Cu toate acestea, în contextul tendințelor moderne de locuire, această moștenire arhitecturală este supusă unei presiuni constante. Multe dintre casele tradiționale au fost modificate, mutilate prin adăugarea de materiale și elemente străine stilului original, sau au fost complet înlocuite cu construcții moderne din beton și cărămidă. Acest proces duce treptat la pierderea identității vizuale a localității și la ștergerea valorilor culturale care definesc satul românesc autentic.

Preservarea arhitecturii tradiționale din Jirlău ar necesita o intervenție conștientă din partea autorităților locale, a comunității și a specialiștilor în patrimoniu. Prin promovarea unor politici de conservare și prin educarea populației, această arhitectură unică ar putea fi protejată, nu doar ca resursă turistică și culturală, ci și ca o mărturie vie a istoriei și identității locale.

Tendințele de influență arhitecturală în Jirlău. Arhitectura locală din Jirlău, la fel ca în multe alte sate din zona de câmpie a României, a fost influențată de o serie de factori sociali, economici și culturali. În timp, aceste influențe au generat o serie de tendințe arhitecturale care au marcat evoluția esteticii și funcționalității construcțiilor locale.

A. Influențe tradiționale locale. Utilizarea paiantei (amestec de lut, paie și bețe de lemn) și acoperirea cu stuf reflectă o adaptare la resursele naturale locale. Acest tip de construcție era răspândit în satele de câmpie, unde lemnul era mai puțin disponibil, iar pământul era accesibil pretutindeni.

Funcționalitate și organizare. Pridvoarele deschise sau semi-închise și prispă de lut au fost o caracteristică definitorie a caselor din Jirlău. Acestea răspundeau atât nevoilor climatice (spațiu de răcoare și umbră), cât și celor sociale (loc de interacțiune familială).

Motivația estetică. Decorarea streașinilor cu „florării” traforate și prelucrarea stâlpilor de susținere au oferit locuințelor o identitate vizuală aparte, cu elemente de artizanat local.

B. Influențe arhitecturale regionale (influența arhitecturii din Muntenia). Arhitectura din Jirlău prezintă multe similitudini cu stilul rural din câmpia Munteniei, unde predominau casele cu prispă, pridvor și acoperișuri de stuf. Această influență se datorează poziționării geografice a comunei în sud-estul României.

Influența stilului brâncovenesc (indirectă): Deși nu este o influență directă, elemente precum stâlpii sculptați din pridvor și galeriile deschise pot fi considerate reminiscențe ale detaliilor arhitecturale regăsite în stilul brâncovenesc. Aceste detalii au fost preluate și reinterpretate în arhitectura rurală de la sud de Carpați.

C. Influențe arhitecturale moderne (tendințe post-comuniste). După anii 1990, odată cu accesul la noi materiale de construcție, au apărut case construite din cărămidă și beton, cu acoperișuri din tablă, care au înlocuit casele tradiționale

din paiantă. În această perioadă, multe case au fost extinse sau renovate, iar aspectul arhitectural tradițional a fost adesea sacrificat în favoarea unor soluții mai rapide și mai ieftine.

Case de tip „vilă modernă”. Începând cu anii 2000, au fost ridicate case de mari dimensiuni, inspirate din arhitectura urbană, cu fațade tencuite, geamuri termopan, garduri de beton și porți metalice. Aceste case sunt adesea considerate un simbol de status social, dar ele afectează coerența arhitecturală a satului.

Schimbări de funcționalitate. Spațiile de pridvor și prispă au fost eliminate în multe construcții moderne, locul lor fiind preluat de terase acoperite cu sticlă sau policarbonat. În plus, curțile tradiționale au fost reconfigurate pentru a permite construirea de garaje sau grădini ornamentale, în detrimentul grădinilor funcționale folosite pentru agricultură.

D. Influențe internaționale și diaspora (influențe din Europa de Vest). Mulți dintre locuitorii din mediul rural au lucrat în străinătate (în special în țări precum Italia și Spania) și au adus cu ei idei noi de construcție. Rezultatul a fost construirea unor case mari, cu etaj, fațade acoperite cu tencuieli decorative colorate și balcoane cu balustrade metalice. Această tendință a dus la o uniformizare a stilului arhitectural, uneori în contradicție cu tradițiile locale.

Materiale moderne. Tencuiala decorativă, vopseaua lavabilă exterioară și elementele de decor prefabricate au devenit populare, înlocuind elementele naturale (lutul, lemnul, florăriile) care se regăseau în casele vechi.

E. Factori de influență socială și economică (accesibilitatea materialelor moderne). Dezvoltarea magazinelor de bricolaj și importul de materiale de construcție din Europa au făcut ca locuitorii să renunțe la materialele tradiționale în favoarea cărămizii, betonului și a acoperișurilor din tablă. Locuitorii care au muncit în străinătate au avut acces la fonduri mai mari, fapt care le-a permis să construiască locuințe moderne mai spațioase.

Impactul legislației de urbanism. Lipsa unor reglementări stricte privind păstrarea arhitecturii tradiționale a permis o dezvoltare necontrolată a construcțiilor noi. Acest lucru a dus la pierderea coerenței vizuale a satului și a specificului local.

F. Concluzii. Arhitectura din Jirlău ilustrează o tranziție de la stilul tradițional, specific satelor de câmpie din Muntenia, către o arhitectură hibridă, dominată de influențe moderne și internaționale. Casele tradiționale, construite din paiantă și acoperite cu stuf, cu prispe și pridvoare deschise, au fost înlocuite de case moderne din beton și cărămidă, cu balcoane metalice și fațade colorate. Această tranziție reflectă aspirațiile sociale ale locuitorilor și accesul lor la resurse financiare noi, dar și o lipsă de conștientizare cu privire la valoarea patrimoniului local.

Protejarea arhitecturii tradiționale din Jirlău ar necesita eforturi concertate din partea autorităților locale, a comunității și a specialiștilor în patrimoniu, prin

implementarea unor politici de protecție, informare și sensibilizare a localnicilor. Restaurarea caselor tradiționale și reintroducerea elementelor de patrimoniu ar putea revitaliza identitatea locală și ar contribui la păstrarea specificului cultural unic.

Jirlău. Casă de pe Strada Școlii, nr. 65. Imobilul are vedere spre lac (foto 2010).

Detaliu cu registrul de ornamente din lemn („florăriile”).

În funcție de configurația lotului de casă se amplasau și anexele gospodărești. De regulă se construiau în spatele locuinței: coșarul pentru vite, saiaua pentru oi, cocina, cotețul, porumbarul.

Anexele gospodărești ale imobilului de pe Strada Școlii, nr. 65 (foto 2010).

Construcții demolate pe Strada Școlii, nr. 65 (foto 2024).

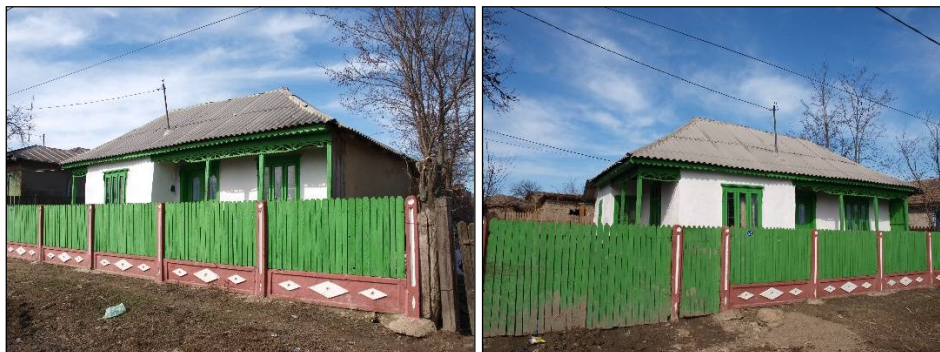

Jirlău. Casă de pe Strada Râmnicu Sărat, nr. 36 (foto 2010).

Aspectul original al fațadei a fost transformat prin zidirea galeriei și montarea ferestrelor, probabil cu scopul de a se mări spațiul locuibil. Peste învelitoarea din stuf s-au adăugat plăcile din internită. (2 martie 2010).

Jirlău. Casă de pe Strada Râmnicu Sărat, nr. 36 (desființată / înlocuită), (foto 2024).

Jirlău. Casă de pe Strada Școlii, nr. 53 (foto 2010).

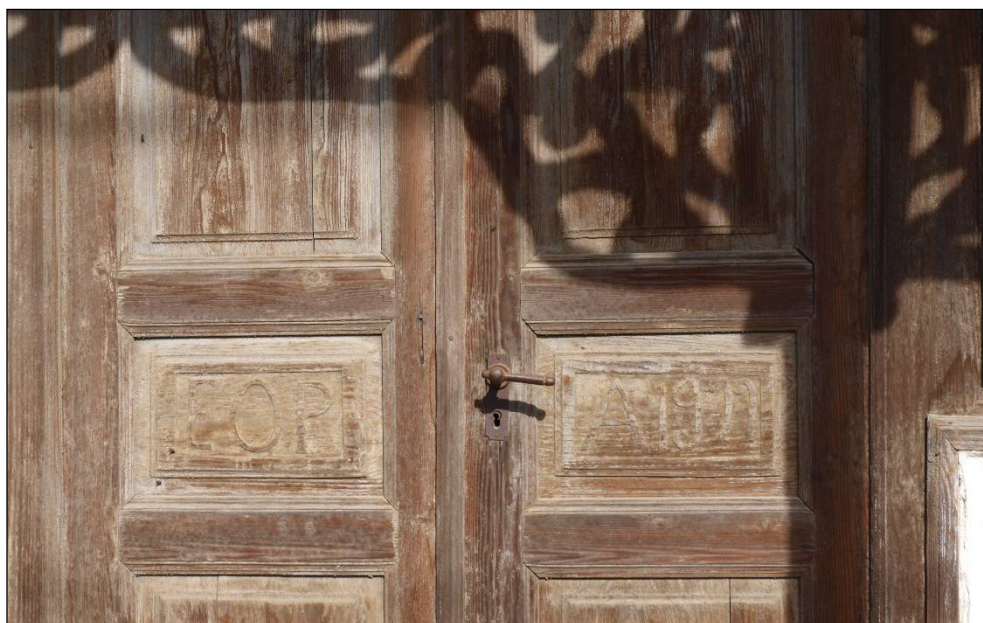
Jirlău. Casă de pe Strada Școlii, nr. 53 (detalii), (foto 2010).

Jirlău. Casă de pe Strada Școlii, nr. 53 (înlocuire împrejurire), (foto 2024).

Jirlău. Casă de pe Strada Râmnicu Sărat, nr. 73 (foto 2010).
Învelitoarea din stuf, acoperită cu plăci de internită.

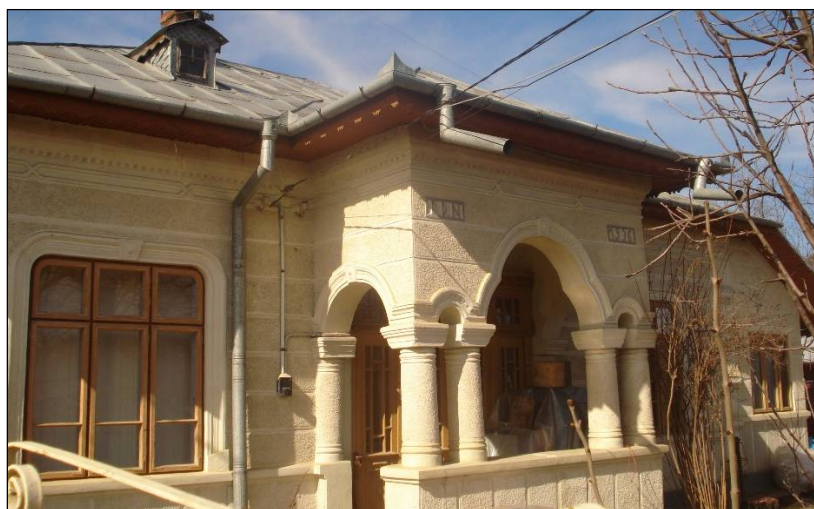
Jirlău. Casă de pe Strada Râmnicu Sărat, nr. 73 (detaliu), (foto 2010).
Inițialele proprietarului (EOP – numele familiei care a deținut casa: Patârnoiu) și
datarea: 1922.

Jirlău. Casă de pe Strada Râmnicu Sărat, nr. 73 (înlocuită), (foto 2024).

Chiar dacă materialele de bază rămân aceleași, paianta și stuful, nu se modifică nici planurile – încăperi dispuse de o parte și de alta a tindei, iar fațada este decorată în același mod – galeria deschisă și banda traforată. Nevoia de confort îi determină pe proprietari să-și lărgască spațiile de locuit, zidurile sunt mai înalte, proporția dintre plin și gol se modifică, dimensiunile ferestrelor și ușilor sunt amplificate pentru sporirea luminozității.

Sub influența orașului, se construiesc și case cu zid din cărămidă, învelitoare din tablă, iar fațada este marcată de un pridvor deschis, ale cărui arcade sunt sprijinite pe coloane, o preluare din arhitectura neoromânească, încă la modă în anii 30 ai secolului al XX-lea în orașele Vechiului Regat.

Jirlău. Casa de pe Strada Râmnicu Sărat, nr. 63 (foto 2010).

Detalii ale fațadei. Imobilul a fost finalizat în anul 1936.

8. Recomandări. Arhitectura din Jirlău reprezintă o expresie autentică a identității locale, caracterizată prin funcționalitate, simplitate și armonie cu mediul natural. Materialele locale precum paianta, stuful și lemnul, alături de elementele estetice distincte, cum ar fi „florăriile” traforate de sub streșină și prispa cu galerii deschise, reflectă un stil arhitectural rural adaptat nevoilor comunității.

Cu toate acestea, în contextul tendințelor moderne de locuire, această moștenire arhitecturală este supusă unei presiuni constante. Multe dintre casele tradiționale au fost modificate, mutilate prin adăugarea de materiale și elemente străine stilului original, sau au fost complet înlocuite cu construcții moderne din beton și cărămidă. Acest proces duce treptat la pierderea identității vizuale a localității și la ștergerea valorilor culturale care definesc satul românesc autentic.

Deși în studiul istoric realizat în 2010 s-a subliniat importanța păstrării caselor de pe str. Școlii nr. 65 și str. Râmnicu Sărat nr. 73, considerându-le reprezentative pentru stilul caselor țărănești din zonă, construite în primul sfert al secolului al XX-lea, în realitate, imobilul de la numărul 73 a fost demolat. Această demolare subliniază fragilitatea patrimoniului construit în absența unor măsuri de protecție și conservare.

Printre soluțiile propuse la momentul elaborării studiului se aflau două opțiuni strategice: contactarea, prin Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Național Brăila, a unui muzeu din țară cu expoziții în aer liber pentru achiziția acestor imobile, respectiv implicarea Primăriei comunei Jirlău într-un proiect cultural cu finanțare externă, care ar fi permis transformarea unuia dintre imobile într-un muzeu sătesc. Din păcate, lipsa de acțiune concretă a dus la pierderea unei resurse valoroase de patrimoniu arhitectural.

Protejarea arhitecturii tradiționale din Jirlău ar necesita o intervenție conștientă din partea autorităților locale, a comunității și a specialiștilor în patrimoniu. Prin promovarea unor politici de conservare și prin educarea populației, această arhitectură unică ar putea fi protejată, nu doar ca resursă turistică și culturală, ci și ca o mărturie vie a istoriei și identității locale.

9. Exemple de valori de patrimoniu.

A. Biserica „Sfântul Nicolae”, comuna Jirlău

Amplasare: sat Jirlău, com. Jirlău, jud. Brăila, str. Școlii

Date: 1865. La acea dată avea hramul *Sfântul Nicolae* și *Intrarea în biserică*

Materiale: zid din cărămidă; acoperiș în două ape din tablă pe schelet din lemn; tâmplăria din lemn și metal. Pictură în ulei.

Construcție în plan treflat, cu nava alungită, pridvor închis, prevăzută cu 3 turle octogonale, 2 pe pridvor și una pe naos, scheletul acestora fiind din nuiele, învelite cu tablă.

Biserica a avut mai multe etape de construcție și refacere. Pridvorul de tip loggia a fost închis cu prilejul reparațiilor din anii 80 ai secolului al XX-lea. Turnul clopotniței, construit din zid, ridicat pe trei niveluri, a dispărut. Actualmente, în locul acestuia a fost ridicat un schelet metalic învelit parțial cu plăci din PAL.

Primele lucrări de refacere au fost efectuate în 1891. În perioada interbelică, pictura interioară a fost realizată de pictorul V. Robea din Galați.

La începutul anilor 50 ai secolului al XX-lea clădirea bisericii a intrat într-o altă etapă de refacere, inițiată de preotul paroh Costin Manta, și finalizată în anul 1955 cu contribuția enoriașilor.

Lucrări de amploare au început în anul 1984. S-a închis pridvorul, - arcadele galeriei au fost transformate în ferestre, registrul decorativ din partea superioară a zidului, de sub cornișă, a fost înlăturat, a fost instalată lumina electrică, a fost schimbată tâmplăria, pictura interioară a fost refăcută de pictorul Octavian Teodorescu. Au fost comandate catapeteasma, 4 iconostase, strane, din lemn de stejar sculptat. Zidurile exterioare au fost decopertate și retencuite, fiind apoi acoperite în praf de ciment. Acoperișul a fost vopsit. Tot acum s-a cumpărat și un clopot. Cu același prilej s-a făcut împrejmuirea bisericii și a cimitirului din curtea bisericii. Lucrările, inițiate de preotul paroh Victor Pană, au fost terminate în anul 1986. La 30 ianuarie 1987 biserica a fost resfințită. Între 1990-1991 același prelat a inițiat o nouă refacere a picturii. Tot acum s-a realizat și scheletul clopotniței.

O inventariere a bunurilor imobile din Vechiul Regat și Basarabaia aparținând Ținuturilor, întocmită în 1940, evidențiază pentru comuna Jirlău că locul bisericii și al cimitirului, aflat în partea de nord a satului, era în suprafață de 1 ha și 1018 m.p. Prin legea agrară din 1864 obținuse un teren arabil cu o suprafață de 8 ha și 5204 m.p. Prin aceeași lege, obținuse un teren în suprafață de 455 m.p. pentru casa parohială. În 1940, casa parohială avea 7 camere, 4 ale preotului și 3 ale bisericii, construite din zid de cărămidă. În 1897, prin două donații, biserica primește două suprafețe de teren arabil, una de 1 ha (donația Maria Stângă) și alta de 1,5 ha.

Astăzi, casa parohială se află în afara perimetrului bisericii și a cimitirului.

Lângă biserică, pe partea nordică, a fost ridicată o capelă. Pe zidul vestic, de o parte și de alta a intrării, au fost inscripționate numele fiilor satului căzuți în cele două războaie mondiale. Pe laturile sudică și nordică a capelei, familiile celor dispăruți pe front au ridicat cenotafe.

Biserica nu figurează pe lista monumentelor.

Dintre slujitori, sursele documentare îl rețin pe preotul paroh Grigore Popescu, născut la 8 septembrie 1850, absolvent al seminarului inferior. Fusese numit la biserica parohială „Sfântul Nicolae” la 14 august 1876. Parohia însuma în anul 1909 un număr de 487 familii, adică 1978 suflete. Potrivit aceleiași surse, biserica de zid s-a construit în anul 1865, fiind reparată la 1891¹⁰².

Îl mai „cunoaștem” pe preotul supranumerar Voicu Ionescu, ce fusese „transferat pe ziua de 1 aprilie” 1903, în aceeași calitate, de la Parohia Jirlău la parohia Mosești-Vechi din același județ, Râmnicu Sărat¹⁰³. Ministerul Cultelor, printr-o decizie din 3 februarie 1949, anulează decizia din anul anterior, de transferare reciprocă a preoților Const. Manta de la parohia Jirlău – R.-Sărat și Petrache Lupu de la Parohia Stăvărești, același județ, rămânând să funcționeze în continuare la aceleași parohii¹⁰⁴.

Jirlău. Biserica „Sf. Nicolae” și Turnul clopotniței (1940). Vedere dinspre latura vestică.

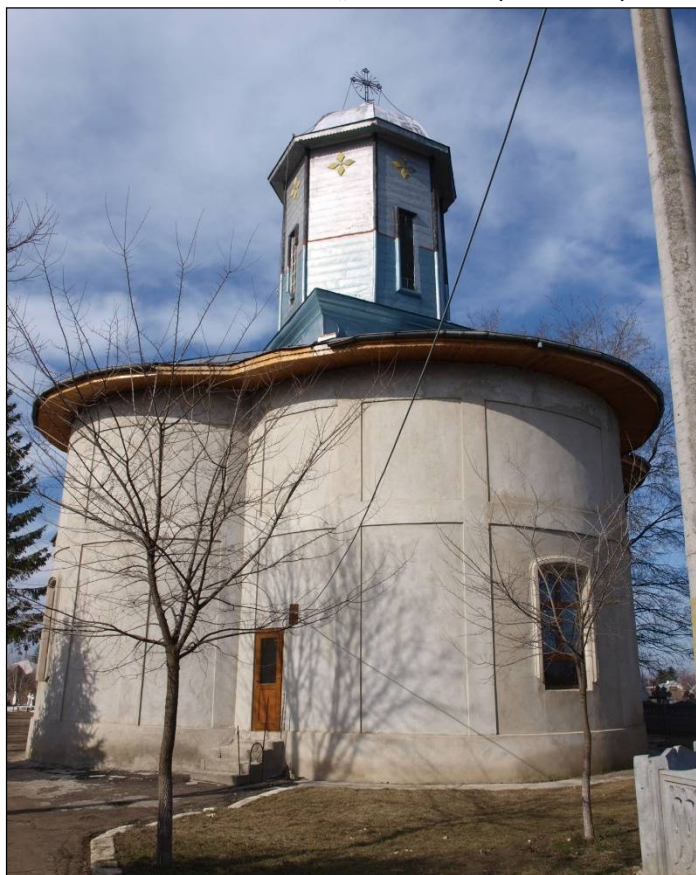
¹⁰² Administrațiunea Casei Bisericii, Anuar 1909, București, 1909, p. 262.

¹⁰³ Cf. articolului *Din ale Clerului. Numiri, permutări, decese și demisiuni*, în Biserica Ortodoxă Română. Revistă periodică ecleziastică, anul XXVII, nr. 2, mai 1903, p. 201.

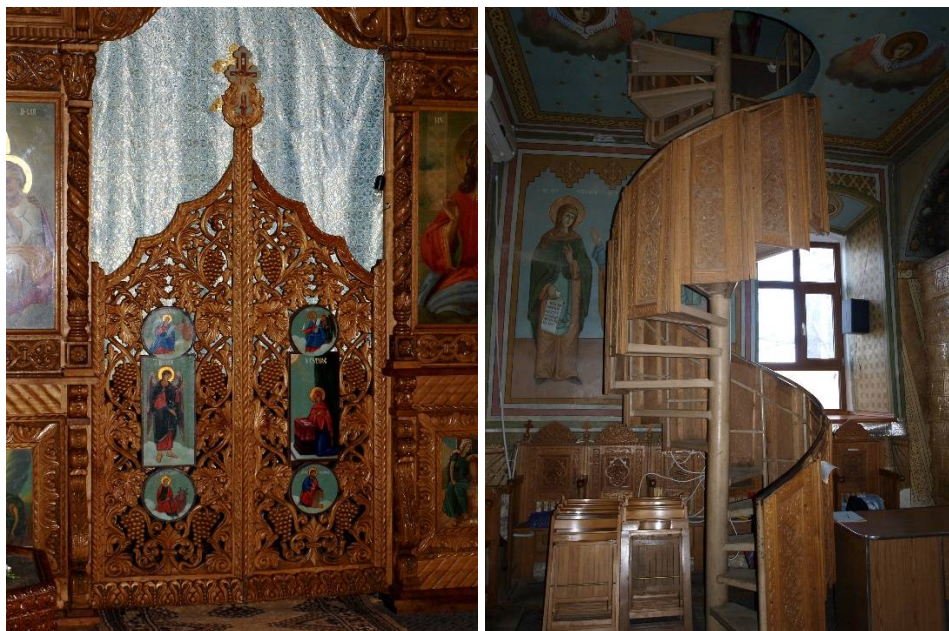
¹⁰⁴ Monitorul Oficial, anul CXVII, nr. 37, luni 14 februarie 1949, p. 1263.

Jirlău. Pisania bisericii „Sf. Nicolae” (foto 2010).

Jirlău. Biserica „Sfântul Nicolae”.

Jirlău. Biserica „Sfântul Nicolae”. Interioare. Ușile Împărățești.

Jirlău. Biserica „Sfântul Nicolae”. Interior. Vedere spre catapeteasmă.

Jirlău. Biserica „Sfântul Nicolae”. Curtea (foto 2010).
Laturile nordică și sudică ale capelei sunt străjuite de monumentele funerare ridicate de familiile celor căzuți pe front.

B. Statuia Eroilor (1916-1919)

Cod LMI: BR-IV-m-B-02173

Amplasare: sat Jirlău, comuna Jirlău, județul Brăila; Datare: 1937, august; datat pe spatele soclului: „*Ridicat în 1937 august*”; Autor: I. Iordănescu; semnat stânga jos, pe plintă: „*I. Iordănescu*”; Material, tehnică: fontă, turnare; plăci de marmură; ciment; Dimensiunile reprezentării din fontă: 220 x 90 x 65 cm; Dimensiunile maxime ale soclului: 338 x 253 x 164 cm

Descriere: un soldat ridicând deasupra capului un steag, ținut cu ambele mâini. La picioare, ranița. Frontal, pe soclu, apare inscripția: „PATRIA/ RECUNOSCĂROARE/ EROILOR/ DIN/ JIRLĂU CĂZUȚI/ ÎN/1916-1919/ PENTRU/ ÎNTREGIREA/ NEAMULUI”; Dedesubt sunt trecute numele a șapte dintre cei căzuți căzuți pe front. De o parte și de alta a statuii, două plăci de marmură pe care au fost inscripționate numele celor care s-au jertfit pentru patrie¹⁰⁵.

Stare de conservare: relativ bună; soclul prezintă fisuri, cele mai multe superficiale. Lucrări anterioare de conservare: la începutul anilor '90 ai secolului al XX-lea (1990-1992). Tot atunci au fost montate plăcile laterale din ciment pe care au fost consemnate numele celor căzuți în cel de-al doilea Război Mondial (stânga) și al celui căzut în Revoluția din decembrie 1989 (dreapta).

Jirlău. Monumentul Eroilor (foto 1940).

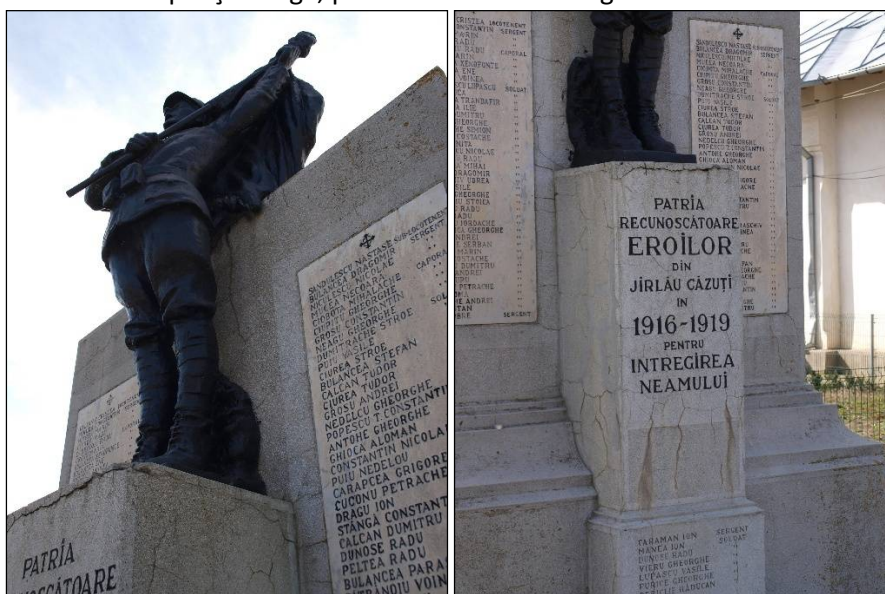
A fost amplasat lângă școală, pe un teren obținut de comună prin legea rurală din 1864.

¹⁰⁵ Florian Anastasiu, Ana Maria Vicol, *Monumentele județului Brăila*, Muzeul Brăilei, 1977, p. 45. Mai recent, documentar foto și descriere sumară la Elena Ilie, *Eroi și monumente*, Brăila, 2018, pp. 108-112.

Jirlău. Monumentul Eroilor (foto 2025).

Central, monumentul eroilor căzuți în Primul Război Mondial.
În dreapta și stânga, plăcile de ciment adăugate în anul 1992.

Jirlău. Monumentul Eroilor, detalii (foto 2025).

Statuia din fontă

Socul statuii

Recomandări. Statuia monumentală din Jirlău reprezintă un simbol important al memoriei colective și al respectului față de eroii locali, care s-au sacrificat în unul dintre conflictele majore ale omenirii. În concluziile studiului din 2010, s-a recomandat readucerea ansamblului monumental la forma sa inițială, precum și mutarea celor două plăci omagiale, adăugate ulterior, într-un spațiu adecvat, în proximitatea fostului sediu al Primăriei.

În prezent, starea ansamblului monumental continuă să se deterioreze, evidențiind necesitatea urgentă a unor intervenții de conservare și restaurare. Degradarea este accentuată de factorii climatici și de lipsa unei întrețineri regulate, ceea ce pune în pericol integritatea și valoarea istorică a monumentului.

Este imperativ ca orice intervenție să fie realizată conform normelor legale generate de statutul de monument istoric, doar cu avizul Direcției Județene pentru Cultură Brăila. În plus, o colaborare între autoritățile locale și specialiști în conservare / restaurare ar putea garanta păstrarea acestui simbol al identității locale pentru generațiile viitoare. Gradul avansat de deteriorare solicită măsuri imediate pentru a preveni pierderea acestui patrimoniu cultural.

Jirlău. Monumentul Eroilor (foto 2010). Degradările posterioare.

C. Cruci din piatră*

1. Cruce nonfunerară

Localizare: în marginea satului Jirlău, la aproximativ 10 metri de intersecția DJ 203 cu DJ 203J, în dreapta DJ 203.

Scop: Este indicatoare a unei surse de apă și cruce de drum.

Datare: 1908; anul este indicat pe acoperiș, frontal.

Descriere: Cruce de tip latin, discoidală, din piatră. Motivele sunt realizate prin excizare și incizare. Se află amplasată pe locul inițial așa cum se observă din prezența soclului. Partea de jos a brațului inferior este discoidală, având rolul de a prezenta forma crucii ca fiind pomul vieții.

Elemente: Acoperiș monobloc de formă trunchi de piramidă cu baza mare în sus, bombată. Prezintă chenar incizat și înscris incizat pe două rânduri: 1. 1908; 2. ІНѢІ - Iisus Nazarineanul Țarul Iudeilor. Chenar de tip bandă pe toată suprafața frontală a crucii.

Motive: Soarele este în două exemplare: 1. extern răscrucii brațelor cu 16 raze împărțite în 4 sferturi; 2. interior colțurilor brațelor laterale și superior, are de asemenea 16 raze împărțite în sferturi. Însemne astrale: o stea cu 6? colțuri aflată pe brațul superior, sus-central și reprezentarea soarelui și a semilune, ca flori cu petale – brațele laterale, în partea de jos.

La răscrucea brațelor se observă o scenă religioasă, un crucifix complex, Iisus Hristos răstignit pe cruce cu două sulite dispuse de-a dreapta și de-a stânga. Sa. Hristos este reprezentat în poziție de răstignire, cu picioarele unul lângă celălalt, pe cap are aureolă și este ușor aplecat spre stânga privitorului, frontal.

Înscrisul este în alfabet latin, limba română. Pe brațele laterale și cel superior se disting inițialele standard: IS HS- Iisus Hristos, și NICA¹⁰⁶ (sic!) - Învingătorul.

Pe brațul inferior are aproximativ 25 de rânduri de text. Se distinge: „Această cruce este ridicată de Marin (...)”.

* Subcapitol redactat în colaborare cu dr. Andreea Panait, muzeograf la Muzeul Național al Agriculturii din Slobozia.

¹⁰⁶ Inițialele corecte erau NIKA (= în limba greacă „Învingătorul”). Acestea au fost înscrise incorect, litera „K” confundându-se cu litera „C” din alfabetul chirilic, transliterând astfel în litera „C” din alfabetul latin.

2. Cruce nonfunetară

Localizare: în marginea satului Jirlău, în stânga DJ 203, la aproximativ 30 metri, în câmp, între vii, la aproximativ 150 metri de intersecția DJ 203 cu DJ 203J.

Scop: Cruce de drum.

Datare: în funcție de forma sa, dispunerea motivelor și forma literelor textului poate fi datată în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Descriere: Cruce de tip latin, din piatră. Motivele s-au realizat prin excizare și incizare.

Elemente: Acoperiș în formă de trunchi de piramidă cu baza mare în sus, ușor ciobit în zona din dreapta privitorului. Chenar de tip bandă pe toată suprafața frontală a crucii, care în zona brațului superior este dublu. Medalioane în număr de patru dispuse în formă de triunghi. Medalioanele laterale sunt în formă de disc și sunt tangente cu medalionul central, un cerc concentric. Medalionul central are un diametru mai mare decât al medalioanelor laterale.

Motive: Soarele cu 6 raze care este înscris în medalionul central și se încadrează într-un hexagon și se află la răscrucea brațelor.

Înscrisul este în alfabet chirilic, limba română. În centrul medalioanelor laterale se disting inițialele standard: IS - Iisus, și NIKA - Învingătorul, iar în partea de sus a brațului inferior se observă o casetă dreptunghiulară cu un înscris ilizibil, posibil HS- Hristos. Pe brațul inferior are aproximativ 11 de rânduri de text. Se distinge textul: „Cu vrerea Tatălui și Fiului (...)”.

3. Cruce nonfunerară

Localizare: în satul Jirlău, la intersecția str. Rm. Sărat, cu str. Brădencii.

Scop: Cruce de drum.

Datare: anul 1898, indicat pe acoperiș, frontal.

Descriere: Cruce de tip latin, din piatră. Realizarea motivelor a fost prin incizare în mod artistic. Este acoperită cu câteva straturi de var ceea ce îngreunează citirea motivelor și a textului crucii.

Elemente: Acoperiș în formă de trunchi de piramidă cu baza mare în sus, ușor ciobit în zona din dreapta privitorului. Pe spate are incizat motivul bradului în trei exemplare. Chenar simplu, realizat prin incizare, este dispus pe toată suprafața frontală a crucii.

Motive: Cruce simplă de tip latină - cu brațele egale, la răscrucea brațelor, realizată prin incizare.

Soarele se află la unghiurile interioare ale brațelor laterale și superior, dispus în 6 sferturi cu câte 4 raze fiecare, având în total 24 de raze.

Bradul este reprezentat printr-un trunchi - o linie verticală, cu 6 ramuri poziționate în sus - linii oblice și un vârf. Este reprezentat în 3 exemplare.

Înscrisul: nu este lizibil din cauza straturilor de var.

4. Cruce nonfunerară

Amplasare: în satul Jirlău, pe str. Râmnicu Sărat, în fața casei cu nr. 233, aproximativ în fața intersecției dintre str. Râmnicu Sărat cu str. Brădencii.

Scop: Cruce de drum, de răscruce.

Datare: secolul al XIX-lea.

Descriere: cruce de tip latin, din piatră. Motivele au fost realizate prin excizare și incizare. Este acoperită cu câteva straturi de var ceea ce îngreunează citirea motivelor și a textului crucii. Este ciobită pe mai multe părți ale brațelor laterale și este afundată în pachetele de sol.

Elemente: Acoperiș mimat reprezentat printr-un unghi la partea de sus a brațului superior. Chenar tip bandă dispus pe toată suprafața frontală a crucii. Medalioane, patru exemplare, în formă de cercuri de tip concentric dispuse în triunghi. Trei medalioane laterale sunt tangente medalionului central, care are diametrul mai mare.

Motive: Soarele este înscris în medalionul central în formă de hexagon, cu 6 raze incizate.

Înscrisul nu este lizibil din cauza straturilor de var. Medalioanele laterale conțin înscris ilizibil.

Crucile au marcat, foarte posibil, limita satului Jirlău înspre Făurei. După 1975, satul s-a extins prin venirea unor locuitori din satul Brădeanca, grav afectat de inundații, dispărut după această dată.

Recomandări:

- A nu se mai interveni asupra lor (văruire), a nu se schimba amplasamentul;
- Rezervarea unei zone de protecție pentru fiecare dintre cele patru obiective – împrejmuire și montarea unor plăcuțe cu inscripția: „OBIECTIV PROTEJAT”;
- Anunțarea Direcției Județene pentru Cultură Brăila pentru luarea acestora în evidență, clasarea și, dacă este cazul, introducerea pe lista națională de monumente;
- Eventualele operațiuni de conservare și restaurare nu se pot face decât cu respectarea legislației în vigoare.

THE CONSULAR REPRESENTATION OF GREECE IN ROMANIAN CITIES (1835-1840)

Ionel Constantin Mitea

lector univ. dr., Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
(email: ionel.mitea@ugal.ro)

Abstract. *Between 1835 and 1940, significant historical events shaped remarkable developments in the system of European and global relations, characterized by a dynamic restructuring of spheres of influence among major powers as well as emerging states aspiring to the status of "competitor" on the chessboard of power. The second half of the 19th century marked the last historical period in which Europe remained at the center of power struggles, a landscape that highlighted the rivalries among major actors (Britain, France, Germany, Austria, Russia, Turkey) and the need for "emergence" of states aspiring at least to the status of regional powers (Italy, Greece). At the beginning of the 20th century, the global balance of power shifted with the rise of new power poles (the United States, China, Japan). Throughout the studied period, struggles for influence focused on controlling or maintaining a presence, in various forms, in strategically significant regions. In this context, the Romanian space continued to be of great interest to European actors due to the geostrategic significance of the Danube (the Maritime Danube) and the Black Sea. Greece demonstrated a particular interest in Romanian cities, especially port cities, both in terms of protecting and strengthening established Greek communities and in exploiting the economic and commercial opportunities provided by the Danube and the Black Sea. To safeguard these two areas of interest, between 1835 and 1940, Greece established a consular network in 25 Romanian cities, staffed with 233 officials of various ranks, 190 of whom were stationed in port cities. This was the most extensive consular network of any state in Romanian territories, highlighting Greece's commitment to promoting its interests in the region as well as the special historical relationship between the Greek and Romanian spaces.*

Key words: *Greece, consular offices, consular officials, geopolitical interests, ports, Danube, Black Sea.*

*

Rezumat. *Între 1835 și 1940 am consemnat evenimente istorice ce au marcat evoluții spectaculoase în sistemul relațiilor europene și mondiale, care a cunoscut o dinamică deosebită în planul reșezării sferelor de influență a marilor actori, dar și al puterilor emergente, aspirante la statutul de „competitor” pe tabla de șah a puterii. A doua jumătate a secolului XIX a marcat ultima perioadă istorică în care, Europa s-a aflat în centrul atenției disputelor pentru putere, un tablou ce nuanța rivalitățile marilor actori (Anglia, Franța, Germania, Austria, Rusia, Turcia) dar și nevoia de „emergență” a unor state care aspirau măcar la statutul de putere regională (Italia, Grecia). La începutul sec. XX se modifică balanța de putere la nivel mondial, odată cu apariția unor noi poli de putere (SUA, China, Japonia). Pe întreaga perioadă studiată, disputele pentru influență au avut în vedere*

controlul sau prezența, sub diverse forme, în regiuni de interes strategic. În acest context, spațiul românesc nu a încetat să facă obiectul interesului deosebit al actorilor europeni, datorită valențelor geostrategice ale Dunării (Dunării Maritime) și Mării Negre. Grecia s-a remarcat cu un interes deosebit pentru orașele românești, îndeosebi pentru cele port, atât în planul protejării și valorizării comunităților elene consolidate, cât și pe linia exploatării valențelor economice și comerciale oferite de Dunăre și Marea Neagră. Pentru protejarea acestor două coordonate de interes, între 1835 și 1940, Grecia a operaționalizat în 25 de orașe românești, o rețea consulară încadrată cu 233 oficiali de diverse ranguri, 190 dintre aceștia activând în orașele port. A fost cea mai vastă rețea consulară a unui stat în teritoriile românești, evidențiind interesul Greciei pentru promovarea propriilor interese în zonă, dar și relația istorică specială dintre spațiul elen și cel românesc.

Cuvinte cheie: *Grecia, oficii consulare, oficiali consulari, interese geopolitice, porturi, Dunăre, Marea Neagră.*

INTRODUCTION

The aim of this study is to analyze the dynamics of Greece's consular representation network in Romanian cities, examining it as a mechanism of influence and a means of promoting Greek interests within our territory. This analysis will focus on documenting the presence of Greek consular officials in Romanian cities, highlighting their strategic role in diplomatic, economic, and geopolitical interactions between the two nations. By mapping this network, the study seeks to provide a comprehensive understanding of Greece's long-term approach to securing its influence in the region.

The scientific novelty of this study lies in highlighting Greece's particular interest in the strategic significance of Romanian cities, especially those that serve as ports along the Danube and the Black Sea.

Historiography – The historiographic substance of the study is based on the analysis of a vast volume of unpublished documents from the Archives of the Ministry of Foreign Affairs in Bucharest (AMAE), included in the collection "Foreign Representatives in Romania – Personnel of Legations and Foreign Consulates." The historical context of the mentioned period, elements regarding Greece's historical trajectory in the 19th century, and Athens' relations with Romania (the Romanian Principalities) were synthesized from the works of authors Bogdan Antoniu, Mihai Rudolf Dinu, Nicolae Bocșan, Leonidas Rados, and Ștefan Petrescu.

EUROPEAN CONTEXT – 19TH CENTURY – FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

At the beginning of the 19th century, the early phases of the current international relations system began to take shape, within which the notion of "great power" became more clearly defined. The actors that assumed this attribute were: the British Empire (England), the Habsburg Empire (Austria), the Tsarist Empire (Russia), Prussia (Germany), France, and the Ottoman Empire (Turkey). At

the same time, states such as Italy and Greece aspired to this status, or at least to that of a regional power. The Vienna Peace Congress (1814) outlined a new European geopolitical reality, dominated by England, Austria, Prussia, Russia, and France, highlighting the great powers' interest in identifying solutions to avoid major military confrontations in Europe. As a result, the first alliance systems in Europe emerged; however, the major state actors continued to pursue their policy of strengthening or preserving their own strategic advantages. In terms of European relations, the 19th century was relatively stable, but it recorded a series of tumultuous historical moments, relevant to the later developments of the European continent: secessionist and national liberation movements (Greece, Italy, Spain, 1821; Belgium, 1830; Romania, Serbia, Montenegro, 1878); the revolutionary year 1848; military disputes among European actors, most frequently between the Ottoman Empire and the Tsarist Empire (1826, 1853, 1877). The alliances formed at the end of the 19th century (the Triple Alliance and the Triple Entente) laid the foundation for the two blocs that would confront each other in World War I. The beginning of the 20th century marked the definition of an international relations system, whose framework continues to function today. Europe was no longer the "center of the known world," and we witness the emergence on the international stage of new actors in the power equation: the United States, Japan, and China, which had until then remained in various forms of isolationism. At the European level, the first two decades of the 20th century were marked by the same intense dynamics of relations between the great powers, which involved two Balkan Wars and the outbreak of a World War as an expression of the need to readjust spheres of influence. The power rearrangements resulting from the Paris Peace Conference (1919) brought relative stability to Europe but fueled revanchist tendencies of the great defeated power, Germany, which would contribute to the outbreak of the Second World War. The geopolitical and economic competition of the great powers in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century, at the European level, increasingly highlighted the strategic potential of Romanian cities, especially those that served as ports on the Danube and the Black Sea. Diplomatic and consular representation constituted a means of exercising geopolitical influence and monitoring the presence of rival powers in a given strategic region.¹

¹ Broadly in Ionel Constantin Mitea, Ioana Mitea, *The dynamics of foreign consular representation in the Danube Maritime ports, an indicator of the regional geopolitical interest of the major power actors (1850 – 1939)*, Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI, ISSN – 2786 – 8788, vol. 9, Ukraine, 2025.

GREECE'S INDEPENDENCE AND ITS ASPIRATION TO THE STATUS OF A "REGIONAL POWER"

In the historical context described above, beginning in 1814, Eteria, a secret Greek society favored by the Greek plutocracy in Constantinople, emerged in Southeastern Europe and became the main driving force behind the Greek emancipation movement, against the backdrop of the slow disintegration of the Ottoman Empire. The liberation movement that led to Greece's independence was launched in March 1821 and was directly linked to the Revolution in the Romanian Principalities. It is no coincidence that, in the Romanian territories, General Ipsilanti confronted Ottoman troops. In the south, the Greeks managed to seize the Peloponnese, proclaiming independence on January 1, 1822, during the Assembly of Epidaurus. The Greek matter quickly took on an international dimension, with the major European powers holding opposing positions. It was only in July 1827 that England, Russia, and France formed a coalition against the Ottoman Empire. Defeated in the war with Russia (assisted by Britain and France), the Ottoman Porte was ultimately forced to accept the Treaty of Adrianople (1829) which confirmed the birth of the independent Hellenic Kingdom and established the Russian protectorate over the Romanian Principalities. However, the Greek liberation movement achieved only partial success, as Thessaly, Epirus, the Ionian Islands, and Crete were not included within the newly created kingdom. This fueled a strong Greek irredentism that persisted throughout the 19th century and continued up until World War I.²

In 1830, Greece obtained the most favorable international status among all the Balkan states: an independent kingdom under the protectorate of the three great powers: France, Great Britain, and Russia. The leadership of the new kingdom was assumed by Othon I of Bavaria. Although the Greeks desired a constitutional regime, the great powers preferred an absolute monarchy. The administration was controlled by the Bavarians, although there was also a ministerial council composed of Greeks, which had no real power. The regency council organized the local administration, the church, the army, the navy, the education system, and financial institutions. Since the Greek Church was under the authority of the Patriarch of Constantinople, who was controlled by the Ottoman Porte, the regency sought to emancipate it and separate it from the Ecumenical Patriarchate. The organization of the army, and especially the integration of the soldiers who had participated in the revolution into the regular forces, was difficult due to the extremely high costs, which consumed almost half of the budget (1835). Under the regency council, the Greek education system was established, consisting of primary and secondary

² Broadly in, Bogdan Antoniu, Mihai Rudolf Dinu, *Istoria relațiilor internaționale sec. XIX – XX (History of International Relations 19th – 20th centuries)*, București, 2005.

schools, as well as a university in Athens, founded in 1837. The most pressing issue faced by the new state was financial, as tax collection led to abuses and corruption. Although Greece was an absolute monarchy, the system of government allowed for the formation and activity of political parties. The political scene was dominated by three parties, rooted in the revolutionary period: the British, Russian, and French parties. Until the Crimean War, the most popular was the French Party, led by Ioannis Kolettis, which supported a policy of national expansion; the second was the Russian Party (Napist), which advocated a conservative and Orthodox approach; and the third was the British Party, which supported the regency and a constitutional regime. In 1843, a military coup took place to limit the king's powers through a constitution. France and Great Britain supported the idea of a constitution to regulate the balance of power, but they did not agree with granting too much power to the legislature. The Constitution of 1844 was conservative, modeled after the monarchy in France, establishing a bicameral parliament: the Chamber (Vouli), elected based on universal male suffrage, and the Senate (Gerousia), composed of members appointed for life by the king, with the approval of the prime minister. The constitution enshrined fundamental rights such as equality before the law, freedom of the press, and the right of assembly. Greece became a constitutional monarchy. In 1862, another military coup took place, leading to the overthrow of Othon and the coronation of Prince George of the Danish dynasty, who became George I of Greece and ruled until 1913. In 1864, a new constitution was ratified, modeled after the Belgian system. The political system diversified, becoming multiparty.³

The milestones in Greece's historical developments during the first half of the 19th century highlight, among other things, the Greeks' fervent desire for recognition both at the European and regional levels. The newly established Kingdom of Greece primarily aimed to ensure internal stability while also securing a strong presence in Southeastern Europe, particularly in geostrategic points such as the Danube and the Black Sea, where established Greek communities existed, with the goal of exerting its influence in the economic sphere of trade and navigation.

GREECE AND ROMANIAN SPACE. GREEKS INTERESTS IN ROMANIAN CITIES

The duration and long-standing nature of the contacts between the Hellenic and Romanian spaces, alongside their shared religion, closely related mentality, and culture, represent significant landmarks in Romanian-Hellenic relations. The economic sector played a decisive role in maintaining and developing these ties. The numerous Greek colonies from the Classical, Hellenistic, and Roman periods,

³ Broadly in Nicolae Bocșan, *Țările Române și Balcanii în sec. XIX și începutul sec. XX (Romanian Principalities and the Balkans in 19th century – beginning of 20th century)*, Cluj Napoca, 2002.

through Chilia and The Alba Carolina Citadel in the medieval era, or through Galați, Brăila, Sulina, Giurgiu, and Constanța in modern times, allowed the Greek commercial element to establish secure access routes into a profitable environment within the Romanian space. The detachment of Romanian culture from Slavic influences and its connection to Western values was facilitated through a Neo-Greek conduit. In the Romanian Principalities, Greek culture found a favorable environment in which to evolve, while also absorbing local influences, resulting in significant cultural achievements that benefited both Greeks and Romanians. The 19th century witnessed the emergence of Greeks, Serbs, Romanians, Bulgarians, and Albanians from the heterogeneous conglomerate of the Ottoman Empire. This period brought profound transformations in the political and social structures of both Greece and Romania. Greek communities in Romania, numerous and well-integrated into the country's social, political, and economic realities, played a decisive role in Greece's national awakening process. A distinction must be made between the "old" Greeks, already naturalized and attached to Romanian territories, and the "newcomers," who settled in Romania for business purposes after the Treaty of Adrianople (1829), which, among other provisions, abolished Ottoman-controlled raia towns and liberalized trade. In this context, the Danube ports of Brăila, Galați, and Giurgiu were particularly advantaged, receiving the status of "porto franco" (free ports). Trade along the Danube was already under the control of the Greek bourgeoisie from the diaspora or Greece. The most significant economic landmark of Greek presence on the Danube and the Black Sea was navigation, which supported a flourishing trade network. Between 1837 and 1858, Greek-flagged commercial ships accounted for about half of all active merchant vessels in the Lower Danube region, alongside ships with Turkish, Austrian, British, and Russian flags.⁴

Starting from the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century, the Greeks consolidated their presence in navigation on the Danube and the Black Sea. An example of this is the presence and activities of the Greco-Oriental Company, founded in 1857 by Stephanos Xenos, who understood the benefits of investing in river cabotage with steamships, introducing vessels capable of loading grain in the ports upstream of Brăila. Between 1857 and 1865, Xenos used such vessels on the Danube, mainly for grain transport. After Xenos went bankrupt, the business was taken over by his former agents, who formed the company "Teologos & Carnegie." The company operated routes between Romanian ports and London while also developing river cabotage. Regarding the

⁴ Leonidas Rados, *Greci și români în secolul XIX. Aspecte identitare (Greeks and romanians in 19th century. Identity aspects)*, Buletinul Fundației Academice "A. D. Xenopol - "Xenopoliana" VIII, 2000, 1-4, pp. 73-78.

early 20th century, the presence and activities of the Ionian Company "Destounis & Ianulatos" in Romanian ports were also significant. This company operated multiple routes based in the port of Piraeus, with its Danube Line running weekly voyages to Galați/Brăila, making stops at Constanța on both outbound and return trips. Entering the Romanian navigation market in 1903, the company managed that year to import approximately 835 tons of goods into Constanța and export 452 tons, while at Brăila, it recorded 827 tons of imports and 228 tons of exports. The activity of the Greek company was important for local business circles, which lobbied the authorities to grant it all the advantages provided by the existing legal regulations. The Chamber of Commerce in Brăila argued that the route served by the Greek company, linking the port of Brăila to the Dalmatian coast at a very competitive freight rate, benefited the transport of Romanian flour to Mediterranean markets, ensuring that Danubian grain exports had stable outlets and maintained a convenient price, which would otherwise have dropped. In exchange for this support, representatives of the Greek company promised Brăila merchants transport facilities, especially since they were the only shipping company not affiliated with the transport cartels established in the Danube ports.⁵

Thousands of Greeks settled in the main Romanian port cities along the Danube and the Black Sea, significantly altering the demographic structure. Better conditions for preserving and asserting Greek identity in the Romanian space emerged after 1860, when the ruler A.I. Cuza officially recognized the rights of Greek communities, allowing them to operate based on a signature and granting them the right to own property. Greek communities acquired legal personality starting in 1900, following the signing of the Greek-Romanian trade treaty. These developments strengthened the ties between Greeks in Romania and their homeland, giving their presence a more organized character. Greek communities in Romania functioned as true "lobby" mechanisms, maintaining strong relations with Greek diplomatic and consular representations in Romanian cities, which acted as an official link to the authorities in Athens. The attraction of Greeks to Romanian territory continued in the first decades of the 20th century, as business opportunities for enterprising individuals were greater in Romania than in Greece. However, identity challenges persisted for an ethnic group that had so much in common with the people among whom they lived. This time, however, one can no longer speak of a Greek influence, especially as the balance of power had shifted significantly. Romanian society and culture had evolved spectacularly compared to the period known as the "era of Greek influence".⁶

⁵ Broadly in, Ionel Constantin Mitea, *Companii de navigație la Gurile Dunării (1830 – 1939) (Navigation companies at the Mouth of the Danube 1830 -1939)*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2022.

⁶ Leonidas Rados, op. cit., pp. 79-81.

Between 1892 and 1898, the Athenian journalist Gheorghios Paraskevopoulos undertook several journeys across the Balkan Peninsula, during which he spent several months in Romania, capturing a compelling portrait of the hellenic communities in the country. The journalist visited the largest Romanian ports, as well as major inland cities such as Bucharest, Iași, and Craiova, highlighting the following key ideas relevant to this study:

- in all the cities he visited, all nationalities he encountered also spoke Greek;
- by the late 19th century, the number of ethnic Greeks in Romania had declined dramatically;
- the Greeks at the Danube Delta were a source of prosperity for Hellenism worldwide, and their identity needed to be preserved;
- in ensuring an organized propaganda aimed at promoting religious, national, and linguistic "fanaticism," the leaders of the Greek communities could not achieve their objectives without the diplomatic support of Greece.⁷

CONSULAR REPRESENTATION IN THE 19TH CENTURY – TERMINOLOGY

The consular representation of foreign states in Romania functioned in the 19th century based on principles similar to those that characterize this activity today. Its primary role was the protection of its own citizens residing in Romania, supplemented by a strong commercial promotion component to advance the economic interests of the sending states. This was the reason why consular and economic activities were often complementary. Consular offices established within a state operated autonomously and were politically subordinate to the embassies (formerly Legations) in the capital of the host country, just as is the case in modern consular practice. The sending state (accrediting state) would open a consular office in the receiving state (accredited state). The appointment of consular officials was made by the Ministry of Foreign Affairs of the sending state and was communicated to local authorities through a "consular patent," which was transmitted via the Legations (embassies) in Bucharest. The Romanian authorities recognized their appointment by granting an "Exequatur" from the Royal House. Consular offices were ranked as follows: consular agency, vice-consulate, consulate, and general consulate, and those managing them held the titles of consular agents, vice-consuls, consuls, and general consuls. The same classification applied to honorary consular offices. The dynamics of consular representation in Romania sometimes involved the elevation or downgrade of a consular office's status, depending on the specific interests of the sending state. Thus, there were cases where a vice-

⁷ Broadly in, Ștefan Petrescu, *Grecii din România: Însemnările de călătorie ale unui jurnalist ateniian la sfârșitul secolului al XIX-lea (Greeks from Romania: Travelling notes of an athenian journalist by the end of 19th century)*, Anuarul Institutului de Istorie "A. D. Xenopol", 2017.

consulate was upgraded to a consulate, or a general consulate was downgraded to a consulate. The term "chargé" referred to consular officials who temporarily assumed leadership of a consular office.⁸

THE CONSULAR NETWORK OF GREECE IN ROMANIAN CITIES (1835 – 1936)

Between 1835 and 1936, Greece's consular network covered 25 Romanian cities, staffed with 233 officials. In chronological order of the first appearance of a Greek consular official in each city, they are as follows: Galați (32 officials), Bucharest (27), Brăila (34), Craiova (1), Vaslui (1), Turnu-Măgurele (10), Ismail (10), Oltenița (5), Giurgiu (24), Reni (2), Tulcea (13), Buzău (4), Târgoviște (1), Râmnicu Sărat (1), Calafat (10), Călărași (5), Turnu-Severin (4), Alexandria (1), Bârlad (2), Ploiești (2), Bacău (1), Sulina (20), Constanța (20), Tecuci (1), Balcic (1), Iași (1), and Chișinău (1). Next, we will analyze specific aspects regarding the appointment, presence, and activities of Greek consular officials in the mentioned cities. Some individuals will be listed with multiple name or surname variations, due to differences in historical records as well as transcriptions across Romanian, French, and Greek, which were frequently used in diplomatic correspondence during certain periods.

Galați (1835 – 1936)

- **Xenos Patitos** (or *Xenoss Potitos*) - He was appointed vice-consul on February 20, 1835. He completed his mandate on March 11/23, 1839.⁹

- **G. Athanasiadi** – He was appointed vice-consul on April 7, 1847, fulfilling specific duties until 1850.¹⁰

- **S. Ghionny** – He was appointed Honorary Greek Consul on September 19, 1851, completing his mandate on October 11, 1852.¹¹ He returned to Galați, being appointed vice-consul on May 2, 1855. He held this position until December 1863.

- **Evanghelides** – In 1864, he temporarily assumed the leadership of the consular office in Galați.¹²

- **Leonida Geracaris** – He was appointed consul on March 7, 1864. He fulfilled specific duties until December 31, 1864.¹³

- **Ioan Angonaki** – He was appointed consul on December 31, 1864, by a

⁸ Broadly in, Ionel Constantin Mitea, *Oficiali consulari austrieci în orașe românești din Regiunea Moldovei. Repere biografice și profesionale (1833 – 1923) (Austrian consular officials in Romanian cities from the Moldavian region. Biographics and professional landmarks 1833 – 1923)*, The Scientific Journal of Cahul State University "Bogdan Petriceicu Hașdeu", Științe Sociale, Vol. XVIII, nr.1, 2024.

⁹ The Archiv of Ministry of Foreign Affairs (AMOFA) - Fund – *Foreign representatives in Romania – The personel of foriegn Legations and Consulates*", file7/Repres. P1, Note 562/1835, Greek Legation.

¹⁰ AMOFA, Fund *Representatives*, A1, Note 3071/1842, Greek Legation.

¹¹ Idem, G2, Note 1651/1851, Greek Consulate in Moldova.

¹² Idem, G1, Note 354/1864, Greek Legation; Nota nr. 1924/1864.

¹³ Ibidem.

decree issued by the Royal House of Greece, replacing Leonidas Geracaris. He completed his consular mission in August 1865.¹⁴

- **N. Aivorides** – He was appointed Honorary Consul General in May 1867, holding this position until May 1868.¹⁵

- **S. Manolato** – He was appointed consul on January 1, 1868, replacing K. Aivarides. He began his duties in April 1868 and completed his mandate in April 1874.¹⁶

- **Ioan Palamède (Palamidis)** – He served as consul from April 3 to October 29, 1874.¹⁷

- **George Tramados** – He was appointed consul on October 19, 1874, replacing Ioan Palamidis. He completed his mandate in November 1880.¹⁸

- **Costi** – He was consul in Galați, with the end of his mission recorded on September 22, 1882.¹⁹

- **Ioan (Jean) Papacostopoulos** – He had a short mandate as consul from September 1881 to January 1882, replacing Consul Costi.²⁰

- **Jacob (Jacques) Contoumas** – He took over Papacostopoulos' position, receiving the Exequatur in December 1881. He completed his mandate in the summer of 1882.²¹

- **Epaminondas Philon** – He was appointed consul on May 22, 1882, assuming office on June 4 of the same year, replacing Jacques Contoumas. He held this position until February 16, 1884.²²

- **Guillaume Fontanas** – He was appointed consul on January 10, 1884, replacing Epaminondas Philon, who had been assigned to another post. He received the Exequatur on February 16, 1884. In 1887, he took a leave of absence, during which his duties were temporarily assumed by Spiridon Caranias. He completed his mission on March 15, 1888.²³

- **Spiridon Caranias** – He appears as a consular official in Galați in 1887, when he temporarily took over the leadership of this office.²⁴

- **E. Antipas** – He was appointed consul on January 16, 1888, replacing

¹⁴ Idem, *Note 2213/1864, Greek Consulate in Bucharest; Note MOFA 6719/1864.*

¹⁵ Idem, *A4, Note 664/1867, Greek Legation; Note MOFA 2250/1867.*

¹⁶ Idem, *M2, Note 403/1868, Greek Legation; Note MOFA 1702/1868.*

¹⁷ Idem, *P10, Note 477/1874, Greek Legation; Nota MOFA nr. 3084/1874.*

¹⁸ Idem, *T4, Note MOFA 10732/1874.*

¹⁹ Idem, *P4, Note 845/1881, Greek Legation; Nota MOFA 18381/1881.*

²⁰ Ibidem.

²¹ AMOFA, *Fund Representatives, Reprez. C4, Note nr. 1144/1881, Greek Legation; Note MOFA 25278/1881.*

²² Idem, *F1, Note nr. 388/1882, Greek Legation; Nota MOFA nr. 9040/1882.*

²³ Idem, *F2, Note nr. 82/1884, Greek Legation; Note MOFA nr. 1651/1884.*

²⁴ Ibidem.

Guillaume Fontanas, who had been promoted to First-Class Consul in Taganrog (Russia). He was granted the Exequatur on March 18, 1888, and carried out his duties until October 4, 1892. Throughout this period, the consular district of the Galați office also included the Tutova and Fălciu districts.²⁵

- **Dimitrie Kimbritis** - He was appointed consul on September 5, 1896, obtaining the Exequatur from the Romanian authorities on October 7 of the same year. In the following years, the jurisdiction of the Greek consulate in Galați expanded to include several districts in Moldova.

Although Kimbritis took leave periods in 1900 and 1903, he remained in office until February 4, 1905, when his mandate ended. During his absences, the interim leadership of the consulate was ensured by consular officials Gerassime A. Pana and C. Dassos.²⁶

- **Mihail (Michel) Spiliotakis** - He was appointed First-Class Consul on January 27, 1905, replacing Dimitrie Kymbritis, who had been promoted to Consul General in Trieste. He officially assumed his duties on February 1, 1905, at which time the consular jurisdiction included the counties of Covurlui, Putna, Tecuci, Fălciu, Vaslui, Tutova, Roman, Bacău, Neamț, Suceava, Botoșani, and Iași. There are no records regarding the date of his mandate's conclusion.²⁷

- **Nicolae Batistatos** - He was appointed Second-Class Consul on July 11, 1911, obtaining the Exequatur from the Romanian authorities on August 9, 1911. He completed his mission in January 1914, when he was transferred to Malta, with his duties being taken over by N. Sonidas.²⁸

- **N. Souidas (Sonidas)** - He was appointed consul on December 18, 1913, assuming his mandate the following month. He received the Exequatur on May 9, 1914. In 1915, he was appointed Consul General in Brăila, and he was reconfirmed in this position in 1918.²⁹

- **Z. Hadzivassiliou** - At the beginning of 1919, he was appointed vice-consul, temporarily in charge of the Galați office, and in July of the same year, he was confirmed as consul, officially taking over its leadership. On July 24, 1920, he was transferred in the same capacity to Brăila.³⁰

- **Constantin Dassos** - His first recorded presence in Romania was on March 15, 1919, when he was appointed consul in Constanța. In 1923, he was entrusted

²⁵ Idem, A3, Note nr. 51/1888, *Greek Legation; Notes MOFA* 445, 2435, 5281, 5279/1888.

²⁶ Idem, K3, *Notes MOFA* 17758/1896, 18050/1896, 13240/1900, *Notes* 451/1900, 676/1902, *Greek Legation*.

²⁷ Idem, S15, *Nota* 95/1905, *Greek Legation; Notes MOFA* 2509/1905, 892/1905, 2697/25.02.1905.

²⁸ Idem, B3, *Notes* 170/1911, 78/1914, *Greek Legation; Notes MOFA* 2727/1911, 16012/1911.

²⁹ Idem, S17, *Notes Greek Legation: 78/1914, 442/1914; Notes MOFA* 2154/1914, 2051/1914, 13634/1914.

³⁰ Idem, H4, *Note Greek Legation* 1500/1919; *Note MOFA* 9103/1919.

with the leadership of the General Consulate in Galați, replacing Nicolas Batistatos. In 1925, a note from the Hellenic Legation stated that Dassos was to be replaced in Galați by X. Stellakis, after another consul, G. Tzivoglou, was unable to take over the post in Constanța.³¹

- **C. Panagopoulos** - He was appointed Consul General in February 1926, at which time the Hellenic General Consulate in Galați exercised jurisdiction over the cities of Moldova (including the former Suceava district, renamed Fălticeni), while the Suceava district in Bukovina remained under the jurisdiction of the consulate in Bucharest.³²

- **Demetre Sofianos** - He was proposed for the position of Consul General at the beginning of 1926. During that period, the Ministry of Justice in Bucharest requested clarifications regarding the counties to be included in the consular jurisdiction of the Galați office, particularly concerning Suceava County.³³

- **Marinos Sigouros** - He was appointed Consul General on October 16, 1928, receiving official approval from the Romanian authorities on October 29.³⁴

- **Zannis Chrysovelonis** - According to records from the Ministry of Foreign Affairs archive, in April 1930, he was in charge of the Hellenic office in Galați.

- **Vasilios A. Dimitriu** - He was appointed chargé d'affaires of the General Consulate of Greece in Galați, replacing Zannis Chrysovelonis. Dimitriu was the president of the Hellenic Chamber of Commerce in Galați and had been residing in Romania since 1920, having previously lived in Constanța.³⁵

- **Anastase Lianopoulos** - He was appointed consul on August 28, 1931, receiving the Exequatur on October 8, 1931. In October 1936, he was transferred to Brăila in the same position.³⁶

- **Constantin Tsimeros** - He was appointed Commercial Advisor to the Consulate of Greece in Galați on November 12, 1935.³⁷

- **Dionisios Inglesis** - He was appointed consul in August 1933. Due to certain uncertainties regarding his person, the Exequatur was granted only on January 29, 1936.³⁸

³¹ Idem, D11, *Notes Greek Legation: 567/1919, 1205/1920, 1909/1920, 2281/1922, 491/1923; Notes MOFA 4159/1919, 13404/1920, 63061/1920, 20637/1923.*

³² Idem, P27, *Notes 154/1926, 283/1926, 336/1926, 1225/1926, Greek Legation; Notes MOFA: 9941/1926, 10996/1926, 13680/1926, 052405/1926.*

³³ Idem, S28, *Note 44/1926, Greek Legation; Notes MOFA 02397/1928, 08137/1926; Telegram 10542/1926.*

³⁴ Idem, S30, *Notes 1293/1928, 1566/1928, 1873/1928, Greek Legation; Note MOFA 57857/1928.*

³⁵ Idem, D15, *Note 694/1930, Greek Legation; Notes MOFA 27071/1930, 39621/1930.*

³⁶ Idem, L8, *Notes MOFA 62043/1931, 49170/1931, 5578/1936; Notes Greek Legation: 1536/1931, 1906/1931.*

³⁷ Idem, T11, *Note 2189/1935, Greek Legation; Notes MAS 62784/1935, 73324/1936.*

³⁸ Idem, I5, *Notes Greek Legation: 542/1936, 1132/1933, 1411/1933; Notes MOFA 11862/1936,*

Bucharest (1841 – 1939)

- **C. J. Rizo Rangabe** - He was appointed Consul General on September 1, 1841, a position he held until September 28, 1851. In May 1849, he took a leave of absence, with his duties being assumed by Vice-Consul Callistrate.³⁹ He returned to the position of Consul General in Bucharest in 1874, distinguishing himself through sustained diplomatic activity. In January 1878, the Hellenic government decided to replace him, a decision that caused surprise and regret in diplomatic circles. A letter from Callimachi Catargi, sent from Paris to the Greek authorities, highlighted the general appreciation for Rangabe, describing him as an agent distinguished by integrity and dedication in the exercise of his duties. In official correspondence, there was an expressed desire for him to remain in office, given his significant contributions to the field. He ended his service only in 1880, as the Athens authorities, considered the recommendations made.⁴⁰

- **Callistrate** – In 1849, he was listed as Vice-Consul in Bucharest.⁴¹

- **Mihail Schina** - He was appointed Consul General in 1851, representing the Hellenic government in both Romanian Principalities. His mandate ended on August 8, 1854. He played an essential role in supporting Greek communities in the region and facilitating trade along the Danube. His activity was officially recognized by Romanian authorities, who worked closely with him to ensure the protection of Greek citizens' rights within the Principalities. He was actively involved in promoting Hellenic interests and strengthening bilateral relations within a complex geopolitical context.⁴²

- **C. Fostiropulos** - He held the position of chargé d'affaires from August 30, 1854, to June 16, 1856. At the end of his mandate, he transferred consular duties to Chevalier de Laurin, Agent and Consul General of Austria.⁴³ Antonius Josephus Ritter von Laurin was Austria's Consul General in Bucharest since 1849.⁴⁴

- **S. Scoupho** – He completed his mandate as Consul General in Bucharest at the end of 1858.

- **Constantin Charalamby (Haralambie)** - He was appointed Consul General at the end of 1858, replacing S. Scoupho, who had been recalled to Greece.

53884/1935.

³⁹ Idem, R1, Note 545/1849, *Greek Legation*.

⁴⁰ Idem, R2, Notes 377/1874, 41/1874, 73/1874, 652/1874, 1105/1875, 1055/1876 *Greek Legation*; Note MOFA 8940/1876, 9690/1876, 377/1874.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Idem, S3, Note 3202/1851, *Greek Legation*; Note 452/1852, *Greek Legation*.

⁴³ Idem, F3, Notes 3123/1854, 6515/1854, 2157/1856, *Greek Legation*; Note MOFA 2425/1854.

⁴⁴ Ionel Constantin Mitea, *Reprezentanți consulari austrieci și belgieni în orașe din regiunea Țării Românești (1849 – 1936)* (*Austrian consular representatives in the cities of Vallachia*), în *Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați*, ISSN 1583-7181, fascicola Istorie, Tom XXII, Seria 2023, 19, p. 77.

Previously, he had held the same position in Egypt. Since he was unable to immediately assume his post in Bucharest, Theodor Dimitracopoulos, the chancellor of the consular office, temporarily managed consular duties. Haralambie officially began his activities in the early months of 1859.⁴⁵

- **Theodor Dimitracopoulos** – In 1862, he took over the duties of Constantin Haralambie, who had been transferred to a similar position in Egypt.⁴⁶

- **Stamati Ghioni** - He was appointed Consul General in 1864. Documents indicate that he played an active role in managing diplomatic and commercial relations between Greece and the United Principalities.⁴⁷

- **George Venizelos** – In 1866, he completed his mandate as Secretary of the General Consulate of Greece in Bucharest.

- **George Evangelides** - He was appointed Secretary of the General Consulate of Greece on July 16, 1866, replacing George Venizelos. This appointment was officially communicated to the Ministry of Foreign Affairs of the United Principalities by Stamati Ghioni, Consul General of Greece, in a letter dated October 10, 1866.⁴⁸

- **Constantin Axelos** – A former infantry major, he was appointed Consul General on August 15, 1868. In official correspondence addressed to the Ministry of Foreign Affairs of Romania, the Greek authorities emphasized his experience in both civil and military careers, describing him as one of the most distinguished officials of the Greek state.⁴⁹

- **Petre Antoniadis** - He was appointed chancellor on May 26/7, 1869. His appointment was officially communicated to the Ministry of Foreign Affairs of Romania by Constantin Axelos, Consul General of Greece.⁵⁰

- **Miltiade Panas** - He was appointed vice-consul and Director of the Chancellery of the General Consulate of Greece in Bucharest on May 7, 1870, replacing Petre Antoniadis.⁵¹

- **Christodulo Nomicos** - He was appointed vice-consul and Chancellor of the office in Bucharest on September 28, 1874, replacing Miltiade Panas. He held this position until March 24, 1878.⁵²

- **Alexandru P. Rallis** - He was appointed Secretary of the office in Bucharest on December 29, 1877. Prior to this, he had been attached to the Greek Legation in

⁴⁵ Idem, H1, *Note 4455/1858, Greek Legation.*

⁴⁶ Idem, D1, *Notes 415/1862, 5273/1858, Greek Legation.*

⁴⁷ Idem, G2, *Notes 1932/1864, 2023/1864, 1514/1867, Greek Legation; Note MOFA 6019/1864.*

⁴⁸ Idem, E2, *Note 1732/1866, Greek Legation; Note MOFA, 5144/1866.*

⁴⁹ Idem, A5, *Notes 5384/1868, 1043/1868, 765/1869, Greek Legation; Note MOFA 5384/1868.*

⁵⁰ Idem, A8, *Note 3790/1769, Greek Legation; Note MOFA 3790/1769.*

⁵¹ Idem, P6, *Note 1461/1870, Greek Legation; Note MOFA 2987/1870.*

⁵² Idem, N4, *Note 1515/1874, Greek Legation.*

London. Rallis began his consular activity in Bucharest on March 31, 1878, and completed his mandate on November 17, 1880.⁵³

- **Constantin Solimoris** - He was appointed chargé d'affaires on November 20, 1880.⁵⁴

- **Aegilas Tzanettos** - On September 28, 1922, the Hellenic Legation requested that A. Tzanettos be recognized as chargé d'affaires of the Royal Greek Consulate in Bucharest. He completed his mandate in 1923.⁵⁵

- **Georges Depasta** - He was appointed consul on February 1, 1923, replacing Agésilas Tzannetos, who had been called to other duties.⁵⁶

- **P. Metaxa** - In 1924, he completed his mission as consul in Bucharest.

- **Spyridon Dellaportas** - He was appointed Consul Substitute on August 1, 1924, replacing P. Metaxa. In April 1927, he was also appointed Honorary Commercial Adviser, a role that allowed him to collaborate with the Royal Department of Industry and Commerce to promote Greek commercial interests. He completed his mandate on February 6, 1935.⁵⁷

- **Jean Candis** - He was appointed chargé d'affaires in February 1925.⁵⁸

- **Jean Cocotakis** - He was proposed for the position of Consul of Greece in Bucharest on April 28, 1927, replacing Jean Candis, who was to be recalled from his post. On June 6, 1927, the Romanian authorities were informed that his arrival had been postponed, and Jean Candis continued to carry out consular duties until further instructions.⁵⁹

- **C. Niscos** - At the end of 1931, he completed his mission as consul in Bucharest.

- **Panayotis Armyriotis** - He was appointed consul on December 31, 1931, replacing C. Niscos, who had been called to other duties. He was authorized to carry out his consular activities in the jurisdictions of Oltenia, Transylvania, Bukovina, Banat, and Muntenia (except for Brăila County).⁶⁰

- **Jean A. Romanos** - He was appointed consul on December 29, 1932,

⁵³ Idem, R3, Note 337/1878, *Greek Legation*.

⁵⁴ Idem, P2, Note 2127/1880, *Greek Legation*; Note MOFA 20955/1880.

⁵⁵ Idem, T7 Note 159/1912, *Greek Legation*; Notes MOFA, 1643/1912, 6341/1912, 6342/ 1912; 172/1920; 2533/1920; 179/1920, nr. 7250/ 1920.

⁵⁶ Idem, D12, Notes 492/1923, 823/1923, 236/1924, *Greek Legation*; Notes MOFA 20638/1923, 35365/1923.

⁵⁷ Idem, D14, Notes 912/1924, 553/1925, 178/1935, *Greek Legation*; Notes MOFA 68646/1925, 10465/1931.

⁵⁸ Idem, C33, Notes 282/1925, 348/1925, 954/1925, *Greek Legation*; Note MOFA 8767/1925.

⁵⁹ Idem, C34, Notes 676/1927, 918/1927, *Greek Legation*; Notes MOFA 32267/1927, 24492/1927.

⁶⁰ Idem, A17, Notes 2431/1931, 496/1932, 615/1932, *Greek Legation*; Notes MOFA 12579/1932, 71026/1931.

replacing Panayotis Armyriotis.⁶¹

- **Alexandru Manos** - He was appointed consul on January 11, 1936. In this position, he was tasked with supporting the Greek community in Bucharest and facilitating the commercial and diplomatic relations between Greece and Romania.⁶²

- **André Coundouriotis** - He was appointed consul in 1939.⁶³

Brăila (1848 – 1940)

- **L. Argenti** – In September 1848, he resigned from his position as consul.

- **Stamatios Ghionis** - He was appointed Consul in September 1848, replacing L. Argenti, who had resigned from his position. Official documents regarding his appointment highlighted that he assumed this position during a period marked by significant political changes in the region.⁶⁴

- **George Freanitis (or Tzariitis)**– He was appointed vice-consul on April 4, 1851, serving until August 2, 1854, with the consular jurisdiction covering the area of Brăila County.⁶⁵

- **George I. Tsamado (Tsamadas)** - He was appointed vice-consul on September 23, 1858, replacing G. Freanitis. He returned to the same position for a short period between October and November 1863.⁶⁶

- **Vasile Antoniadis** - He was appointed vice-consul on October 9, 1862, replacing George Tsamadas, after previously serving in the same position in Varna. He completed his mission on October 1, 1864.⁶⁷

- **Spiridon Logotatidis** - He was appointed consul on November 26, 1868, and served in this position until April 11, 1869.⁶⁸

- **Anton G. Antonopulos** - He was appointed consul on April 11, 1869, replacing Spiridon Logotatidis. He completed his mission on January 25, 1871.⁶⁹

- **Petre Antoniadis** - He was appointed vice-consul on January 25, 1874, holding this position until June 20, 1874.⁷⁰

- **Epaminondas Mavromatis** - He was appointed vice-consul in June 1874, replacing P. Antoniadis, who was appointed vice-consul in Giurgiu. Mavromatis

⁶¹ Idem, R6, Notes nr. 2477/1932, 271/1933 Greek Legation; Notes MOFA 63907/1932, 69907/1933.

⁶² Idem, M15, Notes 1701/1935, 121/1936, Greek Legation; Notes MOFA 4910/1936, 51336/1935, 71240/1936.

⁶³ Idem, C40, Note 990/1939, Greek Legation; Notes MOFA 20860/1939, 1365/1939, 7708/1939.

⁶⁴ Idem, G1, Note 802/23.10.1884, Greek Legation.

⁶⁵ Idem, F2, Note 308/1851, Greek Legation.

⁶⁶ Idem, T1, Note 2829/1864, Greek Legation; Note MOFA 4958/1864.

⁶⁷ Idem, A2, Note 1203/1862, Greek Legation; Note MOFA nr. 3970/1862.

⁶⁸ Idem, L1, Note 1516/1868, Greek Legation; Note MOFA nr. 7001/1868.

⁶⁹ Idem, A7, Note 424/1869, Greek Legation; Note MOFA nr. 2535/1869.

⁷⁰ Idem, A11, Note MAS 913/1874.

carried out his consular duties until December 31, 1876.⁷¹

- **Dimitrie *Glionis* (Demetrius *Ghionis*)** – He was appointed vice-consul on May 22, 1882. On October 11, 1882, he was promoted to the rank of consul. He passed away on October 29, 1883.⁷²

- **Panayotis *Matarangas*** – He was appointed consul on October 29, 1883, replacing the former consul, Dimitrie Ghionis. Matarangas carried out his consular duties until November 16, 1885.⁷³

- **Alexandru *Leonardos*** - He was appointed Consul in November 1885, replacing Panayotis Mataranga, who was transferred to another position. Previously, Leonardos had held the position of Consul of Greece in Giurgiu. He served as Consul in Brăila until August 16, 1886.⁷⁴ On February 7, 1890, he returned to the position of consul in Brăila, replacing Sf. Kaloyeropoulos. By the royal investiture decree, he was granted all rights except for the one to engage in commercial activities.⁷⁵

- **S. *Kaloyeropoulos* (Kalogeropulo)** – In 1890, he completed his mission as consul in Brăila. In one of the telegrams, dated March 7, 1890, an urgent request from him is mentioned, in which he sought intervention for the recovery of funds held by the customs administration. However, the prefect of Brăila refused the involvement of the consulate.⁷⁶

- **Alexandros *Metaxas*** – He was appointed consul on September 9, 1892, replacing Alexandru Leonardos, who had been recalled for other duties.⁷⁷

- **Paul H. *Anargyros*** - He was appointed consul on September 21, 1896. The Exequatur necessary for performing consular duties was granted by the Romanian authorities on October 7, 1896. Paul H. Anargyros carried out his consular duties in Brăila until October 1897.⁷⁸

- **Constantin *Svoronos*** - He was appointed consul on April 5, 1897, replacing Paul H. Anargyros. The Romanian authorities received the request for the recognition of his appointment and the granting of the Exequatur. On April 27, 1897, the Ministry of Foreign Affairs temporarily suspended the Exequatur, and the process of recognition resumed in November 1897. Eventually, the Exequatur was issued on December 10, 1897, and Constantin Svoronos carried out his consular

⁷¹ Idem, M8, Note 929/1874, *Greek Legation*; Note MOFA 6057/1874.

⁷² Idem, G6, Note 802/18/1882, *Greek Legation*; Note MOFA 17245/1882.

⁷³ Idem, M1, Note 793/1883, *Greek Legation*; Note MOFA 17146/1883.

⁷⁴ Idem, L2, Note 702/1885, *Greek Legation*; Notes MOFA 17804/1885, 17808/1885.

⁷⁵ Idem, L3, Notes 316/1890, 415/1890, *Greek Legation*; Notes MAS 4419/1890, 5010/1890.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Idem, M4, Note 887/1892, *Greek Legation*; Note MOFA 19702/1892.

⁷⁸ Idem, A8, Note 160/1896, *Greek Legation*; Note MOFA 16951/1896.

duties until December 17, 1899.⁷⁹

- *M. Z. Chryssoveroni* - He was appointed acting consul on June 17, 1897, with the right to "manage the consulate's affairs in the absence or incapacity of the titular consul." He was officially recognized in this capacity in the same year. He remained in office until March 13, 1902.⁸⁰

- *Mihail Spiliotakis* - He was appointed consul on December 17, 1899. He carried out his consular duties in Brăila until October 27, 1904.⁸¹

- *Constantin Mavrommatis* - He was appointed Royal Adviser and Dragoman of Greece in Brăila in 1901, and on June 25, 1912, he was appointed consul at the Brăila consulate.⁸²

- *P. Papadakis* - He was appointed consul on October 29, 1904. The Exequatur was granted to him on October 2, 1904.⁸³

- *Gheorghe Laudakis (Lagoudakis)* - He was appointed consul on October 29, 1911. He completed his mandate in the following year.⁸⁴

- *D. Cotomas* - He was appointed consul on February 24, 1912, replacing G. Lagoudakis, who had been recalled to Athens.⁸⁵

- *M. Méleco (Melecós)* - He was recorded as completing his mission in Brăila in 1921.

- *N. Stefanatos* - He was appointed Consul General in May 1921, replacing M. Méleco, who was transferred to another post.⁸⁶

- *Jean Melekos* - He was appointed consul on January 24, 1921. The Romanian authorities granted provisional recognition on February 7, 1921.⁸⁷

- *Evangelhos Sotiracopoulos* - He was appointed chargé d'affaires in April 1922.⁸⁸

- *Constantin Dassos* - He served as Consul General in Brăila until April 1923.

- *Georges Vlaicos* - He held the position of consul and took over the interim leadership of the Greek General Consulate in Brăila, replacing Constantin Dassos, who had previously been appointed Consul General and was called to other

⁷⁹ Idem, S11, Note 454/1897, *Greek Legation*; Note MOFA 7884/960/1897.

⁸⁰ Idem, C16, Note 684/1897; Note 3765/1897; Note MOFA 10879/1897.

⁸¹ Idem, S12, Notes 1005/1899, 183/1900, *Greek Legation*; Notes MOFA 24358/1899, 25236/1899; 5384/1900.

⁸² Idem, M9, Note 425/1912, *Greek Legation*; Note MOFA 14891/1912.

⁸³ Idem, P19, Note 648/1904, *Greek Legation*; Notes MOFA 17145/1904, 19072/1904.

⁸⁴ Idem, L5, Notes MOFA 16000/1911, 16013/12.08.1911.

⁸⁵ Idem, C24, Notes 123/1912, 149/1912, 696/1914, *Greek Legation*; Notes MOFA 4910/1912, 4941/1912; 13639/1914, 19327/1914.

⁸⁶ Idem, S21, Note 1634/1921, 2181/1921, 425/1922, *Greek Legation*; Notes MOFA 29313/1921, 13451/1922.

⁸⁷ Idem, M11, Note 37/1921, *Greek Legation*; Note MOFA 2530/1921.

⁸⁸ Idem, S22, Note 457/1922, *Greek Legation*; Note MOFA 13451/1922.

duties.⁸⁹

- **Nicolas Bistis** – He was appointed chargé d'affaires in Brăila on March 3, 1924.⁹⁰

- **Dionysios Inglessis** - He was entrusted with the management of the Greek Consulate in Brăila on September 9, 1924.⁹¹

- **Michel Sakellariadis** - He was appointed Consul of Greece in Brăila on September 30, 1927, replacing Dionysios Inglessis. He held this position until 1936, when he was transferred to Constanța. By December 1936, he was already recorded as consul in Constanța.⁹²

- **Anastase Lianopoulos** – He was recorded as consul in Brăila, where he completed his mission in January 1938.

- **Ch. P. Xanthopoulos** - He was appointed vice-consul on January 19, 1938, replacing Anastase Lianopoulos. He completed his mandate in 1940.⁹³

- **Constantin Sourlas** – He was appointed consul on January 7, 1940, replacing C. P. Xanthopoulos.⁹⁴

Craiova (1852)

- **Constantin Tabacopulo** - He was appointed consular agent of Greece in Craiova, assuming office on January 17, 1852. His mandate ended on June 27, 1865.⁹⁵

Vaslui (1852)

- **Theodor Thomaisis** - He was appointed consular agent in Vaslui on April 10, 1852.⁹⁶

Turnu Măgurele (1855 – 1899)

- **A. Theodosiadis** – He completed his mission in Turnu-Măgurele in 1855 due to personal reasons.

- **George Arghiropoulos** - He was appointed consular agent on October 20, 1855. He was tasked with representing the interests of Greek citizens in the Turnu Măgurele district, responsible for managing the commercial and legal relations of the Greek community in this region.⁹⁷

- **Alexandru Theodosiadis** - He was appointed consular agent on June 27,

⁸⁹ Idem, V12, Note 490/1923, *Greek Legation; Notes MOFA 20636/1923, 31901/1923, 38471/1923.*

⁹⁰ Idem, B5 Notes 255/1924, 448/1924, 236/1928, *Greek Legation; Notes MAS 11970/1924; 23839/1924, 13902/1928, 15819/1929, 14970/1979, 15819/1929.*

⁹¹ Idem, I4, Notes 1096/1924, 1233/1924, *Greek Legation; Note MOFA 47596/1924.*

⁹² Idem, S29, Notes 1535/1927, 72/1928, 69153/1927, 2756/1936 *Greek Legation; Notes MOFA 54758/1927, 69152/1927, 58353/1936.*

⁹³ Idem, X6, Note 114/1938, *Greek Legation; Note MOFA 3674.*

⁹⁴ Idem, S32, Note 47/1940, *Royal Embassy of Greece; Note MOFA L1073/1940.*

⁹⁵ Idem, T2, Note 141/1852, *Greek Legation.*

⁹⁶ Idem, T2, Note 689/1852 *Greek Legation; Note MOFA 1007/1852.*

⁹⁷ Idem, A5, Note 2258/1855 *Greek Legation.*

1855. His mandate ended on October 20, 1865. The documents in the file highlight that Alexandru Theodosiadis played a significant role in facilitating commercial and legal relations between Greece and Romania, contributing to the support of the local Greek community.⁹⁸

- **Coritza** – He was a consular agent in 1862.

- **Vasile Papula** - He was appointed consular agent of Greece for the districts of Teleorman, Ilt, and Romanați on March 31, 1862. Vasile Papula, who had previously been attached to the General Consulate in Bucharest, assumed this position.⁹⁹

- **Dimitrie Horami** - He was appointed consular agent on August 27, 1869.¹⁰⁰

- **Stefanos Sarassoglou** - He was appointed vice-consul on October 27, 1883. He had a long mandate, which ended in 1891, during which he distinguished himself with a rich consular representation activity. He was then transferred to Tulcea.¹⁰¹ In July 1892, he returned to Turnu Măgurele as consul.¹⁰²

- **Phocion Zinon** - He was transferred from the position of vice-consul in Tulcea to the same position in Turnu Măgurele on March 30, 1892.¹⁰³

- **Sp. A. Petsalis** - He was appointed vice-consul on September 22, 1896. He received the Exequatur on November 5, 1896.¹⁰⁴

- **M. Nomicos** – He was vice-consul in Turnu-Măgurele. In February 1899, he took a two-month leave, during which his duties were temporarily assumed by Charilaos Psarafti, a Greek citizen settled in the Danube town.¹⁰⁵

Ismail (1857)

- **Anastasiopulo** - He was appointed vice-consul on June 20, 1857. His diplomatic activity continued until October 17, 1858.¹⁰⁶

- **Methodius Ioannides** - He was appointed vice-consul on October 18, 1858.¹⁰⁷

- **Coutigny** - He completed his mandate in Ismail in the summer of 1864.

- **Ioan Milio** - He was appointed chargé d'affaires of the Greek Vice-Consulate in Ismail on August 2, 1864.¹⁰⁸

⁹⁸ Idem, T5, *Note 1492/1855 Greek Legation*.

⁹⁹ Idem, P1, *Notes 346/1862, 663/1868, Greek Legation; Note MOFA 969/1862*.

¹⁰⁰ Idem, H1, *Note 1120/1868 Greek Legation; Note MOFA 6344/1869*.

¹⁰¹ Idem, S2, *Notes 850/1883, 357/1887, 1212/1887 Greek Legation; Notes MOFA 17838/1883, 18707/1883*.

¹⁰² Idem, S10 *Note 18174/1892, 18570/1892, MOFA*.

¹⁰³ Idem, Z4, *Note 434/1892, Greek Legation; Notes MOFA 9287/1892, 9578/1892*.

¹⁰⁴ Idem, P17, *Note 19555/1896, MOFA*.

¹⁰⁵ Idem, N6, *Notes 705/1898, 154/1899, Greek Legation; Note 05341/1898*.

¹⁰⁶ Idem, A4, *Note 796/1857, Greek Legation; Note 2427/1857*.

¹⁰⁷ Idem, I4, *Note 1644/1858, Greek Legation; Nota 4644/1860*.

¹⁰⁸ Idem, M1, *Note 1678/1864; Greek Legation; Note 350/1868, Legația Greciei*.

- *Epaminondas Mavromatis* - He was appointed vice-consul on August 2, 1871, replacing Ioan Milio.¹⁰⁹

- *Alexandru Leonardos* – He was appointed vice-consul in the autumn of 1874, replacing Methodius Ioannides. Previously, he had held the position of vice-consul in Giurgiu.¹¹⁰

- *Pantoleon Pyrgos* - He was appointed vice-consul in April 1874, replacing Epaminondas Mavromatis, who was transferred to the Vice-Consulate in Giurgiu.¹¹¹

- *I. Sigaropulo* - He was appointed vice-consul in April 1876, replacing Alexandru Leonardos, who was transferred to Burgas.¹¹²

- *Nicolas Kirieri* - In May 1932, he resigned from the position of honorary vice-consul.

- *Athanase Kirieri* - He was appointed honorary vice-consul in Ismail on May 25, 1932. He completed his mandate on March 24, 1936, when the Hellenic Honorary Consulate in Ismail was dissolved, and its archives were taken over by the Greek consul in Galați, Dionisie N. Inglessis.¹¹³

Oltenița (1859)

- *Panaïotti N. Constantinou* - He was appointed consular agent on June 16, 1859. His appointment was driven by the need for a consular representative in Oltenița, an important city for Danube trade, where several Greek families resided and where numerous Greek ships docked for the export of grain from the Romanian Principalities.¹¹⁴

- *Zacharias Ioannides* - He was appointed consular agent on April 29, 1860, replacing Panaïotti Constantinou, who had resigned from this position.¹¹⁵

- *George Broussos* - He was appointed consular agent on July 11, 1866. He passed away the following year.¹¹⁶

- *Anton Pana* - He was appointed temporary consular agent on August 23, 1867, following the death of G. Broussos. Anton Pana, a merchant settled in Oltenița, held the consular position until 1875, when he passed away.¹¹⁷

- *Pericles Buttieridis* - He was appointed consular agent on January 10, 1875, and completed his mandate on June 12, 1878.¹¹⁸

¹⁰⁹ Idem, M6, Note 1057/1871, *Greek Legation*; Note MOFA, 350/1868, 5713/1871.

¹¹⁰ Idem, L3, Note 1652/1874 și 350/1868, *Greek Legation*; Note MOFA nr. 10556/1874.

¹¹¹ Idem, P11, Note MAS nr. 4041/1874.

¹¹² Idem, S5, Note 490/1876, *Greek Legation*; Note MOFA 3551/1876.

¹¹³ Idem, K5, Notes 1247/1932 și 1645/1932 *Greek Legation*; Note MOFA 31249/1932.

¹¹⁴ Idem, C4, Note nr. 1247/1859 *Greek Legation*; Note MOFA 2162/1854.

¹¹⁵ Idem, I1, Note 1037/1860, *Greek Legation*, Note MOFA 5103/1864.

¹¹⁶ Idem, B1, Note nr. 1226/1886 *Greek Legation*; Note MOFA 3724/1879.

¹¹⁷ Idem, P3, Note 1264/1864, *Greek Legation*, Note MOFA 1450/1860.

¹¹⁸ Idem, B3, Note 22/1875, *Greek Legation*, Note MOFA nr. 467/1875.

Giurgiu (1862)

- **Constantin Verco** - In October 1862, he completed his mandate as consular agent.
- **Nicolae G. Adam** - He was appointed consular agent on October 2, 1862, replacing Constantin Verco. Previously, he had been attached to the Chancery of the Greek General Consulate in Bucharest. He is recorded with a new presence in Giurgiu in 1868.¹¹⁹
- **Timoleon M. Ioannides** - He was appointed vice-consul on July 18, 1866. He completed his mandate on May 20, 1868.¹²⁰
- **Constantin Pervalis (Servalis)** - He was appointed vice-consul on January 13, 1868, replacing Nicolae G. Adam. Pervalis completed his mandate in November 1868.¹²¹
- **Vasile P. H. Anargyros** - He was appointed vice-consul in November 1868, replacing C. Servalis.¹²²
- **Vasile Chagianargiris** - In July 1869, he completed his mandate as vice-consul.
- **Ioan Methodios Ioannides** - He was appointed vice-consul on July 24, 1869, replacing Vasile Chagianargiris.¹²³
- **N. Brosky** - He was appointed vice-consul in June 1870, replacing Ioan Methodios Ioannides. He carried out his mandate until April 17, 1871.¹²⁴
- **Constantin Anagnostara** - He was appointed vice-consul on April 17, 1871. He completed his mandate on January 20, 1872.¹²⁵
- **Panteleon Pyrgos** - He was appointed vice-consul on January 11, 1872, and remained in office until January 25, 1874.¹²⁶
- **Anton Antonopoulos** - He was vice-consul from January to April 1874.¹²⁷
- **Epaminondas Mavromatis** - He held the position of vice-consul from April to June 1874. He was replaced by Anton Antonopoulos.¹²⁸
- **Alexandru Leonardos** - He held the position of vice-consul from June 21, 1874, to October 21, 1874, and was later sent to Ismail.¹²⁹ He returned to the position of vice-consul in Giurgiu on August 14, 1876, with a mandate that lasted until April 27,

¹¹⁹ Idem, A1, Notes nr. 7051/1862 și 3879/1862 Greek Legation; Note MOFA nr. 3841/1862.

¹²⁰ Idem, I3, Note nr. 100/1866, 457/1866, Greek Legation.

¹²¹ Idem, P4, Note 597/1868, Greek Legation; Note MOFA nr. 2706/1868.

¹²² Idem, A6, Note nr. 1524/1868 Greek Legation; Note MOFA nr. 7157/1868.

¹²³ Idem, I4, Note nr. 985/1869 Greek Legation; Nota MOFA nr. 5549/1869.

¹²⁴ Idem, B2, Note nr. 630/1870 Greek Legation; Note MOFA nr. 3776/1870.

¹²⁵ Idem, A9, Notes nr. 351/1871, 2089/1871, Greek Legation; Note MOFA nr. 2089/1871.

¹²⁶ Idem, P8, Note nr. 1767/1872 Greek Legation; Note MOFA nr. 23/1872.

¹²⁷ Idem, A10, Note nr. 109/1874 Greek Legation; Note MOFA nr. 912/1874; Nota MOFA nr. 1086/1874

¹²⁸ Idem, M7, Note nr. 633/1874, Greek Legation; Note MOFA nr. 4041/1874.

¹²⁹ Idem, L2, Raport MOFA nr. 6057/1874.

1877.¹³⁰ He was appointed vice-consul in Giurgiu again in September 1883.¹³¹

- **Ioan Methodios Ioannides** – As noted above, he held the position of vice-consul in Ismail in 1858. On October 22, 1874, Alexandru Leonardos was reported to have returned to the position of vice-consul in Giurgiu, with his predecessor being transferred to Ismail.¹³²

- **Dimitrios Mavromichalis** - He was appointed vice-consul on January 3, 1877, replacing Alexandru Leonardos, who was transferred to Arlon. Mavromichalis remained in office until May 26, 1879.¹³³

- **Charalambie Caravia** - He was appointed vice-consul on May 26, 1879, and completed his mandate on February 25, 1881.¹³⁴

- **G. P. Goudis** - He was appointed vice-consul on January 23, 1881, and carried out his duties until May 1881.¹³⁵

- **Aristomene A. Hatzinicolis** - He was appointed vice-consul on March 13, 1881, and carried out his duties until July of the same year.¹³⁶

- **P. Zavos** - He was vice-consul from May 17, 1881, to November 1882.¹³⁷

- **Nicolas Petalas** - He was appointed consular agent on May 7, 1886, and carried out his duties until July 1891.¹³⁸

- **George Antoniadis** - He was appointed Honorary Consul in June 1891, and was officially recognized by the Romanian authorities on June 13, 1891. He served in this position in Giurgiu until September 1892.¹³⁹

- **A. Psillianos** - He was appointed vice-consul on September 9, 1892, replacing George Antoniadis.¹⁴⁰

- **Christo Christidis** - He was appointed vice-consul on July 13, 1898. Prior to this, he had served as secretary of the Greek Legation in Paris.¹⁴¹

- **Christo Mitsopoulos** - He was appointed vice-consul on August 23, 1898. His mandate lasted until June 9, 1899.¹⁴²

Reni (1864 – 1865)

- **Timoleon Ioanidis** - He was appointed consular agent on May 13, 1864,

¹³⁰ Idem, L5, Note nr. 1259/1876 Greek Legation; Note MOFA nr. 10005/1876.

¹³¹ Idem, L1, Note nr. 793/1883 Greek Legation; Notes MOFA nr. 16350/1883, 17147/1883.

¹³² Idem, I5, Raport MAS nr. 10556/1874.

¹³³ Idem, M9, Note nr. 333/1877, 172/1878, Greek Legation; Note MOFA nr. 44247/1877.

¹³⁴ Idem, C1, Note nr. 453/1879 Greek Legation; Notes MOFA nr. 7620/1879, 8179/1879.

¹³⁵ Idem, G2, Note nr. 98/1881 Greek Legation; Note MOFA nr. 2150/1881.

¹³⁶ Idem, H1, Note nr. 338/1881 Greek Legation; Note MOFA nr. 7607/1881.

¹³⁷ Idem, Z1, Note nr. 557/1881 Greek Legation; Nota MOFA nr. 12629/1881.

¹³⁸ Idem, P10, Notes nr. 362/1886, 1097/1886 Greek Legation; Nota MOFA nr. 7543/1886.

¹³⁹ Idem, A5, Notes 460/1891, 612/1891, Greek Legation; Notes MOFA 10732/1891, 15666/1891.

¹⁴⁰ Idem, P16, Note nr. 886/1892 Greek Legation; Notes MOFA 19701/1892, 5983/1892.

¹⁴¹ Idem, C3, Note nr. 613/1898 Greek Legation; Notes MOFA 14886/1898, 15404/1898.

¹⁴² Idem, M6, Note nr. 844/1898 Greek Legation; Note MOFA nr. 19789/1898.

starting his activity on June 17 of the same year. He served in Reni until January 22, 1865.¹⁴³

- **P. Oeconomopoulos** (1865) – He was appointed consular agent following the resignation of his predecessor, Timoleon Ioanidis, on January 22, 1865.¹⁴⁴

Tulcea (1878 – 1892)

- **P. Th. Pyrgos** - He was appointed vice-consul on November 16, 1878, and completed his mission in the following year.¹⁴⁵

- **Constantin Panourias** - He was appointed vice-consul in October 1881.¹⁴⁶

- **Panos Gulinos** – He was appointed vice-consul on February 6, 1882. A report from the prefect of Tulcea County in March 1885 mentions the cessation of his activity, and on August 26, 1885, it was communicated that the Greek consulate in Tulcea had been closed.¹⁴⁷

- **Andrei Charalambis (Haralambis)** – He was appointed vice-consul in Tulcea in 1886, following the reopening of the consular office in the city. He completed his mission in November 1887.¹⁴⁸

- **Leonidas Metaxas** – He was appointed vice-consul on November 7, 1887, replacing A. Haralambis. Shortly after his arrival in Tulcea, he fell seriously ill and had to travel to Athens for treatment, unable to officially take on his duties. In his absence, Michel G. Simos, a Greek citizen settled in Tulcea, was appointed to temporarily manage the affairs of the vice-consulate.¹⁴⁹

- **J. Pilidis** – He was appointed vice-consul on August 4, 1888, replacing the former incumbent, L. Metaxas, who resigned. Pilidis passed away at the end of 1889.¹⁵⁰

- **Nicolas Diamandopulo (Diamantopulos)** – He was a Greek merchant from Tulcea, who temporarily took over the leadership of the Greek consular office in the town following the sudden death of vice-consul J. Pilidis. He managed the office until 1890.¹⁵¹

- **Michel Simos** – After Nicolas Diamantopulos resigned from his duties as temporary chargé d'affaires of the Greek Consulate in Tulcea, he was replaced by Michel Simos in 1890, who, as mentioned earlier, had previously temporarily led the office during L. Metaxas's tenure.¹⁵²

¹⁴³ Idem, I2, Note 1020/1864, Greek Legation; Notes MOFA nr. 1370/1915, 1645/1915.

¹⁴⁴ Idem, O1, Note 48/1865, Greek Legation.

¹⁴⁵ Idem, P19, Note 1416/1878, Greek Legation; Notes MOFA 17211/1878, 16831/1878, 17212/1878.

¹⁴⁶ Idem, P5, Note 920/1881, Greek Legation; Notes MOFA nr. 19483/1881, 19924/1881; 19489/1881.

¹⁴⁷ Idem, G5, Note 426/1882, Greek Legation; Notes MOFA nr. 9654/1882, 2989/1885, 13889/1885.

¹⁴⁸ Idem, H2 Note 486/1886, Greek Legation; Notes MOFA nr. 10148/1886 și 12323/1887.

¹⁴⁹ Idem, M2 Note 157/1888, Greek Legation, Notes MOFA nr. 3939/1888, 5609/1888 și 7263/1888.

¹⁵⁰ Idem, P12 Note 1060/1888, Greek Legation; Notes MOFA nr. 19452/1888, 19840/1888, 3110/1888.

¹⁵¹ Idem, D8 Note 1574/1889, Greek Legation; Notes MOFA nr. 24915/1889, 19840/1888.

¹⁵² Idem, S5 Note 301/1890, Greek Legation; Note MOFA, nr. 4696/1890.

- **Angel Mazis** – He was appointed vice-consul on March 10, 1890, replacing the former incumbent J. Pilidis. He held this position until August of the same year.¹⁵³

- **Ion Antiphas** – He was appointed consul on August 17, 1890, replacing Angel Mazis. He completed his activity in Tulcea in 1891.¹⁵⁴

- **Phocion Zinon** – On January 26, 1891, he was transferred from the position of vice-consul in Calafat to the same position in Tulcea, replacing Ion Antipas, who requested to be revoked from his duties. In November 1891, he took a leave of absence, and the temporary management of the affairs of the Tulcea consular office was delegated to Andrei Ionomu, a prominent merchant in the city. Phocion Zinon carried out his duties until 1892.¹⁵⁵

- **Stelian Sarassoglu** – On March 30, 1892, Stelian Sarassoglu, vice-consul of Greece in Turnu Măgurele, was promoted to the rank of consul and transferred to Tulcea in this capacity. His appointment was officially recognized on May 11, 1892.¹⁵⁶

- **Dionisie Millas** – He was appointed vice-consul in Tulcea on April 7, 1904. His appointment was officially recognized on July 28, 1904. Shortly after assuming the position, he submitted his resignation.¹⁵⁷

Buzău (1867 – 1881)

- **Constantin Tabacopulo** – He completed his mission as consular agent in February 1867.

- **Constantin Nicolaidis** - He was appointed consular agent in February 1867. He was also tasked with representing the Râmnicu Sărat district, with instructions given to local administrations to recognize him as consular agent in Brăila as well.¹⁵⁸

- **Thomas Petrou** – In 1872, he was the consular agent of Greece in Buzău.¹⁵⁹

- **Ch. Anagnostopoulos** - He was appointed consular agent on October 20, 1881.¹⁶⁰

Târgoviște (1867)

- **Pantelis Calipti** - He was consular agent starting in 1867. His activity was marked by a series of controversies. On May 22, 1869, the Greek General Consulate in Bucharest sent an official note to the Ministry of Foreign Affairs of Romania,

¹⁵³ Idem, M3 Note 490/1890, *Greek Legation; Notes MOFA* 6620/1890, 1248/1890, 7214/1890.

¹⁵⁴ Idem, A4 Note 1068/1890, *Greek Legation; Notes MOFA*, 2847/1890, 17592/ 1890; 18233/1890.

¹⁵⁵ Idem, Z3 Note 130/1891, *Greek Legation; Notes MOFA* 3192/1891, 590/1891, 4019/1891, 4046/1891.

¹⁵⁶ Idem, S9 Note 379/1892, *Greek Legation; Notes MOFA* 9286/1892, 1858/1892, 9577/ 1892.

¹⁵⁷ Idem, M9 Note 515/1904, *Greek Legation; Notes MOFA* 13377/1904, 2376/1904, 13696/1904; 754/1904.

¹⁵⁸ Idem, N1, *Nota nr. 324/1867, Legația Greciei; Nota nr. 1259/1868, Legația Greciei.*

¹⁵⁹ Idem, T2, *Notele nr. 190/1869 și 215/1872 Legația Greciei; Nota MAS* 1026/1869.

¹⁶⁰ Idem, A2, *Nota nr. 979/1881, Legația Greciei către MAS; Nota MAS* 21223/1881.

mentioning that Pantelis Calipti had refused to present a detailed report on the amounts collected as the consular fee collector. Following this refusal, the General Consulate requested the intervention of the Romanian authorities to compel Pantelis Calipti to comply with the obligations imposed by a ruling issued by the Consulate. The Ministry of Foreign Affairs of Romania sent clear instructions to the prefect of Dâmbovița district to ensure Pantelis Calipti's compliance with the legal requirements and to facilitate the enforcement of the General Consulate's decision.¹⁶¹

Râmnicu – Sărat (1869)

- *Constantin Tabacopoulos* - He was a consular agent in Buzău and was appointed consular agent in Râmnicu Sărat on February 10, 1869. In February 1872, his consular activity was temporarily suspended, and his duties were provisionally taken over by Thomas Petrou, the consular agent of Greece in Buzău. Constantin Tabacopoulos later resumed his duties, and his mandate ended in 1879.¹⁶²

Calafat (1869 – 1900)

- *Nicolae Nicolaidis* - He was appointed consular agent on January 27, 1869. He managed consular activities in Calafat until 1870.¹⁶³

- *Ștefan Ducas* - He was appointed consular agent on April 23, 1870.¹⁶⁴

- *Papadopoulos* - In October 1876, he resigned from the position of vice-consul in Calafat.

- *George Kantos (Lenthos)* - He was appointed vice-consul on October 11, 1876. The document mentioned that George Kantos replaced Mr. Papadopoulos, who had resigned from his position. He completed his mission in the summer of 1883.¹⁶⁵

- *P. Pergamalis* - He was appointed viceconsul on July 10/22, 1883, replacing G. Kantos. He completed his mission on October 27, 1886.¹⁶⁶

- *Ph. Zinon* - He was appointed viceconsul on 3rd of October 1886, replacing P. Pergamalis.¹⁶⁷

- *E. Jeannuyacos* - He was appointed viceconsul on January 1891, replacing Ph. Zinon, who was appointed in a similar position in Tulcea. His mandate ended in 19th of August 1892.¹⁶⁸

- *Spyridon E. Petalas* - He was appointed viceconsul on 31st of December

¹⁶¹ Idem, C1, *Notele nr. 522/1867 și 705/1869, Legația Greciei; Nota MAS 3745/1889.*

¹⁶² Idem, T2, *Notes nr. 190/1869 și 215/1872 Greek Legation; Note MOFA 1026/1869.*

¹⁶³ Idem, N2, *Note 87/1869 Greek Legation; Note MOFA 7239/1870.*

¹⁶⁴ Idem, D3, *Note 1395/1870 Greek Legation; Note MOFA 518/1869.*

¹⁶⁵ Idem, K1, *Notes 1244/1876, 1341/1876 Greek Legation; Note MOFA 10857/1876.*

¹⁶⁶ Idem, P7, *Note 640/1883 Greek Legation; Notes MOFA 2730, 10857/1876.*

¹⁶⁷ Idem, Z2, *Note 845/1886 Greek Legation; Note MOFA 16048/1886; Royal Decree 2729/1886.*

¹⁶⁸ Idem, J1, *Note 135/1891 Greek Legation; Note MOFA 3195/1891; Royal Decree 594/1891.*

1896. He resumed his duties on April 1898.¹⁶⁹

- *Eustatiu Manolatos* – He was appointed viceconsul on 13th of March 1900.¹⁷⁰

Călărași (1871 – 1880)

- *Constantin Cyprios* – His mandate of consular agent, ended in the summer of 1871.

- *Anton Protogiridis* - He was appointed consular agent on 7 June 1871, replacing Constantin Cyprios. Official documents highlighted that his position was essential for representing Greek interests in the Călărași region, a strategic point for trade on the Danube. His mandate ended on 11 December 1872.¹⁷¹

- *George Papadimitropoulos* – He was appointed consular agent in December 1872, replacing Anton Protogiridis.¹⁷²

- *Luca Anagnosti* - He was appointed consular agent on June 8, 1874. Luca Anagnosti was recommended for this position due to his solid qualities and open mind. His mandate ended in 1876.¹⁷³

- *Ion Papajaniopulo* – He was appointed consular agent in September 1876, replacing Luca Anagnosti. He ended his mission in January 1880.¹⁷⁴

Turnu Severin (1873 – 1892)

- *Christodor (Christodule) Tziotidis* – He was appointed consular agent on 7th of September 1873, and ended his mission in October 1879.¹⁷⁵

- *Gustave Bronikofsky* – He was appointed consular agent in October 1879, replacing Christodule Tziotidis.¹⁷⁶

- *N. Antonopoulos* - He was appointed vice-consul on August 22, 1891, with the transformation of the office in Turnu-Severin into a Vice-Consulate. He worked in this office until the year following his appointment.¹⁷⁷

- *Phocion Zinon* – He was assigned as viceconsul in July 1892.¹⁷⁸

Alexandria (1876)

- *Sava Papajannopoulo* - He was proposed to be appointed consular agent in Alexandria, on May 23, 1876, having as consular circumscription the district of Teleorman. His appointment was refused by the Romanian authorities because, in that city, there was already a Greek consular agent, in the person of a certain Croni.

¹⁶⁹ Idem, P18, Note 82/1897 Greek Legation; Note MOFA 6300/1900; Royal Decree 2169/1900.

¹⁷⁰ Idem, M7, Notes 221/1900, 331/1898 Greek Legation; Notes MOFA nr. 1750/1897, 2742/1897.

¹⁷¹ Idem, P7, Note 642/1871, Greek Legation, Note MOFA 4238/1871.

¹⁷² Idem, P9, Note 1663/1872, Greek Legation; Note MOFA 10995/1872.

¹⁷³ Idem, A12, Note 1234/1876, Greek Legation, Note MOFA 5690/1874.

¹⁷⁴ Idem, P17, Note 932/1874, Greek Legation; Note MOFA 1039/1876.

¹⁷⁵ Idem, T3, Note 1004/1873 Greek Legation; Note MOFA A3280/1886.

¹⁷⁶ Idem, B1, Nota nr. 1324/1879 Legația Greciei; Nota MAS nr. 3724/1879.

¹⁷⁷ Idem, A6, Note 581/1891 Greek Legation; Notes MOFA 156390/1891, 16190/1891, 16859/1891.

¹⁷⁸ Idem, Z5, Notes MOFA 348/1892, 18571/1892.

The refusal of the Romanian authorities was communicated to the Greek consul general in Bucharest at the time, Cleon Rijo Rangabe.¹⁷⁹

Bârlad (1876)

- *Ioan M. Ioannidi* – He was appointed vice-consul in September 1876. He had previously held the same position in Giurgiu, where he had been replaced by Alexandru Leonardos. He held this position until 1879.¹⁸⁰

- *Ioan Criticos* – He was appointed viceconsul in February 1881 and ended its mission in May 1883.¹⁸¹

Ploiești (1876 – 1877)

- *Thomas Petrou* – In 1876 he was consular agent in Ploiești. He passed away in 1876.

- *Paul Calamaras* – He was appointed consular agent in January 1877, replacing Thomas Petrou, who deceased a few months before.¹⁸²

Bacău (1877)

- *Kristodulo Chipriotis* – He was consular agent from October 1877 until 1882.¹⁸³

Sulina (1879 – 1930)

- *André Delaporta* – He was assigned viceconsul in April 1879.¹⁸⁴

- *Mihail Nicolau* – He was viceconsul, between 1880 - 1881.¹⁸⁵

- *Achille Tzimburakis* – He was appointed viceconsul in 1880, replacing Mihail Nicolau, who has been transferred to Tulcea. He ended his mission in december 1882.¹⁸⁶

- *E. Eugeniadis* – He was appointed viceconsul on 19th of November 1880, replacing Achille Tzimburakis. He was posted in Sulina until 1882.¹⁸⁷

- *Nicolas Coutzalexis* – He was appointed vice-consul in 1882, replacing E. Eugeniadis. During his term, Nicolas Coutzalexis requested a leave of absence, his consular duties being temporarily delegated to Bernard Carandino, the vice-consul of Denmark in Sulina. Coutzalexis remained in office in Sulina until 1887.¹⁸⁸

- *M. Molaxas* – In January 1888 he ended his mission to Sulina.

- *Nicolas Cammenos* – He was appointed viceconsul in January 1888,

¹⁷⁹ Idem, P16, Note 684/1876 Greek Legation; Note MOFA 5296/1876.

¹⁸⁰ Idem, I5, Note MOFA 10005/1876.

¹⁸¹ Idem, C3, Note 97/1881, Greek Legation.

¹⁸² Idem, C2, Note 1409/1877, Greek Legation.

¹⁸³ Idem, K2, Note 16165/1877, Bacău County Prefecture to MOFA.

¹⁸⁴ Idem, D1, Notes 333/1879, 842/1879 Greek Legation; Note MOFA 5404/1879.

¹⁸⁵ Idem, N2, Note MOFA 9749/10.06.1880.

¹⁸⁶ Idem, T4, Note 661/1880 Greek Legation; Note MOFA 8915/1880; Note MOFA 9652/1880.

¹⁸⁷ Idem, E1, Note 429/1880, Greek Legation; Notes MOFA 20956/1880, 21486/1880.

¹⁸⁸ Idem, C6, Notele 881/1882, 902/1882 Greek Legation; Note MOFA 19251/1882.

replacing M. Molaxas. His post ended in October 1892.¹⁸⁹

- *Miltiade Raphael* – He was viceconsul between September 1896 - July 1900.¹⁹⁰

- *Constantin Colocotronis* – He was assigned viceconsul in, replacing Miltiade Raphael, who was transferred to Burgas, Bulgaria.¹⁹¹

- *Ștefan Leiatis* – He was appointed viceconsul on 11th of September 1911.¹⁹²

- *G. Depastas* – In april 1914, he ended his mission as viceconsul.

- *Jean Megapanos* - He was appointed Vice-Consul in Sulina on 15 April 1914, replacing G. Depastas. Prior to his official appointment, Jean Megapanos was assigned to temporarily act as Manager of the Royal Hellenic Vice-Consulate in Sulina during the leave of his predecessor, G. Depastas.¹⁹³

- *Nicolas Inglessy*– He was Gerant in October 1918. Before that, he was interpret for the Greek Conuslate in Galați.¹⁹⁴

- *Constantin Papandreou* - A fost numit viceconsul la 7 februarie 1921. During his mandate, he was he was also entrusted with the provisional management of the Greek Consulate in Constanța (December 23, 1922).¹⁹⁵

- *Alexandru Dalietos* – He was appointed viceconsul in 1923.¹⁹⁶

- *Elie Pichion* – In 1923 he was viceconsul.¹⁹⁷

- *Elefterios Mavrokefalos* - He was appointed vice-consul on 11 December 1923, being officially recognized by the Romanian authorities on 24 February 1924. Later, on 16 December 1936, he was promoted to the position of Career Consul of Greece in Bucharest. His activity was appreciated by both the Romanian and Greek authorities, being considered an example of efficient collaboration between the two countries. In 1939, he was called to other diplomatic positions, handing over his duties to André Coundouriotis.¹⁹⁸

- *Constantin Valtis* - He was appointed general consul on October 16, 1924. However, Constantin Valtis was unable to take up the position due to health reasons, a fact officially notified through a verbal note issued by the Greek Legation in Bucharest on October 21, 1924. Following this event, the Greek government

¹⁸⁹ Idem, C11, *Nota 52/1888, Greek Legation; Notes MOFA 2436/1888, 2436/1888.*

¹⁹⁰ Idem, R3, *Note MOFA 17759/1896; Royal Decree 3921/1896.*

¹⁹¹ Idem, C21, *Notes 490/1900, 584/1900, Greek Legation; Notes MOFA 13667/1900, 15109/1900.*

¹⁹² Idem, L6, *Note 442/1911 Greek Legation; Notes MOFA 22133/1911, 22134/1911 și 22129/1911.*

¹⁹³ Idem, M10, *Notes 304/1914, 435/1914 Greek Legation; Note MOFA 9757/1914.*

¹⁹⁴ Idem, M10, *Note 591/1918 Greek Legation; Note MOFA 7861/1918.*

¹⁹⁵ Idem, P24, *Note 2331/1922 Greek Legation; Note MOFA 63935/1922.*

¹⁹⁶ Idem, D13, *Note 1078/1923 Greek Legation; Note MOFA 50193/1923.*

¹⁹⁷ Idem, P26, *Note 677/1923 Greek Legation; Note MOFA 28833/1923.*

¹⁹⁸ Idem, M13, *Notes 1465/1923, 1554/1923, 89/1924, 3135/1936, Greek Legation; Notes MOFA 69198/1923, 60236/1923; 6053/1924; 2782/1937.*

decided to revoke the appointment order.¹⁹⁹

- **Antoine Colovos** – He was appointed viceconsul in November 1930.²⁰⁰

- **André Coundouriotis** – He was appointed chief of the Greek consular office in Sulina, in 1939.²⁰¹

Constanța (1879)

- **Ulysse Sofas** – He was viceconsul between April 1879 - January 1881.²⁰²

- **P. Permagali** – He was viceconsul between May 1881 – February 1883.²⁰³

- **J. Psilidis** – He was appointed viceconsul in February 1883, replacing P. Permagali.²⁰⁴

- **Alexandru Cocos** – He was viceconsul between November 1890 - March 1891. His duties were temporarily taken over by A. Grigoriadis, a respected Greek merchant from Constanța.²⁰⁵

- **Petru Scoufos** – He was viceconsul between September 1891 - March 1892.²⁰⁶

- **C. Jeannouzacos** - He was appointed vice-consul on April 30, 1892. Previously, he held the position of vice-consul of Greece in Calafat, and his diplomatic experience recommended him for this new position.²⁰⁷

- **Filip Lappas** – He was viceconsul during 1896 and 1900.²⁰⁸

- **A. Cicilianopulos** – He temporarily took over the consular duties of F. Lappas, on August 19, 1900.²⁰⁹

- **George Antoniadis** – He was appointed consul in Constanța, in October 1901. Before that he held a similar position in Tripoli.²¹⁰

- **Em. Kapsambelis** – He was entrusted with temporary management of the Greek Consulate in Constanța, on June 21, 1902. Before that he was viceconsul in Smyrna.²¹¹

- **Constantin Coumaris** – On September 24, 1911, he was appointed as gerant in Constanța. Before that he was chancellor in Smyrna.²¹²

¹⁹⁹ Idem, V14, Notes 1284/1924, 1313/1924 Greek Legation; Notes MOFA 55048/1924, 56304/1924

²⁰⁰ Idem, C36, Note 2068/1930 Greek Legation; Note MOFA 68310/1930.

²⁰¹ Idem, M13, Notes 1465/1923, 89/1924 Greek Legation; Notes MOFA 69198/1923; 6053/1924.

²⁰² Idem, S7, Raport MOFA 5404/1879.

²⁰³ Idem, P3, Raport MOFA 10115/1881; Note 1453/1881 Greek Legation.

²⁰⁴ Idem, P6, Note 182/1883 Greek Legation; Raport MOFA nr. 7276/1883.

²⁰⁵ Idem, C13, Notes 79/1891, 148/1891, Greek Legation; Notes MOFA 1917/1891, 1917/1891.

²⁰⁶ Idem, S7, Note 605/1891, Greek Legation; Notes MOFA 16978/1891, 17710/1891.

²⁰⁷ Idem, J2, Note 520/1892, Greek Legation; Notes MOFA 15726/1892, 15969/1892.

²⁰⁸ Idem, L4, Note MOFA 19554/1896; Royal Decree 4271/1896.

²⁰⁹ Idem, C19, Note 640/1900, Greek Legation; Note MOFA 16155/1900.

²¹⁰ Idem, A11 Note 850/1901, Greek Legation; Note MOFA, 19109/1901.

²¹¹ Idem, K4, Note 491/1902, Greek Legation Note MOFA 11263/1902.

²¹² Idem, C23 Note 333/1911, Greek Legation; Note MOFA 18808/1911.

- **Svoronos** – On December, 13, 1918, he was consul.²¹³
- **Papandréou** – He ended his mission as viceconsul, in the beginning of 1923.
- **Paul Adamides** – He was appointed consul on January 6, 1923. In 1930, he was promoted to general consul.²¹⁴
- **Nicolas Bistis** – On February 22, 1928, he was appointed consul gerant. He was granted the exequatur on March 9, 1929, assuming the position of consul, with full powers.²¹⁵
- **Demetre Spatharis** – He was appointed consul on July 5, 1929.²¹⁶
- **Vassili (Vasile) Lappas** – He was consul between June, 25 1935 and October 21, 1936.
- **Michel Sakellaridis** – He replaced Vassili Lappas in 1936. His mission ended in 1938.²¹⁷

- **Constantin Negropontes** – He was appointed consul on February 7, 1938.²¹⁸

Tecuci (1891)

- **Filip Sakellarios** – Being a doctor of medicine and resident of Tecuci since 1867, he was appointed consular agent of Greece on January 30, 1891. In a report to the Ministry, the prefect of Tecuci County, confirmed that he was a respectable citizen, having an excellent reputation in the community and being well known both by the local authorities and by the Greek population of the region. At that time, over 80 ethnic Greeks lived in Tecuci County, his appointment reflecting the importance of representing the interests of this community.²¹⁹

Balcic (1914)

- **Panagis Cambitzis** – He was appointed consular agent of Greece on 20 March 1914. Since 1904, he had been an agent for the shipping companies *Deutsche Levante Linie* and *Lloyd Britannic*. He was married and resided in Carmen Silva Square in Balcic.²²⁰

Iași (1920)

- **Aegillas Tzanettos** – He was appointed as gerant in Iași, on February 12, 1920. In 1922 he was appointed to rule the Greek General Consulate in

²¹³ Idem, S18 Note 878/1918, *Greek Legation*; Note MOFA 9879/1918.

²¹⁴ Idem, A15 Notes 21/1923, 162/1923, *Greek Legation*; Notes MAS 3299/1923, 12460/1930.

²¹⁵ Idem, B5 Notes 255/1924, 236/1928, 569/1929, *Greek Legation*; Notes MOFA 11970/1924; 13902/1928, 15819/1929, 14970/1929, 15819/1929.

²¹⁶ Idem, S31 Notes 1154/1929, 1994/1929, *Greek Legation*; Notes MOFA 408111/1929 64308/1929

²¹⁷ Idem, L10, Notes 1194/1935, 1805/1935, *Greek Legation*; Notes MOFA 38045/1929, 53095/1935 510/1936.

²¹⁸ Idem, N9, Note 298/1938, *Greek Legation*; Notes MOFA 817/1938, 7306/1938.

²¹⁹ Idem, S6, Note 131/1891 *Greek Legation*; Note MOFA 3193/1891; Note Prefecture Tecuci 1199/1891.

²²⁰ Idem, C27, Note 270/1914, *Greek Legation*; Note MOFA 8593/1914.

Bucharest.²²¹

Chişinău (1936)

- *Leonidas J. Antippas* - He was appointed honorary consul in Chişinău on May 16, 1936.²²²

CONCLUSIONS

During the reference period, Greece was the country with the largest number of consular representatives in Romanian territory, with the Greek consular representation hub being formed by the main port cities on the Danube River, Brăila and Galaţi, where 34, respectively 32 Greek consular officials were active. In fact, of the 233 Greek consular officials, 190 worked in Romania's port cities.

We note the principle of rotation of Greek consular representatives between Romanian cities, ensuring the continuity principle and the necessity of gaining a deeper understanding of local realities. We thus mention the case of officials N. Souidas (1913 - 1914, Galaţi; 1915 - 1918, Brăila); Z. Hadzivassiliou (1919 -1920, Galaţi; 1920, Brăila); Constantin Dassos (1919 - 1923, Constanţa; 1923 - 1925, Galaţi); Anastase Lianopoulos (1931 - 1936, Galaţi; 1936, Brăila); Alexandru Leonardos (1885 Giurgiu; 1885 - 1886, 1890, Brăila); Michel Sakellariadis (1927 - 1936, Brăila; 1936, Constanţa); Constantin Tabacopulo (1852 - 1865, Craiova; 1867, Buzău; 1869, Râmnicu Sărat); Stefanos Sarassoglou (1883 - 1891, Turnu-Măgurele; 1891 - 1892, Tulcea, 1892, Turnu-Măgurele); Phocion Zinon (1886, Calafat; 1892, Tulcea; 1892, Turnu-Măgurele; 1892, Călăraşi).

We also note the connection of consular officials with the commercial environment, including the navigation sector, which was an important segment in the Danube and Black Sea area, and of interest to all European state actors present in Romanian cities. A case in point is Panagis Cambitzis, who, before being appointed consular agent, had been a representative of the Deutsche Levante Linie and British Lloyd shipping companies.

By operationalizing the largest consular networks in Romanian cities, Greece demonstrated a pragmatic vision in protecting its Greek communities and economic interests on the Danube and Black Sea, optimizing the historic special relationship between the Hellenic and Romanian spaces.

²²¹ Idem, T7 Note 159/1912, *Greek Legation; Notes MOFA nr. 1643/1912, 6341/1912, 6342/ 1912, 172/1920, 2533/1920, 179/1920, 7250/ 1920, 53026/1922.*

²²² Idem, A18, Notes 52/1937, 158/1937, *Greek Legation; Notes MOFA 1510/1137; 41147/1937.*

REFERENCES

Special papers:

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României – The Archive of Ministry of Foreign Affairs of Romania

Fond -"Reprezentanți străini în România – Personalul Legațiunilor și Consulatelor străine" (Dosarele 2 - Austria și 7 - Grecia) – Fund Foreign Representatives in Romania – Staff of Foreign Legations and Consulates (Files – 2 – Austria and 7 – Greece)

Paper works:

- **Antoniou, Bogdan; Dinu, Mihai Rudolf** *Istoria relațiilor internaționale sec. XIX – XX (The History of International Relations 19th – 20th centuries)*, Bucharest, 2005
- **Bocșan, Nicolae** *Tările Romane și Balcanii în sec. XIX și începutul sec. XX (The Romanian Countries and the Balkans in the 19th and early 20th centuries)*, Cluj Napoca, 2002,
- **Mitea, Ionel Constantin; Mitea, Ioana Christiana**, *The dynamics of foreign consular representation in the Danube Maritime ports, an indicator of the regional geopolitical interest of the major power actors (1850 – 1939)*, Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI, ISSN – 2786 – 8788, vol. 9, Ukraine, 2025
- **Mitea, Ionel Constantin**, *Companii de navigație la Gurile Dunării 1830 – 1939 (Navigation companies at the Danube Mouths 1830 – 1939)*, Printing House "Cetatea de Scaun", Târgoviște, 2022;
- **Mitea, Ionel Constantin**, *Oficiali consulari austrieci în orașe românești din Regiunea Moldovei. Repere biografice și profesionale (1833 – 1923) – (Austrian consular officials in Romanian cities in the Moldavian Region. Biographical and professional highlights 1833 – 1923)*, *The Scientific Journal of Cahul State University "Bogdan Petriceicu Hașdeu", Social Sciences, Vol. XVIII, nr.1, 2024*
- **Petrescu, Ștefan**, *Grecii din România: Însemnările de călătorie ale unui jurnalist atenian la sfârșitul secolului al XIX-lea (Greeks in Romania: Travel notes of an Athenian journalist at the end of the 19th century)*, The Dircetory of History Institute "A. D. Xenopol", 2017
- **Rados, Leonidas**, *Greci și români în secolul XIX. Aspecte identitare (Greeks and Romanians in the 19th century. Identity aspects)*, The Buletin of Academic Foundation "A. D. Xenopol - "Xenopoliana" VIII, 2000, 1-4

SUDUL BASARABIEI ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU IOAN CUZA. ASPECTE POLITICO-MILITARE*

Eugen-Tudor Sclifos

cercetător științific dr., Institutul de Istorie, USM, Chișinău
(email: tudor.scl@gmail.com)

Rezumat. Odată cu retrocedarea sudului Basarabiei către Principatul Moldovei în anul 1857, ca urmare a deciziilor Congresului de la Paris din 1856, domnitorul Principatelor Alexandru Ioan Cuza a întâmpinat unele dificultăți cu privire la gestionarea acestui teritoriu. Datorită faptului că coloniștii bulgari au refuzat să se încorporeze în armata română, au izbucnit revolte în sudul Basarabiei. O delegație a coloniștilor bulgari a trimis memorii la Constantinopol criticând politica domnitorului Cuza. Ulterior, domnitorul Cuza a emis un ordin care restabilește privilegiile acestora. În 1863 un detașament polonez sub conducerea colonelului Z. Milkowski traversează teritoriul Principatului Moldovei, luptând la Coștangalia. În cele din urmă detașamentul militar polonez a fost dezarmat, însă diplomația franceză a interpretat acest episod drept sprijin pentru Imperiul Rus. Aceste momente tensionate au fost gestionate cu tact de către domnitorul Cuza, care dorea păstrarea integrității teritoriale a statului român din acea vreme.

Cuvinte cheie: Sudul Basarabiei, Alexandru Ioan Cuza, Franța, coloniști bulgari, Coștangalia.

*

Abstract. With the restitution of southern Bessarabia to the Principality of Moldavia in 1857, following the decisions of the Paris Congress of 1856, the ruler of the Principalities Alexandru Ioan Cuza encountered some difficulties in managing this territory. Due to the fact that the Bulgarian colonists refused to join the Romanian army, revolts broke out in southern Bessarabia. A delegation of Bulgarian colonists sent memorandum to Constantinople criticizing the policy of the ruler Cuza. Later, the ruler Cuza issued an order restoring their privileges. In 1863, a Polish detachment under the leadership of Colonel Z. Milkowski crossed the territory of the Principality of Moldavia, fighting at Coștangalia. Eventually, the Polish military detachment was disarmed, but French diplomacy interpreted this episode as support for the Russian Empire. These tense moments were tactfully managed by Prince Cuza, who wanted to preserve the territorial integrity of the Romanian state at that time.

Key words: Southern Bessarabia, Alexandru Ioan Cuza, France, Bulgarian colonists, Coștangalia.

* Articol realizat în cadrul proiectului Tinerilor Cercetători 2024-2025, finanțat de ANCD, cu titlul *Procese social-economice și politice în Basarabia sub dominație țaristă (1812-1917)*. Cifru 24.80012.0807.10TC.

Înfrângerea Imperiului Rus în fața „tandemului” franco-britanic în războiul Crimeii (1853-1856) a readus în „prim-planul” diplomației europene problema teritoriului dintre Prut și Nistru, anexat în anul 1812. Emigranții români din capitalele europene au trimis pe parcursul anilor 1854-1856 memorii, broșuri, note informative cu privire la doleanța privitoare la Unirea Principatelor Române împreună cu întreg teritoriul dintre Prut și Nistru. Astfel memoriile unor oameni politici din epocă ca Ion Ghica, C. A. Rosetti, Gheorghe Magheru scriau despre importanța „poporul român cu frontierele pe Carpați, Dunăre, M. Neagră și Nistru este singurul garant al unei păci durabile în Orient și o barieră în contra barbariei moscovite”¹.

Marile Puteri au „ezitat” să dea o un răspuns ferm la solicitările românilor, mai ales în chestiunea restituirii întregii Basarabii, așteptându-se „deznodământul” războiului Crimeii. După căderea redutei Sevastopolului în 1855, Marile Puteri pregăteau condițiile de pace pentru cabinetul de la Petersburg. Pe lângă condițiile privitoare la abolirea protectoratului rusesc în Principatele Române și neutralitatea Mării Negre, la „sugestia” Vienei a fost inclusă și o „clauză teritorială”: în „interesul european” se cerea retrocedarea sudului Basarabiei către Principatul Moldovei. Erau evidente tentativele Imperiului Habsburgic de a se substitui influenței rusești în Principatele Române, ținând cont și de faptul că armata asutriacă le ocupa din 1854.

Primele informații cu privire la atitudinea populației din Moldova privind „restituirea” unei părți din Basarabia le găsim într-un raport al cancelarului consului francez la Iași (L. Castaing) către ministrul de externe Walewski (datat 20 ianuarie/1 februarie 1856). Acesta a descris euforia ce domnea la Iași: „un strigăt de recunoștință și entuziasm pentru puterile aliate care au obținut restituirea unei părți a Basarabiei”². Pe de altă parte, oamenii politici români insistau pe o „reparație totală”, adică restituirea în integritate a Basarabiei, lucru ce nu s-a întâmplat. Marile Puteri în „culise” au ajuns la un „compromis” care priva Principatul Moldovei de un teritoriu important.

Cabinetul de la Petersburg a refuzat inițial această cedare teritorială, însă ulterior la presiunile venite din partea cabinetului de la Viena, de la Berlin au acceptat inserarea în viitorul tratat de pace această clauză. Nu vom intra în detalii privind complexitatea negocierilor diplomatice atât în timpul Congresului de la Paris (februarie-martie 1856)³, cât și perioada mai 1856-ianuarie 1857 în momentul

¹ Raluca Tomi, *Români și italieni în perioada emigrației revoluționare (1849-1856)*, în *Revista Istorică*, tom V, nr. 5-6, 1994, p. 429.

² Grigore Chiriță, *Un document necunoscut din 1856 despre soarta Basarabiei*, în *Revista Istorică*, serie nouă, t. II, nr. 7-8, 1991, p. 400; Sever-Mircea Catalan, *La politique tsariste en Bessarabie pendant l'année 1855 (selon un rapport du consul français à Jassy, Victor Place)*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, vol. 32-33, Bucharest, 1993, p. 53.

³ Eugen-Tudor Scîlîfos, *În „culisele” problemei basarabene în timpul Congresului de pace de la Paris*

aparitiei așa-numitei „crize a Bolgradului”⁴ când se delimita frontiera ruso-otomană⁵. Cert este faptul că după interminabile negocieri diplomatice, după ce Imperiul Rus a primit un teritoriu cu titlul de „compensație”, la 1 martie 1857 autoritățile de la Iași au venit „pentru preluarea porțiunii de teritoriu al Basarabiei care prin tratatul de la Paris a fost alipit la Principatul Moldovei”⁶.

După recunoașterea dublei alegeri de către Marile Puteri, domnitorul Alexandru Ioan Cuza vizitează sudul Basarabiei în septembrie 1859. Cu această ocazie domnitorul Principatelor Unite emite o *Proclamație către locuitorii din Basarabia*: „locuitori din Basarabia, venim printre voi ca domn și ca părinte, ca să vă aducem bucurie și vindecarea rănilor de ați pățimit până acum. Patria noastră a intrat pe o cale de îmbunătățiri care vor revărsa asupra tuturor fiilor ei, fără osebire”⁷. Încercările domnitorului Cuza de a recruta soldați din rândurile coloniștilor bulgari s-a dovedit a fi una din cauzele principale ale răzvrătirii sau fugii din teritoriu⁸. Situația devenise tensionată, astfel că în luna februarie 1861 armata română a intervenit decisiv în sudul Basarabiei pentru a „curma” tentativele de revoltă a coloniștilor bulgari și găgăuzi⁹. În fața acestei situații, coloniștii au apelat la „bunăvoința” Sublimei Porți. Într-un raport din 2/14 1861, Costache negri îl informa pe domnitorul Cuza că „bulgarii” din sudul Basarabiei au adresat o plângere lui Aali Pașa, ministrul de externe al Imperiului Otoman, prin care „deplângeau” „pierderea privilegiilor anterioare”¹⁰. Mai mult decât, peste două luni o delegație bulgară s-a deplasat la Paris, având cu ei o broșură intitulată „Les atrocités du gouvernement moldave”. La Constantinopol delegația bulgară a avut parte de o primire „rece” din partea ambasadorului francez Lavalette¹¹. Nici la Paris nu a fost reputat vreun „succes” notoriu, așa cum informa agentul diplomatic român –

(februarie-martie 1856), în Anuarul Institutului de Istorie, 2019, nr. 8, pp. 138-149. Constantin Ardeleanu, *Sfârșitul războiului Crimeei și chestiunea Basarabiei -1856*, în *Basarabia-1812. Problemă națională, implicații internaționale*, coord. Gheorghe Cliveti, Gheorghe Cojocaru, București, 2014, pp. 507-509.

⁴ Dumitru Vitcu, *The treaty of Paris (1856) and the Bolgrad crisis of its execution*, în Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol, vol. 43-44, 2006, pp. 335-353.

⁵ Eugen-Tudor Sclifos, *Franța, Rusia și problema Basarabiei (1856-1857)*, București-Brăila, Editura Academiei Române, Editura Istros, 2023, 293 p.

⁶ „Gazeta de Moldavia”, nr. 18, 4 martie 1857.

⁷ *Mesagii și proclamații ale lui Cuza-Vodă*, București, Neamul Românesc, 1910, p. 8.

⁸ Sever Mircea Catalan, *Principiul integrității teritoriale în politica românească în vremea lui Alexandru Ioan Cuza*, în *Revista Istorică*, nr. 7-8, tom. III, 1992, p. 763.

⁹ Dan Berindei, Elisaveta Oprescu, Valeriu Stan, *Documente privind domnia lui Alexandru Ioan Cuza*, vol. I. 1859-1861, București, Editura Academiei, 1989, p. 236.

¹⁰ Corespondența Alexandru Ioan Cuza și Costache Negri, text ales și stabilit, traducere, studiu introductiv și note de Emil Boldan, București, Editura Minerva, 1980, p. 175.

¹¹ Emil Boldan, *Arthur Baligot de Beyne. Corespondență cu Alexandru Ioan Cuza și Costache Negri*, Iași, 1986, p. 65.

Vasile Alecsandri. Acesta din urma menționa că aceștia nu au fost ascultați, prințul J. Napoleon¹² și E. Thouvenel dând „credit” acțiunilor domnitorului Cuza în raport cu aceștia¹³.

În ultimă instanță, coloniștii bulgari au adresat un memoriu marelui vizir al Imperiului Otoman – Mehmed Emin Pașa la 30 aprilie/12 mai 1861. Protestul îndreptat împotriva administrației domnitorului Cuza urmărea separarea părții de Basarabii „anexate” Principatului Moldovei în 1856, urmând a se afla sub „gestiunea” Imperiului Otoman. Aceștia vorbeau chiar de modificarea Tratatului de la Paris în acest sens. Acest demers a fost comunicat domnitorului Cuza de către Aali Pașa, ministrul de externe otoman la 21 iunie/3 iulie 1861¹⁴. La scurtă vreme Al. I. Cuza a emis un decret pentru coloniștii bulgari, care i-a mulțumit pe aceștia, iar consulul francez la Iași (Victor Place) scria domnului cât de „plini de recunoștință erau” și „plângându-se cât rău le-a cauzat propaganda rusă”¹⁵. Această ultimă apreciere arată fără dubii că aceste „acțiuni neprietenoase” ale coloniștilor bulgari în adresa domnitorului Cuza au fost instigate de către cabinetul de la Petersburg.

În contextul mișcării de eliberare națională a polonezilor de sub dominație rusă și a tentativelor domnitorului Alexandru Ioan Cuza de a păstra „intacte” frontierele obținute după războiul Crimeii a rezultat „episodul” cunoscut sub „ciocnirea armata de la Coștangalia cu detașamentul polon”¹⁶. Un detașament alcătuit din 213 voluntari sub conducerea colonelului Z. Miklowski a trecut Dunărea, urmând calea Basarabiei spre Moldova și în final spre Polonia. Aflând de acest lucru, Alexandru Ioan Cuza a trimis pe colonelul Călinescu pentru a stopa înaintarea acestuia. Fără a intra în detalii ce țin aspectul militar al acestui „incident”, detașamentul polonez va fi dezarmat în ziua de 17 iunie lângă localitatea Rînzești.

Ne vom referi la unele reacții din mediul diplomatic privitor la acest „incident militar” cu cunoașteri mult mai ample decât pare la prima vedere. Consulul general al Franței la București (Tillos) interpretează acest „episod” drept o acțiune de susținere a Rusiei de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza. La rândul său, primind aceste rapoarte diplomatice de la București, ministrul de externe francez tindea să dea „crezare” informațiilor parvenite de la agentul diplomatul francez, la care se adăuga și momentul „tranzitului” de arme pentru sârbi¹⁷, expediate de pe teritoriul rusesc,

¹² Vărul împăratului Napoleon al III-lea.

¹³ Sever Mircea Catalan, *op.cit.*, p. 764.

¹⁴ *Ibidem*, p. 765.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Gheorghe Cristea, *Independența țării și ideea unității naționale a poporului român în obiectivul politicii externe a domnitorului Alexandru Ioan Cuza*, în *Revista de Istorie*, tom. XXXII, nr.1, 1979, p. 46.

¹⁷ A se vedea detaliat acest moment: Constantin C. Giurescu, *Tranzitul armelor sârbești prin România, sub Cuza-Vodă (1862)*, în *Romanoslavica*, XI, 1965, pp. 33-63. Gheorghe Duzinchevici, *Contribution a l'histoire des relations russo-roumaines du temps du Prince Couza*, București, 1935, p. 1-8.

fac ca informațiile să fie considerate credibile. În realitate lucrurile stăteau diferit, domnitorul român nu era „aliatul” împăratului Alexandru al II-lea, așa cum se vehicula în capitalele europene¹⁸. Acest moment reflectat și în presa vremii din străinătate au trebuit eforturi consistente din partea diplomației românești pentru a înlătura orice fel de „bănuieli” privind relațiile lui Cuza cu Imperiul Rus¹⁹.

La o cercetare atentă a memoriilor lui Milkowski cercetate de istoricul român P. P. Panaitescu aruncă o nouă lumină în acest sens. Colonelul polonez spunea în Memoriile sale: „Nimeni nu mi-a dat nici o indicație asupra operațiilor militare ce trebuia să întreprind. Nu am primit nici un fel de ordin”²⁰. S-a constatat că această „expediție militară” s-a făcut din inițiativa colonelului Millowski și nu a fost o acțiune pregătite din timp și aprobată de Guvernul Național din Polonia. Mai mult decât atât, acesta nu a informat în prealabil guvernul de la București de intențiile sale. Însă un lucru pare destul de curios, ținând cont de faptul că Mihai Mrozowiecki, comisar al Guvernului Național polon în România, întâlnindu-se la Tulcea cu colonelul polonez nu a informat guvernul român²¹.

Aceste „momente” petrecute în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza arată faptul că și după revenirea unei părți din Basarabia în cadrul Principatelor Unite, cabinetul de la Petersburg încerca prin diverse mijloace să „provoace” disensiuni și erau evidente tentativele de reanexare a sudului Basarabiei. Meritul incontestabil a lui Alexandru Ioan Cuza este că a reușit să mențină integritatea teritorială a tânărului stat român, în condițiile unor presiuni constante venite de la vecinii săi puternici.

¹⁸ Marcel Emerit, *Les complots polonais et hongrois en Roumanie en 1863-1864*, în *Revue Historique du sud est europeen*, XII, 1935, p. 225-237. P. P. Panaitescu, *Unirea Principatelor Române, Cuza Vodă și Poloniei*, în *Romanoslavica*, nr. 5, 1962, pp. 78-79. A se vedea și R. W. Riker, *The making of Roumania*, Oxford, 1931, pp. 414-449.

¹⁹ Gheorghe Duzinchevici, *Cuza vodă și revoluția polonă din 1863*, București, 1931, p. 59-71; P. P. Panaitescu, *Cuza vodă și unitatea națională a românilor*, în *Arhiva pentru știință și reformă socială*, VII, 1929, pp. 529-560.

²⁰ P. P. Panaitescu, *Unirea Principatelor Române, Cuza Vodă și Poloniei*, p. 79. Traduse din T. T. Jez (Milkowski), *Od kolebki przez zycie* (Din leagăn prin viață), vol. III, Varșovia, 1937, p. 65-66.

²¹ *Ibidem*.

Anexe

1

Articol semnat de A. Ubicini privind Principatele Unite și vizita domnitorului Alexandru Ioan Cuza în Basarabia. Corespondența particulară a ziarului parizian „Le Siècle”.

Le prince Couza... – Quoi? Le prince Couza n'est point mort? Nullement. Il est malade, blesse, tout au moins? Pas davantage. Mais ce pont mine d'avance lors de son voyage en Bessarabie, et qui s'est effondré sous le passage de son essorier, la maison où il reposait incendiée pendant la nuit, le.. – Je vous ce que c'est: vous lisez les journaux autrichiens et vous croyez à toutes les nouvelles qu'ils débitent sur la foi de leurs correspondants! Le fait est que ce sont autant de fables. Le prince est revenu parfaitement sain et sauf de son excursion en Bessarabie, où il a été reçu à merveille par les populations, ravies d'avoir à leur tête un prince de leur sang, suivant le vieux mot de la langue, „frate, frere”. Car ces braves habitants des districts de Kahoul et d'Ismail, pour être restés quarante-quatre ans sous la domination russe, n'ont pas oublié leur idiome national, et ils sont encore Roumains, de cœur comme de langage.

Les journaux autrichiens vous en apprendront bien d'autres: par exemple, que le commerce des principautés se trouvait débiteur envers le commerce autrichien d'une somme de 40 millions qu'il n'a pas payés et qu'il est hors d'état de payer; que des capitaux autrichiens considérables sont engagés sur hypothèques dans les principautés et se trouvent gravement compromis, etc. Autant d'assertions, autant de mensonges.

-Mais quel motif les pousse à débiter ces fables?

-Le même qui les pousse à représenter l'Italie nouvellement affranchie comme en proie au désordre, à l'anarchie. Comme si l'on pouvait attendre quelque chose de bon de peuples qui se gouvernent eux-mêmes!

Qu'allais-je donc vous dire du prince Couza? Que l'on a célébré mardi dernier 5 (17) janvier le premier anniversaire de son avènement au trône moldave. Dans quinze jours, le 5 février, Bucharest célébrera l'anniversaire de son élection au trône valaque: journée doublement mémorable en ce qu'elle a constitué moralement l'union des principautés. Avec quelle rapidité le temps s'écoule! Il me semble que ces souvenirs d'une année remontent à peine à quelques semaines.

Quels changements, quelles améliorations a produits cette année? Au dire des impatiens, rien ou presque rien. Mais d'abord il faut retrancher de cette année tout l'intervalle qui s'est écoulé entre l'élection de fait du prince et sa reconnaissance par les puissances. Et puis même l'investiture n'a pas coupé court à toutes les difficultés: il y en a qui persistent et qui tiennent à l'essence même du

regime constitutionnel. Place entre deux extremes, le prince, qui a lu Horace, paraît vouloir se tenir à égale distance de l'un et de l'autre. Nautonnier prudent et circonspect, il ne veut ni lancer sa barque en pleine mer de peur de la tempête, ni raser de trop près la côte de crainte des rochers.

Cette politique de conciliation et d'équilibre lui réussira-t-elle? Oui, s'il tient d'une main ferme le drapeau qu'il a arboré dans son message, et si, dédaignant de vaines préoccupations et des craintes désormais sans motif, il s'occupe résolument d'organiser le pays qui l'a placé à sa tête, et qui saura bien l'y maintenir s'il voit que son chef ne sépare pas ses intérêts des siens. C'est là certes une assez belle tâche, et bien digne de tenter l'ambition d'un prince honnête homme. Le prince Couza paraît l'avoir compris ainsi. Déjà plusieurs mesures, d'un grand intérêt au point de vue économique, ont été prises: la sécularisation des biens des monastères indigènes, l'abolition du fermage des douanes, l'établissement de l'impôt foncier, la loi sur le recrutement, etc. D'autres projets d'une plus haute importance encore sont à l'étude. Je vous en rendrai compte au fur et à mesure.

A. Ubicini.

Sursa: „Le Siècle”, 3 februarie 1860.

2

Correspondență de la Constantinopol privitor la delegația bulgară la Paris și atitudinea ziarului francez „La Presse” față de demersurile acesteia de a denigra imaginea domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

Les Bulgares de la Bessarabie moldave, poussés par une influence étrangère, font tout leur possible pour créer des embarras au prince Couza. Il y a une intrigue qui mérite d'être signalée et flétrie. On a débuté par une brochure intitulée: *Atrocités du gouvernement moldave*; c'est un écrit anonyme imprimé à Pera, mais qui porte la fausse rubrique de Malte. Jamais on n'entassa autant de faussetés en si peu de pages. Le *Courrier d'Orient* de ce jour en fait justice.

En même temps que paraissait la brochure on faisait partir pour Paris une sorte de députation bulgaro-bessarabe, composée de deux individus et conduite par un Polonais nommé Lapinski. Le chef apparent de l'intrigue est un pacha renégat qui s'est fait donner par les Bulgares de la Bessarabie, pour l'envoi de cette députation, une somme de 2,000 ducats. C'est cher.

La députation doit se plaindre auprès du gouvernement français, de l'affreuse tyrannie du prince Couza, qui ne conduit pas les affaires de son pays, au gré de certaines puissances. Peut-être devrais-je parler au singulier.

Sursa: „La Presse”, 17 aprilie 1861.

3

Informații parvenite de la Constantinopol privind incidentul de la Coștangalia din 1863.

On ne connaît encore que par des renseignements de nature privée les circonstances de la regrettable affaire Milkowski. En attendant que la lumière se fasse sur cet incident de la grande question polonaise, nous mettons impartialement sous les yeux de nos lecteurs extraits de dépêches diplomatiques ayant trait à cet objet.

Voici d'abord en quels terms le représentant d'une grande puissance allemande, accrédité près de la Sublime-Porte, informait son gouvernement, au reçu de l'avis à lui transmis par le consul de la même puissance à Bucharest, des événements dont la Moldavie venait d'être le théâtre.

Ce premier rapport est daté de Constantinopol, 24 juillet.

„La bande polonaise qui a fait irruption en Moldavie était forte de 300 hommes et de 35 chevaux. Elle a perdu 18 tués et 54 blessés. Les pertes des troupes roumaines sont de 24 tués et de 48 blessés. La bande était commandée par Milkowski, et ne se composait de Polonais que pour les deux tiers; des Hongrois, des Italiens et des Grecs formaient le troisième. Les troupes roumaines hésitaient à en venir aux mains avec eux et leur proposèrent de franchir la frontière russe de Bessarabie; mais les insurgés, sachant qu'il venait de s'opérer sur ce point une assez grande concentration de troupes, préférèrent passer le Pruth de vive force et pénétrer en Russie par la Bukovine. Ce n'est qu'alors que le colonel qui commandait le détachement moldo-valaque, craignant que les insurgés ne se dispersassent dans les bois et qu'ils ne commissent des désordres en se répandant dans le pays, donna l'ordre de les repousser. Toute la bande s'est rendue, excepté dix-huit hommes à cheval, qui se sont enfuis vers le nord de la Moldavie.

Aux dernières dates, le bruit courait à Bucharest que les Polonais rassemblés dans les Principautés inspiraient des craintes au gouvernement du prince Couza et que l'on redoutait que ces derniers, se voyant dans l'impossibilité de passer en Russie, soit par la Bessarabie, soit par l'Autriche, où l'on prenait des mesures plus sévères pour surveiller la frontière, n'essayassent de révolutionner la Moldavie”.

Après avoir consigné les observations de son agent, le chef de mission dont il nous a été permis de parcourir la correspondance, continuait ainsi son rapport:

„Dans l'opinion de notabilités fort au courant des affaires des Principautés, et particulièrement de M. X... (suit le nom et la désignation des fonctions de ce personnage, qui est effectivement très connu à Constantinople), la bande polonaise qui a envahi le territoire roumain avait eu bien moins l'intention de s'attaquer à la frontière russe que de prêter la main à un mouvement révolutionnaire dans les Principautés. Les dépêches télégraphiques de Galatz et de Bucharest imprimées

dans les journaux de Constantinople se placent toutes à ce point de vue. Elles affirment, contrairement aux termes formels de la proclamation adressée par le chef de la bande, Milkowski, que les Polonais s'avançaient dans l'intérieur de la Principauté et non pas vers la frontière russe, et que leur but réel aurait été de révolutionner la Moldavie.

On donne ici comme certain que la France a approuvé la conduite du prince Couza, en lui recommandant d'observer, dans les circonstances actuelles, la même prudence dont il a fait preuve à l'occasion du conflit constitutionnel”.

On nous communique un second rapport, postérieur de quelques jours et également d'origine diplomatique. Ce rapport est daté de Bucharest, 30 juillet. Des doutes semblent subsister dans l'esprit de son auteur sur le caractère de l'expédition et sur son véritable objet. Sans se prononcer absolument à cet égard, il croit savoir d'une manière certaine que „Milkowski a agi à l'insu du prince Czartoryski et du colonel Jordan, qui, tout deux, l'ont hautement désapprouvé”.

La dépêche continue en ces termes:

„On ignore généralement que Milkowski est citoyen roumain. Réfugié en Moldavie, à la suite des précédentes agitations de la Polotne, il s'est marié à Botschani, d'une manière assez avantageuse, et s'est fait naturaliser.

Cette circonstance aggravait beaucoup sa position, et il facile de comprendre l'empressement qu'il a mis à se rendre à Bucharest pour remercier le prince des égards dont il avait été l'objet, lui et ses compagnons d'armes, depuis leur capitulation. Milkowski a tenu à exprimer ses sentiments dans une lettre adressée à Son Altesse, et dans une autre adressée à M. Léon Mika, préfet de Galatz, qui avait été spécialement chargé par le prince de lui persuader de s'arrêter avant le combat de Costangalia.

Les Polonais jouissent ici, au surplus, d'une liberté presque complète, et s'ils n'ont pas repassé le Danube, on a des fortes raisons de l'attribuer aux difficultés opposées par le gouvernement ottoman à leur entrée en Turquie”.

Sursa: „Courrier du dimanche”, 23 august 1863.

BISERICA GREACĂ CU HRAMUL „BUNA VESTIRE” UN MONUMENT ISTORIC DE PRIM RANG AL BRĂILEI

Viorel Stoian

muzeograf, Muzeul Brăilei „Carol I”
(email: viorelstoyan@yahoo.com)

Rezumat. Monumentul istoric, datând de la mijlocul secolului al XIX-lea, își are începuturile strâns legate de Comunitatea Greacă din Brăila. Biserica este realizată în stil bizantin, având cupolă rotundă și planul în formă de cruce, cu două turle. Construcția are unele influențe antice grecești și renașcentiste. Ultima restaurare a bisericii a avut loc între anii 2018-2021, în prezent continuându-se lucrările de refacere a picturii interioare.

Cuvinte cheie: monument istoric, biserică, Brăila, arhitectură.

*

Abstract. The historical monument, dating from the mid-19th century, has its beginnings closely linked to the greek community from Brăila. The church is built in the Byzantine style, with a round dome and a cruciform plan with two spires. The construction has some ancient Greek and Renaissance influences. The last restoration of the church took place between 2018-2021 and work is currently continuing to restore the interior painting.

Key words: historical monument, church, Brăila, architecture.

Monumentul istoric BR-II-m-B02076 construit în Brăila, pe Calea Călărașilor la numărul 3, își are începuturile pe la mijlocul secolului al XIX-lea, istoria acestuia fiind strâns legată de cea a comunității grecești din Brăila (Fig. 1-3).

Un comitet format din 311 etnici greci, s-a întrunit în luna februarie a anului 1863 și au hotărât să constituie Comunitatea elenă, ce avea drept obiectiv principal ridicarea unei biserici în care să se officieze slujba în limba greacă. A fost adresată o cere în acest sens domnitorului Alexandru Ioan Cuza, care a aprobat-o, și la data de 8 septembrie 1863 s-a pus piatra de temelie a clădirii bisericii, pe terenul cumpărat de la familia Gheorghe și Paraschiva Beldiceanu. Mai întâi s-a construit un paraclis, sfințit în septembrie 1866, la care au slujit, provizoriu, preoți de la biserica Sf. Arhanghel Mihail, cunosători ai limbii grecești.

Deși proiectul prevedea amplasarea în curtea bisericii a unui cimitir și construirea unei cripte pentru depunerea osemintelor epitropilor decedați, s-a renunțat la aceste anexe întrucât ele încălcau reglementările privind igiena și salubritatea orașului.

Planul bisericii a fost realizat de către arhitectul Avraam Ioanidis din Brussa,

care a coordonat și lucrările de construcție. Deși au fost consultați mai mulți arhitecți în problema rezistenței coloanelor, pe 18 ianuarie 1868, cupola bisericii s-a prăbușit fără ca să se poată stabili cauzele. Acest accident a determinat sistarea lucrărilor, iar în octombrie 1869, arhitectul Ioanidis a fost concediat.

O comisie formată din: Dumitru Poenaru – arhitectul orașului Brăila, Oscar Schwab – arhitectul Comisiei Europene a Dunării, de la Galați, Constantin Mărgăritescu și Armodios Gheorghanthopoulos, a testat rezistența coloanelor bisericii la presiunea greutății acoperișului și a cupolei învelite cu tablă de plumb și a aprobat continuarea lucrărilor, terminate în anul 1872.

Interiorul bisericii a fost decorat între anii 1871 și 1872 de pictorul italian Fernando lacevoli (capiteluri, frize, arhitrave), de ucenicul său Gioachimo Brolca (placarea cu marmură a coloanelor), și de Rolf Schumann (amvonul și pardoseala).

Pictura acestui lăcaș a fost executată în trei etape de Gheorghe Tătărescu (1880): Iisus Pantocrator și cei patru evangheliști; pictorul grec Constantinos Livadas Liochis (1900-1902): Sfântul Altar, cu o parte din naos, arcada cea mare dinspre răsărit și arcadele mari din nord și sud, și Belizarie (1945-1946): pronaosul și partea finală a naosului.

Catapeteasma bisericii este realizată din foiță de aur de specialiștii aduși din Constantinopol, de către comunitatea greacă. Picturile de pe catapeteasmă au fost realizate succesiv de mai mulți pictori. Au pictat Matache Orășeanu, între 1876 și 1877, un număr de 26 de picturi, apoi Ioan Abescu, o pictură în 1913, și ultimul Vasile Robea, 3 picturi, tot în 1913.

La intrarea în biserică există un candelabru mare de cristal adus de corăbierii greci de la Murano, și alte cinci candelabre mai mici realizate din cristal de Bohemia. Biserica are și vitralii deosebit de valoroase.

Ceasul elvețian din clopotniță a fost realizat în 1878 (Fig. 3), prin donația făcută de Gheorghis Simon. Clopotele au fost turnate la București, în atelierul „Frații D & V Popescu” și montate în anul 1923.

Biserica a fost sfințită de către Episcopul Melchisedec al Dunării de Jos, în data de 29 octombrie 1872. Împrejmuirea curții cu gard de zid s-a făcut în 1896, anul în care a fost montat grilajul metalic existent și astăzi.

În secolul trecut biserica era dotată și cu o școală de băieți, construită în anul 1902. Clopotnița a fost serios deteriorată la cutremurul care a avut loc în 1940. Cutremurul din 1977 a afectat din nou clopotnița, dar a fost consolidată prin grija părintelui paroh, de atunci, Dorin Bănuț, cu sprijinul Institutului de Construcții din Iași. Arhitectul șef al Brăilei, Popescu Crișan, i-a propus demolarea clădirii și doar rezistența preotului Bănuț Dorin a făcut ca aceasta să se păstreze în continuare.

Din 6 mai 1974, conform deciziei Episcopiei Buzăului, Biserica Greacă devine biserică parohială, cu denumirea de Parohia „Buna Vestire”, serviciul religios

efectuându-se în limba română¹.

În perioada 2018-2021 Parohia a implementat proiectul european „Consolidare, restaurare, conservarea și punerea în valoare a Bisericii «Buna Vestire» Brăila”, în valoare de 5 milioane de euro, în urma căruia biserica a suferit un amplu proces de consolidare și refacere².

În prezent, pictura, cu o suprafață de 3000 mp, este în curs de restaurare, lucrările fiind conduse de pictorul restaurator Sandu Stoleru.

Izvorul Tămăduirii. Sub altarul construit în cinstea Sfântului Gherasim din Kefalonia, la adâncimea de 12 m, s-a descoperit un izvor cu apă limpede în anul 1863. Legenda spune că acest izvor a ieșit la iveală chiar în timpul când se săpa fundația acestui edificiu. De atunci se crede despre apa izvorului că se transformă în agheasmă doar în ziua de vineri, imediat după Sărbătoarea de Paști, într-o singură zi pe an³.

Din punct de vedere arhitectural biserica este realizată în stil bizantin, având cupolă rotundă și planul în formă de cruce, cu două turle. Construcția are unele influențe antice grecești și renaștentiste. Clădirea are dimensiuni impresionante, ea măsurând la bază 43,40 metri în lungime și 21,55 metri în lățime. Intrarea în biserică se realizează printr-un pridvor care are deasupra un balcon, ambele având câte patru stâlpi de marmură albă, iar deasupra lor se găsește clopotnița, dotată cu un ceas elvețian și cu un clopot mare⁴.

În interior, cupola centrală este în stil bizantin ea sprijinindu-se pe patru coloane din marmură albă, la care se adaugă încă opt coloane ce susțin biserica propriu-zisă. În interior există și un balcon foarte mare, în care cântă corul bisericii. Biserica are trei altare. Altarul central este ridicat în cinstea Bunei Vestiri. Deasupra Sfintei Mese se poate admira baldachinul care are șase coloane înalte, sculptate atât de frumos, cu adevărate dantelării. Alt altar se află în partea de sud a bisericii și a fost dedicat Sfântului Nicolae. Ultimul altar este poziționat în partea de nord și a fost construit în cinstea Sfântului Gherasim din Kefalonia. Chiar sub acest altar se spune că a existat izvorul cu apa făcătoare de minuni.

Atât la interior, cât și la exterior, au fost folosite elemente împrumutate din mai multe stiluri, care dau bisericii un aspect eclectic: coloanele corintice sunt grupate după principii baroce, pilaștrii renașcentiști susțin pinioane gotice, ferestrele se arcuiesc fie semicircular, fie sub formă de ogivă, în timp ce profiluri treptate sau în volută conturează terminația celor patru fațade. Concepția asupra decorației interioare este diferită de aceea întâlnită în bisericile de rit bizantin:

¹ Cristian Filip, *Comunitatea greacă de la Brăila: 1864 - 1900*, Brăila, 2004, pp. 36-69.

² Florentin Coman, *Biserica greacă, simbolul Brăilei, în reabilitare*, în *Obiectiv Vocea Brăilei*, 19 noiembrie 2018.

³ Ioan Munteanu, *Monumente istorice ale orașului Brăila*, Brăila, 2016, p. 109.

⁴ Ionel Cădea, Maria Stoica, *Brăila. Atlas istoric*, Brăila, 2013, pl. XII.

deschiderile în ziduri sunt mari și lasă o suprafață restrânsă pentru desfășurarea programului iconografic. Pereții sunt împodobiți în primul rând prin reliefuri pictate: pilaștrii, căpițele, cornișe. Deosebită este și forma armăturii iconostasului, asemănătoare, compozițional, cu fațada templelor antice⁵ [Stoica 2009, 212-214].

Prin îmbinarea de stiluri arhitectonice, formă, pictură interioară și utilitate, Biserica Greacă este un monument istoric unicat, în toată lumea, fiind încadrat în Clasa A. Este un punct de reper pentru centrul istoric al orașului Brăila, un lăcaș de cult care atrage anual mii de credincioși și un punct turistic important, care nu lipsește din niciun itinerar, fiind vizitat mai ales străinii din vestul și sudul Europei. Comunitatea greacă din Brăila, coproprietar al bisericii, menține legăturile cu țara mamă, derulează un curs de limba greacă și organizează diverse evenimente culturale, de ziua Greciei sau cu ocazia altor sărbători.

⁵ Maria Stoica, *Brăila. Memoria orașului. Imaginea unui oraș din secolul al XIX-lea*, Brăila, 2009, pp. 212-214.

Fig. 1. Biserica Greacă între anii 1903 - 1929 (apud. Ștefania Botez, Ion Volcu, 2011).

1906

1912

Fig. 2. Biserica Greacă, anii 1906 și 1912 (apud. Ștefania Botez, Ion Volcu, 2011).

Fig. 3. Biserica Greacă în anul 2024.

**PERSONALITATEA ASTRONOMULUI NICOLAE DONICI (1874-1960) REFLECTATĂ ÎN SURSELE
MEMORIALISTICE: CAZUL SATULUI DUBĂSARII VECHI, RAIONUL CRIULENI***

Valentin Arapu

cercetător științific dr., Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău
(email: valarapu@gmail.com)

Rezumat. *Personalitatea notorie a lui Nicolae Donici – savant, cercetător, om de știință, inovator și filantrop – a fost elucidată în plan istoriografic, relevante fiind studiile publicate de Magda Stavinschi, Haralambie Corbu, Ion Holban, Mugur Ioan Grigoriță, Ștefan Tiron, B. P. Kovarskaia, Veaceslav Ursachi, Liliana Condaticova, Iurie Colesnic, Mihai Cucereavii, Natalia Mafteuță și Tatiana Rotaru. Totodată, astronomul Nicolae Donici a lăsat o urmă adâncă în memoria locuitorilor satului Dubăsarii Vechi, localitate în care a trăit o bună parte a vieții sale, desfășurând și o vastă activitate științifică. Sătenii păstrează cu pietate amintirile despre boierul Nicolae Donici, accentuând calitățile sale umane: simplitatea, modestia, generozitatea, comunicabilitatea și bunăvoința. Noblețea, de care dădea dovadă boierul, era marcată de pasiune și dedicație pentru cercetare, știință, inovare și modernizare. Anume aceste calități ale personalității lui Nicolae Donici au fost invocate de către localnici în timpul a trei documentări de teren, întreprinse de autor pe durata anului 2024, relevante fiind în acest sens consemnările memorialistice expuse de Nadejda Chetrușcă, Galina Costețchi, Leon Coșulschi, Natalia Mafteuță, Maria Muravschi, Aurel Chetrușca, Ion Novac, Vasile Vasilița, Elena Schidu și Gheorghe Cerlat. Personalitatea lui Nicolae Donici face parte din memoria colectivă a comunității, contribuind la valorificarea valorosului patrimoniu științific și cultural, lăsat posterității de ilustrul savant basarabean cu renume mondial.*

Cuvinte cheie: Nicolae Donici, memorialistică, savant, astronom, Dubăsarii Vechi.

*

Abstract. *The notorious personality of Nicolae Donici - savant, researcher, scientist, innovator and philanthropist - has been elucidated in historiographical terms, relevant being the studies published by Magda Stavinschi, Haralambie Corbu, Ion Holban, Mugur Ioan Grigoriță, Ștefan Tiron, B. P. Kovarskaia, Veaceslav Ursachi, Liliana Condaticova, Iurie Colesnic, Mihai Cucereavii, Natalia Mafteuță and Tatiana Rotaru. At the same time, the astronomer Nicolae Donici left a deep trace in the memory of the inhabitants of Dubăsarii Vechi village, where he lived for a good part of his life, carrying out a vast scientific activity. The villagers keep with reverence the memories of the boyar Nicolae Donici, emphasizing his human qualities: simplicity, modesty, generosity, communicability and goodwill. The nobility*

* Acest articol a fost elaborat în cadrul subprogramului de cercetare: 170101 – Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene.

of the boyar was marked by passion and dedication to research, science, innovation and modernization. These qualities of Nicolae Donici's personality were also invoked by the locals during three field documentations carried out by the author during 2024, relevant in this respect being the memoirs written by Nadejda Chetrușcă, Galina Costețchi, Leon Coșulschi, Natalia Mafteuță, Maria Muravschi, Aurel Chetrușca, Ion Novac, Vasile Vasilița, Elena Schidu and Gheorghe Cerlat. The personality of Nicolae Donici is part of the collective memory of the community, contributing to the valorization of the valuable scientific and cultural heritage left to posterity by the illustrious world-renowned Bessarabian savant.

Key words: Nicolae Donici, memoirs, savant, astronomer, Dubăsarii Vechi.

Argument. Savantul și omul de știință Nicolae Donici (1874-1960) a lăsat posterității un imens patrimoniu științific, cultural și spiritual. Personalitate sa complexă, polivalentă, ilustră, marcată de o noblețe specială, a fost reflectată pe larg în istoriografie, fiind relevante în acest sens un șir de studii elaborate de către cercetătorii Magda Stavinschi¹, Haralambie Corbu², Ion Holban³, Mugur Ioan Grigoriță⁴, Ștefan Tiron⁵, B. P. Kovarskaia⁶, Vladimir Tarnakin, Tatiana Solovieva⁷,

¹ Magda Stavinschi, *Astronomul Nicolae Donici. Enigme descifrate*, București: Editura Curtea Veche, 2015, 350 p.; Idem, *Nicolae Donici, între admirație și dispreț*, în *Studii și comunicări / (DIS) / STUDIES AND COMMUNICATIONS*, volumul VI, 2013, pp. 383-394.

² Haralambie Corbu, *Astronomul Nicolae Donici între Dubăsarii Vechi și marile centre științifice ale lumii (repere biografice)*, în *Dincolo de mituri și legende*, Chișinău: Cartea Moldovei, 2004, pp. 145-160.

³ Ion Holban, *Astronomul Nicolae Donici – 140 de ani de la naștere. Simpozion internațional*, în *Fizica și tehnologiile moderne*, 2014, volumul 12, nr. 3-4, pp. 6-17.

⁴ Ion Holban, Mugur Ioan Grigoriță, *Elanul tinerească și visul cuceritor al astrofizicianului Nicolae Donici, ctitorul unei citadele științifice la Nistru*, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”, 2015, 36 p.

⁵ Ștefan Tiron, *Astronomul Nicolae Donici*, în: *Fizica și tehnologiile moderne*, 2004, nr. 3-4 (7-8), pp. 63-66.

⁶ Б. П. Коварская, *Донич Николай Николаевич (1874-1956)*, în *Историко-астрономические исследования*, Выпуск XXIX / ответственный редактор Г.М. Идлис, Москва: Наука, 2004, pp. 209-235.

⁷ Владимир Тарнакин, Татьяна Соловьева, *Обсерватория в Старых Дубоссарах*, în Владимир Тарнакин, Татьяна Соловьева, *Бессарабские истории. Историко-краеведческие журналистские расследования*, Chișinău: Pontos, 2011, pp. 215-218.

Veaceslav Ursachi⁸, Liliana Condaticova⁹, Iurie Colesnic¹⁰, Mihai Cucereavii¹¹, Natalia Mafteuță¹² și Tatiana Rotaru¹³.

Actualmente, contribuția lui Nicolae Donici la dezvoltarea științei este recunoscută pe plan european și extraeuropean, constituind un prilej de mândrie deosebită pentru locuitorii satului Dubăsarii Vechi (raionul Criuleni), localitate în care se mai păstrează fragmentar conacul familiei Donici în care a locuit Nicolae Donici și și-a desfășurat prodigioasa sa activitate de cercetare științifică.

Studiu de caz. În memoria colectivă a locuitorilor satului Dubăsarii Vechi, personalitatea notorie a lui Nicolae Donici și-a lăsat o amprentă deosebită grație calităților și atitudinii binevoitoare pe care o avea boierul cu toți sătenii. Pe durata anului 2024, cercetările de teren în localitate au constatat în interviuarea și documentarea a zece persoane, de vârste diferite, din satul Dubăsarii Vechi. De fapt, sunt zece studii de caz la alcătuirea cărora au contribuit prin consemnări memorialistice Nadejda Chetrușcă¹⁴, Galina Costețchi¹⁵, Leon Coșulschi¹⁶, Natalia

⁸ Veaceslav Ursachi, *Nicolae Donici: dialectica vieții și creației*, în AKADEMOS. Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă, 2014, nr. 3 (34), pp. 159-166.

⁹ Liliana Condaticova, *Satul Dubăsarii-Vechi – patrimoniu între necunoaștere și valorizare*, în Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine”, Conferință științifică internațională (2023; Chișinău), Ediția a VIII-a. Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine = Yesterday's cultural heritage – contribution in the development of tomorrow's society: Conferință științifică internațională consacrată Zilelor Europene ale Patrimoniului, Iași-Chișinău, 26-27 septembrie 2023. Supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique” (Iași, România), volumul V, 2023, pp. 128-137.

¹⁰ Iurie Colesnic, *Nicolae Donici*, în: Basarabia necunoscută (personalități basarabene), volumul II, Chișinău: Museum, 1997, pp. 50-57.

¹¹ Mihai Cucereavii, *Astrofizicianul Nicolae Donici – un Einstein al Moldovei. 130 de ani de la naștere*, în Intellectus, 2024, nr. 3, p. 62-64.

¹² Natalia Mafteuță, *Nicolae Donici (1874-1956) – personalitate de prim rang a astronomiei universale*, în Literatura și arta, 21 octombrie 1991, p. 3.

¹³ Tatiana Rotaru, *Astrofizicianul Nicolae Donici – pedepsit și după moarte*, în: Săptămâna, 19 octombrie 2012.

¹⁴ Nadejda Chetrușca (a. n. 1950), pedagog, educatoare la grădiniță, șefă de grădiniță, actualmente pensionară – interviu realizat de Valentin Arapu și Galina Costețchi pe data de 2 mai 2024 în casa protagonistei din satul Dubăsarii Vechi, raionul Criuleni. În continuare referințele la consemnările interviului sunt încadrate în text în paranteze după modelul (N.C.).

¹⁵ Galina Costețchi (a. n. 10.03.1976), din anul 1997 este profesoară de istorie la Liceul Teoretic „Nicolae Donici” din satul Dubăsarii Vechi. Interviul realizat de Valentin Arapu pe data de 2 mai 2024 în incinta liceului din satul Dubăsarii Vechi, raionul Criuleni. În continuare referințele la consemnările interviului sunt încadrate în text în paranteze după modelul (G.C.).

¹⁶ Leon Coșulschi (a. n. 1950), inginer de „orânduirea pământului”, actualmente pensionar. Interviul realizat de Valentin Arapu pe data de 2 mai 2024 în incinta conacului familiei Donici din satul Dubăsarii Vechi, raionul Criuleni. În continuare referințele la consemnările interviului sunt încadrate în text în paranteze după modelul (L.C.) (Vezi: Foto 3).

Mafteuță¹⁷, Maria Muravski¹⁸, Aurel Chetrușca¹⁹, Ion Novac²⁰, Vasile Vasilița²¹, Elena Schidu²² și Gheorghe Cerlat²³.

În satul Dubăsarii Vechi, la fel ca și în toate satele Basarabiei, comuniștii au încercat să șteargă orice urmă care amintea de distinsele familii de nobili care au contribuit la istoria și dezvoltarea ținutului. Nadejda Chetrușca își amintește de planimetria autentică a conacului familiei Donici, structura conacului suferind modificări majore, fiind acomodată pentru a găzdui asociația de consum, sala de cinema, clasele primare ale școlii și grădinița²⁴. În pofida acestor schilodiri arhitectonice, făcute de comuniști, în memoria colectivă a satului persistă și astăzi amintirea boierului Nicolae Donici, cele mai relevante fiind micro-toponimele locului: „Pământul boierului”, „Grajdurile boierului”, „Grădina boierului”, „Flori

¹⁷ Natalia Mafteuță (a. n. 1975), istoric, cercetător științific la Institutul de Istorie, USM. Interviu realizat de Valentin Arapu pe data de 2 mai 2024 în incinta liceului din satul Dubăsarii Vechi, raionul Criuleni. În continuare referințele la consemnările interviului sunt încadrate în text în paranteze după modelul (N.M.) (Vezi: Foto 4).

¹⁸ Maria Muravski (a. n. 1974), profesoară de religie și cadru didactic de sprijin, preoteasă. Interviu realizat de Valentin Arapu pe data de 2 mai 2024 în incinta liceului din satul Dubăsarii Vechi, raionul Criuleni. În continuare referințele la consemnările interviului sunt încadrate în text în paranteze după modelul (M.M.).

¹⁹ Aurel Chetrușca (a. n. 14.12.1976), primar al satului Dubăsarii Vechi, licențiat în mecanizare și drept. Interviu realizat de Valentin Arapu pe data de 2 mai 2024 în incinta primăriei din satul Dubăsarii Vechi, raionul Criuleni. În continuare referințele la consemnările interviului sunt încadrate în text în paranteze după modelul (A.C.).

²⁰ Ion Novac (a. n. 1952), inginer-constructor, agronom. Fost locțiitor de președinte de colhoz, președinte de colhoz, primul președinte al consiliului raional, deputat în primul Parlament al Republicii Moldova. Interviu realizat de Valentin Arapu pe data de 17 mai 2024 în incinta casei protagonistului din satul Dubăsarii Vechi, raionul Criuleni. În continuare referințele la consemnările interviului sunt încadrate în text în paranteze după modelul (I.N.).

²¹ Vasile (Nichiforovici) Vasilița (a. n. 21.03.1940), pensionar. Interviu realizat de Valentin Arapu pe data de 2 mai 2024 în curtea casei din satul Dubăsarii Vechi, raionul Criuleni. În continuare referințele la consemnările interviului sunt încadrate în text în paranteze după modelul (V.V.).

²² Elena Schidu (născută Semionova) (a. n. 1961), regizoare, montează piese la Liceul Teoretic „Nicolae Donici”, este angajată la Centru de Cultură, Centrul de Creație și Agrement, Criuleni. Interviu realizat de Valentin Arapu pe data de 1 iulie 2024 în curtea casei din satul Dubăsarii Vechi, raionul Criuleni. În continuare referințele la consemnările interviului sunt încadrate în text în paranteze după modelul (E.S.).

²³ Gheorghe Cerlat (a. n. 1947), muzician, profesor de muzică (acordeon și chitară), angajat la Școala de Arte. Interviu realizat de Valentin Arapu pe data de 1 iulie 2024 în curtea grădiniței pentru copii din satul Dubăsarii Vechi, raionul Criuleni. În continuare referințele la consemnările interviului sunt încadrate în text în paranteze după modelul (G.C.).

²⁴ „Aici în conacul lui Nicolae Donici a fost școală, da eu țin minte că învățam poezii că puterea sovietică a făcut școli mari, *nante*, luminoase, și eu atunci mă gândeam: - *Cum? Doar aici nu-i făcut de dânșii*. Și când mă mai gândeam că în Corjova, tot o școală, da școala ceea făcută subț un deal, și mă gândeam: - *Cum? Cred că undeva au făcut școli mari și luminoase, da la noi...* (G.C.).

boierești”, „Fâșiile forestiere de salcâmi”²⁵. Cea mai duioasă istorioară este cea a pinului boierului din curtea conacului, după plecarea lui N. Donici acest pin „parcă-i ducea dorul” înmărmurit „și copacul acela n-a crescut, nici n-a murit, nici n-a crescut” (N.C.).

Imaginea lui Nicolae Donici, conturată în memoria locală, este una complexă, marcată nu doar de notorietate, dar și de traiul cotidian, de relațiile interumane, de comportamentul și atitudinea binevoitoare a boierului față de sătenii simpli. În gura lumii satului a devenit legendară pasiunea și dedicația lui Nicolae Donici pentru cercetare, știință, inovare și modernizare. Nobilul basarabean era preocupat în mod special de educația copiilor, a tinerilor pe care îi captiva prin ghidajele sale în lumea astronomiei, proiectată de la înălțimea observatorului de la Dubăsarii Vechi. Astfel, sursele memorialistice spicuite de la locuitorii satului Dubăsarii Vechi vorbesc de la sine și deși, ele nu pretind la precizia „astronomică” caracteristică pentru activitatea distinsului înaintaș Nicolae Donici, totuși, cu certitudine, ele prezintă valoare informațională în plan istoric, cultural și civilizațional.

ANEXĂ: Consemnări memorialistice privind personalitatea lui Nicolae Donici (1874-1960)

Nadejda Chetrușca – *Un om foarte bun*: „Mămica²⁶ povestea că Nicolae Donici era un om foarte bun, nu că era boier, că-i bogat și are toate celea, era un om așa de deștept. Mămica zicea: - *Noi când ajungeam toamna, cu vreo săptămână și ceva înainte, boierul ne spunea: - Dacă aveți de strâns iată chiperi, sau altceva, roșii, să nu vi-i bată bruma, fiți buni și-i strângeți că iată va fi brumă!* Și într-adevăr așa era. Și pământurile lui a zis că le împărțea, și dumneavoastră, și dumneavoastră și avea om care răspundea de toate lucrurile acestea. – *Era atât de cinstit, dragu*

²⁵ „Pădurea *La boiereasca*, fântâna *La boiereasca*, *salcâmi boierești* au fost plantați de N. Donici” (N.M.); „Nicolae Donici a fost om tare capabil, pădurea el o ținea și avea acolo *La boiereasca* unde e aproape de Pohorila, a făcut căsuță, avea pază. Alegea cele mai frumoase locuri și aici a avut livadă, în drept cu curtea lui. El se ducea cu foietonul, de aici de la curtea lui până la Luca Ciorbă, se spunea *Drumul boierului*, până la pădure (V.V.).

²⁶ „Pe mama mea o chema Elizaveta Lungu, după primul soț a fost Afteni, primul ei soț a murit pe front, și al doilea a fost Chetrușca. Mama era din anul 1912, tata era din 1906, pe tata îl chema Alexei, el a lucrat la posturi de conducere, nu a fost de profesie inginer, da prima dată când șoseaua de la Corlate, de la ieșirea din sat, el a făcut-o, da nu era inginer, dirija altcineva, care știa cum, șoseaua au făcut-o sub conducerea lui. După ce a trecut un timp mama cu tata s-au despărțit, tata avea două fete, mama avea un băiat și o fată, mama zicea că tata îi obijduiește pe copiii ei, tata zicea că mama și mama zicea că invers, s-au despărțit. Pe urmă mama a venit aici și am trăit. Și a trecut un timp și la mine el ținea mult voia să se împace cu mama, da mămica n-a vrut, a spus că nu vrea să mai treacă odată prin examenele prin care a trecut” (N.C.).

*Mamei că el nu alegea mai întâi grâul cel curat și el să-și ia din porția cea curată și ție să-ți lase neghina, nu, așa cum era grâul strâns, cu căldarea atunci măsurau, nu cântăreau, avea o căldare specială, o căldare ție și o căldare mie, o căldare ție și o căldare mie*²⁷. El era foarte cinstit și foarte om bun, bun.

Mămica vorbea cu atâta respect față de dânsul, față de Donici, ea nu a fost bogată, nu a fost să zic un mic *boieraș*, ea vorbea sincer din suflet ceea ce a simțit și ce a văzut ea în viața ei. Ea îl descria ca pe un om nemaipomenit de omenos și de o cumsecădenie rar întâlnită.

Și a zis că el, N. Donici, pe jos mergea, nu se ducea cu trăsura pe deal da pe jos să vadă fiecare..., dacă îi trebuia să se ducă la o distanță și mai mare putea să se ducă și cu trăsura. Da așa, ca de obicei, el mergea pe jos. Nu-i dădeai că el e boier, nu-i dădeai, te uitai la dânsul și vedeai un om simplu, mămica de multe ori repeta cuvintele acestea: - *Nu, ce-a făcut omul ista rău? Pentru ce? Dragul mamei, eu când aud – că eu veneam de la școală și-i spuneam mămicăi că de atâta c-au fost chiaburi, boieri, de atâta c-au folosit oameni care să lucreze la dânsul. Da mămica se enerva și spunea: - Tu știi ce a fost? Ție îți spune amu povești aista care a venit și nu știe cum a fost și ce a fost. Dapu eu aici am trăit dragu meu, boierul a fost iată cât e de la casa noastră și până la grădiniță. Zice: - Aici a trăit boierul, eu cum te văd pe tine așa îl vedeam pe boier, noi am comunicat, el vorbea cu toți oamenii din sat, el era ca cum un președinte amuia și nu-i așa că el e președinte și-i îngâmfat. Da el era atât de modest și atât de omenos!*"

Pământul boierului: „Eu când m-am trezit, eram copilă, acolo la Pohorila, unde Constantin Ivanovici a avut, brigadierul de la livadă, el a avut acolo brigada lui, a avut lozniță, acolo uscau mere, nouă ne dau la grădiniță mere de acolo, uscau mere, *prăsade*, noi toată iarna mâncam fructe uscate de a noastre, din colhoz pregătite, acolo în partea asta dinspre sat și până la pădure, acolo era, așa și se numea „pământul boierului”.

Flori boierești: „Da eu mă rog, se vede că eram *năzbâtică* dacă făceam lucrurile *estia*, fetele țineau, ascundeau ca băieții să nu le fure florile, țineau florile la spate și eu mai furam câte o dată florile de la spate. Țin minte că odată o floare de asta boierească, noi le ziceam „flori boierești” și am furat de la o fată și acum îmi aduc aminte și mă mustră *sovîstea*, mă mustră conștiința la anii ăștia, am furat și i s-a rupt coasa la floarea ceea, fata o ținea bine și am pus-o în băț și umblam cu floarea ceea, în loc de codiță un băț, i-am făcut codiță. O trebuit să fac lucrul acesta? N-o trebuit”.

²⁷ „Avea pământ, pădurea, și lângă pădure era pământ și îl da în arendă. Și oamenii erau mulțumiți, luau în arendă și până la urmă venea persoana ceea a lui care gestiona. Dacă erau popușoi ei făceau *goși* (*grămăjoare*) și câte *goși* aveau mergea administratorul cela și spunea: - *Asta-i a ta, asta-i a mea, asta-i a ta, asta-i a mea*, adică era unu la unu. Oamenii nu puteau să amăgească, puteau să se amăgească singuri pe ei” (G.C.).

Fâșiile forestiere de salcâmi: „Oamenii în etate povesteau că fâșiile forestiere de salcâmi au fost sădite de Nicolae Donici și alături de copaci noi puneam (sădeam), noi îi ziceam părâng, așa plantă nu știu eu, denumirea o țin minte cum se vorbea atunci. Și erau puse pe lângă toate fâșiile *estia* de pădure, cam de vreo cinci metri și oamenii semănau și creșteau părângul ista și-l coseau și făceau cum fac din lucernă, așa făceau fân pentru animale”.

Câinele Rex: „Nicolae Donici avea șapte câini, dintre care doi de vânatoare²⁸. Câinele, Rex era a boierului, și el a rămas, nu avea mititelul cine-l hrăni, el era el era deprins, era alb așa cu pete negre. Mămica zicea câte odată, când nu ne plăcea mâncarea: - *Ai să mănânci pădurețe ca câinele boierului dacă nu-ți place ce am făcut eu mâncare*²⁹. Avea așa o vorbă ca să mă *șvichiuiască* dacă nu-mi place ceva.

Câinele pentru Donici era cel mai bun prieten, era un câine mare. Eu personal nu l-am văzut, mămica mi-l descria. După ce a plecat Donici din sat, câinele a rămas fără stăpân și umbla prin sat. Care copil voia să se plimbe cu dânsul ca în loc de un măgăruș, putea să-i dea o bucată de pâine ori o bucățică de măligă. Că atunci copii erau după război și nu aveau nici ei ce mânca. Și el sârmanul, Rex, mânca pădurețe de nevoie. Din poze reiese că era un dalmățian de acesta mare, cu pete negre. Mămica spunea că el, Donici când se ducea în pădure, pe câmpuri, unde numai nu se ducea, câinele era alături de dânsul, îl însoțea, ei erau împreună. E o poveste reală”.

Galina Costețchi – Nicolae Donici avea stofa asta de om mare: „În copilăria mea se vorbea mai puțin de Nicolae Donici, de fapt a fost perioada sovietică când nu se puneau în valoare personalitățile din interbelic, în special nobili și burghezi. Am prins câte ceva de la bunei, bunica mea, Agafia Agachi (1931- 2010), îmi povestea că moșierul Nicolae Donici se îngrijea foarte mult de localitate și de localnici, avea o grijă omenească față de localitate, de moșia sa. Avea un cal frumos și o trăsură micuță, un foieton, și localnicii vedeau de la distanță că vine boierul. Făcea tot timpul ocolul moșiei sale, avea un parc în spatele conacului, se mărginea acolo unde începe astăzi pădurea de stejari, Pohorila. Recent discutat cu tatăl meu, Simion Agachi (a. n. 1947), știe de la bunica care povestea că în marginea moșiei, în marginea pământurilor satului din partea asta dinspre deal, boierul, el a fost cel care a organizat și a finanțat plantarea unor fâșii forestiere de protecție, a plantat salcâmi, lucrări la care evident că au lucrat localnicii, și chiar el le-a permis localnicilor să-și pună printre copaciiăștia ceia ce și-ar dori, doar ca să aibă grijă să prăsească, să ude pomii, să aibă grijă de salcâmi.

Eram mai mică și bunica povestea că la curtea boierului, nu era căsătorit, deși

²⁸ „Bunica îmi povestea că lui N. Donici îi plăceau câinii, avea câni de rasă și întotdeauna era prezent alături de câinii lui” (N.M.).

²⁹ „Pe urmă când el s-a refugiat, câinele a rămas, și vecinii spuneau că se râdeau de dânsul zicând: - *Iaca câinele boierului mănâncă pădurețe, prăsadele celea mărunțele și acre*” (G.C.).

am găsit că și alte informații, că familia lui a plecat în Argentina la începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Nu era căsătorit și avea lucrători din sat și avea o amantă din sat, chiar îmi pare rău că nu am vrut detalii de la bunica. Da se spunea că este încă trăia, o fiică de-a femeii care ar fi fost amanta boierului, o femeie cu care avea o idilă amoroasă.

În memoria sătenilor din Dubăsarii Vechi persistă percepția că Nicolae Donici avea stofa asta de om mare pentru că la vederea lui toată lumea, oamenii se opreau, se închinau, dar era cu mare grijă, cu atenția chiar și față de copii. Am mai luat informații din amintirile, din relatările lui Haralambie Corbu, are două lucrări în care se oprește să pomenească de Nicolae Donici și chiar vine cu detalii, are o atenție față de consăteni și față de copii. Domnul academician poveste că el era copil și unele momente pe care și le amintește.

În ograda bisericii recent a fost renovat, reconstruit cavoul familiei Macri-Donici în care au fost plasate sicriile boierului Lîsakovski, este soțul mătușii care l-a crescut, a cui era de fapt moșia. Rămășițele pământești ale mamei sale au fost aduse aici de către Nicolae Donici. Cavoul a fost vandalizat de către sovietici.

În localitate foarte mult timp s-a pus accentul să deschidă un muzeu, măcar o odaie, s-a obținut ca să fie făcute unele reparații, s-a schimbat acoperișul sunt odăi pentru grădiniță în conac, muzeu nu avem în localitate, s-au colectat diferite exponate, dar până ce nu sunt expuse nicăieri.

În sat avem conacul care-i consemnează memoria lui Nicolae Donici, avem o stradă centrală care-i poartă numele lui Nicolae Donici, avem strada *Conacului* care se termină direct acolo la conac. A fost și o plajă amenajată de Nicolae Donici, acum plaja e a localității. A fost observatorul, a fost ridicat un turn care avea nu doar observatorul dar și laboratorul de lucru al astrofizicianului și mai avea și o stație meteorologică foarte importantă pentru localitate și nu numai. Și mai deține aș niște aparate, un spectroheliograf, foarte dotat, realizat de către el, modelat de către el și chiar era unul dintre cele șapte din Europa și cel mai dintre cele care erau în timpul funcționării lor.

Se mai poveste că în momentul când N. Donici a fost nevoit să părăsească în 1940 localitatea și s-a dovedit că pentru totdeauna și a încărcat câteva care doar cu lucrări, cu cărți, marea majoritate a lucrurilor au rămas, au fost pierdute fără urmă, localnicii povesteau că după ce boierul a plecat porțile au fost deschise și toți, care și cu se s-au pricopsit, care cu ce a putut, roteau, luau poloboace... O parte din aparatul lui Nicolae Donici, am înțeles că se păstrează undeva în Franța, la o nepoată de a lui, care la celebrarea celor 130 de ani de la nașterea lui Nicolae Donici, venise în localitate și doamna spunea că dacă reușește să deschidă un muzeu numaidecât vor fi aduse, ceea ce se păstrează în Franța.

Lui N. Donici îi plăcea foarte mult să cânte, deși nu avea auz muzical, îi plăcea să deschidă dimineața geamurile larg înspre parc, în spatele conacului era un parc

bine amenajat, avea suprafețe întinse de fel de fel de trandafiri, îi plăcea natura, și-i plăcea să cânte³⁰. În conacul său în repetate rânduri, atâta timp cât era Basarabia în cadrul Imperiului Rus, veneau multe personalități cu nume notorii de la Petersburg, din anturajul lui Nicolae Donici, oameni de știință, academicieni. Regele României a găsit o modalitate de ai oferi surse lui N. Donici pentru a întreține observatorul și buna lui funcționare. I s-a înapoiat pădurea, a rămas în proprietatea lui, la fel și o parte din pământurile satului pentru ca din acestea să-și întrețină activitatea științifică”.

Natalia Mafteuță – Oameni de elită veneau la Dubăsarii Vechi: „Nicolae Donici are studii foarte serioase, el a absolvit Liceul Richelieu de la Odesa, ulterior a fost stagiar la observatorul din Pulkovo, Sankt-Petersburg și a fost un apropiat al familiei țarului. Dar această latură a șederii lui în Rusia noi o cunoaștem mai puțin, este nevoie de cercetat surse primare.

Donici se ducea la Vadul lui Vodă cu careta sa și o ducea pe fetița sa la școală, și mai era o fetiță din sat, în sat era doar școală primară, la Vadul lui Vodă era și școală secundară. Bunica mea, născută în 1927, ea ține minte sfârșitul perioadei interbelice când venise sovieticii la noi în sat și de acum Donici nu mai era la conac, el fugise peste Prut și ea își amintește foarte clar cum oamenii din sat au dat buzna în conac și luau fiecare ceea ce putea, adică și poloboace, tot, tot, tot, asta în 1940. Păcat, avea lucruri foarte bune, avea bibliotecă bogată, despre observator nu mai spun că era unul dintre cele mai performante din Sud-Estul Europei, el a asamblat lentilele aduse din Germania, erau lucruri foarte frumoase. Eu găsisem în arhivă documente că veneau în excursie de la liceele din Chișinău, din satele din Anenii Noi, de la sud, veneau foarte mulți, chiar și oameni de elită veneau la Dubăsarii Vechi și cineva a numit satul Dubăsarii Vechi „Micul Paris”, fiindcă la noi, în zilele de odihnă, în zilele de sărbători veneau oameni cu mașini foarte scumpe care erau foarte rare.

El călătorea foarte des, am găsit articole de-a lui publicate în diverse surse străine, chiar și în Africa a fost, în SUA, era foarte activ în plan științific, publica foarte des în germană, în franceză, cunoștea foarte bine limbile europene, a fost și membru-corespondent al Academiei de Științe din Berlin. La sfârșitul vieții a emigrat inițial în România, în 1944, și când s-a început bombardamentul în or. București el era la o rudă acolo, ca prin minune s-a salvat că tocmai cartierul în care locuia a fost bombardat. Cu înaintarea sovieticilor el a emigrat în Franța, a activat la observatorul astronomic Meudon din orașul Paris și cu ajutorul directorului observatorului a fost cazat, a fost susținut în ultimii ani. Directorul observatorului

³⁰ „Îi plăcea foarte mult să cânte, era prezent de fiecare dată la sărbători, în biserică, deci el l-a avut ca profesor de canto pe un domn cu numele de familie Romanov care venea deseori pe la Dubăsarii Vechi, deci cântau în corul bisericesc” (N.M.).

spunea că nu avea nimic cu el decât un inel imens pe care-l purta la mână doamna și atât, adică n-au au reușit să ia absolut nimic.

În surse scrise am găsit că bucăți din observator, adică din obiectele care au fost în observator au fost găsite în subsolul unui liceu din Chișinău după război, dar foarte multe elemente din observator se păstrează până în zilele noastre în orașul Kiev. E de dorit să fie o colaborare mai strânsă cu instituțiile care dețin elementele acestea din observator, ar fi bine de cooptat din arhive documente care până acum nu l-ea consultat nimeni și ele vor îmbogăți portretul despre Nicolae Donici.

Bunica povestea că N. Donici se purta foarte simplu, vorbea cu oamenii fără careva piedici, vorbea cu oamenii simpli nu de pe poziții de supremație, în rezultatul observațiilor pe care le făcea, avea și stațiune meteorologică, le anunța oamenilor vremea când trebuie de semănat, vremea secerișului, când trebuie de strâns roada, când se apropie ploile, adică era așa un fel de consultant pentru oamenii băștinași din sat. Avea și localnici angajați la stația meteorologică. Avea un ginere, tot bunica îmi povestea, ginerele lui era de origine germană, și el venea așa luxos îmbrăcat, cu o mașină luxoasă și Donici a refuzat, nu prefera să se urce în mașină, el mergea cu careta întotdeauna.

Niște copii mi-au spus, mulți ani în urmă, că ei mergând la Nistru se scufundau și au găsit un obiect de metal și mulți presupun că ar fi fost careta lui Donici scufundată în mâl. Cineva mi-a spus că în dormitorul lui Donici se păstra un portret imens al mamei sale, dar nu cunosc soarta acestui tablou”.

Ion Novac – Nu după rang, da după suflet își alegea interlocutorii: „Nicolae Donici, întotdeauna cu vorbitorul se cobora la nivelul lui ca să fie acceptat. Era un om foarte simplu și întotdeauna iubea ceea ce știe el să redea cuiva. În viața satului din timpul puțin care-l avea întotdeauna se implica, vestea în sat, că era în expediție, era plecat, toată viața lui a fost în călătorii. Când se întorcea numai de ceva nou, ceva idei noi, ceva tehnologii noi, nemaivorbind de prognoza timpului ceea ce-i interesa pe țărani, mai ales în perioada de vară. Nicolae Donici avea o cunoștință și un simț de a cunoaște oamenii deosebit, discuta cu toți, dar se deschidea nu cu toți. Nu după rang, da după suflet își alegea interlocutorii. De pildă, bunelului, Rodion Coadă, ia sugerat ideea că ar fi bine să te ocupi cu producerea tutunului. Se ocupau cu via, via era lângă Pohorila. Pentru Nicolae Donici cea mai productivă relaxare a lui era să-și pună mâinile după spate, de unul singur, fără cucoană, fără nimeni, făcea cerc în jurul Pohorilei. În Pohorila nu se păștea nicio vacă, era un loc de pădure de stejari seculari, de șase-șapte sute de ani, asta era proprietatea lui N. Donici, pădurea era dată în arendă, da Pohorila era proprietatea lor. N. Donici se adresa unor gospodari mai înstăriți când avea nevoie de ajutor, de brațe de muncă suplimentare și ei adunau lucrători și-l ajutau cu agricultura, era un rus Vanika, el se ocupa de agricultură. Iată i-a dat ideea cu tutunul și l-a ajutat în acest sens, a amenajat o pompă de pompat apă din Nistru, pompa era pusă în

funcțiune de un cal printr-un mecanism special creat. Pe Semionov l-a învățat să crească legume de devreme, tot pe șes la boier și pentru necesitățile conacului. Tot Semionov a organizat procesul cu loznițele, cu uscarea fructelor și producerea țuicii. Tehnologiile erau europene, din Franța, din Olanda, din Germania. Donici, după fiecare călătorie peste hotare, număidecât aducea ceva nou de acolo. Organiza și un fel de expoziții agricole unde își împărtășeau experiența. Se ocupa și cu educarea țăranilor.

Pe vremea lui Donici școala se afla în apropiere de biserică, învățau toți copiii stăruitori, cei care doreau să facă carte, și fete și băieți³¹. Era nu numai savant, dedicat profesiei, avea o viziune mult mai largă de a fi. Analizând toate lucrurile acestea pentru dânsul viața de familie era undeva pe planul al doilea, cea mai mare satisfacție era știința, iubea animalele extraordinar de mult, câinii, caii. La pădure avea un loc special, acolo ținea caii în perioada de iarnă, erau jandarmi care păzeau observatorul și păzeau și caii. Îi păzeau deoarece se furau caii și-i treceau peste Nistru. În perioada de vară, pe drumul boieresc în pădure, acolo era stâna și ocolul pentru cai și pentru vaci.

De Paște, când începeau slujbele, începând cu joia mare, N. Donici întotdeauna era pe loc, în Dubăsarii Vechi și întotdeauna era la biserică, nu doar asista da și cânta în corul bisericesc. Din inițiativa lui a fost amenajată plaja. Avea vinuri bune la vinărie, *La boiereasca*. Cultiva soiuri europene vechi: *Rară neagră*, *Țâța căprii*, *Ochiul boului*, denumirile le știu așa cum le povestea bunica. Lângă vinărie a fost sala de degustare. A fost și un foișor și acolo stăteau oaspeții vara. Via boierească se păstrase și în perioada colhozului.

La conac se organizau baluri, dar balurile acestea erau cunoscute de un cerc restrâns de oameni. Era hotarul pe Nistru, satul se afla în stare excepțională, cum amurgea, trăgeau obloanele la ferestre, Doamne ferește să umble cineva pe drum, sau în câmp să-l prindă seara. Din jandarmi nu erau cei mai buni, noaptea știau că nu sunt controlați și mai făceau bazaconii și lucrurile acestea mai tare se memorizează decât lucrurile bune. Conacul era păzit de jandarmi și nu atât de mult era păzit Donici cu familia cât de tare era păzit laboratorul și observatorul. Când iau permis finanțarea cu veniturile de la pădure, statul, ca să fie rezultate, a luat și măsuri de control, fiind păzit totul de jandarmi. Oaspeți la conac aveau aproape în permanență, veneau savanți, oameni de știință din multe țări. De-a cucoanei Maria, de a lui Roemmich veneau mai mult oameni de afaceri, oameni politici. Nu întâmplător cucoana Maria, fiica ei Olga și Roemmich au plecat din Dubăsarii Vechi în 1938. Una dintre afacerile principale ale lui Roemmich era pescuitul, până la el era mai mult o ocupație de familie, da el l-a transformat în industrial, pescuiau nisetri, comercializau caviar. Practic la conac se vorbea mai mult rusește, se vorbea

³¹ „N. Donici foarte mult susținea învățământul, el lua elevii în excursie la dânsul la observator, erau grupuri de elevi veniți de peste deal, din satele Puhăcenii, Șerpenii” (N.M.).

și franceză, și română³². Cu lucrătorii toți vorbeau româna. Cel mai rău vorbea româna Maria, soția lui Donici, în schimb ea vorbea germana la perfecție.

În *Poiana parcului* se făcea *Hora satului*, se organizau expoziții agricole, veneau oamenii la sfat, Donici le povestea din expedițiile lui, unde se ducea, ce lucruri noi vedea. Erau și două fântâni acolo. La distanță de 100 de metri de locul unde se făcea hora, se începea *Livada boierească* care se întindea până la Nistru. De la conac este și un drum spre plajă, de la *Hora satului* direct spre plajă. Plaja era la o distanță de vreo 800 de metri”.

Lista informatorilor:

Cerlat Gheorghe / (G.C.), (a. n. 1947), s. Dubăsarii Vechi, r-nul Criuleni.
Chetrușa Aurel / (A.C.), (a. n. 14.12.1976), s. Dubăsarii Vechi, r-nul Criuleni.
Chetrușca Nadejda / (N.C.), (a. n. 1950), s. Dubăsarii Vechi, r-nul Criuleni.
Costețchi Galina / (G.C.), (a. n. 10.03.1976), s. Dubăsarii Vechi, r-nul Criuleni.
Coșulschi Leon / (L.C.), (a. n. 1950), s. Dubăsarii Vechi, r-nul Criuleni.
Mafteuță Natalia / (N.M.), (a. n. 1975), s. Dubăsarii Vechi, r-nul Criuleni.
Muravschi Maria / (M.M.), (a. n. 1974), s. Dubăsarii Vechi, r-nul Criuleni.
Novac Ion / (I.N.), (a. n. 1952), s. Dubăsarii Vechi, r-nul Criuleni.
Schidu Elena / (E.S.), (a. n. 1961), s. Dubăsarii Vechi, r-nul Criuleni.
Vasilița Vasile / (V.V.), (a. n. 21.03.1940), s. Dubăsarii Vechi, r-nul Criuleni.

³² Bunica „îmi spunea că el (N. Donici) în familie vorbea în limba rusă” (N.M.).

EFORTURILE AUTORITĂȚILOR LOCALE DIN BASARABIA ÎN PREVENIREA ȘI COMBATEREA EPIDEMIEI DE HOLERĂ DIN ANII '70-'90 AI SECOLULUI AL XIX-LEA*

Andrei Emilciuc

cercetător științific, Institutul de Istorie al USM, Chișinău
(email: andrei.emilciuc@sti.usm.md)

Rezumat. *Basarabia a trebuit să facă față epidemiilor de holeră în anii 1836, 1848, 1855 și 1866. Acest lucru a condus în mod obiectiv la o mai bună înțelegere a molimei de către autoritățile locale. Totuși, din cauza organizării depășite de vreme a serviciului medical în regiune și a sistemului administrativ extrem de birocratizat, progrese semnificative în gestionarea acestor valuri epidemiologice nu s-au înregistrat. Următoarea epidemie de holeră a cuprins Basarabia în anul 1872. Între timp, la sfârșitul anului 1869, în regiune sunt constituite zemstvele, la nivel regional și de județ, ca organe de guvernare locală, introduse în imperiu prin reforma din 1864. Toată responsabilitatea de prevenire și combatere a epidemiilor este trecută în seama acestora. Dar epidemia de holeră din 1872 a surprins total nepregătite zemstvele, atât din punct de vedere financiar, cât și instituțional.*

În anii ce au urmat, zemstvele au depus eforturi pentru a face față următorului val epidemiologic: au fost elaborate norme sanitare pentru prevenția și combaterea holerei, au fost alocate resurse financiare pentru igienizarea târgurilor, au fost organizate spitale pentru bolnavii de holeră și cursuri pentru pregătirea personalului medical, au fost achiziționate medicamente și soluții dezinfectante, etc. Un beneficiu important al eforturilor de perfecționare a personalului medical l-a reprezentat creșterea nivelului de înțelegere a modului în care se răspândește epidemia de holeră, nu doar în rândul factorului decizional, dar și a personalului de execuție. Totodată, popularizarea măsurilor de igienizare în rândul locuitorilor a condus la creșterea responsabilității în cadrul comunităților pentru susținerea măsurilor anti-epidemice promovate de autorități.

Epidemia de holeră din 1892-1893 a demonstrat eficiența acestor măsuri și a convins autoritățile imperiale de necesitatea instituționalizării permanente a activităților de monitorizare a igienei publice și de promovare a măsurilor profilactice în mediul urban și rural.

Cuvinte cheie: *Epidemie, Basarabia, Zemstva, igienă publică, spitale holerice.*

*

Abstract. *Bessarabia had to deal with cholera outbreaks in 1836, 1848, 1855 and 1866. This objectively led to a better understanding of the disease by the local authorities. However, due to the outdated organization of the medical service in the region and the highly bureaucratized administrative system, significant progress in managing these*

* Articol elaborat în cadrul Proiectului instituțional *Coordonatele modernizării social-economice, politice, administrative și culturale în Moldova, Basarabia, RASSM, RSSM și Republica Moldova în context regional și european (studii, documente, sinteze)*. Subprogram 010401.

epidemiological waves was not recorded. The next cholera epidemic hit Bessarabia in 1872. Meanwhile, at the end of 1869, Zemstvos were established in the region, both at regional and county level, as local government bodies, introduced by the reform of 1864. All responsibility for preventing and combating epidemics was transferred to them. But the cholera epidemic of 1872 caught Zemstvos completely unprepared, both financially and institutionally.

In the following years, Zemstvos made efforts to cope with the next epidemiological wave: sanitary norms were developed for the prevention and control of cholera, financial resources were allocated for the sanitation of fairs, hospitals for cholera patients and courses for the training of medical personnel were organized, medicines and disinfectant solutions were purchased, etc. An important benefit of the efforts to improve the skills of medical personnel was the increased level of understanding of how the cholera epidemic spread, not only among the decision-makers, but also among the execution staff. At the same time, the popularization of information among residents produced greater responsibility of the communities in supporting the anti-epidemic measures promoted by the authorities.

The cholera epidemic of 1892-1893 demonstrated the efficiency of these measures and convinced imperial authorities to institutionalize on permanent basis the monitoring of public hygiene and promotion of prophylactic measures in urban and rural areas.

Key words: Epidemic, Bessarabia, Zemstvo, public hygiene, cholera hospitals.

De la bun început, Rusia a devenit o direcție de pătrundere a vibriunii holerice din India în Europa. Holera ajunge pentru prima oară în hotarele Imperiului Rus în anul 1829, în timpul celei de-a doua pandemii mondiale, producând peste 240 mii de decese. În timpul epidemiei din 1847-1851, holera a provocat în imperiu peste un milion de decese¹. Basarabia, o regiune periferică de la hotarul vestic la imperiului, era lovită de holeră cu ceva întârziere față de regiunile orientale și centrale.

În plan istoriografic, impactul epidemiilor de holeră în Basarabia în secolul al XIX-lea nu este o problemă absolut nouă. Menționăm în acest sens studiile recente semnate de I. Duminiță² și E. Gherciu³. Totuși, măsurile adoptate de autoritățile locale din Basarabia în prevenirea și combaterea epidemiilor de holeră au rămas slab cercetate. În acest studiu ne propunem drept scop elucidarea acestor măsuri, dar și stabilirea rolului pe care le-au avut eforturile în cauză în instituționalizarea controlului bolilor transmisibile în Basarabia și crearea unui sistem medical de specialitate.

¹ Geoffrey A. Hosking, *Russia and the Russians: a history*, Harvard University Press, 2001, p. 9.

² Ivan Duminiță, Epidemiile în Basarabia țaristă și modul de eradicare a lor, În: *Revista de Etnologie și Culturologie*, 2020, nr. 27, pp. 65-69.

³ Eduard Gherciu, Ravagiile epidemiei de holeră din 1872 în orașul Chișinău, în volumul *Metodologii contemporane de cercetare și evaluare: Conferința științifică națională a doctoranzilor dedicată aniversării a 75-a a USM, 22-23 aprilie 2021*, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2021, pp. 134-138.

În studiul nostru ne referim la două valuri pandemice de holeră:

1. A patra pandemie (1863–1875), care a ajuns în Imperiul Rus în 1865, și repetat în 1870.

2. A cincea pandemie de holeră 1883–1896, care a lovit Imperiul Rus în 1892.

În timpul celei de-a doua pandemii, holera a ajuns în Basarabia în anii 1830-1831, 1836 și 1848, iar în timpul celei de-a treia – în 1855. Măsurile adoptate de autorități în această perioadă demonstrează faptul că ele erau departe de înțelegerea felului cum se răspândește și cum trebuie combătută epidemia. Este relevant faptul că la proiectarea carantinei centrale din Ismail, în anii 1837-1839, arhitectul principal al orașului Odesa F.K. Boffo a propus excluderea fântânilor, pentru reducerea cheltuielilor, afirmând că „carantina, atât pentru pasageri, cât și pentru alte necesități, putea fi asigurată cu apă din Dunăre, situată în apropiere”⁴, fapt acceptat de autorități.

În timpul celei de-a patra pandemii, holera a ajuns în Basarabia pentru prima oară în anul 1866, când epidemia a luat viața a 6.836 persoane, dintr-un contingent de 18.483 de îmbolnăviți. Valurile epidemice repetate trebuiau în mod obiectiv să conducă la o mai bună înțelegere a infecției de către autoritățile locale. Totuși, din cauza organizării depășite de vreme a serviciului medical în regiune și a sistemului administrativ extrem de birocratizat, progrese semnificative în gestionarea epidemiei nu s-au înregistrat. Este relevant că, în acest ultim an, holera a afectat chiar și pacienții din spitale, provocând 235 de decese în rândul acestora⁵. Sistemul de prevenție, bazat pe cordonul sanitar construit cu atâta migală de guvernul rus pe Dunăre și Prut, era absolut inutil pentru protejarea Basarabiei, deoarece holera avea o direcție inversă de răspândire. Mai mult, autoritățile române activau carantinele impuse de Rusia în perioada ocupației din 1828-1834, chiar împotriva ei⁶.

Următorul val holeric a cuprins Basarabia în anul 1872. Între timp, la sfârșitul anului 1869, în regiune sunt constituite zemstvele, la nivel regional și de județ, ca organe de guvernare locală, introduse în imperiu prin reforma din 1864. Toată responsabilitatea de prevenire și combatere a epidemiilor este trecută în gestiunea acestora. În conformitate cu circulara Ministerului de Interne din 9 martie 1866, zemstvele județene urmau să-și asume toate cheltuielile ce țin de măsurile de prevenție, iar cheltuielile ce țin de combaterea ei urmau să fie asumate de Zemstva regională / gubernială. Însă toată activitatea acestora s-a redus la dispunerea desemnării în fiecare localitate a unei persoane responsabile, care să monitorizeze apariția cazurilor de holeră, pentru a le raporta medicului de sector al zemstvei.

⁴ Fondul Arhivistic Guvernamental al Agenției Naționale a Arhivelor, F. 2, inv. 1, d. 2756, f. 13 verso.

⁵ Ф.И. Рощковский, Заметка о холерных эпидемиях в Бессарабской губернии, în volumul *Врачебная хроника Бессарабской губернии*, №7-8, 1892, c. 241.

⁶ Arhivele Naționale București, Fond Direcția Generală a Serviciului Sanitar, inv. 359, d. 49/1870, f. 4; d. 47/1872, f. 6.

Acesta din urmă îi oferea o consultație despre cum trebuia să acționeze mai departe, transmitea pentru bolnavi medicamente și informa biroul executiv al zemstvei despre caz⁷.

Problema a devenit una extrem de acută, generând discuții aprinse. Administrațiile județelor Hotin, Iași, Orhei și Chișinău au solicitat Zemstvei regionale resurse financiare suplimentare pentru combaterea epidemiei. Au primit, însă, un refuz, motivat prin faptul că, la 12 iunie 1870, Adunarea Zemstvei regionale a hotărât că trebuia să acorde asistență financiară zemstvelor județene doar în caz de agravare a situației epidemiologice, combaterea epidemiilor intrând tot în responsabilitatea financiară a zemstvelor județene. În virtutea acestui fapt, Biroul executiv al Zemstvei regionale nici nu dispunea de mai mulți bani⁸. Acesta a reușit să identifice doar 1.000 de ruble, pe care le-a distribuit zemstvelor județene abia către finele anului 1872, câte aproximativ 150 ruble fiecareia. Totodată Biroul a inclus în bugetul pentru 1873 alocarea suplimentară a 3.000 de ruble pentru cele mai afectate județe⁹.

Astfel, epidemia de holeră din 1872 a surprins total nepregătite zemstvele. Morbiditatea și mortalitatea înaltă a epidemiei de holeră, urmată de epidemiile febrei tifoide și variolei, a fost în mare parte consecință a nivelului insuficient de organizare și finanțare a serviciului sanitar. După trei ani de la instituirea zemstvelor, numărul medicilor și felcerilor angajați era insuficient, nu se promova popularizarea măsurilor de profilaxie contra maladiilor infecțioase și nu exista un serviciu sanitar-igienic. Situația era agravată de faptul că însăși medicii slab înțelegeau felul cum se răspândea epidemia și cum trebuia tratată infecția. Ei considerau că holera se răspândește din următoarele motive: 1) din lipsa măsurilor de igienizare; 2) din cauza fructelor verzi, care pe perioada de post, constituiau hrana de bază a locuitorilor; 3) din lipsa îngrijirii bolnavilor, care erau lăsați singuri, iar excrementele necurățate, astfel că, chiar dacă era împărțite dezinfectante, nu avea cine curăța casele, iar cei sănătoși, reîntorcându-se de la muncă, trebuiau să respire cu „aerul infectat” și se infectau și ei; 4) femeile se îmbolnăveau de holeră din cauza răcelii la înmuierea cânepii; 5) când locuitorii plecau la muncă, felcerii deseori rămâneau singuri pentru a îngriji bolnavii, dar cum aceștia aveau în responsabilitate câteva sate, nu era cine să administreze medicamente bolnavilor¹⁰.

⁷ Отчет о действиях Сорокской уездной земской управы с 1-го октября 1870 по 1-е октября 1871 года, în volumul *Сборник Бессарабского Земства*, 1873, № 5, сс. 19-20.

⁸ Доклады Бессарабской областной земской управы 4-му очередному областному земскому собранно, бывшему в декабре 1872 года, în volumul *Сборник Бессарабского Земства*, 1874, № 1-2, pp. 134.

⁹ Отчет о действиях Бессарабской Областной Земской Управы с 1 октября 1871 по 1 июля 1872, în volumul *Сборник Бессарабского Земства*, 1874, №1-2, с. 3.

¹⁰ Отчет о действиях Хотинской Уездной Земской Управы в период с октября 1871 года по октябрь 1872 года, представленный 4-му очередному Земскому Собранию 1872 года, în volumul *Сборник Бессарабского Земства* 1874, № 5, с. 11.

În timpul epidemiei autoritățile locale au adoptat măsuri oarecum similare în toate județele. Biroul executiv al Zemstvei județului Chișinău, spre exemplu, raporta că holera a bântuit în județ din primele zile ale lunii iulie și până la începutul lunii septembrie. Încă până la apariția ei aici, când s-a aflat despre răspândire ei în județul Hotin, Biroul a prescris administrațiilor de plasă și celor sătești să anunțe imediat orice caz medicilor de sector, pentru ca aceștia să le dea medicația necesară și să prevină răspândirea molimei. La 26 mai, Biroul a primit de la Secția medicală 207 exemplare de instrucțiuni de prevenire a holerei, metodele și mijloacele de combatere a acesteia și de dezinfectare a latrinelor. În luna iunie, Comitetul pentru Sănătate Publică din județul Chișinău l-a delegat în teritoriu pe medicul Școrbatov, care trebuia să monitorizeze situația epidemiologică prin sate și să vină cu recomandări despre măsurile necesare pentru prevenirea răspândirii molimei. Biroul, la solicitarea comitetului respectiv, i-a acordat acestuia un bilet pentru folosirea gratuită a cailor și i-a eliberat în avans 30 ruble pentru diurnă. În mai multe localități mai mari s-au efectuat dezinfecții, s-a impus îngroparea resturilor organice. Odată cu apariția bolii, în ajutorul medicilor de sector au fost delegați medicul spitalului regional Tverдохлебов, medicul regional în exercițiu Școrbatov și asistentul acestuia Babin, medicul de liberă practică Vinter, delegat de Departamentul Medical, precum și un provizor, un felcer din cadrul spitalului regional și trei frizeri-chirurgi. Toți au fost supliți cu bilete pentru cai, iar după trecerea epidemiei au fost acoperite cheltuielile persoanelor care le-au asigurat diurna. Pentru tratarea bolnavilor Biroul a achiziționat medicamente antiholerice, iar pentru medicul din Hâncești s-a convenit acordarea în credit a medicamentelor anti-holerice în Farmacia Liberă din localitate. Doar în spitalele pentru bolnavii de holeră din orașul Chișinău au fost internați 11.380 de bolnavi, dintre care 4.011 au decedat. În localitățile rurale din județ s-au înregistrat 3.008 de îmbolnăviri, dintre care 1.768 persoane s-au tratat, iar 1.240 au decedat. Cheltuielile totale s-au ridicat la 859,38 ruble, inclusiv 517,38 pentru medicamente, iar 342 – pentru acoperirea diurnei medicilor și asistenților delegați. Pentru acoperirea cheltuielilor au fost folosite sumele pentru situații neprevăzute. De aceea, Biroul executiv al Zemstvei județene i-a solicitat Zemstvei guberniale să acopere cheltuielile respective, în conformitate cu circulara Ministerului de Interne din 9 martie 1866¹¹.

Biroul executiv al Zemstvei din județul Hotin, la rândul său, raporta că în județ s-au înregistrat 2.016 cazuri de îmbolnăvire, dintre care 1.232 persoane s-au însănătoșit, iar 765 au decedat. Zemstva a cheltui circa 1.000 de ruble pe medicamente, însă, chiar dacă acestea fuseseră suficiente, mortalitatea a fost

¹¹ Отчет о действиях Кишиневской уездной земской управы за 1872 год, представленный Кишиневскому уездному IV очередному земскому собранию, în volumul *Сборник Бессарабского Земства*, 1874, №1-2, сс. 9-11.

ridicată. În fiecare sat în care a apărut un focar de epidemie, a fost delegat câte un medic, precum și un felcer, dacă s-a găsit unul liber. Dacă nu s-a găsit niciun felcer liber, medicamentele și instrucțiunile de administrare au fost lăsate la preotul din sat, sau o persoană cu o educație mai avansată. Medicamentele au fost achiziționate fie din banii Zemstvei, fie, cel mai frecvent, de către bolnavi. Odată cu apariția holerei în orașul Hotin, medicul de zemstvă Zaručki a elaborat recomandări, în care era descrise semnalmentele holerei, măsurile de precauție și metodele de tratare. Aceste recomandări au fost multiplicat tipografic și expediate tuturor moșierilor, administrațiilor de plasă și preoților satești. Administrațiile de plasă trebuiau să informeze medicul de sector despre cazurile de holeră. Biroul, de asemenea, a venit cu rugămintă către mediatorii de pace, să prescrie autorităților de plasă și satești să acorde asistență medicilor și felcerilor și să numească în fiecare sat câteva persoane pentru îngrijirea bolnavilor. Au fost dispuse măsuri de igienizare a străzilor, curților și a latrinelor. Administrațiilor de plasă li s-a cerut să desemneze persoane care să ajute felcerii să certifice carnea de vită și să nu permită vânzarea fructelor verzi. Poliția din Lipcani a fost rugată să atenționeze proprietarii de mori cu tracțiune cu cai, precum și cei a oboarelor de vite, să nu arunce bălăgarul în stradă, ci să-l transporte imediat în afara localității. De asemenea, evreilor care prelucrau piei, li s-a interzis să le înmoaie în apă șezută, formată din revărsarea râului Prut. În localitățile rurale medicii au solicitat curățarea fântânilor și dezinfectarea apelor uzate¹².

Membrii biroului Zemstvei din Hotin constatau că, deși aceste reguli au fost slab sau chiar deloc respectate, epidemia treptat s-a epuizat, astfel afirmând că medicii greșeau când insistau că aceste măsuri puteau contribui la oprirea răspândirii molimeii. De aceea, aceștia considerau necesar să fie instituite în județ comisii sanitare permanente, cu drepturi și obligații precum acelea care existau la Odesa, Sankt Petersburg și alte orașe, precum și să fie organizate periodic congrese ale medicilor de zemstvă, pentru schimbul de experiență. Instituția arăta că medicii se arătau nemulțumiți că eforturilor depuse nu erau remunerate suficient. Din acest motiv, fiind preocupați mai mult de libera practică, pentru a-și spori veniturile, ei nu aveau timp suficient să se perfecționeze și să urmărească avansurile științei medicale. Apreciind, totuși, eforturile medicilor în combaterea holerei, Biroul solicita deputaților Zemstvei să le mărească solda¹³.

Aceste demersuri și-au produs efectul. La ședința din 25 octombrie 1872, deputații Zemstvei regionale au decis de a-i implica activ pe medicii noi angajați în organizarea serviciului medical de zemstvă și convocarea reuniunilor anuale de

¹² *Ibidem*, pp. 9-11.

¹³ *Ibidem*, p. 12.

profil, pentru schimb de experiență și informație¹⁴. Ca urmare, la 1 august 1873 și-a deschis lucrările primul congres regional al medicilor de zemstvă din Basarabia. În cadrul acestuia s-au discutat măsurile ce trebuiau luate pentru prevenirea răspândirii epidemiei de holeră. Drept rezultat au fost adoptate o serie de propuneri în acest sens:

1) intensificarea controlului asupra igienei publice și private, cu o atenție sporită asupra curățeniei aerului și apei, curățarea curților, străzilor, gropilor de gunoi, latrinelor, întreținerea în curățenie a tavernelor etc., și realizarea dezinfecției stricte. La apariția focarelor de holeră în apropierea unui județ, trebuia convocat congresul tuturor medicilor de zemstvă și a membrilor comitetului de sănătate publică, pentru adoptarea măsurilor de prevenție;

2) aprovizionarea cu medicamente a fiecărei localități, cu transmiterea acestora organelor de poliție;

3) intensificarea tratării febrei intermitente;

4) interzicerea vânzării la piață a fructelor, deoarece în dese rânduri acestea se vindeau încă verzi; fructele verzi trebuiau nimicite. Instituirea, în general, a unui control strict asupra alimentelor, iar persoanele care se sustrăgeau, urmau să fie trase la răspundere;

5) în virtutea faptului că populația suferea mai ales în perioada postului, atunci când era epuizată și consuma mâncarea proastă (de ex. pește sărat, deseori stricat), se solicita ca, la apelul medicilor, clerul superior să ceară preoților să insiste ca enoriașii să consume temporar mâncare de fruct;

6) limitarea activității tavernelor doar de sărbători, și interzicerea oricăror orgii;

7) numirea în târguri și sate a unor persoane din afară, cu funcția de monitorizare a respectării măsurilor de poliție sanitară. Acestea urmau zilnic să viziteze toate casele, să verifice dacă nu sunt bolnavi, și să distribuie medicamente;

8) numirea unui comisar, care să monitorizeze ca defuncții să fie îngropați timp de 24 de ore, fără slujbă în biserică, ci cu transportarea directă din casă la cimitir;

9) în spitalele rurale nu trebuiau primiți bolnavii de holeră, ci trebuiau organizate spitale separate, prevăzute cu spații separate pentru defuncți;

10) zemstvele urmau să-și asume îngroparea defuncților fără familie;

11) acolo unde cineva deceda de holeră trebuiau interzise orice întruniri;

12) dejecțiile bolnavilor de holeră urmau să fie îngropate, în depărtare de

¹⁴ Об устройстве периодических съездов земских врачей области, în volumul *Сборник Бессарабского Земства*, 1874, №1-2, отд. Отчет о действиях Бессарабской Областной Земской Управы с 1 октября 1871 по 1 июля 1872, Доклады Бессарабской Областной Земской Управы 4-му очередному областному земскому собранию, бывшему в декабре 1872 года, сс. 57-58.

fântâni și nu în pantă;

13) interzicerea scăldatului în timpul epidemiei¹⁵.

În anii ce au urmat, după experiența dificilă din 1872, problema epidemiei de holeră practic a dispărut de pe agenda zemstvelor. Abia când molima a reapărut în apropierea imperiului, zemstvele județene au demarat o serie de acțiuni pentru a se pregăti pentru următorul val epidemiologic. Astfel, în vara anului 1883, imediat ce la 14 iulie a pătruns vestea despre pericolul pătrunderii holerei în cuprinsul imperiului, la propunerea Departamentului medical, Biroul executiv al Zemstvei județului Orhei a dispus tuturor administrațiilor de plasă să monitorizeze cu sprijinul poliției ca: 1) să fie curățate latrinele, gropile de lături, curțile, piețele ș.a.m.d.; 2) în localitățile în care curățarea maselor enorme de mizerie era imposibilă, acestea urmau să fie arse, sau, cel puțin, îngropate, adânc; 3) să fie curățate fântânile, iar cele din apropiere de latrine sau cimitire să fie închise de tot; 4) să nu fie aruncate deșeurile în gropi și râpi, în care se afla apă; 5) să fie respectate regulile anti-epidemice, aprobate în anul 1880 de Zemstva județeană. De asemenea, Biroul a convocat la 15 iulie congresul medicilor județeni, pentru adoptarea altor măsuri necesare, precum mărirea personalului medical¹⁶. Posibil, datorită acestor măsuri holera nu a căpătat caracter de epidemie în acel an.

Situația s-a repetat în anul 1885. Din cauza riscului de reapariție a epidemiei de holeră, Zemstva gubernială a alocat 20.000 de ruble pentru măsurile de prevenire a răspândirii holerei. Din această sumă au fost cheltuite în acel an 2.551 ruble pentru achiziționarea a 225 truse de prim ajutor pentru bolnavii de holeră, care includeau medicamente și instrumentar medical. Acestea au fost expediate în toate județele, împreună cu soluții dezinfectante. Totodată Biroul executiv al Zemstvei guberniale a solicitat zemstvelor județene să ia măsuri pentru igienizarea localităților. În plus, Zemstva gubernială a solicitat birourilor executive ale zemstvelor județene să pregătească seturi de lenjerie de pat pentru bolnavii de holeră și a propus organizarea în luna martie a unui congres al medicilor, la care să fie elaborate instrucțiuni suplimentare de prevenire a epidemiei de holeră. Congresul a avut loc la 8-14 aprilie 1885, iar drept rezultat a fost publicată o broșură intitulată: „Măsuri în caz de apariție a holerei în gubernia Basarabia”. În anul 1886, pentru prevenirea aducerii holerei de către călători, zemstva gubernială, din contul său, a delegat doi medici pentru monitorizarea pasagerilor la punctele de control de lângă Reni (la gurile Prutului) și din Noua Suliță. De asemenea, Zemstva a delegat pentru perfecționare la Odesa câte un medic din fiecare județ și doi medici din

¹⁵ *Первый съезд земских врачей Бессарабской области*, Кишинев, Тип. Архиерейского Дома, 1873, cc. 61-63. Până în 1897 s-au întrunit 8 congrese ale medicilor de zemstvă din Basarabia, la care aceste recomandări au fost completate.

¹⁶ *Отчет Оргеевской уездной земской управы о действиях и распоряжениях её за время с 1 сентября 1882 по 1 сентября 1883 года*, în volumul *Сборник Бессарабского Земства*, 1884, № 6, c. 5.

spitalul gubernial din Chișinău, la medicii I.I. Mecinikov și N.F. Gamaleia. Alte măsuri de prevenire au inclus primele analize bacteriologice ale apei din havuzurile din Chișinău, precum și din fântânile din județul Chișinău, efectuate în anii 1890-1891 de cabinetul bacteriologic de pe lângă spitalul din Chișinău al Zemstvei guberniale¹⁷.

Biroul executiv al Zemstvei din Hotin raporta în 1885 că a primit 700 de broșuri de la Zemstva gubernială, cu instrucțiuni ale Departamentului Medical, cu privire la măsurile de precauție personală pentru prevenirea îmbolnăvirii cu holeră. Biroul a expediat, la rândul său, câte un exemplar responsabililor sanitari numiți în fiecare localitate, iar în unele localități – câte trei și mai multe exemplare. Instituția a remis în toate plasele și satele din județ și Reglementările sanitare, aprobate în 1879 de Zemstva județeană pentru locuitorii din această unitate administrativă. Biroul a primit, în plus, 28 de truse medicale, cu medicamente pentru bolnavii de holeră, care au fost distribuite câte patru fiecărui medic de sector, alături de soluție dezinfectantă¹⁸.

Totodată, medicii de zemstvă raportau Biroul executiv al Zemstvei din Hotin că au depus eforturi pentru a pune în viață toate dispozițiile anti-holerice. Dar, în pofida faptului că au întocmit numeroase protocoale pentru încălcarea normelor sanitare, pe care le-au remis judecătorilor de pace, măsurile nu au produs rezultatele scontate. Doar în târgul Briceni au fost întocmite circa 60 de protocoale, dar, cu toate acestea, deșeurile și băligarul au rămas, în mare parte, pe loc. Numirea responsabililor sanitari și expedierea a 28 de cutii cu medicamente (care medicii le aveau în cantități suficiente), era considerată o măsură secundară, în rândul celor ce se impuneau a fi luate. În opinia acestora, era necesară prioritar curățarea radicală a târgurilor, fapt care impunea cheltuieli substanțiale¹⁹. În ședința din 23 octombrie 1885, Zemstva județeană a hotărât să solicite sprijinul guvernatorului în vederea adoptării unor dispoziții de dezinfectare a târgurilor și orașelor. Aceasta deoarece măsurile adoptate de instituție nu produceau efecte, fapt explicat prin lipsa sprijinului administrațiilor locale, care erau rezervate față de chestiunea în cauză²⁰.

Astfel, constatăm că măsurilor de igienizare li se acorda un rol important, dar

¹⁷ А. В. Корчакъ-Чепурковский, История Губернской Земской Медицины, în volumul *Материалы для истории земской медицины в Бессарабской Губернии*, Издание Бессарабской Губернской земской Управы, Вып. II, Кишинев, Типография Э. Шлиомовича, 1893, pp. 46-50.

¹⁸ Отчет о действиях Хотинской уездной земской управы с 22 октября 1884 года по 22-е октября 1885 года, представленный XVII очередному уездному земскому собранию 1885 года, în volumul *Хотинское Земство. XVII очередное Уездное Земское Собрание. Отчеты, доклады, Уездной Земской Управы и Постановления Земского Собрания созыва 1885 года*, Кишинев, Тип. Бессарабского Губернского Правления, 1886, сс. 72-73.

¹⁹ *Ibidem*, p. 96.

²⁰ Журналы заседаний Хотинского Уездного XVII очередного земского собрания, în volumul *Хотинское Земство. XVII очередное Уездное Земское Собрание. Отчеты, доклады, Уездной Земской Управы и Постановления Земского Собрания созыва 1885 года*, Кишинев, Тип. Бессарабского Губернского Правления, 1886, с. 58.

mai mult pe hârtie. Desigur, o problemă majoră o reprezenta lipsa resurselor financiare, iar pasarea întregii responsabilități pe seama locuitorilor nu putea fi eficientă. Ca urmare, toate aceste măsuri nu aveau cum preveni următorul val epidemiologic. Totuși, eforturile de perfecționare a personalului medical au adus un beneficiu important pentru creșterea nivelului de înțelegere a modului în care apărea și se răspândea epidemia de holeră, nu doar în rândul factorului decizional, dar și a personalului de execuție.

Următorul val al epidemiei de holeră a debutat în 1892. Anticipând pătrunderea acestuia în cuprinsul guberniei, guvernatorul Basarabiei Aleksandr P. Konstantinovici a dispus la 23 iunie inițierea măsurilor anti-epidemiologice. La 4 august a fost convocat Congresul extraordinar al Zemstvei guberniale, care a alocat 130.000 de ruble pentru tratarea bolnavilor de holeră din întreaga gubernie. La 24 august guvernul rus a dispus instituirea comisiilor sanitare executive în fiecare județ. O dispoziție a guvernatorului Basarabiei în acest sens a urmat la 12 septembrie, comisiile fiind puse sub controlul șefilor de plasă. Măsurile de igienizare a localităților au rămas în seama zemstvelor județene²¹.

Biroul executiv al Zemstvei din județul Hotin a venit cu o serie de solicitări către deputații zemstvei județene: alocarea suplimentară a 5.000 de ruble pentru alimentarea bolnavilor în anul 1893; acoperirea cheltuielilor de 550 ruble din sumele din fondul de rezervă, cheltuite pentru igienizarea târgurilor; autorizarea demersului Biroului Zemstvei de a solicita alocarea unei părți din taxa de chibrituri pentru pietrificarea în târguri a unor străzi aflate într-o stare antisanoitară; invitarea unui medic sanitarist, pentru o practică de doi ani, cu scopul monitorizării sanitare a județului și a elaborării, împreună cu Biroul Zemstvei, a unor sarcini în privința igienizării județului. Biroul raporta că, chiar dacă suma alocată pentru igienizarea târgurilor a fost mică, reușindu-se igienizarea doar a străzilor principale, totuși acest lucru a convins mulți evrei să colecteze bani pentru curățarea și altor străzi. Către sfârșitul lunii septembrie sumele colectate în acest sens în cele cinci târguri au atins 1.000 de ruble. La Noua Suliță (de la începutul lunii august) și la Lipcani (din 20 septembrie) au fost desemnați doi medici, doi felceri și patru asistenți, pentru monitorizarea situației și raportarea cazurilor de holeră. În timpul epidemiei, acest personal se transforma în detașamente „zburătoare”. În caz de intensificare a epidemiei, personalul urma a fi mărit cu încă doi medici, doi studenți de cursul V, 4 felceri și 4 asistenți. Pentru persoanele fără adăpost au fost proiectate, în case închiriate, 7 secții spitalicești, cu 10 paturi fiecare. Acestea erau amplasate în orașul

²¹ Доклады Хотинской Уездной Земской Управы XXIV Очередному Уездному Земскому Собранию созыва 1892 года, în volumul *Отчеты, доклады, сметы, раскладки Хотинской Уездной Земской Управы и постановления Уездного Земского Собрания XXIV очередного созыва 1892 года*, Хотин, Типография М. Ландвигера, 1893, с. 66.

Hotin, cele cinci târguri și în satul Clișcăuți. De asemenea, au fost pregătite jumătate din necesarul de lenjerie și halate, 30 de paturi din lemn și au fost achiziționate din Dresda medicamente și dezinfectante, în valoare de 1.000 de ruble²².

Biroul executiv al Zemstvei din județul Bălți raporta că a pregătit pentru eventualii bolnavi un spital cu 12 paturi în orașul Bălți, și 3 spitale cu 6 paturi în târgurile Fălești, Râșcani și Sculeni, cu tot inventarul medical necesar. La solicitare acestuia, Zemstva gubernială a delegat în județ doi studenți de cursul V, trei felceri, o soră de caritate și pe medicul Frenkel. Atunci când epidemia a căpătat proporții în târgul Râșcani, aceasta a delegat într-acolo și pe medicul sectorului medical 8. Pe de altă parte, la Fălești spitalul așa și nu a început a funcționa, deoarece bolnavii preferau să se trateze acasă, astfel că Biroul a hotărât să-l închidă la 9 noiembrie. Primul focar a reprezentat-o stația feroviară Bălți, aflată în construcție. Muncitorii de sărbători au plecat în oraș și au contribuit la răspândirea epidemiei. Epidemia a durat de la 16 septembrie până la 6 decembrie, afectând 9 localități, 3 moșii și două stații feroviare (Bălți și Pârlița). Cu două săptămâni până la apariția primului focar, la Bălți a fost instituită o comisie sanitar-executivă, la dispoziția guvernatorului din 24 august. Comisia se conducea de îndrumările publicate în Nr. 123 al *Mesagerului Guvernamental* (1892). Până la 1 ianuarie 1893 comisia s-a întrunit în 15 ședințe, emitând dispoziții pentru combaterea focarelor de holeră și prelucrând datele parvenite de la medici pentru fiecare caz înregistrat de îmbolnăvire. Comisia numea persoana care urma să se ocupe cu tratarea bolnavilor în fiecare localitate, iar din banii primiți din donații a deschis o cafenea cu hrană caldă și cu ceai, pentru locuitorii mai săraci. Din cauza insuficienței personalului medical inferior, comisia a preconizat să organizeze cursuri gratuite pentru locuitori, pentru a-i pregăti să îngrijească bolnavii de holeră. S-au înscris la aceste cursuri 15 persoane din orașul Bălți și alte 312 în restul județului. Dar deschiderea acestor cursuri s-a târăgănat, iar atunci când deja toate pregătirile au fost încheiate, au început lucrările de câmp, și nimeni din acei înscriși nu a dorit să participe. Pe parcursul anului 1892, astfel de cursuri au fost frecventate doar de 10 fete, care la apariția focarelor au fost repartizate să îngrijească de bolnavii holerici. Pentru prevenirea reapariției focarelor de holeră, comisia a dispus curățarea curților, fântânilor, achiziționarea varului pentru dezinfecția primară ș.a.m.d. Au fost distribuite broșuri despre holeră. Singurul incident a avut loc la deshumarea și autopsia chiar în cimitir a trei cadavre de evrei, pentru stabilirea cauzei decesului²³.

Chiar dacă medicii au avansat substanțial în înțelegerea holerei, față de

²² *Ibidem*, pp. 67-73.

²³ О холерной эпидемии, мероприятиях против неё и борьбе с нею в Белецком уезде в 1892 и 1893 годах, în volumul *Отчеты, доклады, сметы, раскладки Белецкой Уездной Земской Управы и Постановления Уездного Земского Собрания XXV очередного созыва 1893 года*, Бельцы, Типография А. С. Степановой, 1894, сс. 352-370.

epidemia din 1872, divergențele de opinii continuau a persista. Astfel, în cadrul ședinței din 8 martie 1895 a Consiliului medicilor de zemstvă din județul Hotin, medicul F.I. Mertemianov a dat citirii raportul său cu privire la epidemia de holeră din 1894. Acesta considera că în răspândirea holerei un rol important îl jucau râurile navigabile Nistru și Prut. În opinia sa, locuitorii din localitățile din preajma acestor râuri foloseau pentru băut apa din ele, care putea conține vibrionul holeric. Un alt medic, A.V. Cepurkovski, și-a exprimat dezacordul cu această opinie, considerând că râurile erau un factor de răspândire a holerei, dar nu numai prin apa potabilă, deoarece în anul 1892 epidemia s-a răspândit contrar direcției de curgere a apei, iar depistarea vibrionului holeric în apă era dificilă, deoarece multe microorganisme inofensive erau aproape identice acestuia. El susținea, astfel, că nu trebuiau excluși și ceilalți factori în răspândirea epidemiei. F.I. Martemianov, totuși, considera imperios un control asupra râurilor și îndemna la asigurarea acestui control, indiferent de zona de risc. Chestiunea a fost lăsată nesoluționată²⁴.

În anul 1895 epidemia de holeră a fost eradicată, iar comisiile sanitare județene închise. Dar schimbările care aveau să se producă ulterior, demonstrează că ea a avut un impact important asupra schimbării abordării în rândul autorităților de diferit rang. Astfel, în 1896, după proiectul și sub conducerea lui Toma Ciorbă a fost construit la Chișinău primul spitalul gubernial de boli infecțioase, la care el a devenit director. La 20 februarie 1897, guvernatorul Basarabiei a venit cu solicitarea în care insista asupra necesității asigurării sănătății epidemiologice în localități. Solicitarea a fost discutată în ședința din 7 martie 1897 a Comisiei sanitar-executive guberniale. Comisia a venit cu propunerea reactivării comisiilor locale de tutelă sanitară. Se menționa că comisiile respective fuseseră instituite doar cu scopul limitării răspândirii holerei, dar ministrul de Interne a avizat în 1894 extinderea atribuțiilor acestora, în privința dreptului de a adopta măsuri împotriva răspândirii bolilor infecțioase în general, chiar dacă trebuiau închise prin dispoziție expresă, odată cu stoparea epidemiei de holeră²⁵. Astfel, se făcea primul pas spre permanentizarea acestor comisii, în scop de monitorizare a igienei publice și promovare a măsurilor profilactice în târguri și alte localități. În cele din urmă, la 29 iunie 1897, guvernul rus a aprobat Regulamentul cu privire la activitatea comisiilor sanitar-executive locale, pe baze permanente²⁶.

Astfel, epidemia de holeră din anii 1892-1894 a dat un imbold determinant

²⁴ Протоколы земско-врачебного совета Хотинского уезда, în volumul *Медико и ветеринарно – санитарный обзор Бессарабской Губернии*, 1895, № 11, сс. 394-397.

²⁵ О деятельности Аккерманской Уездной Санитарно-Исполнительной Комиссии, în volumul *Аккерманское уездное земство созыва 1898 года*, отд. Отчет о деятельности Аккерманской Уездной Земской Управы с 1 июля 1897 года по 1 июля 1898 года, Аккерман, 1898, сс. 59, 64-66.

²⁶ Полное Собрание Законов Российской Империи, собр. 3, том XXXVI, 1897, отд. 2, СПб., 1900, №14400, с. 478.

instituționalizării eforturilor de prevenire și control a bolilor infecțioase. Acestea capătă, deci, un caracter sistemic, cu o mai bună acoperire financiară, fapt care determină și o responsabilizare a comunităților rurale și urbane în susținerea măsurilor anti-epidemice promovate de autorități. În consecință, cea de-a cincea pandemie mondială, declanșată în 1899, găsește Basarabia mai pregătită și mai organizată pentru lupta anti-holeră.

Analiza izvoarelor documentare ne permite să concluzionăm că pentru zemstvele din Basarabia, provocările epidemiilor de holeră au fost nu doar de ordinul măsurilor practice, ci și de ordinul elaborării concepției de prevenire și combatere a molimei. Acest lucru a necesitat din partea ei eforturi umane, financiare și organizaționale substanțiale. Pe lângă măsurile anti-holerice directe, zemstvele locale au jucat un rol imens în pregătirea experților și a infrastructurii de prevenire și combatere a acestei boli contagioase. Aceasta s-a realizat prin organizarea cursurilor pentru pregătirea primară a personalului inferior, dar și delegarea unor medici pentru perfecționare la Odesa, la specialiști cu renume mondial. De asemenea, practica deschiderii spitalelor anti-holerice pe durata epidemiilor a determinat conștientizarea necesității organizării unor spitale specializate pentru bolnavii contagioși, cu funcționare permanentă.

UN EPISOD MAI PUȚIN CUNOSCUȚ ȘI CONTRADICTORIU AL MIȘCĂRII NAȚIONALE DIN BASARABIA. SCRISORILE LUI DUMITRU MORUZI DIN AUGUST 1905

Gheorghe Negru

cercetător coordonator dr., Institutul de Istorie al USM, Chișinău
(email: negru_gh@yahoo.com)

Rezumat. *Dumitru Moruzi, un reprezentant notabil al grupării naționale boierești în rândul refugiaților basarabeni din România, a devenit, la începutul sec. XX, un scriitor important, autor al unor lucrări și romane emblematice, precum „Rușii și românii” (1906), „Înstrăinații” (1910), „Pribegi în țară răpită” (1912) etc. În prima decadă a lunii august 1905, în condițiile intensificării luptei revoluționare din Imperiul Rus, D. Moruzi a redactat două „scrisori” adresate „fraților noștri de peste Prut” și în special, nobililor moldoveni din Basarabia, precum și un demers către împăratul rus. În aceste materiale, contradictorii, azi aproape necunoscute, viitorul publicist și romancier pledează, pe de o parte, pentru apărarea limbii române și a tradițiilor moldovenești din Basarabia, iar pe de altă parte, relevă o naivă, irațională credință față de împăratul rus. În acest sens, autorul dezvoltă o „teorie” ciudată în care monarhul rus este considerat drept un binefăcător, care nu avea nicio vină pentru politica de rusificare, fiind indus în eroare de funcționarii imperiali. O astfel de abordare se afla în dezacord total cu poziția antițaristă a refugiaților basarabeni din România, care îi solicitase lui D. Moruzi „sfaturi” pentru românii din Basarabia. Probabil, după cum se poate deduce, atât atitudinea critică a refugiaților basarabeni din România față de abordarea lui D. Moruzi, cât și modificarea ulterioară a opiniei acestuia față de împăratul rus au fost motivele pentru care a renunțat la publicarea manuscriselor. Acestea au fost publicate în toamna anului 1914, după moartea lui D. Moruzi la 9 octombrie 1914, într-un alt context istoric, când opiniile exprimate în 1905 nu mai corespundeau unor noi viziuni, creând o percepție falsă despre autor și concepțiile sale.*

Cuvinte cheie: *Basarabia, mișcare națională, curent național-democratic, țarism, nobilime.*

*

Résumé. *Dumitru Moruzi, un représentant notable du groupe boyard national parmi les réfugiés en Roumanie, est devenu, au début du XXe siècle, un écrivain important, auteur de quelques œuvres et romans emblématiques, tels que „ Russes et Roumains” (1906), „Les aliénés” (1910), „Vagabond dans un pays enlevé” (1912), etc. Au cours de la première décennie d’août 1905, sous l’intensification de la lutte révolutionnaire dans l’Empire russe, D. Moruzi rédigea deux lettres „adressées à nos frères sur Prut” et en particulier aux nobles moldaves de Bessarabie, ainsi qu’une demande à l’empereur russe.*

Dans ces documents contradictoires, aujourd’hui presque inconnus, le futur publiciste et romancier plaide d’une part pour la défense de la langue roumaine et des traditions moldaves en Bessarabie, et d’autre part pour la défense de la langue roumaine, Il révèle une

croyance naïve et irrationnelle dans l'empereur russe. À cet égard, l'auteur développe une „théorie” étrange dans laquelle le monarque russe est considéré comme un bienfaiteur, qui n'était pas en faute pour la politique de russification, étant induit en erreur par les fonctionnaires impériaux. Elles ont été publiées à l'automne 1914, après la mort de D. Moruzi le 9 octobre 1914, dans un autre contexte historique, lorsque les opinions exprimées en 1905 ne correspondaient plus à de nouvelles visions, créant une fausse perception de l'auteur et de ses conceptions.

Mots clés: *Bessarabie, mouvement national, courant national-démocratique, tsarisme, noblesse.*

La sfârșitul sec. XIX în cadrul mișcării naționale din Basarabia s-a evidențiat, în afară de curentul boieresc, tradițional, și curentul național-democratic, cu rădăcini în mișcările sociale revoluționare de sorginte socialistă, bazat, în temei, pe intelectuali proveniți din medii apropiate modului de viață și intereselor țărănimii. Curentele respective s-au manifestat, firesc, atât printre românii din Basarabia, cât și printre cei din România. Aici refugiații basarabeni, împreună cu personalități locale, au organizat două organizații culturale mai importante: „Societatea pentru ajutorul românilor «Milcov»” și „Liga culturală a românilor din Basarabia”. Membrii acestor societăți, pe lângă apărarea intereselor basarabenilor și organizarea manifestărilor culturale, au întreținut legături cu studenții și diverse categorii de intelectuali basarabeni, au organizat transporturi de literatură politică și patriotică, iar la începutul sec. XX, în timpul revoluției ruse din 1905-1907, s-au implicat în mișcarea națională din Basarabia, sincronizându-se primii cu revendicările pentru autonomie ale popoarelor din cadrul Imperiului Rus. Printre refugiații basarabeni din România distingem și reprezentanți notabili ai grupării boierești. Aceștea, ca și reprezentanții curentului boieresc din Basarabia, se deosebeau de cei de orientare național-democratică prin neacceptarea revoluției și a formelor de luptă revoluționare, implicit și a luptei împotriva țarismului și a autocrației, dând preferință guvernărilor monarhice (absolutiste sau constituționale) în raport cu cele parlamentare. De obicei, boierii din gruparea națională se pronunțau împotriva politicii de rusificare și solicitau predarea limbii materne în școli, utilizarea ei în administrație, dar, în același timp, fie colaborau cu autoritățile țariste în promovarea unei politici centralizatoare și rusificatoare (cei aflați cu traiul în Basarabia), fie idealizau regimul monarhic și autocrația țaristă (cei care locuiau în România).

Un proeminent reprezentant al grupării naționale boierești printre refugiații basarabeni din România a fost „kneazul” (cum a semnat într-un document către românii basarabeni din 1905) Dumitru Moruzi, care a emigrat din Basarabia în România la sfârșitul sec. XIX, devenind, la începutul sec. XX, un scriitor „de mare talent” (N. Iorga), autor al unor lucrări și romane emblematice, precum „Rușii și românii” (1906), „Înstrăinații” (1910), „Pribegi în țară răpită” (1912) etc. Lui îi

aparține, după cum semnalează Victor Durnea, „cea dintâi «faptă publicistică» în legătură cu provincia dintre Prut și Nistru [...] depistată în ziarele românești” de la începutul sec. XX. Din februarie și până în martie și din noiembrie până în decembrie 1905, Dumitru Moruzi a publicat în cotidianul bucureștean „Cronica” două serii de articole dedicate Basarabiei. Interesează, în cazul dat, serialul, publicat în februarie – martie 1905, intitulat „Basarabia și viitorul ei”. Autorul, în contextul revoluției care tocmai începuse cu o lună în urmă, prevestește „viitoarea și neînlăturabila dezmembrare a marelui Imperiu Țarist” și constituirea, între Chișinău și Moscova, a unui stat mare sau chiar a două: „Polonia și Malorosia, Varșovia și Kievul, separate sau unite”. În acest context, D. Moruzi, în mod firesc, întreabă „ce se va face atunci cu Basarabia noastră ? ” și care ar trebui să fie atitudinea și rolul României în raport cu Basarabia. Din punctul de vedere al lui D. Moruzi, nu ar fi fost o soluție corectă și viabilă nici trecerea Basarabiei, drept moștenire, „la vreunul din noile state limitrofe”, nici „propăvăduirea iredentismului în chestiunea Basarabiei sau o purtare semeață față de guvernul rus în momentele de agonie prin care trece”. Rolul României în Basarabia era să avanseze „pe calea cea dreaptă și leală a culturii: frăția și comunitatea de idei și limbă”. Concluzia finală a articolului reprezintă un îndemn la deșteptarea și consolidarea identității naționale a românilor din Basarabia – o premisă indispensabilă pentru a pregăti „calea falnică a viitorului”. „La muncă spornică și roditoare, istorici, poeți, literați, pictori și artiști ai țării ! Reînviați geniul Basarabiei ! Aprindeți-vă faclele, ca să luminăm trecutul, arătând calea falnică a viitorului ! Grăbiți-vă, nu pierdeți timpul, căci în curând poate se vor împlini versurile bătrânului Conachi: „*Când norocul își schimbă pașii/ N-aduc anii ce aduce ceasul !*”¹.

În prima decadă a lunii august 1905, în condițiile intensificării luptei revoluționare din Imperiul Rus, D. Moruzi s-a implicat direct în mișcarea națională din Basarabia. S-a adresat cu sfaturi către „frații noștri de peste Prut” și, în mod special, către „Dvorenimea Moldovană din Basarabia”, la solicitarea expresă a refugiaților basarabeni din România („Scrisoare cerută mie de Basarabenii din România către frații noștri de peste Prut” și „Scrisoare către Dvoreanstva Moldovană din Basarabia în numele Basarabenilor din România”). După pregătirea „scrisorilor”, a urmat „Proșenia Poporului Moldovenesc din Basarabia către Împăratu tuturor Rosiilor etc.”, alcătuită de D.C. Moruzi, primul document programatic, după câte se pare, elaborat de un reprezentant al boierilor basarabeni din România. Deși în epocă documentele respective nu au fost publicate, ele văzând lumina tiparului abia după moartea scriitorului, la 9 octombrie 1914, putem presupune totuși că ele au fost cunoscute, cel puțin de conducerea asociațiilor

¹ C. Stere, *Publicistică, volumul II (1905-1909)*. Text ales și stabilit, note și comentarii, indice de nume de Victor Durnea, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2012, p. 755-756; Victor Durnea, *C. Stere și contemporanii săi. Panouri pentru o viitoare frescă*, Iași: Timpul, 2018, p.186-187.

național-culturale ale românilor basarabeni din România. Era și firesc să se întâmple așa, deoarece ambele „scrisori” au fost pregătite de D. Moruzi fie „la cererea”, fie „în numele” românilor basarabeni din România. În contextul evenimentelor revoluționare din 1905, după apariția manifestului „Ligii culturale a românilor din Basarabia” din 9 iulie 1905, care condamna cu fermitate țarismul și se solidariza cu revendicările naționale autonomiste ale polonezilor, finlandezilor, popoarelor baltice, ucrainenilor etc, „scrisorile” și „proșenia” lui D. Moruzi, scrise în stilul de adulație față de autorități și împărat al petițiilor boierești de la începutul sec. XIX, nu aveau cum să fie acceptate, putem presupune, de activiștii naționali din România și Basarabia. Mai mult, putem afirma, cu mare încredere, că au fost criticate pentru propăvăduirea credinței oarbe în împăratul rus, în condițiile când ostilitatea și ura față de regimul țarist atinsese apogeul. Din aceste considerente, probabil, nici activiștii din România, nici, eventual, cei din Basarabia nu au considerat oportună publicarea, în anii 1905-1906, a manuscriselor lui D. Moruzi.

În prima scrisoare, ca și în toate celelalte, caracteristice pentru mentalitatea unei categorii de nobili ce încercau să împace existența valorilor naționale și respectul pentru autocrația țaristă, D. Moruzi pledează, pe de o parte, pentru apărarea limbii materne și a tradițiilor moldovenești, prezentarea în acest sens a demersurilor corespunzătoare către împărat, iar pe de altă parte, a manifestat o naivă, irațională, contradictorie credință față de împăratul rus, sfătuindu-i să adopte aceeași atitudine și pe „frații” basarabeni. Astfel, constată D. Moruzi, *„de nouăzeci și trei de ani v-ați făcut datoria și către neam și către Împărat: către neam, pentru că nu v-ați schimbat nici graiul, nici portul, nici obiceiurile; către Împărat, pentru că v-ați dat sângele, fără tocmeală, în Bulgaria și Manciuria, iar cu el ați apărât steagurile Romanovilor! Dreptatea e cu voi, Dumnezeu e mare și Împăratul drept !”*. Era suficient, considera D. Moruzi, ca împăratul să se convingă că moldovenii nu doreau altceva decât să se roage lui Dumnezeu „în limba strămoșilor noștri” și să-și învețe copiii „în graiul lor părintesc” ca acesta să le facă dreptate. Astfel „veți fi cu mândrie și Moldoveni și supuși binecredincioși ai Lui”.

Totodată, referindu-se la politica de rusificare a autorităților țariste, autorul insinuează existența a două opinii în conducerea de vârf a Imperiului Rus: a celor care vor „să stârpească o limbă” și a împăratului „amăgit” de aceștea (*„Acei ce cred că vor să stârpească o limbă și că vor uni, prin aceasta, două neamuri, cât de mic ar fi unul și cât de mare ar fi celălalt, se înșeală; păcătuind înaintea lui Dumnezeu și amăgind pe Împărat, care, ca și Dumnezeu, vrea să fie iubit și cinstit cu inima, iar nu cu gura”*).

Din cauza politicii de rusificare, pentru a nu dăuna neamului, D. Moruzi a fost nevoit să se refugieze din Basarabia în România (*„Poate că și eu, sărmanul, rămâneam între voi, de nu eram silit, ca dvorean, a lucra împotriva neamului meu, a sângelui meu și limbei mele. Decât să ajut, în orice chip a face să vă pierdeți datinile*

și sfânta noastră limbă, m-am lepădat mai bine de zvania mea de Kneaz și de averea mea părintească [...]. Astăzi trăesc în sărăcie, dar nici la moarte, nu mă voi căi !").

Contrar revendicărilor înaintate în manifestul refugiaților basarabeni din România, care îi chemau pe românii basarabeni să înfrunte autoritățile țariste și să se solidarizeze cu solicitările popoarelor fruntașe din cadrul Imperiului Rus, D. Moruzi, dimpotrivă, îi chema pe basarabeni să rămână cuminți și supuși împăratului rus, invocând niște relații care nu aveau nimic în comun cu lumea modernă, inclusiv sacramentală comuniune în pravoslavie dintre țarul invadator și supușii ocupați (*„Dorința voastră cea mai scumpă, fraților (basarabeni n.n.), trebuie să fie statornica domnie a Romanovilor, căci de ei numai sunteți legați prin datorie, foloase și legea pravoslavnică creștină*). În opinia lui, pericolul cel mai mare venea totuși nu de la ruși, ci de la „neamurile de altă lege” care, din cauza credinței străine, „doreau să se desfacă de împărăție”. Ralierea la revoluție și solidarizarea cu cei de altă credință nu era în interesul românilor basarabeni, deoarece căderea împăratului rus și „domnia” „neamurilor de altă lege” ar fi fost mai „cumplită” decât a rușilor. Rușii erau „creștini ca și noi” și, chiar dacă căutau „a ne pierde limba și obiceiurile”, o făceau numai pentru că „ne bănuiau buna credință” și ne percepeau la fel ca și pe neamurile de altă credință (*„În ziua când n-ar mai fi Împărat, ne-ar năvăli neamuri de altă lege și v-ați vedea despărțiți de aceia, cu voi, de-o credință prin sute și sute de verste. Mai cumplită ar fi Domnia lor, decât a Rușilor creștini ca noi, care deși caută a ne pierde limba și obiceiurile, o fac numai pentru că nu ne cunosc destul de bine, ne bănuiesc buna credință și ne privesc deopotrivă tocmai cu acele neamuri, care fiind de altă lege, doresc să se desfacă de împărăție*”).

Referindu-se la una dintre problemele centrale ale revoluției rusești – problema agrară –, D. Moruzi i-a îndemnat pe dvorenii basarabeni să contribuie la îmbunătățirea traiului țăranilor (*„Iubiți-i pe țăranii voștri, fraților, ridicați-i pre ei, și ei vă vor ridica pre voi !”*), să rămână uniți cu țăranii, dar „nu în răzvrătire, ci în dragostea neclintită a tronului, a bisericii, a limbei și a obiceiurilor noastre”.

Această obsesivă și neverosimilă „dragoste pentru tron” a lui D. Moruzi era dublată de o neîncredere profundă față de sistemul parlamentar, perceput drept un pericol incomparabil mai mare pentru românii basarabeni decât autocrația țaristă. *„Feriți-vă – avertiza „kneazul” – de cea mai grozavă dintre apăsări, care nu este niciodată aceia a unui singur om, ci totdeauna a mulțimilor demagogice. Chiar într-un Gosudarstvenii sobor cât ar cântări oare nevoile micii noastre Basarabii, față de cererile Poleacilor, a Nemților, și ale atâtor alte seminții ? Astăzi așteptați totul de la o singură voință, care poate fi amăgită, dar care nu poate fi dușmană, fiind luminată și născută pe un tron. Să vă ferească Dumnezeu, să vă întâlniți cu josnicia, lăcomia, nedostoinicia parlamentarilor, care ajunși odată unde nu s-au gândit, nu vor mai ști, ce i-a găsit ! Atunci va fi cu adevărat amar de voi, și peirea neamului*

nostru !”².

În scrisoarea a doua, datată 10 august 1905, D. Moruzi semnalează că românii basarabeni din România văd „fericirea și viitorul Basarabiei” doar în „reîntregirea neamului”. Pe de altă parte, spre deosebire de prima scrisoare, acesta nu mai este atât de încrezut că împăratul rus le va face dreptate românilor basarabeni și le va permite utilizarea limbii materne și păstrarea tradițiilor. De aceea, câtă vreme împăratul rămânea „statornic trecutului”, tot atât timp și românii din Basarabia trebuiau să respecte jurământul. Însă, odată ce împăratul „*ar fi plecat pe calea șovăirii, sunteți datori a ridica cu îndrăzneală și tărie un glas, plin de supunere, arătându-i că nu vă puteți lăsa neamul, limba și moravurile, fără ocrotire; că credință ați jurat numai lui și v-ați ținut jurământul; dar că nici într-un chip nu vă simțiți legați de parlamentarii săi de mâine, nici de demagogii de poimâne !*”.

În acest sens, D. Moruzi dezvoltă o „teorie” curioasă care, pe de o parte, justifică atitudinea supusă a românilor basarabeni față de împărat, iar pe de altă parte, preconiza despărțirea rapidă de poporul rus, în cazul dispariției monarhiei, și unirea cu „frații de sânge”. „*Arătați-vă, insista acesta, și fiți chiar cât de credincioși lui, dar dezlegați-vă, în pripă de poporul său, că atunci când nu va mai fi Împărat, să fiți cu mâinile deslegate și să puteți trăi o viață cu adevărat Constituțională în mijlocul fraților voștri de sânge, unde glasul vostru va fi înțeles și ascultat alcătuind a cincea parte din întregul neam. Ademenindu-vă însă a intra în luptele lăuntrice ale Rușilor, veți face trebile unor șireți și ahtiați, în paguba voastră, a neamului vostru și a viitorului vostru Moldovenesc*”.

Totuși, dacă împăratul ar fi rămas „surd sau neputincios” la cererile românilor din Basarabia, atunci va trebui de chibzuit „la mijlocul de a ne ajunge scopul”, deoarece nici românii din România „nu vor sta cu mâinile în sân”. „*Va fi poate un semn că Dumnezeu Dreptății nu se mulțumește cu ceea ce cereți astăzi și că vrea să vă dea mâine mai mult*”³.

„Proșenia” moldovenilor basarabeni către împărat reprezintă un document sui – generis, alcătuit de D. Moruzi în stilul și după modelul petițiilor expediate de boierii moldoveni din Basarabia administrației imperiale de la Sankt Petersburg, inclusiv lui Alexandru I, în anul 1814, în care țarul rus era perceput ca un „mântuitor”, „eliberator” al ortodocșilor și al creștinilor din întreaga Europă de sub „giugul otomanicesc”. La începutul sec. XIX, atunci când puterea militară și expansiunea teritorială a Imperiului Rus atinsese noi culmi (acesta transformându-

² Dumitru Moruzi, *Scrisoare cerută mie de Basarabeni din România către frații noștri de peste Prut*, în „Unirea”, anul III, nr. 35, 26 octombrie 1914, p.1-2 (Cele trei scrisori ale lui Dumitru Moruzi, menționate mai sus, mi-au fost puse la dispoziție de domnul Victor Durnea, căruia îi mulțumesc și pe această cale).

³ Dumitru Moruzi, *Scrisoare către Dvoreanstva Moldovană din Basarabia în numele basarabenilor din România*, în „Unirea”, anul III, nr. 36, 2 noiembrie 1914, p. 1-2.

se într-un temut „jandarm al Europei”), când politica de centralizare administrativă și rusificare național-culturală nu atinsese încă intensitatea, amploarea și consecințele nefaste de la sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX, percepția respectivă a nobililor basarabeni, care se baza nu pe identitatea națională modernă, ci pe mesianismul imperial rusesc, era, în parte, explicabilă. Reluarea de către D. Moruzi, în anul 1905, a tezei privind rolul „eliberator” al imperialismului rus în Europa, ca bază a așa zisei frății ortodoxe româno-ruse, a respectului perpetuu și a credinței nestrămutate a românilor basarabeni față de țarul ortodox, în condițiile când, pe de o parte, popoarele Imperiului Rus simțiseră pe „propria piele” toate „binefacerile” politicii de rusificare, iar românii din Basarabia, după ce scăpaseră de „jugul turcesc”, deveniseră „robi la ruși” (cum se sublinia în „Manifestul” refugiaților basarabeni din România din 9 iulie 1905), când, pe de altă parte, Imperiul Rus se transformase, la începutul sec. XX, într-un „colos cu picioarele de lut” (indiciul cel mai clar îl constituia înfrângerea militară în războiul ruso-japonez), aproape imobilizat de mișcările sociale și naționale interne, când se întrevedea posibilitatea căderii țarismului și „reîntregirii neamului” (pe care chiar el o evocase), reprezenta o inadecvare fundamentală cu realitatea.

În „Proșenia” moldovenilor basarabeni către „Împăratu tuturor Rosiilor”, D. Moruzi a reluat și extins unele idei expuse în prima scrisoare adresată românilor din Basarabia. Bazându-se pe mitul rolului mesianic jucat de armatele împăratului rus în Principatele Române, descriindu-i pe românii basarabeni atât de umili și supuși, încât, fără să-și dea seama, le nega orice demnitate omenească (hiperbolizând, de fapt, niște trăsături care demult nu mai corespundeau realităților lumii moderne și, mai ales, celor din timpul revoluției ruse din 1905), el dezvoltă o serie de alte mituri: privind devotamentul și credința inegalabilă a românilor basarabeni față de împăratul ortodox, în raport chiar cu popoarele înrudite prin sânge cu rușii, însă de altă credință (polonezii și ucrainenii uniți), privind vinovăția demnitarilor imperiali pentru politica de rusificare a Basarabiei (care „s-au îndoit de noi și ne-au privit deopotrivă cu popoarele catolice”), pe de o parte, și nevinovăția țarului, indus în eroare de funcționari, pentru restrângerea și anularea drepturilor culturale și naționale ale popoarelor neruse, pe de altă parte, privind pericolul deosebit al mișcărilor revoluționare și naționale ale popoarelor neruse pentru moldoveni și ruși (ce s-ar întâmpla, întrebă, retoric, D. Moruzi, dacă, în locul voinței „drepte și binefăcătoare” a împăratului, ne-am întâlni cu voința „nenumăratelor Tale popoare, dintre care noi suntem cel mai mic și neînsemnat?”), iar, în consecință, privind pericolul pentru acestea a realizării reformelor democratice și al detronării țarului.

În final, D. Moruzi solicită împăratului, în numele „credinciosului Tău popor a Moldovenilor Basarabeni”, următoarele: 1) teritoriul dintre Prut și Nistru să fie redenumit, de acum înainte, „împărătească Oblasti a Moldovenilor din Basarabia, atârând fără amestec numai de vroința ta”; 2) moldovenii să fie recunoscuți drept

„bine credincioși supuși [...] ai Împărăteștei Tale Înălțimi”; 3) serviciul divin din biserici să se țină în limba maternă; 4) în școlile satești și în seminare să se învețe, în egală măsură, limba moldovenească (nu era percepută drept o altă limbă în raport cu româna), limba rusă și limba slavonă; 5) în judecătorii să fie utilizate legile din prezent și cele ce vor fi adoptate în viitor, dar autorizate direct de împărat, tot el să aibă dreptul de a le schimba sau înlocui pe cele ce se vor dovedi, după perioade de încercare, „ca nepotrivite cu firea locuitorilor sau vătămătoare locului”; 6) în judecătorii să fie utilizată limba moldovenească, dacă una din părțile aflată în litigiu o va cere (mai ales, în judecătoriile de pace); 7) să se permită moldovenilor de a forma regimente care să poarte numele orașelor de unde proveneau recruții, iar serviciul militar al acestora să se înfăptuiască tot acolo⁴.

Așadar, în contextul revoluției ruse din 1905, când unele națiuni din cadrul Imperiului Rus solicitau autorităților „autonomie teritorială” (ceea ce reflecta, de fapt, tendința spre independență), inclusiv învățământ în limba maternă, când, la rândul lor, refugiații basarabeni din România ceruseră și ei aceleași drepturi, D. Moruzi vine cu ideea ca românii basarabeni să revendice de la împăratul rus revenirea Basarabiei la statutul juridic de regiune („oblasti”), statut care, din punct de vedere formal, în anii 1812 – 1872, corespunsese autonomiei administrative (de facto, în anii 1828-1860, după restrângerea și anularea funcțiilor Consiliului regional, Basarabia se transformase într-o gubernie ordinară). Însă, deoarece D. Moruzi nu amintește nimic de Consiliul Suprem, de componența și funcțiile sale, deducem că nu era vorba de autonomia bazată pe regulamentul din 1818, ci de o autonomie sui generis, adaptată „teoriei” sale potrivit căreia vinovați de politica de rusificare și de toate represiunile național - culturale din cadrul Imperiului Rus erau demnitarii imperiali, nu și împăratul rus, acesta fiind descris drept o victimă indusă în eroare de funcționarii săi. De aceea, pentru a proteja Basarabia de influența nefastă a birocrăției imperiale, D. Moruzi insistă, naiv, ca noua regiune să fie gestionată, din punct de vedere administrativ, în mod direct de împărat. Aceeași concepție naivă, dar, totodată, și periculoasă pentru supraviețuirea națională a românilor basarabeni, a stat și la baza propunerilor lui D. Moruzi privind activitatea legislativă a împăratului. Spre deosebire de petițiile boierilor moldoveni din 1814, care revendicau păstrarea legilor și tradițiilor locale, D. Moruzi cerea ca legile ce erau atunci în vigoare să fie păstrate, dar împăratului să i se acorde dreptul discreționar de a promulga legi noi și de a le înlocui pe cele vechi dacă acestea se dovedeau a fi „nepotrivite cu firea locuitorilor”.

După familiarizarea cu conținutul manuscriselor lui D. Moruzi, constatăm, încă o dată, dezacordul total dintre opiniile politice ale acestuia și cele ale

⁴ Dumitru Moruzi, *Proșenia Poporului Moldovenesc din Basarabia către Împăratu tuturor Rosilor etc.*, în „Unirea”, anul III, nr. 37, 9 noiembrie 1914, p.1-2; nr. 39, 23 noiembrie 1914, p. 1-2.

activiștilor naționali din România și Basarabia, indicând una dintre cauzele posibile ale nepublicării materialelor în toamna anului 1905. Bineînțeles, nici D. Moruzi nu a dorit publicarea lor, în caz contrar nimic nu l-ar fi împiedicat să o facă, dacă nu în ziarele de orientare democratică, atunci în cele conservatoare.

În martie 1907, în condițiile când revoluția rusă își epuizase orice elan și forță, D. Moruzi devine membru al comitetului de conducere al „Societății de ajutor a românilor din Basarabia «Milcovul»”⁵. Evenimentul nu ar fi avut loc dacă „kneazul” publica manuscrisele și iniția, de facto, o polemică cu reprezentanții curentului național-democratic din România pe marginea atitudinii față de revoluția rusă, autocrația țaristă și împăratul rus.

Pe de altă parte, în anii următori, atitudinea lui D. Moruzi față de monarhul rus se modifică. În romanul „Înstrăinații” (1910), acesta nu-l mai descrie pe împărat drept un mesia orthodox, ci îl consideră doar unul dintre cei „trei dulăi turbați” (identificați cu „turcul păgân”, „neamțul și ungurul papistaș”, „rusul ortodox”) care robiseră „moșia străbunilor”⁶. În romanul „Pibegi în țară răpită” (1912), spre deosebire de „scrisorile” și „proșenia” din 1905, D. Moruzi (Titi), în polemică cu tatăl său Constantin Moruzi (Alec Mavrocosta), nu mai percepe jurământul față de împărat drept un act definitiv, care trebuie respectat necondiționat. Atunci când tatăl său i-a zis că, „deși prin naștere este moldovean, prin jurământul dat țarului, este rus”, D. Moruzi i-a replicat: „Nu este jurământ, nici legătură, care poate sili pe un om să lucreze împotriva neamului său”. Dacă tatăl, în ciuda opiniilor exprimate de fiu, i-ar fi permis lui D. Moruzi să rămână în familie, acesta era gata să jure că „nu va lucra niciodată împotriva Rusiei și împăratului”, dar, în același timp, „nici pentru îndeplinirea scopurilor lor”. D. Moruzi era gata să sufere, să fie lipsit „de tot ce iubise în viață”, dar, nicidecum, nu era de acord să se transforme în rus („Voi pleca în lume oropsit de Dvs. și lipsit de tot ce am iubit în viață. Voi suferi, dar din mine rus nu vei face niciodată, tată, ți-o jur ! Nu că de dragul d-tale n-aș dori-o, poate, dar nu pot ! Nu este în firea mea ! Simt că i-aș trăda (Rusia și împăratul – n.n.) la primul prilej. Ai vrea oare așa rușine ?”)⁷. Această schimbare de optică din gândirea lui D. Moruzi constituie încă un motiv care explică, poate, de ce manuscrisele, elaborate în august 1905, așa și nu au mai văzut lumina tiparului în timpul vieții autorului. Publicarea lor în alt context istoric (în toamna anului 1914), când viziunile lui D. Moruzi se modificase, contrazicându-le pe cele din 1905, a fost o încălcare a voinței autorului (care până în acel moment așa și nu a dorit să le pună la dispoziția cititorilor), dar și un gest care crea o percepție falsă despre autor și concepțiile sale.

⁵ Victor Durnea, *C. Stere și contemporanii săi. Panouri pentru o viitoare frescă*, Iași: Timpul, 2018, p.197.

⁶ Dumitru C. Moruzi, *Scrisori*, vol. 1, *Înstrăinații, Pibegi în țară răpită (romane)*. Studiu introductiv, text îngrijit, note, glosar și bibliografie de Vasile Ciocanu și Andrei Hropotinschi, Chișinău: Știința, 2014, p. 18.

⁷ *Ibidem*, p. 23.

Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
ediție semestrială, seria științe umanistice, nr. 1 (21), 2025

~ Secțiunea B. Filologie / Section B. Philology ~

The scientific bulletin of the State University "Bogdan Petriceicu Hasdeu" from Cahul
half-yearly edition, humanities series, no. 1 (21), 2025

**POEMELE ANEI BLANDIANA DIN GRUPAJUL DIN REVISTA „AMFITEATRU” (1984).
CUM LE CITIM ȘI LE INTERPRETĂM AZI?**

Daniel Cristea-Enache

conf. univ. dr., Universitatea din București
(email: daniel.cristea-enache@unibuc.ro)

Rezumat. *Articolul propune o analiză — din unghiul receptării — a poemelor publicate de Ana Blandiana în revista „Amfiteatru” în 1984. Epoca în care au fost scrise și cea în care cititorul tânăr de azi le citește diferă într-un mod fundamental, sub raport ideologic. Nu este o diferență între o ideologie și alta, confruntate electoral în pluralismul democratic, ci una între totalitarismul unei ideologii unice și democrația unor opțiuni ideologice diferite. Prin urmare, asupra textelor în discuție se exercită o presiune, pe trei paliere ale diferențierii între cititorul de ieri și cel de azi: un palier cultural, unul ideologic și unul istoric. Pentru a înțelege și a interpreta poemele Anei Blandiana din revista „Amfiteatru” din 1984, cititorul tânăr de astăzi, născut și format după căderea comunismului în Uniunea Sovietică și în Europa de Est, trebuie să aibă cunoștințe și competențe de cod cultural, de lectură ideologică și de context istoric.*

Cuvinte cheie: *Ana Blandiana, generația 60, poezie, receptare, codificare.*

*

Abstract. *The article proposes a literary analysis — from the literary criticism reception point of view — of Ana Blandiana’s poems published in “Amfiteatru” in 1984. There’s a fundamental difference, ideologically speaking, between the specific historical era when the poems have been written and published and the present time when a young reader gets in contact with these poems. There’s not about a difference between one ideology and another one, an election confrontation in the democratic pluralism, but about the totalitarianism of a unique ideology and about the democracy of different ideological options. As a consequence, a huge pressure is exercised in the poems on three levels of differentiation between the yesterday’s reader and the present one: on a cultural level, an ideological level and a historical one. In order to understand and interpret Ana Blandiana’s poems published in “Amfiteatru” in 1984, the young reader today, born and raised after the fall of Communism in the Soviet Union and Eastern Europe, should have a cultural background and knowledge, ideological reading experience and historical context knowledge.*

Key words: *Ana Blandiana, The ‘60’s Generation, poetry, critical reception, encoding.*

Introducere. Asupra textelor literare scrise și publicate în timpul regimului trecut, fie lirice, fie epice, fie dramatice, se exercită odată cu trecerea timpului o presiune ce face tot mai problematică receptarea într-o aceeași măsură favorabilă

precum aceea din epoca lor istorică, social-politică și culturală. Paradoxul este că în timpul unui regim totalitar precum acela al epocii Nicolae Ceaușescu (și enunțul va fi valabil, desigur, și pentru perioada totalitară anterioară, a epocii Gheorghiu-Dej), poemele publicate de Ana Blandiana în revista „Amfiteatru”, în 1984 (și care au dus la interdicția de publicare pentru scriitoare emisă de autorități), *semnificația* versurilor și chiar *valoarea* lor artistică se impun cu mai multă pregnanță cititorului decât în timpul epocii actuale, a deplinei libertăți de expresie și, respectiv, de receptare.

Cum se explică faptul că unul și același poem este (sau pare) mai inteligibil și mai valoros pentru cititorul de ieri, captiv în „lagărul socialist”, decât pentru cititorul de azi, care respiră aerul libertății și are surse, practic, nelimitate de informare și documentare? Cum se explică, apoi, dezinteresul crescând al cititorilor din ultimele promoții pentru unele texte literare apărute în timpul regimului trecut și care documentează însăși esența lui totalitară? În ce fel și în ce grad aceste fluctuații de receptare și valorizare pot afecta posteritatea unui scriitor român și, chiar în timpul vieții acestuia, pot duce la o „declasare” a unei opere artistice a cărei perenitate părea de la sine înțeleasă, în momentul prim al creației și al publicării?

Metodologia cercetării. Pentru a răspunde într-un mod convingător la aceste întrebări, o operațiune preliminară este aceea de a compara și confrunta poziții critice și teoretice manifestate încă din epoca interbelică în cultura română: cele care susțin și argumentează atemporalitatea și perenitatea unei opere literare majore și, apoi, acelea care pariază, dimpotrivă, pe devalorizarea operelor literare (fie ele și majore) prin efectul trecerii timpului și al schimbării codului de receptare.

Dacă ar fi să alegem doi mari critici și istorici literari români care sunt, fiecare, la fel de convingători în apărarea propriei poziții (perenitate vs. devalorizare), selecția noastră îi vizează pe G. Călinescu și E. Lovinescu, primul, criticul unui „clasicism etern”, al doilea, adeptul „mutației valorilor estetice”. Unul și același text, o comedie de Caragiale, a fost pentru Călinescu un exemplu de perenitate literară datorată excepționalității dramaturgului; iar pentru Lovinescu, un exemplu al felului în care valoarea estetică inițială se efașează, lăsând loc valorii culturale.

Dacă valoarea artistică a unui text literar și posteritatea unui scriitor sunt evaluate atât de diferit de către doi mari critici literari, nu mai pare surprinzător faptul că înregistrăm variabile de receptare la generații distincte de cititori și în epoci istorice aflate în succesiune. Altfel spus, dacă în interiorul aceleiași epoci (cea interbelică) și în ecuația aceluiași cod de receptare opiniile sunt atât de divergente precum vedem în interpretarea perenității / caducității comediilor caragialiene în viziunea unor Călinescu / Lovinescu, cu atât mai mult receptarea devine „instabilă” și impredictibilă într-o altă epocă decât aceea în care a fost scris și publicat textul literar. Vom avea, în aceste cazuri, diferențe apreciable nu numai de la un critic literar la altul, ci și de la o epocă istorică la alta.

Iar în cazul particular al poemelor publicate de Ana Blandiana în revista „Amfiteatru” în 1984, epoca în care ele au fost scrise și cea în care cititorul tânăr de azi le citește diferă într-un mod fundamental, sub raport ideologic. Nu este o diferență între o ideologie și alta, confruntate electoral în pluralismul democratic, ci una între totalitarismul unei ideologii unice și democrația unor opțiuni ideologice diferite. Ca atare, acea presiune asupra textelor în discuție cu care începeam articolul de față se exercită pe trei paliere ale diferențierii între cititorul de ieri și cel de azi: un palier cultural, unul ideologic și unul istoric.

Pentru a înțelege și a interpreta poemele Anei Blandiana din revista „Amfiteatru”, cititorul tânăr de astăzi, născut și format după căderea comunismului în Uniunea Sovietică și în Europa de Est, trebuie să aibă cunoștințe și competențe de cod cultural, de lectură ideologică și de context istoric. Înțelegerea și valorizarea nu se mai fac *simultan* cu lectura poemelor, așa cum se întâmpla la cititorul din 1984, ci prin decodări și interpretări minuțioase ale unor elemente și componente referențiale ale textelor care, în epoca trecută, se impuneau de la sine.

Vom vedea în continuare în textele lirice cum implicitul și explicitul poemelor din „Amfiteatru” devin obscure și, pe alocuri, ininteligibile pentru cititorul de azi. De asemenea, vom constata că nu numai textul pare obscur prin unele pasaje pentru lectorul de azi, ci și referentul lui. Nu doar poezia, literatura, arta își obscurizează semnele prin schimbarea de epocă, ci și realitatea epocii istorice poate deveni obscură și chiar inconceptibilă pentru receptorul ultimei generații. Nu numai textul literar e tot mai greu de înțeles și de „pătruns”, ci și contextul istoric, social și ideologic care l-a generat. Or, prin aceasta se manifestă un alt paradox: și anume, faptul că cititorul tânăr de astăzi înțelege cu tot mai mare greutate tocmai totalitarismul ceaușist pe care poemele Anei Blandiana din 1984 îl radiografiază. Radiografia atât de exactă, de clară și lămuritoare pentru cititorul de ieri (care însă știa cum este comunismul, în care trăia, și prin urmare nu avea nevoie de un poem pentru a-și reprezenta propria situație existențială) a devenit neclară, obscură și ininteligibilă tocmai pentru receptorul care, netrăind într-un regim totalitar, ar dori să-l înțeleagă. Din niște poeme absolut remarcabile documentând și radiografiind ceaușismul crepuscular, paradoxul este că lectorul tânăr de azi va „pătrunde” cu mari dificultăți atât poezia, cât și referentul ei.

Rezultate. Să citim, cu ochii cititorului de ieri, cu experiența noastră totalitară făcută nemijlocit, pe propria piele, *Cruciada copiilor*¹:

Un întreg popor
Nenăscut încă

¹ Ana Blandiana, *Poeeme. 1964-2004*, ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 2008, 384 p.

Dar condamnat la naștere,
Foetus lângă foetus,
Un întreg popor
Care n-aude, nu vede, nu înțelege,
Dar înaintează
Prin trupuri zvârcolite de femei,
Prin sânge de mame
Neîntrebat.

Pentru cititorul epocii trecute, este vădit că poemul Anei Blandiana are ca referent totalitarismul ceaușist, cu decretul din 1966 de interzicere și scoatere în afara legii a avorturilor, pentru creșterea populației. Tragedia femeilor supuse acestui decret de esență totalitară, aplicat asupra vieții intime și de cuplu, este captată explicit în versurile finale: „Prin trupuri zvârcolite de femei,/ Prin sânge de mame/ Neîntrebat.”. În schimb, pentru cititorul tânăr de astăzi, referentul poemului fiind încețoșat ori lipsind cu totul din ecuația receptării textului, aceleași versuri pot conține imagini metaforice, pregnante literar, însă fără vreo legătură cu realitatea exterioară.

Astfel, referentul social-istoric și politic totalitar se „resoarbe” în metafore care pentru Ana Blandiana și pentru cititorul ei din 1984 *nu erau metafore*, ci trimiteri explicite la realitatea epocii Ceaușescu și a regimului totalitar purtând același nume.

La fel se prezintă versurile absolut memorabile pentru publicul acelei epoci: „Un întreg popor/ Nenăscut încă/ Dar condamnat la naștere”, în care poeta întoarce ingenios sintagma „condamnat la moarte”, răsucirea fiind spre ceva și mai monstruos: natalitatea cu forța. Ingeniozitatea subversivă a Anei Blandiana, receptată atunci entuziast de un public uriaș, va fi în prezent interpretată, de către cititorul altei epoci și al altei realități istorice, ca o succesiune de imagini fără valoare descriptivă și documentară, ca o mostră de poezie *per se*, cu imagini insolite din pura plăcere a poetei de a le fi creat așa.

Dacă în epoca trecută imaginile poemului erau sprijinite pe referentul regimului totalitar, acum ele sunt desprinse de acesta și, pentru a fi totuși fixate undeva, interpretarea va sublinia originalitatea imaginativă a poetei. În regimul trecut, arta poetică se referea la o realitate istorică de esență totalitară. În prezent, arta poetică este conotată și interpretată în sine, accentul documentar-realist estompându-se ori dispărând.

Nu alta este situația versurilor intermediare: „Foetus lângă foetus,/ Un întreg popor/ Care n-aude, nu vede, nu înțelege,/ Dar înaintează”. Ceea ce era, înainte de 1990, în epoca interzicerii și criminalizării avorturilor, o succesiune de trimiteri referențiale explicite devine tot mai mult, în epoca post-revoluționară, un set de

imagini produse de o imaginație poetică morbidă, post-expresionistă, a autoarei. Același text literar al scriitoarei din generația 60 proiectează o poetă realistă, social-critică, antitotalitară în 1984; și, respectiv, o poetă expresionistă, imaginativă, asociativă în registru morbid în 2024. Nu numai poemul *Cruciada copiilor* se citește și se interpretează altfel în cele două epoci. Și autoarea lui, cunoscuta poetă, este văzută în mod diferit de către cititorul tânăr de azi, în comparație cu cititorul tânăr de ieri.

În același grupaj din revista „Amfiteatru” a fost inclus și poemul *Totul*², a cărui analiză pretinde spațiul unui articol de sine stătător. Într-atât de numeroase sunt trimiterile referențiale ale poetei, din 1984, la realitatea românească din același an ce coincide simbolic cu titlul distopiei orwelliene. 1984 al lui Orwell era însă o operă literară, pe când *Totul* Anei Blandiana este un poem în care pot fi recunoscute, vers după vers, elementele componente ale tabloului regimului totalitar din România anilor '80. Asupra acestui poem antologic vom reveni așadar într-un articol următor, el necesitând prin abundența referințelor și trimiterilor o analiză separată și extinsă:

Frunze, cuvinte, lacrimi,
cutii de chibrituri, pisici,
tramvaie câteodată, cozi la faină,
gărgărițe, sticle goale, discursuri,
imagini lungite de televizor,
gândaci de Colorado, benzină,
stegulețe, portrete cunoscute,
Cupa Campionilor Europeni,
mașini cu butelii, mere refuzate la export,
ziare, franzele, ulei în amestec, garoafe,
întâmpinări la aeroport, cico, batoane,
Salam București, iaurt dietetic,
țigănci cu kenturi, ouă de Crevedia,
zvonuri, serialul de sâmbătă seara,
cafea cu înlocuitori,
lupta popoarelor pentru pace, coruri,
producția la hectar, Gerovital, aniversări,
compot bulgăresc, adunarea oamenilor muncii,
vin de regiune superior, adidași,
bancuri, băieții de pe Calea Victoriei,
pește oceanic, Cântarea României,
totul

Concluzii. În urma analizei unui singur poem din grupajul publicat de Ana Blandiana în revista „Amfiteatru” în 1984, suntem nevoiți a amenda teoriile celor

² *Idem*

doi mari critici români interbelici. *Cruciada copiilor* nu este un text atemporal, peren, prin valoarea lui literară, cum ar fi susținut G. Călinescu, întrucât el suportă mutații de la o epocă la alta și este citit diferit în cele două epoci.

Totuși, această mutație despre care vorbea cu îndreptățire E. Lovinescu nu este în mod necesar o devalorizare literară, artistică, a textului. Dimpotrivă, el pare în prezent și pentru cititorul de azi mai „artistic” decât era și părea ieri cititorului din epoca trecută, familiarizat acela — spre nefericirea lui — cu regimul totalitar în care trăia.

Bibliografie:

****Dicționarul Scriitorilor Români* (coordonatori: Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu), vol. I, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995

Ana Blandiana, *Poeme. 1964-2004*, ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 2008

Iulian Boldea, *Ana Blandiana*, monografie, antologie comentată, receptare critică, Editura Aula, Brașov, 2020

Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, ediția a II-a, revăzută și revizuită, Editura Cartea Românească, București, 2019

Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura Polirom, Iași, 2019

Gabriela Omăt, *Modernismul literar românesc în date (1880-2000) și texte (1880-1949)*, vol. 1-2, Editura Institutul Cultural Român, București, 2008.

GEORGE COȘBUC: IMPACT SEMNIFICATIV ASUPRA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TRANSILVĂNEAN

Victor Axentii

conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
(email: axen55@mail.ru)

Rezumat. *Creația poetică a lui George Coșbuc îl impune drept un autor clasic al literaturii române, parte remarcabilă a patrimoniului cultural național. Pasiunea pentru studiul literaturii clasice, dar și al principalelor opere ale literaturii europene moderne, dragostea față de istoria națională și folclorul românesc i-au marcat destinul intelectual, acela de creator al unei opere de profundă sensibilitate, de autentică originalitate poetică. Dar George Coșbuc și-a angajat efortul creativ și în alte domenii, printre care și în cel al pedagogiei; a avut o influență notabilă în domeniul pedagogic, cu o viziune progresistă asupra învățământului.*

G. Coșbuc credea într-o educație care să ajute la formarea caracterului și a moralității tinerelor generații, nu doar la transmiterea de cunoștințe. El considera că școala trebuie să fie un loc în care elevii învață să fie buni cetățeni, să iubească țara și să respecte valorile umanității. Aceste idei sunt reflectate atât în scrierile sale, cât și în activitatea sa ca dascăl.

Cuvinte cheie: *predare activă, formare integrală, cercuri rurale.*

*

Résumé. *La création poétique de George Coșbuc l'établit comme un auteur classique de la littérature roumaine, une partie remarquable du patrimoine culturel national. La passion pour l'étude de la littérature classique, mais aussi des principales œuvres de la littérature européenne moderne, l'amour pour l'histoire nationale et le folklore roumain ont marqué sa destinée intellectuelle, celle de créateur d'une œuvre d'une profonde sensibilité, d'une véritable originalité poétique. Mais George Coșbuc a également engagé son effort créatif dans d'autres domaines, notamment celui de la pédagogie; a eu une influence notable dans le domaine pédagogique, avec une vision progressiste de l'éducation.*

G. Coșbuc croyait en une éducation qui contribuerait à façonner le caractère et la moralité des jeunes générations, et pas seulement en la transmission des connaissances. Il croyait que l'école devait être un lieu où les élèves apprennent à être de bons citoyens, à aimer le pays et à respecter les valeurs de l'humanité. Ces idées se reflètent à la fois dans ses écrits et dans son travail d'enseignant.

Mots clés: *enseignement actif, formation complète, écoles rurales.*

Opera poetică a lui George Coșbuc ocupă un loc deosebit în literatura română, fiind considerat un autor clasic, ale cărui lucrări fac parte din patrimoniul cultural național. Coșbuc reînvie, prin versurile sale, esența identității naționale, explorând teme legate de istoria țării, tradițiile populare și viața cotidiană a

țăranului român. Poezia sa reflectă o sensibilitate profundă și un simț al autenticității, îmbinând tradițiile literaturii clasice cu un stil personal, original, ce va rămâne important pentru dezvoltarea literaturii române, un aspect important în evoluția lui Coșbuc ca autor a fost pasiunea sa pentru literatura clasică și pentru operele fundamentale ale literaturii europene moderne.

Pe lângă acest domeniu literar, Coșbuc a fost implicat și în pedagogie, având o influență semnificativă asupra educației românești.

G. Coșbuc credea într-o educație care să ajute la formarea caracterului și a moralității tinerelor generații, nu doar la transmiterea de cunoștințe. El considera că școala trebuie să fie un loc în care elevii învață să fie buni cetățeni, să iubească țara și să respecte valorile umanității. Aceste idei sunt reflectate atât în scrierile sale, cât și în activitatea sa ca dascăl.

Coșbuc a fost profesor la școala din Bistrița, unde s-a dedicat învățământului rural, cu un accent deosebit pe educația copiilor din mediul agricol. A fost un susținător al unei școli accesibile tuturor copiilor, indiferent de statutul social sau de mediul din care provin; a promovat metode de predare activă, în care elevii să participe activ la procesul educațional, încurajând gândirea critică și învățarea prin practică. El se opunea învățământului mecanic, în care elevii erau doar receptori pasivi ai informației; considera că este important ca elevii să învețe să gândească și să aplice ceea ce învață în viața cotidiană.

Marele poet a militat pentru învățarea limbii și literaturii române ca parte esențială a educației. Prin poeziile și lucrările sale pedagogice, el a subliniat importanța păstrării identității culturale și a limbii naționale, considerându-le fundamentale pentru dezvoltarea națiunii române.

Coșbuc a văzut activitatea de dascăl ca pe o adevărată misiune, care depășea simpla instruire a copiilor. El a subliniat rolul educației în formarea valorilor morale și sociale, iar pentru el, dascălul era un model de virtute, respectat nu doar pentru cunoștințele sale, ci și pentru integritatea sa morală.

În scrierile sale pedagogice, G. Coșbuc a subliniat și importanța educației fizice în dezvoltarea armonioasă a copiilor. El considera că elevii trebuie să fie încurajați să participe la activități fizice pentru a-și întări corpul și pentru a învăța să aprecieze munca și disciplina; a fost implicat în publicarea unor lucrări care aveau scopul de a îmbunătăți educația națională; a fost autorul unor manuale școlare, dar și al unor articole pedagogice în diverse publicații, în care exprima viziuni inovative despre învățământ.

Deci, George Coșbuc a avut un impact semnificativ și asupra pedagogiei românești, promovând idei progresiste și un învățământ care să pună accent pe formarea integrală a elevilor, nu doar pe dobândirea unor cunoștințe teoretice. Concepțiile sale au influențat evoluția educației în România și au contribuit la dezvoltarea unui sistem educațional mai modern și mai apropiat de nevoile sociale ale vremii.

Contribuțiile pedagogice și instituționale în calitate de editor, referendar și șef de birou de control al activității extrașcolare au fost substanțiale.

În anul 1902, G. Coșbuc este numit de către ministrul Spiru Haret *șef al biroului administrativ și de corespondență* din Administrația Casei Școalelor, instituție de care este legat până în ultimul an al existenței sale.

Funcțiile ocupate de Coșbuc aici variau ca răspundere conform vieții politice a timpului. Drept schimbare a guvernului, în 1904, poetul îndeplinește doar funcția de referendar ca apoi să fie șef de birou de control al activității extrașcolare până în 1909.

Coșbuc menționează despre activitatea de referendar la Casa Școalelor ca fiind perioada în care lucra tot ce i se dădea, ba mai mult făcea servicii și pentru alții. A fi referendar înseamna a citi toate manuscrisele ce urmau a fi publicate de Casa Școalelor și a se pronunța dacă puteau fi tipărite. Plăcerea cea mare o avea când se mă întâlnea la birou cu Vlahuță și amândoi discutau despre literatură.¹

Pentru ideile liberale ale poetului, inspirate cu siguranță de Haret, Coșbuc a avut de suferit, dar asta nu l-a îndepărtat de reformatorul învățământului modern românesc, ci, dimpotrivă, l-a apropiat și mai mult.

Pătruns de opera poetică a tânărului său colaborator, Haret îl invită de mai multe ori pe Coșbuc la el acasă pentru a veni cu noutăți poetice la care participau prieteni și simpatizanți ai amfitrionului.

Activitatea prodigioasă de gazetar a lui Coșbuc (la Tribuna din Sibiu, Foaie interesantă, Lumea ilustrată, Vatra), îi va insufla încredere lui Haret, astfel că avea să-l numere printre redactorii revistei *Albina*, alături de C. Rădulescu-Motru, P. Gârboviceanu, Gh. Adamescu și alții.

În numărul 10 din 7 decembrie 1897 al *Albinei*, cititorii sunt informați: ... *că va mai face parte din Comitetul de redacție al revistei și poetul țărânimii, George Coșbuc, alt premiat al Academiei Române.*

Din numărul 11 (decembrie 1897) colaborează constant și semnează aproape douăzeci de ani, peste o sută de titluri: poezii originale, articole cu caracter social sau cultural, literatură populară, proză literară, istorie și critică populară, articole de popularizare a științei și combatere a superstițiilor.

Numele poetului în paginile săptămânalului, sporește popularitatea *Albinei*. Preocupările lui erau strâns legate de scopul final propus de inițiatorii periodicului, de aceea se străduia să transmită poporului dornic de cultură tot ce putea să intereseze.

Unii exegeți contemporani români sunt consternați când constată că poetul Coșbuc a avut asemenea preocupări minore. Pentru vremea aceea, ele nu erau deloc neînsemnate, căci celor ce-si iubeau neamul nu le putea fi indiferentă starea jalnică în care se afla țărâtimea română, osândită în mare parte la necunoașterea

¹ Negoescu, Ion, *George Coșbuc, autor de manuale didactice*, în *Limba și literatura*, nr. 11, 1966, p. 273.

tainelor științei. Posibilitatea transiterii culturii și științei la sate nu putea fi asigurată decât prin intermediul unei asemenea reviste și a unor oameni cu credibilitate cum era Coșbuc. Fără interese doar pecuniare, Albina și-a câștigat prețuirea cititorilor de la sate în foarte scurt timp. Iată, așadar de ce Coșbuc se alătura acestei reviste ale cărei aspirații coincideau cu ale sale.² Poezia publicată în Albina este izvorâtă din simpatia poetului care s-a luptat vitejește în Războiul de Independență. Stihurile din Dorobanțul, Cântecul redutei, La Smârdan, Raport etc. au stârnit admirația cititorilor și au făcut din Coșbuc un poet al independenței și libertății naționale.

Pentru copii scrie: Povestea găștelor, A venit un lup din crâng, dar și poezii patriotice: Cântec - Românește așa a fost, alt Cântec - Țara-avem și noi sub soare.

Alături de poezii, pot fi întâlnite scurte povestiri istorice: Cele zece porunci, (amintire istorică de pe vremea lui Nicolae-Vodă Mavrogheni, când Muntenia a avut mult de suferit din cauza slugărniciei lui față de turci în războiul turco-austriac), Amintire istorică (povestire istorică din vremea lui Cuza-Vodă), Unirea Principatelor, Școalele din Iași, Iscușința militară a românilor, în ajunul luării Plevnei etc.

Cele peste 150 articole cu caracter social-cultural, instructiv și moralizator, îndreptate spre emanciparea poporului, spre combaterea neștiinței de carte și spre dezvoltarea spirituală, sunt dovadă a orizontului larg al poetului, a talentului său de povestitor pe care și-l cultiva cu deosebită stăruință, pentru a se putea face cât mai înțeleș de cei mulți.

Articolele de știință popularizate, ca: *E Pământul o stea?*, *Fierul și istoria lui*, *Broaștele și aricii*, *Pădurile din America sudică*, *Frumusețea albinelor și negrilor*, *Asociabilitatea maimuțelor*, *Răul amazoanelor* etc. urmăreau popularizarea științei, cunoașterea planetei, a adevărului despre lume sau cunoașterea mediului.

Așadar, cromatica preocupărilor poetului în colaborarea de la Albina a fost din cea mai diversă și acest lucru trebuie să-l motivăm prin exploatarea la maxim a sansei date de revistă de a contribui la informarea și educarea maselor în spiritul științei și culturii. Satisfacția acestei munci s-a materializat în nenumăratele invitații adresate poetului de a participa la șezătorile de la sate unde era rugat să citească din creațiile sale.

Ca o încununare a activității prodigioase din prima perioadă a colaborărilor la Albina, la sfatul lui Haret, Coșbuc va strânge o bună parte din articolele publicate în periodic, într-o broșură apărută în anul 1909 sub titlul: *Din superstițiile păgubitoare ale poporului nostru*. Această broșură este editată la Casa Școalelor și

² Catalano, Horațiu, *G. Coșbuc: contribuții pedagogice*, Cluj- Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2015, p. 74.

este răspândită la toate bibliotecile rurale.

Din inițiativa lui Spiru Haret, la 2 decembrie 1901, apare revista *Semănătorul*, cu subtitlul: *Revista literară săptămânală*, avându-i ca directori pe poeții Alexandru Vlahuță și George Coșbuc.

Programul revistei este conturat în *Primele vorbe*: „Ne strângem cu credință și cu dragoste, în jurul aceluiași stindard, stindard de pace, de înseninare și înfrățire intelectuală, de apostolică muncă pentru dezmoțirea inimilor care tânjesc, pentru redeșteptarea avântului de odinioară în sufletele românești, pentru chemarea atâtor puteri risipite la o îndrumare mai sănătoasă la sfânta grijă a întăririi și a înălțării acestui neam” (nr. 1/1901).

Precizări asupra acestui program se aduc în articolul lui Coșbuc *Uniți*, din nr.2/1901: „Noi cu literatura astăzi nu mai stăm în mijlocul istoriei noastre, nu stăm nici în mijlocul tradițiilor noastre, nu stăm mai ales în mijlocul poporului nostru ... brazdele de plug, trase paralele și una lângă alta, de scriitorii generațiilor anterioare, erau arătură în toată legea pentru semănatul ideilor și ale neamului nostru. Și noi cei de astăzi tragem brazde, nu mai puține decât cei vechi, căci talente avem și astăzi ca atunci, dar brazdele noastre sunt trase în toate chipurile cu puțință și de-a lungul și de-a latul și de-a curmezișul, linii care se taie una pe alta, urmând cărarea tuturor vânturilor cât bat prin larga lume. Iar străinul drumeț, care în treacăt se uita pe câmpia brăzdată de noi, își face cruce, că nu vede o arătură cuminte, ci o lucrare de oameni nebuni”.³

Cei doi clasici din fruntea revistei vedeau în semănătorism crearea unei literaturi pentru popor, iar obiectivele urmărite de acesta trebuiau să fie îndreptate pe o traiectorie democratică.

După doi ani, din cauza nepotrivirilor de idei cu generația tânără, întemeietorii revistei se retrag de la conducerea acesteia, deoarece periodicul nu mai respecta principiile generale.

Activitatea neîntreruptă de 16 ani la Casa Școalelor face dovada unei bune pregătiri a poetului pe tărâmul educației. Spiru Haret recunoștea în el educatorul de excepție al maselor, autorul de manuale școlare, excepționalul traducător de literatură pedagogică și un neîntrecut îndrumător al școlii românești de la sate.

În toamna anului 1902, ministrul Spiru Haret, în dorința de a impulsiona activitatea bibliotecilor rurale înființate de acesta prin amendarea Legii asupra învățământului primar și normal-primar din 1896, școala primară „devine un centru de activitate culturală, care a mobilizat pe învățători și în bună măsură pe țărani” adresează scriitorilor George Coșbuc și Alexandru Vlahuță, salariați ai Casei Școalelor, îndemnul de a întreprinde în mod sistematic călătorii de îndrumare a

³ Catalano, Horațiu... ibidem.

învățătorilor în problemele muncii culturale, în toate județele țării.

Pe lângă această inițiativă legislativă de înființare a bibliotecilor rurale, o alta se lega de înființarea unor cercuri culturale sătești.⁴ Din inițiativa Casei Școalelor (instituție care a luat ființă în martie 1896 și care, la început avea în grijă construirea de școli și a organizării de cercuri și conferințe culturale) în toate județele din țară s-au înființat câte un număr de 20 biblioteci populare pe lângă școlile primare.

Scopul înființării acestor biblioteci a fost ca prin ele să se poată dezvolta gustul cititului în sătean și prin aceasta să se ridice, pe cât posibil și nivelul lui cultural.

Pentru atingerea acestui scop trebuia să lucreze în prima linie învățătorul, pe lângă școala căruia s-a înființat câte o asemenea bibliotecă. Cei mai mulți dintre învățători n-au putut să corespundă scopului dorit și de aceea majoritatea bibliotecilor au rămas închise și aproape nici o carte nu a fost citită de săteni sau absolvenții școlii rurale.

Nu e într-un totuș vina învățătorilor, căci mulți sau n-au știut sau n-au putut să țină conferințe. În aceste conferințe ei trebuiau să citească și să le explice pasagii alese de scriitorii noștri, să dezvolte înaintea lor diverse chestiuni economice, și prin aceasta să-i facă să dobândească gustul cititului și astfel biblioteca să dea roadele așteptate. Învățătorii trebuie puși așadar pe această cale și cred că mai bine, ca oricare alții.

Coșbuc va străbate în lung și în lat satele românești în calitate de îndrumător și conferențiar la cercurile culturale, conferențiind pe teme din cele mai diverse. Fără a avea o pregătire specială pedagogică, tactul său era unul desăvârșit. În satele de conferințe prezentate auditoriului rural reușește să suplinească lipsa școlii ca instituție pentru marea masă a țăranilor, prin modul de accesibilizare a cunoștințelor științifice, fără a pierde din vedere, nicio secundă, pe cei care-1 ascultau.

Universul cunoștințelor transmise prin aceste conferințe aveau un caracter ascendent, pornind de la nivelul empiric al cunoștințelor, se ajungea treptat la nivelul științific al acestora. Demersul era unul atractiv, astfel se pornea de la date de istorie și geografie locală și se ajungea la scopul urmărit prin extrapolarea acestora la universalitate, la țărmuri îndepărtate, la popoare necunoscute, la elemente cosmice, la tradiții, la tabuuri și rituri, uneori chiar scandaloase, izolate din superstițiile unor popoare (folosite intenționat spre a le putea valorifica în perspectiva finalității educative pe care o urmărea de cele mai multe ori, combaterea superstițiilor proprii românilor).

Cu sinceritate exuberantă, care dovedea calități pedagogice, Coșbuc era un entuziast. Își depășea modesta calitate de conferențiar și îndrumător școlar prin

⁴ Manolache, Anghel, *Istoria învățământului din România*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1994, p. 344.

implicarea sa în chestiuni cu caracter filantropic (de ajutor al școlii), dar și de într-ajutorare a sătenilor din comunitate, prin controlul și recomandările date învățătorilor ce girau scriptic băncile populare.

Urmărea politica școlară prin aplicarea de către învățători a legislației școlare. Astfel, pedeapsa legiferată de amendare a părinților trebuia aplicată în timpul necesar pentru a avea un caracter educativ și de îndreptare.

Coșbuc era preocupat și de programele generale ale cercurilor culturale. „După programele stabilite de cercuri, în aceste ședințe învățătorii au să se ocupe numai de chestii scurte pedagogice și în chipul cel mai sec cu urmă, căci așa avea o propunere să fac în chestia asta. Sunt alte leacuri de discutat și de pus la cale, nu vecinica povestea subiectului și a complementului direct ... să se adune la centrul cercului, unde voi fi și eu, câți învățători vor putea de prin cercurile vecine, ca să-mi asculte povețele cât mai mulți deodată ... mai întâi de toate trebuie înșiși învățătorii să știe ce au să facă în conferințele lor, ce au să vorbească țăranilor și cum. E nevoie de un sistem general de luptă”⁵ (în lunile ianuarie și februarie ale anului 1903, timp de 8 zile participă la ședințele cercurilor culturale din: Buzău, Prahova și Muscel, unde continuă șirul conferințelor, cunoaște pe viu activitatea cercurilor și se întreține cu învățătorii din aceste ținuturi procedând în același fel ca și în județul Neamț.

În urma acestor peripluri, George Coșbuc acumulează o experiență care îi va permite să înainteze propuneri de reorganizare a cercurilor culturale de la sate. Astfel, într-un raport din februarie 1903, el arată că din propria lui experiență vedea cum învățătorii se învârtteau mereu pe lângă același cerc restrâns de idei, tratând mereu aceleași subiecte. Din nenumărata mulțime de lucruri despre care se poate vorbi cu folos țăranilor, ei își alegeau numai câteva, și nu totdeauna cele mai bine alese.

În anul 1908, Casa Școalelor și-a înființat editură proprie pentru dotarea bibliotecilor școlare și populare. Cu concursul lui Gheorghe Țițeica, Ion Simionescu, Iuliu Moisil, dr. Constantin Istrati au fost editate colecția *Biblioteca pentru popularizarea științei* și colecția *Biblioteca pentru popor*, condusă de Sadoveanu, prin colaborarea lui Coșbuc, Popa-Lisseanu, Gh. Dima și alții.

E de menționat că G. Coșbuc a contribuit la dezvoltarea învățământului și calitate de autor și coautor al unor manuale școlare și lucrări cu caracter didactic.

Mulți dintre scriitori români, conștienți de importanța educației în progresul unei popor, și-au adus contribuția la bunul mers al școlii și învățământului din ipostaze diferite, fie directori, fie cadre didactice, fie revizori școlari, fie autori de manuale.

În perioada scurtă de revizor școlar (1875 și 1876), Mihai Eminescu, preocupat pe lângă alte probleme ale școlii și de manualele școlare de diferite specialități, acordă o atenție aparte cărților de citire, recomandând personalului didactic folosirea celor mai valoroase manuale, în primul rând a Abecedarului și

⁵ Duțu, Alexandru, *Coșbuc despre educația prin carte*, în *Călăuza bibliotecarului*, nr.6, 1969, p. 57.

cărților de citire ale lui Ion Creangă.

*După opinia lui Eminescu, o carte bună de citire este cea care urmărește „scopul educației naționale... care inspiră la zeci de cetățeni viitori aceeași iubire pentru trecutul și brazda pământului lor...”, iar conținutul unei cărți de citire trebuie să cuprindă „... descrieri ale țării proprii, istorisiri din trecutul ei, caracterizarea personajelor mari ale poporului, descrieri etnografice ale poporului nostru, bucăți de lectură populară și de artă, balade culese de Alecsandri sau poezii ale lui Donici, pasagii din Bălcescu... ”.*⁶

Aceste idei eminesciene despre manuale, au fost îmbrățișate de un alt poet din constelația românească literară, venit la București în anul în care Eminescu ne părăsea pentru totdeauna, respectiv George Coșbuc. Acesta nu numai că le acceptă teoretic, dar realizează și demersuri practice în mai multe etape, individual și în colectiv, contribuind la editarea unor manuale de citire pentru diviziile rurale și urbane, a unui manual de istorie antică în biografii, a unui nou abecedar românesc, a unor manuale de gramatică și a zeci de fragmente literare în versuri și proză răspândite în mai toate manualele de lecturi până în zilele noastre. Nu întâmplător, George Călinescu îl numește pe Coșbuc drept creatorul la noi al poeziei pentru copii.⁷

*Manualele școlare la care a contribuit poetul „se diferențiază de altele prin conținutul științific și aspectul metodic. Exprimarea cunoștințelor într-o limbă corectă, clară, accesibilă, vie duce la însușirea de către elevi a acestora. Elevii au avut posibilitatea să învețe după manuale scrise într-o formă corespunzătoare, adecvată vârstei... ”*⁸ Asemenea lui Eminescu, Coșbuc a fost preocupat de problemele limbii folosite în manuale. El constată că literatura didactică „... nu se ocupă deloc de cei ce se străduiesc cu fixarea limbii literare. Nu se ocupă presa, nu se ocupă nimeni afară de cei ce-o fac. În loc ca literatura poetică să o ia de mână și s-o conducă (literatura didactică, n.n.), ea merge singură de capul ei. Câți dintre scriitorii noștri literari știu ce literatură didactică avem noi și cum e scrisă? Dacă avem școli, trebuie să avem cărți de școală: cine le scrie? Mai ales cărțile de școli primare. Țin autorii acestor cărți pas cu pas limba literaturii poetice?

Nu ne prea pasă nouă de aceasta. Ni-e prea puțin lucru. Asta e treaba școalei. Dar atunci, e degeaba zbuciumul nostru de-a fixa o limbă literară una și nedespărțită. Literații clădesc, iar școala strică (*Epoca, București, nr. 34 din 29 decembrie 1896*).

Profesorul Ion Negoescu, cunoscut cercetător al istoriei literare, preocupat de

⁶ Ștefan, Mircea, *Mihai Eminescu- revizor școlar*, București: EDP, 1966, p. 156.

⁷ Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, EFR pentru literatură și artă, 1941, p. 518-519.

⁸ Buta, Anton, *George Coșbuc-autor de manuale școlare, în volumul Studii și cercetători etnoculturale, Volumul XI*, 2006, p. 33.

opera coșbuciană, afirmă că asemenea lui Creangă, Odobescu, Slavici și Sadoveanu, autorul *Baladelor și idilelor* s-a preocupat cu stăruință de cărțile de citire ale școlarilor și a scris, anume pentru ei, versuri, mici descrieri și narațiuni, cu un conținut instructiv-educativ, ori a ales din opera sa literară curentă, din volumele publicate, unele lucrări potrivite cu vârsta, mentalitatea și puterea de înțelegere a copiilor”⁹.

Interesul pentru manualele școlare i-a fost stimulat de un grup de profesori, în frunte cu dr. Barbu Constantinescu, care a fost profesor la Liceul Matei Basarab din București, director de studii și profesor de Pedagogie la Școala Azilului Elena Doamna (din 1874), primul decan al Facultății de Teologie (1881-1882), fondatorul primei școli frobeliene (1881) din țară.

Recomandat de Slavici, prietenului său Barbu Constantinescu, Coșbuc este cooptat în colectivul de elaborare a trei manuale de școală încă din primul an al prezenței sale în București.

Între anii 1889 și 1913, Coșbuc în colaborare sau singur, semnează mai multe lucrări cu caracter didactic:

Fapte și vorbe românești. Carte de citire pentru toți românii, alcătuită de George Coșbuc. Stabilimentul grafic I.V. Socec, București, 1889.

Istoria sacră a Noului Testament. Prelucrată de dr. Barbu Constantinescu și Arhiereul Calistrat Orleanu, Membru al Sfântului Sinod al Regatului României, licențiat în teologie la Universitatea din Atena. Din inițiativa și cu ajutorul profesorilor asociați: Dr. Barbu Constantinescu, Dimitrie August Laurian, Theodor Dimitrie Speranția, G. Coșbuc, G. P. Constantinescu și Arhiereul Calistrat Orleanu. Carte aprobată de Sfântul Sinod al Regatului României destinată pentru uzul școalelor secundare (gimnasii, licee, seminarii, școli secundare, normale și pedagogice), Editura Progresului, Ploiești 1890.

Istorie antică în biografii, de dr. Barbu Constantinescu. Din inițiativa și cu ajutorul profesorilor asociați; dr. Barbu Constantinescu, Dimitrie August Laurian, Theodor Dimitrie Speranția, George Coșbuc, G.P. Constantinescu și Calistrat Orleanu, Editura Librăriei Socec, București, 1890.

Carte românească de citire, de dr. B. Constantinescu. Din inițiativa și sprijinul profesorilor asociați: dr. Barbu Constantinescu, Theodor Dimitrie Speranția, George Coșbuc, G.P. Constantinescu și Calistrat Orleanu, Ediția I, Editura Progresului, Ploiești, 1890.

Carte de citire, de dr. B. Constantinescu și George Coșbuc. Din inițiativa și sprijinul profesorilor asociați: dr., Dr. Barbu Constantinescu, Dimitrie August Laurian, Theodor Dimitrie Speranția, George Coșbuc, G.P. Constantinescu și Calistrat Orleanu, Ediția I, partea a II-a, Editura Progresului, Ploiești, 1891.

Noul abecedar românesc, de dr. B. Constantinescu. Din inițiativa și cu ajutorarea

⁹ Negoescu, Ion, *George Coșbuc, autor de manuale didactice, în Limba și literatura*, 1966, p. 267.

profesorilor asociați: dr., George Coșbuc, G.P. Constantinescu și Calistrat Orleanu. Editura Progresului, Ploiești 1891 (în două ediții: una simplă, alta cu ilustrații).

Gramatică română, de Th. D. Speranția, Doctor în filosofie și litere, profesor la Liceul Lazăr din București. Din inițiativa și prin ajutorarea profesorilor asociați: Dr. Dr. Barbu Constantinescu, Dimitrie August Laurian, Theodor Dimitrie Speranția, George Coșbuc, G. Constantinescu.

Gramatică română (Sintaxa și stil de compoziție), de Theodor Dimitrie Speranția, doctor în filosofie și litere, profesor la Liceul Lazăr din București. Din inițiativa și prin ajutorarea profesorilor asociați: dr. Barbu Constantinescu, Dimitrie August Laurian, Theodor Dimitrie Speranția, George Coșbuc, G. Constantinescu.

Gramatică română, de Th. D. Speranția, doctor în filosofie și litere, profesor la Liceul Lazar din București. Din inițiativa și prin ajutorarea profesorilor asociați: Dr. B. Constantinescu, D. A. Laurian, Th. D. Speranția, George Coșbuc, G. Constantinescu.

Doctor în filosofie și litere, profesor la Liceul Lazăr din București. Din inițiativa și prin ajutorarea profesorilor asociați: Dr. B. Constantinescu, D. A. Laurian, Th. D. Speranția, George Coșbuc, G. Constantinescu.

Totodată s-au menționat și s-au apreciat și unele încercări de realizare a unor liste complete de lucrări cu caracter didactic și educativ.¹⁰

O primă contribuție de seamă o are în *Cartea de citire* a lui Barbu Constantinescu din 1890, despre principiile căreia aflăm din prefața semnată de autor, din rândurile căreia se desprind și idei care sunt ale lui Coșbuc.

S-a remarcat că autorii pledau pentru românism, pentru un învățământ de tip practic-intuitiv și că își afixeau opoziția față de ideile pedagogice străine de învățământul românesc, acuzând preluarea acestora fără adaptarea lor la specificul românesc (context asemănător celui actual, în care clasa pregătitoare, este introdusă în sistemul de învățământ din țară fără o adaptare prealabilă), cu toate că se prezintă deschidere spre *devenirea de cetățean al Lumii întregi*.

Astfel, cărțile de trebuiau să înfățișeze graiul viu al poporului cu ideile, sentimentele, cu datinile și obiceiurile și cu trebuințele sale atât materiale, cât și intelectuale...

De mult se simțea o reformă în cărțile de citire... partea practică a vieții era uitată cu desăvârșire, așa că, copilul învățând fără interes, de-odată cu terminarea învățurii de carte uita și cartea.

„Planul acestei cărți este următorul: partea I se întemeiază pe cercurile învățământului intuitiv... partea II face pe copil cunoscut cu țara și patria... și partea III introduce pe copil în cercurile intuitive, din patria sa restrânsă, în patria cea mare

¹⁰ Catalano, Horațiu, *G. Coșbuc: contribuții pedagogice*, Cluj- Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2015, p. 109.

a lumii, ca să se considere pe sine cetățean al lumii întregi.

Ne-am ferit de arhaisme neînțelese și de expresii moderne netrebuincioase... Din cuprinsul cărții se poate vedea că noi, după ce-l introducem pe copil să cunoască natura și viața practică... am căutat prin poezii și prin mici istorioare să dezvoltăm în copil sentimente frumoase, patriotice, religioase și morale.

Din parte-ne atunci ne vom crede fericiți, dacă munca înțeleasă de mai mulți ani, va fi încoronată cu succes, devenind această carte evanghelia poporului, unde-și varsă cu drag ființa, și copilașul, fie din coliba săracului sau din palatul măreț al bogatului, să mângâie și să veselească pe părinții săi, citindu-le cu drag din această carte”.¹¹

La elaborarea manualului *Carte de citire pentru clasa a IV-a primară urbană*, lucrată de George Coșbuc, G.A. Dima, D. D. Pătrășcanu, Spiridon Popescu, V. Stroescu și Ilie Lupu, Coșbuc contribuie cu aproximativ 45 de poezioare, toate nesemnate, dar după conținut și tehnică se deconspiră.

Tot în această perioadă de pionierat pe tărâm educativ, tânărul poet ardelean va fi solicitat de Barbu Constantinescu (un admirator al poeziei și talentului coșbucian) pentru apariția cele de-a 39-a ediții a *Abecedarului*, care apărea sub numele de *Noul Abecedar Românesc* (1891).

Acestor manuale (cele două, la care trebuie adăugat și *Istoria antică în biografii*) nu le urmează alte ediții deoarece șeful colectivului redacțional se stinge din viață în noiembrie 1891 (B. Constantinescu).

Cu toate acestea, multe din poeziile nesemnate de Coșbuc, vor fi preluate (tot nesemnate) în alte cărți cu caracter didactic sau pentru copii. În anul 1899, Coșbuc va edita o carte de citire pentru toți românii sub titlul *Fapte și vorbe românești* unde sunt inserate mici povestiri istorice, poezii din diferiți autori și câteva republicări originale.

A existat și o tentativă de alcătuire a unui manual de teorie literară pentru școlile secundare. George Coșbuc încearcă, alături de Ioan Manliu, în preajma anului 1900 alcătuirea unui astfel de manual. Nu se știe din ce motive nu a fost desăvârșită, deși lucrarea era destul de înaintată ca elaborare. Definitivarea o face însă Manliu singur, în cele două volume din *Antologie română*.

Activitatea de la Casa Școalelor în compania lui Al. Vlahuță va da roade în alcătuirea unui manual: *Carte de citire pentru școlile secundare și profesionale* (1902). Acest manual, o adevărată istorie a literaturii române moderne și contemporane, are ca finalitate o temeinică pregătire a elevilor în domeniul literaturii, asigurându-i un succes deosebit. Deși prefața manualului nu este semnată, Coșbuc este cel care va expune ideile despre limbă și literatură și mai ales bucățile de lectură necesare elevilor: „*Acei care au întocmit cartea aceasta s-au gândit că predarea limbii și literaturii române în învățământul secundar ar fi, în*

¹¹ *Ibidem*.

primul rând, un mijloc de a introduce treptat în sufletele școlarilor înțelegerea din ce în ce mai lămurită a vieții noastre naționale De dorit ar fi ca școlarii să citească aceste bucăți pentru frumusețea limbii și a cugetărilor ce cuprind, iar nu pentru analize și exerciții de stil și de gramatică; această tulbură adesea opera senină și binefăcătoare a unei prețioase lucrări”¹².

Manualul cuprinde în majoritate poezii din: Alecsandri, Eminescu, Coșbuc, Șt. O. Iosif, poezii populare (*Miorița, Meșterul Manole*), proză din Alexandru Odobescu, Nicolae Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu, Alexandru Vlahuță, Barbu Ștefanescu Delavrancea. Aceste bucăți de lectură sunt însoțite în subsol de mici schițe biografice ale autorilor. În anul 1901, Spiru Haret hotărăște ca o parte a manualelor școlare pentru ciclul primar, din mediul urban și rural, să fie scoase la concurs, scopul urmărit fiind dublu: pe de o parte, elaborarea unor manuale mai bune, pe de altă parte, ieftinirea cărților școlare prin eliminarea concurenței dintre autori.

Din comisia de triere a manualelor școlare, formată din 10 institutori, președinte fiind Dimitrie August Laurian, făcea parte și Coșbuc (în subcomisia a II-a). Această comisie își va desfășura activitatea în primăvara anului 1902 și controlează în amănunt paisprezece manuale propuse spre omologare.

Prezența lui Coșbuc în această comisie nu era întâmplătoare. Apreciat de Haret pentru activitatea sa literară și mai cu seamă pentru experiența didactică a unui statornic autor și coautor de manuale școlare, poetul are girul ministrului în vederea selectării textelor literare din manualele propuse comisiei.

Proiectul de schimbare a manualelor inițiat de Haret în 1901, se va realiza abia începând cu anul 1908, când se publicau concursuri pentru elaborarea de cărți de citire și abecedare, instituind-se câte trei pentru fiecare manual.

S-au prezentat la concurs 27 de manuscrise de abecedar, 8 manuscrise pentru cărți de citire de clasa a II-a și câte 6 manuscrise pentru clasele a III-a și a IV-a.

Comisia de corectare și decernare a premiilor formată din: G. Bogdan-Duică (președinte), G.P. Salvin (învățător), Sava Athanasie și C. Giurescu (profesor), C.C. Vîlceanu (institutor) și Șt. O. Iosif (literat) a decernat mai multe premii.

Colectivul lui Coșbuc obține premiul I pentru toate cărțile de citire prezentate comisiei, fiind apreciate în mod special părțile de știință naturală, istoria patriei și fizico-chimice. Manualele premiate intrau în proprietatea Casei Școalelor care le editează, iar autorii, pe lângă premii, aveau și un beneficiu anual pe durata de trei ani cât au fost valabile manualele.

Manualele realizate de colectivul condus de Coșbuc și care au fost premiate, respectau cerințele lui Haret: „... Conținutul cărților de citire pentru toate clasele va fi aproape enciclopedic. Pe lângă bucăți de citire cu fond instructiv și etic, ele

¹² Catalano, Horațiu, *G. Coșbuc: contribuții pedagogice*, Cluj- Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2015, p. 115.

vor cuprinde și următoarele materii prevăzute în programa analitică: religia, limba română, istoria, științele naturale și bucăți referitoare la geografie...

Subiectele tind să dezvolte spiritul de observație, prețuirea timpului, inițiativa și motivația...

Subiectele diferitelor materii din cărțile de citire se vor succede în ordinea indicată de programă și vor alterna între ele...

Cărțile de citire, fiind destinate ambelor sexe, atât din orașe, cât și din sate, vor conține bucăți potrivite pentru fiecare din aceste categorii de copii. Limba întrebuințată va fi cea literară, stilul cât se poate de ușor și mai puțin figurat; iar ortografia va fi cea academică...

Bucățile cu conținut moral, luate din autorii străini trebuie astfel lucrate încât să prezinte scene din însuși felul de viață al poporului nostru ...

Ilustrațiunile se vor pune în manuscrise numai câte vor fi necesare, posibil de găsit și de executat... ”.¹³

Caracterul enciclopedic al manualelor editate de colectivul lui Coșbuc era evident. Astfel la *tabla materiei* a cărții de citire pentru clasa a II-a (1908), găsim: *Înainte*, poezie semnată de Coșbuc prin care îndemna elevii să iubească învățătura arătându-le foloasele; în tema doi, *Școala*, este descrisă clădirea școlii, anexele, curtea școlii, inventarul didactic din sălile de clasă precum și prezența învățătorilor în aceste clase, tema trei *Cartea de citire* este o descriere a manualului semnat tot de Coșbuc, tema a patra *Luna septembrie*, semnată tot de poet, prezintă muncile câmpului, roadele acestei luni (toate fiind sprijinite de material intuitiv pe o pagină).

Mai departe, elevii fac cunoștință cu primele noțiuni de religie (*Facerea lumii*), cu primele exerciții gramaticale (*Nume de lucruri*), primele observații în natură prin metoda intuiției (*Mărul*) etc.

Fiecare trimestru începe cu descrierea lunii corespunzătoare, autorii respectă într-un tot logic internă specifică fiecărei discipline școlare, astfel că se învață mai întâi despre albină și viespe, alcătuire, cap, corp și pânțe, se face diferențierea între albina lucrătoare, trântor și matcă, spre final se introduce noțiunea de insectă și se prezintă o fabulă hazlie ce are drept personaj principal o albină.

Se observă rigoarea și pragmatismul unui astfel de manual, care respecta principiile didacticii moderne și anticipa, încă de la aceea vreme, necesitatea abordărilor integrate în procesul didactic.

Toate aceste manuale respectă principiile didactice moderne: principiul intuiției, principiul sistematizării și continuității (noțiunile sunt comunicate dinspre empiric spre științific, prin lărgirea ariei noțiunilor), principiul accesibilizării (toate bucățile de lectură se referă la vârsta elevului de școală primară), principiul retroacțiunii (prin combinarea temelor de științe naturale cu bucăți de lectură —

¹³ Catalano..., ibidem.

exemplu: după ce elevul ia cunoștință cu alina, țânțarul și păianjenul, în multe lecții, într-o altă temă apare o fabulă hazlie cu trei insecte devenite personaje literare, iar ca finalizare, într-o consolidare a cunoștințelor li se cere alcătuirea unei comparații între cele trei insecte după criteriile: cap, trunchi și picioare).

Autorii acestor manuale, în consens pară cu cerințele actuale de elaborare a manualelor pentru ciclul primar, respectă și o metodologie specifică. Diferența dintre manualul rural și urban este nesemnificativă. Aceasta ar consta într-o schimbare cronologică a temelor, fără implicații la nivel epistemologic. Diferențierea este evidentă în ilustrarea copertelor (pe cel urban, ținuta și ambientul sunt specifice orașului, iar pe cel rural, atât învățătorul cât și elevii sunt în costume naționale).

Toate aceste manuale despre care vorbim încep și se finalizează cu poeziile lui Coșbuc.

La momentul elaborării acestor manuale, Coșbuc era în plină putere de creație, își publicase toate cele patru culegeri de versuri, o bună parte din traduceri, era deja membru corespondent al Academiei Române (titlu ce apare pe manuale), fiind înconjurat și de colaboratori de excepție în plan didactic. Toate acestea concură la o așezare a manualelor ca un moment de succes în istoria învățământului românesc.

O altă etapă a elaborării manualelor de școală la care colaborează Coșbuc (și ultima, de altfel) este 1913-1916.

Noul colectiv în fruntea căruia era ales din nou Coșbuc, format din profesori specialiști și învățători cu experiență (George Coșbuc (literat), G.A. Dima (profesor de științe), D.D. Pătrășcanu (profesor de istorie și literat), Spiridon Popescu (profesor și literat), V. Stroiescu și Ilie Lupu (învățători), au editat patru manuale.

Acest moment din viața școlii este consemnat în presa vremii astfel: „Literatura didactică se îmbogățește într-acest an cu o serie de cărți pentru cursul primar menite să însemne o treaptă nouă în evoluția acestei literaturi.

Dacă scriitori își înțeleg chemarea ca un îndemn pentru înălțarea sufletească a neamului în mijlocul căruia apar, ei pot începe această operă de înălțare chiar din anii copilăriei. Ca să dea un nou impuls literaturii didactice, învățătorul poet Coșbuc, exactul și fermecătorul prozator Pătrășcanu și vigurosul Spiridon Popescu, împreună cu câțiva dintre cei mai prețuiți autori de cărți didactice de până acum, au alcătuit o serie de lucrări didactice pentru cursul primar, realizând astfel un mare gând de educație națională cu modestele instrumente ale învățământului elementar. Acești fruntași ai scrisului literar pot ridica lesne nivelul sufletesc al copilului care-l urmărește, căci îl deprind cu acuratețea, preciziunea și chiar frumusețea formei, la un fond adecvat dezvoltării sale” (*Flacăra*, an II, nr. 48 din 14 septembrie 1913, București).

Concepția acestor manuale respectă linia celor din perioada anilor 1908-1910, prin preluarea multor lecturi și prin modul de prezentare a conținutului.

Ecourile în lumea școlii au fost din cele mai pozitive.

Conținutul acestora va fi îmbrățișat de generații întregi de elevi și dascăli chiar după moartea poetului.

Crezul lui Coșbuc, cu privire la literatura didactică pentru copii, este expus într-o prefață la cartea lui Sergiu Cujbă, *Povestiri din copilărie*: „ A scrie pentru copii e foarte greu tocmai pentru că e foarte ușor. Cultura omoară naivitatea și știința gonește simplitatea și, dacă nu știi să povestești copiilor naiv și simplu, atunci ești în rolul celor care predică flămânzilor despre binefacerile postului. Ca să poți povesti copiilor, trebuie să-i iubești, trebuie să cauți a le pricepe firea și lumea aparte în care trăiesc, să știi să te cobori până la nivelul personalității lor, considerându-i, ca și pe oamenii în vârstă. Trebuie să iei parte împreună cu dâșii la toate manifestările lor; într-un cuvânt, rămânând om mare să fii cât se poate copil...

Poveștile pentru copii au un rol educativ, pedagogic. Ele sunt în primul lor, poezie didactică. Instructivă nu distructivă. Tocmai de aceea, ea dintre toate genurile de literatură poate să fie cea mai distructivă, dacă urmăresc idei împotriva dogmelor pedagogiei și moralității.

Apoi, trebuie să arătăm viața copilului așa cum e, cu bucuriile și prăpăstiile sale, ca nu cumva intrând în lume - dizarmonia din lumea reală și lumea din mintea sa - să-l ducă la decepțiune, la pesimism, la lipsa de voință rele de care omenirea noastră e așa bolnavă!”¹⁴.

Mai este oare necesar să mai aducem alte argumente în sprijinul concepției sale moderne, sănătoase, caracterizate de un optimism pedagogic debordant, nu întâmplător, ci așezat pe o bază psihologică?

Mai este oare nevoie să aducem alte argumente care să susțină viziunea sa modernă și sănătoasă, marcată de un optimism pedagogic desăvârșit, nu întâmplător, ci fundamentat pe o bază psihologică solidă?

¹⁴ Cujbă, Sergiu, *Povestiri din copilărie*, București: E.L. 1996, pp, 5-7.

Bibliografie:

1. *Cujbă, Sergiu, Povestiri din copilărie, București: E.L. 1996.*
2. Duțu, Alexandru, Coșbuc despre educația prin carte, în Călăuza bibliotecarului, , nr.6, 1969.
3. Catalano, Horațiu, G. Coșbuc: contribuții pedagogice, Cluj- Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2015
4. Husar, Alexandru, *George Coșbuc în amintirea contemporanilor*, Editura Princeps Edit, 2006.
5. Manolache, Anghel, Istoria învățământului din România: Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994.
6. Marinescu, Constanța, *George Coșbuc- studiu critic*, ECȘ, București, 1983.
7. Negoescu, Ion, *George Coșbuc, autor de manuale didactice*, în *Limba și literatura*, nr. 11, 1966.
8. Stanciu, I. Gheorge, *Autoeducația în lumea contemporană*, Revistă de pedagogie, nr. 8-12, 1993.
9. Ștefan, Mircea, *Mihai Eminescu- revizor școlar*, București: EDP, 1966.

DRUMUL DE CREAȚIE AL LUI CEZAR PETRESCU

Ludmila Balțatu

conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
(email: ludmilabalta@yahoo.com)

Rezumat. *Cezar Petrescu este una dintre cele mai originale personalități din perioada interbelică. Personajele nuvelor sale sunt, în majoritatea cazurilor, oameni modești din provincie, mediocri, iadaptabili, fiind treptat nimiciți de mediul în care își duc existența. Într-un număr considerabil de nuvele, preponderent apărute în ultimele trei volume, Cezar Petrescu își găsește refugiu în lumea ireală, a fantasticului.*

Romanul său de debut poartă titlul Întunecare, fiind apreciat de către savanții în domeniu, ca unul dintre cele mai reușite romane românești. Probleme adânci psihologice sunt abordate de către scriitor și în romanele Simfonia fantastică, Oraș patriarhal, Aurul negru, Apostol etc.

Cezar Petrescu are și un roman pentru copii – Fram, ursul polar. Personajul central al acestei creații literare – Fram – e un simbol alegoric al dramei dezrădăcinării, al celui care e îndepărtat de meleagurile natale.

Cuvinte cheie: *nuvelă, roman, psihologie, apreciere, temă.*

*

Abstract. *Cezar Petrescu is one of the most original personalities from the interwar period. The characters of his short stories are, mainly, modest people from province, mediocre, inadaptatable, being little by little destroyed by the environment they exist in. In a significant number of short stories, mostly published in the last three volumes, Cezar Petrescu takes refuge in the world of imagination, of fantasy.*

His debut novel entitled Întunecare (Gathering clouds), is appreciated by the literary critics as one of the most successful romanian novels. Profound psychological matters are also approached by the writer in the novels Simfonia fantastică (Fantastic symphony), Oraș patriarhal (Patriarchal town), Aurul negru (Black gold), Apostol (Apostle) etc.

Cezar Petrescu has a novel for children too – Fram, ursul polar (Fram, the polar bear). The central character of this piece of literature – Fram – represents the allegorical symbol of the drama of uprooting, of the one who has been remoted from homeland.

Key words: *short story, novel, psychology, appreciation, matter.*

Sunt în literatura română scriitori opera căroră, pe parcursul anilor, nu-și pierde din actualitate. Aceasta, într-o măsură considerabilă, se datorează faptului că în scrierile sale ei abordează teme care permanent frământă omenirea, precum: dragostea, prietenia, comuniunea omului cu natura, nefiind lăsate în umbră și viciile omenești – ura, avarismul, trădarea, indiferența etc.

În tagma unora asemenea artiști ai cuvântului intră și Cezar Petrescu, de sub pana căruia „... oamenii se nasc, ies din neant, vorbesc, sufăr, se luptă și cad”¹, ține să menționeze unul dintre confrații săi de condei Demostene Botez.

Referindu-ne la evoluția artistică a lui Cezar Petrescu, mai întâi de toate ținem să atragem atenția asupra faptului că, în colaborare cu alți scriitori, el a contribuit la înființarea revistei *Gândirea*, manifestându-se ca ziarist.

Or, jurnalistica a jucat un rol important în activitatea scriitoricească de mai departe a lui Cezar Petrescu, fiind un izvor viu de inspirație : „... i-a oferit întâmplări uluitoare, i-a scos în cale felurite destine omenești, i-a dat prilejul să lege prin cele mai neașteptate fire cărțile direct de actualitate”².

Convingerile sale referitor la activitatea revistei *Gândirea* Cezar Petrescu le expune în felul următor : „... am ținut să păstrăm în *Gândirea* nu numai o atitudine de completă independență politică, dar chiar am ținut să păstrăm o independență riguroasă în diferitele curente de literatură care de altfel nu se bazează niciunul pe idei, ci pe persoane și grupări de persoane”³.

E de notat faptul că pentru Cezar Petrescu această revistă a avut un rol considerabil în formația sa scriitoricească, constituind o punte de trecere de la ziaristică la literatură.

Cartea sa de debut poartă titlul *Scrisorile unui răzeș*. În ea autorul, conform opiniilor exegeților, aflându-se sub influența lirismului lui M. Sadoveanu, prelungind atitudinea sămănătoristă, cu o deosebită nostalgie și regret își amintește de meleagurile natale, de ființele dragi. Și, nu întâmplător, cartea e văzută mai degrabă ca o confesiune, nu o culegere de nuvele.

În această ordine de idei vom atrage atenția și la următoarele : una dintre temele centrale a acestui volum e cea a dezrădăcinării.

Același lucru îl putem afirma în urma lecturării nuvelor din volumul *Drumul cu plopi* în care e prezentată o galerie întreagă de personaje inadaptabile, incapabile de a domina evenimentele, care îi domină pe ei.

Ca argument poate fi nuvela *Unchiul din America*. Personajul central – Constantin Mogrea – lucrează la un liceu de provincie în calitate de profesor de zoologie. Familia sa, cu mulți copii, o duce greu, fiind copleșită în permanență de lipsuri. El, la un moment dat, își amintește că fratele soției de mai mult timp se află în America. Decide să-i scrie o scrisoare în speranța că acela și-a făcut o avere considerabilă.

Dar așteptarea îndelungată, ce a urmat după trimiterea scrisorii, i-a spulberat

¹ Botez D. *Cezar Petrescu* În : *File de istorie literară*. București : Albatros, 1977, p. 76.

² Bălu I. *Cezar Petrescu*. București: Albatros, 1972, p. 14.

³ Dumitrescu L. *Curriculum vitae*. În : Petrescu C. *Duminica orbului* București : Editura 100+1 Gramar, 1997, p. 12.

toate speranțele familiei. Mogrea își află unchiul ducându-și existența umilă la un bâlci, în calitate de păzitor de menagerie.

Iar în nuvela *Zăpada* personajul central – Ion Sârbu – se pierde ca personalitate locuind într-un orașel de provincie, în care domina atmosfera de mediocritate ce-l sufoca.

Pe firul acestei idei voi mai preciza că și în alte nuvele inserate în volumul dat – *Adevărul*, *Cariera lui Vidran*, *Inelul cu piatră de rubin* – sunt prezente personaje lipsite de inițiativă, de voință. Ducând în provincie un mod de viață monoton, ele se plictisesc, mutilându-și sufletul.

Ar mai fi de adăugat, apelând la opiniile savanților în domeniu, și următoarele : scriitorul Cezar Petrescu manifestă o artă desăvârșită în compunerea subiectelor, stilul său, dozarea elementelor sunt demne de apreciat.

Același lucru îl putem constata și în urma lecturării nuvelor din volumul *Omul din vis*.

În prima nuvelă din acest volum, care la fel e intitulată *Omul din vis*, accentul îndeosebi e pus pe manifestările psiho-patologice de obsesie. Personajul central al nuvelei, fiind dezgustat de viața de clubul de noapte, decide să plece la țară, la bătrânul moșier Ordeanu, care-și pierduse o parte considerabilă din averea sa. Dar peste scurt timp e nevoit să revină la București, fiind dominat de groaznicul gând că, deloc întâmplător, Ordeanu, însoțit de un câine, permanent îi apare în vis. El iarăși își găsește refugiul în jocul de cărți. Întâlnindu-l pe Ordeanu, joacă cu el. Ordeanu, ruinându-se complet, se sinucide.

La final personajul, chinuit de remușcări, e în continuu obsedat de gândul că va fi omorât de câinele bătrânului decedat.

Și în următoarele nuvele din volumele scriitorului sunt reflectate subtil un șir de probleme psiho-patologice.

După acest preludiu nuvelistic, țin să subliniez savanții în domeniu, Cezar Petrescu a abordat genul mai complex al romanului, devenind unul dintre cei mai apreciați scriitori români.

Primul său roman – *Întunecare* – constituie cea dintâi scriere de mare amploare a întinsului ciclu care avea să cuprindă mai târziu întreaga sa operă.

Concentrându-ne la semnificația titlului, am atras atenția la următoarele opinii ale cunoscătorilor în materie: „*Întunecare* este un titlu care a ajuns să conțină în sine mai multe sensuri, cel antropologic destinul fiind, desigur, cel mai profund. Dar acest înțeles va fi – pentru mulți cititori – corelat mereu și cu semnificații sociale și psihologice”⁴. Dacă e să ne întrebăm: anume de ce? În urma lecturării operei date ne vom convinge că baza psihologică și socială a războiului, revoluției sau a războaielor scot în evidență multiplele laturi ale întunecării. O bună parte dintre ele, fiind stocate în

⁴ Morar V. Prefață. În: Petrescu C. *Întunecare*. Colecția *Biblioteca pentru toți*, 2009, p. 13.

memoria colectivă, devin în timp un subiect pentru crearea operelor literare.

Am insistat asupra acestor opinii pentru a evidenția următoarele: romanul *Întunecare* e dedicat în întregime generației ce a luat parte la războiul pentru întregirea neamului, făcându-și datoria cinstit pe câmpul de luptă, sacrificându-se întru viitorul luminos al Patriei.

Dar, revenind acasă, începe a conștientiza starea reală a lucrurilor. Adevărul e că victoria și-o atribuie cei care nu contribuiseră cu nimic la apropierea ei. Tinerii deziluzionați coboară tot mai adânc pe treptele vieții sociale, se întunecă.

Aceste considerații le vom completa cu următoarele opinii ale criticilor literari: „Ei nu înțelegeau că au fost împinși în măcel ca să ucidă și să fie uciși tocmai pentru a li se abate atenția de la adevărata rezolvare a teribilei imoralități, a gravelor injustiții pe care ei le constatau, dar cărora le căutau cauzele și dezlegările aiurea. Se socoteau purtătorii unui ideal propriu, apărătorii unei morale supreme și în realitate nu erau decât masa de manevră, oastea mercenară a capitalismului dintr-o țară, intrată în conflict cu capitalismul din altă țară”⁵.

După primul său roman în trei volume – *Întunecare*, de sub pana lui Cezar Petrescu apar alte romane, printre care e și cel cu titlul *Calea Victoriei*, în care este redat portretul psihologic al unui tânăr provincial, ce nimerește în vârtejul vieții bucureștene, încălcând principiile sale morale, acomodându-se la împrejurările în care a nimerit.

Or, anume în aceasta și consta scopul lui Cezar Petrescu: să descrie ce influență poate să exercite un oraș-capitală asupra tinerilor.

Totodată, acest roman îl putem aprecia și ca pe un document veridic, fiindcă totul aici e autentic, văzut sub aspect real.

Iar într-un alt roman al său – *Duminica Orbului* - Cezar Petrescu a dat dovadă de capacități deosebite, de un spirit fin de observație.

Opera dată nu se limitează doar la un singur subiect „Câți oameni mișună în carte, atâtea destine se încrucișează, atâtea subiecte se epuizează din cortegiul acesta enorm de personaje care se angrenează în scurta durată de timp de 24 ore; fiecare își dezvăluie metodic trecătoarea sa existență, fiecare își trăiește în scurt timp marea iluzie și tragedie, și apoi dispar în noapte ca niște biete insecte”⁶.

Merită atenție, în această ordine de idei, și următoarele aprecieri critice: „Romanul *Duminica Orbului* transmite un profund mesaj umanist. A ține ochiul deschis înăuntrul ființei umane pentru a-i aprecia conștiința valorică și închis, adică „orb” la nelegiuiri și compromisuri, trebuie să devină țelul primordial al existenței, un mode de a trăi, de a lupta pentru a schimba soarta condiției umane”⁷.

⁵ Gafița M. *Prefață*. În: Petrescu C. *Întunecare*. București: Combinatul poligrafic, 1961, p. 12.

⁶ Predescu L. *Istoria literaturii române*. București: Cugetarea, 1939, p. 310.

⁷ Dumitrescu L. *Prefață*. În: Petrescu C. *Duminica Orbului*. București: Editura 100+1 Gramar, 1996, p.

Probleme adânci psihologice sunt abordate de Cezar Petrescu în așa romane ca *Plecat fără adresă*, *Simfonia fantastică*, *Baletul mecanic* ș. a. Are și un roman pentru copii – *Fram, ursul polar*, apărut de sub tipar în anul 1933. Trei ani mai târziu autorul mărturisea: „... am scris cărți pentru copii; m-am gândit la sufletul lor, care era dorit de o poveste duioasă, cu animale”⁸.

O contribuție la geneza acestui roman a avut-o și amintirile scriitorului din copilărie legate de uluitoarele călătorii a unui renumit explorator, despre care în acea vreme se vorbea și se scria cu un deosebit entuziasm.

În cele ce urmează vom apela la conținutul operei, de la bun început atrăgând atenția asupra faptului că povestea tristă a ursului Fram e prezentată de către Cezar Petrescu pe două planuri. Și anume: al prezentului și al trecutului ce-i axat pe amintiri. Nu vom lăsa în umbră, în contextul dat, și următoarele: cartea este structurată în capitole. Fiecare dintre ele poartă un titlu semnificativ, precum *Fram face nazuri*, *Îndărăt spre oceanul planetar*, *Bufonul oceanului planetar* ș. a.

Dacă e să ne referim la timpul desfășurării acțiunii, vom găsi date concrete în primul titlu de capitol: *O reprezentație de adio la circul Struțki în iarna anului 1924*.

Or, această reprezentație a fost urmărită cu interes nu doar de către copii, dar și de cei care-i însoțeau – părinți și bunici ce, de această dată, au rămas dezamăgiți, dat fiind faptul că Fram, totalmente epuizat, a dat dovadă de o deosebită oboseală.

Convingându-se pe deplin în adevărul că ursul a îmbătrânit, conducerea circuitului decide că Fram duce dorul locurilor natale și că e rezonabil să-l retrimită încolo.

Urmează celălalt plan al romanului și anume cel al rememorării.

Din paginile ce urmează aflăm că puiul de urs – Fram – ducea un mod de viață fericit, fiind îngrijit de mama sa. Întâmplări neprevăzute intervin în viața lui pe neașteptate, ce-s cauzate de uciderea mamei sale de către vânătorii eschimoși.

Așadar, eschimoșii îl vând pe el unor vânători de balene, care i-au și dat numele Fram (în norvegiană tălmăcindu-se *ca înainte*).

Fiind la început neîncrezător în oameni, cu timpul se atașează de ei. E și pe deplin înțeles de ce: lumea, ce-l înconjoară, manifestă față de Fram grijă și bunătate.

Apoi ajunge la Circul Struțki. În scurt timp devine una dintre vedetele acestui circ, fiind solicitat și aplaudat de spectatori.

Vremea a trecut pentru el pe neobservate. Anii l-au luat pe dinainte. Îl vedem obosit și, probabil, răpus de dorul pentru ținuturile natale.

Dar..., revenind la locurile de baștină, Fram se simte străin. Caută să se gospodărească singur, să lege noi prietenii. Iluziile i se spulberă.

6.

⁸ *Fram, ursul polar* de Cezar Petrescu. În: Luchescu Gh. *Istoria pentru copii de pretutindeni* București: Editura V.I.S. Print, 2001, p. 218.

Cutreierând în singurătate ținuturile de care îl leagă amintirile din trecutul îndepărtat, Fram dă de doi vânători aproape înghețați. Încălzindu-i, îi reîntoarce la viață. Apoi, cu aceștia revine în lumea oamenilor.

„Finalul nu poate risipi cititorului această îndoială: se va putea adapta Fram în lumea cercului, devenind acrobatul talentat de odinioară?”⁹

Aici e locul să ne referim și la o altă operă literară apărută sub semnătura lui Cezar Petrescu - romanul *Aurul negru*. În mod deosebit vom atrage atenția că, grație aderării în scrierile sale la realism, el conștientizează modificările parvenite în societatea noului secol (secolul XX – n. a.).

Scriitorul, cu regret, constată că un anumit echilibru, atestat în penultimii ani din secolul al XIX-lea, s-a rupt. Ca urmare, a fost martor a acestei vertiginoase prăbușiri. În asemenea împrejurări omul se pomenește într-o realitate controversată, fiindu-i dificil să-și găsească rostul în viață.

Anume în acest context, o prezentare specială necesită romanul lui Cezar Petrescu intitulat sugestiv *Aurul negru*, în care într-un mod convingător este redat conflictul dintre așa numita lume veche și lume nouă.

Lumea veche e descrisă de către Cezar Petrescu drept o lume patriarhală, ducând un mod de viață modest, dar fiind armonioasă în interiorul său. Pe când lumea nouă e redată în culori sumbre, ea fiind caracterizată ca brutală, avară, agresivă, incapabilă de a sesiza adevăratele valori umane.

„*Aurul negru* este romanul petrolului românesc, țin să precizeze exegeții în materie, care departe de a fi o bogăție fericită pentru țară, cum se crede, este o adevărată pacoste, căci el aduce în țară străini hrăpăreți, corupători de suflete curate autohtone”¹⁰.

Urmărind drumul de creație al scriitorului Cezar Petrescu, vom încheia cu următoarele concluzii, ce le-am spicuit din opiniile criticii literare. „Prăbușirea iluziilor, unul dintre izvoarele principale ale meditației și cugetării cezarpetresciene, degradarea valorilor spirituale și morale din lumea contemporană, dominată de o expansiune nelimitată a instinctelor josnice și antiumane, sentimentele filosofice ale ireversibilității timpului și zădărniceii omenești îl apropie de creația eminesciană, determinându-l să simtă cu o dureroasă luciditate aspirațiile sale cele mai înalte și realitățile înconjurătoare ale vieții sociale”¹¹

În lumina acestor aprecieri vom mai adăuga următoarele: printre realizările scriitoricești a lui Cezar Petrescu e și trilogia *Romanul lui Eminescu*, care a apărut de sub tipar între anii 1935-1936. Această scriere, alcătuită din volumele *Luceafărul*,

⁹ Buzași I. *Literatura română și literatura pentru copii*. Alba-Iulia: Universitatea 1 Decembrie, 1918. Departamentul pentru pregătirea Personalului Didactic, p. 161.

¹⁰ Loghin C. *Istoria Literaturii române* Cernăuți: Tipografia Mitropolitului Silvestru, 1939, p. 48.

¹¹ Dumitrescu L. *Prefață* În: Cezar Petrescu *Duminica orbului*, București: Editura 100+1 Gramar, 1997, p. 6.

Nirvana și *Carmen Saeculare* a adunat un număr considerabil de cititori. Mărturie e și că, până în 1939, a fost reeditată de cinci ori.

E de notat că succesul operei nominalizate se datorează mai întâi de toate faptului că: „... întâia oară într-un roman, lectorul întâlnea numeroase personaje ale istoriei literare știute până atunci numai prin intermediul manualului sau al studiilor de specialitate.

În contextul dat, se cere și o precizare: scrierea menționată se citește cu interes fiindcă în ea e prezentă personalitatea autorului care vorbește nu doar în numele lui Eminescu ci și a lui Creangă, Slavici, Caragiale.

Fără îndoială, scriitorul Cezar Petrescu se remarcă prin capacitatea de a reda veridic caracterele umane, frământările sufletești, prin modul de a aborda problemele sociale, prin viziunea sa științifică asupra lumii, aducând-și în acest mod aportul la dezvoltarea noii literaturi.

VERGLEICHENDE POETIK. PO(I)ETICA OPEREI SADOVENIENE

Dragoș Vicol

prof. univ. dr. hab., Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
(email: dragoshvicol@yahoo.com)

Abstract. *The relating of Sadoveanu's creation to the works by certain outstanding novelists known in world literature is effectuated in a value framework, in the light of integrative comparativism. The most powerful artistic components of the general-human order are identified, stipulating the priority of universality as regards national and autochthonous features. On the basis of these aesthetic, ethical, historical, psychological, philosophical, metaphysical values characteristic of an ethnos, degrees of similitude and generalizing interferences are established.*

The researcher institutes the main categories of compartments of Sadoveanu's Romanesque ensemble. It is motivated that symptomatic, in this respect, are: the direct narration of the author, the stylization of different forms of verbal narration, the technique of resumption and amplification, artistic appreciation through the medium of stylistic decices, the technique of anticipation etc.

Key words: *literary model, literary comparatism, mythological substrate, archetypal image, literary symbol, poetic art, ontic vision, national specificity, sacred and profane, complete criticism, parabolic language, dialogical discourse, poetic language.*

*

Rezumat. *Relația creației lui Sadoveanu cu operele unor romancieri de seamă cunoscuți în literatura mondială se efectuează într-un cadru valoric, în lumina comparatismului integrativ. Sunt identificate cele mai puternice componente artistice ale ordinii general-umane, stipulând prioritatea universalității în ceea ce privește trăsăturile naționale și autohtone. Pe baza acestor valori estetice, etice, istorice, psihologice, filozofice, metafizice caracteristice unui etnos se stabilesc grade de similitudine și interferențe generalizatoare.*

Cercetătorul instituie principalele categorii de compartimente ale ansamblului romanesc al lui Sadoveanu. Se motivează, simptomatice, în acest sens: narațiunea directă a autorului, stilizarea diferitelor forme de narațiune verbală, tehnica reluării și amplificării, aprecierea artistică prin intermediul deciziilor stilistice, tehnica anticipării etc.

Cuvinte cheie: *model literar, comparatism literar, substrat mitologic, imagine arhetipală, simbol literar, artă poetică, viziune ontică, specific național, sacru și profan, critică completă, limbaj parabolic, discurs dialogic, limbaj poetic.*

Istoria literară se situează într-o ipostază eminemente comparatistă, intrinsecă. Coroborarea elementelor constitutive ale unei opere literare, puse față

în față cu torentul extranațional, uneori demolator, alteori edificator, justifică credibilitatea și plasarea în circulație a unui sistem de valori ușor recognoscibil.

Metodele, recuzitele critice trebuie și ele acomodate plenar obiectului disecat, valențele scoase în relief cu asepsie putând fi identificate la modul asertoric, categoric și irevocabil. Labilitatea afirmațiilor este exclusă din start, iar argumentul pueril, „dezolant” eliminat cu clarviziune.

Reinterpretarea operei sadoveniene, după parcurgerea integrală a referințelor critice (articole, eseuri, comentarii, tratate, monografii), ruminația materialului până la refuz, se cere axată pe o pistă inedită, direcționată spre o cunoaștere în profunzime (de profundis!) și a contextului literar în care a activat Mihail Sadoveanu, fără a ne lăsa influențați fatalmente de morbul social, dogmatic. Irelevanța ultimului aspect ține de cramponarea și ignoranța trufiei literare, un fel de fobie acidă.

Continguitatea lui Mihail Sadoveanu cu marii romancieri-creatori ai lumii poate fi percepută doar prin prisma (sita rațiunii critice) comparatismului universal, integrator și valorificator al eforturilor literare mondiale. Acolo unde esențele neprecupețite se adună într-un tot indestructibil și inexpugnabil, penetrarea universalului se produce, cu obligativitate, prin inculcarea naționalului peren, autohtonicității imuabile. Iată de ce acribia științifică, inerentă ascezei studiului și cercetării cu asiduitate a materialului vast, oneros de vast, presupune istovitoare și exhaustive cunoștințe filosofice, metafizice, etice, estetice, istorice, psihologice. Conceptul de normalitate literară este relativ, insignifiant pentru autor, terenul experiențelor cuprinzând un areal incomensurabil de „exerciții de admirație”, menit să ateste complexitatea și disponibilitatea actului creativ. Inovația ca erupere a vulcanului interior, interiorizat, în sensul de expansivitate a universului ideatic, forța persuasiunii fiind cea care accede spre sâmburele creației, grație harului divin, dar și a onctuoității muncii.

Există totuși o anumită tradiție poetică a comparatismului ce nu trebuie exagerată, dar nici minimalizată. Este vorba de intuiții intermitente, de tatonări, de deschideri edificatoare, care pot prefigura un discret fir conducător. Poetica comparată, acest presentiment vag (*Vergleichende Poetik*), apărut, prin eforturi conjugate, în spațiul germanic la mijlocul secolului trecut, ne permite să ne ocupăm îndeaproape de analiza minuțioasă a creației sadoveniene sub aspect „poematic”, alegoric cu precădere. Prin Moritz Haupt și Louis Paul Betz, comparatismul intercalat poeziei și poezia infiltrată comparatismului devin obiect de studiu și de referință pentru operele integratoare în „panoplia” universală. Bazele comparatiste, succesiunea obiectului și a cuvântului, estetica speculativă și retorica tradițională prezidează, în egală măsură, și la debuturile literaturii în Franța, într-o zonă academică și erudită, oază de latinitate, protectoare pentru literatura română, urmată pas cu pas de sora ei din Balcani. Ca să exemplificăm doar sumar:

„contaminarea”, în perioada interbelică, cu precădere, de balzacianism, gidianism, proustianism etc.

Savantul A.N.Veselovski a intuit și a configurat, prin exhaivații tacite, o „poetică istorică”, în paralel cu redescoperirea „poeticii subiectelor”, ce se face prezentă, cu ajutorul argumentelor istorice, în cel mai mare număr de literaturi europene. Or, tocmai „Nicoară Potcoavă”, „Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi Vodă” și, poate în primul rând, „Frații Jderi” tăinuiesc acea poetică unduire, ca un dat istoric, depășind granițele romanului picaresc și cavaleresc, punctând și proiectând o etapă nouă în conceperea și interpretarea artistico-istorică propriu-zisă (vezi „Iulian” de Gore Vidal și „Iskander” de Louis Couperous). Elucidarea poeziei prin propria sa istorie surprinde vigilența critică, animă simțurile adormite, învedrează acel „ochi de Argus”. Literatura a fost confundată, fără prea multe argumente, cu estetica comparată, „amenințată” cu includerea în categoria artelor de sorginte comună („esențe comune”). O acțiune arbitrară, o metodă înșelătoare, dar care va fi reluată, cum vom vedea, de către un întreg „curent” revanșard al comparatismului” (comparatismul artelor).

Această „cursă” urmărește înlăturarea metodelor de investigație existente anterior. Or, nu trebuie exclusă raportarea la analizele precedente, corolare a unei opulențe istorice de invidiat. Condescendența față de formele arhetipale, pozițiile precursore nu trebuie substituite printr-o mișcare absolut revoluționară, sub aspect conceptual. Analizând opera sadoveniană, trebuie exclusă, încă de la început, posibilitatea exegetului de a disloca și a substitui teoriile și metodele existente. Rolul său virtual este numai de confruntare, precum de verificare reciprocă a propriilor potențe critice. Semnificative, din acest punct de vedere, se prezintă mai multe sinteze, cu referințe complete sau parțiale la arta sadoveniană: Perpessicius „Lirism și narațiune în opera lui Mihail Sadoveanu”, Victora Moldovan „Structuri stilistice în opera lui Mihail Sadoveanu”. Într-un sens mai larg, inițiator și „tălmăcitor” pentru arta cuvântului, se prezintă o serie de investigații serioase, semnate de Liviu Rusu: „Estetica poeziei lirice”, Edmund Burke: „Despre sublim și frumos”, Jean Cohen: „Structure du langage poetique”, Tzvetan Todorov: „Categoriile narațiunii literare”, „Theories du symbole” și „Poetique de la prose”, Nicolas Ruget: „Langage, musique, poesie”, Roman Jakobson: „Lingvistică și poetică. Aprecieri retrospective și considerații de perspectivă”, Ladislau Gaidi: „Începuturile prozei ritmice românești”, Mihail Bordeianu: „Versificația românească”, Mihail Zamfir: „Poemul românesc în proză”, Alexandru Andriescu: „Stil și limbaj”, Ingarden Roman: „Structura fundamentală a operei literare”, Ștefan Munteanu: „Stil și expresivitate poetică”, Lidia Sfârlea: „Considerații cu privire la ritmul prozei literare românești”, G.I.Tohăneanu: „Dincolo de cuvânt”, Elena Slave: „Expresivitatea metaforei lingvistice”, Igor Stravinski: „Poetica muzicală”, V.Șuteu: „Observații asupra frecvenței cuvintelor în operele unor scriitori români”.

Evoluția limbii și stilului lui Mihail Sadoveanu este radiografiată în lucrările: „Treptele Lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu” de Al. Paleologu, „Vocabularul operei lui Mihail Sadoveanu” de Gavril Istrate, cât și în studiile lui Mircea Tomuș „Mihail Sadoveanu. Universul artistic și concepția undementală operei”, Ion Vlad „Cărțile lui Mihail Sadoveanu”. Poate în primul rând trebuia citată exegeza „Romantismul eroic. Evoluția spre realism, urmele romantismului. Poezia naturii. Duișia. Materialul povestirilor” de E. Lovinescu. Sugestii edificatoare ar putea prezenta, cu siguranță, în ceea ce privește o poziționare corectă față de orice text literar, în cazul nostru cel sadovenian, „Aliterațiunea în limbile romanice” de Ovid. Densusianu, în calitate de „acumulare” de material și cunoștințe lingvistice prețioase necesare pentru înarmarea discursului naratologic și a demersului critic avizat.

Biografia lui Mihail Sadoveanu nu este un exemplu tocmai fericit de „repercusiune asupra operei propriu-zise”. Procedul, dacă poate fi catalogat în așa mod existența unui creator ursuz „taciturn”, în interiorizarea sublimă, plină de mister, se poate explica doar printr-o reacție inversă, astfel încât ce-i lipsește existenței concrete îi prisosește în schimb spiritului operei. Asistăm la un fel de „răzbunare în operă” a acelor energii latente, manifestate în viață. Universul, aparent golit, exultă în metafore, figuri de stil, procedee artistice, grai neaoș, uneori excesiv dialectizat, alteori chiar argonizat sau vulgarizat, în funcție de „misiunea” pe care o are de îndeprins naratorul. Perfect valabilă pentru opera sadoveniană, parcă anume creată pentru ea, este și următoarea definiție, aparținând eruditului exeget Dumitru Micu: „Stilul puternic metaforizat, ca și unele construcții frazeologice speciale, derivă din logica originală, surprinzătoare a autorului”.

Potrivit lui Dumitru Micu „la Mihail Sadoveanu romanul este o diversitate socială, organizată artistic, de limbaje, uneori de limbi și de voci individuale. (...) de grup, în jargoane profesionale, în limbaje de gen, limbaje ale generațiilor, vârstelor, curentelor, limbaje ale zilelor și chiar orelor social-politice... (...) (Putem vorbi oare și de un limbaj al clipei? – n.a.) (...) Discursul autorului și limbajul personajelor nu sunt decât unități fundamentale, prin intermediul cărora „plurilingvismul” artistic pătrunde în roman; fiecare dintre ele admițând diversitatea vocilor sociale și diversitatea relațiilor și corelațiilor dintre ele. Imaginea generală, contopită cu particularitatea fiecărui individ, vizează o concepție, mult extinsă, a respectării cu strictețe a datinei din veci, prin depozitarea acesteia – LIMBA.

Filosofia ancestrală, rezultată din povestirea mucalită, modul imperios, original de a relata, curgerea molcună, mieroasă, nu și lascivă, melodioasă a discursului narativ (depănarea firului) se află în fața unei dileme (nod gordian artistic), unei clauze compromisorii, rolul de judecător imparțial revenindu-i în exclusivitate cititorului echidistant: să revizuiască fundamental concepția discursului poetic, prin impregnarea formelor exclusiv tradiționale de expresie sau să se resemneze, fatalmente, și, prin urmare, să accepte romanul ca pe o simplă proză ce gravitează în

jurul „moftului” stilistic? Ancorarea deciziei în solul fertil al realizării proiectului preconizat, oricare ar fi ea, ține de specificul fiecărei opere în parte, deci nu se poate extinde, prin „planare livrească”, asupra unui întreg univers romanesc.

Filosofia mesajului, poeticitatea rară, aleasă, sacramentală prezintă un erou „împlinit” în lăuntricitatea sa consecventă, ca o ultimă redută în față profanului.

În pofida faptului că hermeneutul G.G.Spet nu agreea „simbioza” poeziei cu proza artistică, „în realizarea ei majoră – romanul”, apreciind rolul primei „entităţi” doar în directă şi strânsă corelaţie cu arta retorică. Se impune, din aceste considerente, o exemplificare concludentă: „Înţelegerea faptului că formele contemporane ale propagandei morale – romanul – nu sunt forme ale creaţiei poetice, ci compoziţii pur teoretice, se izbeşte numaidecât de un obstacol greu de trecut: opinia generală care recunoaşte că romanul are totuşi o anumită semnificaţie estetică”. Remarcă salvează, în extremis, teoriile subiective de formalismul critic, de extremismul conceptual. Cărţile autorului „Demonului tinereţii” nu suportă, aşadar, etichetări facile, grosiere din partea criticii literare, căci opera artistică sadoveniană necesită o analiză complexă, bine compartimentată sub toate aspectele integratoare, valorificându-se şi reliefându-se punctele meritorii, simptomatice unei universalităţi ideatice.

Subordonarea problemei prozei artistice forţei tutelare a retoricii nu înseamnă, prin deducţie, decât o catalogare a romanului drept „formaţie hibridă, o formă sincretică, mixtă”, fără o identitate proprie, în fond o criză a identităţii româneşti. O corelaţie există, ea se bazează pe nivelul ce sfidează „suzeranitatea” oricărei părţi față de cealaltă. O excludere a „vasalităţii” literare, fie şi sub „camuflare” critică presupune acceptabile condiţii de „subzistenţă” literară. Continuitatea, complementarea interactivă dintre proza artistică şi formele retorice se produce sub semnul unei reciprocităţi literare continue (alternanţa dintre modul beligerant şi/sau paşnic fiind evidentă şi determinantă în frecvenţa acestei fluctuaţii), discursul romanesc păstrându-şi proprietăţile specifice (calitative) şi nefiind „reductibil la discursul retoric”. V.V.Vinogradov, în lucrarea „Despre proza artistică”, determină o convergenţă dilogică a subiecţilor respectivi: „Romanul este un gen literar. (nota bene – D.V.). Discursul romanesc este un discurs poetic, dar care, realmente, nu se încadrează în limitele concepţiei actuale despre poetic”. În paralel, „filosofia limbajului postulează atitudinea simplă şi nemijlocită a locuitorului față de limbajul său singular, unic şi concretizarea simplă a acestui limbaj în enunţarea monologică. În viaţa reală a limbajului (ceea ce nu face obiectul analizei noastre – n.n.) orice comprehensiune concretă este activă”.

Sadoveanu deţine, neîndoienic, puteri linguale „apostolice”, carismatice, îndeosebi atunci când slova măiestrită opreşte stihiiile textului. Totul porneşte, în opera sa, dinspre şi prin cuvânt. Pentru prozator „limbajul ca mediu viu, concret, în

care trăiește conștiința artistului, nu este niciodată unic”, ci se supune unei multiplicări infinite, convenționale, vizând caracteristici ontologice.

Limbajul rugăciunii, dar și al anateimei, limbajul cântecului, dar și al muțeniei, limbajul imnic al eroilor, dar și al perfizilor trădători, limbajul imemorabil al istoriei, dar și al existenței cotidiene, poate și al viitorului nebulos...

Romanul „Măria Sa Puiul Pădurii” are un epigraful pe cât de sugestiv, pe atât de abisal: „Jos morminte tăcute, sus stele eterne”. Imensitate incomensurabilă între cele două lumi, tipologic diferite prin autoexcludere: una a Tainelor Cerești, a Veșniciei, cealaltă a efemerului, mâncată de molie și rugină (morminte văruite). Tot în această scriere mai există o subtilă constatare: „ca florile pădurii ș-ale câmpiilor, care se împăspătează neconținut și trăiesc din moarte, amintirea a rămas și înfloresce încă. (...) Mergeau încet, ca s-ajungă departe. Râdeau, cântau, beau și mâncau. Se duceau spre-același sfârșit al tuturoră”.

Personajul sadovenian Aban, din „Divanul persian”, filosoful curții împărătești, Bogonos, faurul din „Nicoară Potcoavă”, Costrăș țiganul, vestitul lăutar din „Frații Jderi”, baba Domnica, doftoroaia din „Noaptea de sânziene”, Piele-Verde din „Crâșma lui moș Precu”, deși diferiți ca rang social, mentalitate, îndeletnicire și chiar neam, își aduc omagiul vremii demult apuse, rememorarea având un nimb al destoiniciei și al împlinirii. În schimb Pinkas Iacob din „Fantazii răsăritene”, surdomutul, se bucură și el, într-un fel aparte, de viață: „Deși mai sărac cu două simțuri decât noi, el izbutea să pătrundă mai adânc în lumea din juru-i. El se așeza mai serios și mai sever în fața vieții”. Acest erou, de o puritate tezistă, demonstrează că uneori „vorbirea și auzul nu sunt numaidecât o binefacere pentru om”, în cazul când nu exprimă nimic.

Adrian Marino se întreba retoric: care concepte critice sunt „universale” și care sunt, în consecință, modalitățile de a defini poetica comparată? („cross-cultural poetics” – A.M.). Sadoveanu a fost plasat, din aceste rațiuni, între oglinzile paralele ale literaturii române, opera sa putând fi descifrată simultan după modele concurente, care se iluminează și se sprijină reciproc.

Romancierul considera că simplitatea de expresie se asociază iminent cu nemărginirea „abisală” a cugetului și nu cu superficialitatea crasă. Dovadă concludentă este poezia populară, cel mai viu exemplu de patriarhalitate, deci de stabilitate sufletească. Sadoveanu îi admira puritatea formelor, iar ea, poezia populară, îi satisfăcea, pe deplin, exigențele sale de intelectual rafinat. În același timp, scriitorul se declara un adversar feroce al celor profani și semidocti, care transformă procesul literar într-o emulație erezibilă, ceea ce conduce, în opinia lui, la apariția primelor „semne de decadentă” în literatură. Naturalitatea, suplețea profundă, clasicismul folcloric erau dimensiunile care îl însuflețeau pe Sadoveanu cel mai mult. Din aceste rațiuni, discursul său de la Academie, cu ocazia titularizării la acest înalt for științifico-cultural al României, a vizat anume „Poezia populară”, ca un omagiu adus

valorilor neprecupețite, virtuților niciodată apuse ale predecesorilor. Toate cărțile sale, în definitiv, pornesc de la izvoare, radiografiază rădăcinile, sondează tainele spirituale românești, sug seva acestui pământ fără moarte.

În opera lui Sadoveanu cuvintele se simt în largul lor, căci matricea stilistică le conferă amploare, le conferă metamorfozare, prin convertirea „alchimică”, în veritabile formule magice. Avem de a face cu un „ritual” ce ține de tradiția strămoșească, beneficiind, probabil, de același destin plin de anxietate providențială pe care îl murmură, în clipele târzii ale creației sale, Mihail Sadoveanu: „Mă voi stinge curând: dar icoanele acestea, ca și lucirile unui astru mort, vor continua să fie fără sfârșit”.

Paseismul debordant, atracția magnetică spre cuvintele vechimii, atașamentul necondiționat față de datinile străbune, dictează o stare plină de originalitatea inalienabilă, cristalizată în producțiile literare sadoveniene. Or, crezul autorului „Crenții de aur” în materie de literatură este inconfundabil: „Acest fond al nostru (patrimoniul spiritual – n.a.) este singura valoare în manifestare artistică. El singur ne poate fixa în timp și spațiu”. Și tot Sadoveanu continuă: „Nu-i timpul să legiferăm și să încătușăm o limbă care apare încă tufoasă și e într-o prefacere așa de bogată. Din variațiile de forme se va culege cu vremea definitivul”. Fotografia literară nu-și are, cu desăvârșire, rostul în artă, opina scriitorul, menționând că „există în orice creație urma unei încheieturi a realității, dar atât. Restul e invenție, fantezie, prelucrare”. Ca și pictorul, scriitorul-creator, vizionar „nu trebuie să prezinte aspectele exterioare ale anumitor personaje, ci în primul rând semnificațiile lor interioare”. Referindu-se la propria existență artistică, Sadoveanu devenea tranșant: „Eu (...) mi-am creat o lume (a câștigat, în consecință, lupta cu existența efemeră – n.a.) a mea, o lume proprie, fără să mă fi servit de personajele fixate în registrul stării civile”. (În pofida faptului că i s-au intentat numeroase dosare (și nu doar de conștiință) în care era acuzat de istorisirea în scrierile sale a unor date, întâmplări și destine autentice. Mulți se recunoșteau, pe unii îi descopereau alții în cărțile lui Sadoveanu. Romancierului i se imputa „lipsa de moralitate”, în virtutea „dreptului la intimitate”, a vieții particulare).

Elemente indisolubile ale poeticii universale trebuie să cuprindă procesul de reinterpretare a personajelor veridice. Ele constituie, în speță, fondul prim de ordin creator, căci specificitatea artei rezidă tocmai în modalitatea originală sadoveniană de a vedea și a fortifica atitudinea sa literară în această problemă: „Datoria scriitorului, este să creeze, să creeze literatură. Altceva nu se poate cere. Creația literară își are legile ei pe care nimeni nu le poate forța sau schimba. Scrisul la comandă nu înseamnă creație, și deci nu are o semnificație literară”. Avem de a face, în acest caz cu o imprecizie, cu o „filipică”, extrem de actuală (mai ales pentru procesul literar basarabean de ieri) mai ales datorită adevărului întreg pe care îl conține și care neagă cu vehemență înregimentarea dogmatică a actului creativ. Tot

ce e atins de morbul, de putrefacția ideologizării moare imediat ce a acceptat „cămașa de forță”, odată cu scriitorul, uneori chiar înaintea lui.

Monica Spiridon se întreabă: „ce anume leagă între ele imagini aparent atât de disparate” (antinomice, chiar, ale creației sadoveniene – n.a.) și tot ea răspunde fără ezitare „că liantul este mai ales elogiul cuvântului eficace, penetrant, implicat, văzut ca o posibilă punte de legătură peste abisul dintre a ști și a trăi”. Cuvântul împlinit, definitiv, complet și complex, fără a stăruie în zadar asupra „pepenirii de producere”, asupra laboratorului interior al creației, asupra, în cele din urmă, artei de zămislire și făurire a materialului brut, argilos, ne-deștelinit, dar generator de bijuterii literare. Sadoveanu n-a preluat modalitatea comportamentală, de a face lumină în atelierul său propriu, proprie lui Gide, Th. Mann sau Rebreanu. Nimic similar „Jurnalului Falsificatorilor de bani”, „romanului” lui „Doctor Faustus” sau conferinței „Cum am scris „Răscoala”. (...) Memorialistica-document de epocă, în stilul fraților Goncourt, al lui Victor Hugo sau Nicolae Iorga, i-a fost tot atât de străină ca și egolatria impudică a „Confesiunilor” lui Rousseau sau ca autorechizitoriul, de o luciditate torturantă, ce face specificul „Jurnalului” lui Kafka. El nutrește o speranță, reminiscență sănătoasă a mentalității țărănești: tot ce e tănuț, discret, ascuns de ochii lumii, place mai mult Domnului și nu poate fi atins de dispariție. De aceea rar când deconspira amănunte semnificative din „bucătăria” sa literară, prin autointervenții ad-hoc. Era interesat, se pare, doar de produsul finit, nu de „mișcările terestre” ce precedau izbânda, nici chiar de „stihile” interioare. Aproape că nu se referea niciodată la planurile sale de viitor, îndrăgind cel mai mult Cartea încă nescrisă, ce urma abia a fi plăsmuită cu trudă și afecțiune demiurgică.

Mihail Sadoveanu, conform opiniei critice exprimate de exegetul Constantin Ciopraga, se slujește inițial de providențialul decalog al cuvintelor, tocmai pentru acea atingere în nuce a sapiențelor sacerdotale – imemorabile: amintire, taină, lumină, vis, mahnire, cântec, blândețe, prietenie, codru, vechime. Criticul le definește drept cuvinte-cheie sau cuvinte-pivot, grație forței lor de pătrundere în acele lăcrițe nealterabile ale sufletului neprihănit.

Bibliografie:

1. Bahtin, M. *Probleme de literatură și estetică*. – București: Editura Univers, 1982.
2. Balotă, N. *Universul prozei*. – București: Editura Univers, 1976.
3. Bantoș, A. *Dinamica sacrului în poezia basarabeană contemporană*. – București: Editura Fundației Culturale Române, 2000.
4. Manolescu, N. *Sadoveanu sau Utopia Cărții*. – București: Editura Eminescu, 1976.
5. Sadoveanu, M. *Creanga de aur // Opere. Vol. 12*. – București: ESPLA, 1958.
6. Cazacu, M. *Sinteza sadoveniană*. – București: Editura Litera, 1982.
7. Ciopraga, C. *Portrete și reflecții literare*. – București: EPL, 1967.
8. Cruceru, C. *Dialogul în proza artistică actuală*. – București: Editura Minerva, 1981.
9. Florea, D. *Sadoveanu sau Magia rostirii*. – București: Editura Cartea Românească, 1986.
10. Micu, D. *Romanul românesc contemporan*. – București: ESPLA, 1959.

REFLECȚII CULTURAL-SPIRITUALE ÎN PUBLICISTICA LUI NICOLAE DABIJA

Liliana Grosu

conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
(email: liliana.grosu@fsup.usch.md)

Rezumat. *La o scurtă distanță de patru ani de la trecerea în neființă a lui Nicolae Dabija, săptămânalul Literatura și Arta, a cărui fondator a fost sus-numitul om de cultură, scriitor, istoric literar și om politic, găzduiește rubrica La Est de Vest, preluând articole publicate de autor în alte numere ale ziarului. Pentru cercetarea de față am făcut o sinteză a articolelor publicate timp de o jumătate de an în edițiile apărute în 2024 (ianuarie – iunie), pentru a vedea într-o retrospectivă ce selecții de articole au fost incluse de actualul Redactor-șef Doina Dabija, fiica lui Nicolae Dabija. Selecțiile de articole cuprind teme de o sensibilitate deosebită atât pentru timpul când au fost publicate pentru prima dată, cât și pentru timpul actual. Din fiecare articol am selectat fragmente ce răscolesc istoria, scot la lumină adevărul, evocă personalități și locuri care ne definesc ca națiune, ca moștenire ontologică în marea traversare umană de la trecut, prin prezent, spre viitor.*

Cuvinte cheie: săptămânalul Literatura și Arta, istoria neamului, memorie, actualitate.

*

Abstract. *A short four years after Nicolae Dabija's passing away, the weekly Literatura și Arta, whose founder was the above-mentioned man of culture, writer, literary historian and politician, still hosts the column La Est de Vest, taking over articles published by Nicolae Dabija in other issues of the newspaper. This research entails a synthesis of the articles published for half a year in the editions published in 2024 (January - June), to examine in retrospective which selections of articles were included by the current Editor-in-Chief Doina Dabija, Nicolae Dabija's daughter. The selections of articles cover themes of particular sensitivity both for the period when they were first published and for the present time. We have selected excerpts from each article that stir history, bring truth to light, and evoke personalities and places that define us as a nation, as an ontological legacy in the great human journey from the past through the present to the future.*

Key words: the weekly Literatura și Arta, nation history, memory, topicality.

Nicolae Dabija, scriitor de rezonanță culturală, literară, socială, istorică, a lansat unele dintre cele mai memorabile și pline de adevăruri pagini din spațiul basarabean. Prin acest articol ne-am propus, la distanță de câțiva ani de la trecerea în neființă a scriitorului, să cercetăm paginile săptămânalului „Literatura și Arta” care încă găzduiește rubrica *La Est de Vest*, întreținută în timpul vieții de N. Dabija.

În cadrul rubricii sunt reluate articole publicate anterior de către autor, dar

de a căror actualitate ne convingem cu fiecare parcurgere de text.

În primul număr din 11 ianuarie 2024 este inclus un articol din 9 ianuarie 2014, la o distanță de zece ani, cu titlul *Moș Crăciun cu barbă falsă!* Dincolo de unele nume concrete și situații adevărate expuse de autor, vom selecta cele mai impresionante pasaje care reflectă dimensiunea profundă a gândirii lui N. Dabija. Am remarcat, printre rândurile articolului, fraza președintelui României: „Republica Moldova e proiectul de suflet al României”, frază care scoate în evidență dorința scriitorului de a vedea reîntregită Țara.

Memorabil este și următorul pasaj: „Republica Moldova seamănă cu un copil. Cu unul furat de o sațră și făcut cerșetor care, după ce a umblat cu mâna întinsă prin lume ca să adune bănuți pentru un tete adoptiv, nici părinții lui nu-l mai recunosc: parcă la chip seamănă cu noi, da' la deprinderi – leit lăieș!”¹ În aceste rânduri se întrevede o întreagă istorie a neamului, una dureroasă, de înstrăinare, de pierdere a identității.

O temă de mare actualitate – războiul, la distanță de ani față de copilăria scriitorului, când această temă umbrea întreaga existență a Moldovei și consecințele-i încă erau simțite, este redată într-un articol din numărul 3 (4088) din 18 ianuarie 2024, în aceeași rubrică *La Est de Vest*, preluat din 25 ianuarie 2018. Nu e vorba de un război cu „huruit de tancuri, țăcănit de mitraliere, explozii de bombe” și totuși „pace nu e”, „e vorba de războiul informațional pe care-l poartă contra noastră Federația Rusă”². La prima vedere e un război „pașnic”, cum îl numește autorul, dar în spatele căruia „devii martor la luptele pe care Adevărul le pierde zilnic”. Mass-media a devenit o armă de război puternică prin care se propagă dezinformarea, manipularea, minciuna de serviciu, iar cei care nu-i înțeleg capcanele ușor alunecă de la o idee la altă, fără să poată discerne unde e ascuns neadevărul.

Regretabil e că „a spune minciuni, a promova minciuna, a căuta argumente care s-o facă convingătoare sunt dovezi de „patriotism” la jurnaliștii ruși”, afirmă scriitorului, iar „minciuna rusească are tradiții vechi”, dovadă sunt câteva exemple pe care autorul le-a extras răsfoind presa anilor 30, care și atunci, dar și acum rămâne fidelă minciunii și în loc să informeze – dezinformează și în loc de libertatea a cuvântului, folosesc libertatea manipulării.

O altă problemă culturală și socială a poporului nostru este „neunirea”, devenită titlul a articolului republicat în nr. 4 (4089) din 25 ianuarie 2024 al săptămânalului *Literatura și Arta*. Articolul a fost preluat din 20 ianuarie 2005 și, citindu-l, ne dăm seama că lucrurile nu au evoluat în bine nici peste aproape 20 de ani. N. Dabija evocă, chiar la începutul articolului, timpul lui Burebista și observația făcută de Herodot care considera că „...după indieni, numărul tracilor este cel mai

¹ Dabija N., *Moș Crăciun cu barbă falsă!*, *Literatura și Arta*, 11 ianuarie 2024, nr. 1-2 (4086-4087), p. 1.

² Idem, *Un război pierdut*, *Literatura și Arta*, 18 ianuarie 2024, nr. 3 (4088), p. 1.

numeros. Dacă s-ar uni, ar fi o forță de neînvins”. De atunci s-au scurs ani, secole, dar până astăzi se vorbește de „neunire” și se trăiește în neunire. După părerea autorului, „ne unim numai la prostii. Sau la bătaii. Sau la bârfe. Sau la invidii. Mai rar la fapte mari”. Frații rămân dușmani o viață întreagă, „copiii copiilor lor nu comunică unul cu altul, se urăsc, se înjură”, uitând și motivul supărării în atâția ani, „c-a fost demult”, dar pleacă în mormânt cu profundă ură. Cel mai grav lucru e că considerăm dușmani pe cei care nu ne sunt dușmani, pentru că „cel mai mare dușman al nostru este ura dintre frați”. Autorul rămâne la o singură soluție: „ca să putem salva ceea ce putem salva, urmează să fim uniți”, „...nu avem decât o șansă, una singură: să fim împreună, chiar rămânând în partide diferite”. Dabija ne îndeamnă să ne amintim un lucru – „înainte de a fi oameni politici, scriitori, cadre didactice, medici, agricultori, alegători etc. – suntem fii și fiice ai acestui pământ”, iar datoria noastră este „să nu-l lăsăm să piară”³.

În următorul număr din februarie, N. Dabija încearcă, printr-o istorie a propriei familii, mai exact a doi unchi ai săi – arhimandridul Serafim Dabija și părintele Nicodim Onu, să „recupereze o memorie”, care, cu toate reabilitările prezentului, nu pot recupera durerile trecutului. O tulburătoare vizită a unui necunoscut până atunci, face să-și revizuiască concepția despre condamnați și condamnatore, despre curajul unora de a mărturisi păcatele părinților și lașitatea unora de a-și vinde frații, despre toate crimele comunismului și supunerea altora de a se conforma. O împăcare dintre un nepot al „condamnaților” și un fiu al „condamnatorului” a fost posibilă doar prin iertare și credința în dreptatea lui Dumnezeu.

N. Dabija vorbește deschis despre ororile ideologiei comuniste, în numele căreia au fost „lichidați sute de milioane de oameni”, toți cei care gândeau altfel, nu împărtășeau ideile lor. Pentru aceștia oameni s-au găsit judecători, de ce, se întreabă autorul, n-ar fi cazul ca acești „mari criminali ai istoriei” să nu fie „aduși în fața justiției sau judecați postum?”, cel puțin pentru un singur motiv – pentru a recupera memoria, căci „numai recuperând memoria, evenimentele trecutului nu se vor mai repeta”, iar pe de altă parte, „ca să nu ne condamne aceasta înaintea noastră. La amnezie, la dispariție, la rușinea pe care ar putea-o trage pentru noi și copiii copiilor noștri”⁴.

De la latura socio-culturală și aspecte ideologice, în articolul „Virgula” (numărul publicat pe 08 februarie 2024, dar preluat din 24 ianuarie 2008), N. Dabija trece la problema gramaticii, mai exact problema agramatizării care schimbă destinul și istoria neștiind unde corect să pună virgula sau a celor care, punând o virgulă la locul potrivit, preschimbă totul: „Marii creatori au demonstrat cum se poate schimba tristețea într-un strop de bucurie și durerea în speranță cu ajutorul

³ Idem, *Neunirea*, Literatura și Arta, 25 ianuarie 2024, nr. 4 (4089), p. 1.

⁴ Idem, *Recuperarea memoriei*, Literatura și Arta, 1 februarie 2024, nr. 5 (4090), p. 1.

gramaticii”. Adevărate cazuri istorice pun în evidență faptul că „schimbarea unei virgule poate modifica totalmente sensul uneia și aceleiași fraze”.

Dacă în unele domenii ale vieții, virgula schimbă contextul, dar nu afectează total sensul și nu e crucială situația, în alte domenii erorile unor virgule sunt decisive, mai ales în cazul când e vorba de persoanele care „înfățișează inteligența țărișoarei” și de a căror formulare a gândurilor, doleanțelor „străinii trag concluzii despre gradul de cărturărie al populației din această parte a lumii”. Scriitorul, spre final de articol, declară ferm convins: „Sunt sincer convins că cei care nu cunosc gramatica propriu-zisă nu cunosc nici gramatica economiei, nici gramatica diplomației, nici gramatica politicii, nici gramatica bune-cuviințe”⁵.

În următorul număr al revistei (15 februarie 2024), publicat în preajma zilei de naștere a lui Gr. Vieru (14 februarie), este reluat un articol din 9 februarie 1995, adevărată mărturie a unui „Contemporan cu Grigore Vieru”, așa cum este și titlul acestui articol. N. Dabija consideră generația lui Gr. Vieru „cea mai conturată”, iar valoarea poetului Vieru constă în faptul că, „dacă suntem buni sau răi, curajoși sau ezitanți, consecvenți sau mai puțin etc., îi datorăm calitățile și defectele noastre poetului care a ajutat generația noastră să se realizeze...”, astfel poetul a constituit un reper fundamental pentru următoarea generație, printre care se numără și Dabija.

Scriitorul îi poartă un respect deosebit și afirmă că „dacă nu l-am fi avut pe Grigore Vieru, l-am fi inventat, din prea multă nevoie...” și aceasta pentru că „acest om firav”, afirmă autorul, „a clătinat imperiul din încheieturi, ne-a fost și sprijin, dar și exemplu”, „un apostol al deșteptării românești”, iar pentru un timp „întreaga uniune și lumea scriitoricească” din Basarabia era identificată cu numele lui Grigore Vieru. Întru argumentarea acestui adevăr, iată ce declarație face N. Dabija: „Grigore Vieru e însăși Basarabia răstignită și reînviată”.

„Gloria lui Vieru se datorează unor ani de muncă aproape silnică la cuvânt” – iată secretul succesului său, iată de ce l-au iubit, dar și l-au urât deopotrivă, așa cum explică Dabija în articol, iubit și urât pentru: „talent, curaj, dârzenie, omenie, demnitate, credință, bunătate, consecvență, curățenie, verticalitate...”, „exact aceleași calități unii i le consideră defecte”.

Nicolae Dabija îl numește „prim-ministru al Poeziei noastre” – un nume sugestiv, cu multe conotații, dar potrivit. El rămâne a fi, așa cum conchide în final Dabija, „Poetul al cărui verb lucrează în numele Zilei de Mâine. Adică pentru Istorie”⁶.

În *Amintiri din anul 2018*, N. Dabija pune în lumină o altă „neputință” a unor politicieni, aceea de a mulțumi celor care au făcut un bine acestei națiuni și aceasta pentru simplul fapt că „nu cunosc limba”, bunăoară engleză, rămânând cu datoria „mulțumescului” când ar învăța limba. O altă problema e corupția, pe seama căreia

⁵ Idem, *Virgula*, Literatura și Arta, 8 februarie 2024, nr. 6 (4091), p. 1.

⁶ Idem, *Contemporan cu Grigore Vieru*, Literatura și Arta, 15 februarie 2024, nr. 7 (4092), p. 1-2.

apare atât umorul, cât și tragedia. Ca să exemplifice cum funcționează, autorul povestește cazul unui „maniac” care a donat o sumă de bani unui azil de bătrâni, dar înainte de a o dona a „stropit uriașa sumă de bani cu otravă”. „În zilele următoare donației, anunță agențiile, au murit un deputat, doi consilieri locali, primarul, contabilă și directorul azilului. Niciun bătrân nu a avut de suferit!”⁷. Concluzia este simplă, clară, iar lecția trebuie învățată.

Ultimul număr al săptămânalului din 29 februarie 2024, reia un articol publicat pe 3 decembrie 2003, cu titlul „Speranța deșartă”, în care N. Dabija relatează despre „speranță” și „optimism”, care au creat din unii „optimiști de profesie”, „disperați de profesie”. Nu e vorba de optimismul înflăcărat, entuziasmat în a face, a ajunge, a dobândi, ci „optimismul prostesc, curajul prostesc, speranța prostească” că „viitorul vine năvalnic cu de toate de-a gata”. Autorul nu încurajează optimismul care poate ucide o țară, poate închide poarta viitorului, optimismul care se ascunde în spatele „mâinii întinse” în speranța că va cădea ceva, când, de fapt, „alte popoare muncesc”, depun eforturi comune, își stabilesc ținte și le ating, luptă și înaintează.

Atât țăranul, cât și intelectualul au devenit „optimiști” și asta pentru că „și proverbele noastre la capitolul „speranță” sunt date dracului”, iar autorul enumeră câteva: „Numai un pic nu-i bine și iar îi rău” sau „Toți se plâng de bani, da de minte nimeni” sau „Usucă-te rufă, în cui,/ Că altă nădejde nu-i”! În această stare „prea optimistă” – „trăim cum putem”, ne descurcăm, supraviețuim și ne complăcem în defectul nostru de a fi foarte optimiști și cu credința că „mâine va fi mai bine ca azi”, fără să încercăm să schimbăm ceva. Parcurgând întregul articol, cu toate exemplele și explicațiile date, ne-am pătruns de adevărul șocant cu care începe articolul: „Se zice că cea mai depravată femeie e Speranța: toată lumea trăiește cu ea”⁸.

Numărul din 7 martie 2024 reia o poezie scrisă de N. Dabija – „De la noi...”, dedicată lui Viorel Dinescu, publicată pe 31 august 2005, care încearcă să „măsoare” distanța dintre „frați”, dintre „fragmente” de pământ ce par a fi trei continente, iar în final își încheie versurile astfel:

Pe sub gheață, pe sub sloi,
Curge Prutul înapoi –
De la noi și pân` la voi,
De la voi și pân` la noi⁹.

Răsfoind următorul număr publicat pe 21 martie 2024, preluat dintr-un articol publicat pe 18 februarie 2016, înțelegem o altă problemă a spațiului basarabean, problema limbii și „impresia că Chișinăul ar fi un oraș rusesc” și aceasta doar citind denumirile firmelor sau citind texte traduse din presa rusă, astfel încât

⁷ Idem, *Amintiri din anul 2018*, Literatura și Arta, 22 februarie 2024, nr. 8 (4093), p. 1-2.

⁸ Idem, *Speranța deșartă*, Literatura și Arta, 29 februarie 2024, nr. 9 (4094), p. 1.

⁹ Idem, *Poesis*, Literatura și Arta, 7 martie 2024, nr. 10 (4095), p. 1.

„e plină capitala cu agramatisme”¹⁰, de la numele autorilor scris greșit, magazine botezate în două limbă (ex. Posuda. Veselă, care la o rostire rapidă și fără a pune accentul corect, îți trezește râsul), votcă botezată „Gingășie”, posturi de televiziune care difuzează emisiuni și filme traduse aiurea, traduceri ale unor nume (de ex. Claudia Schiffer, citit *șifer*, tradus prin Claudia Ardezie) etc. Cel mai amuzant moment e exemplul cu denumirea unui atelier – „Reparația încălțăminții”, care te duce la ideea că s-ar repara mintea, nu încălțămintea. Autorul afirmă, pe bună dreptate, în finalul articolului că s-ar bucura dacă pe ici-colo ar fi ateliere de reparație a minții..., atât de necesare în orice timp istoric, atunci, ca și acum.

„Deceniul unirii” e următorul articol preluat din 3 aprilie 2008 în numărul 13 al săptămânalului *Literatura și Arta*, din 28 martie 2024. Din acest articol am selectat unele fraze cu profunde reminiscențe: „Cuvântul Unire face parte din vocabularul lui Dumnezeu”, sau „Unirea, confrăția, conlucrarea se afirmă că vin de la Dumnezeu”, sau „Suntem fii ai aceleiași limbi: Limba Română, suntem fii ai aceleiași Patrii: Patria Română”. În contextul alegerilor care urmau a se desfășura în 2009, Forul Democrat al Românilor din Moldova a propus ca deceniul care urma să fie declarat: *DECENIUL UNIRII*, care s-ar solda într-un final cu realizarea „visului generației de la 1918: reîntregirea Patriei”. O cale de a realiza acest vis, autorul o vede în „unirea spirituală”, care va face posibilă „unirea teritorială”¹¹.

Cel mai lung articol publicat e cel din 4 aprilie 2024, articol preluat din anul 2009, care poartă un titlu sugestiv – „Primăvară înecată în sânge”. Articolul descrie evenimentul petrecut pe 7 aprilie, când circa 50.000 de protestatari s-au adunat în centrul capitalei pentru a-și exprima „disperarea”. Articolul este subdivizat în câteva secțiuni: „Ultimul dinozaur din Europa”, „Un scenariu diabolic”, „Țară arestată”, „Provocatorii”, „Federația Rusă e deja aici!” și „Republica Moldova nu e o țară ieșită la pensie”. Toate aceste titluri, dar mai ales conținutul lor, descoperă pagini de istorie scrise cu sânge, pagini ce scot la iveală procese-verbale fanteziste, arestări în cătușe, oameni reținuți în plină stradă, oameni bătuți cu pumnii și unii chiar asasinați. „E necesar”, cum se exprimă autorul la final, „deschiderea unui Dosar al crimelor comuniste”, pentru că Moldova are „un tineret ce nu tolerează minciuna, prostia, dictatura” și scriitorul crede cu certitudine în viitorul țării: „Tu meriți să ai un viitor mai bun, tu meriți dragostea noastră!”¹².

În prelungirea ideii de unitate e și articolul intitulat „Simbol al unității spirituale a românilor de pretutindeni”, care pune în evidență o istorie a înființării de „academii”, care, în timp, au devenit „un parlament cultural al românilor de pretutindeni”. N. Dabija vorbește despre ctitorii, fondatorii lor, despre cele mai

¹⁰ Idem, *De ce bine, dacă se poate rău?*, *Literatura și Arta*, 21 martie 2024, nr. 12 (4097), p. 1.

¹¹ Idem, *Deceniul unirii*, *Literatura și Arta*, 28 martie 2024, nr. 13 (4098), p. 1.

¹² Idem, *Primăvară înecată în sânge*, *Literatura și Arta*, 4 aprilie 2024, nr. 14 (4099), p. 1, 4.

importante lucrări care au văzut lumina tiparului sub auspiciilor lor, cât și despre bogăția manuscriselor mai vechi, a periodicelor, a hărților, ștampilelor și monedelor pe care le păstrează, dar și a cumplitelor vremuri când tot ce însemna „român, limba română erau tabuizate în stânga Prutului”. Autorul enumeră o serie de oameni de cultură, critici literari, scriitori, fizicieni, economiști care au devenit simbolul „unității spirituale a românilor de pretutindeni, un reper moral și intelectual al națiunii române”¹³.

În numărul din 18 aprilie 2024 este reluat un articol din 21 aprilie 2016 cu titlul „Primăvară la Cernăuți”. Autorul evocă o vizită la Cernăuți, un oraș despre care Mihai Morăraș, prietenul lui N. Dabija, cu care a fost în vizită spunea: „Dacă Cernăuțiul te iubește, e pentru toată viața!”. Scriitorul își exprimă admirația pentru acest orașul pentru că „...e locul de suflet în care ne-am vorbit, ascultat, cântat, recitat românește”, pentru că „românii din Bucovina revin tot mai hotărâți la numele lor de „români”, iar Limba Română la Cernăuți e vie”¹⁴.

„Istoria împrăscată cu noroi” e următorul titlu al unui articol preluat din 20 aprilie 2006. N. Dabija abordează problema manualelor de istorie care, pentru un anumit timp, au fost scrise de „cotropitori”, apoi de „copiii din flori ai lui Stalin. Stăpâni cu reflexe de slugi” sau de „alți handicapați morali”. Cu regret o spune autorul, dar „educația istorică în școală e încredințată unor indivizi care-și urăsc de moarte neamul, care-și au îndrumător minciuna și neadevărurile moștenite de la ciracii lui Stalin”. Cel mai grav e faptul că aceste manuale au avut un singur scop: „să cultive românofobia, să crească o generație antiromânească, adică antieuropeană, să-i creeze impresia că cei mai mari dușmani ai moldovenilor sunt românii...”¹⁵.

În tot acest curs al evenimentelor, N. Dabija justifică, pe bună dreptate, atitudinea profesorilor de istorie care nu puteau „înghiți” minciuna și care, în calitate de profesioniști în domeniu, și-au făcut onest datoria atât de cetățeni, cât și de cadre didactice. În finalul articolului vine cu următorul îndemn: „Să ne apărăm profesorii de istorie. Să-i rugăm să reziste”, iar argumentul de forță e că „Istoria (inclusiv manualul de istorie) vă va rămâne recunoscătoare”.

De o sensibilitate aparte e articolul „Așchii de cer”¹⁶ publicat în primul număr din luna mai (preluat fiind din 5 aprilie 2018). În fiecare „așchie” e câte un gând inspirat din care putem învăța înțelepciunea. În chiar primul fragment este evocat Isus, cel care „nu poruncește, El comunică”, cel care „se pune în slujba tuturor”, se supără, dar nu se mânie, „devine trist, dar nu disperă...”, fapt pentru care „i s-a spus Împăratul Lumii”. El devine astfel exemplu pentru noi, un exemplu care ne învață

¹³ Idem, *Simbol al unității spirituale a românilor de pretutindeni*, Literatura și Arta, 11 aprilie 2024, nr. 15 (4100), p. 1.

¹⁴ Idem, *Primăvară la Cernăuți*, Literatura și Arta, 18 aprilie 2024, nr. 16 (4101), p. 1.

¹⁵ Idem, *Istoria împrăscată cu noroi*, Literatura și Arta, 25 aprilie 2024, nr. 17 (4102), p. 1.

¹⁶ Idem, *Așchii de cer*, Literatura și Arta, 2 mai 2024, nr. 18-19 (4103 - 4104), p. 1.

lecția iubirii, jertfirii, slujirii.

Într-un alt fragment istorisește o întâmplare în care un cortegiu mortuar se întâlnește pe aceeași stradă cu un cortegiu de nuntă, unii se veselesc, alții bocesc, dar ajunși unul în dreptul altuia, unde se întâlnește „viața” cu „moartea”. Privind scena și contemplând asupra acestui adevăr, autorul conchide: „Cât de încăpătoare își sunt bucuriile și suferințele tale de zi de zi, pe care ai ajuns să nu le mai desparți categoric și nici să te mai prefaci că unele le exclud pe celelalte...”.

O altă „așchie de cer” e despre lumea care se împarte în „buni” și „răi”, doar că „cei buni nu-și strigă – într-o mulțime, spre exemplu – bunătatea, pe când cei răi sunt activi, își manifestă cu zgomot răutatea”.

Alte fragmente descoperă comparații pline de sens ale oamenilor care în anumite momente imită/ se comportă ca ființele sălbatice, de exemplu cu un lup care sângeră din cauza că și-a apărat haita, iar când „rănilor sângerând și mirosul de sânge îi ațâță”, este sfâșiat chiar de haita lui. Viața basarabenilor e comparată cu a pescărușului, care de la natură are aripile asimetrice și asta nu e un defect al naturii, ci „ca să nu rătăcească, fâlfâitul mecanic asigurându-i mereu revenirea la țărnuț de unde a plecat”. Așa e și basarabeanu, care „după peregrinări și orbăcieli impuse de viață, să găsească drumul spre casă și se întoarce de fiecare dată în locul de unde a plecat...”.

Într-un alt gând „de cer”, N. Dabija estimează valoarea sculpturilor lui Constantin Brâncuși, care din cauza sistemului comunist n-a fost apreciat la justa valoare, iar România comunistă, în 1951, când a vrut să-i doneze atelierul său din Paris, nu i-a acceptat darul pe motiv că operele sale „le-ar putea face orice țăran neinstruit”, neintuind că valoarea sculpturilor sale se va ridica la circa 10 miliarde de euro.

Ultima „așchie de cer” se încheie, ca într-un cerc închis, tot cu ideea de Dumnezeu, cum și s-a început acest articol. N. Dabija, invocând argumente de natură științifică, declară următorul lucru: „Oamenii de știință au descoperit că Dumnezeu există. Și doar persoanele care nu sunt informate suficient susțin inversul”.

În reluare (pe 16 mai 2024), de 9 mai 2007, în contextul a 195 de ani „de când țara ne-a fost înjumătățită”, N. Dabija publică articolul „Eliberare sau ocupație?!” în care evocă dureroasa istorie de la 1812, „atunci când țara ne-a fost ruptă în două și atunci când ni s-a smuls limba din gură, atunci când preoții moldoveni au fost scoși din bisericile noastre..., atunci când ne-au deportat în Siberii și atunci când ne-au condamnat la moarte, la uitare și străinie...”. Autorul evocă mai multe evenimente, nume, care au scris această istorie, s-au dat drept „eliberatori”, dar, de fapt, au luptat contra moldovenilor și se întreabă retoric: „Eliberare sau ocupație?! Progres sau regres?”. Așa-numiții „eliberatori” „au strangulat din fașă tot ce e talentat și conștiința națională”. Întru adevăr și dreptate s-au sacrificat vieți, s-au „expulzat din patria moșilor și a părinților”, dar cu tot acest tratament, unii, o „mică rămășiță”

au rămas ferm convinși că nu pot „scrie, gândi și simți rusește”¹⁷.

În baza unei istorii povestită de consătenii săi, N. Dabija scria articolul „Vin Americanii!”¹⁸, un crez în care s-a trezit speranța de izbăvire a oamenilor, astfel că, după foametea îndurată, „consătenii noștri spuneau: *Să răbdăm! Degrabă vor sosi aici americanii*”, iar „când au fost deportați în siberiile de gheață, ei sperau: *Să răbdăm! Degrabă vor sosi americanii*” și iată că într-o bună zi au sosit „soldați americani și cu tehnică militară”. Oamenii din sat i-au primit cu ce au avut mai bun, pâine, vin, au întins o horă. În toiul sărbătorii, „o tânără, o elevă..., care învăța la un liceu de departe” și care era singura care cunoștea engleza se apropie de un soldat cu salutul „Welcome!”, de al doilea, dar nici unul nu reacționează. Atunci „fata a constatat că nici unul din americani nu știa engleza”. De ce? Pentru că „totul nu fusese decât o mascaradă pusă la cale de organele de securitate, menită să pedepsească curajul de a fi visat al unor oameni disperați”. Istoria se încheie tragic, pentru că în toiul sărbătorii încep „să țcănească de peste tot mitralierele”, iar satul unde se întâmplase totul, numit *Fântâna Moșneagului*, a rămas doar un loc în care „crește pădure”, pădure întreținută de osemintele acelor oameni pașnici.

O altă problema a timpului este abordată în „Moldova șomeră”¹⁹ (articol apărut în numărul din 30 mai 2024, reluat din 31 mai 2007), problema oamenilor care în 2007 dețineau calificare, aveau studii în diverse domenii, dar nu erau angajați, „fiind calificați de guvernarea comunistă *spioni români*”. Gravitatea lucrului e că „numărul șomerilor crește pe zi ce trece. Armata lor e completată de specialiști notorii, disponibilizați, pentru că refuză să se înscrie în partidul comuniștilor”. Lucrurile nu s-au schimbat prea mult nici astăzi, atunci era problema ideologiei, acum e problema „cumătriei”, fiindcă se angajează „rude, feciori, fiice, nepoți” și alții.

„Un rechizitoriu” este articolul cu care se începe publicația săptămânalului din luna iunie (articol preluat din 4 februarie 2016). Conținutul acestuia este dedicat apariției de sub tipar a cărții „Surghiunul” de Elena Postolachi-Șoimu, o carte care așterne memorii cu pana înmuiată „în lacrimile pietrelor”. Articolul abundă în fragmente de text de o sensibilitate aparte, dar și de o sugestivitate emoțională puternică. Vom reda câteva din ele:

- „Adevărul este dureros. El seamănă cu o operație pe cord deschis, fără anestezie”;

- „Memoria e cea mai de seamă avere pe care o putem lăsa moștenire urmașilor noștri. Cu ajutorul ei putem recupera timpul pierdut. Timpul furat. Timpul abandonat”;

- „A-ți aminti înseamnă a-ți ține trează vigilența”;

¹⁷ Idem, *Eliberare sau ocupație?!*, Literatura și Arta, 16 mai 2024, nr. 20 (4105), p. 1-2.

¹⁸ Idem, *Vin americanii!*, Literatura și Arta, 23 mai 2024, nr. 21 (4106), p. 1.

¹⁹ Idem, *Moldova șomeră*, Literatura și Arta, 30 mai 2024, nr. 22 (4107), p. 1.

- „Nu poți stârpi răul dacă nu-l cunoști”;
- „Nu-l poți învinge pe diavol dacă nu-i știi chipul”;
- „Se tem să-și amintească doar cei învinși cu adevărat”;
- „Infernul este un loc al uitării”;
- „A fost o bătălie nu doar contra omului, dar și contra lui Dumnezeu”

(contextul face trimitere la preoții care au fost împușcați sau deportați)²⁰.

În numărul din 13 iunie 2024 se reia un articol din 21 ianuarie 2016 cu referire la Mihai Eminescu, iar articolul poartă titlul sugestiv – „Pentru dreptul de a-l avea...”. Într-o confruntare de gloanțe nemiloase revărsate asupra deportaților, în timpul execuției „în fața zidului”, bărbații cântau „Vezi rândunele de duc,/ Se scutur frunzele de nuc/ Și lanurile sunt pustii...”. Au cântat cu „Eminescu pe buze. Eminescu era cu ei”, iar după prima rafală de gloanțe, încă o voce „încerca să termine cântecul”: „De ce nu-mi vii?...De... ce... nu...-mi... vii?”. Vocea a fost adusă la tăcere de a doua rafală de gloanțe, dar nu i-au putut șterge ecourile din văzduhul înalt.

Cărțile lui Eminescu, care abia după moartea lui Stalin au fost editate la Chișinău, au constituit „comoara” basarabenilor siliți să-și părăsească casa. Când le era greu, foame, sete, ori dorul le sfâșia inima, atunci citeau din cărțuliile ascunse printre puținele lucruri pe care au reușit să le ia cu ei, așa cum a fost cazul Serafimei Sava, descris de autor. Au luptat contra lui Eminescu, ba chiar i-au pregătit un atentat, pe care autorul îl descrie cu nume, cu acțiuni întreprinse, neștiind că „murise cu mai bine de 50 de ani în urmă”, i-a fost vandalizat bustul de pe Aleea Clasicilor, răsturnându-i-l în noroi, în aceeași zi (15 ianuarie 1972), cineva îi puse pe cap o „coroană de sârmă ghimpată”. Cu toate acestea, la spectacolul *Eminescu* de Mircea Ștefănescu veneau cu miile. Articolul se încheie astfel: „...basarabenii au plătit scump pentru dreptul de a-l avea pe Eminescu. Să facem tot posibilul ca să-l merităm și-n continuare”²¹.

Numărul din 20 iunie, „Omul lui Dumnezeu”²² (articol reluat din 21 iunie 2012) este dedicat lui Andrei Munteanu (arhimandritul Nicandru), cel care printr-un vis își dedică viața în slujirea lui Dumnezeu, cel „care de-a lungul vieții sale zburcimate a semănat Cuvântul lui Dumnezeu ca pe o sămânță dătătoare de viață pe acest pământ al oamenilor”.

Ultimul număr din luna iunie (publicat pe 27 iunie 2024, reluat din 26 iunie 2008) se intitulează „O zi care a inversat lumea”. E vorba de ziua de 28 iunie 1940. După ce N. Dabija derulează moment cu moment ceea ce s-a întâmplat în ziua de 27 iunie 1940 și decizia regelui Carol al II-lea, apoi Ședința Consiliului de Coroană, ziua de 03 iulie când frontiera de pe Prut a fost închisă și rezultatul acestuia, autorul

²⁰ Idem, *Un rechizitoriu*, Literatura și Arta, 06 iunie 2024, nr. 23 (4108), p. 1.

²¹ Idem, *Pentru dreptul de a-l avea*, Literatura și Arta, 13 iunie 2024, nr. 24 (4109), p. 1.

²² Idem, *Omul lui Dumnezeu*, Literatura și Arta, 20 iunie 2024, nr. 25 (4110), p. 1.

conchide astfel: „Toate relele noastre, de ieri și de ai, de acolo se trag. Cine nu vede acest lucru sau e orb, sau e prost”²³.

Într-un bilanț de o jumătate de an, am încercat să sintetizez cele mai impresionate momente de lectură din articolele selectate de actualul Redactor-șef Doina Dabija, fiica lui Nicolae Dabija, și republicate pe paginile săptămânalului fondat de N. Dabija. Putem să ne convingem de actualitatea mesajelor pe care le-au avut aceste articole atât în perioada când au fost publicate pentru prima dată, cât și astăzi, la distanță de patru ani de la moartea scriitorului, omului de cultură, cetățeanului, istoricului și omului politic, Nicolae Dabija.

²³ Idem, *O zi care a inversat lumea*, Literatura și Arta, 27 iunie 2024, nr. 26 (4111), p. 1.

CHALLENGES AND SOLUTIONS IN IMPLEMENTING FAIRY TALES IN EFL CLASSES

Nicoleta Baghici

asistent univ., Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
(email: nica7920032yahoo.com)

Abstract. *The article examines the practical challenges and solutions associated with the implementation of fairy tales and stories in English as a Foreign Language (EFL) lesson, highlighting their effectiveness in stimulating student motivation, assessing language skills and facilitating appropriate storybook selection. The study identified obstacles such as selecting age-appropriate and culturally relevant content and maintaining student engagement. These difficulties can be managed through careful planning and implementation, which includes choosing stories appropriate to the age, proficiency level, and cultural background of the students. Interactive activities such as role playing, creative writing and group discussions can increase student engagement, providing an enjoyable learning experience and encouraging active participation. Stories also provide a valuable framework for assessing reading comprehension, vocabulary development, and assimilation of grammatical concepts because of their repetitive and predictable structure that facilitates the consolidation of essential language elements.*

Key words: *fairy tales, cultural relevant, storybooks, enriching experience, language development.*

*

Rezumat. *Acest articol examinează provocările practice și soluțiile asociate implementării basmelor și poveștilor în cadrul lecțiilor de predare a limbii engleze ca limbă străină (EFL), evidențiind eficiența acestora în stimularea motivației elevilor, evaluarea competențelor lingvistice și facilitarea selecției adecvate a cărților de povești. Studiul a identificat obstacole precum selectarea conținutului potrivit vârstei și relevant din punct de vedere cultural, precum și menținerea angajamentului studenților. Aceste dificultăți pot fi gestionate printr-o planificare riguroasă și o implementare atentă, care să includă alegerea unor basme conforme cu vârsta, nivelul de competență și contextul cultural al elevilor. Activități interactive, precum jocurile de rol, scrierea creativă și discuțiile în grup, pot spori implicarea elevilor, oferind o experiență de învățare plăcută și stimulând participarea activă. De asemenea, poveștile oferă un cadru valoros pentru evaluarea înțelegerii lecturii, dezvoltării vocabularului și asimilării conceptelor gramaticale, datorită structurii lor repetitive și previzibile, care facilitează consolidarea elementelor esențiale ale limbajului.*

Cuvinte cheie: *basme, relevant cultural, cărți de povești, experiență îmbogățitoare, dezvoltarea limbajului.*

This article aims at analyzing several fairy tales, their structural peculiarities and methods of enhancing students' motivation in EFL classes, at intermediate level.

The present research aims to explore the effectiveness of using fairy tales to enhance reading skills in EFL (English as a Foreign Language) classes. The research will investigate how fairy tales can influence vocabulary acquisition, comprehension skills, and motivation. The fairy tales are supposed to be used for the 6th graders., with pupils who know already the ABC. We gathered the data online and at the library.

During the experimental training, two groups of sixth grade (22 people in total) were asked to silently read and translate 10 titles of English fairy tales, such as: "*The Gingerbread Man*", "*The Soup-Stone*", "*Mr. Fox*", "*Blue Beard*", "*How Jack Went to Seek his fortune*", "*Little Red Riding Hood*" "*How Jack Went to Seek His fortune*", "*The Three Bears*", "*The Thin King and the Fat*", "*Jack Hannaford*", "*Little Dog Turpie*".

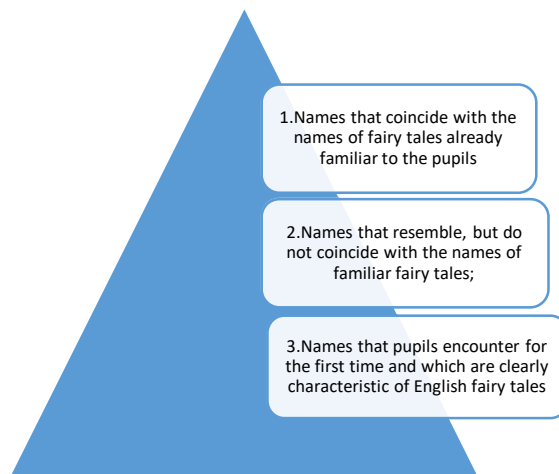

Figure 1

When all the names were translated with the help of the teacher, the teacher asked the pupils to choose from all of the above names: fig. 1 those names that coincide with the names of fairy tales already familiar to the pupils; 2. those names that resemble, but do not coincide with the names of familiar fairy tales; 3. those names that pupils encounter for the first time and which are clearly characteristic of English fairy tales. At the same time, in case the teacher asked the pupils to explain why they decided that this name could correspond to an English fairy tale.

It should be noted that completing this task, it aroused great interest among pupils. The results of the answers showed that the students easily chose the names that needed to be selected under the numbers **1.** and **2.;** these are: "*The Three Bears*" and "*Blue Beard*" - names corresponding to the letter 1. and "*Little Dog Turpie*", "*Jack Hannaford*" and "*Fog*" - names corresponding to number **3.**

When answering the question “*Why do these names correspond to an English fairy tale?*” Pupils noted two features: the use of the name of national realities in the headings and the use of proper names. Names that refer to number **2.**, presented a certain difficulty for students. Without any difficulty, the students said that the name of the fairy tale “*Little Red Riding Hood*” resembles the name of the fairy tale “*Little Red Riding Hood*” by Charles Perrault. Nobody managed to cope with such titles as “*The Gingerbread Man*”, “*The Soup-Stone*”, “*How Jack Went to Seek His Fortune*”. Some students classified the title “*How Jack Went to Seek His fortune*” under number **3.** citing the fact that the name contains the name Jack. Completing this task during experimental training gave us the opportunity, already when working with the title of a fairy tale, to take certain steps in forming.

A mixed-methods approach will be used to provide a comprehensive analysis of the impact of fairy tales on reading skills. This design will incorporate both quantitative measures and qualitative observations.

The subject of the study is fairy tales and their use in English as a Foreign Language (EFL) classes. The object of the study is to determine how effectively fairy tales can enhance reading skills in EFL classes. This includes looking at whether fairy tales help students learn new vocabulary, understand reading materials better, and enjoy their reading experiences more than they would with regular texts. The research is quantitative and qualitative in nature. The present investigation targets at answering the following research questions:

- *How do fairy tales influence reading skills development in EFL students compared to traditional texts?*
- *What impact do fairy tales have on vocabulary acquisition in EFL learners?*

The investigation corpus in this paper is formed of a selection of fairy tales adapted for various English language proficiency levels, standardized reading tests to assess comprehension and vocabulary, motivational surveys to boost student engagement, and qualitative data obtained from structured interviews with students and feedback sessions with teachers.

In this hypothetical research paper on boosting reading skills through fairy tales in EFL classes, the corpus analyzed consists of the following components: a collection of fairy tales adapted to different levels of language proficiency, ensuring relevance and accessibility for all students participating in the study.

The analysis of the corpus would involve both quantitative and qualitative methods to provide a comprehensive view of the effects of using fairy tales in EFL classes. The combined quantitative and qualitative data analysis would allow for a nuanced understanding of how fairy tales can be used effectively in EFL classes. It would give solid proof of how they affect language learning and motivation, and also offer more understanding of what students and teachers think and feel about it.

Fairy tales are foundational narratives that resonate across cultures, offering

complex structures, archetypal characters, and timeless themes that mirror human experiences. Well-known fairy tales such as "*Cinderella*," "*Snow White*," "*The Little Mermaid*," and others are exemplary in showcasing the narrative depth and educational potential of this genre. This exploration relies on contemporary research and classical analyses to understand the peculiarities and structures of these fairy tales, highlighting their relevance and adaptability in modern contexts.

The narrative structure of fairy tales typically shows a clear, linear progression that embodies Vladimir Propp's framework, which outlines consistent narrative functions found across various tales¹. For example, "*Cinderella*" follows a model of leaving, facing challenges, and then resolving them in a simple yet powerful, clearly showing a lesson and giving a satisfying end to the story. Modern adaptations often maintain these structures but contextualize them in contemporary settings, which can alter the tale's perspective or moral².

Fairy tales are full of typical characters like heroes, villains, and helpers, which Carl Jung explained as reflections of deep shared human traits³. In "*The Little Mermaid*," these classic roles are seen in the mermaid's sacrifices and changes, highlighting the story's focus on love and loss. Modern versions of fairy tales, like those by Angela Carter or Gregory Maguire, often show these characters in more detailed ways, such as heroes with weaknesses or villains with relatable qualities, to match today's values⁴.

Fairy tales often focus on big ideas like change, fairness, and making amends, using magical objects or significant journeys to tell the story. For example, "*Snow White*" uses the poisoned apple to explore feelings of jealousy and starting anew, which are common themes in many fairy tales that show both good and bad human traits⁵. In newer versions of stories like "*Beauty and the Beast*," the themes sometimes question old beliefs; these stories might emphasize understanding and recognizing inner beauty, fitting with today's ideas about beauty and self-worth⁶.

Historically, fairy tales have been used to teach cultural lessons and social behaviours, incorporating society's rules into their stories. "*Hansel and Gretel*," for example, explores the importance of survival and cleverness, which were highly

¹ Propp, V. *Morphology of the Folktale*. Austin: University of Texas Press, 1968. pp 120-184.

² Zipes, J. *The Irresistible Fairy Tale: The Cultural and Social History of a Genre*. Princeton University Press, 2012. ISBN 9780691159553. pp 130-251.

³ Jung, C. G. *Archetypes and the Collective Unconscious*. London: Routledge, 1959

⁴ Tatar, M. *The Hard Facts of the Grimms' Fairy Tales*. Princeton: Princeton University Press, 2003. ISBN 9780691182995. pp 234-350.

⁵ Bettelheim, B. *The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales*. New York: Random House, 1976. ISBN 978-0-14-013727-9. pp 10-300.

⁶ Hearne B., *Beauty and the Beast: Visions and Révisions of an Old Tale* Chicago and London, University of Chicago Press, 1991, pp. 247, ISBN 0-226-32240-8. Pp 115-230.

valued during tough times when the story became popular⁷. Nowadays, fairy tales are used in schools to help students think deeply about right and wrong, ethics, and cultural norms, showing how these stories continue to be useful and relevant.

The unique features and setups of famous fairy tales such as "*Cinderella*," "*Snow White*," and "*The Little Mermaid*" show why they remain popular and useful for teaching. These stories change over time to mirror today's values, yet keep their core storytelling charm. As important cultural items, fairy tales keep changing, captivating new generations with both classic and new twists. They are valuable for learning and thinking about culture, proving that they are more than just simple entertainment.

Fairy tales are a fantastic resource for EFL classes. They are rich in cultural context, engaging, and often familiar to students, making them an excellent tool for enhancing reading skills. Here's how you can structure your activities around reading, rereading, and post-reading to maximize their benefits.

We selected the following reading activities:

1. Pre-Reading Discussion:

- Activate Prior Knowledge: Start with a discussion about fairy tales students already know. This helps activate their prior knowledge and sets the stage for new learning.

- Predicting: Show the title and cover of the fairy tale and ask students to predict what the story might be about. This engages their curiosity and sets a purpose for reading.

2. Vocabulary Preview:

- Key Vocabulary: Introduce key vocabulary that will appear in the fairy tale. Use pictures, synonyms, and simple definitions to ensure understanding.

- Word Maps: Create word maps for new vocabulary to help students visualize and remember the words.

3. Guided Reading:

- Chunking the Text: Break the fairy tale into manageable sections. Read each section aloud, pausing to check comprehension and discuss key points.

- Interactive Reading: Encourage students to ask questions and make comments as you read. This keeps them engaged and helps with comprehension.

1. Close Reading:

- Detailed Analysis: Have students reread the text to analyze specific elements such as character development, plot structure, and themes. This deepens their understanding and appreciation of the story.

- Textual Evidence: Ask students to find and highlight evidence in the text to

⁷ Zipes, J. *Why Fairy Tales Stick: The Evolution and Relevance of a Genre*. New York: Routledge, 2006. ISBN 9780415977814. pp 156-180.

support their analysis. This reinforces critical thinking and textual analysis skills.

2. Fluency Practice:

- Choral Reading: Read the text together as a class. This helps improve reading fluency and pronunciation.

- Reader's Theater: Assign roles to students and have them perform the fairy tale. This makes rereading fun and helps with fluency and expression.

3. Vocabulary Reinforcement:

- Contextual Usage: Have students use the new vocabulary in sentences or short paragraphs. This reinforces their understanding and ability to use the words in context.

- Games and Activities: Use vocabulary games like word bingo or matching to make learning fun and interactive.

Post-Reading Activities

1. Comprehension Questions:

- Discussion Questions: Ask open-ended questions about the story to encourage critical thinking and discussion. For example, "Why do you think the character made that choice?" or "What would you have done differently?"

- Written Responses: Have students write short answers or essays based on comprehension questions. This helps with writing skills and reinforces understanding.

2. Creative Projects:

- Story Retelling: Have students retell the story in their own words, either orally or in writing. This checks comprehension and encourages creativity.

- Alternative Endings: Ask students to write an alternative ending to the fairy tale. This fosters creativity and allows them to explore different narrative possibilities.

3. Cultural Comparisons:

- Compare and Contrast: Discuss how the fairy tale compares to similar stories from the students' own cultures. This broadens their cultural understanding and appreciation.

- Cultural Projects: Have students create projects that explore the cultural context of the fairy tale, such as posters, presentations, or art projects.

By incorporating these reading, rereading, and post-reading activities into your EFL classes, you can make the most of fairy tales to boost your students' reading skills. These activities not only enhance comprehension and fluency but also make learning engaging and enjoyable. Happy teaching!

The article explored the practical challenges and solutions of implementing fairy tales in EFL classes, demonstrating their effectiveness in enhancing student motivation, testing language skills, and ensuring accurate selection of storybooks. The chapter identified challenges such as selecting age-appropriate and culturally

relevant content and maintaining student engagement. These can be addressed through careful planning and thoughtful implementation, including choosing fairy tales that match students' age, proficiency, and cultural backgrounds. Interactive activities like role-playing, creative writing, and group discussions can further engage students, making learning enjoyable and encouraging active participation. Fairy tales also provide a rich context for assessing reading comprehension, vocabulary acquisition, and grammar understanding due to their repetitive and predictable patterns, which help reinforce key language concepts.

In conclusion, the study demonstrates that through careful selection and strategic implementation, fairy tales can play a significant role in enhancing student motivation, providing a solid framework for assessing language skills, and ensuring an engaging and valuable educational experience. Thus, they contribute significantly to the language development and to the improvement of students' cultural understanding.

EFFECTIVE STRATEGIES OF TEACHING GRAMMAR

Angela Călăraș

asistent univ., Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
(email: angela.calaras@usarb.md)

Abstract. *Teaching grammar is considered very difficult, demanding as it requires the memorization of many rules which often seem obscure to learners. Moreover, the fact that almost every rule has its exceptions scares language learners making them unsure of their abilities to properly understand grammar rules and successfully apply them in practice.*

If in the past the teaching process was mainly based on memorization-based techniques that relied on repetition, now teachers look for more engaging and creative methods that will make their students interested and actively involved in the learning process. It is obvious that, nowadays we live in a society that prizes literacy which is willing to adapt to more effective methods to achieve the best results. Teachers should take into consideration their students' age, abilities, learning style, as well as the aims and objectives of their lessons. New innovative strategies that align with the students' needs and abilities should be used in teaching grammar.

Effective teaching strategies should be based on thoroughly understanding the subject matter and the learners themselves. Teachers should definitely take great care of the strategies they use in order to create a more engaging and effective learning environment during the lessons.

Key words: *effective teaching strategies, methods, techniques, teaching approaches, language skills, methodology, practical application.*

*

Rezumat. *Predarea gramaticii este considerată foarte dificilă și solicitantă, deoarece necesită memorarea multor reguli care adesea par obscure pentru studenți. În plus, faptul că aproape fiecare regulă are excepții îi sperie pe studenți și mai tare, fiind nesiguri de abilitățile lor de a înțelege corect regulile gramaticale și de a le aplica cu succes în practică.*

Dacă în trecut procesul de predare se construia în mare parte pe tehnici bazate pe memorare care țineau de repetare continuă, acum profesorii caută metode mai atractive și creative care i-ar interesa pe studenți și implica mai activ în procesul de învățare. Este evident că, în zilele noastre, trăim într-o societate dezvoltată care apreciază cunoașterea și care este dispusă să se adapteze la metode mai eficiente pentru a obține cele mai bune rezultate. Pentru a obține rezultate frumoase în timpul procesului de predare/ învățare, profesorii ar trebui să ia în considerație vârsta studenților, abilitățile, stilul lor de învățare, precum și scopurile și obiectivele lecțiilor. Noi strategii inovatoare care se aliniază nevoilor și abilităților elevilor ar trebui folosite în predarea gramaticii.

Strategiile de predare eficiente ar trebui să se bazeze pe înțelegerea temeinică a materiei și a necesitățile studenților. Profesorii trebuie să fie foarte atenți în selectarea

strategiilor pe care le folosesc pentru a crea un mediu de învățare mai atractiv și mai eficient în timpul lecțiilor.

Cuvinte cheie: *strategii de predare eficiente, metode, tehnici, abordări de predare, abilități lingvistice, metodologie, aplicare practică.*

Being one of the core components of language aspects, grammar gains its prominence especially in English as a foreign language. In fact, during grammar lessons, language learners are taught rules of language that are commonly known as sentence patterns. It is obvious that the knowledge of grammatical rules helps learners know and understand the way such sentence patterns should be put together. Moreover, scholars consider that grammar furnishes the basis for the whole set of language skills: listening, speaking, reading and writing. Thus, practice proves that in listening and speaking, grammar has a crucial role in understanding and expressing spoken language, as learning the grammar of a language is thought vital to get the ability of producing grammatically acceptable utterances in the language. In reading, grammar allows learners to grasp sentence interrelationship in a paragraph or a text. As for writing, it is evident that grammar enables the learners to structure their ideas into meaningful sentences so that they can successfully communicate in written form. And, of course, in the case of vocabulary, grammar ensures learners' understanding about how some lexical items should be put together in order to make intelligible and correct utterances¹. It must be remarked that learning grammar language learners can express meanings in the form of phrases, clauses and sentences.

Dwelling on the aspect of methodology, it should be mentioned that some educators consider teaching grammar separately is not beneficial to learners because they only learn how the language is formed. In their opinion it is utterly important to teach grammar in real-life contexts because they provide a bridge between the abstract rules of grammar and their practical application.² By connecting grammar to the world around them, language learners acquire a deeper appreciation for its significance. Accordingly, methodologists state that an excellent exercise is to make students bring in examples they find in their daily lives, fostering a sense of autonomy and awareness of language use.

Having studied a considerable number of scientific sources, it is worth noting that different students have their own learning preferences and, of course, learning

¹ Gerngross G., Puchta H., Thornbury S. *Teaching Grammar Creatively*, Helping Languages, 2006, p. 59. www.helpinglanguages.com.

² Espmarker J., Tedenby E. *Effective Teaching Methods and Strategies in the EFL Classroom to Facilitate Students' Vocabulary Development*. Innovative Teaching Strategies in Teaching English as a Foreign Language, 2020, p.10-15.

abilities.³ Thus, many learners do have a very strong need to understand the rules by which grammatical structures are formed and they also often insist on being given rules about how and when a bit of language is used. Evidently, it can be said that for these very learners teaching with reference to explicit rules has definite advantages because it clearly explains every single grammar nuance they come across. However, there is practically no evidence that the same is true for all learners because, as practice proves, some young learners as well as some adults seem to be more at ease with holistic methods of learning grammar in which structures are acquired subconsciously. Besides, there are lots of proofs that many students of whatever age and tendency in learning style are unable to transfer formal knowledge of grammar to effective use. And, therefore, such discrepancy between knowledge and applying it into practice, has led many scholars to seek alternative, more engaging and effective strategies that would help teachers to manage to introduce successfully and practice new grammar issues during English lessons.

After a thorough reading of many scientific sources, it must be said that scholars have different approaches to teaching grammar and each of them comes up with certain methods and strategies that could be in their opinions more effective in presenting new grammar material to their students.

Yet, the majority suggest a five-step procedure that incorporates the concepts of practice and consciousness raising, explicit and implicit knowledge, deductive and inductive approaches for teaching grammar.⁴

They underline the importance of *practice and consciousness raising* which play a significant role in successful grammar teaching.

Dwelling on *methodology*, language educators explain that students will be asked to make sentences comprising the given grammar item. They will be offered the opportunity to use them in different real-life situations. And, certainly, teachers must give their students feedback whether they used grammatical structures correctly or incorrectly.

Explaining *consciousness-raising*, scholars consider it as an attempt to clearly explain and provide their students with information, rules about a certain grammar issue and how it functions. It is basically an approach to teaching grammar where instruction is based on the so-called form-based activities aiming at raising students' awareness of the language grammatical features. And the main characteristics of consciousness-raising activities involve *-efforts to isolate a specific linguistic feature for focused attention; data which illustrate the given grammar*

³ Borich G. D. *Effective Teaching Methods*. Merrill Prentice Hall: Upper Saddle River, New Jersey, 2020, p. 36-39.

⁴ Bassendowski S. L., Petrucka P. *Are 20th-Century Methods of Teaching Applicable in the 21st century?*. British Journal of Educational Technology, 2013, 44(4), p.665-667.

issue and explicit rule description or explanation; intellectual effort to understand the targeted feature; understanding of the grammatical structure by the learners lead to clarification in the form of further data and description or explanation; and, of course, articulation at rules to describe the grammatical feature.

Scientists consider that effective teaching strategies should be based on thoroughly understanding the subject matter and the learners themselves. Preparing for classes teachers should be very careful and consider their students' age, ability, and learning style, as well as the goals and objectives of the lesson. It is imperative that teachers must also be innovative in choosing the strategy that aligns with the needs and abilities of their students, in order to create a more engaging and effective learning environment in class. Thus, scholars remark that it is vital for teachers to implement innovative teaching strategies and accommodate the needs of an inclusive classroom. In their opinion, inclusivity in education is an issue that has attracted much attention from the government and also educators all around the globe.⁵ Famous language educators consider that several teaching strategies should be used in teaching grammar in inclusive classrooms, such as *active learning, peer-tutoring, cooperative learning, and direct instruction*. According to them the teacher should be ready to implement a variety of teaching strategies in the classroom to meet the student's needs⁶.

Accordingly, working on this issue Espmaker and Tedenby claim that teaching strategies are approaches or methods that teachers use to ease learning and help students achieve their learning objectives⁷. Parker and Welch, another remarkable scientists think that teaching strategies have a crucial role in the teaching and learning process and can enhance the teacher achieve the learning objectives⁸. But at the same time, scholars affirm that in order to achieve these objectives, the implemented strategies can vary widely and should be adjusted to suit the needs and learning styles of individual students or whole groups. Also dwelling on this issue, Patten considers that these strategies are approaches used by teachers to ease students learning and make the process more effective and engaging. He is sure that teaching strategies can help students learn by working hard, preventing boredom and achieve success.

⁵ Borich G. D. *Effective Teaching Methods*. Merrill Prentice Hall: Upper Saddle River, New Jersey, 2020, p. 43-45.

⁶ Patten V. *Input Processing and Grammar Instruction in Second Language Acquisition*. Norwood, NJ: Ablex, 1996, p.45-47.

⁷ Espmarker J., Tedenby E. *Effective Teaching Methods and Strategies in the EFL Classroom to Facilitate Students' Vocabulary Development*. Innovative Teaching Strategies in Teaching English as a Foreign Language, 2020, p. 13-15.

⁸ Parker K. C., Welch T. D. *Innovative teaching strategies to escape the anxiety in simulation*. Teaching and Learning in Nursing, 2021, 16(4), p.414.

As it has been remarked earlier different scientists have their own views on the best ways or strategies of presenting new grammar issues to students. And, it is obvious that lots of different teaching strategies can and should be used to facilitate learning and help students achieve their objectives. The main thing is to make students understand the importance of learning grammar material in order to be able to produce grammatically correct- structured patterns and meaningful sentences. Thus, the majority of language educators suggest using the following strategies of introducing grammar items to students.⁹

1. *Direct explaining* which is based on explicit approach. Moreover, it is remarked that depending on the students' level of English, grammar rules can be explained directly using the students' mother tongue.

2. *Discovering the Grammar*. It is a strategy based on implicit approach. It is recommended to be used while introducing The Past Simple Tense to students. Thus, students are offered a text containing past forms of regular verbs and are asked underline and say what is unusual or different with these verbs. Seeing such forms as, for instance, *lived, opened, closed, watched* students realize that the actions take place in the past.

3. *Using Pictures or Drawings*. This strategy can be successfully used *illustrating grammar points*. Thus, while explaining how future intentions can be expressed, for example, introducing *to be going to do sth*, teachers can draw the picture of a dreaming person. In this way, students will easily understand that the person is imagining or thinking about that will happen or they want to do in the future.

4. *Drawing Timelines* can be used while teaching English Grammar Tenses. Teachers are encouraged to use *lines, arrows and wavy lines* in order to express past, present and future actions. Wavy lines are recommended to be used to show the continuous aspect.

5. *Asking Concept Questions*. These questions are usually designed to elicit the answer *Yes* or *No* from the students because the aim is only to check their understanding.

6. *Using Tables*. This strategy can be successfully used to show the verb form when teaching The Present Simple Tense, for example. Writing the following forms on the board *I, You, We, They live in Bălți./He, She lives in Bălți*, students immediately see the difference between 3rd person singular(*having +s or +es at the end*) and the other forms.

7. *Using Objects*. This is the strategy many teachers use to show the new

⁹ Parker K. C., Welch T. D. *Innovative teaching strategies to escape the anxiety in simulation*. Teaching and Learning in Nursing, 2021, 16(4), p.416-417.

meaning acquired by words while presenting the *Degrees of Comparison of the Adjectives* or introducing different *Prepositions*. Showing objects having different size, teachers explain the way different adjectives form their degrees. Examples of this kind can be *big, bigger, the biggest/ beautiful, more beautiful, the most beautiful* and, of course, the suppletive forms *–good, better, the best*. In the case of working with prepositions teachers can use a box or a book, and by placing a pen or a ruler *in, under, on, between* them, they clearly explain and show the meanings of these words.

8. *Contrasting Structures* is another way to point out the difference in meaning. For instance, giving such sentences:

He *is in* New York.

He *has been to* New York. (without showing the moment of the action)

He *has gone to* New York. (not remarking whether he has returned)

9. *Choosing the Correct Sentence* is another strategy that can be successfully used while correcting common grammatical mistakes. Students are usually given such examples and they should identify and explain which is the correct variant.

I have been a student since two years.

I have been a student for two years.

10. *Grammar-in real –life Context*. It is worth noting that it is truly considered to be one of the most effective ways to teach grammar is by showing its relevance in real-life situations. In order to do it, teachers should bring in newspaper articles, magazine clippings, or passages from popular books. Then, students are asked to find and highlight examples of certain grammar rules, explaining why the author made those choices. For example, analyzing a newspaper article can enhance students understand the significance of concise and clear language, while dissecting a novel can showcase the author's use of varied sentence structures for impact.

Judging by the above mentioned, it is certain that these strategies of teaching grammar are different from the usual methods and they can definitely make learning more lively, interactive, and enjoyable.¹⁰ Recognizing that students learn in different ways, teachers are encouraged to adjust their methods to students' needs and requirements, learning abilities and, of course, final goal. It is very important for teachers to be flexible and try different approaches, because the final goal is not just to teach grammar but to make students genuinely interested in how language works. It is worth mentioning that encouraging creativity and trying new things, teachers create a space where students are willing to explore and understand language more deeply since the end result is not just teaching or learning grammar, it is about developing a lasting love for the interesting aspects of language.

¹⁰ Serdyukov P. *Innovation in education: what works, what doesn't, and what to do about it?*. Journal of Research in Innovative Teaching & Learning., 2017, p.31-33.

**PERSPECTIVE DE RECEPTARE INTER ȘI TRANSDISCIPLINARE
ÎN „SOLDĂȚELUL DE PLUMB” DE HANS CHRISTIAN ANDERSEN**

Tatiana Iurchevici,

masterand, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Liliana Grosu

conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

(email: liliana.grosu@fsup.usch.md)

Rezumat. *Receptarea unei opere literare în contextul actualelor provocări presupune încadrarea dimensiunilor inter și transdisciplinare care oferă noi perspective de abordare, aflate într-o corelare cu alte discipline și chiar cu anumite paliere ale vieții cotidiene. Demersul proiectiv l-am realizat în baza operei „Soldățelul de Plumb” de Hans Christian Andersen, inclus în manualul de clasa a VI-a. Prin acest demers educațional ne-am propus să dezvoltăm competențe transversale și să sporim creativitatea, gândirea critică, procesele de conștientizare, flexibilitate și potențialul elevilor, antrenând următoarele perspective de receptare: literară, istorică, psihologică, filosofică și estetică, prin explorarea artelor frumoase.*

Cuvinte cheie: *interdisciplinaritate, transdisciplinaritate, perspective de receptare, competențe transversale.*

*

Abstract. *The comprehension of a literary work in the context of current challenges involves framing it within interdisciplinary and transdisciplinary dimensions, which offer new approaches correlated with other subjects and even with certain aspects of everyday life. The educational project was based on the literary work „Soldățelul de plumb” by Hans Christian Andersen, included in the 6th grade curriculum. Through this educational approach, we aimed to develop transversal competences and enhance students’ creativity, critical thinking, awareness, flexibility, and potential by engaging multiple perspectives of reception: literary, historical, psychological, philosophical, and aesthetic, through the exploration of fine arts.*

Key words: *interdisciplinarity, transdisciplinarity, perception perspectives, transversal competences.*

Într-un plan global de schimbări și paradigme noi, științele educației se orientează spre noi perspective de abordare a literaturii care să asigure nu doar însușirea unei materii, ci și legătura cu viața, cu multiplele ei forme și reprezentări, fapt susținut și de curriculum național la disciplina *Limba și literatura română*, astfel se

impune o nouă viziune asupra demersului educațional, încât să asigure acest deziderat.

Provocările cu care ne confruntăm în sec. al XXI-lea, cum ar fi schimbările climatice, inegalitatea socială, pandemiile sau transformările accelerate în domeniul educațional sunt tot mai complexe și interconectate. Aceste probleme nu pot fi abordate doar din perspectiva unei singure discipline pentru că, adesea, nu există soluții simple sau izolate. De exemplu, schimbările climatice implică nu doar aspecte din ecologie, dar și din economie, politică, educație și comportament civic. De aceea, este nevoie de abordări integrate, care să adune cunoștințe din mai multe domenii pentru a crea soluții eficiente, susținute și implementate la nivel de comunitate.

În același timp, trăim într-o eră digitală, unde cantitatea de date și informații disponibile este foarte mare. Elevii trebuie să învețe să le acceseze, să le integreze și să le aplice într-un mod critic. Abordările interdisciplinare dar și transdisciplinare oferă un cadru în care aceste abilități pot fi dezvoltate, ajutând la formarea unei gândiri mai flexibile și mai adaptabile, necesare pentru a răspunde adecvat provocărilor lumii contemporane.

În sistemul educațional, ultima reformă curriculară presupune centrarea învățării pe elev și pe competențele necesare acestuia pentru viață, fiind solicitată mai ales instruirea centrată pe formarea competențelor-cheie.

Un argument întru susținerea procesului de învățare școlară în contextul provocărilor societale este următorul: „*Or, o competență-cheie nu se referă strict la o anumită disciplină de învățământ, ea este transdisciplinară, competența-cheie este legată direct de abordările inter- și transdisciplinare ale învățării, ea reprezentând mai degrabă ținta unor activități pedagogice comune de predare-învățare-evaluare organizate în cheie transversală*” [1, p.79].

Conform datelor Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică – 65% din joburile viitoare vor necesita abilități interdisciplinare. După cum sarcina primordială a educației este pregătirea tinerelor generații pentru viață, cadrul didactic identifică problemele relevante pentru comunitate, conectându-le cu obiectivele de învățare. Astfel, fiecare profesor implică elevii în cercetarea și analiza provocărilor, folosind diverse metode și perspective, creează parteneriate cu organizațiile locale, experți, membri ai comunității și participă în diverse proiecte cu impact asupra comunității și asupra dezvoltării competențelor elevilor.

Interdisciplinaritatea denotă integrarea cunoștințelor și metodelor din diverse discipline pentru a înțelege mai bine un anumit subiect, dar și pentru a analiza și rezolva problemele complexe. De asemenea, elevii se arată foarte interesați de proiectele interdisciplinare pentru că le oferă mobilitate și putere de decizie asupra propriilor acțiuni privind cercetarea problemei. Printre avantajele acestei perspective se regăsesc: înțelegerea mai profundă a unui subiect, dezvoltarea abilităților de gândire critică, de colaborare și comunicare, dar și creșterea motivației și a angajamentului față de învățare la elevi. Totodată,

interdisciplinaritatea presupune și pregătirea pentru o carieră într-o lume în continuă schimbare.

Totuși, implementarea proiectelor de acest tip întâmpină și unele provocări: rezistența din partea profesorilor obișnuiți cu abordările tradiționale, dificultatea de a evalua rezultatele învățării, non-concordanța dintre proiectele de lungă durată la diverse discipline, ceea ce necesită un curriculum modificat cât mai curând.

Transdisciplinaritatea creează un nou cadru dincolo de discipline, din perspectivă non-academică, ce caută înțelegere holistică a problemelor și a soluțiilor integrate.

În viziunea lui B. Nicolescu, transdisciplinaritatea se pliază cel mai bine pe cei patru piloni ai învățării, evidențiați de J. Delors în modelul său de reconstrucție a educației în sec. al XXI-lea: *a învăța să cunoști, a învăța să faci, a învăța să trăiești împreună, a învăța să fii*, care sunt orientați spre un scop anume: acela de *a învăța să te schimbi pe tine însuși și să transformi societatea* [2, p. 62].

În cadrul orelor de limba și literatura română, profesorii sunt în permanentă căutare a strategiilor didactice care să fie și atractive și să contribuie la dezvoltarea gândirii critice, a creativității, a creșterii stimei de sine, a încrederii în propriul potențial, a expresivității emoționale, a autoeficacității, a acceptării, a empatiei și a toleranței față de cei din jur.

Prin proiectarea unui demers didactic interdisciplinar, exploatarea textelor literare pornește de la valorificarea cunoștințelor dobândite din alte domenii. O activitate didactică ce vizează utilizarea inter și transdisciplinarității se poate implementa pe baza textului-suport „Soldățelul de plumb” de Hans Christian Andersen, inclus în manualul de clasa a VI-a, la unitatea 8, pagina 100. Se va urmări formarea și dezvoltarea competențelor transversale ale elevilor la orele de limbă și literatură română printr-o abordare transdisciplinară a conținutului.

Așadar, textul poate fi abordat din mai multe perspective:

1. *Din perspectivă literară.*

În analiza literară, în afara subiectului propriu-zis și a itemilor propuși de manual, vom urmări două aspecte prin care vom urmări dezvoltarea competențelor transversale:

- *Personajul principal:* Soldățelul de plumb este un personaj tragic, dar cu o mare forță simbolică. El este descris ca având „un picior de plumb”, un detaliu care sugerează nu doar fragilitatea fizică, ci și imposibilitatea de a se adapta în lumea din jurul său. Acesta este văzut de ceilalți copii ca un obiect de joacă, dar el rămâne fidel propriei sale identități. Poate fi un exemplu al unui personaj care nu se schimbă, nu se conformează așteptărilor altora, rămânând un simbol al curajului și al rezistenței interioare, în ciuda condițiilor vitrege.

- *Morala poveștii:* Povestea transmite o lecție profundă despre sacrificiu și curaj. La finalul poveștii, soldățelul de plumb se topește și devine un „bulgăre de

plumb”, iar inima sa se transformă într-un „inimă de foc”. Acest detaliu simbolizează sacrificiul său suprem, dar și faptul că, deși nu este înțeles de ceilalți, soldățul are o valoare spirituală și simbolică. Morala poveștii poate fi despre nevoia de a rămâne fidel valorilor tale chiar și în fața adversităților.

2. Din perspectivă istorică.

Povestea „Soldățul de plumb” a fost scrisă de Hans Christian Andersen trăia la începutul secolului al XIX-lea, o perioadă marcată de schimbări sociale și politice majore. Deși nu este o poveste istorică în sensul propriu, poate fi analizată în contextul istoric al vremii, analizând contextul social:

Context social – Povestea se petrece într-un cadru de „jucării”, un spațiu care poate fi văzut ca o alegorie a clasei sociale inferioare sau a celor care sunt văzuți ca neimportanți de societatea mare. Soldățul de plumb este tratat ca un obiect de joacă de către copii și nu ca un „membru” al lumii mari, ceea ce poate reflecta cum oamenii din clasele sociale inferioare erau percepuți și tratați în acea perioadă.

3. Din perspectivă psihologică.

Soldățul de plumb poate fi analizat și dintr-o perspectivă psihologică, având în vedere comportamentul său și emoțiile sale, demonstrate prin:

- *Rezistența psihologică*: Chiar dacă este doar un obiect de plumb, soldățul are o voință puternică, iar în momentul în care este lăsat deoparte și considerat inutil, el nu se lasă doborât. Acesta poate fi văzut ca o manifestare a unei psihologii de tip rezilient: el continuă să existe, să își mențină identitatea, chiar și când lumea exterioară îl respinge.

- *Sentimentul de izolare*: Soldățul este adesea lăsat în afara jocurilor, fiind considerat „un simplu soldat de plumb” de către ceilalți. Această izolare și lipsă de înțelegere din partea celor din jur reflectă un sentiment de neînțelegere care poate fi resimțit de mulți oameni în viața reală, în special, cei care simt că nu sunt apreciați sau înțeleși.

Această poveste poate fi folosită pentru a învăța elevii despre valori fundamentale precum:

- *Empatie și sacrificiu*: Deși soldățul nu este înțeles de către copii sau de celelalte jucării, el își sacrifică „viața” pentru un ideal. În acest sens, povestea poate fi utilizată pentru a învăța elevii despre importanța sacrificiilor și despre cum acțiunile noastre pot avea un impact chiar și atunci când nu suntem observați sau înțeleși.

- *Învățătura despre curaj*: Deși soldățul nu are capacitatea de a se schimba sau de a se adapta la mediul său, el arată o mare feroare în fața pericolelor. Într-un anumit sens, povestea poate încuraja elevii să își exprime curajul în fața greutății vieții, chiar și atunci când lumea pare să nu le acorde atenție.

- *Percepția asupra claselor sociale*: Soldățul este privit ca un obiect fără valoare de ceilalți copii, ceea ce poate reflecta un comentariu asupra modului în

care societatea uneori exclude sau marginalizează indivizi sau grupuri percepute ca „inferioare”. Analizând această dimensiune, elevii pot discuta despre discriminare, marginalizare și despre importanța acceptării și înțelegerii diversității.

4. Din perspectiva Artelor frumoase.

- *Educația plastică.* Elevii pot propune un afiș publicitar ce ar promova o eventuală dramatizare, pot desena scene-cheie ale poveștii sau imaginea de final, când soldățelul se topește și se transformă într-un bulgăre de plumb care devine „un bulgăre de aur”, este un moment vizual puternic. Acesta ar putea fi ilustrat într-o activitate artistică, iar elevii ar putea discuta despre simbolismul „transformării” soldățelului în ceva „mai bun” la finalul poveștii, chiar și după moartea sa.

- *Teatru:* dramatizarea momentului când soldățelul este aruncat în foc sau când se confruntă cu obstacole, ar putea dezvălui emoțiile și conflictele interioare ale personajului.

5. Din perspectivă filosofică.

Există multe teme filosofice pe care elevii le pot explora, legate de destinele individuale și de sacrificiu:

- *Destinul și sacrificiul:* Povestea poate fi folosită pentru a încuraja discuții filosofice despre soartă. De ce soldățelul trebuie să treacă printr-un astfel de sacrificiu? Este viața lui predestinată? În ce fel sacrificiul său aduce un sens „mai înalt” poveștii?

- *Relația dintre individ și societate:* Elevii pot reflecta asupra modului în care soldățelul este un simbol al individului care nu se conformează așteptărilor sociale, fiind condamnat să rămână „un soldat de plumb”. Aceasta poate duce la o discuție despre cum individul este tratat în societate și despre ce se întâmplă atunci când cineva nu se aliniază cu normele sale.

Prin această abordare inter și transdisciplinară, povestea „Soldățelul de plumb” devine o sursă bogată de învățături care transcend limita lecturii literare, având aplicații valoroase în multiple domenii ale educației. Elevii nu doar că înțeleg mai profund mesajele literare ale poveștii, dar și abilități de gândire critică, empatie și înțelegere socială.

Așadar, odată cu realizarea obiectivelor combinării și încrucișării mai multor discipline, descoperim mai multe posibilități de formare a capacităților și abilităților utile pentru o integrare și acomodare în societate a elevilor.

Bibliografie:

1. Callo T., Bâlici V., Hadîrcă M., *Reconfigurarea procesului de învățare școlară în contextul provocărilor societale*. Chișinău, 2023.
2. Bâlici V., Hadîrcă M., Callo T., *Paradigma de reconfigurare a procesului de învățare*. Chișinău 2021.

Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
ediție semestrială, seria științe umanistice, nr. 1 (21), 2025

~ Secțiunea C. Psiho-Pedagogie / Section C. Psycho-Pedagogy ~

The scientific bulletin of the State University "Bogdan Petriceicu Hasdeu" from Cahul
half-yearly edition, humanities series, no. 1 (21), 2025

STAREA DE BINE LA ADULȚI: ELEMENTE DEFINITORII ȘI MODALITĂȚI DE OPTIMIZARE*

Iulia Racu,

prof. univ. dr. hab., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
(email: racu.iulia9@gmail.com)

Rodica Balan

asistent univ., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
(email: bivol.rodica.w@gmail.com)

Rezumat. *Articolul este dedicat unei teme privilegiate a psihologiei contemporane și anume starea de bine. Articolul conține descrierea detaliată a perspectivelor explicative ale stării de bine oferite de M. Seligman, E. Diener, B. Fredrickson, C. Ryff, D. Kahneman, S. Lyubomirsky și M. Csikszentmihalyi. De asemenea sunt evidențiate factorii care favorizează un nivel înalt al stării de bine, printre aceștia vom enumera: factori sociodemografici, factori interpersonali, factori intrapersonali și factori comportamentali. Sunt expuse importanța și beneficiile stării de bine la adulți. Starea de bine poate fi dezvoltată și consolidată. Cele mai eficiente tehnici / exerciții de consolidare a stării de bine sunt: respirația conștientă, jurnalul recunoștinței, stretching energizant, meditația pe sunete, exercițiul celor 5 simțuri, zâmbetul intenționat, planificarea bucuriilor, etc.*

Cuvinte cheie: *starea de bine, adulți, factori favorizanți, activități de consolidare.*

*

Abstract. *The article is dedicated to a privileged subject in contemporary psychology, namely well-being. It provides a detailed description of the explanatory perspectives on well-being proposed by M. Seligman, E. Diener, B. Fredrickson, C. Ryff, D. Kahneman, S. Lyubomirsky and M. Csikszentmihalyi. Additionally, the factors that promote a high level of well-being at adults are highlighted, including sociodemographic, interpersonal, intrapersonal and behavioural factors. The importance and benefits of well-being in adults are discussed with an emphasis on the fact that well-being can be developed and strengthened. The most effective techniques and exercise for enhancing well-being include conscious breathing, gratitude journaling, energizing stretching, sound meditation, the five senses exercise, intentional smiling and planning for joy, among others.*

Key words: *well-being, adults, favourable factors, strengthening activities.*

O temă importantă și privilegiată a psihologiei contemporane este starea de bine. Subiectul stării de bine captează atenție atât în diverse științe cum ar fi: psihologie,

* Articolul este elaborat în cadrul subproiectului Mecanisme psihologice de promovare a stării de bine în sistemul educațional, MPPSSE 040112.

sociologie, medicină, neuroștiințele cât și în contextul politicilor publice. Despre stare de bine se menționează cu predominanță în diferite domenii cum ar fi: domeniul educației (făcându-se referire la starea de bine a cadrelor didactice, a elevilor, etc.), organizații (accentul fiind pus pe stare de bine și performanță / productivitate) și în contextul dezvoltării personale. Necesitatea studiilor cu referire la starea de bine vine din multiple motive: schimbările socio-economice, impactul tehnologiei și digitalizării, creșterea problemelor de sănătate mintală, etc.

Conceptul de „stare de bine”, nu este unul nou, întrucât despre starea de bine se vorbește încă din antichitate, în lucrările și scrierile filosofilor și gânditorilor antichității. Unul din primii oameni de știință care menționează „eudaimonia” ce înseamnă fericire sau „floarea vieții virtuoză” este Aristotel. Aristotel definește eudaimonia drept scop final al vieții individului. Eudaimonia apare atunci când viața este trăită în unison cu rațiunea și virtutea¹.

În tradițiile hinduse și budiste, se vorbește de asemenea despre **starea de bine** în contextul eliberării de suferință și atingerea iluminării, fiind în strânsă legătură cu concepte de echilibru interior și armonie spirituală.

Secolul XIX este considerat începutul științific al cercetărilor cu referire la fericire. W. James și J. Mill evidențiază interrelația între binele individual și binele social, considerând că scopul esențial al vieții umane este căutarea fericirii.

În secolul XX identificăm *câteva direcții importante în cercetările stării de bine*. Astfel între anii 1930 – 1940, A. Maslow care dezvoltă teoria necesităților umane, conchide că satisfacerea necesităților fundamentale, conduce, în cele din urmă, la autorealizare și o viață plină de sens, aspecte ce țin de starea de bine. O altă direcție se evidențiază între anii 1950 și 1960, D. Campbell și E. Diener elaborează metode științifice pentru examinarea stării de bine și a fericirii subiective. E. Diener este considerat a fi un pionier în investigarea fericirii, întrucât a elaborat *Scala de măsurare a „satisfacției față de viață”* (Satisfaction with life scale). Încă o direcție se conturează la începutul anilor 1990 și este asociată cu numele lui M. Seligman. Autorul se focusează pe studierea factorilor care contribuie la o viață împlinită și la dezvoltarea abilităților de a trăi o viață fericită².

Studiul literaturii științifice evidențiază câteva perspective explicative ale stării de bine. Dintre cele mai importante vom descrie:

Perspectiva lui M. Seligman. M. Seligman prezintă starea de bine ca un set de calități sau trăsături (emoții pozitive, angajament, relații armonioase, etc.) care contribuie la o viață împlinită și fericită. M. Seligman a elaborat un cadru teoretic important al stării de bine, care poartă numele modelul PERMA. Modelul PERMA

¹ D. Muntele Hendreș, Starea subiectivă de bine. Consolidarea ei prin acțiuni psihologice. Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. 2009.

² A. Szentagotai-Tătar, D. David. Tratat de psihologie pozitivă. Iași: Polirom. 2017.

conține cinci dimensiuni constitutive ale stării de bine:

P – înglobează emoțiile pozitive. Conform accepțiunii lui M. Seligman emoțiile pozitive sunt esențiale pentru starea de bine, anume emoțiile pozitive au rol de susținător în fața dificultăților și a obstacolelor vieții.

E – angajament. După accepțiunea lui M. Seligman angajamentul este o dimensiune importantă a stării de bine și este implicarea cu dedicare și devotament în activitățile vieții. Anume indivizii ce se implică deplin în activitățile pe care le desfășoară prezintă nivel mai înalt al împlinirii și satisfacției de viață.

Încă o dimensiune este R – relațiile. M. Seligman menționează că relațiile pline de înțelegere, respect și suportive cu cei din jur (familia, partenerii de viață, relațiile profesionale, etc.) contează în experimentarea stării de bine și într-o viață fericită.

M – sens. M. Seligman punctează că o viață cu sens implică existența unui scop, care dă o direcție vieții individului. Sensul vieții poate să reiasă din religie, realizările profesionale, ajutorul acordat celorlalți, etc. Doar oamenii viața cărora are un sens bine definitivat depășesc obstacolele și se caracterizează prin nivel înalt de satisfacție.

A – realizare. Starea de bine, după M. Seligman ține de succesele și realizările în sferele importante ale vieții³.

Perspectiva lui E. Diener. E. Diener prezintă starea de bine ca un concept cu multiple fațete care include: satisfacția generală de viață, emoțiile pozitive și absența celor negative și percepția pozitivă a propriei vieți. Starea de bine depinde de factori interni și externi cum ar fi: caracteristicile personalității, educația, cultura, venitul, etc. Optimizarea nivelului stării de bine favorizează și o calitate a vieții mai înaltă⁴.

Perspectiva B. Fredrickson. B. Fredrickson consideră că starea de bine presupune o predominanță a emoțiilor pozitive (iubire, bucurie entuziasm, recunoștință, speranță) asupra celor negative (anxietate, tristețe, furie, mânie, dezamăgire). Autoarea accentuează faptul că fericirea este experimentată atunci când emoțiile pozitive sunt o constantă a vieții umane. Anume emoțiile pozitive extind orizontul mental și comportamentul individului și favorizează edificarea resurselor psihologice și sociale care cresc starea de bine pe termen lung⁵.

Perspectiva C. Ryff. C. Ryff studiază starea de bine la diferite culturi și în diferite tipuri de viață. Autoarea evidențiază șase dimensiuni importante ale stării de bine: autonomie (ce se referă la capacitatea individului de a lua decizii independente), controlul asupra mediului (capacitatea de a avea un impact asupra circumstanțelor exterioare), creștere profesională (orientarea spre dezvoltare și

³ M. Seligman, K. Reivich, L. Jaycox, L. Gillman, Copilul optimist. Cum să previi depresia și să-i consolidezi încrederea în sine. București: Humanitas. 2020.

⁴ M. Argyle, Psihologia fericirii. București: Ideea europeană. 2018.

⁵ D. Muntele Hendreș, Starea subiectivă de bine. Consolidarea ei prin acțiuni psihologice. Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. 2009.

învățare permanentă), scop în viață (o orientare și o direcție a vieții), autoacceptare (acceptarea propriei personalități și felului de a fi), relații pozitive și constructive cu cei din jur (relații sociale armonioase)⁶.

Perspectiva lui D. Kahneman. D. Kahneman conceptualizează starea de bine prin prisma percepției și evaluării experiențelor subiective. El face referire la două modalități de a percepe viața și anume: modul experiențial, ce se referă la trăirile și momentele din cursul unei zile, cum ar fi momentele de satisfacție imediată și modul de evaluare, cuprinde modul cum evaluăm viața în ansamblu conform scopurilor, realizărilor și înțelegerea completă a vieții.

Perspectiva S. Lyubomirsky. Autoarea identifică factorii ce condiționează starea de bine și fericirea individului. Printre factorii relevanți pentru starea de bine sunt: cei genetici, cei interni (comportamentele și atitudinile individului) și externi (statutul social și venitul)⁷.

Încă o *perspectivă a stării de bine*, este cea a lui M. Csikszentmihalyi. Potrivit autorului starea de bine și satisfacția de viață sunt de fapt o stare de „flux” / „flow”. Starea de „flux” este o angajare completă într-o activitate care inițial este o provocare, dar care poate fi depășită grație propriilor capacități și abilități. Starea de „flux” se asociază cu performanțe și experiențe de satisfacție personală⁸.

Starea de bine la adulți poate fi influențată de un șir de factori și condiții. Printre factorii semnificativi ce au un impact asupra stării de bine vom enumera: factorii sociodemografici, factorii intrapersonali, factorii interpersonali și factorii comportamentali (tabelul 1)⁹.

Tabelul 1. Factori determinanți ai stării de bine

Factori sociodemografici	Vârsta, genul, resursele financiare, clasele sociale și educația
Factori intrapersonali	Extraversiunea, neuroticismul, stima de sine, locul controlului, optimismului, faptul de a avea, a urmări, a îndeplini, comparația socială
Factori interpersonali	Suportul social
Factori comportamentali	Activitatea fizică

Factorii sociodemografici includ vârsta, sexul, resursele financiare, statutul social și nivelul educațional. În legătură cu vârsta, cercetătorii, H. Cantril și M.

⁶ B. Fredrikson, Puterea emoțiilor pozitive. București: Lumina. 2019.

⁷ S. Lyubomirsky, The how of happiness. United Kingdom: Penguin Books 2008.

⁸ M. Csikszentmihalyi, Flow: The psychology of optimal experience. US: Harper Perennial Modern Classics, 2008.

⁹ D. Muntele Hendreș, Starea subiectivă de bine. Consolidarea ei prin acțiuni psihologice. Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. 2009.

Argyle, afirmă că, la modul general, satisfacția de viață și emoțiile și sentimentele pozitive tind să crească pe măsură ce oamenii înaintează în vârstă, îmbunătățiri mai pronunțate se înregistrează la bărbați comparativ cu femeile. O posibilă interpretare ar putea fi faptul, că odată cu vârsta, diferența dintre dorințele și realizările lor se micșorează, întrucât multe din aspirațiile pe care aceștia le-au avut de-a lungul vieții au fost îndeplinite, iar obiective actuale devin mai echilibrate și mai accesibile. De asemenea am putea menționa că adulții mai în vârstă au o capacitate mai mare de adaptare la realitatea lor, ajustându-și emoțiile și alegerile astfel încât să fie în circumstanțe și să aibă în preajmă oameni care le pot susține starea de bine.

Un alt factor sociodemografic relevant este genul. Potrivit lui E. Diener, femeile manifestă o intensitate și amplitudine mai mare a reacțiilor emoționale, atât a celor pozitive cât și a celor negative, față de bărbați, iar acest fapt poate fi atribuit modului în care sunt socializate acestea din copilărie pentru a manifesta mai multă emoționalitate, sau prin faptul că ele sunt adesea mai implicate în interacțiuni sociale. Alte explicații se concentrează pe prevalența mai mare a stărilor depresive în rândul femeilor, posibil datorită empatiei sporite, care le face să se simtă mai responsabile pentru stările celor din jur sau ca urmare a unui stil de coping caracterizat de ruminație asupra experiențelor nefaste și adverse. De asemenea, M. Argyle observă că femeile sunt mai vulnerabile în dezvoltarea tulburărilor neuropsihologice cum ar fi nevrozele, depresia și tulburările de anxietate, fiind mai expuse să trăiască emoții negative intense zilnic. Conform cercetărilor întreprinse de M. Argyle, pe măsură ce îmbătrânesc sexul masculin tind să devină mai fericiți decât femeile și obțin scoruri superioare la scalele ce măsoară starea de bine. Totuși aceste diferențe nu sunt deosebit de considerabile¹⁰.

În ceea ce privește resursele economice, se poate observa că banii au un aport în bunăstare în măsura în care aceștia contribuie la împlinirea nevoilor fundamentale, precum alimentația, locuința și îmbrăcămintea. O asociere pozitivă între venituri și fericire poate fi identificată doar în cazul oamenilor cu resurse economice reduse. Pentru țările prospere această legătură este mai puțin pronunțată, decât în țările cu economii mai puțin dezvoltate. Un argument în acest sens este influența considerabilă a PIB-ului asupra accesului la facilități. Astfel, nu doar alimentația de calitate superioară și locuințele mai bine echipate, ci și diverse opțiuni și oportunități de petrecere a timpului liber, sistemele de educație și sănătate, transportul, comoditatea ambientului sunt direct influențate de salariul național ridicat. M. Argyle subliniază că există condiții determinate ale stării de bine mult mai importante ca banii, factori ce rămân constanți de-a lungul timpului: dragostea, activitatea de muncă, relațiile interpersonale, călătoriile, activitățile

¹⁰ M. Argyle, Psihologia fericirii. București: Ideea europeană. 2018.

recreative, lectura, învățătura, vizionarea de programe TV și îngrijirea grădinii. Unele dintre activitățile enumerate sunt scumpe altele sunt accesibile și gratuite.

O altă condiție esențială a nivelului stării de bine sunt clasele sociale. Acestea sunt adesea delimitate pe baza situației materiale, dar pot fi determinate și de alți indicatori precum sunt activitatea de muncă sau formarea educațională și nivelul de instruire. Relațiile dintre stratificarea socială și fericirea se observă mai clar în regiunile în care diferențele între clase sunt mai mari. Adulții ce fac parte din clasele inferioare se caracterizează prin sănătate fizică și cea mentală deteriorate. Sănătatea deficitară poate fi o consecință a comportamentelor patogene și a accesului redus la serviciile de sănătate. Adulții din clase inferioare au o stare de bine mai scăzută anume datorită oportunităților limitate de a se încadra în hobby-uri și activități de socializare.

Încă o dimensiune importantă în starea de bine la adulți este educația. Conform accepțiunii lui M. Argyle, nivelul de educație se dovedește a fi un indiciu mai relevant al sănătății mentale decât situația financiară. O particularitate consemnată în rândul bărbaților este că situația financiară este de o relevanță mai mare ca sănătatea mintală. R. Veenhoven subliniază că influența educației în nivelul stării de bine este mai proeminent în regiunile cu venituri modeste, în timp ce B. Branburn susține că un impact mult mai semnificativ îl are educația în îmbunătățirea stării de bine la cei cu venituri mai mici¹¹.

Din factorii intrapersonali fac parte caracteristicile următoare: extra versiunea, neuroticismul, respectul de sine, locul controlului, optimismul, capacitatea de a deține, urmări și a realiza obiective și comparația cu ceilalți. Diverse demersuri empirice aduc dovezi concludente că extarversiunea este asociată cu nivelul de fericire, în special cu stările emoționale favorabile și pozitive.

Starea de bine este în legătură negativă și cu neuroticismul, un nivel accentuat de neuroticismul poate fi asociat cu un nivel redus al stării de bine. O altă dimensiune explicativă a bunăstării psihoemoționale este stima de sine ce poate fi investigată prin Scala stimei de sine elaborată de M. Rosenberg, astfel o stimă de sine înaltă condiționează o starea de bine. Stima de sine, nu este doar o caracteristică importantă a personalității ci și o componentă integrantă a stării de bine. Totodată sunt cercetări ce pun în lumină o interrelație între stima de sine ridicată și emoționalitatea pozitivă și o tendință inversă o stimă de sine scăzută este asociată cu emoții negative.

Un concept relevant în psihologia personalității, este locul controlului, concept introdus și dezvoltat de J. Rotter și este modul cum individul își explică evenimentele și circumstanțele vieții (extern, alți oameni, destin, noroc, etc. sau intern, viața este rezultatul propriilor acțiuni și decizii). Cercetările întreprinse de L.

¹¹ *Ibidem*.

Abramson și M. Seligman evidențiază o interrelație în bunăstarea psihoemoțională și locul control intern. În contrast cu controlul intern, conceptul de neajutorare este deseori asociat cu stările de tristețe și depresie¹².

O componentă importantă în explicarea stării de bine este optimismul. Optimismul ar putea fi definit ca o atitudine mentală și o perspectivă asupra vieții caracterizată prin așteptarea unor rezultate favorabile în fața evenimentelor viitoare. Optimismul presupune o încredere generalizată că lucrurile se vor desfășura în mod pozitiv, chiar și în fața dificultăților sau incertitudinii și implică o evaluare mai optimistă a circumstanțelor din trecut și a celor din prezent. Potrivit lui J. Peterson, optimismul are o legătură cu emoțiile. Adulții care experimentează emoții pozitive cu referire la viitor, își reamintesc doar ceea ce a fost pozitiv din trecut, percep situațiile și circumstanțele actuale în mod plăcut demonstrează și nivel favorabil al stării de bine.

În ceea ce privește semnificația stabilirii și urmăririi scopurilor în viață se poate observa și menționa că în inventarele existente pentru examinarea stării de bine, sunt afirmații legate de bunăstarea psihoemoțională. Chiar și simpla existența a unor planuri pe termen lung conferă adulților un sentiment semnificativ de scop. Cel mai relevant exemplu ilustrativ în acest sens este viața și supraviețuirea lui V. Frankl în lagărele de concentrate, precum și ajutorul oferit de acesta și altora de a depăși și a face față aceluiași situații. Experiența din lagărele de concentrare a determinat apariția și existența unei noi metode psihoterapeutice – logoterapie, care ajută oamenii să identifice scopuri semnificative ce pot oferi sens vieții lor. După accepțiunea lui V. Freedman, fundamentată pe cercetările sale au arătat că adulții care consideră că viața lor are un sens, au o încredere mai mare în valoarea lor și sunt mai fericiți. În același timp A. Eliot subliniază că atunci când scopurile unui adult sunt aliniate cu sinele său autentic (fiind semnificative pentru credințele și valorile personale), acestea pot genera îmbunătățiri esențiale în bunăstarea psihoemoțională¹³.

În categoria factorilor intrapersonali semnificativi în starea de bine este și comparația individului cu ceilalți din jur. Procesul de comparație cu alții presupune evaluarea informațiilor despre alte persoane cu propria persoană. Persoanele sau grupurile cu care se poate face comparația pot fi apropiate, persoane din media, sau chiar persoane imaginare. Bunăstarea psihoemoțională este influențată de propriile standarde interiorizate pe baza comparației cu alții. Potrivit lui E. Diener adulții se simt fericiți și mulțumiți de sine atunci când depășesc aceste standarde,

¹² D. Muntele Hendreș, Starea subiectivă de bine. Consolidarea ei prin acțiuni psihologice. Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. 2009.

¹³ D. Muntele Hendreș, Starea subiectivă de bine. Consolidarea ei prin acțiuni psihologice. Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. 2009.

în cazul în care adulții nu reușesc să atingă aceste standarde vor experimenta un nivel scăzut al bunăstării psihoemoționale¹⁴.

E. Diener și F. Fujita au descoperit că printre variabilele cu valoare de resurse pentru bunăstarea psihologică a persoanei, se află și suportul familial și abilitățile sociale (*factori interpersonal*). Resursele sociale și personale sa-u dovedit a fi mai puternic legate de starea de bine decât cele materiale. Studiile realizate de A. Nenculau evidențiază că nu putem concepe o existență de calitate fără învățarea comportamentelor interpersonale precum acordarea ajutorului, generozitatea, înțelegerea faptului că altul reprezintă un univers la fel de complex ca sinele. În lipsa cooperării, viața psihosocială ar fi săracă. Suportul social este identificat ca având trei dimensiuni: suportul emoțional (empatie, interes pentru persoana în nevoie, imagine pozitivă despre persoana care solicită sprijin, ceea ce o face pe aceasta să se simtă competentă și valorizată), suport centrat pe acțiune sau instrumental (asistență directă) și suport informațional (sfaturi, opinii asupra acțiunilor receptorului de suport). Astfel, conform lui R. Fernandez-Ballesteros, inserția socială și dimensiunea rețelei sociale pe care o are individul sunt predictorii ai stării de bine.

Din factorii comportamentali esențiali în starea de bine a individului este activitate fizică. Dincolo de efectele benefice incontestabile ale exercițiului fizic asupra sănătății somatice, este verificată în numeroase cercetări și legătura activității fizice cu sănătatea mintală.

Cercetările evidențiază că activitatea fizică se asociază cu simptome reduse de depresie și anxietate și cu o sporire a afectelor pozitive și a stării generale de bine. În general, persoanele inactive sunt de două ori mai susceptibile de a dezvolta depresii decât persoanele active. În cadrul aprecierii relației dintre minte și corp, rezistența fizică și forța musculară au fost adesea asociate cu șanse sporite în privința sănătății, în general și a celei psihice, în particular. Un studiu ilustrativ ar fi cel întreprins de D. McDonald și J. Hodgdon. Ei raportează o metaanaliză asupra relației dintre exercițiu și dispoziția afectivă și conchid că, în mod cert, antrenamentul aerob produce o modificare în sens pozitiv a dispoziției, cel puțin pe termen scurt.

M. Seligman, E. Diener, B. Fredrickson, S. Lyubomirsky ș.a. promovează ideea că starea de bine poate fi educată și propun diverse tehnici și activități relevante în acest sens.

În continuare vom prezenta exerciții și tehnici orientate la componentele stării de bine destinate adulților, prin care aceștia să-și poată îmbunătăți starea de bine:

Exercițiul „Respirația conștientă”, face parte din tehnicile de mindfulness, fiind utilizată pentru reducerea stresului și anxietății. Concentrarea pe respirație ajută la calmarea sistemului nervos simpatic și promovează relaxarea.

Activitatea „Jurnalul recunoștinței”. Scrierea zilnică a lucrurilor pentru care ești recunoscător/oare are efecte pozitive asupra dispoziției și satisfacției generale.

¹⁴ M. Argyle, Psihologia fericirii. București: Ideea europeană. 2018.

Conștientizarea acestor aspecte mici și pozitive ajută la combaterea gândirii negative¹⁵.

Exercițiul „Stretching energizant”. Stretching-ul eliberează tensiunea musculară acumulată și ajută la creșterea fluxului sanguin, oferind o senzație de energie. Este o tehnică simplă inspirată din activități de fitness și wellness.

Tehnica „Meditația pe sunete”. Ascultarea activă a sunetelor din jur este o tehnică simplă de mindfulness care îmbunătățește conștientizarea prezentului. Focalizarea pe sunete ajută la eliberarea minții de gânduri intruzive¹⁶.

Exercițiul „Celor 5 simțuri”. Acest exercițiu ajută la reconectarea cu momentul prezent prin activarea tuturor simțurilor. Este folosit adesea în terapia cognitiv-comportamentală (CBT) pentru a combate anxietatea.

Exercițiul „Zâmbetul intenționat”. Studiile arată că zâmbetul, chiar dacă este inițial forțat, poate activa zone din creier asociate cu emoțiile pozitive. Aceasta se numește „teoria feedback-ului facial”¹⁷.

Activitatea „Planificarea bucuriilor”. Planificarea unor activități plăcute crește sentimentul de anticipare pozitivă, îmbunătățind starea de bine. Este inspirată din psihologia pozitivă¹⁸.

În concluzii pentru cele expuse vom menționa că starea de bine este un concept complex care cuprinde în conformitate cu perspectivele de abordare (M. Seligman, E. Diener, B. Fredrickson, C. Ryff, D. Kahneman, S. Lyubomirsky și M. Csikszentmihalyi) mai multe dimensiuni într-un echilibru între ele: constanța și permanența emoțiilor pozitive, angajamentul cu fermitate în activitățile vieții, relațiile sănătoase, stabile și pozitive, un sens al vieții bine definitivat și realizările deosebite atinse.

Starea de bine la adulți este influențată de o combinație de factori: sociodemografici, intrapersonali interpersonal și comportamentali.

Starea de bine la adulți poate fi educată și consolidată prin diverse activități și tehnici orientate la dimensiunile acestea.

¹⁵ R. Emmons, Thanks! How practicing gratitude can make you happier. CA. San Francisco. HarperOne. 2008.

¹⁶ T. Nhat Hanh, The miracle of mindfulness: an introduction to the practice of meditation. Boston: Beacon press, 1999.

¹⁷ P. Ekman, Emotions revealed: recognizing faces and feelings to improve communication and emotional life. New York: Holt Paperbacks, 2007.

¹⁸ M. Seligman, Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-Being. New York: Free Press, 2011.

SIMULAREA DIDACTICĂ – METODĂ EFICIENTĂ DE FORMARE A COMPETENȚEI DE PREDARE A VIITOARELOR CADRE DIDACTICE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR

Polina Lungu

conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
(email: lungu.polina@usch.md)

Rezumat. *Simularea didactică este metoda prin intermediul căreia se creează posibilitatea de a forma competența de predare viitoarelor cadre didactice din învățământul primar.*

Participanții la simularea didactică – studenți de la Domeniul general de studii Științe ale Educației, programul de studii Pedagogie în învățământul primar și Pedagogie preșcolară – își dezvoltă calități personale care, ulterior, le vor servi în cariera profesională. Studenții, cei care nu sunt antrenați în câmpul muncii în domeniul pedagogic, au ocazia să debuteze în procesul de predare în învățământului primar și să-și formeze competențele necesare în acest sens prin intermediul simulării didactice, înțelegând avantajele acestui exercițiu practic.

Cuvinte cheie: *simulare didactică, învățământ primar, student, lecție, învățător.*

*

Abstract. *Didactic simulation is the method through which the possibility of forming teaching competences of future primary school teachers is created.*

Participants in the didactic simulation – students from the Educational Sciences General Field of Study, the Pedagogy in Primary Education and Preschool Pedagogy study programs – develop personal qualities that will later serve them in their professional careers. Students, those who are not trained in the pedagogical field, have the opportunity to debut in the teaching process in primary education and to form the necessary competencies in this regard through didactic simulation, understanding the advantages of this practical exercise.

Key words: *didactic simulation, primary education, student, lesson, teacher.*

Ideea de bază a prezentului articol este de a argumenta însemnătatea implementării simulării didactice în cadrul orelor de seminar și laborator la didactica disciplinelor școlare din învățământul primar. Simularea didactică permite participanților să beneficieze de învățare experiențială asupra căreia să reflecteze ulterior.

Potrivit surselor, „simularea / jocul de roluri se bazează pe imitarea unor activități reale, urmărindu-se, în principal, formarea de comportamente profesionale”, în cazul de față – *formarea competenței de predare a viitoarelor cadre didactice în învățământul primar.* „Această activitate relaționează exercițiile / situațiile, propuse pentru a fi jucate, la experiențele trecute sau potențial-viitoare

ale participanților”¹.

Simularea didactică reprezintă o metodă inovativă și eficientă, datorită căreia participanții treptat reușesc să-și contureze o viziune clară cu privire la profesia aleasă. Aceasta implică crearea unui mediu educațional similar celui din clasă, în care viitorii învățători gestionează grupul de elevi, dezvoltându-și abilitățile necesare pentru a deveni pedagogi competenți și capabili să se adapteze la diverse situații de învățare. De asemenea, prin simularea didactică se oferă posibilitatea formării pedagogice active, prin care studenții își dezvoltă abilitățile didactice printr-o replicare a unor situații educaționale reale. Aceasta le permite să experimenteze tehnici și strategii de predare într-un mediu controlat, să aplice concepte teoretice în practică și să învețe din greșeli, în timp ce beneficiază de feedback constructiv din partea formatorilor și a colegilor. În acest proces sunt încadrați studenții, având rolul de învățător și elevi, completându-se reciproc și exercitându-și atribuțiile.

În contextul simulării didactice, studenții învață cum să structureze / proiecteze o lecție; stabilesc tipul lecției; identifică unitățile de competență din curriculumul disciplinar în corelare cu unitățile de conținut; formulează obiectivele lecției pentru a produce schimbări pozitive asupra elevilor la nivel cognitiv, afectiv, psihomotor; alocă timp suficient pentru realizarea obiectivelor propuse; aplică strategii didactice de predare-învățare-evaluare; elaborează materiale didactice aferente; precizează produsul școlar care urmează a fi elaborat de elevi în baza criteriilor de succes; notează bibliografia utilizată.

Prin urmare, datorită simulării didactice, ca o consecință logică, se formează competența de predare a studenților în perioada studiilor universitare. Alte avantaje pe care le prezintă acest exercițiu practic se referă la oportunitatea de a preda într-un cadru cât mai apropiat / similar cu cel real și, astfel, această experiență permite perfecționarea abilităților de predare. Studenții vor fi pregătiți pentru provocările reale din clasă, creează un mediu de învățare pozitiv și organizează timpul eficient. De asemenea, însușesc și operează cu terminologia specifică fiecărei discipline școlare, își dezvoltă abilitățile de comunicare. Simulările didactice îi ajută pe studenți să-și construiască identitatea profesională, modul de abordare al disciplinelor școlare.

În continuare, pentru a extinde subiectul și a prezenta cadrul practic, vom preciza că am avut ocazia să exersăm simulări didactice cu studenții de la Domeniul general de studii *Științe ale Educației*, programul de studii *Pedagogie în învățământul primar și Pedagogie preșcolară* în cadrul cursurilor ce țin de didactica disciplinelor școlare din învățământul primar. Mai exact, ne referim aici la cursul *Teoria și*

¹ VÂLCU, M. Simularea ca metodă didactică: repere teoretico-metodologice. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Simularea%20ca%20metoda%20didactica.pdf.

metodologia educației tehnologice. Simulările didactice au fost desfășurate în baza resurselor REFLECT, proiect pilot implementat în Republica Moldova, coordonat cu Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova, finanțat de Guvernul Elveției în cadrul Programului „Moldova: Promovarea implicării civice active”². Proiectul REFLECT este o inițiativă educațională dedicată promovării unei culturi a feedback-ului și reflecției în procesul de învățare, având ca scop dezvoltarea profesională a cadrelor didactice, directorilor, inspectorilor, formatorilor și studenților viitori pedagogi. Acesta se concentrează pe crearea unui mediu de învățare care facilitează reflecția autentică în educația formală și non-formală.

În cadrul simulărilor didactice s-a urmărit respectarea celor trei elemente ale vizitei colegiale la clasă: „discuția preliminară / pregătirea; vizita la lecție; feedback și debriefing (întrebări / descriere / dezbateri finale)” redată în „Manual de observare pentru formatori”³. În acest context, se urmărește ca studentul în rol de cadru didactic observat / vizitat va discuta cu studentul în rol de observator / vizitator despre aspectele ce urmează a fi observate și va completa formularul propus pentru pregătirea observării⁴. Aceeași sursă propune formulare în baza cărora se poate realiza vizita propriu-zisă și pe care noi, împreună cu studenții, le-am aplicat în cadrul simulărilor desfășurate. Formularele se referă la observarea „Învățării independente”, observarea „Comunicării”, observarea „Mediului de învățare” (mediul fizic și spațial înconjurător și materialele), observarea „Atmosferei de învățare” (climatul de învățare din școală / grup). În fiecare formular ales se indică numele, prenumele observatorului, cadrului didactic observat, data, scopul vizitei, indicatori / criterii și rubrica observărilor. Un alt formular propus pentru cadrul didactic vizitat este cel în care studentul observat / vizitat notează feedbackul primit și ideile pe care alege să le integreze în viitor în modul său de predare⁵. Datorită acestor exerciții practice, studenții s-au pregătit și pentru stagiul de practică pedagogică în cadrul căreia vor apela la toate aceste formulare deja cunoscute.

Reieșind din formularele menționate anterior, în cadrul simulărilor didactice, studenții acumulează experiența de a monitoriza învățarea independentă a elevilor. Învățarea independentă este un proces activ prin care învățătorul sprijină elevii în a deveni autonomi în gestionarea propriului lor stil de învățare. Deși elevii sunt încurajați să învețe independent, rolul învățătorului nu dispare, ci devine unul de ghidare și mentorat. În acest sens, studentul în rol de învățător al claselor primare,

² GOLLOB, R., WEIDINGER, W. Dezvoltare profesională prin vizite la clasă. Manual de observare pentru formatori. Observarea lecțiilor și feedbackul de calitate. Universitatea Pedagogică din Zurich (Zurich University of Teacher Education), Proiecte Internaționale în Educație International Projects in Education (IPE). Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare, 2022.

³ Ibidem, pp. 11-12.

⁴ Ibidem, p. 14.

⁵ Ibidem, pp. 14-21.

prezintă elevilor o structură clară a sarcinilor de învățare și le explică așteptările privind rezultatele dorite în urma învățării independente. Rolul studentului în calitate de observator / vizitator este de a observa claritatea cu care studentul în calitate de învățător observat / vizitat explică / formulează sarcinile de lucru, oferă feedback pozitiv elevilor. Pe parcursul lecției, mai observă dacă elevii lucrează concentrat, se orientează în realizarea sarcinilor de lucru propuse, primesc răspuns la întrebări⁶. Învățarea independentă presupune un echilibru dintre autonomia elevului, motivația intrinsecă de a învăța, sprijinul acordat din partea cadrului didactic în acest sens și este rezultatul predării calitative.

În aceeași ordine de idei, cadrul didactic vizitat / observat și vizitatorul / observatorul pot decide de comun acord să observe comunicarea verbală și nonverbală în timpul simulării didactice. Este cunoscut faptul că în timpul comunicării există emițătorul mesajului și receptorul acestuia. În timpul lecției, ambii actori educaționali, atât cadrul didactic, cât și elevul pot fi emițători, dar și receptori ai mesajelor. De această dată, observatorul este atent la expresivitatea, accesibilitatea, coerența celor comunicate elevilor, nemijlocit la utilizarea clară și concisă a limbajului de către cadrul didactic în comunicarea sarcinilor de lucru și, bineînțeles, la feedbackul elevului. La identificarea momentelor în care elevii oferă răspunsuri greșite, este necesară ajustarea comunicării pentru a-i ajuta să înțeleagă unde sunt lacune. Prin comunicarea verbală cadrul didactic are posibilitatea să intervină, să corecteze modalitatea de exprimare a elevilor, să rectifice modul de exprimare în funcție de situație. Evident că în concordanță cu comunicarea verbală va fi și comunicarea nonverbală, cum ar fi expresia facială sau anumite semne convenite, stabilite de comun acord de elevi și învățător, spre exemplu, atunci când elevii cunosc răspunsul la o întrebare sau soluția la o problemă să semnalizeze prin ridicarea mâinii. Amintim aici contactul vizual care reprezintă un indicator al atenției și interesului, dar și lipsa acestuia care denotă dezinteres⁷.

În timpul simulării didactice exersate a fost observat și mediul de învățare, în deosebi modul în care este structurată sala de clasă. Acest aspect înglobează în sine aranjarea clasei din punct de vedere ergonomic, ceea ce este esențial pentru a asigura confortul și sănătatea elevilor pe termen lung, dar și pentru a facilita un mediu de învățare eficient. Adaptarea mediului de învățare susține bunăstarea fizică, dar și performanța intelectuală a elevilor. O simplă modificare în aranjarea mobilierului din sala de clasă produce efecte pozitive la nivelul psihologic al elevilor. Pe lângă dispunerea mobilierului, studentul în rol de învățător al claselor primare va urmări accesibilitatea materialelor didactice, utilizarea tehnologiei, locația surselor de lumină, posibilitatea elevilor de a se deplasa în timpul lecției în funcție

⁶ Ibidem, p. 17.

⁷ Ibidem, p. 18.

de forma de organizare a activității și zona în care se va desfășura activitatea sau în timpul pauzelor dinamice.

Conform surselor REFLECT, sala de clasă poate fi repartizată în mai multe zone de lucru, recreative sau proprii în care elevii se comportă potrivit destinației zonelor⁸.

Cel de-al patrulea formular rezervat observării se referă la atmosfera de învățare, în special la promovarea concentrării și atenției în cadrul lecției⁹. În acest sens, lecția este proiectată astfel încât să mențină interesul și atenția elevilor pentru a rămâne implicați în activitate. Printre cele propuse pe parcursul simulării, au fost jocurile didactice interactive, antrenându-se unele dintre simțurile umane. Având în vedere că fiecare elev posedă un anumit stil de învățare (vizual, auditiv, chinestezic), se amplifică nivelul de concentrare. Atmosfera de învățare a fost susținută și de tehnologiile informaționale și comunicaționale. Resursele interactive, de asemenea, au stimulat atenția și concentrarea. Observatorul a constatat că în timpul simulării didactice a existat ordinea de lucru, orientarea în mediul de învățare și parteneriatul educațional. Concomitent, feedbackul constant pozitiv, comunicarea eficientă, ascultarea reciprocă au motivat participanții la lecție să păstreze spiritul activ și participativ.

Atmosfera de învățare pozitivă contribuie la dezvoltarea cognitivă și emoțională a elevilor, creșterea stimei de sine, îmbunătățește performanțele școlare. Într-un mediu favorabil de învățare elevul devine motivat pentru activitatea didactică, motivația devenind „o pârgă cu ajutorul căreia profesorul să fie în stare să controleze, influențeze și dirijeze procesul formării și funcționării operațiilor cognitive, a atitudinilor afectiv-volitiv față de învățatură”¹⁰.

Indiferent care dintre aceste patru formulare s-au completat pe parcursul simulărilor didactice, activitatea s-a încheiat cu formularul destinat feedbackului oferit cadrului didactic vizitat / observat din partea vizitatorului / observatorului. Acest formular conține partea de antet cu date despre cadrul didactic observat, spațiu rezervat feedbackului primit unde își notează tot ce-i comunică observatorul și spațiul stabilit pentru ideile pe care le va integra în activitatea de predare ulterioară a sa¹¹. Reieșind din activitatea practică exersată, precizăm că etapa respectivă s-a axat nemijlocit pe cele observate, nicidecum pe critică sau reproșuri, comunicarea fiind prietenoasă.

Simulările didactice au fost realizate în corelare cu modulele propuse spre

⁸ Ibidem, p. 19.

⁹ Ibidem, p. 20.

¹⁰ DAVIDESCU, R. Abordări esențiale privind stimularea motivației de învățare la elevi. În: Clubul PAIDEIA altfel: provocări și soluții pentru învățarea online. Chișinău: Centrul Educațional „PRO DIDACTICA”, 2021, p. 64.

¹¹ GOLLOB, R., WEIDINGER, W. op. cit., p. 21.

studiere la disciplina școlară educația tehnologică în învățământul primar. Au fost prezentate lucrări model, apoi s-au elaborat lucrări în timpul lecției simulate de educație tehnologică, potrivit etapelor de elaborare. Printre aspectele abordate au fost: modelarea cu lutul polimeric, confecționarea buchetului de flori din materiale reciclabile, confecționarea copacului multicolor al toamnei, realizarea pernuței pentru ace, alimentația sănătoasă etc.

În urma simulărilor didactice organizate, constatăm că este binevenit să exersăm astfel de activități, deoarece, în rezultat, survin mai multe avantaje: studenții implementează teoriile educaționale în practică, își dezvoltă abilitățile pedagogice, mențin un mediu de învățare pozitiv, învață să fie flexibili la situațiile școlare, devin mai încrezători. Un alt avantaj este reducerea anxietății (în cazul în care ar exista) în viitoarea experiență de predare în timpul stagiilor de practică pedagogică sau în activitatea profesională reală.

În concluzie, formarea competenței de predare va fi rezultatul unei combinații între cunoștințele teoretice, practica didactică activă, reflecția personală și feedbackul continuu. Acest proces de învățare și ajustare contribuie la pregătirea unor cadre didactice capabile să facă față provocărilor educaționale și să asigure un proces instructiv-educativ de calitate pentru elevii din învățământul primar.

La final, atașăm câteva lucrări model elaborate pentru cursul universitar *Teoria și metodologia educației tehnologice* în cadrul căruia s-au desfășurat simulările didactice.

Coroi Andreea,
Grupa PP 2101

Popa Daniela,
Grupa PP 2101

Olteanu
Ludmila, Coroi
Andreea,
Grupa PP 2101

Coroi Andreea,
Grupa PP 2101

Marin Alina,
Grupa PP 2101

Olteanu Ludmila,
Grupa PP 2101

Craiu Dorina,
Grupa PP 2101

Hapațuc Valentina,
Grupa PP 2101

Craiu Dorina,
Grupa PP 2101

PARADIGMA EDUCAȚIEI ÎNTR-O PERMANENTĂ CĂUTARE ȘI CONTINUĂ SCHIMBARE

Ioana Aurelia Axentii,

conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
(email: axentii.ioana@usch.md)

Polina Lungu

conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
(email: lungu.polina@usch.md)

Rezumat. Schimbarea în activitatea educațională a individului în societate constituie o lege a vieții lui. În caz contrar, cei care vor privi numai la trecut, în mod sigur vor avea de pierdut în vitroul vieții lor. Epoca în care trăim se caracterizează prin multiple și profunde schimbări în toate domeniile, inclusiv în domeniul educațional. De aceea identificarea unor soluții care să stimuleze calitatea exercițiului de formare-dezvoltare a personalității generației în creștere, conform schimbărilor tot mai imprevizibile din societatea actuală și cea de mâine se impune ca o necesitate stringentă.

Societatea contemporană solicită concentrarea demersurilor didactice asupra formării unui individ cu noi dimensionări ale capacităților acționale, intelectuale și morale, în care prioritară devine gândirea atipică, creatoare și inventivă, inteligența ageră, spiritul de observație, pragmatismul acțiunilor, flexibilitatea și ingeniozitatea minții. Este nevoie de alt tip de instituționalizare, de asumarea fermă a schimbării și promovarea temeinică a educației, a calității reale în dobândirea comportamentelor de care orice societate riguros organizată are nevoie. De aceea întreaga societate trebuie să fie responsabilizată de calitatea reală a formării tinerilor în spiritul valorilor asumate și a virtuților înalte de convingere socială, economică, umanistă și civilizatorie.

În aceste condiții tinerii vor avea oportunitatea de a-și construi personalitatea prin interacțiune directă cu realitatea, prin intermediul unor metode dinamice, active și deopotrivă reflexive, unde locul principal îl vor avea experiențele directe, proiectele comune, activitățile independente, rezolvarea problemelor reale ori virtuale ale vieții, discuțiile pe probleme specifice contemporaneității etc

Cuvinte cheie: schimbare, educație, competențe, postmodernism, societate, gândire, inteligență, valori.

*

Abstract. Change in the educational activity of the individual in society constitutes a law of his life. Otherwise, those who will only look at the past will surely lose the future of their lives. The era in which we live is characterized by multiple and deep changes in all fields, including the educational field. Therefore, identifying solutions that will stimulate the quality of the training-development process of the personality of the growing generation, according to the increasingly unpredictable changes in today's and tomorrow's society, is imposed as a pressing necessity.

Contemporary society requires the concentration of didactic approaches on the formation of an individual with new intellectual and moral capacities, in which the atypical, creative and inventive thinking, agile intelligence, the spirit of observation, pragmatism of actions, flexibility and ingenuity of the mind will become a priority. Today, there is a need for a different type of institutionalization, for a firm commitment to change and a thorough promotion of education, for real quality in acquiring the behaviours that any rigorously organized society needs. Therefore, the entire society must be held responsible for the real quality of training young people in the spirit of the assumed values and the high virtues of social, economic, humanistic and civilizing coexistence.

Under these conditions, young people will have the opportunity to build their personality through direct interaction with reality, through dynamic, active and reflective methods, in which the main place will be given to the direct experiences, joint projects, independent activities, solving real or virtual problems of life, discussions on issues specific to contemporary times, etc.

Key words: *change, education, skills, postmodernism, society, thinking, intelligence, values.*

Activitatea educațională mereu s-a aflat și se găsește într-o examinare și permanentă schimbare, fiindcă, după cum a afirmat și John F. Kenedy *“Schimbarea este legea vieții. Aceia care privesc numai la trecut sau la prezent, în mod sigur vor pierde vitroul”*. Trecutul ne-a creat niște tipare, care, în situația când nu sunt desăvârșite și modificate, își pierd din importanța lor. La etapa contemporană ne confruntăm cu variate provocări pe care le încuviințăm sau nu, dar care ne impun un nivel mai înalt de cunoaștere/autocunoaștere și aplicare a noului în beneficiul viitorului. Deviza fundamentală a școlii din toate timpurile a fost și rămâne a fi *“Azi - mai bine decât ieri, iar mâine - mai bine decât azi”*, altfel nu ar fi fost posibilă evoluția societății în general.

Școala a înfăptuit și înfăptuiește și în continuare acest imperativ al timpului la un nivel mai înalt sau nu prea în dependență de potențialul aptitudinilor și capacităților intelectuale, creative de care dispune. Necesitatea evoluției școlii este impusă de multipli factori, atât *interni* - care pot fi controlați și luați în considerare, cât și *externi* - care, de obicei, pot fi controlați într-o măsură mai mică. În aceste condiții, o educație eficient realizată de resursele umane implicate în sistemul de învățământ va putea anticipa problemele societății și va reuși să le depășească cu succes, dat fiind faptul că școala este un tot integru cu societatea¹.

Perioada în care trăim, este deosebit de complexă, și din multe puncte de vedere, inedită și contradictorie. Ea se caracterizează prin multiple și profunde schimbări în toate domeniile, inclusiv în domeniul educațional. În realitate observăm că s-a produs o modificare a paradigmei educaționale, în sensul că

¹ Teutu, A. *Managementul schimbării*. În: *Schimbarea Paradigmei în Teoria și Practica Educațională*. Vol.II. Chișinău: CEP USM, 2009, p. 218.

schimbarea a devenit o regulă. În acest context credem că subiectul cercetat, constituie un îndemn la reflecții pentru identificarea unor soluții care să stimuleze calitatea exercițiului de formare-dezvoltare a personalității generației în creștere, conform schimbărilor tot mai imprevizibile din societatea actuală și cea de mâine².

Societatea CUNOAȘTERII a adus cu sine tensiuni, constrângeri și un puternic sentiment al deziluziei. În acest sens A. Ilica (2015) vorbește despre consecințele "satului mondial" și de învățămintele traiului "de a fi împreună", dar societatea întreține iluzii spulberate și speranțe irosite. În acest "sat", se constată, la simpla observare, că persistă inegalități educaționale, nedreptăți publice, conflicte deschise, violență, crimă organizată, nesiguranță, sărăcie etc., percepute ca un eșec al democrației, deci un eșec al educației³.

Putem cu certitudine confirma faptul că la etapa actuală se evidențiază o lipsă de unitate și viziune a pedagogilor fie din țara noastră s-au din țările europene, statele americane etc. Teoria aplicată în funcție de contextul politic și social dau măsura calității procesului de învățământ școlar și al valorii sale educaționale. Tinerii sunt ceea ce sunt din pricina responsabililor de educația și de instrucția lor.

În acest context nu putem să nu observăm că ne confruntăm cu o prelungită „criză mondială a educației”, analizată de Ph. Coombs care relevă *patru categorii de cauze ale acestei tensiuni*, care se identifică actualmente în multe sisteme de învățământ din lume:

1. contrazicerea dintre necesitatea socială a unei educații de calitate și neputința sistemelor de învățământ postmoderne de a oferi o astfel de educație la scară largă;

2. *contradicția dintre sursele investite în educație și eficacitatea finalităților educației*;

3. divergențele dintre sistemele sociale de natură economică, politică, culturală, comunitară, inclusiv cele religioase foarte dinamice și structurile educației foarte rigide;

4. *contradicția dintre nevoia educabililor- elevi, studenți etc. de schimbare și "conservatismul tradițional" specific multor cadre didactice*⁴.

Cercetătorul Cristea S. (2015) menționează că la motivele indicate mai sus mai poate fi adăugat și statutul nesigur al pedagogiei pentru a exclude diferitele inițiative de politică a educației, care de cele mai multe ori au fost ineficiente.

S. Cristea - rezolvarea acestei probleme - "criză mondială a educației" constă în regândirea procesului de învățământ prin: *conturarea unor noi finalități ale*

² Guțu, V. *Priorități în procesul educațional, din republica Moldova: politici și management*. În: Priorități actuale în procesul educațional. Materialele conferinței științifice internaționale, 3 decembrie, 2010. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 5.

³ Ilica, A. *Pedagogia contemporană*. Arad: Editura Tiparnița, 2015, p. 10.

⁴ Apud Cristea, S. *În Pedagogia români. Medalioane și interviuri*. București: E D P, R. A., 2015, p. 189.

sistemului de învățământ prin schimbarea componentelor procesului de învățământ: predare-învățare-evaluare; proiectarea unei noi organizări a nivelurilor sistemului de învățământ cu precizarea concretă a duratei școlii generale și obligatorii și proiectarea **conținutului instruirii, în concordanță cu noile finalități** ale sistemului de învățământ (planul de învățământ, programele școlare curriculare, manualele regândite în așa mod ca să fie utile elevilor pentru învățarea în clasă dar și în afara ei etc.).

În susținerea ideii de reforma învățământului promovată de S. Cristea vine și cercetătorul Vl. Pâslaru evidențiind concepte cu privire la conținutul idealului uman, idealului național și al idealului educațional, în contextul cărora ar trebui să se producă schimbarea. Astfel, a remarcat: *Idealului uman al contemporaneității - Omul liber*- care a fost promovat dezvoltat din cele mai vechi timpuri. În lumina acestui ideal, națiunile și popoarele își doresc să-și dezvolte identitatea, pentru a obține o libertate și o independență și mai mare, inclusiv prin educație. De aceea *reprezentările națiunii despre calitatea pe care și-o dorește alcătuiesc idealul național*⁵.

În cotidian, idealul național deseori se identifică cu idealul despre statul și societatea pe care și-o dorește națiunea/poporul din țara respectivă. Din perspectivă pedagogică, idealul național reprezintă valorile și aspirațiile pentru Adevăr, Bine, Frumos, Dreptate și Libertate ale tuturor etnicilor/cetățenilor care formează poporul unei țări⁶.

Idealul educațional este circumscris reprezentărilor unui popor într-o anumită perioadă de timp istoric, manifeste în creațiile, produsele și activitățile sale despre calitatea educației, prin calitate a educației înțelegându-se atât un sistem de valori promovate prin educație, modul (ca valoare) în care aceste valori sunt promovate, cât și finalitățile educației - capacitățile de personalitate ale educabililor, formate prin acțiunea educațională⁷.

Șt. Bârsănescu definea *idealul educațional* ca înrudit cu valoarea supremă a unei epoci, „copie” a valorii supreme a unei epoci: dacă vrei să afli idealul educativ al unei epoci, trebuie să întrebi ce valoare supremă aprecia acea epocă⁸.

Idealul educațional sintetizat de S. Cristea cuprinde șase modele educaționale:

1. modelul sistemului și structurilor instituțiilor;
2. modelul psihologic;
3. modelul formației intelectuale și al cunoașterii sociale;
4. modelul „Didactica nova”;

⁵ Pâslaru, Vl. *Educație și identitate*. Chișinău: Știința, 2021, p. 89.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 90.

⁸ Bârsănescu, Șt. *Curs de Pedagogie generală*. București: Ed.Minerva,1990, p. 223.

5. modelul tehnologic și cibernetic;

6. modelul mediului ambiant⁹.

VI. Pâslaru (2021) afirmă că elaborările, reformele și achizițiile în domeniul educației din ultimele trei decenii indică asupra unui **ideal educațional național** *constituit deja în formule conceptuale clare și rezistente: Concepția dezvoltării învățământului*, 1995, *Curriculumul de bază* 1997, apoi și curricula disciplinelor școlare, 1998-2000, manualele și ghidurile metodologice care le-au urmat, studiile teoretice publicate [de ex.: V. Cojocaru, 27; I. Gagim, 68, 69; I. Negură, L. Papuc, VI. Pâslaru, 105; E. Pregher, 145; I. Axentii, 8; S. Baci, 10 etc.] sintetizează sisteme de valori educaționale suficiente și în stare să adevărească un ideal educațional modern clar, conform cu specificul nostru național, istoria și cultura noastră, cu demersurile social-economice, precum și cu conceptul educațional modern și procesele fundamentale ale lumii contemporane, deschis așteptărilor educabililor [Cf.: A. Fekete, 65; S. Posternac, 144]¹⁰.

Discriminate pe domenii, aceste valori arată că moldovenii își doresc o educație și un învățământ centrate pe persoana celui educat, orientate la devenirea întru ființă a individului prin redevinerea în ființa națională, prin valorificarea culturii naționale și inserții pertinente în cea universală; o educație și un învățământ pentru toți și fiecare, indiferent de rasă și naționalitate, sex și confesiune, stare socială și loc de trai; un învățământ care să deschidă educabililor accesul la orice valori și să provoace circuitul liber al valorilor; un învățământ umanist și democratic în principiile sale, în sistemul său și în realizarea sa efectivă; o educație suficientă epistemologic și axiologic, echilibrată metodologic pentru formarea/dezvoltarea în ritm propriu a fiecărui educabil, în funcție de particularitățile psihice individuale și de vârstă, de orientarea biopsihică, cultural-spirituală și vocațional-profesională a personalității sale și în conformitate cu demersurile culturii, spiritualității și societății moderne. Învățământul general moldovenesc, prin sistemele de obiective și conținuturile educaționale proiectate de documentele sale conceptuale, de actele normative și piesele curriculare, a elaborat un ideal educațional umanist, pozitiv și constructiv, realist și idealist, național-universal, suficient și complex pentru a fertiliza și a încuraja o perioadă semnificativă de timp formarea unui *Om liber și desăvârșit în identitatea sa*¹¹.

În legătură cu cele expuse anterior vom remarca că primul nivel de concretizare a idealului indicat mai sus este scopul idealului care se concretizează în obiective educaționale - acțiunea principală în elaborarea unui curriculum școlar-care nu se poate realiza altfel decât în condițiile definirii clare a întregului sistem

⁹ Apud Pâslaru, VI. *Educație și identitate*. Chișinău: Știința, 2021, p. 92.

¹⁰ Pâslaru, VI. *Educație și identitate*. Chișinău: Știința, 2021, p. 93.

¹¹ *Ibidem*, p. 94.

teleologic al educației naționale: *ideal național - ideal educațional - politici educaționale - strategii educaționale - scop educațional - obiective generale- obiective pe arii curriculare/transdisciplinare - obiective curriculare (generale/ de referință/ operaționale).*

Obiectivele educaționale conform numeroaselor idei, teze și opinii elaborate de reprezentanții domeniului Științe ale educației ar trebui să întrunească:

- activitatea de sine stătătoare a subiectului educat în vederea servirii adevărului, frumosului, binelui, considerată drept una dintre legile învățării;
- cunoștințe, priceperi și deprinderi, atitudini;
- unitatea instruirii, educației și dezvoltării, definită drept legitate a procesului educațional [Konstantinov];
- tipurile de cunoștințe științifice: în clasele primare - noțiuni și sisteme de noțiuni; în clasele gimnaziale - sisteme de noțiuni, legi; în clasele liceale - legi și teorii [I. Zorina];
- cunoștințe, moduri de activitate, experiența activității de creație, atitudini [I. Lerner];
- epistemele (în text, *cunoștințe metodologice* - VI. P.): „cunoștințe despre cunoștințe”, „cunoștințe despre cunoaștere”, „cunoștințe despre transformarea obiectelor” [ibid.];
- obiectivele instruirii, obiectivele educației, obiectivele dezvoltării [I. Babansk];
- valorile fundamentale ale *humanitas-ului*: adevărul, binele, frumosul [De Landsheere V., De Landsheere G];
- cunoștințe, tehnici, atitudini [J. Raven];
- trei niveluri de definire: *general*, sau motivele de existență ale unui lucru; *comportamental* (cognitiv, afectiv, psihomotor); nivelul *obiectivelor operaționale* [ibid.];
- cultura (care creează educația): educația este în parte expresia culturii actuale și în parte expresia culturii depășite; educația pregătește integrarea în cultura actuală (este convergentă); educația pregătește integrarea într-o cultură care a dispărut (este retrogradă); dar educația pregătește și instaurarea unei culturi noi (este divergentă) [ibid.];
- „omul ca istorie care se elaborează” [A. Clausse];
- cunoașterea, comprehensiunea, aplicarea, analiza, sinteza, evaluarea (taxonomia lui B.S. Bloom) ;
- operații, produse, conținuturi figurative/simbolice/semantice/comportamentale (taxonomia lui J.P. Guilford);

- tipuri de comportamente (taxonomia lui Gagne-Merrill, R. Tyler, R. Kibler);
- atitudini, metode, structuri, relații, concepte, fapte (taxonomia lui De Block);
- afectivitatea, explicată de principiul interiorizării: „incorporarea, adaptarea ca elemente care îți aparțin, a ideilor, a practicilor, a normelor;
- domeniul psihomotor [A.J. Harrow]¹²;
- valorile individului și ideologia societății¹³ [De Landsheere, 49] etc.

Parcursul ideilor cu privire la esența, modalitatea de definire, domeniile antrenate și taxonomiile obiectivelor educaționale revendică pentru fiecare disciplină școlară cerințe speciale în definirea obiectivelor curriculare. Pentru obiectivele educației literar-artistice, acestea sunt:

1) în ceea ce privește *originea/natura/esența* ELA: interrelația sferelor subiect-obiect (elevul-cultura), motivată ontologic dinspre subiect și manifestată axiologic în cultură;

2) în ceea ce privește *modalitatea de definire a ELA*: motivele de existență ale cititorului de literatură, comportamentale, cognitive, afective și psihomotorii ale acestuia, decompozate în sisteme de obiective operaționale; regulile de omogenizare a evaluării;

3) în ceea ce privește *domeniile antrenate*: sfera personalității elevului, axiologia culturii, axiologia educației;

4) o *taxonomie proprie*, structurată pe taxonomiile generale (motivația ontologică) și pe motivele de existență ale cititorului, asistate de motivații sociale și, eventual, profesionale¹⁴.

În aceste condiții venim cu argumente în plus și susținem ideea necesității unor reforme, în situația când este evidentă necesitatea unei schimbări de paradigmă la nivel de instituție școlară, care ar trebui să fie drept consecința unor reforme globale, care ar duce la dezvoltarea societății prin asigurarea unei dezvoltări armonioase a *individului care și-ar asuma anumite responsabilități la nivel social, dar și politic*. Paradigma nouă, suntem siguri, trebuie să ducă la schimbarea mentalităților actorilor educației, a mediului școlar și familial, dar și al relațiilor democratice.

Nu mai putem nega faptul că societatea contemporană are nevoie de alt tip de instituționalizare, de asumarea fermă a schimbării și promovarea temeinică a educației, a calității reale în dobândirea comportamentelor de care orice societate

¹² Apud Pâslaru, Vl. *Educație și identitate*. Chișinău: Știința, 2021, pp. 95-97.

¹³ De Landsheere, V., de Landsheere, G. *Definirea obiectivelor educației*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1979, p. 128.

¹⁴ Pâslaru, Vl. *Introducere în teoria educației literar-artistice*. Ed. a II-a. București: Sigma, 2013, p. 135.

riguros organizată are nevoie. Școala nu mai poate rămâne prea multă vreme la discreția unei societăți economice și puternic politizată. Viața economică are nevoie de calitate profesională, de conduită etică, de convingeri sigure, de forță tânără și viguroasă, capabilă să activeze plusvaloarea. De aceea întreaga societate trebuie să fie responsabilizată de calitatea reală a formării tinerilor în spiritul valorilor asumate și a virtuților înalte de conviețuire socială, economică, umanistă și civilizatorie.

O nouă realitate are nevoie de o nouă școală, pentru că o școală schimbată va determina primenirea întregii noastre deveniri, individuale și colective. Iar o nouă școală solicită din partea pedagogilor un nou model de organizare și desfășurare. Neajunsurile reproșabile sugerează corectările de care are nevoie un sistem. Nemulțumirile față de noua generație școlită în instituțiile de învățământ cresc reprezentativ, ele vizând vechile reproșuri ale sistemului de învățământ după cum menționează Ilica A. (2015) printre care semnalează:

- *presiunea normativității și a deciziei centralizate și impactul lor asupra elevilor/ studenților, ale căror interese (aptitudini, incapacități) și nevoi (stil de învățare, motivații) sunt ignorate prin intermediul documentelor oficiale standardizate (enciclopedism informațional, supraîncărcarea, ruptura de practică și de realitățile sociale);*

- *predominanța metodelor verbale, în care prelegerea și explicația se adresează unor elevi/ studenți pasivi, dialogul devine monolog, iar atmosfera didactică rămâne stresantă, tensionată și needucativă;*

- *izolarea întregului program școlar sau universitar de mediul social, profesional și civic, atât în documentele oficiale de bază cât și în funcționalitatea relației cu părinții și comunitatea;*

- *agresivitatea formelor de evaluare, prin schimbarea menirii școlii, aceea de a nu fi a elevilor, ci a adulților; se asimilează „conținuturi” denumite „competențe”, se asigură „instruirea” elevilor în numele „învățării”, iar programele efective de educație personalizată ori colectivă sunt sporadice sau întâmplătoare;*

- *absența urmăririi unui traseu didactic coerent pentru contingentele de elevi și deopotrivă pentru elevii „non-standard” (cu disponibilități ori cu dizabilități);*

- *persistența justificării neîmplinirii prin lipsa de resurse financiare, nici pentru perfecționarea infrastructurii, nici pentru un confort salarial și nici pentru logistică de învățare, disponibilă la nivelul elevului sau studentului¹⁵.*

Astfel, constatăm că pentru a se produce schimbarea reală la nivel de instituții de învățământ și pentru crearea premiselor pentru schimbarea mentalității societății este nevoie de o decizie politică, bazată pe expertizele pedagogilor, în special al pedagogilor practicieni, al elitelor științifice autentice, acreditate internațional, scăpând astfel de politizarea schimbărilor.

¹⁵ Ilica, A. *Pedagogia contemporană*. Arad: Editura Tiparnița, 2015, p. 133.

La rândul lor, aceștia trebuie investiți de aceeași autoritate internațională de a oferi politicilor educaționale modele pedagogice clare și suficient de eficiente ca să fie credibile. Astfel, considerăm că ar fi cazul unei "pedagogii umaniste", care să vizeze elevul și să focalizeze toate interesele societății înspre "construcția" de personalități intelectuale, afective, morale și profesionale, pe baza unor coordonate ale viitorului anticipat.

Astfel, pedagogia umanistă va fi "centrată pe elev", pe grija pe care marea familie socială o poartă pentru viitorul copiilor ei. Fiecare adult, angajat în procesul de educație - societatea ar deveni un vast laborator educațional, va adopta o atitudine și strategie de stimulare pozitivă, vizând dezvoltarea personalității complexe a tinerilor. Întreaga societate, în care este integrată școala va veghea la existența unui climat moral, social, emoțional și relațional, animat de valori îndreptate spre respectul față de tinerii în devenire.

Pornind de la această constatare, stabilim că instituțiile de învățământ vor deveni deopotrivă instituții de educație, iar colaborarea cu familiile - primii educatori ai copiilor - vor excela prin comunicare, parteneriat de egalitate și colaborare spre satisfacțiile tinerilor. Pedagogia umanistă pretinde elaborarea unor programe de dezvoltare a personalității tinerilor (copii, elevi, studenți) axate pe competențe (prin redefinirea acestora), care să fie dobândite altfel decât prin intermediul studierii unor variate și multiple domenii ale cunoașterii. Clasa de elevi și cu atât mai mult grupa de studenți vor deveni o comunitate de cercetare, de descoperire a experiențelor prin experiențe directe, trăite, un fel de școală vie, socială, dinamică. Tinerii își construiesc personalitatea prin interacțiune directă cu realitatea, prin intermediul unor metode dinamice, active și deopotrivă reflexive, unde locul principal îl vor avea experiențele directe, proiectele comune, activitățile independente, rezolvarea problemelor reale ori virtuale ale vieții, discuțiile pe probleme specifice contemporaneității etc. Garanția unei pedagogii umaniste constă în ieșirea din școală și pășirea împreună cu cadrele didactice și adulții în societate, acest vast laborator, care să devină educogen prin excelență¹⁶.

Proliferarea schimbărilor despre care vorbim își au conexiune cu oportunitatea și prioritatea acestora. Cercetătorul, Guțu V. (2011) în aceste împrejurări remarcă faptul că este necesară identificarea și ierarhizarea priorităților în educație care trebuie să se axeze pe:

1. Diversitatea schimbărilor economice, politice, sociale, spirituale, valorice etc. în societate.
2. Diversitatea schimbărilor în structura și forma nevoilor personalității.
3. Cerințele mediului economic.

¹⁶ *Ibidem*, p. 135.

4. Tendințele dezvoltării învățământului pe plan internațional.

5. Starea actuală a învățământului din Republica Moldova¹⁷.

De asemenea remarcăm concepția cercetătorului V. Guțu și cu referire la faptul că conducerea schimbărilor din perspectiva priorităților are mai multe avantaje:

- creează condiții favorabile pentru realizarea schimbării;
- asigură obținerea rezultatelor eficiente;
- stabilește consecutivitatea etapelor schimbării;
- devine temeiul de stabilire a obiectivelor și a strategiilor schimbării;
- asigură posibilitatea de a valorifica mai eficient resursele umane;
- constituie un principiu pentru elaborarea și promovarea politicilor educaționale etc¹⁸.

Cunoscând avantajele dar și faptul că este greu să ne imaginăm cum va fi societatea peste 50 de ani, dacă nu și mai devreme chiar, cu certitudine afirmăm faptul că instituțiile la etapa contemporană trebuie să formeze la elevi, studenți așa calități ca: dinamismul, abilitatea, inițiativa, constructivismul, creativitatea etc. Or, o școală care ar trebui să fie de valoare, constituie temelia unei educații înalte, care are drept arbitru o teorie pedagogică bine cumpănită și creativ aplicată. Școala nu doar dezvoltă individul și societatea, ci deschide perspective fiecărei ființe de a evolua de la starea instinctuală la condiția rațională, prin inteligență, acest instrument fundamental de adaptare, dezvoltare și schimbare a relațiilor sociale.

Societatea modernă cere acumularea intervențiilor didactice asupra formării unui individ cu noi dimensiuni ale abilităților acționale, intelectuale și morale, în care prioritară devine gândirea atipică, creatoare și inventivă, inteligența ageră, spiritul de observație, pragmatismul acțiunilor, flexibilitatea și ingeniozitatea minții. Această cerință se realizează, în special prin instituțiile de învățământ, care sunt nu numai un factor de conservare a patrimoniului, spiritual al umanității, ci și un esențial vector al dinamicii sociale. E vremea să oferim tinerilor o soluție spre a pondera tensiunile care tind să creeze noi învrăjbiri. Virtutea esențială a procesului de învățământ ține de asimilarea unor capacități cu valoare operațională, având scopul de a angaja, a dezvolta și a energiza eficacitatea laturilor gândirii: analiza, sinteza, comparația, analogia, diferite tipuri de temperamente¹⁹.

În acest context este firesc să ne întrebăm încă odată ce școală ne trebuie? Cum ar trebui să funcționeze? În primul rând, credem noi, este necesar să ne gândim și la pregătirea inițială a specialiștilor care vor trebui să activeze în aceste

¹⁷ Guțu, V. *Priorități în procesul educațional, din republica Moldova*: politici și management. În: *Priorități actuale în procesul educațional. Materialele conferinței științifice internaționale*, 3 decembrie, 2010. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 5.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 11.

instituții pregătite să realizeze o educație care să corespundă exigențelor timpului. La etapa contemporană activitatea de instruire profesională psihopedagogică a personalului didactic în colegii și universități constituie numai o provocare pentru o formare și dezvoltare profesională permanentă pe durata întregii vieți. Acest deziderat este cu atât mai important pentru profesiile din domeniul științelor educației, fiindcă însuși scopul educației ține de schimbarea ființei copilului, elevului, studentului - a celui educat.

Or, **educația înseamnă schimbare**, schimbarea omului, a mediului natural, social, cultural și spiritual al existenței umane, toate acestea alcătuind împreună și *mediul educațional*. Prin educație se schimbă deci nu numai ființa umană, dar și lumea în care aceasta se produce ca atare.

Educația este permanentă, adică se produce continuu pe parcursul întregii vieți. Chestiunea momentului de început al acesteia este însă una flexibilă, ea admitând diverse puncte de vedere:

- educația începe odată cu instituționalizarea copilului;
- educația începe de la naștere;
- educația începe în clipa concepției lui;
- educația începe din momentul luării deciziei de a fi conceput;
- educația începe din copilăria celor care urmează să conceapă și să nască copilul;
- educația începe într-un trecut foarte îndepărtat, identificat de cele mai vechi valori produse de om - căci la educarea omului contemporan participă, implicit, valorile create de neam/omenire pe parcursul întregii sale existențe²⁰.

În acest cadru de referință, putem menționa că educația ca schimbare afectează întreaga ființă umană și anume: sferile biologică, psihică și spirituală care constituie drept un reper pentru desfășurarea corectă a educației. Or, schimbându-se continuu, educabilul nu-și pierde identitatea, ci și-o consolidează.

Al doilea postulat care marchează esențial formarea și dezvoltarea profesională a cadrului didactic este **caracterul pozitiv al educației** sau **principiul pozitiv al educației (VI. Pâslaru, 2021)**. Părinții și educatorii, învățătorii și profesorii acceptă necondiționat că ființa celui educat este marcată pozitiv congenital, adică venim pe lume ca ființe pozitive, și că această calitate poate fi sporită prin educație, căci ființa umană nu poate să nu se schimbe din bine spre mai bine. Și cei educați/formați admit că trebuie să se schimbe din bine spre mai bine, să parcurgă, prin efort propriu, calea de la calitatea care-i identifică la moment spre o calitate avansată, care-i marchează ca personalități în devenire: copilul dorește să învețe, să crească mare, să se dezvolte; adulții acceptă să fie mai buni, mai desăvârșiți în meseria lor.

²⁰ Pâslaru, VI. *Educație și identitate*. Chișinău: Știința, 2021, p. 156.

Schimbarea continuă și permanentă spre mai bine a ființei umane ca principiu fundamental al existenței sale atribuie, implicit, profesiilor pedagogice și statutului profesional al cadrului didactic o filosofie pozitivă, adică o astfel de exercitare a activității educative care să fie orientată spre valorificarea dinamică a premiselor pentru formarea și dezvoltarea identității și proprietății individului, ca trăsături definitorii ce-l marchează ca ființă spirituală²¹.

Calitatea de ființă spirituală a omului, în concepția Vl. Pâslaru, revendică cadrulul didactic un statut special, care include:

- **cadrul axiologic general** sau **metaeducația**, ce se compune:

1. din domeniile filosofic, sociologic, economic, cultural, artistic, comunicativ, ecologic și sanitar, matrimonial, public, teologic;
2. din competențe comunicative, cognitive, creative, reflexive, de interacțiune socială, praxiologice, psihomotorii;
3. din atitudini fundamentale;
4. *stima față de valorile* universale, sociale, culturale, artistice etc., identificate de societate;
5. *acceptarea semnificației responsabilității* individuale și sociale;
6. *exersarea drepturilor și a datoriilor*;
7. *toleranța față de alteritate și solidaritatea umană*;
8. *rigoarea, obiectivitatea, spiritul critic și afectivitatea*;
9. *conștientizarea valorii propriei personalități*²²;

- și o **axiologie profesională specială, psihopedagogică** care se constituie din cadrul profesional general, cadrul profesional special și cadrul praxiologic²³.

Acest proces de colectări, sistematizări și reorganizări continue reprezintă, în fapt procesul de profesionalizare pentru cariera didactică, intervenție care începe în etapele formării inițiale (după cum am menționat mai sus) și se continuă pe parcursul exercitării profesiei, prin integrarea experienței profesionale directe, dar și prin demersuri specifice de formare continuă.

Preocuparea pentru asigurarea abordării profesionale a carierei didactice este constantă în ultimele decenii în numeroase țări. De cele mai multe ori este vorba despre reflecții și demersuri practice de optimizare continuă a acestui aspect. Asistăm astăzi la un proces de restructurare majoră a sistemului de profesionalizare pentru cariera didactică, fiind evidente:

▪ necesitatea redefinirii finalităților activităților de formare în viziune sistemică și în termenii asigurării echilibrului între cultura profesională și cea

²¹ *Ibidem*, p. 157.

²² Pâslaru, Vl. *Educație și identitate*. Chișinău: Știința, 2021, p. 157.

²³ Druță, I. *Terminologia educației: constituire, caracteristici și tendințe de dezvoltare*. Iași: Ed. Moldova, 2014, p. 35.

generală, pe de-o parte și între formarea în domeniul științific de specialitate și cel psihopedagogie, pe de altă parte;

- necesitatea conectării formării teoretice cu exersarea practică a cunoștințelor și abilităților, în contexte reale sau cât mai apropiate de cele reale;
- necesitatea extinderii pregătirii psihopedagogice spre domenii de interes acut precum cele ale relaționării sociale, managementului, utilizării educaționale a noilor tehnologii informaționale și ale comunicării²⁴.

În acest demers direcția importantă este întemeiată pe structurarea unui ansamblu de competențe profesionale care concep profilul de competență profesională al cadrului didactic. În sistematizarea acestui tablou al competențelor didactice, care forțează demersuri specifice pe planuri multiple: legislativ, managerial, al cercetării pedagogice, al formării profesionale și al practicii educaționale, s-au marcat o serie de momente cheie precum:

1. hotărârea prin Legea învățământului a obligației Ministerului Educației și Cercetării de a stabili „prin organisme de specialitate, standardele naționale pentru atestarea calității de cadru didactic”;
2. aderarea țării noastre la diferite organisme, structuri și declarații europene preocupate de asigurarea calității în practicarea profesiei didactice și a educației în general;
3. inițierea unor programe de reformă pe componenta „formarea personalului didactic” și ulterior evaluarea extensivă a impactului acestor programe;
4. diversificarea și instituirea sistemului de acreditare a programelor de formare continuă a cadrelor didactice;
5. deschiderea dialogului privind imperativul asigurării calității în educație;
6. finalizarea unor demersuri de structurare a standardelor profesionale pentru diverse profesii didactice.

Pornind de la această constatare putem spune că implementarea momentelor cheie poate contribui calitativ la construirea unui model de profil de competență didactică. Acest model este prezentat de către Glava, C. și Morar, E. (2010) într-o manieră concisă și sintetică care vizează:

- procesul de achiziții, structurare și restructurare continue ce reprezintă faptul că procesul de profesionalizare pentru cariera didactică, începe în etapele formării inițiale și se continuă pe parcursul exercitării profesiei, prin integrarea experienței profesionale directe, dar și prin demersuri specifice de formare continuă;

²⁴ Glava, C., Morar, E. *Analiza profilului de competență didactică. Profesionalizarea carierei didactice*. În: Cercetări și aplicații în științele educației. Cluj-Napoca, 2010, pp. 33-36.

➤ caracterul complex al competenței didactice este dat de tipologia diversă a cunoștințelor, abilităților, atitudinilor și valorilor pe care le integrează ca elemente ale unui profil unitar;

➤ activitatea didactică trebuie înțeleasă ca o acțiune ce solicită permanent profesorul la luare de decizii, reflecție, analiză și adaptare la contextul particular în care are loc predarea-învățarea, abordare creativă și flexibilă a exigențelor auzitoare, abilități de comunicare și relaționare în cadrul instituțional al școlii, dar și cu comunitatea;

➤ predarea este un mijloc de asigurare a învățării relevante pentru elev, un proces de dezvoltare complexă cognitivă, socială și personală a elevilor, de dezvoltare a unor deprinderi transferabile de tipul abilităților de gândire critică, rezolvare de probleme, un context acțional de facilitare a învățării prin încurajarea interacțiunii, a activismului, a motivației intrinseci, a cooperării, a construcției cunoașterii. Predarea este centrată pe elevi și pe învățare, un proces ce solicită profesorii pentru adaptarea permanentă la solicitările și tendințele curriculare, contextuale, științifice și comunitare;

➤ indicatorii de calitate a prestației personalului didactic se referă la seturi de competențe pe care cadrele didactice trebuie să le manifeste:

- în relația acestora cu sine: dezvoltarea profesională, utilizarea expertizei proprii;
- în relația cu elevii: proiectarea și desfășurarea activităților didactice, utilizarea noilor tehnologii informaționale și a unor metodologii inovative, dezvoltarea competențelor de învățare ale elevilor;
- relația cu colegii: cooperarea, colaborarea de proiecte, interformarea;
- relația cu comunitatea: colaborarea cu factorii comunitari pentru optimizarea programului educațional, utilizarea expertizei comunitare.

➤ Cadrele didactice competente trebuie să îndeplinească în esență un prim set de cerințe privind abilitățile profesionale impuse în standardele profesionale oficiale, dar și al doilea set de cerințe care emerg din modul în care aceste standarde sunt înțelese, selectate și particularizate la nivelul instituției în care acestea activează și reflectă situația particulară a instituției și a contextului ei de funcționare, urmărind asigurarea satisfacției beneficiarilor direcți și indirecti ai programului educațional;

➤ competența didactică are un caracter dinamic dat de dependența modului în care este înțeles profilul de competență profesională de:

1. valorile, politicile și strategiile educaționale, situația existentă la nivel național, semantica conceptului de calitate a educației și principiile oficiale de asigurare a calității în educație;

2. dependența competențelor de modul în care sunt înțelese imperativele oficiale la nivel local, al instituției care urmărește asigurarea satisfacției beneficiarilor programului educațional;

3. dependența competenței de imperativul întâmpinării evoluțiilor viitoare ale societății și cunoașterii²⁵.

Astfel, construirea unui model de profil de competență didactică a cadrelor didactice va asigura, suntem convinși, o utilizare flexibilă și inovativă a ansamblului de competențe axate pe atitudinea reflexivă, preocuparea pentru dezvoltarea profesională și integrarea noilor acumulări științifice, metodice și practice în activitatea profesională curentă.

Conform celor relatate mai sus putem relata că va fi posibilă ocolirea unui dezacord între mentalitatea societății în care existăm și strategiile didactice pe care le vor utiliza cadrele didactice competente pentru educația tinerilor. Aceste premise vor constitui o provocare fundamentală pentru autoritatea instituțională²⁶. Societatea contemporană are temeiuri pentru asumarea de noi formule de adaptare publică și de dezvoltare personală așteptând comportamente altfel construite decât le sunt propuse în instituțiile de educație. În aceste împrejurări pedagogia pare incapabilă să găsească soluții la o virulentă agresiune a ambiguității și anomaliilor din procesul de educație.

La moment există doar iluzia că instituțiile școlare așteaptă soluții de depășire a impasului în care trenează de multă vreme. În sala de clasă, nu se văd efectele intențiilor de schimbare. În același timp, a crescut neîncrederea în capacitatea științei pedagogice de a oferi didacticienilor soluții pentru ponderarea neajunsurilor din educație. În aceste condiții pedagogia are misiunea de **a propune paradigme didactice și idei metodice potrivite pentru o societate mult schimbată**.

De remarcat în acest sens că orice idee nouă, ori sugestie care revigorează strategiile de îmbunătățire a consecințelor educaționale este binevenită. E. Păun (2015) fiind adept convins al implementării paradigmei postmoderniste în educație, analizează carențele de „organizare modernista” a instituțiilor de învățământ și a procesului didactic, considerând că:

- școala este organizată ca o microsocietate, cu structuri ierarhice, rigide, autoritare și birocratice, adaptându-se la schimbare și mai puțin producând schimbarea;
- în spațiul școlar se exprimă fenomene specifice economiei de piață, cum ar fi concurența, competiția, rentabilitatea, eficiența, ceea ce alimentează ideea că „a avea” este mai important decât „a fi”.
- școala generează **curriculum ascuns**, cu valori negative, cum ar fi egoismul, individualismul, oportunismul, invidia, întrucât învățarea școlară se focalizează preponderent pe reușite la examene;

²⁵ *Ibidem*, p. 35.

²⁶ Illica, A. *Pedagogia contemporană*. Arad: Editura Tiparnița, 2015, p. 11.

- socializarea prin confruntare este directivă și puternic impregnată de normativitate, realizându-se prin atribuirea de roluri profesionale și statusuri sociale;

- valorizarea structurală a cunoștințelor (și ierarhizarea științelor) accentuează funcția informativă a școlii, prin transmiterea de cunoștințe descriptive cu aură istorică și predestinată;

- organizarea învățării după „*metafora orașului*” în care disciplinele școlare - asemenea străzilor - se întâlnesc unele cu altele doar la intersecții și acestea dirijate de semafoare; interdisciplinaritatea și polidisciplinaritatea sunt întâmplătoare în învățare, fiecare componentă a Planului de învățământ avându-și propria rațiune și autoritate;

- cadrul didactic este adeseori sursă exclusivă de conținuturi ale învățării, iar manualele școlare au căpătat autoritate esențială în evaluări și repere valorice;

- accentuarea instrumentalismului, a birocratismului duc la ignorarea **problemelor** elevului. Programul cadrului didactic - standardizat și bazat pe autoritate - nu coincide cu programul de învățare al elevului, cu expectanțele acestuia. Nu se intră în „gândurile elevului”, pentru că practica școlară este prea puțin afectată de teorii privind subiectivizarea actului didactic²⁷.

De unde putem concluziona că E. Păun menționează pe bună dreptate că școala modernă reproduce pe planul organizării și funcționării sale un număr mare de caracteristici ale lumii muncii, unde elevii sunt supuși unor norme și reguli, astfel rămânând o instituție birocratică. Dacă analizăm atent instituțiile educaționale de tip modernist vom observa că școala tradițională constituie un spațiu închis, cu scopuri concrete, de cele mai dese ori depășite de realitatea economică, socială și culturală. Instituțiile de învățare (școala, facultatea) sunt rezervate la schimbări și adaptări, fiind percepute ca un sistem incapabil să anticipeze modificările ori să le provoace.

În aceste condiții cu decență și candoare, pedagogul E. Păun afirmă opțiunea sa pentru o **școală postmodernă**, deși se întreabă dacă paradigma postmodernă în educație ar fi o soluție. El evidențiază următoarele caracteristici ale unei altfel de școală²⁸:

- centrarea educației pe persoană, pe individ (pornind de la psihologia umanistă a lui C. Rogers, A. Adler etc.);

- restabilirea dialogului între individ și societate, prin crearea unui spațiu educațional umanist;

- valorizarea comportamentelor situaționale, contextualizate și irepetabile ale persoanei;

²⁷ Păun, E. *Pedagogia contemporană*. Arad: Editura Tiparnița, 2015, pp. 118 -119.

²⁸ *Ibidem*.

- în postura de actor integrat mediului școlar, elevii pot dobândi competențe academice și competențe sociale, în conformitate cu calitatea „culturii școlare”;
- curriculumul școlar să fie integrat în mediul elevilor; acesta să nu fie dat, prefabricat și elaborat, ci alcătuit „cotidian” prin negocierea cu elevii în spațiul lor, adică al clasei; motivarea acestei fundamentale „descentralizări” constă în identificarea a *trei niveluri* de **curriculum formal** (prescris de adulți că trebuie), *realizat* (consecința selecției succesive - și subiective - realizată de elev) și *ascuns* („la limita îndocrinării și chiar a manipulării”).

Astfel, E. Păun remarcă necesitatea unei viziuni mai proaspătă și mai completă asupra educației deși postmodernismul educativ are limite, dar și virtuți, inclusiv acelea de a nu fi singura soluție²⁹.

În concluzie. Optimizarea implementării paradigmei educației într-o continuă schimbare la nivelul organizării școlare și a formării profesionale continue a cadrelor didactice presupune, pe de o parte, sesizarea unor probleme reale, respectiv a unor disfuncționalități de sistem și de proces, iar pe de altă parte, cunoașterea unor experiențe, concepte, idei de valoare centrate pe educabili, a unor atitudini deschise față de valorile înnoitoare, propuse în termeni de produs și de proces inovator.

Procrearea schimbărilor în paradigma educației își au conexiune cu oportunitatea și prioritatea acestora. Identificarea și ierarhizarea priorităților în educație trebuie să se axeze pe diversitatea schimbărilor economice, politice, sociale, spirituale, valorice în societate, pe varietatea schimbărilor în structura și forma nevoilor personalității, pe tendințele dezvoltării învățământului pe plan internațional, pe cerințele mediului economic etc.

²⁹ *Ibidem*, p. 120.

ETICA CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE, PRETECȚIA ȘI EVALUAREA PROPRIETĂȚII INTELLECTUALE

Iulia Inglis

drd., Universitatea de Stat din Moldova
(email: iuliainglis@gmail.com)

Rezumat. *Proprietatea intelectuală se prezintă ca un domeniu interdisciplinar ce include aspecte filosofice, socio-economice, tehnico-manageriale ce abordează specificul și oportunitatea protecției juridice, structura, evaluare și modalitățile de gestiune cu includerea obiectelor de proprietate intelectuală în circuitul economic. Pentru a obține avantaje competitive entitățile de cercetare trebuie să fie într-un continuu proces dinamic, nu numai prin implementarea celei mai noi tehnologii informaționale, cât prin crearea inovațiilor proprii, urmărind să facă cercetarea științifică mai calitativă. Respectarea deontologiei profesionale și competențele cercetătorilor științifici devin un avantaj competitiv durabil pe termen lung.*

Proprietatea intelectuală îndeplinește mai multe funcții: protecția juridică a creațiilor intelectuale, valorificarea produselor inovative, atragerea resurselor financiare, creșterea valorii a entității și investiție durabilă. Legislația națională și internațională permite asigurarea protecției proprietății intelectuale, respectarea drepturilor patrimoniale și nepatrimoniale al creatorilor asupra operelor sale. Prin respectarea drepturilor proprietății intelectuale se promovează creativitatea, motivarea cercetătorilor științifici, ceea ce va determina prin dezvoltarea tehnologiei și a inovațiilor, creșterea economică la nivel național și internațional. Este necesară sensibilizarea și conștientizarea cu privire la valorificarea proprietății intelectuale, prin cooperarea interinstituțională atât la nivel național, cât și la nivel internațional. Proprietatea intelectuală este catalizatorul de bază al dezvoltării economice, sociale și culturale ale societății contemporane.

Cuvinte cheie: *Etica, cercetarea științifică, evaluarea și protecția proprietății intelectuale, inovație.*

*

Abstract. *Intellectual property presents itself as an interdisciplinary field that includes philosophical, socio-economic, technical-managerial aspects that address the specificity and opportunity of legal protection, the structure, evaluation and management methods with the inclusion of intellectual property objects in the economic circuit. In order to obtain competitive advantages, research entities must be in a continuous dynamic process, not only by implementing the latest information technology, but also by creating their own innovations, aiming to make scientific research more qualitative. Compliance with professional ethics and skills of scientific researchers become a long-term sustainable competitive advantage.*

Intellectual property fulfills several functions: legal protection of intellectual creations, capitalization of innovative products, attracting financial resources, increasing

the value of the entity and sustainable investment. National and international legislation allows ensuring the protection of intellectual property, respecting the patrimonial and non-patrimonial rights of creators over their works. By respecting intellectual property rights, creativity is promoted, the motivation of scientific researchers, which will determine, through the development of technology and innovations, economic growth at the national and international level. Sensitization and awareness regarding the exploitation of intellectual property is necessary, through inter-institutional cooperation both at the national and international level. Intellectual property is the basic catalyst for the economic, social and cultural development of contemporary society.

Key words: *Ethics, scientific research, evaluation and protection of intellectual property, innovation.*

Termenul **etică** provine din grecescul *éthos*, care semnifică *obicei* sau *obișnuință*. Spre deosebire de *înțelepciune*, care instituie aplicarea regulilor în circumstanțele specifice activității umane, *etica* reprezintă o disciplină filosofică care cercetează principiile acțiunii umane deliberate. În *Omul și cele trei etici ale sale*, epistemologul Ștefan Lupașcu prezintă *etica* ca cercetare a comportamentului fizic, biologic și psihic al omului în contact cu fenomenele interne și externe ale subiectului și obiectului, al inconștientului și a conștiinței. Omul se află în centrul celor trei etici în context conflictual, trecînd de la nivel teoretic la nivel practic, prin analiza diverselor probleme, inclusiv în cercetarea științifică¹.

Libertatea **creației științifice** este garantată prin păstrarea, dezvoltarea și propagarea realizărilor științifice la nivel național și internațional. Cercetînd problematica *eticii cercetării științifice* vom aborda importanța respectării principiilor deontologiei profesionale de către membrii comunității științifice în procesul cercetării științifice în conformitate cu cadrul legal și normativ din domeniul cercetat. Fiind o resursă economică foarte importantă ce implică costuri, creațiile științifice se transformă într-o componentă extrem de valoroasă a patrimoniului. Cercetătorii științifici trebuie să promoveze valorile și normele etice, creînd un mediu științific bazat pe competiție, cooperare și evaluare transparentă. Ei trebuie să aibă libertatea de gândire și de exprimare, posibilitatea alegerii și utilizării metodologiei conform specificului activității domeniului cercetat. În procesul de cercetare de către cercetătorii științifici trebuie să fie luate în considerare toate consecințele activității științifice cu respectarea drepturilor titularilor proprietății intelectuale. Cercetătorii științifici trebuie să se asigure că rezultatele cercetării sunt exploatate și diseminate conform principiilor etice și prevederilor cadrului legal. Este foarte importantă efectuarea de către cercetători

¹ Țapoc V., *Aspecte ale interacțiunii dintre filosofie și știință*. În: Integrare prin cercetare și inovare, 26-28 septembrie 2013, Chișinău: CEP USM, 2013, p. 45-47.

științifici a atribuțiilor sale cu onestitate, responsabilitate, competență, eficiență, corectitudine, conștiinciozitate, bună credință, amabilitate, politețe, altruism, înțelegere, solidaritate și promptitudine².

Ca abateri grave de la buna conduită în activitatea științifică sunt considerate plagierea rezultatelor publicațiilor altor autori, fabricarea de rezultate sau date, introducerea informațiilor false, diverse forme de discriminare, nedeazăluirea conflictelor de interese, nerespectarea confidențialității, abuzul de autoritate cu diverse efecte, obstrucționarea activității de cercetare-dezvoltare, precum și nerespectarea prevederilor legale. Deasemenea constituie abateri de la normele de buna conduită, cunoașterea și participarea activă în abateri săvârșite de alți cercetători, coautoratul publicațiilor conținând date falsificate etc. Este necesară respectarea principiilor etice în cercetarea științifică, iar protecția proprietății intelectuale la nivel național și internațional se consideră o condiție foarte importantă pentru inovare, ceea ce motivează inovatorii/creatorii să investească în cercetare și dezvoltare, să faciliteze transferul de cunoștințe științifice către beneficiari interni/externi. Considerăm necesară realizarea activităților ce permit elaborarea, valorificarea, gestiunea și protecția juridică a resurselor intelectuale în instituțiile de cercetare.

Progresul tehnologico-științific și contextul socio-cultural determină evoluția economică a societății contemporane. Pentru dezvoltarea științei se utilizează metodologia specifică domeniului cercetat care include teze filosofice, principii normative, strategii de cercetare, criterii de testare sau verificare a rezultatelor obținute. Ca trăsături ale evoluției cunoașterii științifice contemporane pot fi menționate: trecerea de la *modelul analitic* la *modelul sintetic* de gândire, integrarea în cunoașterea științifică contemporană a perspectivei istorico-culturale, elaborarea unor teorii științifice noi, evoluția logică a științelor, interdisciplinaritatea etc. În condițiile evoluției accelerate, ca factor principal al dezvoltării socio-economice îl constituie producerea și utilizarea cunoștințelor științifice prin intermediul tehnologiilor informaționale³.

În societatea informațională, urmare a transformării cunoștințelor într-o resursă cu potențial enorm, valoarea lor depășește cantitatea resurselor materiale și financiare, iar proprietatea intelectuală integrată în activitatea economică se transformă într-un element foarte semnificativ pentru piață atât la nivel național, cât și internațional. Transformarea digitală a cercetării științifice este esențială pentru competitivitate și inovație, ceea ce permite reducerea costurilor și timpul de cercetare, reducerea erorilor umane și dezvoltă noi produse și servicii mai rapide

² Coandă Sv. *Metodele și formele cunoașterii științifice*. Chișinău: Ed. Universitas, 1991.

³ Țapoc V., *De la metodologia retrospectivă a științei la metodologia prospectivă a cercetării științifice*, Conferința "Integrare prin cercetare și inovare", Chișinău, Moldova, 9-10 noiembrie 2017, p. 163-167.

și personalizate fiind adaptate la nevoile beneficiarului. Transformarea digitală permite noi oportunități de cercetare științifică și îmbunătățește performanța instituției de cercetare, ceea ce este foarte important pentru accesul la piața proprietății intelectuale. Tehnologiile digitale remodelează procesele de cercetare științifică, cultura organizațională și competențele cercetătorilor științifici.

Sursele de proveniență pentru creațiile științifice sunt **obiectele de proprietate intelectuală** și încadrarea lor în circuitul economic cu respectarea drepturilor *titularului de drepturi*. Protecția proprietății intelectuale generează condiții pentru recuperarea costurilor și încasarea prejudiciului după caz. După expirarea termenilor de protecție stabiliți de legislația națională/internațională, creațiile intelectuale sunt considerate *obiecte ale patrimoniului public*. Proprietatea publică include *creațiile intelectuale neprotejate* ce întrunesc următoarele *caracteristici*: creațiile elaborate înainte de adoptarea legislației care reglementează mecanismele juridice de protecție, creațiile supuse protecției cu termenul expirat; obiecte de proprietate intelectuală decăzute din drepturi urmare a neachitării taxelor sau altor circumstanțe; obiecte ale creației intelectuale nesupuse protecției juridice în lipsa mecanismelor de protecție eficientă sau a inoportunității acordării acestora (acte oficiale cu caracter normativ, administrativ și politic, simbolurile și semnele oficiale ale statului, etc)⁴.

În contextul epuizării resurselor naturale și energetice, proprietatea intelectuală se asociază cu creativitatea intelectuală care determină satisfacerea nevoilor beneficiarilor; prestarea serviciilor calitative și crearea produselor necesare utilizatorilor. Specificul imaterial și intangibil al creațiilor intelectuale determină un nivel de vulnerabilitate în cazul lipsei protecției sau selecției nereușite/insuficiente a modalităților și formelor de protecție juridică ceea ce permite devalorizarea lor și utilizarea lor fără acordul autorului/titularului, în urma familiarizării cu conținutul lor. Purtătorii materiali (cărțile, revistele, discurile, descrierile invențiilor etc) prezintă creațiile intelectuale într-o formă sonoră, scrisă, electronică etc. Menționăm că produsele creațiilor intelectuale se consideră informația și cunoștințele reflectate prin dispozitive, iar specificul creațiilor intelectuale permite utilizarea produselor într-un număr nelimitat de cicluri economice și utilizarea în același timp de către mai mulți beneficiari. Conform prevederilor legislației naționale și internaționale, **drepturile proprietății intelectuale** se asigură în cadrul unui sistem al proprietății intelectuale: **proprietatea industrială** (*invențiile, mărcile, desenele și modelele industriale, soiurile de plantă, indicațiile geografice, denumirile de origine, specialitățile tradiționale garantate, secretul comercial, numele comercială*) și **drepturile de**

⁴ Plotnic O., Crudu R., Mogol N., Cimil D., *Dreptul proprietății intelectuale*, Chișinău: CEP USM, 2021, 201p.

autor și drepturi conexe (obiecte de proprietate intelectuală din domeniul științific, literar și artistic). Cadrul legal, sistemul național/internațional de protecție a proprietății intelectuale și mecanismele juridice din domeniul proprietății intelectuale permit asigurarea drepturilor titularilor obiectelor proprietății intelectuale prin diferite măsuri de drept civil, administrativ și penal. Legislația națională și internațională asigură condiții pentru promovarea creativității și inovațiilor, promovând diversitatea ceea ce permite accesul utilizatorilor la servicii și produse de calitate. Respectarea drepturilor proprietății intelectuale sunt foarte importante pentru cercetarea științifică⁵.

Printre criteriile de clasificare a obiectelor de proprietate intelectuală se identifică componentele: **tipul proiecției** (proiecția formei exterioare în cazul dreptului de autor, și proiecția esenței pentru proprietatea industrială), **modalitatea de acordare a protecției** care este permisivă în cazul proprietății industriale prin înregistrarea cererii cu acordarea titlurilor de protecție și în regim automat prin efectul legii în cazul dreptului de autor și drepturi conexe, destinația finală a creațiilor intelectuale sunt obiectele de proprietate intelectuală exprimate prin prestarea serviciilor și producerea bunurilor etc. Identificarea produselor/serviciilor încă din Antichitate se efectua prin marcarea obiectelor de uz casnic și bijuterii cu semne ce demonstau calitatea executării, originea produselor, destinația și tipul de produs, denumirea producătorului și localitatea de proveniență. Obiectele marcate demonstau calitatea executării, originea produselor, denumirea producătorului și localitatea de origine. Pentru Evul Mediu erau specifice monograme și desene, copierea cărților în mănăstiri, apariția tiparului, monopolul tipografilor și librarilor, drepturi exclusive de reproducere și distribuire limitată, totodată se observă lipsa cadrului legal de protecție a autorilor. În această perioadă se remarcă mărci specifice unui grup de meșteșugari din același domeniu care foloseau două categorii de mărci: **marca corporativă** „signum collegi” (respectarea regulilor de fabricare a produselor) și **marca individuală** „signum private” (identificarea meșteșugarului din cadrul unei bresle). În perioada epocii industriale, în Marea Britanie, drept de monopol era acordat editorilor care aveau dreptul exclusiv de a tipări cărțile, iar autorii aveau obligația să-și vândă opera. Apoi autorilor le-au fost garantate drepturi patrimoniale, iar tipărirea cărților a fost realizată cu acordul lor. Prin urmare au fost adoptate legi conform cărora autorului îi sunt atribuite drepturi exclusive asupra operei sale, inclusiv reproducerea, termenul de protecție fiind extins. Iar în Germania au fost garantate drepturi patrimoniale și morale ale autorului⁶.

⁵ www.agepi.gov.md, Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (AGEPI).

⁶ Plotnic O., Crușu R., Mogol N., Cimil D., *Dreptul proprietății intelectuale*, Chișinău: CEP USM, 2021.

Evoluția dreptului proprietății intelectuale a determinat semnarea convențiilor comerciale ce reglementează sistemul internațional al proprietății intelectuale: Convenția de la Paris pentru proprietatea proprietății industriale (1883), Convenția de la Berna cu privire la protecția operelor literare și artistice (1887), Acordul Organizației Mondiale a Comerțului privind aspectele legate de comerț ale drepturilor de proprietate intelectuală (1994), Tratatul privind dreptul brevetelor (2000), Tratatul de cooperare în domeniul brevetelor (1970), Tratatul de la Budapesta privind recunoașterea internațională a depozitului de microorganisme în scopul procedurii de brevetare (1977), Acordul de la Strasbourg privind clasificarea internațională a brevetelor (1971). Convenției de la Munchen (1973), Acordul de la Madrid (1891), Protocolul privind Acordul de la Madrid privind înregistrarea internațională a mărcilor, Acordul de la Nisa privind clasificarea internațională a bunurilor și serviciilor înregistrării mărcilor (1957), Acordul de la Viena de stabilire a unei clasificări internaționale a elementelor figurative ale mărcilor (1985), Tratatul privind dreptul mărcilor (1994), Tratatul de la Singapore (1994), Tratatul de la Nairobi privind protecția simbolului olimpic (1981) etc. Legi speciale dedicate protecției *mărcilor* sunt adoptate în sec.XIX: Franța (1857), SUA (1870), Germania (1874), Rusia (1896), Convenția de la Paris privind protecția proprietății industriale (1883) completat cu Acordul de la Madrid privind înregistrarea internațională a mărcilor (1889) Acordul Britanic (1938), Actul de la Benelux cu privire la mărcile comerciale (1970), iar evoluția legislației din domeniul protecției mărcilor determină îmbunătățirea procedurilor naționale și internaționale de înregistrare a mărcilor. În Uniunea Europeană sistemul de protecție a *mărcilor* este determinat de sistemul național armonizat conform Directivei privind mărcile din 2015, sistemul de protecție a mărcilor în Benelux, marca Uniunii Europene (1994), sistemul internațional de protecție a mărcilor, iar gestionarea mărcii și desenelor îi revine Oficiului Uniunii Europene pentru Proprietate Intelectuală. Acordul de la Haga privind înregistrarea internațională a desenelor și a modelelor industriale (1925), Acordul de la Locarno (1979) permit solicitanților să înregistreze un *desen sau model industrial* prin depunerea unei singure cereri la Biroul Internațional al OMPI și simplificarea procedurii de înregistrare cu toate modificările ulterioare. Prin Directiva 98/71/CE se armonizează legislațiile naționale privind protecția juridică pentru *desene și modele industriale*, fiind instituit un sistem de protecție care necesită înregistrarea la Oficiul de Armonizare din Alicante, iar prin Decizia 2006/954/CE și Regulamentului nr. 1891/2006 a fost conectat sistemul UE de înregistrare a desenelor și modelelor industriale cu cel internațional al OMPI. Sistemul de protecție al *soiurilor de plante* are ca fundament Convenția internațională pentru protecția noilor soiuri de plante din 1961 și Acordul Organizației Mondiale a Comerțului privind aspectele legate de comerț ale drepturilor de proprietate intelectuală din 1994. Sistemul internațional

de protecție a **indicațiilor geografice** se bazează pe tratatele internaționale: Convenția de la Paris (1961), Acordul de la Madrid pentru reprimarea indicațiilor false sau înșelătoare ale sursei asupra bunurilor, Acordul de la Lisabona pentru protecția denumirilor de origine și înregistrarea internațională, Acordul de la Madrid și Protocolul privind Acordul de la Madrid despre înregistrarea internațională a mărcilor, Acordul Organizației Mondiale a Comerțului privind aspectele legate de comerț ale drepturilor de proprietate intelectuală din 1994. Convenția mondială cu privire la drepturile de autor (1952), Convenția de la Berna cu privire la protecția operelor literare și artistice (1886), Convenția de la Roma pentru protecția drepturilor artiștilor interpreți, ale producătorilor de fonograme și a organizațiilor de radiofuziune (1961), Convenția privind protecția producătorilor de fonograme împotriva reproducerii neautorizate a fonogramelor (1971), Tratatul de la Beijing privind spectacolele audiovizuale (2012), Convenția de Bruxelles privind distribuirea semnalelor de transmitere a programelor transmise prin satelit (1974), Tratatul de la Marrakesh pentru facilitarea accesului la operele publicate al persoanelor nevăzătoare, cu deficiențe de vedere sau cu dificultăți de citire a materialelor imprimate (2013), Tratatul OMPI privind drepturile de autor (1996), Tratatul OMPI privind performanțele și fonogramele (1996) sunt izvoarele internaționale ale dreptului proprietății intelectuale în domeniul **dreptului de autor și al drepturilor conexe**. [189] Protecția **drepturilor de autor** este consemnată prin semnarea Convenției de la Berna pentru protecția operelor artistice și literare (1886), iar pentru drepturile conexe aceasta se începe cu semnarea Convenției Internaționale pentru protecția artiștilor interpreți, a producătorilor de fonograme și a organizațiilor de radiofuziune și de televiziune din 1961 la Roma. Sistemul internațional de protecție al drepturilor proprietății intelectuale a înregistrat o evoluție importantă prin semnarea acordurilor și convențiilor internaționale: Acordul TRIPS impune pentru toate țările sale membre respectarea cerințelor minime în domeniul proprietății intelectuale conform Convenției de la Berna, Tratatul OMPI privind drepturile de autor și Tratatul OMPI privind performanțele și fonogramele (1996), Tratatul OMPI de la Beijing privind interpretările și execuțiile audiovizuale (2012), Tratatul OMPI de la Marrakesh pentru facilitarea accesului la operele publicate ale persoanelor nevăzătoare etc. Legislația Uniunii Europene privind **drepturile de autor** se constituie din legi, directive și regulamente armonizate cu legislațiile naționale, fiind adaptată la evoluțiile societății informaționale, prin stabilirea standardelor de administrare, gestiune financiară, transparență și raportare aplicate de organizații de gestiune colectivă ⁷.

În Republica Moldova cadrul juridic pentru **protecția invențiilor** se axează pe Legea privind protecția invențiilor nr. 50-XVI/2008 și Regulamentul privind

⁷ <https://agepi.gov.md/ro/legislatie/internationale>.

procedura de depunere și examinare a cererii de brevet de invenție și de eliberare a brevetului, (aprobat prin HG al Republicii Moldova nr. 528/2009). Republica Moldova a semnat Convenția de la Paris pentru Protecția Proprietății Industriale, (Hotărârea Parlamentului nr. 1328-XII/1993), Tratatul de cooperare în domeniul brevetelor (Hotărârea Parlamentului nr. 1624-XII/1993), Tratatul de la Budapeșta privind recunoașterea internațională a depozitului de microorganisme în scopul asigurării protecției lor prin brevete (Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 229/1993), Aranjamentul de la Strasbourg privind clasificarea internațională de brevete (Hotărârea Parlamentului nr. 1248-XIII/1997), Tratatul privind dreptul brevetelor (Legea Republicii Moldova nr. 433-XV/2001) etc.⁸.

Invenția reprezintă o soluție tehnică a unei probleme ce se referă la un produs, un procedeu, o metodă. Cererea de brevet poate fi depusă doar pentru o singură invenție/grup de invenții. O invenție este brevetată când sunt respectate toate criteriile: *aplicare industrială, noutate, inventivitate*. Nu se consideră invenții: *descoperirile, teoriile științifice și metodele matematice; prezentările de informații; creațiile estetice; planurile, principiile și metodele în exercitarea activităților intelectuale, în materie de jocuri sau în domeniul activităților economice, precum și programele de calculator*. Titlurile de protecție a invențiilor în Republica Moldova sunt: *brevetul de invenție, brevet de invenție de scurtă durată, certificat complementar de protecție*. Funcțiile brevetului sunt de *protecție și informare*. Dreptul la brevet aparține inventatorului sau succesorului lui în drepturi. Dreptul la brevet pentru invenția creată de salariat în exercitarea atribuțiilor sale de serviciu aparține angajatorului, dacă contractul încheiat nu prevede altfel. Dreptul acesta este limitat în timp și teritoriu. Pentru a obține protecție în alte țări, trebuie depuse cereri de înregistrare la nivel *național, regional și internațional*. Titularul are dreptul exclusiv de exploatare a *invenției* și de a interzice terților: fabricarea, oferirea spre vânzare, vânzarea, folosirea, importul sau stocarea în aceste scopuri a produsului care constituie obiectul brevetului; oferirea sau folosirea procedurii care constituie obiectul brevetului sau oferirea spre vânzare, vânzarea, folosirea, importul sau stocarea în aceste scopuri a produsului obținut direct prin procedeul care constituie obiectul brevetului. Excepții de la brevetabilitate: invențiile a căror publicare sau exploatare este contrară ordinii publice sau bunelor moravuri, inclusiv cele dăunătoare sănătății și vieții oamenilor, animalelor, plantelor; soiurile de plante și rasele de animale; procedeele esențial biologice de obținere a plantelor sau a animalelor; această dispoziție nu se aplică procedeelor microbiologice și produselor obținute prin aceste procedee; *invențiile* având ca obiect corpul uman în diferite stadii ale formării și dezvoltării acestuia, precum și simpla descoperire a unuia dintre elementele lui, inclusiv secvența ori secvența parțială a unei gene.

⁸ <https://agepi.gov.md/ro/legislatie/inventions>.

Cererea de eliberare a unui brevet de invenție se depune la AGEPI și se respectă toate etapele procedurii de înregistrare⁹.

Cadrul juridic pentru protecția **mărcilor** în Republica Moldova se constituie din Legea privind protecția mărcilor nr. 38-XVI/2008) și Regulamentul privind procedura de depunere, examinare și înregistrare a mărcilor, (aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 488/2009). În același timp Republica Moldova a semnat diverse acte internaționale privind protecția mărcilor: Convenția de la Paris pentru Protecția Proprietății Industriale (Hotărârea Parlamentului nr. 1328-XII/1993), Aranjamentul de la Madrid privind înregistrarea internațională a mărcilor (Hotărârea Parlamentului nr. 1624-XII/1993), Tratatul de la Nairobi privind protecția simbolului olimpic (Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 229/1993), Tratatul privind dreptul mărcilor (Hotărârea Parlamentului nr. 614-XIII/1995), Tratatul de la Singapore privind dreptul mărcilor (Legea Republicii Moldova nr. 214-XVI/2008), Protocolul referitor la Aranjamentul de la Madrid privind înregistrarea internațională a mărcilor (Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1252-XIII/1997), Aranjamentul de la Nisa privind clasificarea internațională a produselor și serviciilor în scopul înregistrării mărcilor (Hotărârea Parlamentului nr. 1251-XIII/1997), Aranjamentul de la Viena privind instituirea clasificării internaționale a elementelor figurative ale mărcilor (Hotărârea Parlamentului nr. 1250-XIII/1997), Aranjamentul de la Madrid privind sancțiunile pentru indicațiile false sau înșelătoare de proveniență a produselor (Legea Republicii Moldova nr. 1330-XIV/2000), Acordul privind aspectele comerciale ale drepturilor de proprietate intelectuală (Legea Republicii Moldova nr. 218-XV/2001)¹⁰.

Marca este semn vizual, sonor, olfactiv, tactil prin care se deosebesc produsele /serviciile persoanelor fizice/juridice fiind obiectul unui drept exclusiv de utilizare și exploatare și drept de a interzice folosirea de către terți. Se deosebesc: *mărci comerciale/certificare, individuale/colective, și mărci notorii*. Marca constituie *avantajul competitiv* al titularului, iar *funcția de diferențiere* a mărcii determină individualizarea produselor/serviciilor, precum și loializarea clienților. *Funcția de concurență* implică concurența, iar *funcția de garanție* a calității permite consumatorului să procure un anumit produs/serviciu preferat. Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală fiind oficiul național în domeniul protecției proprietății intelectuale, asigură protecția mărcilor conform cadrului legal a elaborat Ghidul de examinare a cererilor de înregistrare a mărcilor ce permite solicitanților să respecte cerințele față de înregistrarea mărcilor. Protecția juridică a mărcilor, precum și dobândirea drepturilor se obține conform legislației în vigoare prin *înregistrarea națională, înregistrarea internațională, precum și recunoașterea*

⁹ <https://agepi.gov.md/ro/inventions/despre-inven%C8%9Bie-%C8%99i-brevet>.

¹⁰ <https://agepi.gov.md/ro/legislatie/trademarks>.

ca marcă notorie. Înregistrarea mărcii conferă titularului *dreptul exclusiv* asupra acesteia și este în drept să interzică terților acțiuni de utilizare în activitatea lor comercială, fără consimțământul său. *Dreptul exclusiv* ale titularului de marcă se extinde doar asupra produselor/serviciilor pentru care marca a fost înregistrată și în țara pentru care protecția a fost solicitată. Dreptul exclusiv *nu se extinde* asupra elementelor mărcii care, conform cadrului legal și normativ, nu pot fi înregistrate independent în calitate de mărci. *Dreptul la prioritate* este un avantaj foarte important pentru solicitant, deoarece data de prioritate se consideră ca dată de depozit a cererii de înregistrare a mărcii în scopul stabilirii anteriorității drepturilor. Titularul, poate renunța la marcă total sau parțial pentru produsele și/sau serviciile pentru care marca a fost înregistrată. Titularul poate fi decăzut din drepturile sale în urma unei cereri de decădere din drepturi sau a unei cereri reconvenționale într-o acțiune de apărare a drepturilor. Decăderea din drepturi produce efecte juridice de la data rămânării definitive a hotărârii judecătorești. Marca poate fi declarată nulă în urma unei cereri de anulare, sau a unei cereri reconvenționale într-o acțiune de apărare a drepturilor, depuse la instanța de judecată dacă: marca a fost înregistrată contrar prevederilor privind motive absolute de refuz și solicitantul a acționat cu rea-credință în momentul depunerii cererii de înregistrare a mărcii. Deasemenea mărcile pot fi obiect al gajului. Toate drepturile asupra mărcilor se înregistrează în Registrul național al mărcilor și sunt publicate în Buletinul Oficial de Proprietate Intelectuală. Avantajele înregistrării mărcilor ca obiecte de proprietate intelectuală sunt exprimate prin posibilitatea diferențierii produselor/serviciilor a agenților economici, determinarea alegerii consumatorului a produselor/serviciilor, crearea unei strategii de marketing eficiente și promovarea produselor/serviciilor online/offline atât la nivel național, cât și internațional, precum și constituirea ca obiecte pentru contracte de cesiune, licențe, francize etc.¹¹. Conform informațiilor statisticii prezentate de AGEPI dinamica depunerii de înregistrare a mărcilor ca obiecte de proprietate intelectuală are indicatori ce determină *creștere pozitivă* pentru perioada 2021-2024. Se observă că predomină numărul mai mare de solicitanți străini în comparație cu cei naționali, care au solicitat înregistrarea mărcilor prin procedura internațională, precum și la procedura de reînnoire a înregistrării¹².

Protecția ***desenelor sau modelelor industriale*** în Republica Moldova este asigurată conform Legii privind protecția desenelor și modelelor industriale nr. 161-XVI/2007) și Regulamentului privind procedura de depunere, examinare și înregistrare a desenelor și modelelor industriale (aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1496/2008). Iar tratatele internaționale în

¹¹ https://agepi.gov.md/ro/ghid_marci/introductie.

¹² <https://agepi.gov.md/ro/statistica/m%C4%83rci-statistica>.

domeniul nominalizat sunt următoare: Convenția de la Paris pentru Protecția Proprietății Industriale (Hotărârea Parlamentului nr. 1328-XII/1993), Aranjamentul de la Haga privind depozitul internațional de desene și modele industriale (Decretul Presedintelui Republicii Moldova nr. 229/1993), Aranjamentul de la Locarno privind instituirea clasificării internaționale a desenelor și modelelor industriale (Hotărârea Parlamentului nr. 1249-XIII/1997)¹³.

Desen sau model industrial reprezintă aspectul exterior al unui produs sau al unei părți a lui, rezultat în special din caracteristicile liniilor, conturilor, culorilor, formei, texturii și/sau ale materialelor și/sau ale ornamentului produsului în sine. Obiectul protecției poate fi bidimensional (desen industrial) sau tridimensional (model industrial), precum și o combinație a acestora. Se asigură protecție pentru *desen sau model industrial* care prezintă *noutate și individualitate*. Pe teritoriul Republicii Moldova sunt protejate desene sau modele industriale: *înregistrate* și confirmate prin certificatul de înregistrare a desenului sau modelului industrial; *neînregistrate* sau publice și *internaționale* înregistrate conform Aranjamentului de la Haga. Nu pot fi protejate ca desene sau modele industriale obiecte care determină o funcție tehnică, procedeul de producere, principiul/modul de construirea produsului, aspectul exterior al obiectelor invizibile în procesul funcționării sau exploatării normale, mărcile, denumirile de origine etc. care nu aparțin solicitantului, precum și cele care contravin ordinii publice sau bunelor moravuri. Nu pot fi înregistrate în componența desenelor și modelelor industriale: mărci /denumiri de origine, obiecte de proprietate intelectuală protejate conform dreptului de autor și drepturi conexe care nu aparțin celui care solicită înregistrarea sau în caz că nu este prezentat acordul autorului. Termenul de protecție pentru un desen sau un model industrial este perioada de 5 ani, care poate fi prelungit pentru mai multe perioade de câte 5 ani, maxim 25 de ani de la data de depozit. *Desenul sau modelul industrial* neînregistrat este protejat 3 ani de la data la care a fost făcut public pentru prima oară în Republica Moldova, în același timp nu conferă titularului dreptul de a interzice activitățile în cazul înregistrării desenului sau modelului industrial la AGEPI. Este oportun de studiat Ghid de examinare a cererilor de înregistrare a desenelor și modelelor industriale elaborat de AGEPI¹⁴. Titularul poate transmite drepturile cu privire la *desenul sau la modelul industrial* integral/parțial prin *cesiune, licențe, succesiune*. Un *desen sau un model industrial* poate fi obiectul unui gaj sau al unor măsuri de executare silită. Contractele de cesiune, licență, gaj și franchising se înregistrează la AGEPI la solicitarea părților contractante. Drepturile asupra *desenului sau modelului industrial* se înregistrează în Registrul cererilor de înregistrare a desenelor și

¹³ <https://agepi.gov.md/ro/legislatie/design>.

¹⁴ https://agepi.gov.md/ro/ghid_dmi/introductie.

modelelor industriale și în Registrul de desene și modele industriale înregistrate și devin opozabile față de terți din momentul înregistrării. Conform informațiilor statistice prezentate de AGEPI dinamica depunerii de înregistrare a desenelor/modele industriale ca obiecte de proprietate intelectuală are indicatori ce determină *creștere pozitivă* pentru perioada 2021-2024. În comparație cu dinamica depunerilor de înregistrare a mărcilor predomină numărul cererilor depuse de solicitanții naționali prin procedura națională. În același timp pentru reînnoirea înregistrării predomină numărul titularilor străini care optează pentru procedura internațională conform Aranjamentului de la Haga. *Designul industrial* se protejează doar pe teritoriul pentru care a fost acordată protecția. Prin urmare este foarte importantă înregistrarea internațională care poate fi efectuată prin depunerea cererilor la oficiile naționale/regionale ale țărilor pe teritoriul cărora se dorește protecția sau se va depune cerere de înregistrare internațională direct sau prin intermediul AGEPI la Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale conform Aranjamentului de la Haga¹⁵.

Indicații geografice, denumiri de origine, specialități tradiționale garantate ca obiecte de proprietate intelectuală în Republica Moldova sunt protejate conform Legii privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine și specialităților tradiționale garantate nr.66-XVI/2008) și Legii pentru aprobarea simbolurilor naționale asociate indicațiilor geografice protejate, denumirilor de origine protejate și specialităților tradiționale garantate nr.101/2014), precum și conform Regulamentului privind procedura de depunere, examinare și înregistrare a indicațiilor geografice, a denumirilor de origine și a specialităților tradiționale garantate (aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 610/2010). Convenții, aranjamente, tratate internaționale semnate de Republica Moldova în domeniul protecției drepturilor asupra indicații geografice, denumiri de origine, specialități tradiționale: Convenția de la Paris pentru Protecția Proprietății Industriale (Hotărârea Parlamentului nr. 1328-XII/1993), Aranjamentul de la Nisa privind clasificarea internațională a produselor și serviciilor în scopul înregistrării mărcilor (Hotărârea Parlamentului nr. 1251-XIII/1997), Aranjamentul de la Lisabona privind protecția indicațiilor locului de origine a produselor și înregistrarea lor internațională (Legea Republicii Moldova nr. 1328-XIV/2000)¹⁶.

Indicația geografică este denumirea unei regiuni/localități, care servește la desemnarea unui produs originar și care posedă caracteristici ce pot fi atribuite acestei origini geografice și cel puțin una dintre ale cărei etape de producție se desfășoară în aria geografică delimitată. *Denumirea de origine* este denumirea geografică a unei regiuni/localități, care servește la desemnarea unui produs

¹⁵ <https://agepi.gov.md/ro/statistica/dmi-statistica>.

¹⁶ <https://agepi.gov.md/ro/legislatie/gi-ao-tsg>.

originar din această regiune, a cărei calitate sau caracteristici sunt datorate mediului geografic, cuprinzând factorii naturali și resursele umane, ale cărei etape de producție se desfășoară integral în aria geografică delimitată. *Specialitate tradițională garantată* este produs agricol sau alimentar tradițional a căru specificitate se distinge de alte produse similare aparținând aceleiași categorii pe perioadă este de cel puțin 30 de ani. Beneficiile protecției pentru titular sunt determinate de promovarea diversificării produselor prin obținerea unui profit în schimbul garanției calității, extinderea piețelor de vânzare, promovarea regiunii rurale, valorificarea locul de origine al produsului, păstrarea tradițiilor locale, edificarea identității naționale, colaborarea producătorilor locali, distribuirea echitabilă a veniturilor pe întreg lanțul de producere, dezvoltarea ramurilor economice aferente. Durata protecției unei denumiri de origine, a unei indicații geografice sau a unei specialități tradiționale garantate începe din data de depozit a cererii și este nelimitată. Cererea de înregistrare se depune la AGEPI de către o asocierie a producătorilor¹⁷. Pentru a beneficia de protecție în baza Acordului de Asociere între Republica Moldova este necesară înregistrarea la nivel național și ulterior prezentată pentru protecție pe teritoriul Uniunii Europene. *Dreptul de utilizare* a denumirii de origine protejate sau a indicației geografice protejate se dobândește și se menține doar pentru perioada în care se respectă condițiile prevăzute în caietul de sarcini pentru produsul respectiv. Înregistrarea internațională a denumirilor de origine se efectuează în baza prevederilor Aranjamentului de la Lisabona și prezintă următoarele avantaje: procedură unică, minimum de formalități, taxă unică pentru înregistrarea internațională, denumirile de origine nu pot deveni generice, durata protecției este nelimitată în timp și nu este nevoie de reînnoire. Conform informațiile statistice prezentate de AGEPI dinamica depunerii de înregistrare a *indicațiilor geografice, denumiri de origine, specialități tradiționale garantate* ca obiecte de proprietate intelectuală are indicatori ce determină *descreștere* pentru perioada anilor 2021-2024¹⁸.

Cadrul legal cu privire la protecția *soiurilor de plante* se constituie din Legea privind protecția soiurilor de plante nr. 39-XVI/2008 și Regulamentul privind procedurile de depunere și examinare a cererii, de acordare și de menținere în vigoare a brevetului pentru soi de plantă (aprobat prin HG Republicii Moldova nr. 295/2009), iar actul internațional semnat de Republica Moldova este Convenția internațională pentru protecția noilor soiuri de plante (1961)¹⁹. *Soiurile de plante* – organisme/entități vii, care pot fi reproduse/multiplicate în formă neschimbată și se consideră un obiect al proprietății industriale. Instituțiile statului abilitate în

¹⁷ <https://agepi.gov.md/ro/gi-ao-tsg/cerin%C8%9Be>.

¹⁸ <https://agepi.gov.md/ro/statistica/ig-do-stg-statistica>.

¹⁹ <https://agepi.gov.md/ro/legislatie/plants>.

domeniul protecției soiurilor de plante sunt: Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (acordarea protecției juridice noilor soiuri de plante în Republicii Moldova, recepționarea cererilor de brevet pentru soiuri de plante, examinarea cererilor, publicarea cererilor în BOPI, acordarea și eliberarea brevetelor pentru soi de plantă, ținerea registrelor naționale de cereri și brevetelor pentru soi de plantă) și Comisia de Stat pentru Testarea Soiurilor de Plante a Republicii Moldova (testarea soiurilor, ținerea catalogului soiurilor de plante, admise pentru producere și comercializare în Republica Moldova). Sistemul de protecție juridică a soiurilor de plante permite protecția drepturilor amelioratorilor, asigurarea posibilității rambursării investițiilor, încurajarea dezvoltării noilor soiuri de plante. Sistemul *sui generis* de protecție a soiurilor de plante este determinat de Convenția pentru Protecția Noilor Soiuri de plante, prin care a fost instituită Uniunea Internațională pentru Protecția Noilor Soiuri de Plante (UPOV). Pentru a obține protecție conform Convenției UPOV *soiul de plante* trebuie să fie *nou, distinct, uniform, stabil*. Brevetul pentru soi de plantă este un titlu de protecție care certifică *prioritatea soiului, paternitatea amelioratorului și dreptul exclusiv al titularului de brevet* de a utiliza soiul de plante și poate fi eliberat numai de către AGEPI. Titularul are dreptul exclusiv de a exploata soiul, dacă exploatarea nu lezează drepturile altor titulari, dreptul de a dispune de brevet și de soi, dreptul de a interzice terților să efectueze fără autorizația sa următoarele acțiuni referitoare la materialul soiului sau materialul recoltat al soiului protejat: producerea sau reproducerea, condiționarea în scopul înmulțirii, oferirea spre vânzare, vânzarea sau alte forme de comercializare, exportul, importul. Cererea de brevet și brevetul pot fi transmise succesorilor în drepturi. Cererea de brevet și brevetul pot fi obiectul unor contracte de licențe exclusive și neexclusive. Brevetul poate fi gajat. Alte drepturi reale asupra brevetelor se înregistrează în Registrul național de brevete la cerere și devin opozabile față de terți din momentul înregistrării și sunt publicate în BOPI. Contractele de cesiune, licență, gaj se înregistrează la AGEPI la solicitarea părților contractante. Solicitarea înregistrării unui contract se efectuează prin depunerea unei cereri din partea solicitantului, cu excepția contractului de gaj, a cărui înregistrare se efectuează în baza avizului de înregistrare a gajului²⁰. O cerere de brevet, în perioada dintre publicarea ei și acordarea brevetului, conferă provizoriu aceleași drepturi ca și cele conferite de brevet. Terții care utilizează neautorizat un soi în perioada respectivă vor fi obligate să achite despăgubiri titularului după eliberarea brevetului. Dreptul titularului nu se extinde asupra acțiunilor efectuate în scopuri personale necomerciale, acțiunilor efectuate în scopul cercetărilor și experimentelor științifice; acțiunilor efectuate în scopul creării sau descoperirii și dezvoltării altor soiuri și acțiunilor referitoare la alte soiuri, cu excepția cazurilor

²⁰ <https://agepi.gov.md/ro/plants/cerin%C8%9Be-fa%C8%9B%C4%83-de-documentele-cererii>.

referitoare la soiurile esențial derivate. Titularul poate fi decăzut din drepturi dacă titularul nu achită taxele de eliberare și de menținere în vigoare a brevetului, se stabilește că nu mai sunt îndeplinite condițiile de uniformitate și stabilitate, titularul refuză să prezinte informația, documentele sau materialul soiului, necesare pentru testarea de control a soiului protejat, titularul nu propune o altă denumire a soiului în cazul în care denumirea soiului nu mai satisface condițiile legale. Brevetul poate fi declarat nul dacă la data acordării brevetului nu erau îndeplinite condițiile de distinctivitate sau noutate, la momentul acordării brevetului nu au fost îndeplinite condițiile de uniformitate sau stabilitate, brevetul a fost acordat unei persoane neîndreptățite. Dacă brevetul este anulat, efectele acestuia sunt considerate nule de la data acordării. Conform statisticii prezentate de AGEPI dinamica depunerii cererilor de solicitare a brevetelor ca titlu de protecție pentru soi de plante are indicatori ce determină *descreștere* pentru perioada 2021-2024²¹.

Convenții și tratatele internaționale semnate de Republica Moldova în domeniul **dreptului de autor și drepturi conexe**: Convenția pentru instituirea Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale, Convenția de la Berna privind protecția operelor literare și artistice, Convenția internațională pentru ocrotirea drepturilor interpreților, a producătorilor de fonograme și a organizațiilor de difuziune, semnată la Roma, Convenția Mondială cu privire la drepturile de autor, Convenția privind protecția producătorilor de fonograme împotriva reproducerii neautorizate a fonogramelor lor, semnată la Geneva, Acordul OMPI privind dreptul de autor, Acordul OMPI cu privire la interpretări și fonogramele, semnat la Geneva, Tratatul de la Beijing privind interpretările și execuțiile audiovizuale, Tratatul de la Marrakesh pentru facilitarea accesului la operele publicate al persoanelor nevăzătoare, cu deficiențe de vedere sau cu alte dificultăți de citire a materialelor imprimate. Prin intermediul **dreptului de autor** se protejează creațiile intelectuale din domeniul *literar, artistic și științific*, indiferent de faptul dacă acestea au fost sau nu aduse la cunoștința publicului. Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe, Legea cu privire la difuzarea exemplarelor de opere și fonograme nr. 1459-XV/2003) și Hotărârea pentru aprobarea Regulamentului cu privire la înregistrarea obiectelor dreptului de autor și drepturilor conexe nr. 89/2012 constituie cadrul legal național în domeniul dreptului de autor. Normele juridice care vizează dreptul de autor și drepturile conexe se regăsesc în Legea presei nr. 243/1994, Legea Republicii Moldova nr. 1227/1997 cu privire la publicitate, Legea culturii nr. 413/1999, Legea Republicii Moldova nr. 939/2000 cu privire la activitatea editorială, Legea Republicii Moldova nr. 1350/2000 cu privire la activitatea arhitecturală, Legea Republicii Moldova nr. 1421/2002 cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice, Legea Republicii Moldova nr. 135/2003 privind meșteșugurile artistice populare, Legea Republicii

²¹ <https://agepi.gov.md/ro/statistica/soiuri-de-plante-statistica>.

Moldova cinematografiei nr. 116/2014²².

Legislația națională în domeniul proprietății intelectuale este armonizată cu legislația Uniunii Europene. În legislația națională privind **dreptul de autor și drepturile conexe** se transpun mai multe directive a Parlamentului European și a Consiliului din domeniul proprietății intelectuale în care se reglementează gestiunea drepturilor, organizarea și funcționarea organizațiilor de gestiune colectivă, precum și procedurile și mijloacele de apărare în cazul încălcării dreptului de autor și drepturilor conexe. Dispozițiile legii nominalizate referitoare la programele pentru calculator și bazele de date nu aduc atingere dispozițiilor privind brevetele, mărcile înregistrate, desenele și modelele industriale, modelele de utilitate, topografia circuitelor integrate, protecția patrimoniului național, practicile restrictive și concurența neloială, secretele comerciale, securitatea, confidențialitatea, protecția datelor și respectarea vieții private, accesul la informațiile cu caracter public, dreptul contractual. Conform cadrului legal ca *autor* se consideră persoana fizică care a creat opera, iar *originalitatea* creației este criteriul care stabilește protecția operei create, conform căreia se ia în considerare forma de exprimare, talentul și personalitatea autorului. *Titularul dreptului de autor* este considerată persoana fizică sau juridică care a dobândit această calitate prin *moștenire, cesiune* etc. Ca *titular al drepturilor conexe* este menționat orice interpret, pentru propriile interpretări ori execuții, orice producător de fonograme și producător de videograme, pentru propriile înregistrări, orice organizații de radiodifuziune și de televiziune, pentru propriile emisiuni și servicii de programe. *Titular de drepturi* este orice persoană sau entitate, diferită de o organizație de gestiune colectivă, care este *titular al unui drept de autor sau al unui drept conex* sau care, în temeiul unei autorizări de gestionare a drepturilor sau în temeiul legii, are dreptul la o parte din veniturile provenite din drepturi, iar ca *utilizator* se consideră persoană fizică sau juridică care întreprinde acțiuni condiționate de autorizarea de către autor sau titularul de drepturi sau de către organizația de gestiune colectivă, de remunerarea sau de plata unor compensații către aceștia și care nu acționează în calitate de *consumator*. În conformitate cu prevederile legale constituie *obiect al protecției dreptului de autor* operele originale *din domeniul literar, artistic și științific*, oricare ar fi modul sau forma de exprimare, indiferent de faptul dacă acestea au fost sau nu aduse la cunoștința publicului. *Autorul beneficiază de protecția dreptului de autor asupra operei sale prin simpla ei creare*. Pentru recunoașterea și protejarea dreptului de autor nu este necesară înregistrarea operei, nici alt act de notificare sau alte formalități. *Dreptul de autor nu depinde de dreptul de proprietate asupra obiectului material în care și-a găsit expresie opera respectivă*. Procurarea unui asemenea obiect nu conferă

²² <https://agepi.gov.md/ro/legislatie/copyright>.

proprietarului acestuia niciunul dintre drepturile acordate autorului de legislație²³.

Vom remarca că **nu beneficiază de protecția dreptului de autor**: a) ideile, teoriile, descoperirile științifice, procedeele, metodele de funcționare sau conceptele matematice și nici invențiile cuprinse într-o operă, oricare ar fi modul de preluare, explicare sau de exprimare; b) actele normative, actele cu caracter administrativ, politic sau judiciar și nici traduceri oficiale ale acestora; c) simbolurile de stat și semnele oficiale ale statului, cum ar fi drapelele, stemele, decorațiile, semnele bănești etc.; d) expresiile folclorului; e) noutățile zilei și faptele diverse ce reprezintă o simplă informație; f) orice material rezultat dintr-un act de reproducere a operei de artă vizuală al cărei termen de protecție a expirat, cu excepția cazului în care materialul rezultat din actul de reproducere este original, în sensul că reprezintă o creație intelectuală proprie autorului; g) fotografiile unor scrisori, acte, documente de orice fel, desene tehnice²⁴. Se consideră a fi **autor**, în absența unei probe contrare, *persoana fizică* sub al cărei nume opera este adusă la cunoștința publicului pentru prima dată. În cazul în care opera a fost adusă la cunoștința publică sub formă anonimă sau sub un pseudonim care nu permite identificarea autorului, dreptul de autor se exercită de persoana fizică sau juridică ce o face publică având *consimțământul autorului* atât timp cât acesta nu își dezvăluie identitatea. Pentru a informa publicul despre drepturile sale, *autorul și titularul dreptului de autor* folosește simbolul protecției dreptului de autor, care se aplică pe fiecare exemplar al operei și constă din trei elemente: a) litera latină „C” inclusă în cerc; b) numele sau denumirea autorului sau a titularului dreptului exclusiv de autor; c) anul primei publicări a operei. *Autorul sau titularul dreptului de autor* poate să înscrie opera publicată sau nepublicată în Registrul de stat al obiectelor protejate de dreptul de autor și drepturile conexe, în decursul termenului de protecție a dreptului de autor, ca opțiune facultativă. Crearea unei opere se poate dovedi prin orice mijloace de probă, inclusiv prin includerea acesteia în repertoriul unei organizații de gestiune colectivă. *Autorii și titularii dreptului de autor*, odată cu includerea operelor lor în repertoriul organizației de gestiune colectivă, își pot înregistra și numele, denumirea, sau pseudonimul, exclusiv în vederea aducerii acestuia la cunoștința publică. *Autorul* unei opere beneficiază de următoarele *drepturi morale*: a) dreptul la paternitate, b) dreptul la nume, c) dreptul la respectarea integrității operei, d) dreptul la divulgarea operei, e) dreptul la retractarea operei etc. Dreptul la retractarea operei nu se aplică programelor pentru calculator, operelor audiovizuale, bazelor de date și operelor de arhitectură. Drepturile morale sunt imprescriptibile și nu pot face obiectul vreunei renunțări sau înstrăinări. După decesul *autorului*, exercitarea *drepturilor sale morale se transmite*

²³ <https://agepi.gov.md/ro/copyright/despre-dac>.

²⁴ <https://agepi.gov.md/ro/copyright/termenele-de-protect%C8%9Bie>.

moștenitorilor pe termen nelimitat. Dacă nu există moștenitori, exercitarea acestor drepturi revine organizației de gestiune colectivă al cărei membru a fost autorul sau organizației de gestiune colectivă cu care a colaborat. Autorul sau titularul dreptului de autor, cu excepția autorului unui program pentru, și a autorului bazei de date, are dreptul patrimonial exclusiv să permită sau să interzică utilizarea operei sale, inclusiv prin: a) reproducerea operei; b) distribuirea operei; c) închirierea operei, cu excepția operelor de arhitectură și a operelor de artă aplicată; d) împrumutul operei; e) importul exemplarelor operei în vederea distribuirii, inclusiv al exemplarelor confecționate cu consimțământul autorului sau al titularului dreptului de autor; f) comunicarea publică a operei; g) punerea la dispoziția publicului a operei; h) radiodifuzarea operei; i) retransmiterea prin cablu a operei; j) retransmisia operei; k) realizarea operelor derivate etc.²⁵.

Drepturile patrimoniale exclusive se protejează pe tot parcursul vieții autorului și timp de 70 de ani după decesul acestuia, indiferent dacă opera a fost pusă la dispoziția publicului. La expirarea termenului de protecție a drepturilor patrimoniale, opera intră în domeniul public. Utilizarea operei aflate în domeniul public este permisă fără consimțământul titularului dreptului de autor și fără plata vreunei remunerații, *cu condiția respectării drepturilor morale*. Orice persoană care, după expirarea termenului de protecție a dreptului de autor, editează o publicație critică sau științifică a unei opere intrate în domeniul public beneficiază de o protecție echivalentă cu cea a drepturilor patrimoniale ale autorilor. Autorul sau titularul dreptului de autor sau al drepturilor conexe poate transmite, integral sau parțial, drepturile patrimoniale prin *contract de cesiune* sau *succesiune*. Prin *contract de cesiune* a dreptului patrimonial de autor și a drepturilor conexe, autorul sau titularul dreptului de autor sau al drepturilor conexe (cedent) transmite drepturile sale patrimoniale unei alte persoane (cesionar). *Cesiunea* constituie o transmitere în totalitate a drepturilor patrimoniale de titular (cedent) către utilizator (cesionar), fiind echivalentul tranzacției de vânzare-cumpărare. Transmiterea drepturilor pe bază contractuală nu se aplică în cazul drepturilor la care autorul sau titularul dreptului de autor și al drepturilor conexe nu poate renunța conform legii. În cazul în care autorul și titularul de drepturi beneficiază, prin efectul legii, de o *remunerație obligatorie*, aceștia nu se pot opune utilizărilor care o generează. Dacă nu există moștenitori, exercitarea acestor drepturi revine organizației de gestiune colectivă al cărei membru a fost autorul sau organizației de gestiune colectivă cu care acesta a avut o legătură directă. *Cesiunea* poate fi limitată în drepturi, teritorial și timp. Autorul sau titularul dreptului de autor sau al drepturilor conexe nu mai poate utiliza opera sau alte obiecte protejate în modalitățile, pe termenul și pentru teritoriul convenite cu cesionarul și nici nu mai

²⁵ <https://agepi.gov.md/ro/copyright/%C3%AEregistrare-da>.

poate transmite dreptul respectiv unei alte persoane. Transmiterea prin contract de cesiune unuia dintre drepturile patrimoniale ale autorului sau ale titularului dreptului de autor și drepturilor conexe nu are niciun efect asupra celorlalte drepturi ale acestora, dacă nu s-a convenit altfel în contractul de cesiune. *Contractul de cesiune* a drepturilor patrimoniale de autor și a drepturilor conexe trebuie să prevadă drepturile patrimoniale transmise, durata și teritoriul utilizării, precum și remunerația autorului sau a titularului dreptului de autor sau al drepturilor conexe. Absența oricăreia dintre aceste prevederi dă dreptul părții interesate de a cere rezoluțiunea contractului. *Contractul de cesiune* ce are ca obiect drepturile patrimoniale privind totalitatea operelor viitoare ale autorului, nominalizate sau nenominalizate, este nul. Existența și conținutul contractului de cesiune a drepturilor patrimoniale se pot dovedi numai prin forma scrisă. Fac excepție contractele având drept obiect utilizarea operelor în ziare și în alte publicații periodice. Autorul sau titularul dreptului de autor sau al drepturilor conexe poate autoriza alte persoane, printr-un acord, să utilizeze operele sau alte obiecte protejate ale sale. În cazul *acordului de utilizare*, autorul sau titularul dreptului de autor sau al drepturilor conexe poate utiliza opera sau alte obiecte protejate și poate autoriza și alte persoane să utilizeze aceleași opere sau obiecte protejate. Acordul de utilizare trebuie să fie încheiat în formă scrisă și să prevadă următoarele *elemente obligatorii*, sub sancțiunea nulității: a) modul de utilizare a operei sau a altui obiect protejat; b) termenul de valabilitate; c) teritoriul de acțiune a dreptului; d) cuantumul remunerației sau baza de calcul al acesteia pentru fiecare mod de utilizare a operei sau a altor obiecte protejate; e) condițiile și termenul de plată a remunerației. Prevederile din acordul de utilizare care contravin prevederilor legale se consideră nule și în locul acestora se aplică condițiile prevăzute de cadrul legal. *Licențierea* acordă dreptul de a valorifica obiectul de proprietate intelectuală în anumite scopuri și condiții, temporal/spațial și permite utilizarea de către mai mulți utilizatori. Prin *licențiere* titularul dreptului transmite doar dreptul de folosință, rezervându-și dreptul asupra creației sale. Se menționează licențe exclusive și neexclusive (simple), limitate (parțiale) și nelimitate, obligatorii, deschise, cross-licențe, sublicențe etc. Această varietate rezultă din diversitatea obiectelor de proprietate intelectuală și din numeroase condiții de aplicare comercială. Se remarcă și alte modalități de comercializare a obiectelor de proprietate intelectuală cum ar fi *contractele de know-how* sau de *leasing* al echipamentelor performante, de achiziționare a utilajelor ce întrunesc tehnologii avansate, cele de colaborare sau asistență tehnico-științifică, livrare a informației tehnologice, engineering, consulting etc. *Gajarea* de asemenea este o modalitate comercială de utilizare a obiectelor de proprietate intelectuală. Organizația de gestiune colectivă acordă utilizatorilor dreptul de a utiliza opera și alte obiecte protejate din repertoriul gestionat de către aceasta, prin încheierea

unui *contract de licență*. Contractul de licență trebuie încheiat în formă scrisă și să conțină: a) părțile contractante; b) modurile de utilizare a operei sau a altor obiecte protejate; c) termenul de valabilitate; d) teritoriul de acțiune a dreptului; e) condițiile și termenul de plată a remunerației datorate de utilizator; f) penalitățile și înlesnirile potrivit cadrului legal. În lipsa unei prevederi contractuale contrare, drepturile patrimoniale pentru operele create în îndeplinirea atribuțiilor de serviciu precizate în *contractul individual de muncă* aparțin autorului operei create, dar acesta poate autoriza utilizarea operei de către terți numai cu consimțământul angajatorului și cu recompensarea lui pentru contribuția la costurile creației. Utilizarea operei de către *angajator* în cadrul obiectului de activitate nu necesită autorizarea *salariatului autor*. În contractul individual de muncă urmează să se prevadă termenul pentru care au fost transmise drepturile patrimoniale de autor. În absența precizării termenului, acesta este de trei ani de la data predării operei. La expirarea termenului, drepturile patrimoniale revin autorului. Autorul unei opere create în cadrul unui contract individual de muncă își păstrează dreptul exclusiv de utilizare a operei, ca parte din ansamblul creației sale. Autorul operei create în îndeplinirea atribuțiilor de serviciu nu are dreptul să interzică angajatorului său să o publice sau să o facă în alt mod accesibilă pentru public. La utilizarea operei create în îndeplinirea atribuțiilor de serviciu, numele autorului se indică în cazul când acest lucru este posibil. Angajatorul, are dreptul să ceară indicarea denumirii sale sau a numelui său la orice utilizare a operei. În cazul *contractului de comandă* pentru opere viitoare, în lipsa unei prevederi contrare, drepturile patrimoniale aparțin autorului. Contractul de comandă a unei opere viitoare trebuie să cuprindă atât termenul de predare, cât și termenul de acceptare a operei. Persoana care comandă opera are dreptul să recurgă la rezoluțiunea contractului dacă opera nu îndeplinește condițiile stabilite. În caz de rezoluțiune a contractului, sumele încasate de autor îi rămân acestuia. Dacă, în vederea creării unei opere care a făcut obiectul unui contract de comandă, au fost executate lucrări pregătitoare, autorul are dreptul la restituirea cheltuielilor efectuate. Atunci când autorizează, utilizarea operelor sau a altor obiecte protejate ori cesează drepturile lor patrimoniale exclusive, autorii și interpreții au dreptul să primească o remunerație adecvată și proporțională în raport cu: a) valoarea economică reală sau potențială a drepturilor; b) contribuția acestora, evaluată cantitativ și calitativ, la ansamblul operei sau altor obiecte protejate; c) practicile de piață; d) utilizarea operei. Se ține seama de principiul libertății contractuale și de cel al unui echilibru între drepturile și interesele părților, fiind utilizate mecanisme precum negocierile colective. Plata unei sume forfetare poate constitui o remunerare adecvată și proporțională. Suma *forfetară* se poate aplica în cazuri specifice, ținând seama de particularitățile domeniului muzical, audiovizual și editorial, cu condiția de a nu opera în detrimentul autorilor și interpreților, prin comparație cu remunerația

stabilită ca procent din venituri. Autorul sau interpretul poate revoca, integral sau parțial, acordul sau contractual de cesiune a drepturilor patrimoniale, în cazul în care: a) deținătorul acordului sau cesionarul nu exploatează opera, interpretarea sau execuția, conform prevederilor contractuale; b) exploatarea este minimă sau nu respectă standardele prevăzute de legislație. Drepturile conexe se exercită fără a prejudicia dreptul de autor. Pentru recunoașterea și protejarea drepturilor conexe nu este necesară respectarea vreunei formalități. În absența unei probe contrare, persoana fizică sau juridică al cărei nume sau denumire apare în mod obișnuit pe o fixare a interpretării, pe o fonogramă, videogramă sau pe o fixare a unei emisiuni se consideră interpret, producător de fonogramă sau videogramă, respectiv, organizație de radiodifuziune și televiziune. Pentru a informa publicul despre drepturile lor, interpreții, producătorii de fonograme sau videograme și organizațiile de radiodifuziune și televiziune pot indica, pe fiecare exemplar sau ambalaj al fonogramei, videogramei, înregistrării (fixării) audiovizuale, emisiunii, simbolul protecției drepturilor conexe, conform uzanțelor, care constă din trei elemente: a) litera latină „P” inclusă în cerc; b) numele sau denumirea titularului de drepturi conexe exclusive; c) anul primei publicări a interpretării, fonogramei, videogramei, emisiunii. Interpretul beneficiază de următoarele *drepturi morale* în privința interpretării sau execuției sale: a) dreptul la paternitate, b) dreptul la nume, c) dreptul la respectarea integrității interpretării. *Drepturile morale sunt imprescriptibile și nu pot face obiectul vreunei renunțări sau înstrăinări.* După decesul interpretului, exercitarea drepturilor sale morale se transmite moștenitorilor, potrivit legislației civile, pe termen nelimitat. Dacă nu există moștenitori, exercitarea acestor drepturi revine *organizației de gestiune colectivă* al cărei membru a fost interpretul sau organizației de gestiune colectivă cu care acesta a colaborat. *Interpretul* are dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza sau de a interzice următoarele: a) fixarea interpretării sau a execuției sale; b) reproducerea interpretării sau a execuției sale fixate; c) distribuirea interpretării sau a execuției sale fixate; d) închirierea interpretării sau a execuției sale fixate; e) împrumutul interpretării sau al execuției sale fixate; f) importul interpretării sau al execuției sale fixate; g) radiodifuzarea și comunicarea publică a interpretării sau a execuției sale, cu excepția cazului în care interpretarea sau execuția a fost deja fixată sau radiodifuzată, inclusiv în cazul fixărilor audiovizuale, caz în care are doar dreptul la remunerație echitabilă; h) punerea la dispoziția publicului a interpretării sau a execuției sale fixate, astfel încât să poată fi accesată, în orice loc și în orice moment ales, în mod individual, de către public; i) retransmiterea prin cablu a interpretării sau a execuției sale fixate; j) retransmisia interpretării sau a execuției sale. Vom prezenta deosebirile dintre obiectele de proprietate intelectuală. Ca obiect al protecției în cazul *dreptului de autor* este opera cu derivatele sale, iar în cazul *invenției* ca obiect al protecției este produsul sau procedeu din domeniul

tehnologic. În cazul *dreptului de autor*, protecția se consideră din momentul creării operei, este universală, se extinde asupra formei de exprimare cu termenul de 70 de ani după decesul autorului, iar în cazul *invenției* protecția instituită din momentul înregistrării, este limitată teritorial conform revendicărilor cu o durată maxim de 20 de ani. Deosebirile dintre *dreptul de autor* și *mărci* pot fi evidențiate prin simbolul protecției, deoarece în cazul mărcii titularul indică litera „R”, înscrisă într-un cerc care indică că marca este protejată. Ceea ce ține de protecția *desenului și modelului industrial*, se protejează aspectul exterior al unui produs (linii, conturi, culori, text, ornament etc) în formă bidimensională, tridimensională care trebuie să posede un caracter individual. Drepturile titularului vor fi limitate teritorial din momentul înregistrării, iar simbolul de avertizare aplicat pe produs este litera „D”, într-un cerc, însoțită de numele sau numărul certificatului de înregistrare. Prin urmare sunt foarte importante cerințele pentru opera protejată prin dreptul de autor care include *originalitatea, forma concretă de exprimare, noutate, individualitate și respectarea tuturor formalităților*. Conform informațiilor statistice prezentate de AGEPI dinamica depunerii cererilor de înregistrare a dreptului de autor și drepturi conexe are indicatori ce determină o *creștere pozitivă* pentru perioada 2021-2024²⁶.

Orice valorificare a obiectelor de proprietate intelectuală protejate conform cadrului legal și normativ fără acordul autorului/titularului se consideră nelegitimă. Persoana vinovată poartă răspundere civilă, contravențională sau penală, după caz. Prin managementul eficient al proprietății intelectuale se valorifică potențialul intelectual, se încurajează activitatea de elaborare și implementare a creațiilor intelectuale, se selectează și argumentează modalitățile de protecție a obiectelor de proprietate intelectuală, se depun actele aferente înregistrării obiectelor proprietății intelectuale, se menține și reînnoiește protecția juridică, se asigură confidențialitatea secretelor comerciale, se combate utilizarea ilegală a titlurilor de protecție și soluționare a litigiilor aferente, precum și se optimizează activitatea economico-financiară în baza operării calificate cu imobilizările necorporale (activele imateriale). Oportunitatea ***evaluării proprietății intelectuale*** este decisivă pentru evoluția economică și este un segment extrem de important al piețelor naționale și internaționale. Necesitatea evaluării proprietății intelectuale se manifestă printr-o diversitate de scopuri și se determină prin necesitatea utilizării resurselor intelectuale pentru raportarea financiară și încorporarea proprietății intelectuale în circuitul economic al entității. *Evaluarea obiectelor de proprietate intelectuală* se efectuează de evaluatorii atestați conform cadrului legal și normative și are următoarele obiective: a) preluarea la balanța entității, în calitate de unitate de evidență în componența activelor nemateriale, precum și reflectarea

²⁶ <https://agepi.gov.md/ro/statistica/dac-statistica>.

în evidența contabilă. Se evaluează drepturile asupra următoarelor obiecte de proprietate intelectuală: cele create nemijlocit în cadrul întreprinderii; achiziționate sau dobândite de la persoane juridice sau fizice în urma transmiterii gratuite; obținute în urma fuziunilor, integrărilor și lichidărilor de întreprinderi; obținute de la fondatori în vederea includerii în capitalul statutar sau achitării acțiunilor; destinate privatizării; cele dăruite sau moștenite; b) determinarea eficienței economice a exploatării obiectelor de proprietate intelectuală - alegerea variantei optime de aplicare a obiectelor de proprietate intelectuală; corectarea strategiei de dezvoltare a entității; elaborarea business-planurilor pentru justificarea cuantumurilor creditelor și atragerea investițiilor pentru crearea obiectelor de proprietate intelectuală sau obținerea drepturilor asupra lor; transmiterea drepturilor asupra obiectelor de proprietate intelectuală de către entitate, gratuit sau în arendă, persoanelor terțe; stabilirea părții impozabile a venitului provenit din proprietatea intelectuală; calcularea părții de venit (profit) sau patrimoniu, scutită de impozite și de alte plăți sau beneficiară de înlesniri la impozitare, creditare, precum și în cazul altor acțiuni stimulative; determinarea cotei proprietății intelectuale în prognozarea volumului de investiții; stabilirea valorii gajului în vederea creditării; c) efectuarea operațiunilor comerciale cu obiectele de proprietate intelectuală în bază contractuală în următoarele cazuri: încheierea contractelor de licență sau de cesiune a drepturilor; încheierea contractelor de efectuare a operațiunilor cu active nemateriale ca rezultat al reorganizării entităților (separare, fuziune, lichidare etc.); privatizarea și transmiterea entităților funcționale și altor complexe patrimoniale ce conțin obiecte de proprietate intelectuală; participarea la proiectele de investiții a căror realizare este preconizată în baza unui contract; includerea în capitalul statutar și stabilirea cotei patrimoniale a fondatorilor, care revine obiectelor de proprietate intelectuală; în alte situații care prevăd transmiterea obiectelor de proprietate intelectuală în calitate de licențe de însoțire; d) stabilirea cotei de participare a proprietății intelectuale la formarea venitului persoanelor fizice și juridice în cazul determinării: onorariului pentru crearea nemijlocită a obiectelor de proprietate intelectuală în cadrul entității; onorariului în cazul achiziționării drepturilor de proprietate și de exploatare a obiectelor de proprietate intelectuală; calcularea royalty (redevențelor); e) determinarea cuantumului prejudiciilor cauzate titularului de drepturi asupra obiectelor de proprietate intelectuală în urma acțiunilor ilicite și a concurenței neloiale etc.²⁷.

Evaluarea proprietății intelectuale se efectuează aplicând mai multe tipuri de valoare: *valoarea de bilanț*; *valoarea inițială*; *valoarea de piață*; *valoarea*

²⁷ Hotărârea Guvernului Nr. 783/2003 cu privire la evaluarea obiectelor de proprietate intelectuală, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=95768&lang=ro#.

investițională; valoarea de lichidare; valoarea de asigurare; valoarea fiscală; valoarea de înlocuire; valoarea reproducerii obiectului supus evaluării; valoarea contractuală. Evaluarea proprietății intelectuale se efectuează prin mai multe metode: *metoda costurilor creării, metoda restaurării costurilor; metoda costurilor de înlocuire; metoda analizei comparative a vânzărilor; metoda scutirii de redevențe; metoda profitului suplimentar etc.*

Selectarea metodelor se aplică în evaluarea unui obiect concret al proprietății intelectuale în funcție de scopurile evaluării și informațiile disponibile referitor la elaborarea și valorificarea obiectului evaluat. Specificul pieții obiectelor proprietății intelectuale se evidențiază prin caracterul imprevizibil al cererii și riscurile avansate ale valorificării care generează o dinamică neuniformă a tranzacțiilor, deoarece pe piață circulă nu creațiile intelectuale, dar drepturile asupra acestor produse. Specificul proprietății intelectuale se exprimă prin *exclusivitate, distinctivitate, originalitate, iar* valorificarea obiectelor de proprietate intelectuală asigură un profit înalt ca urmare a diferențierii dintre costurile substanțiale ale inovării și ale riscurilor (pierderilor) cauzate de creațiile intelectuale nevalorificate și încurajează creativitatea și inovarea. Încălcarea dreptului de autor și a drepturilor conexe se consideră reproducerea operelor sau a obiectelor drepturilor conexe, în scopul comercializării sau oferirii spre comercializare, importului, exportului, precum și stocarea, transportul exemplarelor de opere sau de fonograme sau orice altă valorificare în scopul obținerii profitului, fără acordul titularului de drepturi; închirierea, schimbul sau altă formă de punere la dispoziția terților cu titlu gratuit sau oneros, precum și depozitarea în scopurile menționate sau altă valorificare a exemplarelor de opere sau de fonograme, în orice mod și sub orice formă etc. Principiile protecției prin **dreptul de autor și drepturi conexe** sunt următoare: *regimul național de protecție, protecția formei obiective de exprimare, originalitatea, inovație, protecția automată, exclusivitate drepturilor, libertatea creației/libertatea contractuală.* Utilizarea ilegală a obiectelor de proprietate intelectuală are consecințe foarte negative asupra economiei prin descurajarea inovației și creativității și pierderea veniturilor de către creatori, inventatori, autori etc Prin urmare protecția proprietății intelectuale stimulează creativitatea și inovația care permite dezvoltarea economică prin atragerea investițiilor²⁸.

Creativitatea este o componentă foarte importantă pentru sporirea competitivității instituțiilor de cercetare, prin urmare crește necesitatea protecției juridice asupra creațiilor intelectuale. Respectarea drepturilor morale/patrimoniale ale autorilor/titularilor influențează asupra rezultatelor activității intelectuale și contribuie la motivarea activității de creație prin realizarea unor noi cercetări științifice etc. Asigurarea respectării drepturilor proprietății intelectuale este

²⁸ www.agepi.gov.md, Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (AGEPI).

necesară să fie realizată prin mijloace civile/administrative/penale de protecție a proprietății intelectuale, inclusiv prin măsuri întreprinse de autorități la nivel național și internațional. Creația este un proces complex și o componentă foarte importantă în cercetarea științifică fundamentată pe imaginație, inspirație, intuiție etc aplicând cunoștințe, informații formînd competențe specifice domeniului cercetat. Elaborarea și aplicarea unor inovații generează noi cunoștințe și informații, permite sistematizarea, conservarea și asimilarea acestora, acumularea de noi experiențe noi determină progresul ethnic, economico-social.

MUTISMUL SELECTIV: ÎNTRE ANXIETATE SOCIALĂ ȘI ABORDĂRI TERAPEUTICE MODERNE

Adina Plătică

conf. univ dr., Universitatea de Stat „Gr. Țamblac” din Taraclia
(email: platica1980@yahoo.com)

Rezumat. *Articolul dat descrie mutismul selectiv ca o tulburare de anxietate caracterizată prin incapacitatea persistentă a unei persoane, în special copii, de a vorbi în anumite contexte sociale, în ciuda abilităților de comunicare demonstrate în alte medii. Terapia cognitiv-comportamentală, combinată cu metode adaptate vârstei și nevoilor individuale, este cea mai eficientă abordare, completată de implicarea familiei și adaptări în mediul școlar. Studiile subliniază necesitatea unei abordări multidisciplinare care să includă intervenții terapeutice personalizate, sprijin social și psihoeducație. Intervențiile comportamentale, precum expunerea treptată și consolidarea încrederii copilului, contribuie la reducerea anxietății și la îmbunătățirea comunicării. Progresele în tehnicile de evaluare și tratament oferă direcții promițătoare pentru integrarea copiilor afectați în mediile educaționale și sociale.*

Cuvinte cheie: *mutism selectiv, anxietate socială, tulburări de comunicare, context social, intervenție terapeutică, etiologie multifactorială, terapie cognitiv-comportamentală, adaptare educațională.*

*

Abstract. *The article describes selective mutism as an anxiety disorder characterized by the persistent inability of an individual, particularly children, to speak in certain social contexts despite demonstrating communication abilities in other settings. Cognitive-behavioral therapy, combined with age-appropriate and individualized methods, is the most effective approach, supplemented by family involvement and school-based adaptations. Studies emphasize the need for a multidisciplinary approach, including personalized therapeutic interventions, social support, and psychoeducation. Behavioral interventions, such as gradual exposure and building the child's confidence, contribute to reducing anxiety and improving communication. Advances in evaluation and treatment techniques offer promising directions for integrating affected children into educational and social environments.*

Key words: *selective mutism, social anxiety, communication disorders, social context, therapeutic intervention, multifactorial etiology, cognitive-behavioral therapy, educational adaptation.*

Mutismul selectiv este clasificat în cadrul tulburărilor psihologice din spectrul tulburărilor de anxietate și se caracterizează prin incapacitate persistentă a unei persoane, predominant a copiilor, de a comunica verbal în anumite contexte

sociale, în ciuda abilităților lingvistice adecvate demonstrate în alte medii. Conform literaturii de specialitate, această tulburare se manifestă printr-o retragere specifică a comunicării verbale în contexte sociale particulare, aspect evidențiat de Bunnell, Mesa și Beidel (2018)¹. În mod similar, Cohan și colab. (2006)² au subliniat că mutismul selectiv reprezintă un eșec constant al copilului de a comunica verbal în medii sociale precum școala, chiar dacă aceasta prezintă vorbire fluentă și adecvată în alte situații, cum ar fi acasă.

Conform Manualului de Diagnostic și Clasificare Statistică a Tulburărilor Mintale (DSM-5, p. 195)³, mutismul selectiv este definit prin incapacitatea persistentă de a vorbi în anumite contexte sociale unde comunicare verbală este așteptată cum ar fi mediul școlar în condițiile în care această capacitate este prezentă în altă contexte. Tulburarea influențează semnificativ performanțele academice, profesionale sau interacțiunile sociale ale persoanei. Pentru stabilirea diagnosticului, simptomele trebuie să persiste cel puțin o lună, excluzând perioada inițială de adaptare la școală. De asemenea, este necesar să se excludă alte cauze posibile, precum deficiențele lingvistice sau disconfortul asociat utilizării limbii respective. Diagnosticul necesită și eliminarea altor tulburări de comunicare, cum ar fi tulburările de fluentă verbală cu debut în copilărie, și trebuie să nu fie explicat exclusiv prin alte condiții, cum ar fi tulburările de spectru autist, schizofrenia sau alte tulburări psihotice.

Din perspectiva istorică, mutismul selectiv a fost descris pentru prima dată în 1877 de medicul german Adolf Kussmaul sub denumirea de "afazie voluntară", reflectând ipoteza că tăcerea reprezintă un comportament volitiv. Ulterior, psihiatrul elvețian Moritz Tramer a introdus termenul de "mutismul electiv", sugerând că tăcerea copilului era o alegere conștientă. În conceptualizările moderne, terminologia a fost ajustată pentru a reflecta mai bine natura involuntară a simptomelor. Astfel, termenul "selectiv" a fost adoptat pentru a sublinia rolul anxietății sociale în dezvoltarea și menținerea acestui comportament, conform analizei realizate de Viana, Beidel și Rabian (2009)⁴. Această schimbare terminologică reflectă progresul semnificativ în înțelegerea și diagnosticarea mutismului selectiv, evidențiind constrângerile severe pe care această tulburare le

¹ Bunnell, B. E., Mesa, F., & Beidel, D. C. (2018). *A two-session hierarchy for shaping successive approximations of speech in selective mutism: pilot study of mobile apps and mechanisms of behavior change*. Behavior therapy, 49(6), 966-980.

² Cohan, S. L., Chavira, D. A., & Stein, M. B. (2006). *Practitioner review: Psychosocial interventions for children with selective mutism: A critical evaluation of the literature from 1990–2005*. Journal of child Psychology and Psychiatry, 47(11), 1085-1097.

³ *DSM-5: manualul de diagnostic și clasificare statistică a tulburărilor mintale*. – Ed. A 5-a. – București:Editura Medicală Callisto, 2016

⁴ Viana, A. G., Beidel, D. C., & Rabian, B. (2009). *Selective mutism: A review and integration of the last 15 years*. Clinical psychology review, 29(1), 57-67.

exercită asupra capacității de comunicare.

Mutismul selectiv este subînțeles prin refuzul persistent de a vorbi în anumite contexte sociale în pofida capacităților demonstrate de comunicare verbală în alte medii. Această tulburare este predominant întâlnită la copiii cu vârsta sub nouă ani și este frecvent observată în contexte sociale precum grădinița sau școala, unde interacțiunile verbale sunt esențiale, afirmă Васильева Н.Л. (2013)⁵. Caracterul situațional al mutismului selectiv subliniază importanța anxietății sociale și a factorilor de mediu în manifestare simptomatologiei.

Cercetările sugerează că, comparativ cu colegii lor, copiii cu mutism selectiv prezintă simptome mai severe, inclusiv frecvență redusă a vorbirii, nivel ridicate de anxietate socială și alte manifestări de internalizare. Conform studiilor efectuate de Bergman, Piacentini și McCracken (2002)⁶, mutismul selectiv este mai frecvent decât se considera anterior și are un impact semnificativ asupra funcționării sociale, academice și emoționale a copilului. Deși unele cazuri pot evalua spre remisiune spontană, tulburarea produce adesea consecințe pe termen lung, ceea ce evidențiază necesitatea intervenției timpurii și proactive, mai degrabă decât a unei abordări pasive.

Această tulburare complexă nu are o cauză singulară bine determinată, fiind considerată rezultatul unei interacțiuni între factorii genetici și de mediu. Analiză realizată de Cohan și colab. (2006)⁷ susține o etiologie multifactorială, ce subliniază importanța unei abordări integrative și personalizate în evaluare și tratamentul acestei afecțiuni. Conform manualului de Diagnostic și Clasificare Statistică a Tulburării Mintale (DSM-5, p. 196)⁸, interacțiunea dintre factorii temperamental, social și genetici contribuie la dezvoltarea mutismului selectiv.

Dovezile empirice indică o asociere strânsă între mutismul selectiv și anxietatea socială, sugerând că această tulburare poate fi conceptualizată ca o formă extremă de fobie socială. Studiile realizate de Ford, Sladeczek, Carlson și Kratochwill (1998)⁹ susțin această ipoteză, subliniind că indivizii cu mutism selectiv prezintă trăsături similare copiilor cu temperament inhibat. Aceste caracteristici includ tendința de iritare socială, hipersensibilitatea la stimuli sociali și reacții comportamentale de retragere. Legătura dintre mutismul selectiv și

⁵ Васильева Н.Л. (2013). *Элективный мутизм: психоаналитический взгляд на проблему* // Консультативная психология и психотерапия, 21(4), 208–225.

⁶ Bergman, R. L., Piacentini, J., & McCracken, J. T. (2002). *Prevalence and description of selective mutism in a school-based sample*. Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 41(8), 938-946.

⁷ Op. cit. Cohan, S. L., Chavira, D. A., & Stein, M. B. (2006).

⁸ Op. cit. DSM-5

⁹ Ford, M. A., Sladeczek, I. E., Carlson, J., & Kratochwill, T. R. (1998). *Selective mutism: Phenomenological characteristics*. School Psychology Quarterly, 13(3), 192.

tiparele de inhibiție comportamentală subliniază rolul central al anxietății în apariția și menținerea simptomelor.

Pe lângă influențele individuale, observațiile clinice sugerează o posibilă componentă familială în vulnerabilitatea față de mutismul selectiv. Studiile indică faptul că părinții copiilor diagnosticați cu această tulburare prezintă adesea trăsături similare, cum ar fi timiditatea și dificultățile de exprimare verbală în contexte sociale. Mai mult, cercetările efectuate de Brix Andersson și Hove Thomsen (1998)¹⁰ au arătat că aproximativ o treime dintre părinții copiilor cu autism selectiv au antecedente de tulburări psihice. Aceste descoperiri subliniază necesitatea unei abordări integrate în evaluarea și tratamentul mutismului selectiv, care să includă atât aspectele genetice și familiale, cât și factorii de mediu și trăsăturile individuale de tratament.

Intervențiile terapeutice trebuie să vizeze nu doar copilul, ci și mediul familial și social, având ca scop reducerea factorilor de risc și optimizarea procesului de recuperare. Studiile realizate de Steinhausen și Juzi (1996)¹¹ evidențiază că mutismul selectiv debutează de obicei la vârsta preșcolară, este mai frecvent întâlnit la fete și se manifestă în toate straturile sociale. Factorii de risc precum un istoric de migrație sau prezența unor dificultăți timpurii de dezvoltare sunt frecvent asociați acestei tulburări. Aproximativ o treime dintre copiii afectați prezintă antecedente de tulburări premorbide de vorbire și limbaj, iar trei sferturi manifestă anomalii comportamentale încă din copilărie sau perioada preșcolară. Mutismul selectiv este cel mai frecvent observat în contexte sociale precum școala sau interacțiunile cu persoane nefamiliare, unde timiditatea și comportamentele de internalizare sunt trăsături predominante ale personalității copiilor afectați. De asemenea, comorbiditățile, cum ar fi alte tulburări anxioase, sunt raportate frecvent, ceea ce subliniază complexitatea etiologică a tulburării. Această realitate evidențiază importanța unei abordări terapeutice cuprinzătoare, care să ia în considerare atât aspectele individuale și familiale, cât și intervențiile în mediul social al copilului.

Un model etapizat pentru evaluarea și monitorizarea progresului în comunicarea copiilor cu mutism selectiv a fost elaborat de M. Johnson și A. Wintgens (2016)¹², utilizat în cadrul primei întâlniri diagnostice și ulterior în intervenții. Modelul evidențiază trecerea treptată de la lipsa completă a implicării verbale până la comunicarea fluentă în diverse medii:

¹⁰ Brix Andersson, C., & Hove Thomsen, P. (1998). *Electively mute children: An analysis of 37 Danish cases*. Nordic Journal of Psychiatry, 52(3), 231-238

¹¹ Steinhausen, H. C., & Juzi, C. (1996). *Elective mutism: An analysis of 100 cases*. Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 35(5), 606-614.

¹² Johnson, M., & Wintgens, A. (2017). *The selective mutism resource manual*. Routledge.

1. copilul nu comunică și nu participă activ, limitându-se la observarea acțiunilor din exterior sau acceptarea ajutorului pasiv, fără a se implica.
2. copilul participă la activități liniștite, cum ar fi jocuri de masă sau puzzle-uri, manifestând interes și luând decizii simple, dar fără a comunica verbal.
3. copilul implică utilizarea comunicării prin mijloace nonverbale, precum gesturi, expresii faciale, indicarea obiectelor, desenul sau scrisul.
4. copilul începe să folosească sunete nonverbale pentru a exprima emoții sau pentru a participa la jocuri, dând impresia că este pregătit să vorbească, dar fără a pronunța cuvinte.
5. copilul utilizează șoaptele sau vorbirea indirectă cu anumite persoane, precum părinții sau colegii, dar cu limitări semnificative în interacțiunea cu alte persoane, cum ar fi profesorii.
6. copilul începe să folosească anumite cuvinte în interacțiuni restrânse, răspunzând minimal la întrebări sau citind cu voce joasă, fără a dezvolta un limbaj conversațional.
7. copilul utilizează mai structurat limbajul în prezența unor persoane familiare, copilul fiind capabil să comenteze spontan sau să vorbească mai ușor cu alți copii decât cu adulții.
8. copilul extinde conversațiile către mai multe persoane, incluzând adulți și copii într-un mediu sigur, chiar și atunci când alte persoane intră în spațiul respectiv.
9. copilul începe să comunice în afara zonelor familiare, fiind capabil să interacționeze cu un adult cunoscut într-un mediu nefamiliar sau să vorbească mai relaxat cu familia în locuri aglomerate.
10. copilul comunică liber, răspunzând străinilor, participând la discuții în clasă și împărtășind informații spontan, atât în medii familiare, cât și nefamiliare.

Conform descrierii oferite de Кириллина Н.К. și Шевченко Ю.С. (2002)¹³, mutismul selectiv este caracterizat prin refuzul de a vorbi în anumite situații, în ciuda capacității intacte de a comunica verbal. Acest simptom este cel mai frecvent întâlnit în interacțiunile cu persoane necunoscute, în special cu adulții, sau în afara mediului familial. Copiii afectați vorbesc de obicei cu persoane cu care se simt în siguranță, în contexte familiare, precum acasă, în absența altor indivizi, dar refuză să comunice verbal în medii precum grădinița sau școala. Selectivitatea în comunicare poate varia semnificativ. Niște exemple aduse de autorii citați demonstrează că, unii copii evită să comunice chiar și cu membri apropiați ai familiei, cum ar fi tatăl sau rudele extinse. În unele cazuri, copiii pot manifesta

¹³ Кириллина Н.К., Шевченко Ю.С. (2002). *Катамнез детей с селективным мутизмом*. // Мат-лы межрегиональной науч.-практ. конф. «Психическое здоровье и социально-психологическая поддержка детей и подростков: состояние и перспективы». Кострома, 89.

dificultăți de comunicare cu alți copii, deși interacționează liber cu adulții. Un exemplu documentat relevă cazul unei fete care vorbea fără rețineri în mediul grădiniței, dar devenea complet tăcută în prezența mamei sale. Studiile longitudinale au evidențiat cazuri rare în care mutismul selectiv a evoluat spre mutism total, caracterizat prin refuzul complet de a comunica verbal, inclusiv cu părinții, în perioada adolescenței. Aceste constatări subliniază diversitatea și complexitatea manifestărilor mutismului selectiv, indicând necesitatea unor intervenții precoce și personalizate, care să abordeze particularitățile fiecărui caz în parte.

Teoriile lui L. Vîgotski oferă un cadru conceptual robust pentru implementarea educației inclusive, subliniind rolul central al interacțiunilor sociale și al sprijinului contextual în procesul de învățare. Vîgotski (1934)¹⁴ afirmă că „dezvoltarea copilului are loc în dialog cu cei din jur, prin comunicare și colaborare,” punând în lumină necesitatea adaptării procesului educațional la nevoile specifice ale fiecărui elev. Această viziune susține abordările contemporane în educația incluzivă, care promovează colaborarea dintre cadrele didactice și elevi pentru a stimula progresul educațional și integrarea socială.

Declarația de la Salamanca¹⁵, adoptată de UNESCO în 1994, reafirmă angajamentul global față de educația incluzivă, pledând pentru asigurarea egalității de șanse educaționale pentru toți copiii, inclusiv pentru cei cu mutism selectiv sau alte nevoi speciale. Documentul recomandă adaptarea curriculumului și a metodologiilor de predare astfel încât să răspundă nevoilor unice ale fiecărui elev, oferindu-le sprijin nu doar academic, ci și emoțional și social. Acest demers permite elevilor să își atingă potențialul maxim într-un mediu educațional sigur și adaptat cerințelor lor individuale. Managementul mutismului selectiv reprezintă un proces complex, având în vedere interacțiunea dintre factorii care contribuie la dezvoltarea și menținerea acestei tulburări. Printre acești factori se numără întărirea involuntară a comportamentului de evitare a vorbirii, rezistența la tratament a copiilor și anxietatea socială asociată. Bunnell, Mesa și Beidel (2018)¹⁶ subliniază că intervențiile comportamentale au demonstrat o eficiență superioară în tratarea mutismului selectiv. Cu toate acestea, aplicarea uniformă a acestor strategii rămâne dificilă, subliniind nevoia de personalizare a planului terapeutic în funcție de caracteristicile individuale ale fiecărui caz.

O abordare terapeutică eficientă implică reducerea treptată a anxietății asociate cu vorbirea în contexte sociale, utilizând strategii precum desensibilizarea progresivă și implicarea structurată în interacțiuni sociale. Kearney și Vecchio

¹⁴ Виготский Л.С. *Мышление и речь*. Психологический институт РАН, 1934.

¹⁵ UNESCO. Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education, 1994.

¹⁶ Op. cit. Bunnell, B. E., Mesa, F., & Beidel, D. C. (2018).

(2019)¹⁷ evidențiază că metodele de expunere graduală la situații anxiogene, împreună cu consolidarea încrederii copilului în propriile abilități de comunicare verbală, contribuie la îmbunătățirea adaptării sociale. Aceste intervenții personalizate sprijină dezvoltarea competențelor de comunicare și reducerea impactului anxietății sociale, facilitând o integrare mai bună în mediile educaționale și sociale.

Conform analizei realizate de Кириллина Н.К. (2020)¹⁸, gestionarea mutismului selectiv în cadrul psihoterapiei necesită o abordare individualizată, având în vedere complexitatea și durata intervenției. Diverse metode terapeutice, inclusiv terapia prin joc nedirectiv, terapia prin joc inspirată de metoda V. Oaklander și terapia cognitiv-comportamentală, au demonstrat eficiență în reducerea anxietății legate de situațiile de comunicare. Principalul obiectiv al acestor intervenții este diminuarea simptomatologiei anxioase și facilitarea treptată a comunicării. La copiii de vârstă mică, terapia prin joc nedirectiv, combinată cu tehnici ale metodei V. Oaklander, s-a dovedit o opțiune terapeutică eficientă. În cazul școlarilor mici, o abordare mixtă, ce îmbină terapia prin joc cu elemente din terapia cognitiv-comportamentală, a generat rezultate pozitive, fiind adaptată nivelului lor de dezvoltare cognitivă și emoțională. Pentru adolescenți, terapia cognitiv-comportamentală a fost identificată drept cea mai eficientă, datorită capacității sale de a aborda gândurile și comportamentele asociate anxietății sociale într-o manieră structurată și orientată spre soluții. Aceste constatări subliniază importanța ajustării strategiilor terapeutice în funcție de vârsta și nevoile specifice ale copiilor cu mutism selectiv.

Кириллина Н.К. (2020)¹⁹ descrie terapia pentru mutism selectiv cum progresează prin etape clar definite, începând cu relaxarea copilului în prezența terapeutului și interesul pentru activitățile din cameră, continuând cu participarea activă la joc, comunicarea nonverbală, sunetele nonverbale (râs, imitații de animale, zgomote), vorbirea în șoaptă, vorbirea monosilabică și frazală, până la conversații complete în prezența altor persoane și generalizarea comunicării în diverse contexte sociale.

În etapa inițială, copilului i se oferă psihoeducație, explicându-i-se natura dificultăților și normalizând anxietatea. Este creată o „Hartă a vorbirii”, care ajută copilul să conștientizeze locurile și persoanele cu care poate comunica, extinzând treptat cercul de interacțiune. Expunerea gradată este aplicată pentru a facilita generalizarea vorbirii, prin planificarea situațiilor și persoanelor cu care copilul este

¹⁷ Kearney, C. A., & Rede, M. (2021). *The heterogeneity of selective mutism: A primer for a more refined approach*. *Frontiers in psychology*, 12, 700745.

¹⁸ Кириллина, Н. К. (2020). *Психотерапия селективного мутизма у детей и подростков (терапевтический очерк)*. *Вопросы психического здоровья детей и подростков*, 20(4), 51-59.

¹⁹ Idem Кириллина, Н. К.

pregătit să vorbească, folosind întăriri pozitive, precum laude sau mici recompense. Dacă apar dificultăți, sarcinile sunt ajustate, fie împărțindu-le în pași mai mici, fie revenind la etape anterioare.

Mijloacele suplimentare, cum ar fi utilizarea înregistrărilor audio sau video, ascultarea lor împreună cu terapeutul, jucăriile interactive, instrumentele muzicale, aplicațiile de mesagerie sau terapia asistată de animale, s-au dovedit utile în facilitarea comunicării. În unele cazuri, sunt implicate persoane cu care copilul comunică deja verbal (părinți, frați, prieteni) pentru a accelera progresul, iar părinților li se permite să inițieze jocul cu copilul în absența terapeutului, dacă acesta rămâne tensionat în camera de terapie.

Generalizarea vorbirii în grădiniță sau școală se întâmplă, de obicei, spontan după apariția vorbirii cu terapeutul, dar, în caz contrar, părinții sunt implicați activ pentru a sprijini procesul. Interacțiunea cu școala este esențială și implică explicarea principiilor creșterii treptate a sarcinilor verbale către profesori și sprijinirea comunicării copilului cu colegii. Este important ca, la apariția vorbirii în medii școlare, reacțiile exagerate sau atenția excesivă să fie evitate pentru a nu descuraja progresul copilului. Implicarea multidisciplinară și personalizarea intervențiilor sunt esențiale pentru succesul terapiei.

Blum și colab. (1998)²⁰ au explorat utilizarea feedforward-ului audio ca intervenție terapeutică pentru mutismul selectiv. Această tehnică implică înregistrarea și editarea audio a vocii copilului, astfel încât acesta să se audă vorbind în contexte în care, de obicei, nu comunică verbal. Studiul a raportat succes în cazul a trei copii tratați, tehnica fiind utilizată atât în mediul școlar, cât și în comunitate. Cu toate acestea, eficacitatea metodei a fost variabilă, unele rezultate fiind influențate de refuzul copiilor de a participa la crearea înregistrărilor. Acest aspect evidențiază importanța personalizării intervențiilor și adaptării acestora la preferințele și disponibilitatea copilului pentru a maximiza eficiența. Cercetările în psihologia cognitivă și pedagogie sugerează strategii practice pentru integrarea elevilor cu mutism selectiv în mediul educațional. Smith și colab. (2018)²¹ au evidențiat eficiența metodelor inovative, precum utilizarea indiciilor vizuale și adaptarea sarcinilor de învățare, în facilitarea comunicării și procesului educațional. Aceste tehnici nu doar că sprijină dezvoltarea abilităților academice, ci contribuie și la integrarea socială și emoțională a copiilor cu mutism selectiv, oferindu-le un cadru sigur și incluziv pentru dezvoltarea personală.

²⁰ Blum, N. J., Kell, R. S., Starr, H. L., Lender, W. L., Bradley-Klug, K. L., Osborne, M. L., & Dowrick, P. W. (1998). *Case study: audio feedforward treatment of selective mutism*. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 37(1), 40-43.

²¹ Smith, J., Brown, A., & Patel, R. *Visual aids and modified assignments in inclusive education*, 2018, c. 22.

Conform analizei realizate de Dow S. P. și colab. (1995)²², evaluarea cuprinzătoare a copiilor cu mutism selectiv este esențială pentru identificarea atât a problemelor primare, cât și a comorbidităților care pot necesita intervenții suplimentare. Autorii recomandă elaborarea unui plan de tratament individualizat, bazat pe o abordare multidisciplinară, care să fie implementat în mediul școlar prin colaborarea între profesori, clinicieni și părinți. Intervențiile ar trebui să includă componente aplicate atât în mediul familial, cât și în clinici, precum psihoterapia individuală și de familie, completate de farmacoterapie atunci când aceasta este justificată. O astfel de abordare integrativă este considerată fundamentală pentru a răspunde nevoilor complexe ale copiilor cu mutism selectiv.

Black și Uhde (1995)²³ subliniază că, deși literatura de specialitate despre tratamentul mutismului selectiv prezintă unele limitări metodologice, dovezile disponibile susțin utilizarea intervențiilor comportamentale și cognitiv-comportamentale ca fiind eficiente în gestionarea acestei tulburări. Tratamentele multimodale sunt, de asemenea, considerate promițătoare, deși componentele esențiale ale acestor abordări nu au fost încă clar definite. În cadrul studiului lor, autorii propun un pachet de tratament cognitiv-comportamental destinat unui copil tipic cu mutism selectiv și evidențiază necesitatea unor cercetări suplimentare pentru optimizarea intervențiilor și o mai bună înțelegere a mecanismelor acestei tulburări. Aceste observații oferă direcții valoroase pentru dezvoltarea viitoarelor abordări terapeutice.

Identificarea timpurie a dificultăților în dezvoltarea vorbirii copilului și inițierea promptă a intervențiilor specializate sunt importante pentru obținerea unor rezultate optime în recuperarea și dezvoltarea abilităților de comunicare. Studiile din neuropsihologie indică faptul că plasticitatea creierului copilului este maximă în primii ani de viață, oferind un interval critic de timp în care intervențiile terapeutice pot avea un impact semnificativ asupra formării și îmbunătățirii funcțiilor cognitive și lingvistice. În această perioadă, capacitățile de rezervă ale creierului permit o adaptabilitate sporită, facilitând procesele de învățare și reorganizare neuronală necesare pentru dezvoltarea vorbirii. Prin urmare, întârzierea intervenției poate reduce șansele de recuperare completă, subliniind importanța implicării precoce a specialiștilor în planificarea și implementarea strategiilor terapeutice personalizate.

²² Dow, S. P., Sonies, B. C., Scheib, D., Moss, S. E., & Leonard, H. L. (1995). *Practical guidelines for the assessment and treatment of selective mutism*. Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 34(7), 836-846.

²³ Black, B., & Uhde, T. W. (1995). *Psychiatric characteristics of children with selective mutism: A pilot study*. Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry

EDUCAȚIA GLOBALĂ: ASPECTE EPISTEMOLOGICE ȘI METODOLOGICE

Elena Aurel Răilean

conf. univ. dr. hab, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „C. Stere”
(email: elenarailean32@gmail.com)

Rezumat. Termenul „educație” are extindere globală (latină: *educatus*; italiană: *educare*; spaniolă: *educar*; franceză: *éduquer*) și semnifică creșterea, hrănirea și cultivarea personalității. În rezultatul intensificării proceselor de globalizare, informatizare și tehnologizare emerg termeni noi, precum educația globală, cetățean global, cetățenie globală, comunitate globală, alfabetizare digitală și altele. La etapa actuală există premise care denotă interesul față de teoria și tehnologia educației globale și managementul acesteia. Scopul acestui articol este de a clarifica terminologia educației globale din perspectivă epistemologică și metodologică. Termenul „cetățean global” derivă din grecescul „*kosmopolities*” care semnifică cel preocupat de valori, drepturile omului și umanitate. În formarea / dezvoltarea competențelor cetățeanului global, însă, este necesar de a lua în calcul trei aspecte psihopedagogice: a) strategiile de învățare pe parcursul vieții, b) ecologia comunicării și învățării și c) evaluarea informatizată. Aceste aspecte sunt verificate prin analiza minuțioasă a metadatelor.

Cuvinte cheie: educația globală, cetățean global, cetățenie globală, competențe, performanță.

*

Abstract. The term “education” has a global scope (latin: *educatus*; Italian: *educare*; Spanish: *educare*; French: *éduquer*) and signifies the growth, nourishment and cultivation of personality. As a result of the intensification of globalization, informatization and technologization processes, new terms emerge, such as global education, global citizen, global citizenship, global community, digital literacy and others. At the current stage, there are premises that denote interest in the theory and technology of global education and its management. The purpose of this article is to clarify the terminology of global education from an epistemological and methodological perspective. The term “global citizen” derives from the Greek “*kosmopolities*” which means the one concerned with values, human rights and humanity. In the training/development of global citizen competencies, however, it is necessary to take into account three psychopedagogical aspects: a) lifelong learning strategies, b) ecology of communication and learning and c) computerized assessment. These hypotheses are verified through careful analysis of metadata.

Key words: global education, global citizen, global citizenship, skills, performance.

Introducere. Ce este educația globală? Din perspectiva logicii formale, sfera noțiunii “educație” este complexă și poate semnifica *educația ca socializare /*

incluziune socială (sens larg) și *educația ca activitate scoporientată pentru a forma un set de calități* (cunoștințe, abilități, valori, competențe etc.), *opinii și convingeri care permit soluționarea sarcinilor pe parcursul întregii vieți* (sens restrâns). În sinteză metasistemică definiția duală a educației (1. socializare/incluziune socială și 2. activitate scoporientată) comparativ cu dualitatea conceptualizării educației globale (1. Globalistică și 2. Program de Studii Globale) subliniază faptul că educația și educația globală sunt două concepte cu semnificație diferită. Educația constituie un fenomen local-global specific statutului social-economic, politic și cultural al statului, iar educația globală este o paradigmă care prioritizează abordarea cosmopolită a permisivității educației.

Termenul „global” în sintagma educație globală are semnificație dublă:

- planetar (de la „globus”) – se referă la glob, la Pământ ca un obiect cosmic;
- universal (de la „universal”) – se referă la totalitate, la Pământ ca o totalitate.

Într-o primă accepțiune, adjectivul planetar în sintagma educație globală poate fi tratat ca o contribuție a globalisticii la problemele din educație. Globalistica este știința globalizării. Ilyin și Ursul (2012, p. 112)¹ afirmă că scopul globalisticii este de a investiga esența globalizării, inclusiv aspectele problemelor globale de la cauze, legi și tendințe prin insigth și post-efectele globalizării pentru supraviețuirea omenirii și protecția biosferei. Astfel de probleme sunt specifice și educației.

Însă, atunci când atribuim substantivului *educație* adjectivul *universal*, ne gândim, în primul rând la programul de instruire „Studii Globale” în care, sunt studiate interconexiunile dintre politică, economie, ecologie și cultură în temele: economia globală, relațiile de piață, migrația persoanelor și resurselor, comunicațiile la nivel global, politicile, efectul activității umane asupra mediului și altele. „*Global Studies*” este un program interdisciplinar care oferă studenților posibilitatea de a-și dezvolta cunoștințele despre lume și despre problemele contemporane majore cu care se confruntă umanitatea. *Studenții de la această specializare obțin o înțelegere profundă a problemelor, proceselor și sistemelor globale și a diferitelor implicații ale globalizării*². Acest program pregătește studenții pentru carieră în relații internațională

În această lucrare va fi studiat sintagma *educație globală* din perspectiva globalisticii. Adjectivul *planetar* este echivalat cu *cosmopolitan*, acceptând semnificația din dicționar al termenului „care se consideră cetățean al lumii”. Astfel, putem ușor identifica esența și permisivitatea termenilor cetățean global, cetățenie globală, competențe globale, abilități globale și a altor termeni similari, fără a fi

¹ Ilyin, I. V., & Ursul, A. D. (2012). *Globalistics: an introduction*. Journal of Globalization Studies, 3(1), 111-124.

² What is Global Studies? 2025. <https://globalstudies.csuci.edu/about/what-is-global-studies.htm#:~:text=Global%20Studies%20is%20an%20interdisciplinary,the%20various%20implications%20of%20globalization.>

necesar de a îngusta sau lărgi conceptual sfera noțiunilor studiate. În același timp, nu putem nega faptul că cosmologia se bazează pe trei principii: „echilibru, armonie și dezvoltare sustenabilă”³. Echilibrul constituie garantul corectitudinii deciziilor dintre da sau nu, adevărat sau fals și bine sau rău; armonia reflectă natura perceperii realității, asigură coerența internă și externă, forma și conținutul, strategia și tactica în luarea deciziilor, în timp ce dezvoltarea sustenabilă constituie un proces de dezvoltare care corespunde nevoilor actuale fără a periclita capacitatea generațiilor viitoare de a răspunde propriilor lor nevoi. Dacă este așa, atunci care este locul și rolul trialecticii în dialectica lui Hegel? Care este semnificația punctului în simbolul și, respectiv, în percepția și acceptarea echilibrului?

„A fi cu minte de cosmopolitan semnifică a avea sentimentul de acasă, de pace, de solidaritate, un simț al identității, un sentiment de conexiune semnificativă cu alte persoane. Cosmopolitismul indică spre o fuziune dinamică a deschiderii meta-reflexive la tot ce este inovativ și creativ, iar o astfel de orientare are de a face cu modul în care cetățenia globală este percepută, deținută și experimentată de fiecare persoană în parte”⁴. Cetățenii globali “sunt uniți” în comunități globale prin conexiuni digitale. Orice comunitate globală există într-un mediu real sau/și virtual, “adoră” spațiile de învățare non-formale și informale, socializează ușor, preferă informațiile actualizate, sunt “conectați” la diverse suporturi digitale, dar, în același timp, pot fi ușor urmăriți datorită datelor și metadatelor (Figura 1).

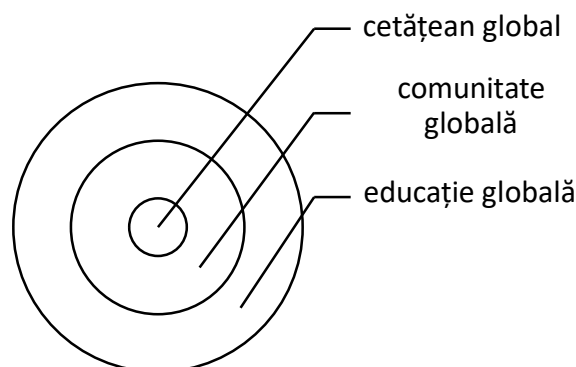

Figura 1. Ierarhia noțiunilor compatibile.

Termenul „cetățean global” reflectă viziunea globală despre impactul unidirecțional al globalizării pentru acțiunile decizionale și comportamentale ale tuturor cetățenilor. Realitatea specifică a n-dimensionalizării cetățeniei în condițiile globalizării ia o formă specifică care nu depinde atât de mult de geografia

³ Рудик Г.А. Педагогическая наука между прошлым и будущим, Virtus, 2016, 111-116.

⁴ Guajardo, M., & Reiser, M. Humanism as the Foundation for Global Citizenship Education. Journal of Research, 2016, 20(3), 241-252.

cetățeanului, cât de responsabilitatea sa civică pentru sustenabilitatea Planetei. Din perspectiva educației, acest fapt semnifică identificarea soluțiilor plauzibile pentru dezvoltarea responsabilității civice.

Termenul „cetățean global” nu poate fi asociat cu termenul „cetățenie globală”. Un prim argument este oferirea titlului de cetățean global humanoidului Sofia⁵. Cu alte cuvinte, este necesară o nouă abordare a termenilor cetățean global și cetățenie globale din perspectivă pedagogică cu scopul de a promova comprehensiunea internaționalizării din vizorul gândirii critice cuplat la o minte deschisă sănătoasă și dispusă să pună la îndoială convingerile stabilite astfel încât pedagogia să se retragă din poziția convențională a dialecticii în lumina noilor dovezi și să accepte că a fi diferit nu semnifică a fi greșit.

În același timp, pedagogia, ca știință a educației globale, nu poate fi abstractă, fragilă, ruptă de realitate și definită în afara comprehensiunii sensului vieții, rezilienței la fenomenele globale, păstrarea sensului vieții pe parcursul întregii vieți. Паттакос (2009, p.101) afirma că în societatea care comunică prin fragmente de fraze, ritmul vieții este atât de accelerat, încât nu ne mai vine în minte să ne oprim și să mirosim trandafirii. ... Timpul se scurge departe de noi la fel ca și esența vieții...Iar noi atragem atenția la esența vieții și la timp, numai atunci când ne rămâne să trăim foarte puțin⁶.

Educația globală: incursiune în istoria termenului. Din punct de vedere istoric, educația globală a început în anii 1190 cu Emo of Friesland, un savant olandez care a studiat Universitatea Oxford. După aceea, educația globală a început să câștige teren cu Franța, Marea Britanie și Germania făcând schimb de savanți, dar a fost încă rezervată elitei aristocratice. Cu toate acestea, s-a extins și mai mult atunci când universitățile olandeze, franceze și britanice au stabilit campusuri filiale în țările lor colonizate în timpul perioadei coloniale. Versiunea modernă a educației globale a început la începutul secolului al XX-lea, când revoluția transporturilor a permis studenților să traverseze cu ușurință oceanele și națiunile. Mai târziu, instituțiile au început să-și extindă operațiunile și dincolo de națiunea lor de origine. De exemplu, în anii 1950, Universitatea Johns Hopkins a deschis un campus de filială în Italia, care este acum considerat cel mai vechi campus funcțional.

Problema importanței educației globale emerge după pierderea a 20 mln de vieți omenești și dezastrul cauzat de bombele atomice de la Hiroshima și Nagasaki. În 1946 la problema: *Ce trebuie de realizat în lume pentru a menține pacea și*

⁵ Robot Sophia: 'Not a thing' could stop a robot takeover | Talk to Al Jazeera, https://www.youtube.com/watch?v=bJjXq6Pj0_c

⁶ Пленники собственных мыслей. Смысл жизни и работы по Виктору Франклу. https://www.koob.ru/pattakos/plenniki_sobstvennykh_mysley

stabilitatea? au fost identificate patru soluții: dezvoltare, multiculturalism, pace și educație globală. În timp această problemă nu a fost soluționată, dar, din contra, s-a acutizat. Accidental de la Cernobîl (1986), dezastrul nuclear de la Fukushima (2011), atentate teroriste din New York (2011), Paris (2016), Germania (2016) și criza din Siria (2016) sunt doar unele exemple.

În 2016 compania Pollsters GlobeScan a realizat un sondaj. Analiza rezultatelor sondajului au evidențiat că 73% respondenți din Nigeria, 71% din China, 70% din Peru, 67% din India și doar 30 % din Germania au declarat că sunt cetățeni globali. Acest sondaj validează ideea că pentru unii (în special, pentru cei din țările în curs de dezvoltare) a fi cetățean global semnifică a avea posibilitatea de a ieși din sărăcie pentru a oferi o viață armonioasă copiilor familiei. Pentru alții, însă, a fi cetățean global semnifică a avea responsabilitate pentru deciziile globale și a contribui la educația globală. Deoarece ambii au dreptate, dinamica proceselor constituente este o strategie *win/win*. Foster și Daly (2016, p. 81) observă necesitatea acordării cetățeniei globale tuturor celor care au gândire critică "cuplată" la o minte deschisă sănătoasă dispusă să pună la îndoială convingerile; să se retragă din pozițiile convenționale pentru noi dovezi și experiențe și să accepte că a fi diferit nu semnifică a fi greșit⁷.

Totuși, primele programe de instruire în educația globală au fost elaborate în 1945.

În timp, educația globală a devenit o problemă acută. Astfel, în 1976 Hanvey în lucrarea „An Attainable Global Perspective” (1976) delimitează cinci obiective pentru educația la nivel mondial:

- conștiința de perspectivă: recunoașterea sau conștientizarea individuală a lumii care poate fi diferită de la caz la caz;
- conștientizarea stării actuale a planetei: condițiile, tendințele, creșterea numărului populației, condițiile economice, resurse, mediu, evoluții politice, știință și tehnologie, drept, sănătate, internaționalizare, conflicte etc. ;
- conștientizarea cros-culturală: diversitatea ideilor și practicilor în societățile umane, modul de comparare, recunoașterea limitată și perspectivele de observație;
- cunoștințe despre dinamica globală: comprehensiune modestă despre trăsăturile și mecanismele sistemului lumii, cu accent pe teorii și concepte care ar putea spori conștientizarea inteligentă a schimbării globale;
- conștientizarea alegerilor de către OM: conștientizările problemelor cu care se confruntă persoanele fizice, națiunile, ființele umane despre expansiunea lumii.

Astăzi OM-ul este în situația de a alege unul dintre două posibile scenarii:

⁷ Foster, M., Daly, K. *Focus on Elementary: Creating Global Citizens*. Using Attitudes and Action to Teach Character Education. *Childhood Education*, 2016, 92(1), 80-85.

- “umanitate plus”: ființele umane vor deveni mai deștepțe, puternice, sănătoase și longevive
- “post-umanitate”: în scurt timp ființele umane pot deveni mașini conștient algoritmizate, dar mai puțin raționale, gânditoare, sensibile, spirituale și tolerante la schimbările mediului.

Problema este că ființele umane nu și-au perfecționat încă mecanismele de atenuare a riscului existențial în condițiile globalizării și informatizării, acceptând cu ușurință totul ce oferă acest tandem la nivel de deschidere, fuziune, convergență, tehnologie, sănătate și inteligență. În sumă, educația globală nu este doar un program cu teme de interes global și cu discutarea modalităților de a identifica soluții sustenabile la aceste probleme. În același timp, educația globală este echivalată cu strategiile adepților trans-umanismului pentru un viitor sustenabil din perspectiva evoluției tehnologiilor. Transumanismul este o credință a evoluției rasei umane dincolo de limitele fizice și mentale prin tehnologii. Axați pe filosofia lui Husserl și Heidegger, avocații trans-umanismului enunță că realitatea constă din obiecte și evenimente (fenomene) percepute sau înțelese strict individual, iar experiența umană nu are decât o valoare subiectivă, fiind determinată de o anumită stare intențională a fiecăruia în parte, precum și a comportamentului individului într-un grup social. În transumanism este important contextul, în special tehnologiile și mijloacele mândrite de OM, dar care pot fi reprezentate și de un intelect artificial.

În același timp, acceptarea trans-umanismului limitează timpul sistemelor în favoarea metasistemelor. Din aceste considerente este important de a ne preocupa de problematica extinderii n-dimensionalității spațiului educațional, diversificarea rapidă a mediului de învățare și excluderea managementului timpului din activitatea individului uman mai mult decât de evoluția inteligenței artificiale. Această cale duce la conștientizarea riscurilor transcendenței realului în virtual și invers, precum și la unicitatea OM-ului de „a construi” un dialog cu multiplele elemente din mediu, fiind motivat de a adera la acțiuni și activități conștiente care sunt interferente cu moralitatea umană în raport cu tot ce este artificial construit.

Problema strategiei instituțiilor de învățământ superior din perspectiva educației globale. Pentru a identifica problema strategiei vom sintetiza o structură prin metoda idealtipului⁸. Metoda constă în identificarea unui element principal, analiza părților constituente în baza metadatelor care aparțin rezultatelor recente ale cercetărilor științifice, determinarea ierarhiei părților constituente și ilustrarea grafică a structurii obținute. ‘Procedură de reflexie realizată plecând de la cazuri

⁸ Muccheilli Alex. *Dicționar al metodelor calitative în științele umane și sociale*. Colecția Sociologie. Antropologie. Traducere de Veronica Suciu, Polirom 2002

dau descrieri de situații care fac “o trecere la limită”, adică extrag din cazuri și situații caracteristicile cele mai tipice (cele mai definitorii) pentru a contura un caz extern, “idealtip” în raport cu care se pot ierarhiza diferitele cazuri concrete întâlnite în cercetare’ (Weber, 1965), (*ibidem*, p. 172).

Rezultatul aplicării metodei este prezentat în Figura 2.

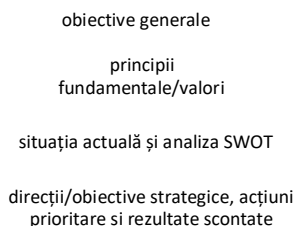

Figura 2. Modelul strategiei de dezvoltare instituțională din perspectiva educației globale

Care este permisivitatea unei astfel de strategii? Vom încerca să răspundem la această întrebare prin metoda analogiilor în creativitate care constă în căutarea de analogii, clasarea lor în raport cu problema de cercetare, explorarea analogiilor și transpunerea rezultatelor la problema inițială. Vom căuta analogii în strategia Universității din Oxford. Misiunea acestei universități este de a deveni lider global și local în cercetare și educație. În strategie sunt elucidate două priorități:

- excelență la nivel global;
- rețele, comunicare și interdisciplinaritate.

Strategia este constituită din următoarele elemente structurale: viziune, priorități, cercetare, educație, angajament extins, politici de personal și strategii posibile (figura 3).

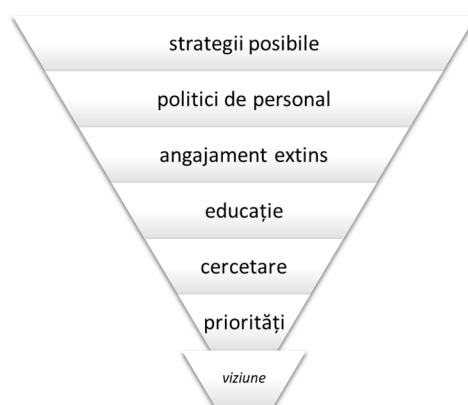

Figura 3. Structura Strategiei Universității din Oxford (2017)

De ce a fost selectată Universitatea din Oxford ca model ideal pentru metoda analogiilor? În primul rând, pentru că Universitatea din Oxford se află pe primele locuri în clasamentul mondial al universităților. În al doilea rând, pentru că prioritățile Universității sunt transferul cunoștințelor și elaborarea de noi tehnologii. Astfel, din anul 2005 cercetătorii de la Oxford au lansat 70 companii, iar profesorii au asigurat conexiunea dintre școală și universitate prin 3000 de activități ~1000 cursuri de instruire pe an, dintre care 90 sunt oferite online sau la distanță, ~ 200 de cursuri de dezvoltare profesională, dar și ~ 120 de școli de vară. Care este posibilitatea de replicare a acestei strategii în strategiile altor universități pentru o educație universitară de calitate?

Ce se întâmplă cu cercetarea în educație? Conform HEPSE cercetarea stă la baza progresului social-economic și îmbunătățește viața oamenilor. Cu doar 4% din cercetători la nivel global Marea Britanie produce 16% din cele mai citite articole. Globalizarea a re-focalizat vectorul cercetării la neo-liberalizarea învățământului superior. Universitatea Paris-Saclay, de exemplu, este axată pe cercetarea de excelență. Paris-Saclay reunește într-o singură structură 19 instituții, 10.000 cercetători și 70.000 studenți cu scopul de a concura cu giganții globali. Cele 11 laboratoare de excelență sunt deschise pentru sporirea excelenței, originalității științifice și vizibilității internaționale a cercetării franceze.

Un exemplu similar este constituirea în 2014 a orașului cunoștințelor la Universitatea din Yachay. Aria academică este bazată pe transformarea matricei productive a țării prin cercetări aplicative, dezvoltarea talentelor umane, crearea rețelelor naționale și internaționale. Scopul este de a genera sinergie între procesele de cercetare ale studenților și profesorilor prin ofertă academică unică, bi-linguală și de nivel global. O altă inovație se referă la construirea, așa numitor, hub-ului educațional – loc în care există toate posibilitățile pentru înființarea, dezvoltarea și promovarea propriilor idei de afaceri.

Într-o primă accepție, pentru ca o strategie de dezvoltare instituțională la nivel de cercetare este important să se producă evenimente de succes într-o continuitate eveniment → timp. Cu alte cuvinte, orice strategie poate fi descrisă atât din perspectiva unidimensională (exemplu: a spațiului pentru care este elaborată), cât și N-direcțională (ținând cont de contextul global pentru care este elaborată). Primul caz poate fi asociat cu gândirea liniară a problemei strategiei și poate fi explicat din perspectiva teoriei sistemelor, iar al doilea caz poate fi asociat cu gândirea metasistemică și explicat din perspectiva teoriei educației deschise. Astfel, în primul caz strategiile sunt plasate în dimensiunea „spațiul educațional”, iar în al doilea caz instituția de învățământ elaborează strategiile proprii în diapazonul standardelor naționale, ținând cont de dimensiunile globale ale educației (Figura 4).

Figura 4. „Integritatea” strategiilor din perspectiva sustenabilității.

Prin urmare, dacă vom analiza strategia din perspectiva sustenabilității putem afirma că orice strategie educațională poate fi realizată în dependență de comprehensiunea problemei: *uni-dimensională* sau *N-dimensională*. În comprehensiunea uni-dimensională nu se ține cont de globalizare, informatizare, viralizare, numeralizare sau alte fenomene globale. Orice strategie *N-dimensională* are, cel puțin, 2 dimensiuni și, corespunde timpului pentru care este elaborată.

În teoria lui Einstein pentru a descrie adecvat mișcarea unui eveniment natural sunt necesare, cel puțin, 4 dimensiuni. Spațiul fizic, fiind conceput ca obiecte și mișcarea are trei dimensiuni. Astfel, poziția corpului sau punctul material include 3 dimensiuni, iar momentul unui eveniment reprezintă dimensiunea a patra. Cu alte cuvinte, lumea globală a evenimentelor pentru educație reprezintă o continuitate patru dimensională, constituită din cele trei dimensiuni ale spațiului și una-dimensiunea timpului. Astfel, la re-conceptualizarea designului mediilor de învățare de la cele centrate pe profesor la medii de învățare centrate pe elev, au fost modificate unele caracteristici specifice care țin de rolul și locul profesorului, tehnologiilor educaționale, mediului de învățare, iar timpul a fost reconceptualizat la nivel de managementul învățării pe parcursul întregii vieții. Prin urmare, în n-dimensionalitate este prioritizat contextul global al educației, reieșind din idealul educațional al globalizării: profesionalism (componenta *savoir –vivre a competenței*), gândire planetară (a gândi global, a acționa local) și pluralism cultural (tezaurul cultural local este parte componentă a patrimoniului global).

În schimb, spațiul este prioritizat atât la nivel macro- (se învață în clasă!), cât și la nivel micro- (spre exemplu, matematica din școală este redusă la aritmetică și Geometria lui Euclid!). Astfel, după finalizarea oricărui nivel de învățământ elevul (sau studentul, cursantul) coboară din mașina timpului în VIAȚĂ, unde cogniția este înlocuită cu metacogniție; intelectul îi creează mai mult emoții negative decât pozitive; moralitatea este preschimbată în energie, iar cunoștințele sunt dispersate de entropia informației. Kukkola și Pikkarainen (2016, p.121) explică că educația

reprezintă cea mai importantă sarcină a omenirii, dar și pentru omenire în situația care atrage după sine o perturbare fundamentală a continuității și, prin urmare, reprezintă un risc pentru sustenabilitate. Grav este că OM-ul "ghidat" de gândirea IA nu conștientizează ce fel de umanitate își dorește ca mod de viață înainte ca viața să se producă și să se desfășoare ca produs al educației sociale. Formele discontinuiei nu elucidează potențialul transformativ al educației axate pe globalism, existențialism și antropocentrism. Prin urmare, educația în era postmodernă este un fenomen global care denotă multiple contradicții dintre valoare și etică.

Ideea de convergență dintre tradiționalismul didacticii moderne cu amprente de inteligență AI și realitatea postmodernistă nu este nouă. În teoria educației această problemă se referă la convergența dintre microcosmos (sinonim cu *genotipul* individului uman) și macrocosm (sinonim cu *fenotipul* rezultat al impactului social asupra genotipului). Maviglia (2016, pp. 60-61) observă că încă Comenius descrie OM-ul ca un "microcosmos", iar lumea în care există – un macrocosmos. În viziunea lui Comenius ființele umane reprezintă "un compendiu admirabil de lucrări divine" care întruchiează ordinea și armonia tuturor lucrurilor de pe Pământ. Obținerea calității de microcosmos reprezintă sarcina pe care i-a atribuit-o Dumnezeu OM-ului atunci când l-a creat, marcând destinul OM-ului ca participant la eternitate. Totuși, în realitatea de astăzi fenotipul are un impact valoric mai redus asupra genotipului, transformând individul uman într-un produs al inteligenței colective, în care, nu neapărat, prevalează moralitatea.

În Teoria Convergenței există, totuși, o pată albă. Astfel, de exemplu în mecanica clasică transformările lui Lorentz exemplifică convergența asupra spațiului și timpului prin relații matematice care stabilesc legătura reciprocă dintre valorile unei mărimi fizice măsurate de un observator în repaus față de fenomenul observat și valorile aceleiași mărimi fizice măsurate de un observator care se mișcă față de un fenomen. Modelul continuu cvadridimensional al spațiului tridimensional și timpului este denumit spațiul Minkowski. Evenimentul este un element al spațiului Minkowski cu poziția x, y, z și un moment specific t .

Un astfel de sistem poate fi definit prin funcția Lagrange. Presupunem că evenimentul se petrece în timpul t_1 și t_2 . Dacă fiecare punct material are particularități de particulă și de undă, atunci la limita 0 sistemul bi-spațial se comportă după legile mecanicii clasice (în baza principiului minimei acțiuni care descrie analogia Hamilton dintre mecanică și optică). Revenind la ideea despre Infinit putem afirma că în momentul de convergență care se produce la limita 0 a unui sistem bi-spațial orice sistem se comportă după legile mecanicii clasice. În acest caz, timpul este absolut. Dintr-o altă perspectivă, poziția oricărui punct material este N – dimensional și N -spațial. Conform axiomei paralelilor, enunțate de Euclid există o pereche de drepte care sunt la distanță constantă. În hiperbolică cel puțin două drepte care trec printr-un punct nu se intersectează. Din perspectivă

filosofică spațiul este infinit, iar timpul - etern.

În teoria clasică a educației spațiul și timpul este prestabilit (modelul sistemului educațional de tip închis care valorifică importanța clasei de elevi și managementul acesteia, timpul pentru realizarea activităților didactice). Tehnologiile digitale au favorizat deschiderea sistemului, astfel încât clasa de elevi nu mai are pereți, iar elevul are oportunitatea de a învăța în diverse medii. Odată cu „deschiderea” sistemului educațional elevul și profesorii săi au nimerit într-un flux continuu de date, informații și cunoștințe, în medii reale și virtuale cu multiple turbulențe etc., fapt care impune existența educabilului în *N-spațialitate și N-dimensionalitate* și, respectiv, identificarea și realizarea prin insight a unor acțiuni repetative de adaptare și acomodare la situații incerte. Acest proces, denumit reziliență, impune, ca necesitate și condiționează fortificarea capacității de a învăța să înveți pe parcursul întregii vieți.

Ce se întâmplă cu corpul omenesc la adaptarea și acomodarea în *N-spațialitate și N-dimensionalitate*? Din perspectivă ontologică, convergența dintre materia și energia corpului uman este asigurată prin informație. Procesul de învățare depinde de potențialul elevului de a învăța și de „mecanismele” sale de transformare a materiei în energie și invers. De ce energia? În limba greacă prin energie este denumit potențialul de a realiza o activitate sau acțiune care determină o schimbare. Ce semnifică acest fapt? În primul rând deschiderea minții către oportunități în limita potențialului afectiv și (meta)cognitiv, fapt care poate fi exemplificat ca *abordare metasistemică a proiectării învățării*. Spre deosebire de abordarea liniară și sistemică, în abordarea metasistemică pe prim plan este elevul care are un potențial de a învăța, dar impactat de elementele din diverse medii de învățare real-virtuale. Învățarea meta proiectată limitează tradiționalul centrism pe profesor și obiectul de învățare, dar în același „transformă” obiectul de învățare într-un câmp *N-spațial și N-dimensional*. Din aceste considerente, în abordarea metasistemică produsul / finalitatea / rezultatul este mai important decât procesul.

Tehnologia educației globale. Tehnologia educației reprezintă ansamblul proceselor, metodelor, operațiilor etc. utilizate în scopul obținerii unui anumit produs sau serviciu. Educatorii trebuie să instruiască elevii să gândească critic la impactul tehnologiei pentru a deosebi de ficțiune științifică. Oamenii se bazează pe dispozitive programabile pentru fiecare aspect al vieții lor de zi cu zi. Aceste dispozitive s-au transformat de la staționare, transportate și purtate, la implantabile fizice. Inovațiile continuă să evolueze. Odată cu accentul continuu al tehnologiei în și pentru educație și nevoia școlilor să țină pasul cu sfera în continuă schimbare a utilizării sale în clasă, este esențial să oferim educabililor cunoștințele despre modul în care tehnologia afectează și va afecta societatea. Pe de o parte, tehnologia trebuie să stimuleze creativitatea, iar pe de altă parte – gândirea critică.

Tehnologiile educaționale care prevalează în lume în marea majoritate reduc educația la o simplă memorare sau exersare a conceptelor. Studenții sunt ascultători pasivi pe care nu-i mai motivează nimeni și nimic. Universitățile nu formează specialiștii necesar pe piața muncii, oferindu-i, în special, valori din secolul XIX, iar conținuturi din secolul XVI. Nu mai este la modă nici modelul școlilor de cărămidă și mortar, fiind considerat un model costisitor, ineficient și non-universal. În formarea / dezvoltarea competențelor cetățeanului global, însă, este necesar de a lua în calcul trei aspecte psihopedagogice: a) strategiile de învățare pe parcursul vieții, b) ecologia comunicării și învățării și c) evaluarea informatizată. Aceste ipoteze sunt verificate prin analiza minuțioasă a metadatelor. Metodologia de investigație a metasistemelor este axată pe identificarea strategiilor și a condițiilor de realizare. Aceste strategii sunt de trei tipuri:

- 1) strategii de performanță (strategii de dezvoltare profesională);
- 2) strategii de dezvoltare instituțională;
- 3) strategii mixte: strategii de performanță în cadrul dezvoltării instituționale.

În metodologia metasistemelor este important de a înțelege contextul global al situației problematice și a identifica soluția la problema sau situația problematică care afectează individul în cadrul societății umane. Problema, în abordare metasistemică, reprezintă o situație indezirabilă determinată de factorii interni și/sau externi care duce la eșec. O astfel de problemă este o sursă de dificultăți care pot fi soluționate. În abordare metasistemică orice problemă este de natură individual-socială. Factorii de bază în definirea unei probleme sunt afirmațiile filosofice:

- totul este mai mult decât suma părților constituente;
- totul determină natura părților constituente;
- părțile sunt dinamic interrelaționate și nu pot fi înțelese ca izolare de totalitate.

Soluția problemelor nu poate fi determinată în abordare sistemică din considerentul că “nu poate oferi soluții pentru indivizibilitatea lumii materiale, relațiile contradictorii și multinivelare, materialismul gândirii și altele” (Lin, 2002, p. 348). Plusvaloarea studiului metasistemic este oferit de *tektologie* – știința unificării sistemelor sociale, biologice și fizice prin organizarea complexității mediului și a modului de adaptare și acomodare la mediu. Stabilitatea tektologică este determinată de strategia evenimentelor sau/și situațiilor dinamice limitate la păstrarea complexității domeniului.

Mecanismul de adaptivitate a sistemelor într-un metasistem este influențat de:

- factorii externi (de natură mecanică, (meta)cognitivă, afectivă, socială sau/și spirituală);
- propriul mecanism de autoreglare prin autoinstruire și autoevaluare;

- tehnologiile sociale și leadership transformativ.

În metasistem orice sistem are viabil și, respectiv, are „inteligenta” de a anticipa, a minimaliza sau a anula impactul feedback-ului negativ. Orice sistem dintr-un metasistem are capacitatea de a învăța și a se auto-regla la context (influențe externe). Natura metasistemică a sistemelor viabile este ierarhic-interrelațională și include, cel puțin șapte nivele de organizare și auto-organizare.

În plan topologic, performanța reprezintă n-dimensionalitatea dinamică și flexibilă a tetraedrului didactic. Din perspectiva filosofiei metasistemelor, tetraedrul didactic poate fi (re)transpus într-o formă maximal/minimal optimizată. La limitele: plus infinit și minus infinit există probabilitatea constituirii unui pattern tetraedric care, la rândul său, poate genera în anumite condiții unul/câteva paterne stabil termodinamic. Cu alte cuvinte, educația nu poate începe mai târziu decât situația incipientă a corpului omenesc. Experiența, codată în ADN-ul uman, păstrează experiențele generațiilor anterioare. Natura „urmelor” este echivalentă cu existența ființei umane în lumea materială și non-materială.

Educația globală este asigurată de natura coerenței, fuziunilor și a sustenabilității. Mecanismul coerenței include evenimente interdependente cu alte evenimente /situații, spre exemplu sănătatea pe parcursul vieții include educația pentru sănătate; individualitatea include impactul programelor sociale. În procesul fuziunii cunoștințelor se formează materii noi (de exemplu, în procesul învățării – sinapse noi). Sustenabilitatea este coerentă cu mecanismul echilibrului dinamic în ecosistemul învățării și comunicării.

Concluzii. Specificul designului metasistemelor învățării constă în diversitatea, interdependențele și interrelaționările oricărui sistem cu toate celelalte sisteme și metasisteme din UNIVERS. Orice metasistem este deschis și sustenabil dacă este integru. Acest adevăr constituie condiția existenței metasistemelor viabile. Educația globală va continua să evolueze și să se extindă pe măsură ce devenim din ce în ce mai interconectați și va transforma societatea umană într-o societate armonioasă. Toate generațiile merită să facă parte din acest fenomen și să folosească cunoștințele pe care le -au adunat pentru a duce lumea la armonie prin strategii de dezvoltare sustenabilă.

Problema este că sistemele educaționale formale oferă educabilului un număr minimal de grade de libertate. În aceste situații devin importante alte sisteme, diversitatea cărora este constituită din:

- sisteme cu control rigid (sisteme închise parțial conectate la societatea civilă);
- sisteme deterministe (sisteme cu obiective specifice și finalități atribuite clar);
- sisteme euristice (sisteme deschise care aplică metode pentru o

probleme reale).

În dependență de nivelul ierarhic și modelul de adaptivitate prin intermediul sistemelor menționate pot fi oferite instruiți. Dacă între sisteme există interdependențe, interconexiuni și interrelaționări care asigură obținerea efectului sinergic, atunci sistemele funcționează ca un metasistem.

În teoria și tehnologia educației globale conceptul de bază este performanța, definită ca forma observabilă a competenței care poate fi descrisă ca „competență × capacitate”. Competența este un set de „savoir”, astfel încât savoir-dire corespunde cunoașterii teoretice și verbale, „savoir-faire” – strategiilor, metodelor, procedurilor, tehnicilor de învățare, iar „savoir-être” tine de voință, afectivitate, emoții și motivații. „Savoir-vivre” reprezintă structura integrativă a savoir, savoir-être, savoir-faire (care se manifestă în inteligența materială), iar capacitatea asigură dinamicitatea (care se manifestă în inteligența spirituală) și flexibilitatea competenței (care se manifestă în inteligența emoțională).

Capacitatea are mai multe definiții care, în dependență de domeniu, par contradictorii. În fizică capacitatea indică cantitatea de materii sau energie pe care o poate acumula un corp material. În știința educației capacitatea este echivalată cu potențialul, experiența și priceperea de a utiliza cunoștințele și abilitățile în situații previzibile și imprevizibile. Ca urmare, în sfera noțiunii *capacitate* se regăsesc metasistemic noțiunile: viața (a fi capabil de a trăi conștient până la sfârșitul vieții), sănătatea corporală (a fi capabil de a menține o sănătate bună până la sfârșitul vieții), integritatea corporală (a fi capabil de libera deplasare dintr-un loc în altul), simțurile, imaginația și gândirea (a fi capabil de a utiliza simțurile pentru a imagina, a gândi și a reflecta pe o cale strict umană), emoțiile (a fi capabil de a avea atașamente față de lucruri și oameni, a iubi pe acei care ne iubesc și ai grijă de noi), motivele practice (a fi capabil de a participa în reflectarea critică), afilierea (a fi capabil de a trăi cu și pentru alții), atașament față de alte specii (a fi capabil de a trăi cu îngrijorare față de animale, plante și natură).

În linii generale, performanța determină aptitudinea și valorile ființei umane de a se manifesta într-o situație critică, starea sa conștientă maximal actualizată la situația „aici și acum” pentru sine și semenii. Performanța este ghidată de motivația intrinsecă, - acea forță interioară ghidată, menținută și condusă de recompense emoționale: bucurie, emoții pozitive etc. Strategia performanței este win/win (cu condiția că este setată pe durată întregii vieți!). În filosofia metasistemelor nu poate fi un „acum” unic pentru toți, fiecare are o unitate proprie de măsură a timpului necesar și suficient.

PERSPECTIVE DISTINCTE ÎN CADRUL INSTRUIRII ȘI EDUCAȚIEI PRIMARE DIN BASARABIA

Diana Ețco

cercetător științific dr., Institutul de Istorie, USM, Chișinău
(email: eskodiana@yahoo.com)

Rezumat. *Cu roluri și semnificații operative în dinamica procesului de dezvoltare social-economică regională, sistemul public de învățământ din Basarabia, prin eficiența capitalului uman, a marcat prefețele cantitative și calitative ale primelor două decenii ale secolului XX. Perioada de trecere de la un secol la altul (secolul al XIX-lea în secolul al XX-lea) a evidențiat discrepanța dintre nevoile reale ale societății basarabene și nivelul de dezvoltare social-economică. În acest context, este de neprețuit identificarea unor experiențe de organizare a sistemului de învățământ public în ritmul vremurilor. Aceasta va contribui la fundamentarea politicilor naționale în domeniile prioritare ale statului, bazate pe interese național-strategice. Pentru a discerne în mod obiectiv strategiile de organizare și reforma învățământului și formării primare, deja testate în Basarabia, cu o analiză consistentă a rezultatelor obținute, am prezentat experiența organizării sistemului de învățământ public din Basarabia țaristă. La examinarea și evaluarea schimbărilor structurale, produse în raport cu principalele directive ale autorităților centrale, s-au identificat perspectivele distincte ale învățământului basarabean, cu performanțele și eșecurile sale într-o perioadă istorică, în care societatea se confrunta cu diverse provocări social-economice și politice. Studiul a analizat câteva concepte ale reformelor sistemului educațional din Basarabia prin prisma modernizării europene. Totodată, am evaluat practica și experiența educațională basarabeană atât într-un context istoric internațional, cât și într-unul intern extrem de complicat, într-o regiune cu diversitate etnică, în contextul modernității europene și al provocărilor noului secol (21).*

Cuvinte cheie: *grădinițe, sistem Froebel, activități didactice, educatori, metode de predare, profesori, elevi, discipline școlare.*

*

Abstract. *With operative roles and meanings in the dynamics of the process of regional social-economic development, the public education system in Bessarabia, through the efficiency of human capital, marked the quantitative and qualitative prefaces of the first two decades of the 20th century. The period of transition from one century to the next (19th century to the 20th century) highlighted the discrepancy between the real needs of the Bessarabian society and the level of social-economic development. In this context, it is invaluable to identify some experiences of organizing the public education system in the rhythm of the times. This will contribute to the substantiation of national policies in the priority areas of the state, based on national-strategic interests. In order to objectively discern the strategies for the organization and reform of primary education and training, already tested in Bessarabia, with a consistent analysis of the results obtained, we have*

presented the experience of the organization of the public education system in Tsarist Bessarabia. When examining and evaluating the structural changes, produced in relation to the main directives of the central authorities, the distinct perspectives of the Bessarabian education were identified, with its performances and failures in a historical period, when the society was facing various social-economic and political challenges. The study analyzed some concepts of the reforms of the educational system in Bessarabia through the lens of European modernization. At the same time, we evaluated the Bessarabian educational practice and experience both in an international historical context and in an extremely complicated internal one, in a region with ethnic diversity, in the context of European modernity and the challenges of the new (21st) century.

Key words: *kindergartens, Froebel system, teaching activities, educators, teaching methods, teachers, students, school subjects.*

Problema abordată și actualitatea ei: Necesitățile actuale ale societății contemporane în general și ale comunităților umane în particular, în condițiile evoluției deosebit de accelerate, când sistemul educațional este un indicator relevant al dezvoltării social-economice a țării, când învățământului i se reclamă un impact primar în formarea capitalului uman – factorul propulsor de producție, când omenirea se confruntă cu provocările noului mileniu - se pune accentul pe eficientizarea sistemului educațional. Chestiunea comunicării de cunoștințe științifice și accesul atât la informațiile istorice, precum și la rezultatele activității de cercetare în domeniul valorificării experienței istorice educaționale, orientate spre optimizarea sistemului învățământului public, sunt obiective extrem de importante și actuale. Considerăm pertinent și extrem de util nu doar familiarizarea cu practicile afirmate, dar și diseminarea experienței educaționale, acumulată pe parcursul istoric al perioadei cercetate: perioada de tranziție de la un secol la altul (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea).

Metodele de cercetare: În procesul de realizare a studiului în cauză au fost aplicate diverse metode ale cercetării istorice. Menționăm astfel analiza și interpretarea critică a surselor documentare edite și inedite pentru a oferi informațiilor colectate, din punct de vedere teoretic și practic, o sinteză a răspunsurilor furnizate de analiză, în scopul de a atribui un sens mai general celor descoperite. În acest context am comparat, sistematizat și sintetizat informația culeasă din sursele documentare prin metode de cercetare cantitative și calitative. În procesul analizei științifice am intervenit asupra subiectului prin cercetări experimentale și observaționale, apelând la diverse metode de culegere, prelucrare și interpretare a informațiilor. Pentru a oferi o investigație autentică în baza utilizării exclusive a informației statistice, fundamentată pe documente inedite am colectat, sistematizat și prezentat informații statistice, bazate pe prelucrarea statistică, cu sistematizarea datelor primare pe întreaga colectivitate și pe părțile ei componente

(clasificarea, gruparea), calculul indicatorilor absoluți și derivați, precum și prezentarea rezultatelor obținute.

Sursele. La baza cercetării prezente se află sursele inedite arhivistice, depistate în fondurile Agenției Naționale a Arhivelor din Republica Moldova (ANA RM). În rezultatul cercetării informației documentare, puse la dispoziție de către fondurile ANA RM, am reușit să prezentăm, în cadrul studiului, material factologic nevalorificat până în prezent. Materialele acestor fonduri conțin informații inedite referitoare la organizarea sistemului educațional din Basarabia. Un rol important, în cercetarea propusă, a revenit informațiilor documentare editate: rapoartele anuale ale zemstvei guberniale, guvernatorului.

Introducere. Sistemului educațional îi revine un rol primar în evoluția societății civile. Progresul social a fost posibil și datorită transmiterii experienței necesare de la o generație la alta. Așadar, validarea practicilor acumulate în toate domeniile, au constituit motorul dezvoltării unei anumite comunități pe parcursul evoluției sale. Actualmente, noile generații se conectează la viitorul colectivității printr-un proces școlar a cărui scop este formarea și dezvoltarea competențelor necesare pentru a se integra în societate. Pe parcursul istoriei sale, învățământul din Basarabia s-a afirmat cu rosturile și semnificațiile sale în dinamica procesului de dezvoltare regională, totodată, el a marcat prefacerile de ordin cantitativ și calitativ, care au avut loc în Basarabia în primele două decenii ale secolului al XX-lea. Perioada de tranziție de la un secol la altul (sec. al XIX-lea spre sec. al XX-lea) a scos în evidență discrepanța dintre necesitățile reale ale societății basarabene și nivelul de dezvoltare al învățământului. Considerăm pertinent și extrem de util nu doar familiarizarea cu practicile afirmate, dar, și diseminarea experienței școlare, acumulată de parcursul istoric al perioadei cercetate.

Istoria sistemului educațional din Basarabia de la începutul secolului al XX-lea cunoaște o evoluție foarte sinuoasă și adesea zbuciumată. Integrat într-o epocă a transformărilor de factură revoluționară, importanța sa a căpătat un contur clar definit în noile realități politice. Prin cercetarea surselor editate și inedite s-a încercat a stabili perspectivele distincte ale sistemului educațional din Basarabia în contextul schimbărilor progresive și regresive din acest domeniu. La începutul secolului al XX-lea în Basarabia se conturează clar perspectiva instruirii preșcolare. Așadar, pe segmentul dat se înregistrează schimbări structurale de ordin cantitativ și calitativ: se extinde rețeaua instituțiilor preșcolare, sporește calitatea și profesionalismul cadrelor didactice și a calității procesului instructiv-educativ. Propun să ne familiarizăm succint cu experiența educațională a instituțiilor preșcolare din Basarabia de la începutul secolului al XX-lea.

Instruirea preșcolară. Primele grădinițe de copii, din Basarabia, au fost înființate la inițiativa asociațiilor de caritate și a persoanelor particulare. Unitățile de învățământ preșcolar erau subordonate Direcției Școlilor Publice din Basarabia

și funcționau în baza Programei și Planului Normal al instituțiilor preșcolare, publicat în Circulara Circumscripției de Învățământ Odesa, din anul 1892. Activitatea grădinițelor de copii din regiune era organizată în baza sistemului Froebel¹. Administrația era formată din directoare și trei ajutoare-educatoare cu statut juridic, având titlul de „învățător” sau „institutoare casnică”, care, la rândul lor, aveau în calitate de ajutor-castelane. În anul 1902, în Basarabia, sunt atestate instituții ale învățământului preșcolar: grădinițele de copii, organizate pe lângă școala de 7 clase, de categoria I-a, Skomorovski, grădinița baronesei fon Gheikin, aflată sub protecția personală a principesei Xenia Alexandrovna, grădinița de copii de pe lângă școala de categoria I-a, a lui Golidenberg, grădinița de copii de pe lângă școala pregătitoare particulară a lui Comarnițkii, or. Chișinău². În cadrul lor erau primiți copii între 3 și 7 ani, în unele cazuri - 9 și 10 ani (ca de ex. grădinița Fon Gheikin), distribuiți, pe vârste, în grupe. Copiii învățau a socoti, a citi și a scrie în baza sistemului Froebel. Programele activităților din instituțiile preșcolare, din Basarabia, au fost elaborate, utilizându-se experiența din Germania și Austria. Pentru frecvențarea grădiniței se achita o taxă anuală de 50 ruble³. Fiecare copil se asigura din partea instituției preșcolare cu materialul didactic necesar, pentru care se achita, 1rub. 50 cop., pe jumătate de an. Grădinițele aveau orar zilnic între orele 9.00 și 13.00. Din cele patru ore de activitate, $\frac{3}{4}$ din timp era rezervat pentru jocuri mobile, compuse din cântece și dans mozaic, după sistemul Froebel și $\frac{1}{4}$ din timp - pentru citit și scris. Deprinderile și priceperile de a socoti erau cultivate, utilizându-se metodele și materialele didactice Froebel, care se aflau în cantități suficiente în grădinițele indicate. În calitate de îndrumar metodic era utilizată lucrarea Elizavetei Vodovozova (1844-1923), care a propus o metodă inovațională pentru acele timpuri - educația mentală și morală a copiilor în baza culturii tradiționale. În cadrul activităților organizate la grădinița de copii de pe lângă școala Skomorovskaya se puneau accentul pe dezvoltarea individuală a copiilor în baza unor concepte multidimensionale, ținându-se cont de particularitățile fiecăruia⁴. Educatoarea urmărea și stabilea cu exactitate capacitățile și înclinațiile fiecărui copil, pentru anumite științe (matematică, științe ale naturii) sau meserii, îndrumându-l pe calea potrivită. Se oferea o dezvoltare complexă adecvată vârstei copilului, în dependență de înzestrările personale, evitându-se, în acest mod, cazurile unei educații defectuoase, spre exemplu, când copilul era impus să practice activități pentru care nu avea înclinații. În grădinița baronesei Fon Gheikin, (care la acea oră avea o activitate de cca 10 ani, grădinița a fost înființată în anul 1892), se puneau

¹ ANA RM RM, fondul (f.) 88, inventarul (inv.)1, dosarul (d) 603, fila (f.) 4-6.

² ANA RM, f. 88, inv.7, d.422, f.12..

³ ANA RM, f. 2, inv.9, d.603, f.16.

⁴ ANA RM, f. 1862, inv.7, d.603, f.18.

accentul pe dezvoltarea fizică a copilului⁵. Alături de copiii de 5-6 ani, în cadrul instituției respective, erau încadrați copii mai mari, de până la 9 și 10 ani, cu sănătate precară, dezvoltare întârziată sau alte infirmități. În grădinița de pe lângă școala lui Golidenberg, de categoria I-a, pentru copiii, care o frecventau, se organizau o serie de excursii în afara localității. În conformitate cu cerințele instituției primare, se cerea imperativ, ca majoritatea timpului să fie petrecut la aer liber. Grădinițele de copii erau cazate, de regulă, în conace, înzestrate, în mod obligatoriu, cu propria curte și grădină. Unele grădinițe de copii, care au funcționat la finele sec. al XIX-lea - începutul sec. XX, din anumite motive de ordin material, și-au încetat activitatea, de ex., grădinița de copii de pe lângă școala orășenească din Akkerman. Programele activităților în grădinițele de copii din Basarabia erau elaborate după modele elvețiene, austriece și germane⁶. Așadar, în Basarabia, în cadrul instruirii preșcolare se conturează clar perspectiva dezvoltării unei personalități multilateral dezvoltate, precum și edificarea capacităților individuale ale copilului în baza înzestrărilor personale.

Instruirea primară - școli satești publice. În continuare, primul nivel de instruire primară, după reforma din anul 1902, o reprezentau școlile de o clasă, formate din trei secții, cu termenul de studii de trei ani, a câte un an școlar în fiecare secție. Programa de învățământ prevedea discipline obligatorii: religia, gramatica slavonă-bisericească, limba rusă, caligrafia, aritmetica și opționale: istoria și geografia⁷.

Al doilea nivel - școlile de două clase, cu termenul de studii de 5-6 ani. Clasa întâia echivala cu studiile absolvite în școala de o singură clasă, iar clasa a doua reprezenta un curs suplimentar la instruirea primară⁸. Programa școlară prevedea studierea sistematică a istoriei și geografiei, științelor naturii și istoriei naturale, a doua parte a aritmeticii (fracțiile, progresele, regula de trei simple), elementele de bază ale geometriei și desenului liniar, fizica, se extindea cursul de religie, gramatică și lectură. Se studia cântul bisericesc pentru a forma și dezvolta abilitățile vocale și corale la elevi. În majoritatea școlilor basarabene activau coruri bisericești. În cazul identificării unor surse financiare suplimentare programa de studii era completată cu o serie de discipline practice: gimnastica, meșteșugurile pentru băieți și lucrul manual pentru fete, grădinăritul, horticultura și apicultura⁹.

În fiecare unitate școlară de o clasă, în mod obligatoriu, era angajat câte un profesor cu studii specializate și câte un profesor de drept.¹⁰ Un singur învățător în unica sală de studii avea activități cu toate trei secții concomitent: una primea

⁵ ANA RM, f. 1862, inv.7, d.452, f.12.

⁶ ANA RM, f. 1862, inv.7, d.609, f.17.

⁷ ANA RM, f. 1862, inv.7, d.603, f.18.

⁸ ANA RM, f. 151, inv.9, d.91, f.12.

⁹ ANA RM, f. 151, inv.6, d.28, f.4-20.

¹⁰ ANA RM, f. 1862, inv.7, d.609, f.18.

însărcinări în scris, altele i se preda materialul nou, cu a treia - îl repeta, astfel, pedagogul, pe parcursul orei de studii, alterna, în permanență, între cele trei secții¹¹. Se utilizau și tehnici pedagogice mai complicate: secției superioare și medii i se citea un text, după care, secția medie avea însărcinarea să răspundă în scris la întrebări (sub formă de test), iar secția superioară să-l expună detaliat; de asemenea, una și aceeași problemă la aritmetică, propusă spre rezolvare pentru ambele secții: secția medie primea însărcinarea să o rezolve în scris, iar cea superioară - în minte ș.a.m.d. În școlile de două clase, în mod obligatoriu, erau angajați doi profesori cu studii specializate și un profesor de drept. În majoritatea școlilor a fost introdusă funcția de profesor asistent. Ele erau suplinite, de regulă, de absolvenți ai școlilor de doi ani, care-și urmau activitatea în școlile alma-mater, pentru a-și desăvârși capacitățile necesare pentru admiterea la seminariile pedagogice. Așadar, școala primară oferea atât cunoștințe generale elementare, precum și dezvoltă abilități practice, orientate la cerințele pieții muncii.

În Basarabia, Ministerul Instruirii Publice avea în subordinea sa următoarele tipuri de școli: 1) ministeriale, după instrucția din 4 iunie 1875; 2) parohiale, după statutul din 1828; 3) școli centrale; 4) școli bisericești primare și școli de gramotă în fostele colonii germane, armean-catolice ș.a. școli de pe lângă bisericile de rit străin, după statutul din anul 1870; 5) școli evreiești după Instrucția din 24 martie 1873; 6) școli particulare de categoria a III-a: a) creștine; b) evreiești¹².

În anul școlar, 1900-1901, Direcția școlilor publice din Basarabia avea în subordinea sa 355 de școli primare publice sătetești, dintre care: 39 de școli erau de două clase și 316 de o clasă. 121 de școli primare publice sătetești erau subordonate Consiliilor Școlare Județene¹³. În Basarabia funcționa o școală centrală, subordonată Ministerului Instruirii Publice - școala germană centrală din Sarata-Werner cu programele de studii, metodele, cadrele didactice și manualele sale exclusive¹⁴. Școlile bisericești parohiale din fostele colonii germane, precum și ale altor confesiuni, nu se subordonau autorităților eparhiale, ci Direcției Școlilor Publice din Basarabia.

Condiția de bază pentru deschiderea școlilor publice primare sătetești a fost obligația zemstvelor locale, a comunităților rurale sau a altor fondatori de a le pune la dispoziție teren pentru construcția localului, spații locative etc.; să aloce fonduri pentru întreținerea cadrelor didactice, pentru achiziționarea materialelor didactice pentru elevi ș.a.¹⁵. Ministerul a alocat doar aproximativ o treime din costurile totale pentru întreținerea acestor școli, în pofida faptului că, ele erau subordonate

¹¹ ANA RM, f. 1862, inv.7, d.609, f.18.

¹² ANA RM, f. 1862, inv.7, d.603, f.18.

¹³ *Обзор Бессарабской губернии за 1901 год*, Кишинев, 1902.

¹⁴ ANA RM, f. 1862, inv.7, d.621, f.18.

¹⁵ ANA RM, f. 1862, inv.2, d.603, f.34.

ministerului, direcțiilor și inspectoratelor școlilor publice. Prin urmare, la început de secol XX, școli satești publice primare, asigurate de zemstvă, erau în număr de 72: 48 în județul Hotin; 10- Soroca; 8 - Bălți, 3 – Orhei, 3- Chișinău. De exemplu, în anul școlar, 1902-1903, în județul Chișinău, cu 182,5 mii locuitori, au fost deschise opt școli noi publice satești, dintre care: cinci funcționau în localuri arendate și trei în localuri proprii¹⁶. Noile edificii școlare, ale celor trei școli, date în exploatare în județul Chișinău, anul 1902, (a doua școală de o clasă din s.Sadova, a doua școală de o clasă din s.Horodiște și a doua școală de o clasă din s.Vorniceni), s-au construit din sursele financiare furnizate de către Ministerul Instruirii Publice: 13 500 ruble pentru construirea noilor școli (a câte 4500 de ruble pentru fiecare) și 750 ruble, ajutor unic, pentru înzestrarea și amenajarea localului (a câte 250 ruble pentru fiecare), la care se mai adăuga un ajutor anual de 2400 ruble (a câte 800 ruble pentru fiecare unitate școlară: cantină și rechizite), la fel, ministerul achita arenda pentru localurile școlare închiriate: Căpriana-120 ruble; Cebani-76; Scoreni-130; Vărzărești-100 și Buda- 125¹⁷. Pentru școlile noi construite, zemstva a asigurat doar terenul pentru edificiul școlar, (cca 300-400 sajini pătrați), dar nu și pentru grădina școlară, de asemenea, și-a asumat angajamentele să transporte materialele de construcții la locul predestinat, să asigure o bună frecvență școlară și un ajutor anual de 50 ruble (cantină și rechizite)¹⁸. Pentru a soluționa problema grădinei școlare, asociațiile satești din localitățile indicate au înaintat un demers către Ministerul Instruirii Publice, prin care se solicita exproprierea a câte 1-3 deseatine din contul mănăstirilor închinat peste hotare¹⁹. Un alt exemplu avem în județul Hotin, cu 303,3 mii de locuitori, unde s-au dat în exploatare două școli primare satești (în localitățile Grimăncăuți și Dinăuți), din sursele financiare alocate de către zemstvă - 5915 ruble, dintre care: 3538 ruble pentru construcția localului școlii din s. Grimăncăuți și 2377 ruble – satul Dinăuți²⁰. Pe parcursul anilor 1901-1902 în județul Chișinău au fost deschise 8 școli noi primare satești cu ajutorul ministerului (Sadova, Vorniceni, Horodiște, Cebani, Căpriana, Scoreni, Vărzărești, Buda), pe când, în anul raportat, în județul Hotin, cu ajutorul zemstvei - doar două școli (Grimăncăuți și Dinăuți)²¹. De exemplu, în județul Hotin, la data de 1 ianuarie 1902, în toate școlile județului era încadrat la studii un contingent format din 3809 elevi. În lipsa locurilor vacante a fost refuzată școlarizarea a 592 copii²².

Școlile publice primare satești de o clasă nu aveau capacitatea de a asigura

¹⁶ ANA RM, f. 1862, inv.5, d.342, f.18.

¹⁷ ANA RM, f. 1862, inv.1, d.706, f.29.

¹⁸ ANA RM, f. 1862, inv.1, d.56, f.23.

¹⁹ ANA RM, f. 1862, inv.1, d.73, f.35.

²⁰ ANA RM, f.1862, inv.1, d.54, f.29.

²¹ ANA RM, f. 1862, inv.1, d.345, f.34.

²² ANA RM, f. 1862, inv.8, d.79, f.15.

volumul de cunoștințe necesare pentru a deține funcții responsabile în societățile țărănești din Basarabia ca: starșina de voloste, conțopist ș.a.²³, cursul școlilor urbane de o clasă, de asemenea, nu era competitiv pentru a asigura cu specialiști necesari uzinele și fabricile din orașele basarabene de la începutul secolului al XX-lea, (proiectanți, contabili, funcționari în birourile fabricilor), din acest motiv, autoritățile locale au pus pe rol problema deschiderii unor școli mai performante celor de o clasă - școlile de două clase²⁴. Cu ajutorul zemstvei, investițiilor din partea statului și a asociațiilor sătești, școlile de o clasă au început a fi transformate în școli de două clase. De exemplu: școala ministerială de două clase din Bravicea²⁵. Unitatea de învățământ din Bravicea a fost înființată la 23 noiembrie 1870. În anul 1885, instituția de învățământ a fost reorganizată în școală ministerială de o clasă, iar la 12 octombrie 1897 - transformată în școală ministerială de două clase, cu o secție paralelă. Școala era cazată în două localuri proprii, dintre care: unul era spațios și comod, dar necesita reparații capitale, în caz contrar, risca să se prăbușească; al doilea local era de dimensiuni modeste²⁶. Școala dispunea de apartamente pentru toți învățătorii angajați. De asemenea, avea în proprietate un lot școlar, de 1630 sajini pătrați, amplasat în spatele școlii. Pe suprafața căruia era plantată o livadă experimentală, pepinieră și grădină de legume. Activitățile de agricultură erau practice și teoretice. Disciplinele școlare se predau după următoarele manuale:

Clasa I –a. a) Religia se predă după manualele lui Socolov „Rugăciuni, învățături și simbolurile credinței”; Semen „Traducerea rugăciunelor în limba rusă”; Îndrumar școlar la religie, Ediția Consiliului Școlar de pe lângă Sf. Sinod; b) Limba rusă - 1) Volter „Русская речь” în trei volume; 2) Iliminskii „Славянская Азбука”; 3) Nekrasov „Русское правописание” în II volume; 4) Sf. Evanghelie; 5) Ciaslov; c) Aritmetica - 1) Evtushevskii, Culegere de probleme, Partea I-a; 2) Goldenberg „Задачник”, primul și al doilea volum.

Clasa a II-a. a) Religia: 1) D. Socolov: Istoria Sfântă a vechiului și Noului Testament; Filaret „Catehizisul ortodox”;

b) Limba rusă: 1) Radonejschii „Patria – carte pentru citire”; 2) Tarnovskii „Crestomația rusă”; 3) Maximov „Gramatica Rusă”; 4) Kirpichnikov: „Sintaxa Rusă”; 5) Ciaslov; 6) Sf. Evanghelie;

c) Aritmetica: 1) Evtușevskii „Culegere” al II-lea volum; 2) Poleacov „Culegere de probleme”; 3) Chisilev „Cursul de aritmetică pentru școlile orășenești”;

d) Istoria: 1) Novîțkii: „Curs de istorie rusă”; 2) Rojdenstvenskii „Pentru copii

²³ ANA RM, f. 1862, inv.8, d.91, f.65.

²⁴ ANA RM, f. 1862, inv.8, d.79, f.15.

²⁵ ANA RM, f. 1862, inv.8, d.79, f.25.

²⁶ ANA RM, f. 151, inv.7, d.328, p.I, f.52.

de vârstă medie”;

e) Geografia: 1) Ivanov ”Curs de geografie universală”; Puțâkovici: ”Cursul de istorie a Imperiului Rus”..

f) Geometria: 1) Davidov: ”Pentru școlile județene”; 2) Vulih: ”Cursul școlilor orășenești” – manual;

g) Științele naturii: Ușinskii ”Lumea copiilor”²⁷.

În cadrul școlii funcționau trei clase, inclusiv clase paralele. Fiecare clasă avea câte două secții. În anul 1903, în localitatea Bravicea, au fost înregistrați 632 copii de vârstă școlară, dintre care: 343 băieți și 289 fete. Din lipsa locurilor disponibile în școală, a fost refuzată școlarizarea a 51 băieți și 1 (o) fată²⁸.

Contingentul didactic al școlii era format din patru învățători: învățătorul de religie, preotul Constantin Popovici – absolvent al cursului seminarului teologic din Chișinău; învățătorul de bază al școlii – Nicolai Petrovici Croitor – absolvent al cursului Seminarului de învățători de patru clase din Bairamcea; al doilea învățător, Nicolai Ivanovici Vârlan, absolvent al seminarului de învățători din Herson; ajutorul de învățător – Ecaterina Alexandrovna Vârlan, absolventa Școlii Eparhiale de fete din Chișinău²⁹.

În biblioteca școlară erau înregistrate 208 titluri de cărți în 743 de volume, estimate la 249, 31 ruble. Pe parcursul anului 1903, au mai fost achiziționate: opt cărți – titluri în 57 volume, pentru care s-au cheltuit 23 ruble 84 cop.

Din biblioteca public, pe parcursul anului școlar, 1902-1903, s-au solicitat:

- 1) Lucrări cu conținutul religios – 10 %;
- 2) Istoria rusă și mitologia universală – 25 %;
- 3) Biografii – 8 %;
- 4) Geografia, etnografia, călătorii – 3%;
- 5) Teoria literară, istoria literaturii și artelor – 15%;
- 6) Literatura (inclusiv romani, povești, povestiri, creații dramatice etc. – 20%;
- 7) Științele naturii, gospodăria sătească – 4%;
- 8) Medicina și igiena – 2%;
- 9) Pedagogia, psihologia și logica – 3%;
- 10) Științele publice și juridice – 2%;
- 11) Meserii și producție – 3%;
- 12) Lucrări cu conținut variat – 5%.³⁰

Cheltuielile pentru reparația sediilor școlare au fost estimate la 400 ruble. Al doilea învățător public, din localitatea indicată, raporta Direcției Școlilor Publice,

²⁷ ANA RM, f. 151, inv.6, d.328, p.I, f.52.

²⁸ ANA RM, f. 1862, inv.8, d.79, f.35.

²⁹ ANA RM, f. 1862, inv.3, d.39, f.18.

³⁰ ANA RM, f. 1862, inv.8, d.79, f.15.

precum că, obștea sătească din satul Bravicea, de una singură, nu ar fi avut posibilitatea de a achita suma estimată, dar, în cazul în care reparațiile ar fi fost subvenționate de către stat, ar fi fost posibil de salvat edificiile școlare, cu atât mai mult că, obștea sătească aloca anual 850 ruble pentru întreținerea localurilor și, însuși ea, a fost cea care a finanțat construirea edificiilor școlare³¹.

Datorită interconexiunilor intereselor economice, organele de învățământ extra guberniale s-au implicat activ în dinamizarea și fundamenatarea procesului de dezvoltare a rețelei de școli publice de una și două clase din Basarabia. În scopul propus Epitropia circumscripției școlare Odesa, în anul 1906, a asignat pentru școlile satești de o clasă și două clase din Basarabia suma de 7000 ruble, dintre care: pentru 3 școli din jud. Akkerman au fost alocate 1400 ruble (școala de o clasă din Starokazacie- 600 rub., șc. de o clasă din Diulmen-400r., șc.de fete din Tataro-Copceac -400r.); 2 școli din jud. Bender-630 r. (șc. din Gura-Galbenă de o clasă-180 rub., șc. din Șerpeni-450 r.); 2 șc. j.Bălți- 792r. (s.Unțești de 2 cl.-360, s.Zgărdești de o cl.- 432), j.Ismail- 2 școli-438r. (ș.Cicimeni de 2 clase-78 r., s.Mingir de două clase-360), 4 școli în j.Chișinău- 2660 (ș.laloveni de 2 clase-1120, s.Bujor de o clasă -420, s.Sireți, șc.de o clasă-700, s.Pănășești, șc.de o clasă-420), j.Orhei-2 școli- 1080 (s.Ignăței șc. de o clasă-380, s.Mășcăuți șc. de o clasă-700 rub.)³².

Școli primare orășenești. Principalul tip de instituții de învățământ primar din orașele basarabene erau școlile primare orășenești. Ele ocupau o poziție intermediară între învățământul primar și cel secundar. La început au fost numite școli județene, apoi, în baza statutului școlilor orășenești, aprobat în anul 1872, școlile județene au fost transformate în *școli orășenești*, destinate pentru copiii tuturor confesiunilor și păturilor sociale ale populației urbane (meșteșugari, slujbași, negustori). Rețeaua școlilor orășenești a fost înființată după modelul școlilor urbane prusace, pentru a distanța de gimnazii păturile inferioare orășenești. Școlile care se aflau la balanța orașelor se numeau *școli primare orășenești* (deosebite de tipul de *școli orășenești* (fără indicativul “primare”) după statutul din 1872, cu termenul de studii de șase ani). Școlile care se aflau la balanța statului se numeau „ministeriale” și „de tip model”. În baza unor circulare speciale de la sfârșitul secolului al XIX-lea, emise de către autorități, s-a permis ca ele să fie instituite nu doar de guvern, ci și de zemstvă, societăți urbane, instituțiile de castă și persoane private. Se percepea taxă de studii. Disciplinele școlare obligatorii: religia, caligrafia, limba rusă, slavona bisericească, lectura, istoria națională și universală, istoria naturii, fizica, pictura și desenul liniar, gimnastica; discipline opționale: limbile moderne, muzica, igiena, medicina, lucrul manual, contabilitatea ș.a. Pe lângă 24 de școli orășenești au fost deschise clase de lucru manual și pe lângă

³¹ ANA RM, f. 1862, inv.3, d.22, f.56.

³² ANA RM, f. 1862, inv.8, d.34, f.19.

altele 15 – cursuri de tâmplărie, cizmărie și confecționare a mătăsii. Contabilitatea se predă în școlile orășenești din Chișinău, Akkerman, școala centrală din Sarata-Werner, secția comercială de pe lângă școala orășenească din Izmail³³. Muzica și cântul se predau în școlile județene și orășenești, școala evreiască primară din Chișinău, școala centrală din Sarata-Werner, școala parohială germană din Tarutino, de asemenea, pe lângă multe școli au fost organizate orchestre³⁴.

Spre deosebire de școlile primare satești, programa de studii, elaborată pentru școlile primare orășenești, era mult mai extinsă și variată. Ele aveau de la două la patru clase, în cazuri speciale, se autoriza transformarea instituției de învățământ în unitate școlară de cinci și șase clase. Funcționau școli orășenești de băieți, școli de fete și școli mixte, cu unele diferențe după conținutul programelor de studii, disciplinelor școlare și numărului de ore, repartizate pe clase. Problema omogenizării programului de studii a fost abordată de nenumărate ori în cadrul Congreselor de învățători, ședințelor Zemstvei. Nu a fost soluționată din cauza inconsecvențelor politicilor imperiale în domeniul învățământului public. În orașele din Basarabia, cele mai răspândite erau școlile de trei clase cu șase secții, a câte un învățător în fiecare dintre ele, precum și școlile de patru clase. (În or. Orhei funcționa o școală orășenească de băieți de patru clase. În anul 1903, în cadrul ei, era încadrat la studii un contingent școlar format din 177 elevi)³⁵. Prin urmare, învățătorul, în fiecare dintre secții, rezerva doar jumătate de oră pentru predare, cealaltă jumătate – pentru lucrul independent al copiilor. În școlile de două clase se experimentau la liber arbitru tehnici pedagogice mai complicate, deoarece, unui singur învățător îi revenea să lucreze concomitent cu patru secții inferioare și două superioare. Astfel, revenea o pătrime de oră pentru fiecare secție din cele patru inferioare, în rest, se puneau accentul pe dezvoltarea la copii a capacităților de lucru independent.

Școlile orășenești se aflau sub jurisdicția administratorilor districtelor de învățământ și își desfășurau activitățile sub îndrumarea inspectorilor școlilor publice. Inspectorii școlari erau investiți cu o serie de împuterniciri, care marginalizau activitatea învățătorului în cadrul școlilor primare publice. Consiliul Pedagogic era responsabil de organizarea educației, instruirii și asigurării materiale a școlii respective. În anul școlar, 1900-1901, în Basarabia, funcționau 13 școli urbane, organizate în baza Regulamentului din anul 1872, dintre care: teri școli în orașele Hotin, Bălți și Bender; o școală de cinci clase în or. Akkerman, patru școli de patru clase în orașele Soroca, Orhei, Ismail și Bolgrad; patru școli de trei clase în orașele Chișinău, Chilia, Vilcovo și Reni; o școală de o clasă în or. Cahul. În anul 1901, Direcția Școlilor Publice avea în subordinea sa 46 de școli primare orășenești, dintre

³³ ANA RM, f. 1862, inv.8, d.79, f.15.

³⁴ ANA RM, f. 151, inv.1, d.60, f.19.

³⁵ ANA RM, f. 151, inv.1, d.28, partea I-a, f.19.

care: 8 de două clase și 38 de o clasă. Consiliile Școlare, la rândul lor, aveau în subordine cinci școli³⁶.

*Transformarea instituțiilor de învățământ orășenești dintr-o categorie de clase în alta, iminent, se solda cu concedierea cadrelor didactice, care nu aveau cenzul de studii necesar pentru noua categorie școlară*³⁷.

De exemplu, în vara anului 1903, fostul ajutor de învățător a școlii orășenești de două clase din Cahul, Dimitrie Feodosievici Șirbu, a fost eliberat din funcție, din cauza transformării centrului școlar de două clase în școală de trei clase. Rămas fără surse de existență, pentru a-și întreține familia, s-a adresat către Ministerul Instruirii Publice, că să-i acorde dreptul de a activa în calitate de învățător în nou formată școală orășenească de trei clase din Cahul³⁸. Directorul Școlilor Publice din Gubernia Liflandia, prin scrisoarea din 5 august 1903, a comunicat Direcției Școlilor Publice din Basarabia, că învățătorul școlii orășenești de trei clase, din orașul Cahul, Mihail Rojcovschii, începând cu 1 iunie 1903, a fost angajat în calitate de învățător în școala orășenească din Iuriev³⁹. Prin urmare, la școala orășenească de 3 clase din Cahul a rămas vacantă funcția celui de-al treilea învățător. În acest context, Direcția s-a adresat către administrația școlii ca, până la începerea noului an școlar, postul vacant să fie suplinit de către o persoană competentă. La această funcție și pretindea ajutorul de învățător D. Șirbu. Inspectoratul Școlilor Publice din Basarabia, județul Izmail, sectorul 2, a cercetat cazul respectiv. În scrisoarea de răspuns, semnată de inspectorul școlii orășenești de trei clase din Cahul, se confirma faptul, precum că, situația fostului ajutor de învățător era dificilă, dar, în același timp, se susținea, că nu exista vreo cauză legală a demersului semnatărilor, deoarece, el nu avea cenzul de instruire necesar, care i-ar fi oferit dreptul de a suplini funcția vacantă de învățător în școala orășenească de trei clase din Cahul, în conformitate cu statutul școlar din 31 mai, 1872. Prin urmare, semnatărilor demersului, i s-a recomandat postul de ajutor de învățător în școala de șase clase din Bolgrad, de unde, tocmai, se eliberase din funcție ajutorul de învățător Vasiliev, care a preferat să-și continue studiile la universitate. De asemenea, se mai comunica că, la școala satească din Baimaclia, erau locuri de muncă vacante, potrivite cenzului de instruire a lui Dimitrie Șirbu⁴⁰. Așadar, deși e vorba de un proces progresiv în evoluția instituțiilor de învățământ primare din Basarabia, el avea repercursiuni nefaste asupra personalului didactic, care, în noua conjunctură școlară, nu avea pregătirea necesară.

³⁶ ANA RM, f. 1862, inv.2, d.79, f.15.

³⁷ ANA RM, f. 151, inv.1, d.8, p.I, f.46.

³⁸ ANA RM, f. 151, inv.5, d.234, p.I, f.76.

³⁹ ANA RM, f. 151, inv.5, d.244, p.I, f.53.

⁴⁰ ANA RM, f. 158, inv.1, d.258, p.I, f.48.

Școli primare evreiești. Este extrem de relevantă experiența școlară a instituțiilor primare evreiești din Basarabia – o perspectivă distinctă a învățământului primar din Basarabia. Vom analiza acest subiect, exclusiv, prin optica inspectorilor școlari, imortalizată în documentele de arhivă. Câteva repere istorice. În anul 1859 în Basarabia funcționau 399 de unități școlare. În subordinea Ministerului Instruirii Publice erau 171 de instituții de învățământ (42,8%), dintre care: 42 – creștine (24,6%); 129 – evreiești (75,4%); autorităților epariale - 2 instituții de învățământ secundare, școli bisericești primare-159 unități de învățământ (40,4%); - în subordinea Departamentului de Asistență Publică - 3 unități școlare (0,75%); Departamentului Proprietăților de Stat – 13 centre școlare (3,2%); în colonii- 48 de școli sătești (12%); în stanițele de cazaci- 3 unități școlare (0,75%).

În anul 1873, școlile primare evreiești din Basarabia au fost reorganizate. În conformitate cu decretul din 16 martie, 1873, emis de către Ministerul Instruirii Publice, în localitățile evreiești suprapopulate, care nu dispuneau de unități școlare suficiente pentru școlarizarea tuturor copiilor, școlile publice, de categoria I-a, au fost transformate în școli primare evreiești, după statutul școlilor orășenești din 31 mai, 1872, restul școlilor evreiești, de categoria I-a, au fost închise. În baza decretului de mai sus, în anul 1873, Ministerul Instruirii Publice a aprobat Statutul școlilor primare evreiești, care era în vigoare în regiunea dintre Nistru și Prut și la începutul secolului al XX-lea. Statutul școlilor evreiești, din anul 1873, era foarte apropiat de statutul școlilor orășenești din anul 1872, având o serie de numitori comuni, dintre care: 1) instruirea era organizată după sistemul de clase (ca și în școlile orășenești); 2) durata de șase ani de studii etc.⁴¹.

În Basarabia, la începutul secolului al XX-lea, funcționau două școli publice evreiești primare orășenești, dintre care: una în or. Chișinău și una în or. Soroca; particulare evreiești de categoria I-a - 2 școli, categoria a III-a -14, categoria a IV-a - 18; Talmud- Tora-5 școli (în orașele Chișinău, Bălți, Orhei, Bender, Akkerman); hedere - 293⁴². Deosebirea dintre școlile evreiești primare și școlile orășenești, după statutul din anul 1872, consta în faptul că, ultimele puteau fi de trei și patru clase, pe când primele – doar de una și două clase. O altă deosebire esențială consta în faptul, că în școlile primare evreiești, organizate în baza statutului din anul 1873, nu a fost instituită taxă de școlarizare. Pe când, în școlile orășenești după statutul din 31 mai 1872, după modelul cărora au fost organizate cele evreiești, taxa de școlarizare era obligatorie. Ea constituia, așa-zisele, mijloace speciale ale școlii, care, cu autorizația organelor de resort, se utilizau pentru diferite necesități ale școlilor orășenești, în special, pentru salarizarea învățătorilor de religie, cât și a altor învățători și ajutoori de învățători.

⁴¹ ANA RM, f. 151, inv.5, d.234, p.I, f.76.

⁴² *Обзор Бессарабской губернии за 1904 год*, Кишинев, 1904.

Reieșind din particularitățile indicate mai sus, viz-a-vi de școlile primare publice evreiești, s-a creat o situație paradoxală. În timp ce copiii creștini, care-și făceau studiile în cadrul școlilor orășenești din Basarabia, achitau sume mari de bani pentru instruire, copiii evrei, în aceleași instituții de învățământ, erau scutiți de orice taxă. Inspectorii școlari semnalau în rapoarte precum că ar fi vorba de o inechitate. Ei susțineau precum că, populația creștină dintr-o serie de localități, era cu mult mai săracă decât populația evreiască. În mod univoc, inspectorii școlari declarau în rapoartele emise pe adresa Direcției Școlare din Basarabia, că "decizia era tributară realităților din secolul trecut și, în noile realități basarabene, de la începutul secolului al XX-lea, își pierduse orice actualitate"⁴³. Semnatarii rapoartelor mai constau precum că, o astfel de măsură ar fi fost implementată în Basarabia anilor '70 ai sec. al XIX-lea, pentru a trezi interesul etnicilor evrei față de școala țaristă. În cazul în care, la începutul secolului al XX-lea, școlile primare publice evreiești erau supraaglomerate cu elevi, iar populația evreiască persevera să facă studii în instituțiile de învățământ public din Basarabia, privilegiul respectiv ar fi necesitat o revizuire. Insuficiența surselor financiare, alocate de către Ministerul Instruirii Publice pentru a asigura o activitate de succes a instituțiilor de învățământ primare, dicta o nouă abordare a politicilor școlare. Erau necesare mijloace bănești suplimentare pentru a arenda localuri școlare corespunzătoare, a angaja și salariza învățători de desen și pictură ș.a. Unica soluție viabilă, la ora respectivă, era identificarea surselor locale, cum ar fi, spre exemplu, taxa de școlarizare, care se achita într-o serie de gubernii ale Imperiului Rus. Cu avizarea prealabilă a Ministerului Instruirii Publice, în districtul școlar Vilensk, a fost instituită taxă de școlarizare în trei școli primare evreiești din orașul Vilno, același lucru a fost valabil și pentru școlile evreiești din Vitebsk, Moghilev, Kamensk, Slutsk, Gomel ș.a. Încasarea taxei pentru studii, nicidecum, nu a afectat, carecumva, contingentul școlar din instituțiile de învățământ menționate. Ba mai mult ca atât, mijloacele bănești rezultate, erau utilizate la transformarea școlilor primare evreiești de una sau două clase (supraaglomerate) în instituții de învățământ cu mai multe clase (de trei sau patru clase), achiziționarea colecțiilor de cărți pentru biblioteci etc.⁴⁴ O particularitate distinctivă a societății evreiești consta în superioritatea învățământului feminin față de cel masculin. De exemplu, la începutul secolului al XX-lea, și anume, anul 1900, în circumscripția școlară Vilensk funcționau 96 de școli evreiești, dintre care marea majoritate erau de fete-54 școli, de băieți-34 școli și 6 școli mixte. În Basarabia numărul școlilor particulare evreiești creștea an de an. Faptele consemnate ilustrau edificator tendința populației evreiești de a se încadra

⁴³ ANA RM, f. 157, inv.5, d.249, p.I, f.77.

cu perseverență în societatea țaristă⁴⁵.

Inspectorii școlari considerau că, în acest mod, putea fi distrasă o parte semnificativă a populației evreiești sărace de la școlile medii, pe care, pur și simplu, le „lua cu asalt”. Așadar, în instituțiile de învățământ secundar s-ar fi redus considerabil fluxul copiilor din mediile evreiești sărace, în schimb, în cadrul lor, s-ar fi oferit posibilitatea de a studia pentru acei copii evrei, care, în baza statutului social al părinților lor, aveau mai multe drepturi la studiile respective, încât, cele 10%, rezervate pentru copiii evrei în instituțiile medii din Basarabia, ar fi fost supra suficiente. Faptul în cauză (precum că, școlile primare publice evreiești, organizate după modelul școlilor orășenești, ar fi satisfăcut necesitățile și distras copiii evrei de la instituțiile de învățământ secundar), a fost demonstrat, elocvent, în cadrul sesiunii de admitere, din vara anului 1902, când, copiii de origine evrei, au luat cu asalt școlile orășenești. De exemplu, în anul 1902, în orașul Vilna, a fost înființată o școală orășenească. În pofida faptului că, în acest oraș funcționau trei școli elementare evreiești și unsprezece școli publice evreiești, la examenele de admitere s-a prezentat un număr impunător de copii evrei, dintre care 30 au fost acceptați, adică 30% din numărul total de copii admiși în școală⁴⁶. În anul 1900, în cele 25 de școli orășenești de circumscripție își făceau studiile 1.130 de copii evrei, adică, 25,6% din contingentul școlar total de elevi din cadrul acestor instituții de învățământ. S-a constatat că, în cazul în care în același oraș funcționau concomitent atât școală orășenească, cât și școală publică primară evreiască, copiii evrei, cu multă râvnă, dădeau prioritate primei din ele. În pofida taxelor de școlarizare, existente în aceste instituții de învățământ, doar admiterea copiilor creștini limita, întrucâtva, tendința copiilor de origine evrei de a suplini întregul contingent școlar din școlile orășenești. Majorarea numărului de clase în școlile primare evreiești și extinderea corespunzătoare a curriculum-ului, ar fi satisfăcut necesitățile populației evreiești în domeniul instructiv-educativ. Inspectorii școlari propuneau ca, în baza curriculum-ului școlilor evreiești reorganizate, să se țină cont de caracteristicile naționale ale celor care studiau în cadrul lor și să se includă predarea atât a limbii ruse, cât și a istoriei și geografiei naționale ruse⁴⁷.

Se miza pe faptul precum că, studierea disciplinelor școlare, indicate mai sus, ar fi contribuit la împrietenirea evreilor cu populația indigenă, cultivarea respectului și dragostei pentru oamenii care au creat statul respectiv și i-au adăpostit pe teritoriul lor. De asemenea, ținându-se cont de particularitățile evreilor, în calitate de clasă socială, predominant comercială, s-a propus includerea în cadrul programului de studii a unui curs elementar de contabilitate comercială, iar pentru

⁴⁵ ANA RM, f. 151, inv.5, d.289, p.I, f.68.

⁴⁶ ANA RM, f. 151, inv.5, d.289, f.76.

⁴⁷ ANA RM, f. 156, inv.3, d.298, f.29.

educația estetică - desenul și pictura, după modelul școlilor orășenești.

În cadrul inspectării școlilor publice primare evreiești au fost identificate o serie de deficiențe ale organizării procesului instructiv-educativ, dintre care: programul săptămânal de studii nu corespundea cerințelor didactice și pedagogice: a) în clasa pregătitoare erau prevăzute șase ore academice de caligrafie și zece ore pentru disciplinele pur-evreiești, prin urmare, primele prevalau exagerat asupra celorlalte discipline menționate. b) numărul total de 28 ore, per săptămână, prevăzute pentru clasa sus-menționată, depășea limita prestabilită, în consecință, copiii de 8-9 ani, (cu excepția a două zile), erau nevoiți să stea imobil, zilnic, pe parcursul a cinci ore de studii, ceea ce, contravenea normelor pedagogice de rigoare; c) o altă evidentă abatere de la normalitate era studierea exagerată a aritmeticii, prevăzută pentru fiecare an, dintre cei șase ani de studii, a câte șase ore săptămânal. O situație similară se înregistra și referitor la predarea caligrafiei. Disciplinele școlare, dintre care: istoria, geografia, științele naturii, desenul și pictura, nu se regăseau în curriculumul școlilor de o clasă, iar în școlile de două clase – era prevăzut un număr, extrem de infim, de ore pentru istorie și geografie și doar pentru anul cinci și șase de studii; e) numărul total de 32 ore, per săptămână, din programul de studii al școlile primare evreiești, era extrem de mare, ceea ce însemna cinci și, chiar, șase lecții zilnic, fără a fi luate în calcul orele de canto și gimnastică, foarte solicitate în școlile evreiești primare. Lacunele semnalate indicau devieri serioase de la normele didactico-pedagogice⁴⁸.

Informațiile prezentate mai sus ne demonstrează cu lux de anăunțe faptul că, în cadrul școlilor evreiești publice, timpul era utilizat neproductiv, fără beneficiul de rigoare, pe care l-ar fi putut avea elevii, dacă ar fi fost o repartizare eficientă a orelor și activităților de studiu. În cazul dat, s-a invocat unul dintre motivele, care îi determina pe etnicii evrei să dea preferință școlilor orășenești, întemeiate, în conformitate cu statutul din 31 mai, 1872, în defavoarea școlilor primare evreiești, întemeiate, în conformitate cu regulamentul din 24 martie, 1873, chiar dacă, în primul caz, nu se predau discipline evreiești și exista taxă de școlarizare⁴⁹.

Așadar, reieșind din considerentele de mai sus, s-au propus o serie de rectificări la programul de studii, prevăzut pentru școlile primare evreiești de mai multe clase, dintre care: a) numărul total de ore, prestabilite pentru clasa pregătitoare, (împreună cu disciplinele evreiești, cânt și gimnastică), nu trebuia să depășească 34 ore săptămânal; b) să nu se depășească, în nici un caz, numărul total de 30 ore săptămânal la toate disciplinele școlare, pentru fiecare dintre cele șase clase de studii; în școlile de o clasă-nu mai mult de 28. c) introducerea, în cadrul programului de studii, a disciplinelor școlare: istoria, geografia, științele naturii, desenul și pictura. d) includerea

⁴⁸ ANA RM, f. 151, inv.5, d.167, f.23.

⁴⁹ ANA RM, f. 151, inv.5, d.167, f.29.

gimnasticii și cântului în programul de studii al tuturor claselor școlare; e) suplimentarea cursului de aritmetică cu un curs de comerț și contabilitate industrială. Curriculum școlar, elaborat în baza indicațiilor de mai sus, ar fi corespuns necesităților educaționale ale populației evreiești și ar fi avut rezultate apreciate⁵⁰.

Cât privește, personalul școlilor primare evreiești cu mai multe clase, s-a propus să fie egalat cu statele de personal din cadrul școlilor orășenești. Proiectul propus putea fi realizat din contul fondurilor speciale a școlilor primare evreiești, în cazul în care, ar fi fost instituită taxă de școlarizare. Pentru întreținerea unei școli primare evreiești de două clase, din bugetul de stat se alocu 2.480 de ruble, pe când, pentru întreținerea unei școli orășenești de trei clase - 3.250 de ruble, cu 770 ruble mai mult decât în primul caz. Pentru întreținerea unei școli orășenești de trei clase, din bugetul de stat, se alocu cu 1.500 ruble mai mult decât pentru întreținerea unei școli primare evreiești de o clasă. De exemplu, pentru a transforma o școală evreiască primară din Vilna într-o școală de trei clase, a fost necesar, suplimentar, să fie alocată suma de 1281 ruble; nu a costat mai mult nici reorganizarea celei de-a doua școli evreiești primare, din Vilna, în școală de patru clase, și anume, 1230 ruble, sumă nesemnificativă, care, cu ușurință, putea fi suplinită din fondurile speciale ale școlilor, în cazul instituirii taxei de școlarizare⁵¹.

În baza revendicărilor de mai sus, s-a decis ca, începând cu noul an școlar, 1903-1904, școlile primare evreiești supraaglomerate, care activau în baza statutului din 24 martie, 1873, să fie transformate în școli de trei și patru clase.

I. Programul de studii săptămânal, prevăzut pentru școlile primare evreiești de trei clase:

Disciplinele școlare	Cl.pregăt.	I-a cl.	II-a cl.	III-a cl.
Limba rusă	9	9	6	6
Aritmetica	4	6	4	4
Contabilitatea	-	-	-	1
Istoria națională	-	-	3	3
Geografia	-	-	3	3
Pictura	-	-	2	3
Desenul liniar și pictura	-	2	3	3
Caligrafia	4	4	2	-
Cântul	1	1	1	1
Gimnastica	2	2	2	2
Discipline de studii evreiești	4	4	4	4
Total:	24	28	30	30 ⁵²

50 ANA RM, f. 151, inv.5, d.185, f.12.

51 ANA RM, f. 151, inv.5, d.167, f.45.

52 ANA RM, f. 151, inv.5, d.167, f.54.

II. Programul de studii săptămânal prevăzut pentru școlile primare evreiești de 4 clase:

Denumire obiect	Cl.începăt.	I cl.	II cl.	III cl.	IV cl.
Limba rusă	9	9	6	6	6
Aritmetica	4	6	4	4	3
Contabilitatea	-	-	-	1	1
Istoria națională	-	-	3	3	3
Geografia	-	-	3	3	3
Științele naturii	-	-	2	3	3
Desenul liniar și pictura	-	2	3	3	4
Caligrafia	4	4	2	-	-
Cântul	1	1	1	1	1
Gimnastica	2	2	2	2	2
Discipline școlare evreiești	4	4	4	4	4
Total:	24	28	30	30	30⁵³

STATELE de personal pentru școlile primare evreiești

I. De 3 clase:	Salariu	Pentru cantină	În total:
Directorul școlii	350r.	190r.	540r.
Administratorul	100r.	-	100r.
Al doilea învățător	350r.	190r.	540r.
Subvenții pentru arendarea spațiului locativ, a câte 75r. fiecăruia	-	-	150r.
Pentru orele de cânt	75r.	-	75r.
Pentru literatura de specialitate	-	-	100r.
Pentru achiziționarea rechizitelor	-	-	25r.
Pentru întreținerea și reparația apartamentelor angajaților, inclusiv a servitoarei	-	-	850r.
Pentru predarea Religiei la 3 învățători, a câte unul în fiecare clasă	100r.	-	300r.
TOTAL:			3220⁵⁴ rub.

Anterior, Ministerul Instruirii Publice motiva refuzul de a deschide în Basarabia școli evreiești cu mai multe clase prin insuficiența contingentului școlar

⁵³ ANA RM, f. 151, inv.5, d.194, f.67

⁵⁴ ANA RM, f. 151, inv.5, d.167, f.34

necesar și a surselor financiare⁵⁵. La începutul secolului al XX-lea, s-a constatat o schimbare radicală de atitudine a populației evreiești față de școlile de stat. În rapoartele inspectorilor școlari se indica precum că „viziunile pragmatice oportuniste au luat locul celor ostile, sporind în masă tendințele etnicilor evrei de a face studii nu doar în școlile primare din Basarabia, dar și în cele medii”. Atât administrațiilor școlare locale, cât și Ministerului Instruirii Publice, etnicii evrei adresau, din ce în ce, tot mai multe cereri, cu solicitarea de a încadra la studii copii de origine evreiască. Perioada analfabetismului populației evreiești a rămas în trecut, deoarece, debutase o etapă distinctivă – cea a însușirii unui volum de cunoștințe indispensabile pentru noua epocă, a studierii asidue atât a limbii și literaturii ruse, cât și a celei române, față de care manifestau un vădit interes. În fiecare școală de stat puteau fi întâlniți copii ale etnicilor evrei, în familiile cărora se vorbea fluent limba rusă sau română. Mai mult ca atât, „chiar în școlile evreiești putea fi auzită o frumoasă limbă rusă” cităm din sursele documentare⁵⁶.

Politicile instructiv-educative ale autorităților țariste față de comunitățile rascalnicilor. În rezultatul mișcării revoluționare din anii 1905-1907, autoritățile țariste au devenit mai flexibile față de comunitățile de credincioși, pe care până atunci le cataloga drept secte și față de care, de-a lungul timpului, a manifestat una din cele mai intolerante atitudini. În Basarabia, s-a autorizat înființarea școlilor credincioșilor de rit vechi, subordonate Direcției Școlilor Publice. În anul 1907, în orașul Cahul, din județul Izmail, s-a deschis o școală a credincioșilor de rit vechi, pentru funcționarea căreia Ministerul Instruirii Publice a aprobat un credit în sumă de 420 ruble, iar din fondurile statului se achita, anual, suma de 360 rub.⁵⁷ O altă tendință vădită, de după evenimentele anilor, 1905-1907, a fost implemențarea învățământului mixt. Autoritățile insistau să se organizeze școli mixte și să se lichideze treptat învățământul separat, după gen, format din școli de fete și școli de băieți. De ex., în localitatea Bădiceni, școala de o clasă de băieți, (înființată în anul 1869), a fost comasată cu școala de o clasă de fete, (î.a.1880), în rezultatul fuzionării, s-a format o școală mixtă cu o secție paralelă⁵⁸.

Una din sarcinile instituțiilor de învățământ din Basarabia era de a asigura un mediu sigur și sănătos tuturor copiilor încadrați la studii în cadrul școlii primare. În acest scop se implementau o serie de proiecte finanțate de diferite instituții donatoare.

În anul 1902, în cadrul școlii ministeriale Olișcani, din județul Orhei, a fost deschisă prima ceainărie publică din Basarabia⁵⁹. Proiectul a fost lansat la inițiativa învățătorului Ivan Dorofeev și implemențat cu suportul financiar al Comitetului

⁵⁵ ANA RM, f. 151, inv.7, d.1, f.57.

⁵⁶ ANA RM, f. 151, inv.7, d.277, f.4

⁵⁷ ANA RM, f. 159, inv.5, d.253, f.26.

⁵⁸ ANA RM, f. 159, inv.5, d.257, f.22.

⁵⁹ ANA RM, f. 151, inv.5, d.167, f.23.

Județean Orhei, al Epitropiei Treziei Publice. Rostul și folosul ceainăriei era cunoscut fiecărui locuitor. Ceaiul fierbinte se servea în timpul recreației mari. Prețul unui pahar de ceai îndulcit era de 1 cop., pentru săraci și cei care erau de gardă - ceaiul se servea gratuit. La ceainăria din Olișcani se preparau, la cerere, cca 50 pahare de ceai pe zi. În anul 1903, tot în cadrul școlii din Olișcani, a fost înființată o prisacă formată din șase stupi de albine⁶⁰. Mierea obținută era inclusă în alimentația elevilor școlii.

În anul 1902, Direcția școlilor publice din Basarabia a inițiat un proiect de construire a unui cămin, destinat pentru fiicele învățătorilor școlilor primare sătești din Basarabia, care-și făceau studiile în instituțiile de învățământ din Chișinău. Căminul a fost luat sub supravegherea exclusivă a directorului și inspectorului școlilor publice⁶¹. A fost înființată Societatea de ajutor reciproc a elevilor și învățătorilor din școlile primare din Basarabia. Societatea număra în componența sa cca 234 de membri. În anul 1910, din fondurile societății a fost înființat un internat de băieți pentru 15 pensioneri. Vărsăminte financiare în fondurile acestei societăți asigurau zemstvele din Akkerman, Chișinău, Soroca. În anul 1913, a fost înființată Societatea de ajutorare a elevilor din instituțiile medii din localitatea Komrat. Societatea avea ca scop oferirea de ajutor material celor mai săraci elevi din localitate⁶².

Deși, anual, numărul elevilor era în creștere, totuși, raportat la numărul copiilor de vârstă școlară, neantrenați în învățământ – cifra, indicată mai sus, era infimă. Spre exemplu, conform rapoartelor Direcțiilor Școlilor Publice, în provincie, erau înregistrați 234500 de copii de vârstă școlară care, rămânând în afara școlii și neavând nici o posibilitate de a primi o instruire particulară, în special în sate, erau sortiți la analfabetism. Pentru acești copii era necesar, în mod expres, să se deschidă școli de cca două ori mai multe (2,62) decât funcționau la vremea respectivă (1785 u.ș. per total), și anume, dacă vom calcula câte 50 de copii la fiecare școală, ar fi fost necesar să fie deschise 4690 de școli.

Pentru a stimula coerent dezvoltarea învățământului public din Basarabia, în potențialitatea și realitatea sa, fără îndoială, era necesar să fie reformat în baza principiilor obligativității și gratuității. Aspect, efectiv, determinat de sporirea nemijlocită a investițiilor financiare în domeniul educațional. Or, lipsa lor anula puterea de realizare a obiectivului propus, plasându-l în limita istorică elementară, fără careva perspective. Așadar, învățământul din Basarabia era configurat în aspectele pertinente în raport cu acea modalitate specifică de organizare în cadrul obștii locale, care îi reducea potențialul strategic prin sponsorizarea insuficientă.

⁶⁰ ANA RM, f. 156, inv.9, d.167, f.23.

⁶¹ ANA RM, f. 157, inv.1, d.90, f.18.

⁶² ANA RM, f. 159, inv.1, d.135, f.14.

Decalajul dintre numărul enorm de solicitări, din partea părinților, de a-și înscrie la studii copiii de vârstă școlară și numărul celor școlarizați, ne vorbește despre incapacitatea sistemului de învățământ basarabean de a încadra la studii toți doritorii.

SOCIALIZAREA ELEVILOR DE VÂRSTĂ ȘCOLARĂ MICĂ ÎN CONTEXTUL PARTENERIATULUI EDUCAȚIONAL ȘCOALĂ-FAMILIE

Maria Ianioglo

conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Comrat
(email: maria.ianioglo@gmail.com)

Rezumat. *În acest articol se analizează fenomenul de socializare a elevilor din învățământul primar privit ca pe o condiție esențială în formarea și dezvoltarea personalității lor și ca finalitate a acestui proces. Omul ca ființă bio-psiho-socio culturală este unica persoană care viețuiește în univers nu numai biofizic, ci și spiritual, fapt care se datorează numai educației, care la rândul ei este permanentă, continuă, omniprezentă și creatoare de valori.*

Socializarea, constituie niște acțiuni prin intermediul cărora individul asimilează și conștientizează rolul anumitor norme, valori sociale și devenind membru activ al unei colectivități, este în stare să promoveze un comportament model pentru cei ce învață. Astfel, omul în mod special, în condițiile de integrare socială se schimbă dintr-o persoană incapabilă și dependentă într-o personalitate integrată în ambianța normelor sociale și a valorilor autentice care îl ajută cu demnitate să se orienteze și adapteze în mediul în care viețuiește.

În articolul de față, susținem idea că școala primară este instituția care desfășoară activități cu caracter social, cultural, administrativ etc., fiind înrăurită de activitățile și evenimentele care au loc în mediu educațional, comunitar, social: școala primară comunică elevilor cunoștințe, norme, valori admise și împărtășite social, le formează și dezvoltă competențe, deține propriul sistem de organizare din perspectiva formării profilului absolventului învățământului primar.

La nivel de comunitate, școala primară funcționează implicând mai mulți factori educaționali: familia, autoritatea publică locală etc. Cadrele didactice vor asigura relații de conlucrare activă și constructivă cu toți actorii educaționali la nivel de comunitate, astfel desfășurând parteneriate cât mai eficiente și productive din perspectiva formării competențelor sociale. Ca urmare, parteneriatul școală-familie-comunitate devine o dominantă a strategiei care direcționează procesul educațional centrat pe socializarea celor ce învață.

Cuvinte cheie: *socializare, competențe sociale, parteneriat educațional, model comportamental.*

*

Abstract. *The article analyzes the phenomenon of socialization with reference to young schoolchildren as an essential condition in the development and formation of personality and as the finality of this process. An individual as a bio-psycho-socio-cultural being is the only being that persists in the world not only biologically, but also spiritually, a fact that owes only to education, which in turn is permanent, continuous, omnipresent and value-creating.*

Socialization, being a process through which the human being acquires and

internalizes certain rules, social values, skills and attitudes, becoming a member of a human community, promotes model behavior for those who learn.

Namely, in the context of socialization, the human individual transforms from a helpless and dependent being into a personality that permeates the framework of social norms, authentic and worthy of orientation in the environment.

In this article, the author supports the idea that the primary school is the institution that provides a social service, being directly influenced by what happens in the educational, community, social environment: the primary school transmits knowledge, develops skills, norms, socially recognized and accepted values; on the other hand, it has an internal logic of development, reproduces its own norms and values, has its own organizational system from the perspective of forming the profile of the primary education graduate.

Likewise, the primary school is an institution that functions in a community made up of several educational factors: family, local authorities, organizations, etc. In this context, teachers must ensure collaborative relationships with the family and the community, developing partnerships that are as efficient and productive as possible from the perspective of developing social skills. As a result, the school-family-community partnership becomes a dominant strategy oriented towards the development of education, intersectoral collaboration, constituting a priority that directs the educational process focused on the socialization of learners.

Key words: *socialization, social skills, educational partnership, behavioural model.*

La etapa actuală cercetările realizate cu referire la problema investigației socializării copiilor se află sub influența permanentă a contemporaneității, mediului social, educațional și, ca urmare, sunt direcționate spre optimizarea conexiunilor dintre familie și comunitate/societate, caracterul prospectiv-anticipativ al educației moderne și analiza tendințelor actuale/aspectelor de natură socială a învățământului general. Pentru ca elevii de vârstă școlară mica să se includă sigur în mediul școlar, comunitate/societate, este necesar ca ei să dispună de o anumită pregătire în acest sens, de formare a competenței sociale și dezvoltare a comportamentelor la nivel înalt.

Problematica, conținutul și specificul proiectării și implementării parteneriatului educațional școală - familie în vederea optimizării socializării școlarilor mici este mai puțin examinată, iar insuficiența unor lucrări fundamentale de referință la subiectul nominalizat evidențiază actualitatea, relevanța și importanța problemei de cercetare.

Abordarea conceptului de *socializare* a fost mereu în atenția sociologilor, pedagogilor, psihologilor etc. Termenul de *socializare* înseamnă *întrearea în conexiune socială* care ocupă un loc însemnat în aria investigațiilor și lucrările cercetătorilor:

- *din perspectiva psihologică* termenul de *socializare* a fost investigat de: J. Piaget, E. Erikson, S. Freud, R. Linton, V. Oprescu, A. Vernon, A. Cosmovici, M. Dushkina și al.;

- *din perspectiva sociologică* conceptul de *socializare* a fost examinat de către: M. Achim, I. Mihăilescu, J. E. Păun, P. Neveanu-Popescu, L. Vlăsceanu și al.;

- *din perspectiva pedagogică* problematica conceptualizării termenului *socializare* i-a preocupat pe cercetători: E. Durkheim, D. Goleman, E. Joița, U. Șchiopu, C. Ștefan, M. Ionescu, S. Cristea, B. Беккер, А. В. Мудрик, И. А. Зимняя, V. Cojocaru, V. Botnari, D. Antoci și al.

O preocupare specială a cercetătorilor teoreticieni cât și a practicienilor, constituie studiul fenomenului de socializare în vederea realizării activității personalității în societate, comunitate, mediul educațional etc. Circumstanța provocată de fenomenul Pandemia COVID-19 la nivel mondial, local și instituțional a provocat un ansamblu de interdicții cu privire la depărtarea fizică și nu doar atât, în urma cărora s-au resimțit avantajele sociale ale omeniilor în ansamblu și ale copiilor în special.

În conformitate cu *Dicționarului Oxford* socializarea este un proces prin intermediul căruia indivizii sunt instruiți să devină membrii unei societăți prin conștientizarea normelor, valorilor societății dar și a însușirii rolurilor sociale ale oamenilor.

Cercetările din domeniul pedagogiei, în acest context, susțin idea că stimularea socializării la copii se asociază:

- cu dezvoltarea competențelor sociale;
- cu relaționarea socială;
- cu manifestările prosoziale exteriorizate prin intermediul cogniției, emoțiilor, comportamentelor care se dezvoltă în familie în colaborare cu instituția educațională sub îndrumarea cadrelor didactice.

Cu referire la definirea conceptului pedagogic de *parteneriat educațional* contribuții semnificative aparțin: C. Cucoș, A. Vasilescu, V. Andrieș, S. Cristea, V. Oprescu, A. Cara, H. M. Таланчук, И. П. Подласый și al.

Printre funcțiile sistemului de învățământ, care indică raportul existent între educație, realizată în instituțiile educaționale, și societate o reprezintă funcția fundamentală și anume socializarea. În opinia L. Papuc (2006), aceasta se înfăptuiește prin instruirea subiectului (elevul) educației în vederea ridicării nivelului lui cultural¹.

În această ordine de idei evidențiem și conceptul elaborat de V. Cojocaru (2020) cu privire la socializare pe care o distinge printre condițiile și sursele

¹ Papuc, L., Cojocaru, M., Sadovei, L., Rurac, A. *Teoria educației: suport de curs*. UPS „Ion Creangă”. Centrul de Resurse Curriculare pentru Învăț. Sup. 2006. p. 150.

procesului inovațional din sistemul de învățământ ca fiind redescoperită prin progresul social și a politicilor educaționale, prin însuflețirea relațiilor între actorii implicați în activitatea educațională, subliniind creativitatea subiecților educației, activitatea experimentală de căutare, de inovare a instituțiilor de învățământ².

L. Cuznețov afirmă că socializarea și individualizarea se completează și condiționează permanent în timpul educației și întemeiază un proces complex. Totodată, cercetătoarea subliniază că educația, prin esența sa, „este un proces social și unul individual, care apare și evoluează odată cu societatea, se dezvoltă de la o etapă istorică la alta, în funcție de transformările structurale ce se produc în cadrul acesteia și, în același timp, includ un șir de metamorfoze cantitative și calitative la nivel de individ”³.

Generalizând cele relatate, concluzionăm că educația și socializarea sunt privite ca procese progresive și cumulative, ceea ce demonstrează că ele se condiționează reciproc. În fond, socializarea se înfăptuiește prin intermediul educației, ea fiind factorul care avansează conduite prosociale de valoare însușite și axate pe unitatea socială ca finalitate a originalității și al relaționării sociale din perspectiva acomodării la orânduirile sociale. Respectarea preceptelor și a normelor deontologice duc la o creștere a calității educației inclusiv a socializării. Rolul crucial al educației este cel social deoarece ea pune la dispoziția fiecărui individ condiții ca acesta să poată asimila cunoștințe și a-și forma și dezvolta atitudinile și capacitățile indispensabile pentru a deveni un cetățean informat și activ, care să-și aducă aportul la prosperitatea comunității sale și a națiunii.

Prin urmare, educația garantează durabilitatea și dezvoltarea socială, deoarece își aduc un aport evident pentru societatea bazată pe CUNOAȘTERE, care se consolidează prin coeziunea socială, fiind consecință a relaționării sociale ca un element al socializării. În această ordine de idei putem reliefa nevoia de a eficientiza și dezvolta calitatea educației la nivel național dar și internațional; a îmbunătăți în permanență modificările realizate la nivel de sistem național de învățământ; a ajusta continuu cadrul legal și politicile educaționale în raport cu progresul societății.

Dintre funcțiile sistemului de învățământ, care desemnează relația ce se află între educația înfăptuită în instituțiile de învățământ și societate, este funcția de socializare – considerată drept funcție fundamentală, care este abordată în documente de politici educaționale cu referire la formarea competențelor-cheie, printre care evidențiem „competențe sociale și civice”⁴. Acestea se formează și se

² Cojocaru, V. *Activitatea de inovare în învățământ. În Învățământ superior: tradiții, valori, perspective: Pedagogia Școlii Superioare și Psihopedagogie și Pedagogie în Învățământul Preșcolar și Primar*, 29-30 septembrie 2020. Chișinău: UST., 2020, Vol. 2, pp. 157-161.

³ Cuznețov, L. *Tratat de educație pentru familie, Pedagogia familiei*. UPS „I. Creangă”. Chișinău, 2008 p. 628.

⁴ Codul Educației al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial. Nr. 319-324. p. 18- 55.

realizează prin culturalizarea personalității celui ce învață în cadrul activității educaționale/procesului de predare-învățare-evaluare, de formare și dezvoltare a personalității elevului.

În acest cadru de referință este relevant să descriem care este rolul școlii primare ca instituție care prestează servicii sociale, fiind înrăuită de fenomenele care au loc în mediul social. Instituția de învățământ primar realizează o educație axiologică de care beneficiază elevii de vârstă școlară mică, Școala primară are o structură internă de dezvoltare și organizare în conformitate cu misiunea învățământului primar care este axată pe formarea și dezvoltarea copilului ca personalitate liberă și creativă și asigură dezvoltarea competențelor necesare continuării studiilor în învățământul gimnazial” (Ibidem).

Totodată, școala primară/instituție de învățământ în cadrul căreia se realizează învățământul primar, activează într-o colectivitate constituită din mai mulți factori educaționali: familie, autorități, organizații guvernamentale și non-guvernamentale, agenți economici etc., care prestează servicii educaționale explicite și/sau implicite. Instituțiile școlare mai sunt supuse și presiunii a multiplilor factori: grupurilor ideologice care activează la nivel local, condițiilor economice și a diverselor tendințe manifestate în societate.

Toți actorii educaționali care activează nemijlocit în școala primară sunt conștienți de faptul că viața comunitară implică angajarea publică, simțul relațiilor, al responsabilității, adaptându-se la o societate în continuă schimbare și oferind o educație de calitate, educație multidimensională a elevilor de vârstă școlară mică. Astfel, asupra școlilor sunt manifestate influențe de ordin: economic, etnic, cultural, lingvistic și al.

În *Concepția dezvoltării Curriculumului școlar*⁵ se evidențiază valorile care trebuie promovate în școala primară ce este obligată să fie deschisă în a angaja, promova și consolida parteneriate educaționale. Pentru copiii de vârstă școlară mică socializarea constituie o condiție esențială cu referire la acomodarea eficientă la cerințele, normele/regulile, valorile societății cu ajutorul și susținerea familiei și a școlii primare. În mediul educațional al familie copilul interacționează cu părinții, frații, surorile, bunicii și alte neamuri. În aceste împrejurări atât mediul instituționalizat, cât și cel familial oferă copiilor de vârstă școlară mică oportunitatea de a optimiza nivelul de socializare. Acest fapt, în temeiul mai multor investigații din țară și din străinătate, a condus spre cercetarea prezentată în acest studiu a fenomenului socializării din perspectiva examinării delimitărilor conceptuale. Concomitent, un alt subiect de investigație la constituit examinarea particularităților

⁵ Concepția de dezvoltare a curriculumului școlar. Aprobata prin Ordinul Ministerului Educației și Cercetării. Nr. 55 din 15 ianuarie 2025. Disponibil: https://mec.gov.md/sites/default/files/last_version_copy_compressed_1_0.pdf.

socializării școlarilor mici în contextul diverselor medii sociale și educaționale.

Socializarea școlarilor mici decurge din componentele distinctive conținutului actelor normative, de politici educaționale, care sunt fundamentale și importante pentru modernizarea sistemului educațional la nivel național și internațional: Codul Educației al Republicii Moldova, Hotărârea Guvernului Nr. HG 143/2018 privind asigurarea bunăstării copilului, dar și din multiplele subiecte din cadrul evenimentelor științifice: Conferință mondială interguvernamentală „World Conference on Early Childhood Care and Education: Investing early for better learning and a brighter future” sub egida UNESCO (2022), Conferința „Twenty Years of the Socialization of Education”, organizată de Universitatea Duy Tan în colaborare cu Asociația Vietnameză a Universităților și Colegiilor Private din Vietnam (2022) ș.a.

Printre elementele de risc în rentabilizarea socializării școlarilor, evidențiem următoarele:

- intrapersonal: factorul biologic, factorul cognitiv;
- interpersonal: familia, instituția de învățământ etc.

Cu referire la componenta cognitivă, savanții susțin că elevii care au dificultăți de înțelegere a intențiilor sau comportamentelor celorlalți, se vor confruntă cu dificultatea de acomodare de natură intra- și interpersonală. Orice conversație pe care o inițiază s-au o susține școlarul mic în clasă, școală sau familie, provoacă copilul la relaționare, facilitează demersul către instrucțiuni și explicații din partea cadrelor didactice și a părinților, contribuind astfel la stabilirea relațiilor de tip: cauză-efect dintre evenimente și oportunitatea de relaționare cu colegii în medii diferite.

Or, școlarul mic cu nivelul scăzut al vorbirii are șanse mari să nu poată comunica cu ceilalți elevi, separându-se singuri s-au fiind separați de colegii săi de clasă. De aceea considerăm că vârsta școlarității constituie o fază semnificativă din punctul de vedere al achizițiilor, o perioadă în care copiii realizează activitățile educaționale, instruirea/învățarea, diverse tipuri de joc ș.a., care este echivalentul activității adultului. Totodată, formarea și dezvoltarea personalității școlarului mic poate fi axată pe organizarea unor activități sociale de valoare prin dezvoltarea relaționării sociale și comportamentale la elevi.

Astfel, socializarea elevului care învață devine o țintă strategică a socializarea personalității celui ce învață, este un obiectiv strategic al societății contemporane și unul din obiectivele generale primordiale ale sistemului de învățământ, care include crearea unui sistem de cunoștințe complexe despre regulile, normele, modele comportamentale, atitudinile și valorile sociale.

În acest context remarcăm că apare oportunitatea de a identifica acțiuni strategice care să contribuie la calitatea socializării școlarului mic care ar contribui în așa mod acomodarea acestuia. De unde putem deduce că apare necesitatea

identificării unor strategii de eficientizare a socializării copilului, fapt care i-ar permite atât adaptarea la condițiile sociale de ultima oră, cât și la asimilarea unor modele de comportament agreeate de mediul educațional în societate contemporană.

Organizarea timpului liber prin intermediul activităților ludice digitalizate prin mijlocirea diverselor aplicații și jocuri captivante și interesante, îl fac hotărât pe elev să fie preocupat de tehnologiile avansate. Relațiile cu ceilalți copii în jocurile online, laptop, pe telefon, predomină în fața jocurilor tradiționale, față în față. Diversitatea culturală, cu care se familiarizează școlarii mici, promovează deschidere, egalitatea de șanse, toleranță, stimă și respect reciproc – valori care sunt foarte importante în a fi dezvoltate de la vârsta timpurie, școlară mica atât în instituție de învățământ, familie, cât și în comunitate, societate.

Or, școlarul mic cu nivelul scăzut al vorbirii are șanse mari pentru a nu putea relaționa cu ceilalți copii, separându-se sau sesizând că sunt izolați de ceilalți membrii ai clasei. În acest sens considerăm că vârsta școlarității constituie o fază semnificativă sub aspectul achizițiilor, o perioadă în care copiii realizează activitățile educaționale, instruirea/învățarea, diverse tipuri de joc etc. ce este echivalentul activității adultului, de aceea învățătorii sunt cei care trebuie să se implice activ și să îi ajute eficient în acest context.

Astfel, socializarea se prezintă ca o învățare a contextului social în toată paleta sa de sensuri, simboluri, modele, reguli-norme în scopul adaptării la ambianță, devenind în ultimele decenii o problemă de cercetare psihopedagogică foarte actuală și necesară. Identificarea modalităților eficiente de socializare a elevilor de vârstă școlară mică va contribui semnificativ la soluționarea dificultăților existente în procesul educațional:

- modul de evaluare obiectivă a realizării parteneriatului educațional;
- realizarea unor activități de tip model pentru cadrele didactice și părinții

școlarilor mici în vederea obținerii scopului de a optimiza procesul de socializare a elevilor de vârstă școlară mică.

În accepțiunea lui E. Durkheim (1976) educația reprezintă o activitate exercitată asupra generației care încă nu este formată pentru integrarea în viață socială. Cercetătorul susține că societatea acceptă individul așa cum îi este structura lui interioară. În aceste condiții scopul educației este acela de a socializa ființa umană biologică prin construirea ființei umane sociale, care să se plaseze alături de cea individuală⁶.

În conformitate cu *Codului educației al Republicii Moldova (2014)*, art. 11 (1) „Educația are ca finalitate principală formarea unui caracter integru și dezvoltarea unui sistem de competențe care include cunoștințe, abilități, atitudini și valori, ce

⁶ Durkheim, E. *Regulile metodei sociologice*. București: Științifică, 1976. 147 p.

permit participarea activă a individului la viață socială și economică”⁷, este determinată misiunea școlii primare și direcții prioritare în activitatea educațională în contextul învățământului primar.

Competențele-cheie/transversale, conform *Curriculumului Național (2018)*, au un grad înalt de generalitate, sunt desemnate pentru durata anilor de studii și se formează în cadrul diverselor activități și al disciplinelor de studiu. În cadrul instruirii, cadrele didactice vor crea modalități de punere în valoare a competențelor transversale în învățământului primar, și nu numai. Competențele specifice formate pe arii curriculare, de regulă, sunt comune pentru învățământul primar, în cadrul căruia se abordează integrat activitățile educaționale și derivă din competențele generale⁸.

Cu referire la conceptul de competențe sociale în literatură de specialitate ele se detaliază din perspectiva următoarelor dimensiuni:

- complianța la reguli,
- relaționare socială,
- comportament prosocial.

Complianța la reguli, inițierea și menținerea unei relații, precum și comportamentul prosocial sunt principalele prechiziții pentru competențele sociale, care pot fi dezvoltate la copiii de vârstă școlară mică. Pentru dezvoltarea și modelarea competențelor sociale, se recomandă: de la reducerea comportamentelor inadecvate la învățarea copiilor să se folosească – pe lângă limbajul verbal, care implică cereri, denumiri – și contactul vizual sau limbajul paraverbal.

Elevul de vârstă școlară mică își dezvoltă abilitățile sociale necesare, integrându-se activ la tot ceea ce înseamnă de actualitate. Era digitală, procesele provocate de globalizare, evoluția științifico- tehnică au avansat semnificativ, provocând succesiv o dependență tehnologică. Grație tehnologiilor de comunicare avansate, școlarul mic are acces ușor la comunicarea cu membrii familiei, folosind diverse mijloace: apelurile video de pe WhatsApp, Viber, Skype, Facebook etc.

Cu referire la caracteristicile și clasificarea competențelor sociale, evidențiate în sursele bibliografice, menționăm că, competențele sociale sunt divizate în *abilități interpersonale*: inițierea și menținerea unei relații, implicarea în soluționarea unor probleme prin intermediul unor jocuri etc. și *abilități intrapersonală*: integrarea într-un grup care necesită în mod special reglarea emoțională și autocontrolului comportamental etc.

În conformitate cu *abilitățile interpersonale de relaționare socială* relevăm că

⁷ Codul Educației al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial. Nr. 319-324. p. 18- 55.

⁸ Curriculum Național. Învățământul Primar. Aprobare la Consiliul Național pentru Curriculum (Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 1124 din 20 iulie 2018. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/curriculum_primare_05.09.2018.pdf

acestea includ un ansamblu de acțiuni ce fac parte din comportamente prosociale deja în cadrul activităților educaționale în clasa întâi:

- interacționează cu alți elevi prin jocuri corespunzătoare vârstei lor;
- organizează interacțiuni cu alți copii;
- repartizează jucării și obiecte;
- propune și solicită ajutor;
- își așteaptă rândul;
- folosește formule de adresare politicoase.

Astfel, o dezvoltare socială la nivel înalt poate fi efectuată la etapa când aceste abilități se află în procesul de formare.

În același cadru de referință dar cu privire la *abilitățile intrapersonale* vom relata că acestea sunt formate și dezvoltate în context social. Modul în care școlarii mici își controlează propriul comportament este reprezentat de capacitatea de acomodare a lor. Interacționând prin intermediul activităților comune în procesul instruirii, a lucrului organizat în grup, joc, ei descoperă și înțeleg mai bine lumea, mediul în care trăiesc. Abilitățile de socializare se formează și se dezvoltă în contextul procesului educațional la nivelul învățământului primar. Procesul de socializare nu se desfășoară ușor, repede, așa cum solicită unii adulți, nu este la fel de rapid cum așteaptă mulți părinți.

Integrarea eficientă în comunitate a elevului de vârstă școlară mică necesită educație, dezvoltare a competențelor și comportamentelor. În familie se pun bazele dezvoltării educației și culturii, iar școala primară, după grădiniță, redă o continuitate în fundamentarea, dobândirea și dezvoltarea cunoștințelor,

punerea în valoare a mijloacelor de instruire la nivel formal, non formal, informal. În acest context, colaborarea la nivel înalt între instituția de învățământ și familie este utilă și necesară.

Parteneriatul educațional prezintă un tip special de activitate comună între părinți și o instituție de învățământ, caracterizată prin deschidere, încredere, scopuri și valori comune, relații voluntare și pe termen mai lung, precum și recunoașterea responsabilității reciproce a părților pentru rezultatele dezvoltării tuturor proceselor educaționale. Parteneriatul dintre instituție de învățământ și familie ar trebui construit, în primul rând, ca un dialog între doi parteneri în activitatea comună de învățare, educație și formarea personalității copiilor. Cu toate acestea, funcția educațională a familiei scade treptat. Astăzi, părinții sunt de obicei ocupați cu rezolvarea problemelor de zi cu zi, cu rezolvarea problemelor economice, financiare și, în legătură cu aceasta, au o perioadă limitată de timp pentru a comunica și a interacționa cu copiii lor acasă.

În același cadru de referință vom remarca că parteneriatul educațional școală-familie constituie un mijloc reprezentativ pentru instituirea unei colaborări

eficiente atât pentru cadrele didactice, cât și pentru familie, ce contribuie la formarea-dezvoltarea personalității școlarului mic. În contextul creării la nivel de instituție primară a unui parteneriat activ, părinții se pot implica în luarea hotărârilor cu privire la activitățile organizate de școală prin diverse modalități: ca membri ai Comitetului de părinți al clasei, Consiliului reprezentativ al părinților instituției etc.

Printre responsabilitățile de implementare a mecanismului de colaborare în cadrul procesului educațional, în conformitate cu *Standardele de competență profesională ale cadrelor didactice din învățământul general se enumeră*⁹:

- să asigure relații de colaborare și respect cu familia elevilor și comunitatea;
- să dezvolte parteneriate educaționale, contribuind la antrenarea familiei, a comunității etc., în eficientizarea procesului educațional;
- să antreneze subdiviziunile asociative ale celor ce învață și ale părinților, precum și instituțiile partenere din comunitate în elaborarea și pilotarea proiectelor educaționale etc.

Concomitent, cadrele didactice trebuie să asigure relații de colaborare și interacțiune cu familia și comunitatea, dezvoltând parteneriate cât mai eficiente și productive. Acest fapt reclamă o modificare a strategiei de coordonare și implicare activă a cadrelor didactice, părinților, elevilor și a comunității în procesul decizional și în politicile de dezvoltare a instituției de învățământ. Din aceste perspective, *parteneriatul școală–familie–comunitate* devine o dominantă a strategiilor axate pe așa acțiuni ca:

- delimitarea rolurilor și responsabilităților specialiștilor la nivel de școală primară: *managerii, cadrele didactice, diriginții, psihologi, cadrele didactice de sprijin* cu privire la ariile de intervenție din perspectiva promovării parteneriatului instituție de învățământ – familie – comunitate;
- dezvoltarea parteneriatelor locale și implicarea activităților educaționale pentru asigurarea modalităților diferite cu privire la implementarea parteneriatului instituție de învățământ – familie – comunitate etc.¹⁰.

În concluzie, relevăm că în conformitate cu actele normative-legislative, în temeiul documentelor menționate, instituția de învățământ transmite sistematic, motivează și implică familia și comunitatea în procesul decizional. În acest context,

⁹ *Standarde de competență profesională ale cadrelor didactice din învățământul general*. Aprobate: la ședința Consiliul Național pentru Curriculum, proces-verbal nr. 10 din 22 iunie 2016; prin Ordinul Ministrului educației nr. 623 din 28 iunie 2016. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/standarde_cadre_didactice.pdf

¹⁰ *Standarde de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general din perspectiva școlii prietenoase copilului*. Aprobate prin Ordinul Ministerului educației nr. 970 din 11 octombrie 2013. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/o970din_11_10_13_standarde_spc_0.pdf

echipa managerială a instituției de învățământ realizează un ansamblu de proceduri democratice, de împuterniciri, promovare a părinților în structurile decizionale ale instituției educaționale, implică părinții, după necesitate la îmbunătățirea rezultatelor învățării școlare și asigurarea succesului școlar.

În același timp, conform cadrului legal pentru instituțiile de învățământ *primar și secundar general din perspectiva școlii prietenoase elevului*, echipa managerială a instituției școlare va include: administrația publică locală, oameni de afaceri, servicii publice, voluntari etc. care vor contribui la consolidarea instituției, îmbunătățirea condițiilor de învățare, odihnă, relaxare și petrecere a timpului liber pentru cei ce învață și cadrele didactice. Parteneriatul educațional prin prisma socializării elevilor de vârstă școlară mică se realizează prin implicarea componentelor esențiale: comunicarea, conformitatea, creativitatea, coerența, coeziunea și eficiența dovedite prin cogniții, emoții, comportament.

**DEZVOLTAREA COMPETENȚELOR ARTISTICO-PLASTICE:
PROVOCĂRI ȘI OPORTUNITĂȚI PENTRU ELEVII DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR**

Polina Lungu

conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
(email: lungu.polina@usch.md)

Rezumat. *Conceptul competență este vehiculat astăzi foarte mult, referindu-se, în general, la multitudinea de cunoștințe, abilități, aptitudini și atitudini pe care o persoană le dobândește și le aplică eficient într-un context specific. Competența, pentru elevul de vârstă școlară mică, mai reprezintă rezultatul obținut în urma procesului instructiv-educativ.*

În privința competențelor artistico-plastice, menționăm că se referă la abilitatea de a exprima idei creative prin diverse tehnici grafice, utilizând materiale și instrumente specifice domeniului artelor plastice. Acest fapt se datorează capacității elevului de a percepe vizual și a interpreta cele percepute, observate, aplicării principiilor compoziționale, conexiunii teoriei cu practica și, bineînțeles, mediului optim de lucru pe care-l creează cadrul didactic la lecția de educație plastică.

Meditând asupra provocărilor în contextul dezvoltării competențelor artistico-plastice, vom specifica unele dintre acestea, spre exemplu, provocări privind dezvoltarea abilităților noi, stimularea creativității, sporirea încrederii în sine, auto-reflecția etc. În dependență de acestea, reies și oportunitățile de care beneficiază elevul în mediul școlar pentru a obține cel mai înalt progres.

Cuvinte cheie: *competență, educația artistico-plastică, oportunitate, învățământ primar, elev, cadrul didactic.*

*

Abstract. *The concept of competence is circulated a lot today, generally referring to the multitude of knowledge, skills, abilities and attitudes that a person acquires and applies effectively in a specific context. The competence, for the student of small school age, may represent the result obtained following the instructional-educational process.*

Regarding the artistic-plastic skills, we mention that it refers to the ability to express creative ideas through various graphic techniques, using specific materials and tools in the field of fine arts. This fact is due to the student's ability to visually perceive and interpret what is perceived, observed, the application of compositional principles, the connection of theory with practice and, of course, the optimal working environment that the teacher creates in the plastic education lesson.

Meditating on the challenges in the context of the development of artistic-plastic skills, we will specify some of these, for example, challenges regarding the development of new skills, stimulating creativity, increasing self-confidence, self-reflection, etc. Depending on these, they also stipulate the opportunities available to the student in the school environment to achieve the highest level of progress.

Key words: *competence, art education, opportunity, primary education, student, teacher.*

Introducere. Ideea de bază a prezentului studiu este de a argumenta faptul că dezvoltarea competențelor artistico-plastice are loc în cadrul lecției de educație plastică în învățământul primar. Acest deziderat presupune atât provocări, cât și oportunități optime, acestea fiind valabile pentru ambii participanți la procesul instructiv-educativ: elev și cadrul didactic.

Pentru a demonstra afirmația din titlu, am apelat la studierea și analiza literaturii de specialitate, a resurselor educaționale, a manualelor școlare; la sinteza și interpretarea informațiilor selectate.

Având în vedere aceste două concepte de bază ale studiului, *educația plastică* și *competență*, vom debuta de la descrierea succintă a acestora.

Disciplina școlară *educația plastică* în învățământul primar reprezintă un domeniu esențial al educației artistice, care urmărește să dezvolte creativitatea, sensibilitatea estetică și expresivitatea elevilor prin activități de explorare și experimentare artistică. Aceasta se axează, spre exemplu, pe dezvoltarea unor competențe legate de percepția vizuală, exprimarea plastică, aprecierea artei, sensibilitatea estetică, expresia vizuală a elevilor.

Educația plastică integrează activități practice și teoretice, oferindu-le elevilor oportunități de a se exprima liber și de a-și dezvolta percepția asupra lumii prin intermediul artei. Prin diverse tehnici și materiale, elevii beneficiază de un proces de învățare care combină, în dependență de circumstanțele școlare, jocul didactic, experimentarea și reflecția critică asupra creațiilor proprii și ale altora.

Competențele, potrivit surselor consultate, „reprezintă un pachet transferabil și multifuncțional de cunoștințe, capacități, deprinderi, abilități, valori și atitudini care permite individului să-și realizeze împlinirea și dezvoltarea profesională, incluziunea socială și inserția profesională în domeniul respectiv. Competența se naște și se formează la confluența sensurilor date de verbele *a ști, a ști să faci, a ști să fii, a ști să conviețuiești, a ști să devii*, deci nu este rezultatul acțiunii educaționale numai pe domeniul cognitiv, psihomotor, ci se raportează și la cele afectiv-atitudinale”¹.

Referindu-ne la sintagma *competența școlară*, vom aminti că include în sine „un sistem integrat de cunoștințe, abilități, atitudini și valori dobândite / formate și dezvoltate prin învățare, a căror mobilizare permite identificarea și rezolvarea diferitor probleme în diverse contexte, situații de viață”².

Documentele de reper *Ghid de implementare al curriculumului pentru*

¹ POGOLȘA L., CRUDU V. (coord.). Cadrul de referință al curriculumului național, Chișinău, Editura Lyceum, 2017, p. 18.

² Ibidem, p. 19.

Învățământul primar și Curriculum național: Învățământul primar definesc competențele specifice disciplinei școlare educația plastică și unitățile de competență raportate la unitățile de conținut, acestea fiind *Frumosul în jurul nostru; Alfabetul artei plastice; Cum realizăm o lucrare plastică; De ce ne place arta plastică*³. Aceste unități de conținut sunt valabile pentru toate clasele primare.

Competențele artistico-plastice înglobează în sine capacitatea elevilor de a recunoaște elementele de limbaj plastic; identificarea culorilor și formelor în mediul natural, vital, artistic; diferențierea creațiilor artistico-plastice; exprimarea mesajului plastic; realizarea diversității compozițiilor plastice și decorative; organizarea cromatică a spațiului plastic; descrierea produselor școlare în termeni specifici disciplinei școlare educația plastică; aprecierea lucrărilor proprii și ale colegilor etc.

Cunoscând conceptul *competență* și verbele aferente, vom reflecta în privința provocărilor și oportunităților care survin asupra elevului în legătură cu dezvoltarea competențelor artistico-plastice.

Din dorința de a-și dezvolta aceste competențe, elevul va întâmpina unele provocări, spre exemplu, sub aspect cognitiv – cunoașterea specificului educației plastice, înțelegerea conceptelor teoretice ale artei, a termenilor caracteristici și semnificației acestora, dezvoltarea unui proces creativ personalizat; din perspectivă praxiologică – aplicarea în practică a celor studiate prin explorarea necunoscutului și învățare experiențială, modalități de auto-perfecționare, abilități autodidactice; din punct de vedere social – colaborarea colegială, aprecierea propriilor produse școlare și ale semenilor, respect reciproc pentru creațiile artistico-plastice, recunoașterea operelor de artă și a pictorilor renumiți, capacitatea de a dialoga pe baza subiectelor dedicate artelor plastice, dezvoltarea inteligenței interpersonale și a empatiei; latura emoțională – încrederea în sine, autoaprecierea, valorificarea talentului artistic, canalizarea emoțiilor într-un mod constructiv, expresivitatea artistică, dezvoltarea inteligenței intrapersonale.

Răspunsurile sau soluțiile pentru toate aceste trăiri, preocupări posibile ale elevilor, sunt oferite de cadrul didactic prin diverse oportunități, astfel încât să rezulte formarea și dezvoltarea competențelor artistico-plastice.

Considerăm că, pentru învățătorul claselor primare, acest deziderat, de asemenea, reprezintă o provocare, deoarece în funcție de organizarea și desfășurarea procesului instructiv-educativ depinde gradul de dezvoltare al acestor competențe. Cert este faptul că cei care vor beneficia de avantajele oportunităților create, vor fi micii școlari, având în vedere că, actualmente, educația este centrată pe elev. Drept consecință logică, vom obține progres în realizarea finalităților educației artistico-plastice specificate în curriculumul disciplinar, separat pentru fiecare clasă.

³ CUTASEVICI A. (coord.) et al. Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar, Chișinău, Editura Lyceum, 2018, p. 154.

Cadrul teoretic. Reieșind din structura competenței școlare, vom clarifica în ce constau „cunoștințele (a ști), abilitățile (a ști să faci), atitudinile și valorile (a ști să fii, a ști să relaționezi cu ceilalți)”⁴ elevilor la lecția de educație plastică și cum se dezvoltă acestea ca parte componentă a competențelor artistico-plastice.

Prima componentă *cunoștințe* (a ști) din cadrul competențelor artistico-plastice se referă, în mare parte, la dimensiunea cognitivă, la ceea ce cunoaște elevul în domeniul artelor plastice, implică ansamblul de informații, concepte și noțiuni dobândite în cadrul lecției de educație plastică. Aceasta reprezintă fundamentul teoretic al activităților practice, fiind esențială pentru transformarea cunoștințelor fundamentale în cunoștințe funcționale.

Analizând manualele de educație plastică pentru învățământul primar, identificăm o serie de aspecte, noțiuni care conduc către formarea și dezvoltarea cunoștințelor elevilor. Studiind disciplina școlară educația plastică, elevii obțin cunoștințe, spre exemplu, despre elementele limbajului plastic (punctul, linia, pata, forma, culoarea, nonculoarea), roluri ale punctului și liniei în arta plastică (decorativ, constructiv, figurativ), clasificarea culorilor și nonculorilor, cercul cromatic, compoziție (plastică, decorativă, figurativă, nonfigurativă, plană, volumetrică, simetrică etc.), forma plastică (plană, volumetrică, bidimensională, tridimensională, spontană, elaborată), principii de construire a compoziției, tehnici de lucru (acuarelă pe suport umed, creioane de ceară, creion cu mină de grafit, tempera, amprentare, fuzionare, monotipia, poantilism etc.), materiale și instrumente utilizate în arta plastică, genurile artelor plastice (pictură, grafică, sculptură, arhitectură, arte decorative), muzee și galerii de artă, opere de artă națională și universală, meșteri populari, maeștri și capodopere, istoria și semnificația artei plastice⁵. Cunoștințele dobândite de elevi sporesc în funcție de particularitățile de vârstă și individuale, observându-se evoluție în acest sens.

Elevii, acumulând o multitudine de cunoștințe, ulterior, le vor implementa / aplica în practică. Vor crea diverse produse școlare, opere de artă, ceea ce înseamnă că-și vor dezvolta *abilități* (a ști să faci), cea de-a doua componentă a competenței artistico-plastice. Valorificarea cunoștințelor se reflectă în abilitatea de a le transpune în viața cotidiană a elevilor, de a exprima idei și emoții prin artă, de a crea lucrări originale, inedite, de a îmbunătăți comunicarea, de a descoperi talente.

Curriculumul disciplinar și manualele de educație plastică pentru învățământul primar, confirmă faptul că această disciplină școlară oferă elevilor oportunități majore de dezvoltare a abilităților artistico-plastice.

⁴ POGOLȘA L., CRUDU V. (coord.), op. cit., p. 19.

⁵ SAMBURIC E., PRISĂCARU L., poezii de SUCEVEANU A. Educația plastică, manual pentru clasa a 2-a, Chișinău, Editura Arc, 2018; CANȚÎRU I., VATAVU A., CARAUȘ O. Educație plastică, manual pentru clasa a 3-a, Chișinău, Editura Arc, 2020; CANȚÎRU I., VATAVU A., CARAUȘ O. Educație plastică, manual pentru clasa a 4-a, Chișinău, Editura Arc, 2020. Disponibil: <https://ctice.gov.md/manuale-scolare/>.

Datorită cunoștințelor despre instrumente și materiale de lucru, elevii le vor utiliza corect, potrivit semnificației și utilității acestora, respectând normele și tehnica securității.

Având cunoștințe referitor la elementele de limbaj plastic, vor îmbina corect culorile, obținând amestecuri cromatice din culorile pure, nuanțe de culori, culori binare; vor aplica culorile pe suportul de lucru, astfel încât să formeze dominante cromatice. În dependență de culoarea dominantă, se va obține gamă cromatică rece sau caldă. Aplicarea punctelor și liniilor de diverse tipuri, vor rezulta compoziții. În compozițiile create elevii vor demonstra abilitatea de a aplica pata picturală și pata decorativă. În aceeași ordine de idei, amintim despre forma plastică redată prin desen, pictură sau modelare, care s-ar regăsi în creațiile elaborate.

Elevii, fiind familiarizați cu mediul natural, observând și percepend culorile din natură, vor picta peisaje de diferite genuri (montan, rural, forestier, marin etc.), respectând etapele de lucru și îmbinând creativ elementele de limbaj plastic. În rezultat, vor reuși să transmită foarte clar mesajul plastic.

În aceeași măsură, vor fi valorificate în creațiile artistico-plastice materialele din natură, (pietricele, crenguțe, semințe, frunze etc.), netradiționale și îmbinate cu materiale tradiționale, specifice lecției de educație plastică.

În conținutul curricular al disciplinei școlare educația plastică se includ subiecte referitor la muzee și galerii, patrimoniu cultural, opere de artă națională și universală, artizanat. Elevii, deținând cunoștințe relevante domeniului artistico-plastic, vor avea abilitatea de a analiza și descrie capodoperele măștrilor în arte. De asemenea, vor reda lucrări plastice, reieșind din cele studiate, vizionate sau vizitate și își vor forma impresii⁶.

Disciplina școlară educația plastică nu dezvoltă doar abilități practice și cunoștințe artistice, ci și o serie de **atitudini** și **valori** (a ști să fii, a ști să relaționezi cu ceilalți) esențiale pentru formarea caracterului și sensibilității elevilor, a treia componentă a competenței artistico-plastice.

Referindu-ne la atitudini și valori, nu vom prezenta o listă exhaustivă a acestora, dar vom menționa că elevii pot dezvolta **atitudini** pozitive, esențiale pentru evoluția lor personală și socială, pe lângă abilitățile tehnice specifice artelor plastice. Aceste atitudini sunt fundamentale nu doar în contextul disciplinei educația plastică, dar și în alte circumstanțe în care se află elevul, contribuind la formarea unei personalități echilibrate cu creativitate sporită.

Printre acestea accentuăm **curiozitatea și deschiderea față de învățare**. Elevii cu o atitudine curioasă sunt dornici să învețe noi tehnici grafice, să experimenteze diferite medii artistice și să descopere noi forme de artă. Această curiozitate poate încuraja explorarea creativității și îmbogățirea experienței

⁶ *Ibidem*.

artistice. Ei vor fi mai dispuși să-și asume riscuri în procesul de creație și să încerce idei inovative, fără teama de a greși.

Entuziasmul pentru creație, pentru activitățile artistico-plastice este o atitudine pozitivă esențială care-i ajută pe elevi să fie motivați și inspirați să creeze, să fie mai implicați în lecțiile de educație plastică, transformându-le într-o experiență inedită, încurajându-i să petreacă mai mult timp dezvoltându-și abilitățile și ideile.

Deopotrivă, binevenită este **încrederea în propriile abilități**. Elevii care au încredere în propriile abilități artistice sunt mai înclinați să încerce să-și exprime gândurile prin artă. Această atitudine ajută la reducerea temerii de eșec și le permite să abordeze provocările cu o mentalitate pozitivă. Încrederea în sine le oferă curajul de a crea lucrări originale și de a se exprima liber prin varii tehnici de lucru.

În aceeași ordine de idei, precizăm că educația plastică presupune un proces continuu de învățare și perfecționare, iar perseverența, ca atitudine, este nelipsită. Atunci când elevii întâmpină dificultăți în realizarea unei lucrări artistico-plastice, este important să nu renunțe, ci să încerce din nou, să învețe din greșeli și să caute soluții alternative. Perseverența este o calitate care nu doar că ajută la dezvoltarea abilităților tehnice, dar și la dezvoltarea încrederii în propriile capacități.

Colaborarea în activitățile de grup și **spiritul de echipă** pot transforma lecțiile de educație plastică într-o experiență comună de învățare. Elevii care sunt dispuși să împărtășească idei, să învețe unii de la alții și să colaboreze la proiecte comune aduc un plus de creativitate și dinamism în activitatea artistico-plastică. De asemenea, lucrul în echipă contribuie la dezvoltarea unor abilități de comunicare și cooperare esențiale în cadrul lecției de educație plastică.

Atitudinea de respect și apreciere a diversității stilurilor și tehnicilor artistice este importantă, deoarece promovează toleranța și deschiderea față de noi modalități de exprimare. Elevii care sunt deschiși să exploreze diferite stiluri artistice vor învăța să aprecieze arta în toate formele sale și să-și lărgască orizonturile creativității.

Referindu-ne la valori formate și dezvoltate în cadrul lecției de educație plastică, vom specifica gustul estetic care-i va ghida pe elevi să discearnă adevăratele opere de artă și să recepteze frumosul din mediul natural, vital și artistic⁷. În acest context, educația plastică va corela cu educația estetică.

Sensibilitatea artistică a elevului față de culori, tehnica grafică, stilul artistic, expresivitatea și autenticitatea unei lucrări plastice, joacă un rol esențial în dezvoltarea unei aprecieri profunde față de artă și în cultivarea unui gust estetic personal.

Potrivit curriculumului disciplinar, educația plastică se propune a fi corelată

⁷ CUTASEVICI A. (coord.) et al. Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar, p. 151.

cu educația vizuală⁸. Datorită acestei abordări, menționăm, ca valori ale artelor plastice, echilibrul vizual, simetria, proporționalitatea, toate împreună conducând către formarea armonioasă a personalității elevului. Astfel, elevul învață să fie original, inovativ, creativ.

Mai mult decât atât, cunoaștem deja că în curriculumul disciplinar se propun la finalul fiecărei clase din treapta învățământului primar finalități spre care va tinde elevul, demonstrând o serie de atitudini și valori specifice predominante⁹.

Cadrul practic. Reieșind din cele enunțate anterior, menționăm faptul că pentru a dezvolta competențele artistico-plastice elevilor din învățământul primar, cadrul didactic va demonstra, la rândul său, că deține aceste competențe. Deopotrivă, va utiliza adecvat resursele educaționale, va fi un model de înaltă pregătire în domeniul artelor plastice, va demonstra abilități pedagogice care să inspire și să încurajeze activitatea elevilor.

În acest context, reamintim cele trei dimensiuni ale competenței școlare cu verbele aferente: „cunoștințe (a ști), abilități (a ști să faci), atitudini și valori (a ști să fii, a ști să relaționezi cu alții)”¹⁰ și corelarea acestora cu competențele artistico-plastice.

În această ordine de idei, menționăm aici principiile specifice educației artistico-plastice, respectarea cărora considerăm că asigură dezvoltarea competențelor artistico-plastice ale elevilor, reprezentând o oportunitate în acest sens. Prin urmare, vom face referire la aceste principii și la modalități practice de implementare ale acestora, astfel încât să argumentăm cele relatate anterior. Vom apela la resurse educaționale de referință, inclusiv la analiza manualelor de educație plastică din învățământul primar.

„Principiul conexiunii teoriei cu practica”¹¹ – formularea acestui principiu denota foarte clar faptul că elevul va integra cunoștințele teoretice în activități practice. Prin respectarea acestui principiu subliniem importanța aplicării conceptelor și tehnicilor artistice într-un context real școlar în care elevii acționează în mod concret. Altfel spus, vor dovedi abilități de a ști ce să facă și cum să implementeze cele însușite la lecția de educație plastică.

Spre exemplu, elevii studiază despre amestecul cromatic. Ei află că amestecând sau suprapunând culorile primare (galben, roșu, albastru), vor obține alte culori, care se numesc secundare (oranj, verde, violet). Sau amestecând culorile primare (galben, roșu, albastru) cu cele secundare (oranj, verde, violet), vor obține din nou alte culori, numite terțiare¹². Rămânând la același subiect, culorile,

⁸ Ibidem, p. 152.

⁹ CUTASEVICI A. (coord.) et al. Curriculum național: Învățământul primar, Chișinău, Editura Lyceum, 2018, pp. 123-129.

¹⁰ POGOLȘA L., CRUDU V. (coord.), op. cit., p. 19.

¹¹ CUTASEVICI A. (coord.) et al. Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar, p. 153.

¹² SAMBURIC E., PRISĂCARU L., poezii de SUCEVEANU A. Educația plastică, manual pentru clasa a 2-a, p. 62.

propunem un alt exemplu. Cadrul didactic informează elevii cu privire la fuzionare – procedeul de contopire, amestec al culorilor pe suprafață umedă care rezultă diverse nuanțe¹³. Evident că în urma explicațiilor cadrului didactic, la nivel teoretic, elevii vor exersa, vor aplica în practică cele relatate. În rezultat, elevii vor dezvolta competențe artistico-plastice prin experimentare, explorare, demonstrând deprinderi tehnice, creativitate și originalitate. Astfel, elevii au oportunitatea de a deveni gânditori critici și creatori de artă.

„Principiul unității dintre senzorial și rațional”¹⁴ – în educația plastică presupune integrarea și interacțiunea între cele percepute senzorial (imaginile, culorile, formele, sunetele, texturile) și procesele cognitive (gândirea, analiza, interpretarea și înțelegerea). În contextul educației plastice, acest principiu sugerează că procesul de creație artistică nu este doar un proces senzorial, ci implică și un raționament intelectual, logic care ajută elevii să înțeleagă, să aprecieze și să exprime artistic ceea ce percep prin simțuri.

Deopotrivă, în dezvoltarea competențelor artistico-plastice este antrenat sistemul „ochi-creier-mână”¹⁵, care evocă faptul că inițial elevii percep, observă cu ajutorul analizatorului vizual, formându-și reprezentări clare în raport cu cele percepute, observate, apoi informația este prelucrată la nivel de rațiune și, în final, elevii vor crea diverse lucrări plastice. Integrarea percepției vizuale cu înțelegerea cognitivă, transformarea percepțiilor senzoriale în concepte raționale vor consolida competențele artistico-plastice ale elevilor de vârstă școlară mică.

Pentru a propune exemple, ne vom referi la peisaj, gen de pictură sau grafică și modalitate de reprezentare plastică a naturii¹⁶. Pentru a reda un peisaj, elevii vor observa imaginile din natură datorită simțurilor umane. Cu ajutorul văzului, vor distinge multitudinea de culori sau amestecul acestora printre multe alte elemente de limbaj plastic (puncte, linii, forme plastice, pete de culoare) asociate cu elementele din natură; datorită simțului tactil, vor sesiza textura scoarței copacilor, a firului de iarbă, a florilor etc.; datorită auzului, vor desluși sunetele produse de păsări, insecte sau alte vietăți pe care le vor reda ulterior pe un suport de lucru; cu ajutorul simțului olfactiv, vor simți mirosul florilor de care-și vor aminti atunci când vor reprezenta plastic un peisaj. Dacă facem referire la etapele de elaborare ale peisajului, atunci vom specifica faptul că elevii vor păstra o coerență în plasarea elementelor pe suportul de lucru, reieșind din cele observate, sesizate și gândind creativ, vor îmbina dimensiunea senzorială cu cea rațională. În educația plastică,

¹³ CANȚÎRU I., VATAVU A., CARAUȘ O. Educație plastică, manual pentru clasa a 3-a, p. 34.

¹⁴ CUTASEVICI A. (coord.) et al. Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar, p. 153.

¹⁵ CALISTRU R. Valorile formative ale educației artistico-plastice în educația timpurie și învățământul primar. În: Univers pedagogic, nr. 2 (58) 2018, pp. 61-64. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/61-64.pdf.

¹⁶ CANȚÎRU I., VATAVU A., CARAUȘ O. Educație plastică, manual pentru clasa a 3-a, pp. 7-9.

elevii sunt învățați să-și transforme percepțiile senzoriale într-o formă vizuală coerentă, aplicând tehnici și concepte învățate în teorie. Astfel, ceea ce este perceput prin simțuri devine structurat și înțeles prin raționament.

„Principiul perceperii globale, unitare a formei și conținutului operei de artă”¹⁷ – se referă la ideea că o operă de artă trebuie percepută și înțeleasă ca un întreg, în care forma și conținutul sunt interdependente și nu pot fi separate. Atât forma (structura exterioară, tehnica grafică, culorile etc.) cât și conținutul (mesajul, tema, ideea, simbolistica, sentimentele și emoțiile transmise) trebuie să fie abordate împreună pentru a înțelege cu adevărat sensul și valoarea operei de artă. Principiul respectiv mai subliniază importanța unității estetice, unde toate elementele unei lucrări sunt integrate într-o armonie care le permite să comunice un mesaj coerent și profund. **Perceperea globală și unitară** este atinsă atunci când elevii înțeleg că **locația și proporțiile obiectelor**, precum și alegerea tehnicii de lucru, dar și a culorilor, trebuie să fie în concordanță pe suportul de lucru.

În context, propunem desenul după text literar / poveste¹⁸. În acest caz, **formele (de exemplu, figuri stilizate, elemente simbolice, culori)** trebuie să fie alese astfel încât să susțină **mesajul** lucrării plastice. Simultan, să corespundă cu conținutul textului literar / al poveștii și să fie în echilibru cu mesajul narativ. Un alt exemplu ar fi compoziția figurativă în care ființele și obiectele sunt redată foarte apropiat de realitate. În compoziția figurativă elevii vor remarca figurile umane, personaje, elemente din mediul ambiant, obiecte clar conturate etc.¹⁹ în ansamblu, formând un tot întreg.

„Principiul educației artistice în baza valorilor autentice”²⁰ – se axează pe valorificarea, integrarea și promovarea operelor artistico-plastice în cadrul lecției de educație plastică, acestea făcând parte din cultura națională, dar și universală. În acest mod, învățarea, dezvoltarea intelectuală a elevului se desfășoară în acord cu valorile fundamentale care reflectă esența unei culturi sau ale unei comunități, sensibilitatea culturală și responsabilitatea socială. Elevii vor învăța să aprecieze arta într-un mod autentic și conștient atât la nivel național, cât și universal.

Pentru a argumenta respectarea acestui principiu, cu scopul dezvoltării competențelor artistico-plastice, amintim aici despre unitatea de conținut „De ce ne place arta plastică” prezentă în curriculumul disciplinar și în manualele de educație plastică din învățământul primar. Subiectele reprezentative incluse în această unitate de conținut se referă la maeștri și capodopere, pictură, grafică, sculptură, opere de artă universală, opere de artă națională, arta populară (covor, ceramică, port

¹⁷ CUTASEVICI A. (coord.) et al. Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar, p. 153.

¹⁸ CANȚÎRU I., VATAVU A., CARAUȘ O. Educație plastică, manual pentru clasa a 4-a, pp. 5-6.

¹⁹ Ibidem, p. 40.

²⁰ CUTASEVICI A. (coord.) et al. Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar, p. 153.

național), meșteri populari, atelier meșteșugăresc. La studierea acestora, elevii vor diferenția caracteristicile creațiilor artistico-plastice, vor aprecia talentul măștrilor în artă, artiștilor plastici, vor identifica mesajul unei opere de artă plastică, vor exprima atitudini, opinii, emoții pozitive în raport cu valorile artistice²¹.

„Principiul unității perceperii și creației”²² – vizează legătura dintre perceperea realității și actul creativ de exprimare artistică. Atunci când elevii învață să perceapă realitatea înconjurătoare în mod artistic, această percepere devine fundament al procesului lor de creație.

O modalitate de asigurare a acestui principiu este observarea activă care poate fi independentă sau dirijată, însoțită de antrenarea analizatorilor senzoriali, a aparatului verbal și a celui motric²³. În contextul principiului enunțat, menționăm câteva subiecte abordate în învățământul primar. Spre exemplu, „Perceperea culorilor în artă și natură”²⁴, „Semnificația culorilor în artă și natură”²⁵, „Amestecul cromatic”²⁶ etc. În cazul cărora este antrenat analizatorul optic, „Materiale create de natură”²⁷ percepute cu ajutorul analizatorului tactil, „Reprezentarea florei”²⁸ la perceperea căreia avem posibilitatea să implicăm analizatorul olfactiv, „Reprezentarea faunei” cu posibila implicare a analizatorului acustic, privind sunetele produse de animale, păsări, insecte, astfel încât elevii să-și formeze reprezentări și să redea ulterior cele percepute, sesizate pe suportul de lucru. Bineînțeles, analizatorii senzoriali vor fi antrenați în corelare unul cu altul, rezultând capacitatea elevilor de a crea lucrări artistico-plastice, produse școlare reușite și îmbogățirea experienței artistice.

„Principiul unității dintre autoexprimarea elevului și dezvoltarea creativității plastice”²⁹ – presupune ca disciplina școlară educația plastică să sprijine elevul în exprimarea autentică a gândurilor, sentimentelor și ideilor sale prin intermediul artei, în timp ce stimulează și dezvoltarea abilităților tehnice și creativității acestuia. Practic, acest principiu încurajează elevii să-și folosească propria experiență și viziune personală pentru creațiile lor, având în același timp posibilitatea de a explora și experimenta diferite materiale, instrumente și tehnici de artă plastică. Respectând principiul respectiv, elevii au oportunitatea de a apela la toate cunoștințele asimilate, la reprezentările formate în urma celor percepute /

²¹ Idem, Curriculum național: Învățământul primar, pp. 120-129.

²² Idem, Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar, p. 151.

²³ Ibidem, p. 158.

²⁴ CANȚÎRU I., VATAVU A., CARAUȘ O. Educație plastică, manual pentru clasa a 3-a, pp. 4-6.

²⁵ Idem, Educație plastică, manual pentru clasa a 4-a, pp. 3-5.

²⁶ Ibidem, pp. 33-34.

²⁷ CANȚÎRU I., VATAVU A., CARAUȘ O. Educație plastică, manual pentru clasa a 3-a, pp. 11-12.

²⁸ Idem, Educație plastică, manual pentru clasa a 4-a, pp. 6-8.

²⁹ CUTASEVICI A. (coord.) et al. Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar, p. 151.

observate în mediul natural, vital, artistic³⁰, la abilitatea de a îmbina teoria cu practica, toate acestea semnificând modalitatea de autoexprimare a elevilor într-o manieră creativă plastică la nivel înalt.

Pentru a releva însemnătatea principiului nominalizat anterior, vom propune elevilor realizarea creațiilor artistico-plastice privind reprezentarea lumii, a sinelui (emoții, sentimente, idei), vom crea posibilitatea de autoexprimare artistică în funcție de spațiul plastic: foaie de hârtie / album (în poziție orizontală / verticală), alte suporturi, amplasarea creativă a elementelor de limbaj plastic în spațiul plastic, reieșind din subiectul lecției³¹. Elevul – micul artist plastic – poate alege modalitatea de organizare cromatică a spațiului plastic și elementele de limbaj plastic prin care se va exprima creativ și unic în felul său. Spectrul de culori, primare, binare, calde, reci, amestecul acestora³², diversitatea tipurilor de compoziții, procedeele de obținere a formelor plane (spontane) și a formelor volumetrice³³, sunt doar unele dintre componentele disciplinei școlare educația plastică ce mențin interesul elevilor de a se autoexprima și a-și dezvolta creativitatea plastică.

Aplicarea principiilor specifice educației artistico-plastice vor contura personalitatea artistică a cadrului didactic și vor conduce către formarea cunoștințelor, abilităților, atitudinilor și valorilor elevilor de vârstă școlară mică și, nu în ultimul rând, vor contribui la dezvoltarea competențelor artistico-plastice. Concomitent, rezultă provocări frumoase și oportunități viabile trăite de cei doi actori educaționali (cadrul didactic și elevul) prin care se va accentua însemnătatea disciplinei școlare educația plastică în învățământul primar.

În context, propunem modele de lucrări artistico-plastice elaborate în cadrul cursului *Modulul: Educația artistico-plastică*, programul de studii *Pedagogie în învățământul primar și Pedagogie preșcolară* din cadrul Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul³⁴. Prin elaborarea acestora, viitorii învățători ai claselor primare, dar și cei antrenați, deja, în câmpul muncii, ne conving asupra faptului că un cadru didactic este creativ, deține competențe artistico-plastice și va fi o sursă de inspirație pentru discipolii săi (Anexa 1).

Concluzii. În concluzie, pentru a confirma afirmația din titlu, menționăm următoarele: dezvoltarea competențelor artistico-plastice se realizează în cadrul lecției de educație plastică. În acest proces apar provocări, deoarece elevii se familiarizează cu specificul disciplinei de studiu, vor acumula cunoștințe pe care le vor implementa în activități practice și, bineînțeles, vor colabora unii cu alții, apreciindu-se reciproc și formându-și abilități sociale necesare unei societăți

³⁰ Ibidem, p. 151.

³¹ CUTASEVICI A. (coord.) et al. Curriculum național: Învățământul primar, pp. 119-120.

³² CANȚÎRU I., VATAVU A., CARAUȘ O. Educație plastică, manual pentru clasa a 3-a, pp. 32-33.

³³ Idem, Educație plastică, manual pentru clasa a 4-a, pp. 29-33.

³⁴ Mulțumiri pentru lucrările model prezente în articolul de față.

prospere. La rândul său, învățătorul claselor primare va facilita accesul discipolilor săi la cunoștințe în domeniul artelor plastice, printr-o atitudine atentă, încurajatoare va susține ideile creative ale elevilor.

Prin urmare, elevii vor beneficia de oportunități în studierea disciplinei școlare educația plastică și vor deveni adulți cu o capacitate de înțelegere profundă a valorii artei în viața lor.

Anexa 1

Arta populară

Natura statică

Flora și fauna

Desen după text literar

Autor: Daniela Caraman, grupa PP 2202, anul III.

STAREA EMOȚIONALĂ A COPIILOR PREȘCOLARI ȘI ROLUL ACESTEIA ÎN DEZVOLTAREA LOR ARMONIOASĂ

Natalia Mihăilescu

conf. univ dr., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
(email: mihailescu.natalia@usch.md)

Rezumat. *În zilele noastre, adulții sunt din ce în ce mai implicați în dezvoltarea fizică și cognitivă a copiilor. Și destul de des le lipsește sensibilitatea vârstei preșcolare în dezvoltarea emoțională a copiilor, care este strâns legată de dezvoltarea personală a copilului, bunăstarea sa psihologică și succesul în societate.*

Această întrebare devine din ce în ce mai relevantă datorită interesului tot mai mare pentru inteligența practică, care include inteligența socială și emoțională. Oamenii de știință au ajuns la concluzia că o persoană cu inteligență emoțională și socială dezvoltată are mai mult succes în comunicare, ceea ce afectează succesul în activitățile de jocuri, în studii și în profesie. Deficiențele în dezvoltarea inteligenței emoționale în special și a sferei emoționale în general la vârsta preșcolară pot duce la dificultăți în recunoașterea și descrierea propriilor emoții și a emoțiilor oamenilor din jurul lor, dificultăți în exprimarea stărilor emoționale într-un mod acceptabil din punct de vedere social. Toți acești factori pot provoca situații conflictuale în cadrul grupului copiilor, probleme intrapersonale, care se exprimă prin anxietate, hiperreactivitate, timiditate, agresivitate, izolare etc., ceea ce complică în general socializarea atât la vârsta preșcolară, cât și în etapele ulterioare ale dezvoltării.

Este imposibil să ne imaginăm viața fără emoții. Ele ne însoțesc în toate sferele activității și experienței senzoriale, adesea dictându-ne comportamentul și condiționându-ne acțiunile. Dar dacă un adult este capabil nu numai să exprime corect, ci și să controleze emoțiile, atunci copiii învață doar acest lucru, crescând treptat volumul unei varietăți de sentimente. Prin urmare, este important ca părinții să știe cum are loc dezvoltarea emoțională a copilului la vârsta preșcolară.

Cuvinte cheie: dezvoltare emoțională, stare emoțională, timiditate, anxietate, creare stării de bine la preșcolari etc..

*

Abstract. *Nowadays, adults are more and more involved in the physical and cognitive development of children. And quite often they lack the sensitivity of preschool age in children's emotional development, which is closely related to the child's personal development, his psychological well-being and success in society.*

This question is becoming increasingly relevant due to the growing interest in practical intelligence, which includes social and emotional intelligence. Scientists have come to the conclusion that a person with developed emotional and social intelligence is more successful in communication, which affects success in gaming activities, in studies and in the profession. Deficiencies in the development of emotional intelligence in particular and the

emotional sphere in general at preschool age can lead to difficulties in recognizing and describing their own emotions and the emotions of people around them, difficulties in expressing emotional states in a socially acceptable way. All these factors can cause conflict situations within the group of children, intrapersonal problems, which are expressed through anxiety, hyperreactivity, shyness, aggression, isolation, etc., which generally complicates socialization both at preschool age and at later stages of development.

It is impossible to imagine life without emotions. They accompany us in all spheres of activity and sensory experience, often dictating our behavior and conditioning our actions. But if an adult is able not only to express correctly, but also to control emotions, then children learn just this, gradually increasing the volume of a variety of feelings. Therefore, it is important for parents to know how the child's emotional development occurs at preschool age.

Key words: *emotional development, emotional state, shyness, anxiety, creating well-being in preschoolers, etc.*

La vârsta preșcolară, are loc procesul de formare a personalității active. În primii șapte ani de viață, copilul devine conștient de „eu-l” său și învață și se evaluează în mod activ pe sine și activitățile sale.

Lumea emoțională a copilului atinge un nou nivel: începe să experimenteze emoții noi, necunoscute anterior. Toate acestea sunt influențate de schimbările de motive, de un mediu schimbat pentru copii și de apariția unor noi interese. Prin urmare, dezvoltarea emoțională a copiilor preșcolari este un proces pedagogic intenționat, care este strâns legat de dezvoltarea personală a copiilor, cu asimilarea valorilor culturale, cu procesul de socializare și autorealizare creativă.

Astfel, capacitatea de a implementa modelele văzute într-o situație de comunicare nu este mai puțin importantă în timpul jocului. Mediul copilului joacă, de asemenea, un rol important, devenind inițiatorul situațiilor care duc la apariția diferitelor emoții.

O emoție nu este un obiect care poate fi ușor prezentat unui copil și i se poate da un cuvânt. O emoție este o experiență internă a unei persoane (corespunzătoare unui anumit cuvânt), care este exprimată extern prin expresie (mimică, pantomimă, intonație). Această expresie este un semn observabil exterior al experienței emoționale interioare. Prin urmare, pentru ca copilul să învețe să înțeleagă emoțiile altor persoane, trebuie să i se ofere experiența observării și înțelegerii (adică numirea, etichetarea cu cuvinte) a expresiei altor persoane și raportarea acestei expresii la experiența interioară a persoanei (cuvântul desemnat). Pentru a-și înțelege propria stare emoțională, copilul trebuie să se întoarcă spre interior, să o coreleze cu experiența emoțională deja existentă și să o numească cu un cuvânt, ceea ce înseamnă să cunoască și să înțeleagă aceste cuvinte.

În același timp, emoțiile au multe nuanțe, care sunt indicate de cuvintele potrivite, de exemplu: bucurie, distracție, fericire, bună dispoziție, încântare,

sărbătoare. Stăpânirea vocabularului emoțional ne permite să desemnăm cu exactitate și, prin urmare, să înțelegem o emoție¹.

Abordarea noastră de a înțelege vocabularul emoțional al unui preșcolar ia în considerare (dar nu repetă) activitatea lingviștilor asupra vocabularului emoțional al unui adult (acesta este termenul folosit în lingvistică). Astfel, potrivit lui Segal I.², vocabularul emoțional al unui adult are aproximativ 8,5 mii de cuvinte, care sunt grupate în 7 subgrupe în jurul a 37 de semnificații emoționale de bază. Vocabularul emoțional al unui preșcolar este prima etapă a stăpânirii vocabularului emoțional al unui adult. Vocabularul nostru emoțional este minimul de cuvinte pe care este de dorit ca un preșcolar să le stăpânească în educația preșcolară.

Vocabularul emoțional al unui preșcolar constă în cuvinte în care semnificațiile emoționale sunt reprezentate (exprimate sau etichetate) într-un fel. Acesta poate fi alcătuit din cuvinte în jurul tuturor acelor emoții de bază, dar o atenție deosebită trebuie acordată celor șase emoții tipice vârstei preșcolare (bucurie, furie, tristețe, interes, surpriză, frică), deoarece acestea sunt prioritare în socializarea unui copil preșcolar. Pentru fiecare dintre emoțiile de bază, toate cuvintele care conțin un înțeles emoțional pot fi împărțite în următoarele grupuri³:

1. Cuvinte pentru diferite nuanțe ale fiecărei emoții.
2. Cuvinte care denotă (descriu) acțiunile unei persoane care el însuși experimentează sau evocă această emoție în ceilalți.
3. Cuvinte care denotă proprietățile și calitățile unei persoane care experimentează această emoție sau evocă această emoție în ceilalți.

Tabelul 1.1. Vocabularul emoțional al unui preșcolar de 3-7 ani pentru 6 emoții de bază⁴

Emoția de bază	Nuanțe de emoție	O expresie exterioară, acțiunile unei persoane care experimentează sau evocă această emoție în ceilalți	Calitățile unei persoane care experimentează sau evocă această emoție în ceilalți
Bucurie	Stare bună, (veselă), bucurie, distracție, fericire, încântare, sărbătoare.	Râzând, zâmbind, bucurându-se, vesel, sărbătorind, glumind, sărind, încântat, triumfător.	Vesel, umorist, fericit, optimist, "radiant", bun la suflet, poznaș etc.

¹ Sacaliuc N., Cojcaru V. *Fundamente pentru o știință a educației copiilor de vârstă preșcolară*. Chișinău, Cartea Moldovei, 2012, p.56.

² Segal, I. *Dezvoltarea inteligenței emoționale*. Chișinău: Teora, 2000, p.68.

³ Stan, L. *Dezvoltarea copilului și educația timpurie*. Iași: Editura Polirom, 2016, p.7.

⁴ Lelord, F., Andre, C. *Cum să ne exprimăm emoțiile și sentimentele*. București: Trei, 2003, p.41.

Furie	Furie; nemulțumire; iritație; ostilitate, etc.	Se încruntă, își strânge pumnii, se ceartă, se ceartă, se bate cu ceilalți, este indignat, scrâșnește din dinți, etc.	Furios, răutăcios, nepolitic, etc.
Tristețe	Stare proastă, tristețe, plictiseală, pasivitate, etc.	Plâns, trist, plictisit, rănit, tânjește, suferă, se întristează, se răsuște, etc.	Nefericit, trist, trist, plângăcios, plângăcios, încruntat, deznădăjduit, pesimist, etc.
Uimire	Surprindere, uimire, nedumerire	Surprinși, uimiți, șocare, etc.	Straniu
Frică	Anxietate, timiditate, frică, panică, teroare, etc.	Tremur, speriat, îngrijorat, anxios, agitat, îngrozit, etc.	Laș, fricos, necurajos, anxios, temător și calități asociate cu depășirea fricii: curajos, curajos, decisiv, neînfricat, etc.
Interes	Interes, curiozitate, atenție, inspirație, etc.	Interesat, ascultând cu interes, pipăind, nu distrat, "ochii arzând" de cunoaștere, atent, etc.	Curios, interesat, entuziast, pasionat, concentrat, etc.

Copiii preșcolari mai mari sunt încă foarte dependenți de opiniile adulților. Ei își observă comportamentul, își adoptă stările de spirit. S-a dovedit că copiii la această vârstă vor experimenta emoții pozitive numai dacă adulții din jurul lor acționează ca susținători, ajutători, empatizați și capabili să se bucure alături de ei la mici succese. În acest caz, copiii sunt stabili emoțional și știu că, în caz de eșec, singura decizie corectă este să continue fără să privească înapoi.

O atitudine amabilă și sinceră față de copil, cu recunoașterea drepturilor sale, o atenție constantă va aduce în el un sentiment de demnitate de sine, încredere și un sentiment de securitate. Astfel de copii cresc pentru a fi buni, simpatici, comunicativi și de succes, deoarece dezvoltarea lor emoțională a fost făcută corect.

Dar lipsa unei atenții adecvate din partea adulților față de acțiunile copilului va afecta negativ activitatea sa socială. Copilul se poate retrage în sine, cel mai probabil își pierde credința în sine, va fi agresiv, plâns și sensibil. Un astfel de copil va încerca să arunce toate emoțiile negative asupra colegilor săi. Negativitatea care vine de la un adult va provoca un răspuns în copil. Cel mai probabil va încerca să limiteze comunicarea. Și numai în cazuri excepționale va continua să încerce să stabilească un contact emoțional. De aceea este atât de important ca, în procesul

de comunicare cu copiii, adulții să aleagă formele potrivite de influență emoțională pentru ei înșiși⁵.

Formarea lumii emoționale a copiilor preșcolari mai mari este în mare măsură legată de comunicarea lor cu aceiași preșcolari. Copiii la această vârstă au o nevoie puternică de comunicare, care se exprimă în dorința de activități de joc comun, plimbări și chiar activități care stimulează dezvoltarea emoțională. Dacă comparăm comunicarea cu semenii, cu comunicarea cu adulții, atunci primul este un ordin de mărime mai „strălucitor” și mai bogat emoțional. Comunicând între ei, copiii arată o mare expresie, emoțiile lor se înlocuiesc reciproc cu o viteză uimitoare. Cu un minut în urmă, cei mai buni și mai veseli prieteni, copiii se pot lupta cu disperare, insultându-se reciproc, iar câteva minute mai târziu discută regulile unui nou joc.

Pentru a dezvolta autoreglarea la preșcolarii mai mari, educatorii îi pot învăța să recunoască emoțiile și stările de spirit printr-o serie de semne externe, să analizeze cauzele apariției lor și să selecteze cuvinte potrivite pentru a descrie emoțiile⁶.

De asemenea, pentru dezvoltarea autoreglementării la copii, puteți utiliza o metodă eficientă de „Eu declar”, care constă în patru etape principale:

Profesorul descrie situația, remarcând: „Ionuț și Alex, vorbiți în timpul explicației mele”.

Profesorul își pronunță propriile sentimente: „Mă deranjează și mă înfurie”.

Profesorul explică preșcolarilor care sunt consecințele după conversația lor: „Îmi pierd ideile și nu-mi amintesc ce am vrut să spun”. În timpul explicației, educatorul trebuie să rămână sincer și convingător.

Rugăminte. „Te rog, lasă-mă să termin și să nu stau în cale.”

Deci, trebuie remarcat faptul că sfera emoțională a unui copil de vârstă preșcolară superioară se formează în procesul de comunicare atât cu adulții, cât și cu copiii. Copiii așteaptă căldură și sprijin din partea adulților în primul rând, dar sunt interesați și de implicarea lor personală în afacerile lor, indiferent de complexitatea lor. În procesul activităților comune, copiii au ocazia să descopere noi forme de comunicare.

Toate etapele trebuie rostite cu încredere și rapid. Copiilor nu ar trebui să li se permită să se angajeze într-un dialog exprimându-și opiniile cu privire la această chestiune. Dacă totul se face corect, tehnica va fi eficientă. Ar trebui să fie utilizat cu atenție, nu în mod constant, ci numai pentru a menține efectul.

Trebuie remarcat faptul că dezvoltarea autoreglementării la preșcolarii mari este un proces foarte important. Este necesar să ajutăm copiii să învețe cum să comunice între oameni, contribuind la formarea emoțiilor corecte în ele. Un indicator al muncii

⁵ Cojocaru-Borozan, M, Zagaievschi, C., Stratan, N. Pedagogia culturii emoționale. Chișinău, 2014. p. 101.

⁶ Cincilei, I., Olevschi, O. *Dezvoltarea socio-emoțională a copiilor*. Chișinău: Epigraf, 2015, p.34.

de autoreglare de succes va fi capacitatea copiilor de a identifica emoțiile pe care le experimentează și capacitatea de a le controla în funcție de situație⁷.

Până în prezent, etapa copilăriei preșcolare este considerată una dintre etapele educaționale principale și importante. În educația modernă, copilăria acționează ca o secvență naturală a etapelor intrinseci necesare ale dezvoltării personalității în ansamblu.

La copiii preșcolari, are loc o dezvoltare fiziologică și psihologică intensivă. Corpul copilului suferă multe schimbări: organele interne se dezvoltă și cresc în dimensiune, masa musculară crește, structura și funcționarea creierului și a măduvei spinării devin mai complexe și se dezvoltă. Se întâmplă dezvoltarea sensibilității vizuale, auditive și piele-motorii. Toate aceste procese afectează dezvoltarea mentală, personală dar și cea emoțională a copilului.

La vârsta preșcolară, emoțiile joacă un rol important în viața lor. Buja C.⁸ spune că în această perioadă de vârstă, reacțiile emoționale sunt impulsive și imediate. La o vârstă fragedă, emoțiile sunt mai pronunțate decât în copilăria școlară. Acest lucru se datorează faptului că copilul nu știe să-și controleze experiențele și emoțiile încep să-și controleze comportamentul. Din această cauză, există o manifestare mai violentă și involuntară a emoțiilor. Un adult poate identifica cu ușurință emoțiile unui copil, deoarece acestea se manifestă atât în expresiile faciale ale copilului, cât și în comportamentul său în general.

Până la sfârșitul perioadei copilăriei timpurii și apropierea crizei de 3 ani, copilul dezvoltă un comportament afectiv atunci când apar dificultăți. Această izbucnire emoțională apare atunci când copilul nu poate face ceva singur și nu există niciun adult în apropiere care să poată ajuta. De asemenea, copilul poate demonstra un astfel de comportament din cauza lipsei de atenție din partea adulților. Comportamentul afectiv dispare treptat dacă adulții reacționează calm la comportamentul copilului. În copilăria preșcolară, comportamentul afectiv fie încetează complet să se manifeste, fie intensitatea acestuia scade. Fundalul emoțional al copilului devine mai stabil. Catrinel, A., Ștefan., Kallay Eva⁹ au scris în lucrările sale că în timpul tranziției de la timpuriu la vârstă școlară, conținutul emoțiilor suferă o schimbare. Schimbările apar datorită înlocuirii unor sentimente cu altele și apariției unui nou tip de stări emoționale. Obiectele din care a apărut anterior interesul încetează să mai intereseze copilul. În locul lor, apar noi obiecte și acțiuni care atrag multă atenție. Spre vârsta preșcolară, lumea emoțională a

⁷ Cemortan, S. *Dimensiuni psihopedagogice ale socializării copiilor de vârstă timpurie*. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației, 2015, p.21.

⁸ Buja, C. *Dezvoltarea abilităților emoționale pe categorii de varsta*. Disponibil pe: <http://www.cristinabuja.ro/dezvoltarea-abilitatilor-emotionale-pe-categorii-devarsta>.

⁹ Catrinel, A., Ștefan., Kallay Eva. *Dezvoltarea competențelor emoționale și sociale la preșcolari*. Ed. ASCR, Cluj-Napoca, 2010

copilului se schimbă și devine mai diversă. Există o complicație a emoțiilor de la bază (bucurie, furie, frică etc.) la încântare, surpriză, gelozie, tristețe. Modificări apar și în manifestările externe ale emoțiilor copiilor. Copiii învață să arate emoții printr-un zâmbet, privire, intonație, postură, gesturi. Haheu-Munteanu E.¹⁰ consideră că apariția unor noi emoții în vârsta preșcolară, este asociată în primul rând cu modificări ale conținutului și structurii activității copilului. Până la vârsta de 3 ani, copiii au reacții emoționale care indică prezența experienței estetice. Inițial, copilul imită un adult, care îi cultivă un simț estetic. Un adult concentrează atenția copilului asupra stării estetice a unui obiect sau fenomen: "Uite ce frumos" și așa mai departe.

La vârsta de 1-2 anișori, copilul este atras de strălucire și lucruri strălucitoare, dar mai apoi, copilul învață rapid să distingă între frumos și urât și începe să împărtășească observațiile sale cu adulții. Copilul se bucură de flori, haine frumoase, jucării frumoase, vede frumusețe în opere de artă. Activitățile și jocurile didactice contribuie la dezvoltarea emoțiilor intelectuale precum: surpriza, curiozitatea, încrederea sau îndoiala în judecățile cuiva și bucuria de la soluția găsită. Învățarea de lucruri noi și găsirea răspunsurilor la întrebările lor provoacă emoții pozitive strălucitoare la un preșcolar. Acest lucru îl împinge la un studiu mai profund al lumii din jurul său.

La vârsta preșcolară, independența copilului se extinde la sfera sa emoțională. Stările emoționale ale mediului imediat au o influență mai mică asupra emoțiilor copilului la vârsta timpurie. În această perioadă de vârstă, starea unei alte persoane poate privi copilul dacă este implicat activ în situația apariției acestei afecțiuni sau dacă copilul este introdus în cauzele acestei afecțiuni. Aceasta rezultă că preșcolarul se poate transpune în locul altei persoane și își poate experimenta succesul sau eșecul ca fiind al său. Haheu-Munteanu E.¹¹ scrie că acest neoplasm se formează sub influența experienței personale de comunicare a copilului și a activității sale colective, în care este implicat.

La vârsta de 1 an, copilul acționează cel mai adesea ca un obiect al sentimentelor din partea adulților din jurul său. În copilăria preșcolară, copilul este capabil să acționeze independent ca subiect al relațiilor emoționale. Odată cu dezvoltarea, copilul poate simpatiza, empatiza și ajuta o altă persoană. Neacșu I.¹² oferă următoarea definiție acestor experiențe. Empatia este experiența propriilor stări emoționale despre sentimentele altei persoane. Empatia este experiența aceleiași

¹⁰ Haheu-Munteanu, E. *Dezvoltarea socio-emoțională a preșcolarilor prin activitățile opționale din grădiniță*. În: Conferința „Calitate în educație - imperativ al societății contemporane”, Chișinău, Moldova, 4-5 decembrie 2020, p.360.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Neacșu, I., Suditu, M. *Educația emoțional-afectivă*. București, Ed.Polirom, 2020, p.79.

stări emoționale experimentate de o altă persoană, prin identificarea cu ea.

Pătrașcu D.¹³ definește complexul acestor experiențe ca experiențe empatice. La vârsta preșcolară, și anume acea mijlocie, experiențele empatice sunt transformate în legătură cu diferențierea de sine ca obiect independent al experienței. Sentimentele copilului își pierd treptat situaționalitatea și impulsivitatea, în schimb există profunzime, ca răspuns la circumstanțele de gândire presupuse. Același judecată poate fi văzută în lucrările lui Petrovai D.¹⁴. De asemenea, datorită acestui fapt, copilul formează anticipare emoțională. Constă în faptul că înainte de a efectua orice acțiune, copilului îi apare o imagine emoționantă. Ceea ce arată nu numai rezultatul slab, ci și modul în care această acțiune va fi apreciată de adulți. Anticipând emoțional consecințele comportamentului său, copilul înțelege deja dacă se va comporta bine sau rău.

Catrinel A.¹⁵ subliniază că manifestarea empatiei la copii depinde de mulți factori psihologici, psihofiziologici și psihosociali. Acestea includ cât de aproape este copilul de obiectul empatic și cât de des comunică sau interacționează copilul cu el, puterea stimulului empatic (durere, lacrimi), experiența empatică anterioară, temperamentul și excitabilitatea emoțională a copilului, cerințele și atitudinile mediului socio-cultural al copilului. Experiența de viață acumulată a copilului îl ajută să înțeleagă că un adult experimentează emoțiile lui. Apar preferințele pentru alegerea unui partener de joacă.

Autorul sus menționat consideră că principalele schimbări din sfera emoțională sunt asociate cu schimbări în sfera motivelor, apariția de noi interese și nevoi. Apar motive de semnificație socială. Acest lucru duce la dezvoltarea emoțiilor sociale și a sentimentelor morale. Structura motivelor, în această perioadă de vârstă, devin mai clare. Motivul principal și o serie de motive mai puțin esențiale sunt evidențiate, care sunt "subordonate" celui principal. Datorită acestui fapt, experiențele copilului devin mai profunde și mai stabile. Experiențele emoționale nu mai sunt asociate cu rezultate de moment, ci cu un motiv mai îndepărtat și legat de motivul principal al copilului. Sentimentele copilului își pierd treptat situaționalitatea și impulsivitatea, în schimb există profunzime, ca răspuns la circumstanțele de gândire presupuse.

Pătrașcu D.¹⁶ menționează că în perioada preșcolară, un copil învață reguli

¹³ Pătrașcu, D. A., Tocan, M., (coord.) *Copii fericiți – adulți de succes. Inteligența emoțională se învață*. Ghid metodologic de bune practice, Ed. Sfântul Ioan, 2017

¹⁴ Petrovai, D. (coord.), *Pentru un copil sănătos emoțional și social – ghid practic pentru educatorul care construiește încredere!*, Editura V&I Integral, București, 2012.

¹⁵ Catrinel, A., Ștefan, Kallay Eva. *Dezvoltarea competențelor emoționale și sociale la preșcolari*. Ed. ASCR, Cluj-Napoca, 2010.

¹⁶ Pătrașcu, D. A., Tocan, M., (coord.) *Copii fericiți – adulți de succes. Inteligența emoțională se învață*. Ghid metodologic de bune practice, Ed. Sfântul Ioan, 2017.

morale și norme de comportament. Inițial, copilul îndeplinește normele de comportament necesare pentru acceptarea unui adult. Datorită faptului că respectarea normelor aduce emoții pozitive copilului, acestea încep să fie percepute de copil ca ceva pozitiv în sine. Normele trec în categoria "musts": trebuie să acționezi în acest fel. Aceasta este prima instanță motivațională morală pe care copilul o folosește. Există o îngrijorare cu privire la modul de a acționa într-o anumită situație. Aceste experiențe sunt începutul formării unui simț al datoriei.

Sentimentele preșcolarilor de 3-4 ani, deși nu sunt mai bine formate, sunt încă foarte situaționale și instabile. Un copil mic nu știe încă cum să-și gestioneze sentimentele. Exprimarea exterioară a sentimentelor la un copil, în comparație cu adulții, poate fi violentă, imediată și involuntară. Sentimentele unui copil se aprind rapid și luminos și se estompează la fel de repede, „veselia sălbatică” este adesea înlocuită de lacrimi. Un copil nu este încă capabil de empatie și grijă pe termen lung pentru ceilalți, chiar și pentru maturii foarte apropiați, de exemplu părinții lor.

Sentimentele preșcolarilor mai mici și de vârstă mijlocie față de colegii care nu sunt membri ai familiei nu sunt, de obicei, de lungă durată. Observarea manifestărilor de prietenie ale copiilor în grădiniță arată că, în marea majoritate a cazurilor, copilul se împrietenește alternativ cu mulți copii, în funcție de circumstanțe. O astfel de prietenie nu se bazează pe o atitudine stabilă față de un coleg, ci pe faptul că acești copii se joacă cu el sau stă împreună la masă.

În timpul copilăriei preșcolare, sentimentele copilului dobândesc o profunzime și o stabilitate mult mai mare. La preșcolarii mai mari, este deja posibil să se observe manifestări de îngrijire autentică pentru cei dragi. Acțiunile lor vizează protejarea lor de anxietate și durere. Atașamentul pe termen lung față de un coleg devine tipic pentru un copil de vârstă preșcolară mai mare, deși rămân un număr mare de cazuri de prietenii alternative. Atunci când se stabilesc prietenii între copii, principala importanță nu este acum situația externă, ci simpatia lor reciprocă, o atitudine pozitivă față de anumite calități ale unui coleg, cunoștințele și abilitățile sale.

Cu toate acestea, sentimentele unui copil, chiar și de 6-7 ani, nu pot fi comparate cu sentimentele unui adult. În primul rând, un copil are nevoie de dragostea unui adult, iar sentimentele sale depind de această dragoste.

Educația emoțională a unui copil nu necesită multe costuri fizice și de timp. Trebuie doar de urmat câteva reguli¹⁷.

1. Caracterul voluntar al exprimării. Învățarea copilul să-și exprime emoțiile, să le numească, să-și înțeleagă sentimentele. Acest lucru este deosebit de important pentru copiii mici, care trebuie să degajeze tot ceea ce s-a acumulat în

¹⁷ Popescu, I-M. *Dezvoltarea socio-emoțională a copiilor*. Ghid pentru părinți. Disponibil pe: <https://cjrae-ab.ro/wp-content/uploads/2020/11/Brosura-parinti-Detectivi-pe-taramul-emoțiilor.pdf>.

interior. Discuții cu copii despre sentimentele sale, oferindu-le posibilitatea de a-și gestiona emoțiile pe cont propriu.

2. Puterea de exprimare. Copiii mai mari trebuie să învețe să-și controleze emoțiile: să râdă mai liniștit, să-și adune gândurile, să-și țină furia sub control, să facă față entuziasmului lor.

3. Empatie. Copiii nu trebuie să fie indiferenți. Dacă copilor nu le pasă de personajele de desene animate sau de alte persoane, atunci empatia trebuie învățată.

Emoțiile la vârsta preșcolară au un caracter furtunos, dar nu stabil, acest lucru se manifestă în cazuri reale, deși de scurtă durată, într-o tranziție rapidă de la o stare emoțională la alta. Este foarte ușor să înfurii sau să sperii un copil, dar este la fel de ușor să trezești bucurie, interes și plăcere în el.

Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
ediție semestrială, seria științe umanistice, nr. 1 (21), 2025

~ *Semnale editoriale, prezentări, recenzii* / *Editorial signals, presentations, reviews* ~

The scientific bulletin of the State University "Bogdan Petriceicu Hasdeu" from Cahul
half-yearly edition, humanities series, no. 1 (21), 2025

**LAUDATIO LA ACORDAREA TITLULUI DE *DOCTOR HONORIS CAUSA*
DOMNULUI ACADEMICIAN VICTOR SPINEI**

Costin Croitoru

conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
(email: costin_croitoru1@yahoo.com)

Stimate Domnule Academician Victor Spinei,
Stimate Domnule Președinte al Senatului Universității de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul,
Distinși membrii ai Senatului Universității de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul,
Distinși oaspeți,
Stimați colegi și studenți,

PROPOSITIO. Apreciera de care se bucură astăzi Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul în lumea academică din țară și din străinătate este rezultatul eforturilor pe care comunitatea noastră le-a depus constant, atât pentru promovarea performanțelor realizate în activitățile curente, specifice, cât și pentru creșterea vizibilității instituției pe planuri diverse: educațional în primul rând, dar și social, cultural ori științific.

Echilibrând *Tradiția* și *Excelența*, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul și-a construit un profil european incontestabil, prin urmare, includerea, onorifică, în corpul său profesoral a unui istoric român – dintre cei mai titrați la nivel continental, reprezintă o concretizare firească a politicilor culturale ale instituției noastre. Mai mult decât atât, acordarea titlului de *DOCTOR HONORIS CAUSA* al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul reprezintă încă o recunoaștere a implicării dedicate și continue a domnului Academician Victor Spinei pentru dezvoltarea și promovarea istoriei spațiului românesc în context european, precum și a implicării active în dezvoltarea scrisului istoric.

Comunitatea academică din sudul Moldovei este deosebit de onorată să fie astăzi alături de o personalitate remarcabilă din România, Academicianul Victor Spinei, nume cu un prestigiu recunoscut atât la nivel național, cât și internațional. Apreciam că este o onoare pentru orice universitate europeană să primească printre profesorii săi un istoric care așază rigoarea academică și deontologia profesională la baza întregii sale cariere.

CURRICULUM. Astăzi, mai mult decât oricând, într-o societate frământată, aflată într-o perpetuă tranziție lipsită de contururi clare și deseori indiferentă față de dezideratele spiritualității, incapabilă să depășească marasmul moral și

distorsiunea valorilor, personalitatea profesorului Victor Spinei oferă covârșitoare repere de deontologie profesională, generozitate, altruism, onestitate și modestie.

A vorbi despre Academicianul Victor Spinei, reprezintă desigur o provocare, dar comportă și un potențial risc. *Provocatoare* este explorarea tuturor aspectelor, diverse și complexe, prin care putem creiona personalitatea Domniei Sale, iar *Riscul* îl amenință pe cel care nu ar reuși să surprindă sintetic aspectele esențiale ale vieții dedicate cu pasiune unei cariere didactice deosebite cât și cercetării științifice extraordinare în domeniul Istoriei. În altă ordine de idei, este dificil a cuprinde într-un cadru restrâns întreaga activitate a unei personalități de o asemenea anvergură, dar și aparent facil, întrucât notorietatea Domniei Sale, și evocarea, cu atâtea alte prilejuri a portofoliului profesional cu adevărat de excepție, de altfel expus public în cadrul a numeroase instituții de cercetare, învățământ și cultură care, într-un fel sau altul, i-au omagiat rezultatele, nu mai impun o reiterare amănunțită. Din această perspectivă, am selectat doar câteva repere, care să definească activitatea Domniei Sale, în vederea acordării Titlului de *DOCTOR HONORIS CAUSA* de către Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul.

În persoana profesorului și mai apoi a Academicianului Victor Spinei știința istorică basarabeană și-a regăsit cel mai de seamă animator. A susținut promovarea unor tineri cercetători moldoveni în lumea academică și universitară din România (și nu numai), mulți dintre ei reușind să se impună astăzi cu propria alonjă științifică. Pe alții i-a ajutat să parcurgă în România etapele desăvârșirii profesionale, pentru ca, reîntorși în țară să se afirme ca buni cercetători, profesori și organizatori ai științei și învățământului național.

Dedicat unui crez – probabil cu rădăcini în Lozova natală, pe care refugiul în Banat și deportarea în Bărgăan nu au reușit să le secționeze –, și, fără îndoială, unui parcurs inițiat care i-a forjat destinul alături de profesori și instituții proeminente din spațiul românesc, purtându-l pe culmi de sorginte academică, la o altitudine intelectuală de la care dascălul Victor Spinei consemna faptul că, în Basarabia: „își au obârșia mulți dintre studenții și doctoranzii mei cei mai vrednici, veniți să își desăvârșască studiile la Universitatea din Iași, ca și colegii de breaslă de la institutele academice și de la unitățile de învățământ superior de la Chișinău, cărora le port întreaga considerație și prețuire nu numai pentru profesionalismul lor, ci și pentru implicarea temerară și responsabilă în opera de resurecție națională și de înălțare spirituală pe tărâmurile mai urgisite ale românismului”.

Nu este așadar o întâmplare faptul că, în cadrul impresionantului portofoliu istoriografic al Domniei Sale, se regăsesc, între multe altele, și coordonarea sau coeditarea, în calitate de fondator a seriilor *Basarabica* (2016-), destinată introducerii în circuitul istoriografic a contribuțiilor celor mai reprezentativi savanți de la răsărit de Prut, între care aș remarca și pe unii dintre profesorii Universității noastre, și respectiv, *Documenta Basarabiae* (2017-), dedicată materialelor inedite,

semnificative pentru acest spațiu.

În același context, aș aminti faptul că domnul Academician Victor Spinei face parte din *Colegiul de Onoare* al Buletinului Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, seria științe umanistice, dar și că, manifestând o înțelegere superioară față de anumite realități ale vieții cotidiene, a coordonat discret unele dintre proiectele noastre editoriale comune, care au văzut lumina tiparului la editura Istros a Muzeul Brăilei „Carol I”, dar sub auspiciile Academiei Române, prin intermediul Centrului de Studii Dunărene. Mă refer aici la volumul bilingv dedicat zilei internaționale a fluviului *Istorie și Civilizație de-a lungul Dunării de Jos* (2018) și la *Perspective asupra istoriei locale (I). Județul Cahul în componența României Mari* (2020).

ERGO. Pentru toate cele menționate anterior și luând în considerare faptul că Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul este o instituție de prestigiu în domeniul educației și cercetării din Moldova, ce pregătește specialiștii de mâine, care în viața lor profesională pot să se inspire din realizările domnului Academician Victor Spinei, considerăm că decernarea prestigiosului titlu de *DOCTOR HONORIS CAUSA* răsplătește, în mod natural, contribuția semnificativă și specială a Domniei Sale la dezvoltarea noastră instituțională și constituie dovada alesei noastre prețuiri față de întreaga sa activitate.

Personalitatea științifică, abilitatea didactică și exigența detaliului perfect realizat în contribuțiile istoriografice au atras respectul, prețuirea, recunoștința și admirația studenților, tinerilor cercetători, colegilor. Iar cine îl cunoaște mai îndeaproape pe OMUL Victor Spinei descoperă un tipar special, care pe lângă măiestrie profesională inegalabilă etalează un profil uman, estetic și moral exemplar. Prezența domniei sale este mereu impunătoare, emanând inteligență pură, spiritualitate, înțelegere, răbdare, altruism.

Mediul universitar din sudul Moldovei, apreciind imaginea excepțională de om de știință, profesor și intelectual a domnului Academician Victor Spinei, este onorată de acceptul Domniei Sale de a face parte din comuniunea sa, odată cu conferirea înaltului titlu de *DOCTOR HONORIS CAUSA* de către Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul.

Vivat, crescat, floreat!

**RECENZIE LA LUCRAREA METODICĂ, SEMNATĂ DE IOANA AURELIA AXENTII,
GHID DE PRACTICĂ PROFESIONALĂ, NIVEL MASTERAT, PROGRAMUL DE STUDII:
PEDAGOGIE ȘI STUDII EDUCAȚIONALE INTERACTIVE (PROFESIONALIZARE)**

Polina Lungu

conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
(email: lungu.polina@usch.md)

Lucrarea metodică *GHID DE PRACTICĂ PROFESIONALĂ, NIVEL MASTERAT, PROGRAMUL DE STUDII: PEDAGOGIE ȘI TEHNOLOGII EDUCAȚIONALE INTERACTIVE (profesionalizare)*, autor dr., conf. univ. Ioana Aurelia Axentii, este un suport veridic și necesar pentru masteranzii de la programul de studii menționat, conținând aspecte teoretico-practice.

Structura lucrării metodice este amplă și conține nouă părți componente. Prezentarea ghidului de autoare în introducere, cu privire la conținut, este cât se poate de convingătoare. Prezentul *Ghid* va fi util, în aceeași măsură, pentru masteranzi, cadre didactice, coordonatori ai stagiului de practică profesională de master, mentori de practică, manageri din instituțiile în care își desfășoară practica masteranzii, specialiști din domeniul *Științe ale educației*.

Sunt prezentate argumente cu privire la importanța acestui stagiului de practică și locul său în planul de învățământ, ceea ce accentuează relevanța practicii profesionale de master. Un element esențial în conținutul ghidului, care merită a fi menționat, este profilul dezirabil de competență al masterandului practician.

În aceeași ordine de idei, menționăm că descrierea și reamintirea, în același timp, a conceptului *competență profesională* denotă faptul că în cadrul practicii profesionale de master, dar și în activitatea ulterioară, masterandul va demonstra capacități cognitive, afective, motivaționale. De asemenea, enunțarea domeniilor de competență profesională este benefică, având în vedere că sunt formulate ca sugestii în scopul formării profesionale a masterandului.

În capitolul cu privire la managementul activităților în cadrul stagiului de practică respectiv, sunt elucidate foarte clar scopul și obiectivele practicii profesionale, sunt enumerate obiectivele / competențele profesionale generale, obiectivele / competențele profesionale specifice, ceea ce responsabilizează masterandul, având în vedere că toate acestea îi vor forma profilul profesional. Modelele de plan calendaristic și plan individual zilnic vor facilita organizarea portofoliului practicii profesionale de master.

Reieșind din faptul că acest ghid va fi valabil pentru managerii instituțiilor și

mentorii de practică, sunt enumerate obligațiunile și responsabilitățile acestora. Nelipsite sunt sarcinile și obligațiile masteranzilor practicanți, acestea devenind parte componentă a portofoliului personal. În aceeași măsură, sunt prezentate atribuțiile coordonatorului stagiului de practică din partea catedrei / departamentului și categoriile de activități de practică profesională, ceea ce extinde cadrul aplicativ al activităților aferente.

Pentru familiarizarea masterandului cu instituția de învățământ, autoarea propune o fișă de caracterizare a instituției de învățământ. În acest context, sunt punctate aspecte privind cultura organizațională a acesteia.

Într-o succesiune logică a celor relatate, se oferă informații referitor la caracteristicile, elaborarea și structura portofoliului de practică, cerințele pe care este necesar să le întrunească un astfel de document. În scopul elaborării corecte a portofoliului, masterandul va avea la dispoziția sa etapele de lucru. De asemenea, sunt propuse repere privind prezentarea acestuia la catedră, redactarea și structurarea textului, dar și a schiței pentru susținerea finală a stagiului de practică menționat anterior.

Pentru familiarizarea masterandului cu modalitatea de evaluare a stagiului de practică profesională, autoarea oferă informații clare în acest sens și un model de fișă de evaluare a activităților organizate pe durata practicii.

Un element definitoriu la care atragem atenția în ghidul de față este *Codul de Etică și Deontologie la practica profesională*. Documentul respectiv este destul de amplu și conține repere și îndemnuri pe care cadrul didactic le va respecta. Cunoașterea acestuia va contribui eficient la derularea cu succes a practicii profesionale de master.

Cât privește bibliografia utilizată la elaborarea *Ghidului*, conține acte normative și lucrări de specialitate relevante.

Pentru întregirea lucrării metodice, sunt propuse anexele la care se face referire în conținutul propriu-zis.

În concluzie: lucrarea metodică *GHID DE PRACTICĂ PROFESIONALĂ, NIVEL MASTERAT, PROGRAMUL DE STUDII: PEDAGOGIE ȘI TEHNOLOGII EDUCAȚIONALE INTERACTIVE (profesionalizare)*, autor dr., conf. univ. Ioana Aurelia Axentii, este un suport de lucru structurat coerent, în același timp necesar pentru acest stagiul de practică. Ghidul este elaborat reieșind din cerințele în raport cu stagiul de practică respectiv, fapt pentru care se recomandă pentru publicare.

**RECENZIE LA LUCRAREA SEMNATĂ DE POLINA LUNGU,
GHID PENTRU STAGIILE DE PRACTICĂ DE SPECIALITATE PEDAGOGICĂ I ȘI PEDAGOGICĂ II,
NIVEL I – ÎNVĂȚĂMÂNT PRIMAR, PROGRAMUL DE STUDII: 0113.1 / 0112.1 PEDAGOGIE ÎN
ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR ȘI PEDAGOGIE ȘCOLARĂ, CICLUL I STUDII SUPERIOARE DE LICENȚĂ**

Ioana Aurelia Axentii

conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
(email: axentii.ioana@usch.md)

Ghidul pentru stagiile de practică de specialitate-practică pedagogică I și practica pedagogică II considerăm că este foarte important pentru studenții la învățământul cu frecvența la zi/frecvența redusă de la specialitatea domeniului Științe ale educației – viitori învățători care vor activa în învățământul primar. Practica de specialitate este cea mai interesantă și așteptată formă de instruire profesională din planurile de învățământ pentru formarea inițială a cadrelor didactice. Acest tip de practică pedagogică constituie axul central al formării competențelor profesionale, alcătuit dintr-un sistem de activități în care se cristalizează principalele cunoștințe, abilități, atitudini și valori ale studenților care se pregătesc să fie învățători, prin contactul direct cu realitatea din învățământ.

În aceste condiții considerăm că Ghidul este de actualitate. El va facilita organizarea și desfășurarea stagiilor de practică pedagogică nu numai studenților dar și altor actori educaționali implicați în procesul respectiv: manageri, învățători etc. Prezentul Ghid a fost gândit și elaborat pentru a orienta studenții în procesul formării competențelor profesionale și transversale asumate prin practica pedagogică, valorificând cunoștințele acumulate în cadrul disciplinelor studiate pe parcursul anilor de studii. Concepția elaborării ghidului este una coerentă și logic structurată. Conținutul ghidului certifică valoarea lui teoretică și practic-operatională adecvată nevoilor de studiu ale studenților pedagogi. Textul este structurat în cinci capitole și subcapitole, ale căror denumiri subscriu elementelor definitorii organizării practicii pedagogice, bibliografie și anexe.

Fiind un instrument destinat debutanților în organizarea diverselor tipuri de activități în instituțiile de învățământ primar, autorul ghidului, Lungu Polina, dr., conf. univ., oferă informații accesibile și exemple concrete privind importanța și specificul stagiilor de practică pedagogică în instituția de învățământ primar: descrie concret managementul activităților în cadrul stagiilor de practică; elucidează modalitățile de cunoaștere a elevului de vârstă școlară mică și a grupului școlar; sunt analizate și indicate formele de evaluare a stagiilor de practică pedagogică etc.

Anexele elaborate vin cu informații concrete cu privire la pregătirea lecțiilor, observare și feedback, cu sugestii de elaborarea proiectelor didactice etc. Astfel, viitorii învățători prin formarea lor inițială vor reuși să obțină nu numai cunoștințe și deprinderi, ci și un ansamblu de atitudini necesare practicării în bune condiții a profesiei didactice. Acestea la rândul lor constituie drept răspuns la nevoile reale legate de cerințele mediului economic și social.

Prin conținutul informațional expus în capitolele Ghidului, autorul reușește să-i facă pe studenți să conștientizeze că ei sunt cei care trebuie în cadrul practicii pedagogice să asigure calitate competențelor pe care trebuie să le formeze și dezvolte elevilor, să știe să aplice și valorifice în diferite contexte cunoștințele pe care le dețin. Studenții vor sesiza că rolurile și sarcinile învățătorului modern sunt multiple și complexe și vor necesita să se implice la realizarea materialelor didactice, evaluarea produselor activității elevilor, analiza documentelor oficiale și a actelor normative, oferirea de sprijin organizatoric mentorului/ altor actori educaționali din instituția de învățământ.

Într-o succesiune logică se oferă informații referitor la elaborarea și structura portofoliului de practică pedagogică, care va include fișe de observare, fișe de caracterizare psihopedagogică a grupului de elevi, a elevului etc.

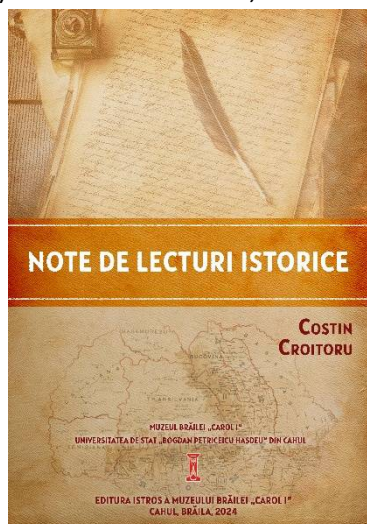
În concluzie: lucrarea *Ghid pentru stagiile de Practică de specialitate pedagogică I și pedagogică II* elaborată de dna dr., conf. univ. Lungu Polina, atribuie textului o valoare sporită în planurile teoretic și praxiologic; este actuală didactic-profesional, suplinind oportun un gol în sistemul pieselor curriculare pentru formarea profesională inițială a învățătorilor, și nu numai, calități care ne-au servit drept temelie pentru a recomanda lucrarea pentru editare.

**SEMNAL EDITORIAL PENTRU VOLUMUL SEMNAT DE COSTIN CROITORU,
NOTE DE LECTURI ISTORICE, CAHUL-BRĂILA, 2024, 246 P.**

Valeria Salci

student, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
(email: valeriasalci@gmail.com)

Volumul semnat de conf. univ. dr. (în istorie) Costin Croitoru este, înainte de toate, o (nouă) dovadă de rafinament intelectual și pasiune pentru lectură. Nu ne aflăm – mă grăbesc să o spun – în fața unei simple coagulări de prezentări de cărți sau recenzii, ci a unei radiografii personale a lecturilor „de impact” – acele întâlniri cu cărți care nu doar diseminează informații, ci provoacă, modelează, nasc întrebări și deschid perspective noi. Există volume care captează prin conținut și volume care seduc prin tonul direct, apropiat al autorului. Cartea *Note de lecturi istorice* produce ambele efecte. Cu fiecare pagină parcursă, autorul provoacă la reflecție și ne amintește de ce istoria atrage – nu doar pentru înșiruirea de fapte și date, dar și pentru concluziile care se pot extrage din ea.

Astăzi, când cititul este aproape exclusiv oportunist, oricum grăbit și mai curând neprețuit, cartea pe care o prezint reușește să încetinească ritmul și să stimuleze reflexia, invitând fiecare lector (sic !) să analizeze cu atenție aspecte eterogene. Așadar, ne aflăm într-o cheie de lectură care apropie autorul de cititor, cumva un jurnal intelectual care nu impune ideile celui dintâi, ci deschide mintea către propriile reflecții și concluzii celor din urmă.

Prefața ne oferă o bază teoretică, prin tâlcurile motto-ului judicios ales, citat după Henri-Irénée Marrou, celebrul autor al teologiei istoriei: „*Ca să cunoști Istoria cu adevărat, în plentitudinea ei, ar trebui să fii un Dumnezeu, ar trebui să fii chiar Dumnezeu*”. Aceasta retorică ne îndeamnă să înțelegem cât de importantă este modestia atunci când ne apropiem de trecut – un domeniu vast, plin de nuanțe, pe care nu-l putem cuprinde, omenește, în întregime. Autorul ne reamintește faptul că lectura are un rol formativ, dar și deopotrivă, limitativ: oricâte pagini am parcurge, vom alege întotdeauna doar o parte, o perspectivă, fără a putea cuprinde

tot ce s-a spus sau gândit de-a lungul vremii.

Volumul cuprinde 20 de note de lectură (două *Laudatio*, 17 recenzii ale unor volume sau studii și un *Răspuns unui pretins recenzent*), fiecare din ele concepute sub forma unor mici eseuri – scrise cumva metodic, cu un spirit critic deosebit rafinat și atent la detalii. Cum spuneam, unele dintre acestea reprezintă, de fapt, perspectivele științifice ale autorului, reflecții ce pleacă de la monografii, articole sau lucrări colective. Ceea ce le unește este angajamentul autorului față de scrisul istoric și nevoia permanentă de re poziționare în fața trecutului, a metodelor și a surselor. Autorul reflectă asupra unor teme de interes istoriografic, asupra relației dintre istoric și sursă, dintre memorie și adevăr, dintre scris și uitare.

Un aspect cu adevărat remarcabil este păstrarea trimitărilor bibliografice, a notelor explicative originale și a referințelor temporale specifice momentului în care au fost scrise, pentru că, trebuie să o spunem, fiecare dintre contribuții a fost publicată anterior, sub formă de articol, în varii tomuri de specialitate. Acest detaliu nu doar că arată respectul autorului față de contextul în care au fost formulate ideile sale inițial, dar subliniază și natura istoriografiei, în care trecutul continuă să comunice cu prezentul.

Cartea are o valoare dublă: pe de o parte, poate avea un rol de ghid pentru studenți sau tineri cercetători care își caută reperele istoriografice; iar pe de altă parte, reprezintă oglinda unui parcurs profesional, în care se simte o adevărată pasiune pentru istorie, dar și pentru istorici (= istoriografi), ori pentru provocările care, iată, niciodată nu își pierd actualitatea.

Stilul în care scrie autorul este caracterizat printr-o claritate remarcabilă și echilibru fin, tonul său adesea polemic fiind exprimat în moduri rafinate și pline de tâlc. Nu se limitează la simpla expunere a ideilor, ci le construiește cu atenție, invitând cititorul să participe activ la dialogul intelectual. În loc să impună puncte de vedere sau interpretări, autorul propune diferite perspective, lăsând lectorului libertatea de a reflecta asupra acestora și a se poziționa în câmpul istoriografic. Este de înțeles că autorul nu scrie cu ideea de a deține unicul adevăr, ci cu plăcerea de a provoca gândirea și de a expune mai detaliat cititorului noi căi de interpretare a istoriei (a izvoarelor și opiniilor exprimate în interpretarea acestora).

Astfel, stilul istoricului Costin Croitoru, nu doar informează, ci propune angajamentul într-o provocare intelectuală, aducând în prim plan metodologia din spatele cercetărilor efectuate. Prin această abordare, autorul reușește să creeze o legătură profundă cu cititorul, încurajându-l să nu se mulțumească doar cu informațiile prezentate, ci să exploreze și să înțeleagă fundamentele acestora.

Clar, este imposibil a ilustra cele reiterate prin trimiterea spre exemplificare, doar la una dintre cele 20 de contribuții, care de altfel acoperă un domeniu istoric larg, geografic și cronologic. Dar, cu riscul de a fi interpretată drept o lipsă de modestie, aș zăbovi asupra articolului *Memoriile contelui Alexandre Langeron (I). Reflexii*

istoriografice, publicat întâia oară în periodicul „Analele Brăilei”, nr. 24 (pp. 211-221 în volumul de față), la al cărui travaliu documentar am avut șansa de a colabora.

Studiul acesta a avut ca obiectiv general să aducă la lumină detalii esențiale legate de manuscrisul contelui Langeron, informațiile fiind prezentate nu doar ca simple izvoare istorice, ci ca mărturii ale unei epoci frământate, pline de semnificații. Din punct de vedere metodologic s-a dorit epuizarea contribuțiilor editoriale dedicate acestui izvor în istoriografia română, franceză și rusă, dar și perspectivele receptării acestei surse, deosebit de valoroase, în cele trei țări care l-au privit pe autor, în mod cu totul diferit.

Această contribuție în colaborare, dincolo de faptul că susține diversificarea tematică a volumului, ilustrează importanța conexiunilor intelectuale dintre dascăl și student. Experiența de a lucra alături de un cercetător consacrat a transformat analiza critică a surselor într-un parcurs inițiativ de descoperire intelectuală, accentuând ideea că interpretarea istoriei nu se limitează la prezentarea faptelor, ci presupune o analiză mai adâncă a contextului și a semnificațiilor lor. Această „secțiune” a volumului devine, din perspectiva mea, o punte între generații, un exemplu viu de dialog științific autentic, în care atenția la detalii și pasiunea pentru cercetare se îmbină armonios, încurajând și cititorul să abordeze istoria cu spirit critică.

Revenint la integralitatea demersului, ca o concluzie, cartea profesorului Costin Croitoru nu este una care se reclamă citită dintr-o răsuflare, ci mai degrabă treptat, ca un dialog deschis între trecut și prezent, între autor și cititor. Este o lucrare care se adresează deopotrivă cercetătorului, studentului și amatorului de istorie, oferindu-le tuturor ceva prețios: o demonstrație sinceră și elegantă a pasiunii pentru istorie, pentru lectură și pentru scrisul ca formă de gândire critică.

Într-o lume în care adesea uităm valoarea lecturilor profunde, această carte vine ca o respirație necesară, ca o argumentare pentru rigoare și dorința de a explora mai profund. Ea nu doar că înregistrează, ci și inspiră. Iar în spatele fiecărui titlu comentat se simte un om care citește cu responsabilitate, scrie cu luciditate și trăiește istoria ca pe o formă de fidelitate față de adevăr.

Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
ediție semestrială, seria științe umanistice, nr. 1 (21), 2025

~ Anexe / Annexes ~

The scientific bulletin of the State University "Bogdan Petriceicu Hasdeu" from Cahul
half-yearly edition, humanities series, no. 1 (21), 2025

NORME DE PUBLICARE PENTRU NUMĂRUL VIITOR

Aspect general: materialele vor fi elaborate în programul WORD (*.doc, *.docx), în limba română sau engleză. Textul va fi tehnoredactat cu fontul CALIBRI (Body), mărimea 11, cu note de subsol (infrapaginale) în font CALIBRI (Body) de mărimea 10, spațiul dintre rânduri: „single”. Autorii vor indica între paranteze rotunde, sub titlul articolului, numele complet, instituția de la care provin și adresa de mail personală, respectiv codul ORCID. Textul propriu-zis va fi însoțit de **rezumat** (în general acesta ar trebui să reprezinte cam 10% din întinderea articolului), **cuvinte cheie**, **lista ilustrațiilor** și eventual lista abrevierilor utilizate, redactate **atât în limba română cât și într-o limbă de circulație internațională** (de preferat engleză); întinderea maximă a articolului sau studiului propus spre publicare este de 10-15 pagini, excepții putând fi admise în consens cu recomandările colectivului de redacție.

Aparatul critic: Pentru note se va folosi sistemul de citare clasic, infrapaginal: autor (autori), titlul complet al lucrării (articol, studiu sau carte) cu caractere cursive (*italice*), locul și anul apariției, urmate de indicarea paginilor, după exemplele:

1. Costin Croitoru, *Fortificații liniare romane în stânga Dunării de Jos. Terminologia relativă*, volumul II, editura Istros, Brăila, 2007, pp. 201-202.
2. Costin Croitoru, *Călătorie de cercetare arheologică în județul Covurlui*, în volumul *Orbis Praehistoriae. Mircea Petrescu-Dîmbovița – in memoriam*, (editori: V. Spinei, N. Ursulescu,), editura Universității din Iași, Iași, 2015, pp. 645-655.
3. Costin Croitoru, *Fibule din bronz descoperite la Barboși, provenite din colecția „Al. Nestor Măcellariu”*, în *Acta Musei Tutovens*, XIV, 2018, pp. 118-124.

Nu ezitați să folosiți termenii „Idem”, „Eadem”, „*ibidem*” sau „*op. cit.*” acolo unde situația o impune.

Ilustrația: se va transmite în format .jpg cu rezoluție de minim 300 dpi, atât în text cât și separat, numele planșelor / figurilor corespunzând celor din lista ilustrației;

Persoanele de contact, responsabile cu editarea volumului, cărora vă rugăm să le confirmați intenția de a susține demersul nostru și respectiv să le trimiteți contribuțiile dumneavoastră, sunt:

Costin Croitoru, redactor șef al seriei, email: costin_croitoru1@yahoo.com

Ion Ghelețchi, responsabil al secțiunii Istorie, email: gheletchii.ion@gmail.com

Liliana Grosu, responsabil al secțiunii Filologie, email: lilisebyigor@gmail.com

Polina Lungu, responsabil al secțiunii Pedagogie, email: lungu.polina@uschi.md

PUBLICATION RULES FOR THE NEXT ISSUE

Appearance: the materials for publication will be elaborated in the WORD program (*.doc, *.docx), in Romanian or English. The text will be typewritten with CALIBRI font (Body), size 11, with footnotes (at the bottom of the page) in CALIBRI font (Body) size 10, the space between the lines: “single”. The authors will indicate their full name, affiliation, and the personal e-mail address in round brackets and ORCID code, below the title of the article. The text itself will be accompanied by the **abstract** (generally it should represent about 10% of the length of the article), **keywords**, the **list of illustrations** and possibly the **list of abbreviations** used, written **both in Romanian and in a language of international circulation** (preferably English); the maximum length of the article or study proposed for publication is 10-15 pages, exceptions can be admitted in accordance with the recommendations of the editorial team.

Critical apparatus: For notes, the classic citation system will be used, in text citation: author(s), full title of the work (article, study or book) in *italics*, place and year of publication, followed by indication of the pages, according to the examples:

1. Costin Croitoru, *Fortificații liniare romane în stânga Dunării de Jos. Terminologia relativă*, Volume II, Istros Publishing House, Brăila, 2007, pp. 201-202.

2. Costin Croitoru, *Călătorie de cercetare arheologică în județul Covurlui*, în volumul *Orbis Praehistoriae. Mircea Petrescu-Dîmbovița – in memoriam*, (editors: V. Spinei, N. Ursulescu, V. Cotiugă), University of Iași Publishing House, Iași, 2015, pp. 645-655.

3. Costin Croitoru, *Fibule din bronz descoperite la Barboși, provenite din colecția „Al. Nestor Măcellariu”*, in *Acta Musei Tutovens*, XIV, 2018, pp. 118-124.

Feel free to use the terms "Idem", "Eadem", "*ibidem*" or "*op. cit.*" where necessary.

Illustration: it will be transmitted in .jpg format with a resolution of at least 300 dpi, both in text and separately, the names of the plates / figures corresponding to those in the illustration list;

The contacts responsible for editing the volume, to whom we ask you to confirm your intention to support our approach and to send your contributions are:

Costin Croitoru, editor-in-chief of the series, email: costin_croitoru1@yahoo.com

Ion Ghelețchi, head of section History, email: gheletchii.ion@gmail.com

Liliana Grosu, head of section Philology, email: lilisebyigor@gmail.com

Lungu Polina, responsible for the section Pedagogy, email: lungu.polina@usch.md

**Buletinul Științific al Universității de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul**
(ediție semestrială)

Seria „Științe Umanistice”

Piața Independenței 1,
Cahul, MD – 3909
Republica Moldova

tel.: 0299 22481
e-mail: journal.hs@usch.md

Bun de tipar: 01.07.2025
Format: 18,2 cm x 25,7 cm
Coli de tipar: 10,8
Tirajul: 100 ex.

Tipografia „PrinCaro”, Chișinău
Tel.: +373 69424176